BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVIII
G
44
NAPOLI

Digitized by Google

XVIII
S
46

Digitized by Google

Digitized by Google

JO. GOTTL.

HEINECCII JC.

POTENTISSIMO PRUSSORUM REGI
a Conſiliis Sanctioribus, & Profeſſoris
P. Ord.

ELEMENTA
JURIS NATURÆ,
ET GENTIUM,

Commoda Auditoribus Methodo
adornata.

Editio nova & caſtigatior.

Pertinet ad Conventum S. Mariæ ... Mariæ ... S. Antimo Carmeli terræ S. Antimi

VENETIIS)(MDCCLXIX.
Ex Typographia Balleoniana.
Superiorum Permiſſu, ac Privilegiis.

CANDIDO LECTORI

S. P. D.

JO. GOTTL. HEINECCIUS.

QUI adhuc in juriſprudentia civili, cum Romana, tum patria, illuſtranda non perfunctoriam operam collocaſſe mihi videor: jam perſuaderi mihi paſſus ſum, CANDIDE LECTOR, ut etiam JUS NATURÆ ET GENTIUM brevi libello complecterer, & enchiridion illud in uſum eorum, qui inſtitutione mea utuntur, typis exſcriptum, publicarem. Et rem ſui fortaſſis periculi fecerunt amici, qui me conſilio atque auctoritate ſua ad concinnandum hunc libellum impulerunt. Quod enim ad me attinet, ita jam pridem occallui, ut non magnopere reformidem aliorum de me judicia, ſed, ſincere bene de communibus ſtudiis merendi voluntatis mihi ſatis conſcius, hac ipſa conſcientia me facile conſoler. Sive enim opuſcula mea in virorum bonorum, & rerum hujuſmodi intelligentium, manus incidant: non eſt profecto,

quod verear, ne hoc conſilium meum damnent: ſive obtrectatores ea oculis luſtrare non dubitent: eorum judicia ego non majoris facio, quam hominum, a lacu & furno redeuntium, quibus non poſſunt non omnia, quæ ſuis ipſi impuris manibus contrectant, ſordere. Quare, miſſis his, ad id venio, quod magis ad rem pertinere arbitror, id eſt ad conſilium meum, inſtitutique rationem, quibus perſpectis, quid ego præſtiterim, quemque fructum tu ex hoc libello capere poſſis, ſatis intelliges. Nulla eſt philoſophiæ practicæ diſciplina, quæ vel rerum argumentorumque pondere, vel utilitatis ubertate, cum hac juriſprudentia naturali ulla ex parte ſit comparanda; quippe cujus tanta eſt dignitas tantuſque in vita humana uſus, ut iis, qui, illa neglecta, ſolis rerum abſtractarum ac naturalium ſpeculationibus ingenii aciem intendunt, jure merito occlames illa Helenæ apud Euripidem *in Hel. v.* 928.

Αἰσχρὸν, τἀμὲν σεθεῖαπαύτ' ἐξειδέναι,
Τά τ' ὄντα καὶ μὴ δὲ δίκαια μὴ εἰδέναι.

Nam turpe id eſſet, quum ſcias hominum ac Deum
Quod eſt, eritque, juſta te haud cognoſcere.

Sane ii, qui ad juriſprudentiæ civilis intelligentiam cogitationes ſuas ac ſtudia conferunt, ii magnopere falluntur, ſi ſe operæ pretium, ſine hac præſtantiſſima ſcientia, ſperant facturos. Nam ſi is demum ad veram ac ſolidam doctrinam rerumque ſcientiam perveniſſe dicendus eſt, qui, quas perſpectas habet, veritates, ex fonte non ex impurioribus

bus lacunis hauſit: juriſprudentiæ profecto noſtræ non alius fons, aliaque ſcaturigo eſt, quam jus illud primævum, quod non didicimus, accepimus, legimus, verum e natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quod non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus; ut ſi quis maximam juriſprudentiæ Romanæ partem jus naturale, factis hominum adplicatum, dixerit, is me non admodum habiturus ſit diſſentientem. Vidit id incomparabilis philoſophus, Epictetus, qui apud Arrianum *Diſſ. Epict. IV.* 3., eos qui ſapientiæ ſtudent, ad ſempiternam illam legem divinam, tamquam ad limpidiſſimum fontem, non ad ſolos legum civilium rivulos, vocans, Οὗτοι, inquit, *εἰσὶν οἱ ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένοι νόμοι, ταῦτα διαγματα, τούτων ἐξηγητὴν δεῖ γενέσθαι, τούτοις ὑποτεταγμένον, οὐ τοῖς* Μασσουρίου, καὶ Κασσίου. *Hæ ſunt inde, (a Deo,) ad nos miſſæ leges, hæc præcepta: horum interpretem fieri oportet, his obedientem: non Maſſurii, aut Caſſii legibus.* Et Tullius noſter de legibus II. 4. ubi ex inſtituto de legum juſtitiæque origine diſſerit: *Hanc*, inquit, *video ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, nec ſcitum eſſe aliquod populorum, ſed æternum quiddam, quod univerſum mundum regeret imperandi prohibendique ſapientia. Ita principem legem illam & ultimam, eſſe dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei: ex qua illa lex, quam dii humano generi dederunt, recte eſt laudata, eſt enim ratio menſque ſapientis, ad jubendum & ad de-*

deterrendum idonea. Addit ſibi a parvis ediſcendum fuiſſe illud? SIN JUS VOCAT, id eſt, corpus illud XII. Tabularum: & hæc, aliaque juſſa ac vetita populorum, vim aliquam habere, ad recte facta vocandi, & a pravis avocandi: quævis non modo ſenior ſit, quam ætas populorum & civitatum, ſed & æqualis illius cœlum atque terras tuentis & regentis Dei. Quod ibi præclaris exemplis demonſtravit, inde porro colligit, eſſe aliquam rationem, profectam a rerum natura, & ad recte faciendum impellentem, & a delicto avocantem, quæ non tunc denique incipiat lex eſſe, quum ſcripta ſit, ſed & tunc, quum orta ſit: ortam autem eſſe ſimul cum mente divina. Eam demum eſſe juſtorum injuſtorumque diſtinctionem: ad illam antiquiſſimam & principem naturam leges hominum dirigendas eſſe, quæ ſupplicio improbos adficiant, defendant ac tueantur bonos. Hæc illo loco Cicero, qui & alibi de officiis III. 17. hunc locum tractat, &, ubi diſcrimen juris gentium & civilis oſtendit, prioris principia pæne ex hominum memoria evanuiſſe, ac proinde juriſprudentiam Romanorum fere totam oblanguiſſe, graviter conqueritur. Ita enim intelligenda ſunt verba viri prudentiſſimi ſequentia: *Quod civile, non idem continuo gentium: quod autem gentium idem civile eſſe debet. Sed nos veri juris, germanaque juſtitia ſolidam expreſſamque effigiem nullam tenemus: umbra & imaginibur utimur. Eas ipſas utinam ſequeremur, feruntur enim ex optimis naturæ & veritatis exemplis*. Quid vero

vero aliud hic docet Cicero, quam quod nos non ſatis umquam doceri poſſe, idemtidem monemus, præclaram eſſe Romanorum juriſprudentiam, & ex optimis naturæ ipſiuſque interioris philoſophiæ præceptis expreſſam, ſed inanem eam tamen umbram, ac vita veluti deſtitutam imaginem futuram, niſi accedant veri juris germanæque juſtitiæ principia, quæ, quia ſola ab ipſo Deo immortali divinaque ratione proficiſcuntur, nullius hominis imperio ſuffragioque populi tolli atque abrogari poſſunt? Hæc vero ſi conjungantur cum civili illa, quam juriſconſulti perpoliunt, ſapientia: tunc demum illud neſcio quid præclarum & ſingulare ſolet exſiſtere. Accedit, quod, ſi vel maxime ita comparata eſſet juriſprudentia Romana, nulla ut alio præſidio indigeret totaque ex decemvirorum tabulis, aliiſque legibus civilibus, tamquam ex uberrimo fonte, promanaret: ea tamen nihil auctoritatis habitura ſit in definiendis integrarum gentium litibus & controverſiis, quippe quæ inter ſe non alio jure, quam quod ipſa natura inter omnes homines peræque conſtituit, reguntur, jure, inquam, illo univerſali, *quod in fœderibus*, *pactionibus*, *conditionibus populorum*, *exterorum regum*, *in univerſo denique belli jure & pacis* verſatur, quodque *Cn. Pompejum & quum requieſceret*, *litteras*, *&*, *quum rem gereret*, *rem ipſam docuiſſe*, gloriatur Cicero pro L. Cornelio Balbo *Cap. VI.* Quare in quantum integræ gentes & reſpublicæ præ privatis quibuſdam hominibus eminent: tanto jus naturæ & gentium eſt ju-

re civili, quod inter privatos tantum cives viget, excellentius, ut de eo vere dici poſſit, quod, comparatis inter ſe Græcorum Romanorumque linguis, dixit Tullius pro Archia poeta *Cap. X. jus illud naturale ac gentium apud omnes gentes vigere, civile ſuis finibus, exiguis ſane, contineri*. Qui jam vulgo gloſſatorum nomine veniunt homines, diligentes illi quidem, nec juris civilis imperiti, at ſæculi vitio barbari, non aliunde decidi oportere, exiſtimabant, illas regum gentiumque controverſias, quam ex diffuſa illa juris Juſtinianei collectione, qua comprehenſas leges ſi quis recte imbibiſſet, eum, tamquam ex tripode, de belli paciſque juribus oracula illico fundere poſſe, jactabant. Et ſane id tam facile faciebant, quam pirum vulpes comeſt. Quoties enim quæſtio incidebat de jure Imperatoris auguſtiſſimi in univerſum orbem, per quem olim Romani arma victricia circumtulerant: ſedes hujus doctrinæ erat in LEGE IX. DIG. DE LEGE RHODIA DE JACTU, in qua, tamquam gemma quædam, fulgent verba illa Antonini Imperatoris: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. *Ego quidem mundi dominus: lex autem maris*. Si de jure belli diſceptandum eſſet, fæciales ſuos ablegabant ad titulos Digeſtorum de captivis & poſtliminio, & redemtis ab hoſtibus, de re militari, de caſtrenſi peculio, de veteranis, de teſtamento militis, de bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis, & in primis ad titulos inſignes Codicis Juſtinianei, qui militare poſſunt,

ſunt, vel non poſſunt, & de ſervis ad militiam vel dignitatem adſpirantibus, & ut nemo duplici militia, vel dignitate & militia ſimul utatur, negotiatores ne militent, de re militari, de caſtrenſi peculio militum & præfectianorum, de erogatione militaris annonæ, de excoctione & translatione militarium annonarum, de militari veſte, de metatis & epidemeticis, de ſalgamo, ſimileſque alios quamplurimos, in quibus omnibus tantos jurium belli & pacis theſauros reconditos eſſe, adſervabant, ut copia ipſa inopes redditura ſit omnes, qui illis occupandis animum velint adpellere. Quid ſi de fœderibus, pactionibus ac ſponſionibus liberarum gentium eſſet reſpondendum? Quid vero? Quaſi non in pandectis æque, ac codice fulgerent verboſiſſimi tituli de pactis, de tranſactionibus, de verborum obligationibus, de duobus reis, de contrahendis ſtipulationibus, & ſimiles: quos quiſquis, multis vigiliis excuſſos, in ſuccum & ſanguinem converterit, eum nihil exiſtimabant ignorare, nimiſque ſtupidum eſſe querebantur illum, qui in iſta rerum præſtantiſſimarum farragine vel deciſionem, vel argumentum legis, quod vocant, non illico reperiret. Sic & de legatorum juribus diſceptantes, nihil deſiderare poſſe contendebant, ſi in conſilium adhiberent titulos de legationibus. De jure vero leges ferendi, magiſtratus conſtituendi, pœnas infligendi, exigendi tributa & vectigalia, & ſimilibus, omnia jam in titulis de legibus, ſenatus conſultis, longa

ga conſuetudine, conſtitutionibus principum, de officio præfectorum prætorio, præfectorum urbi, & ſequentibus, de pœnis, bonis damnatorum, interdictis & relegatis, denique de publicanis, vectigalibus, & commiſſis, & ſimilibus exhauſta, & ad liquidum perducta eſſe, credere auditores ſua fide jubebant. Quin ſi vel maxime ibi aliquid non ſatis explicatum alicui videatur, eum tamen ſitim non melius expleturam, putabant, quam ſi in ſubſidium adhibeat ſcripturam ſacram, jus canonicum, pontificum decretales, & maxime diffuſa illa philoſophorum ſcholaſticorum opera, in quibus omnibus & ille juris gentium vindex, Hugo Grotius, *prolegomen.* §. *XLVIII. & ſeq.* inveniſſe ſibi viſus eſt quamplurima, quæ ad jus illud naturæ & gentium illuſtrandum non parum adferant utilitatis. At, ſi dicendum quod res eſt, boni illi viri vix ſecum expendiſſe videntur, quam parum ponderis apud gentes, juris Romani ignaras, & a Chriſtiana pietate alienas, habitura ſint argumenta ex jure Juſtinianeo, ſacris pandectis, jure pontificio, Thomæ, Alberti Magni, S. Bonaventuræ, & aliorum operibus depromta. apud Plautum *Moſtel. III.* 1. *v.* 29. conſultus a domino, Theuropide, Tranio ſervus, quid nunc faciundum cenſeat, quando ea omnia facta neget vicinus, quæ ipſe retuliſſet? lepide ac percallide reſpondet.

Egon' quid cenſeam?
Cape, obſecro hercle te, cum eo una judicem.

Sed

Sed eum, videto, ut capiat, qui credat mihi:
Tam facile vinces: quam vulpes pirum comeſt.

Idem, vereor ne poſtulent ii, qui ſe jura belli, pacis, fœderum, omneſque, quæ inter gentes intercedere poſſunt, controverſias, vel ex legibus Romanis, vel ex jure pontificio, vel ex ſacris veteris novique fœderis libris, vel denique ex vaſtis philoſophorum ſcholaſticorum commentariis, ſe definire velle pollicentur. Indices enim poſtulant eos, qui his libris ſibique eorum auctoritate fretis, credant, polliceanturque victoriam tam facilem, quam ſi vulpes pirum comedat. Quid vero ſi gentes quædam cum Turcis, vel Sinenſibus, vel Japonibus de violatis fœderum legibus expoſtulet? His ſcilicet facile perſuadebitur, juſta eſſe omnia, quæ non dicam jureconſulti, aut pontifices Romani, vel Thomas Aquinas, ſed ipſi Prophetæ ac Apoſtoli ſcripſerunt. At ego id eos, credo non facilius conſequuturos, ac Turcas, ſi Mahumedem; aut Sinenſes, ſi Confucium ſuum nobiſcum judicem capere vellent. Ex eo vero profecto conſequitur, ut aut omnes gentium rerumque publicarem controverſiæ inter τὰ ἄπορα referendæ ſint, aut in promtu eſſe oporteat præcepta vel leges, quas ipſa recta ratio vel Deus potius, rationis auctor inter omnes gentes, quantumvis linguis ac regionibus diſſitas, conſtituerit, quibuſque ſe populi omnes, qui non plane obbrutuerint, obligari fateantur.

tur. Quum vero hæc ipſa non alia ſint, quam quæ juris naturæ ac gentium vocabulo deſignamus: quid quæſo, utilius, quidque magis in omni vita frugiferum eſſe poteſt, quam præclara iſta vereque divina præcepta ita percepta habere, ut iis non ad oſtentationem, ſed ad dijudicanda integrarum gentium civitatumque negotia, utaris? Quis præclare de ſtudioſa juventute mereri neget eos qui ſe illi duces ad tam incomparabilem ſcientiam profitentur? Denique quis non eos ipſam rectam rationem in exilium agere velle dicat qui operam omnem, in jure naturæ ac gentium collocatam, non modo infructuoſam, ſed & noxiam & cum maximo juvenum detrimento conjunctam eſſe, clamant? Sed hæc quidem fortaſſis ad pudorem purgandum mihi ſufficerent, ſi vel ſolus vel inter primos in hac perpolienda diſciplina operam aliquam atque induſtriam collocaſſem. Jam vero quum jam pridem non modo eterna illa Grotii & Pufendorffii opera in omnium manibus verſentur, ſed & hodie nemo fere ſit umbraticus docto, quin aliquod meditationum ſuarum, ad hanc univerſalem juriſprudentiam pertinentium, ſpecimen, tamquam exulſum ſplendidiſſimo palatio lapidem, circumferat: actum egiſſe videbor pleriſque; & otium, quod melius tranſigi poterat, in adornando hoc libello male contriviſſe. Enimvero hoc meminiſſe velim, ſuum cuique eſſe judicium, &, quod uni ſupervacuum videtur, id aliis non modo utile, ſed & neceſſarium videri. Et ſane qui in aca-

de-

demiis erudiendæ juventuti operam navant, ii reipſa quotidie experiuntur, quanto cum tædio conjuncta ſit ſervitus, cui obnoxii ſunt omnes, qui aliorum libellos entrare coguntur, ac proinde nihil illis accidit moleſtius, quam ſi alios duces ſequi, & confidere jubeantur alieno ingenio. Sæpe enim talia ſunt auctoris cujuſdam, quem interpretandum ſuſcipiunt, principia, qualia ipſi probare non poſſunt. Sæpe ille pleraque ſine ordine etiam confuſe pertractat, ut nihil ſit in libello, quod veluti certam ſedem ac fixum domicilium habeat, nihil, quod non æque facile alieniſſimo, ac ſuo loco, pertractatum reperiatur. Aliquando contingit ut auctor, quem quis ducem elegit, in rebus vel nugatoriis, vel ἀπροσδιονύσοις, admodum ſit verboſus, magnoque conatu maximas agat nugas; in aliis perquam ſcitu neceſſariis, tam brevis, ut eas ſaltu magis tranſilire, quam attingere videatur. Atque inde duo conſequi neceſſe eſt, primum ut docentes multa, quæ auctor ſcripſit, refellere, rebus nihili cum tædio immorari, plura ab eo omiſſa magno cum temporis diſpendio ſupplere teneantur: alterum, ut diſcentes veluti per labyrinthum eo perducti, quo via recta multo facilius pervenire potuiſſent, res, tam variis interruptas diſputationibus, ſuopte ingenio connectere nequeant, atque ita præcipuo fructu, quem ex illis acroaſibus capere debuiſſent, priventur. Id vero vel ſolum ſatis idoneam rationem ſufficit doctori, ut in docendo ſuis, quam aliorum libellis uti malit, adeoque & mihi prodeſſe debet, elementa hæc ju-

ris

ris & gentium ſcribere auſo, ne temere eum laborem ſuſcepiſſe, aut poſt tot Homeras Iliada exorſus eſſe videar. Sed habere mihi viſus ſum & alias cauſſas, quæ me ad ſcribendum non modo invitarent, ſed & quodammodo impellerent. Quicumque adhuc in pulcherrima illa diſciplina verſati ſunt, illi doctrinas ſuas vel nulli certo ac indubio principio ſuperſtruxerunt, veritates varias, eaſque utiliſſimas, veluti uno faſce, collegiſſe contenti, vel principia parum idonea admiſerunt, vel ea denique tam longe ex ſubtiliſſimis, quas metaphyſica ſuppeditat, notionibus petierunt, ut data veluti opera tenebris omnia involvere voluiſſe videantur. At ego, expenſis omnibus, quæ huic facere videntur hanc feci ſummam cogitationum mearum, nullius diſciplinæ philoſophicæ evidentiora oportere eſſe principia, quam juris naturæ, & gentium, quippe quod Deus immortalis non ſolis eruditis, iiſque, qui, acutius reliquis vident, ſed omnibus omnino hominibus, non modo perfectum, verum etiam eorum mentibus inſcriptum eſſe voluit. Nullum vero reperiri principium evidentius, exiſtimo, quam quod vir Illuſtriſſimus, SAMUEL L. B. DE COCCEJI, aulæ Regiæ Pruſſicæ Papinianus, tum adhuc admodum juvenis, pereruditis diſſertationibus demonſtravit, puta VOLUNTATEM DEI. Quamvis enim plerique hodie veterem illam ſcholaſticorum doctrinam de naturali actionum bonitate & juſtitia, a Pufendorffio tanto molimine profligatam, in lucem revocare malint: ego tamen perſpexiſ-

xiſſe mihi videor, eſſe quidem actiones in ſe & ſua natura bonas : at juſtas illas dici non poſſe ſine jure, nec jus intelligi ſine lege, nec legem ſine legislatoris voluntate concipi poſſe, adeoque bonitatem actionum naturalem poſſe illam quidem hominem, qui rectæ rationi, quam cupiditatibus ſuis obtemperare malit, obligatione quadam interna ad bene agendum impellere, rerum non tamquam lege, ſed tamquam conſilium aliquod, quod qui non ſequitur, imprudenter quidem, at non injuſte, egiſſe videri poteſt. Sed non minus porro perſpicue intelligere mihi viſus ſum. Deum voluiſſe, ut vero bono frueremur. Quod quum aliter conſequi, quam per AMOREM, nemo poſſit ; ex eo ſolo, tamquam limpidiſſimo fonte, totum jus naturæ & gentium prono alveo fluere, cenſeo, atque ita incido in harmoniam illam incomparabilem revelationis & rationis, quippe ab eodem benigniſſimo Numine profectarum. Nam & illa, amorem totius legis divinæ, quæ decalogo comprehenditur, ſummam, ἀνακεφαλαίωσιν πλήρωμα, τέλος eſſe, diſerte docet, *Matth.* XXII. 37. *Luc.* X. 27 *Rom.* XIII. 9. I. *Tim.* I. 5. Non equidem ignoro, quid obverti ſoleat huic ſententiæ, puta, amorem eſſe virtutem, ad quam nemo cogi, vel externa obligatione obſtringi poſſit : ac proinde ex eo fonte officia quidem humanitatis, quæ & imperfecta vocant, non autem perfecta, promanare. Sed præterquam, quod decalogi leges, quæ procul dubio perfecta non minus, quam imperfecta, officia inculcant,

cant, ad AMOREM tamquam ad principium ſuum, ab ipſo Servatore revocantur: luculenter videmur oſtendiſſe, verum amorem non modo cum propenſione alteri benefaciendi, ſed & cum propoſito, eum, quem amamus, non lædendi, eique omnia, quæ jure etiam perfecto debemus, tribuendi, conjunctum eſſe, & priorem AMOREM BENEFICENTIÆ, poſteriorem JUSTITIÆ, commode poſſe adpellari, utrumque vero eſſe intelligendum, quoties ex amore univerſum jus naturæ & gentium derivatur. Ceterum ex AMORE fluere officia omnia erga Deum, nos ipſos, alioſque homines, eaque tum abſoluta, tum hypothetica, re ipſa nos oſtendiſſe, arbitramur. Nec aliam juris gentium originem eſſe, patet. Sive enim in ſtatu naturali, ſive in ſocietate, vivant homines, ad tuendam vitam, ſanitatem, ſubſtantiam, rem denique publicam, amore impelluntur, nec gens a gente quidquam exigere ex ulla ratione poteſt niſi ex regulis notiſſimis: Quod tibi vis fieri, id & aliis facito: itemque, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Immo ad ipſas ineundas ſocietates nihil aliud impulit homines, quam amor tum ſui, tum aliorum, quarum communi ſaluti talibus pactis conſulere voluerunt. Habes, CANDIDE LECTOR, meditationum mearum ſummam, quibus me, ob illam rationis & fidei concordiam, magnopere delectari, non diffiteor, ſed ita, ut eas obtrudam nemini, neque ideo aliorum doctrinis quidquam detractum velim.

Ipſe

Ipſe etiam hic libellus, uti ſpero, oſtendet, me nuſquam id egiſſe, ut aliis inſultarem, ſed ut mea proponerem, eaque, vel firmarem argumentis, vel contra ea, quæ obverti illis poſſe viderentur, modeſte vindicarem. Nullum ſcriptorem, cujus memini, paullo acerbius reprehendi, quamvis aliquando non defuiſſet occaſio: quin eorum nomina plerumque diſſimulare, quam aliquid, quod non dicam immodeſtius, ſed duriuſcule ſcriptum videri poſſet, ſcribere malui. Methodo uſus ſum, Muſis meis familiari, non mathematica quidem illa, vel geometrica, ſed naturali & perſpicua, quam auditoribus commodiſſimam eſſe, re ipſa per tot annos expertus ſum. Operam dedi, ut omnia præcepta ex claris definitionibus, deductiſque inde axiomatibus derivarem, eaque ſtilo, non ornato illo quidem, aut multis eloquentiæ luminibus diſtincto, quem hujuſmodi libelli non deſiderant, ſed puro tamen, quantum fieri potuit, & perſpicuo proponerem. Pleriſque paragraphis ſcholia ſubjunxi, in quibus modo doctrinas in iis propoſitas, aliis argumentis firmavi, modo objectiones quaſdam ſolvi, modo conſenſum veterum ac recentiorum, ipſarumque ſacrarum litterarum, oſtendi, non quod turpi *μεταβάσει εἰς ἄλλο γένος*, juris naturæ & gentium præcepta ex aliis, quam ſuis ac domeſticis principiis, derivare voluerim, ſed quod ea & oblectare lectorem & convincere poſſint, talia eſſe hujus diſciplinæ præcepta, ut ea & veteres ſolo rationis ductu perſpexerint, & ipſi ſacri ſcriptores divino adflatu, humano generi incul-

culcarint. Indicis conficiendi laborem filius in ſe ſuſcepit, quem non male hoc officio functum eſſe, ſperamus. Sed quum ſpe longius procedere orationem, animadvertam, hic eam abrumpo, meque benevolentiæ bonorum omnium, & ſuæ maxime: CANDIDE LECTOR, vehementer etiam atque etiam commendo. Vale. Halæ Magdeb. ipſis Idibus Octobris MDCCXXXVII.

ELEN-

ELENCHUS CAPITUM

LIBER PRIMUS.

JUS NATURÆ.

CAP. I. De *natura & conſtitutione juris naturæ & gentium*. pag. 1.
CAP. II. *De actionum humanarum natura atque indole*. 20.
CAP. III. *De norma actionum humanarum, veroque juris naturalis principio*. 46.
CAP. IV. *De adplicatione hujus normæ ad actiones, & emergente inde harum differentia*. 74.
CAP. V. *De officiis hominis erga Deum*. 95.
CAP. VI. *De officiis hominis erga ſeipſum*. 111.
CAP. VII. *De officiis erga alios abſolutis & perfectis, ſpeciatim de nemine lædendo*. 141.
CAP. VIII. *De officiis erga alios imperfectis*. 176.
CAP. IX. *De officiis erga alios hypotheticis, & primo quidem, circa dominii adquiſitionem originariam*. 190.
CAP. X. *De derivativis dominii adquiſitionibus, quæ vivo priore domino fiunt*. 224.
CAP. XI. *De derivativis adquiſitionibus per ſucceſſionem, ex diſpoſitione defuncti & ab inteſtato*. 242.
CAP. XII. *De juribus & officiis, quæ ex dominio oriuntur*. 261.
CAP. XIII. *De rerum in dominio conſtitutarum commercio*. 278.
CAP. XIV. *De Pactis*. 353.

CAP.

CAXP. V. *Quibus modis obligationes ex contractibus ſolvuntur.* pag. 357

LIBER SECUNDUS.

JUS GENTIUM.

CAP. I. *De ſtatu hominis naturali & ſociali.* 367.

CAP. II. *De officiis in ſocietate conjugali obſervandis.* 389.

CAP. III. *De officiis in ſocietate parentum & liberorum obſervandis.* 419.

CAP. IV. *De officiic, in ſocietate herili obſervandis.* 444.

CAP. V. *De ſocietate compoſita, quam familiam vocamus, officiiſque in illa obſervandis.* 455.

CAP. VI. *De ſocietatis civilis origine, forma & adfectionibus.* 466.

CAP. VII. *De ſumma poteſtate, eamque adquirendi modis.* 499.

CAP. VIII. *De juribus majeſtatis immanentibus, quidque circa ea juſtum ſit.* 521

CAP. IX. *De juribus majeſtatis tranſeuntibus.* 564.

CAP. X. *De officiis civium.* 603.

ELE-

ELEMENTA JURIS NATURÆ, ET GENTIUM.

LIBER PRIMUS.

JUS NATURÆ.

CAPUT PRIMUM.

De Natura & Conſtitutione Juris Naturæ & Gentium.

§. I.

Quid actio bona & mala?

QUemadmodum omne id homini BONUM eſſe dicimus, quod eum conſervat ac perficit; MALUM, quod eumdem deſtruit deterioremque reddit, (*Elem. phil. mor.* §. *CXLII.*) ita & ACTIO BONA erit, quæcumque ad conſervationem perfectionemque hominis prodeſt; MALA, quæ deſtruit eumdem, ac imperfectiorem reddit.

§. II.

Quid conſervatio, perfectio, & imperfectio?

CONSERVARE HOMINEM dicitur, quidquid ad ejus durationem & continuationem ſtatus præſentis aliquid confert : PERFICERE, quod ea omnia, quæ ad eſſentiam integritatemque ejus pertinet, quæque omnino gradus admittunt, auget, atque amplificat. *] Ex quo, quid nos DESTRUERE ac IMPERFECTIORES, vel DETERIORES reddere dicatur, facile intelligitur.

*] Eadem eſt *perfectionis* idea, quæ Simplicio obverſata eſt, dum *ad Epict. Enchir. Cap. XXXIV. p.* 176. ſcribit : *μὴ τὰ πρῶτα μόνα, καὶ τὰ μέσα ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσχατα, ἴδιόν ἐστι τῆς τελειότητος. Non prima tantum & media habere, ſed extrema quoque proprium eſt* Perfectionis. Nec aliter Ariſtotel. *Metaph. IV.* 16. ubi licet varias vocabuli notiones evolvat, ad eamdem tamen ideam omnes reducit.

§. III.

Homines æque male ac bene agere poſſunt.

Quum ergo eo ſit voluntatis humanæ indoles, ut ſemper adpetat bonum, malumque averſetur : (*Elem. phil. mor.* §.*XXIX.*) fieri quidem 1) non poteſt, quin ſemper actiones, quæ ad conſervationem & perfectionem noſtram pertinent, edere velimus, ab iiſque, quæ nos deſtruunt, vel imperfectiores reddunt, abhorreamus : at 2) quia bonum & malum æque adparens, ac verum eſſe poteſt, & bonum adparens verum malum ; malum adparens verum bonum eſt : (*Elem. phil. mor.* §. *CXLIII.*) ſæpiſſime ſane contingit, ut, quemadmodum Ixion nubem pro Junone, ita nos bonum

num adparens pro vero adplectamur, malumque adparens pro vero averſemur, ac proinde 3) æque facile male, ac bene agamus. *)

*] Id denuo recte vidit Simplicius *ad Epictet. Enchir. Cap. XXXIV. p.* 184. ubi maximopere laudat voluntatis libertatem, eamque vocat τὴν αὐτεξούσιον αὐτοθελῶς καὶ αὐτὰ ποτὲ μὲν τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν αἱρουμένην, ποτὲ δὲ τὸ φαινόμενον, *liberam animi naturam, quæ ſuapte voluntate & abſque coactione alias verum bonum amplectitur, alias* Imaginarium.

§. IV.

Faculta sex duobus poſſibilibus alterutrum eligendi, adeoque bene vel male agendi potentia, vocatur LIBERTAS: ac proinde negari non poteſt, 4) dari actiones hominis bonas malaſque liberas. Quumque omnia, quæ æque facile a tramite deflectere, ac viam rectam tenere poſſunt, norma, ad quam dirigantur, indigeant; conſequens eſt, 5) ut & actiones humanæ liberæ ad normam quamdam componendæ ſint. *)

Itaque actionum norma indigent.

*] Eodem modo ratiocinatur Epictetus apud Arian. *Lib.II. Cap. XI.* Πάντα καλῶς ἔχειν τὰ δοκοῦντα ἅπασι: καὶ πῶς δυνατὸν τὰ μαχόμενα καλῶς ἔχειν, οὐκ ἄρα ἀρκεῖ τὸ δοκεῖν ἑκάστῳ πρὸς τὸ εἶναι οὐδὲ γὰρ ἐπὶ βαρῶν ἢ μέτρων, ψιλὴ τῇ ἐμφάσει ἀρκούμεθα, ἀλλὰ κανόνα τινὰ ἐφ' ἑκάστου εὕρομεν. Ἐνταῦθ' οὖν οὐδεὶς κανὼν ἀνωτέρω τοῦ δοκεῖν, καὶ πῶς οἷόν τε ἀτέκμαρτα εἶναι καὶ ἀνεύρετα τὰ ἀναγκαιότατα ἐν ἀνθρώποις; *Omniane recta eſſe exiſtimas pro eo, ac cuique viſa fuerint? At qui fieri poteſt, ut pugnatia inter ſe ſint recta? Itaque ut aliquid recte ſe habeat, ſatis non eſt, ita alicui viſum eſſe, quum ne ingra-*

vibus quidem librandis menſurandiſque rebus nudis viſis ſimus contenti, ſed in omnibus Regulam. *quamdam adhibeamus. An ergo in his, de quibus loquimur*, Regula *nulla erit eminentior, quam quod nobis ita aliquid videatur? Sed qui fieri poteſt, ut* Certa Norma *nulla ſit vel perveſtigari non poſſit, qua in vita humana nihil eſt magis neceſſarium?*

§. V.

Et hanc quidem rectam, & certam, & conſtantem eſſe oportet.

Per NORMAM hic intelligimus evidens boni malique criterium, Neque ergo 6) illa recte ſuo fungeretur officio, niſi RECTA, CERTA & CONSTANS eſſet. Pone, *rectam* illam non eſſe: nec normatum recte ſe habebit. Pone, eamdem non eſſe *certam*: non boni malive erit criterium. Si denique Lesbiam eſſe ſibique *non conſtare* hanc normam fingas: actio ad illam compoſita modo bona, modo mala eſt futura, ac proinde omnibus his caſibus nec normæ nomine digna illa eſſe videbitur. *)

*) Adeo verum eſt, quod cecinit Lucret. *de rer. nat. Lib. IV. v.* 515.

Si prava eſt regula prima,
Normaque ſi fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua ſi ex parti claudicat hilum
Omnia mendoſe fieri atque obſtipa, neceſſum eſt,
Prava, cubantia, prona, ſupina atque abſona tecta.
Jam ruere ut quadam videantur velle, ruantque,
Prodita judiciis fallacibus omnia primis.

§. VI.

Nec non cum obli-

Præterea 7) parum utilitatis homini attulerit hæc norma actionum, niſi ita ſit comparata, ut motivo aliquo, quod vocant, im-

impellatur voluntas ad illam adhibendam. Quia enim numquam agit homo, ut non aliquid, quo impellatur ad agendum, ſimul animo obverſetur: ſane nec normam adhibebit, vel ſaltim parum ſua intereſſe exiſtimabit, adhibeatne eam, nec ne, niſi motivo aliquo ad id impellatur. Quum vero motivorum nexum cum actione libera OBLIGATIONEM vocemus: conſequens eſt, 8) ut normam actionum humanarum, ſi officio ſuo fungi debeat, oporteat eſſe obligatoriam.

gatione conjunctam.

§. VII.

Quandoquidem ergo obligatio eſt nexus motivorum cum actione libera: (§.VI.) illa motiva vel in ipſa actionum bonitate pravitateque, vel in entis cujuſdam, cujus imperium agnoſcimus, actiones aliquas ſub commininatione pœnæ prohibentis; præcipientiſve, voluntatem conſiſtunt. Priore ergo caſu OBLIGATIO INTERNA: poſteriore EXTERNA vocari ſolet. Vid. THOMAS. *fund. jur. nat. & gent. Lib. I. Cap. IV.* §. *LXI. ſequ.* Illa ad actiones BONAS; hæc ad JUSTAS homines impellit. Utriuſque vero correlatum quod vocant eſt JUS. Si enim alter eſt obligatus: alteri jus eſt, vel facultas aliquid ab altero exigendi.

Quid & quotuplex ſit obligatio?

§. VIII.

Jam facile intelliges, 9.] non ſufficere homini normam, cum interna tantum obligatione conjunctam. Quum enim hæc obligatio bonitatem cum actione connectat, (§.VII.) adeoque hominem ad agendum ideo moveat, quod actio bona ſit futura; at ita natura comparatum ſit, ut bonum adparens ſæpe pro vero amplectamur, (§.III.2.) fie-

Non ſufficere obligationem internam.

ri profecto non poſſet, quin norma, cum interna obligatione conjuncta; incerta futura ſit, adeoque indigna, quæ normæ nomine veniat. (§. V.).

*) Non equidem negamus, ſpeciem obligationis nobiliſſimam eſſe internam, quippe quam ſapientes & probi viri ſequuntur, ſecundum ſententiam notiſſimam: *Oderunt peccare boni virtutis amore*. Quin veteres omnes vel eo maxime nomine laudarunt naſcentis Mundi homines, quod ſuopte ingenio, ſuaque ſponte & ſine lege, quæ juſta rectaque eſſent, fecerint. Seneca *Epiſt. XC. Primi mortalium & ex iis geniti, naturam incorrupte ſequebantur, eamque habebant & ducem, & legem*, Add. Ovid. *Metamorph. Lib.* I. *v.* 90. Tacit. *Annal. III. 26. Saluſt. Catil. Cap. IX.* At ſufficere illam negamus, quia quærimus jus naturale, improbis & bonis, ſtultis & ſapientibus commune, ut ſi quos ratio continere in officio non poſſit, obligatio ſaltim externa, vel, quod eodem recidit, periculi metus efficiat.

Ne vaga proſiliat frænis natura remotis
Horat. *Lib. II. ſerm. ſat. VII. v.* 74.

§. IX.

Opus ergo eſt externa, vel perfecta vel imperfecta.

Si vero norma, cum interna obligatione conjuncta, incerta eſſet futura: opus omnino eſt 10) tali, quæ obligationem externam producat, atque in entis cujuſdam, cujus imperium agnoſcimus, voluntate conſiſtat. Quum vero ens illud nos vel ſine coactione ad virtutem vel honeſtatem obliget, vel actiones quaſdam ſub comminatione pœnæ vel propoſito præmio prohibeat præcipiatve, prior obligatio IMPERFECTA: poſterior PERFECTA adpellatur. Denique 11) voluntas

luntas entis ſuperioris actiones quaſdam ſub comminatione pœnæ prohibentis præcipientiſve, dicitur LEX, ac proinde 12) norma actionum humanarum liberarum, ad quas perfecte obligamur, conſiſtit in legibus, earumque; complexio *κατ' ἐξοχὴν* JUS adpellatur. *)

*) Jus enim, quatenus pro norma actionum humanarum accipitur, eſt *complexio omnium legum unius ejuſdemque generis* [*Elem. Inſt.* §. *XXXIII.*] Itaque *jus* ſine relatione ad legem vel obligationem externam concipi non poſſe, ipſa vocabuli origo ſatis oſtendit. Eſt enim illud non a *δ'ον*, uti ſibi perſuaſit Menag. *Amœn. Jur. Cap. XXXIX. p.* 295. nec *a Jove*, uti poſt Scip. Gentil. *Orig. p.*270. exiſtimavit Grotius *prolegom. jur. belli & pac.* §. XII. ſed a *jubendo*. Jura enim veteres *Juſa* vel *Juſſa* vocabant. Feſtus: *Juſa*, *jura*. Add. Hieron. Magii *Var. Lect. IV.* 1. Similiter & Germanicum *Recht* involvere notionem legis, juris rectorii, principii dirigentis actiones humanas, pluribus oſtendit Jo. Georg. Wachter. *Gloſſar. p.* 1251.

§. X.

Ejus legis non alius auctor eſſe poteſt, quam Deus.

Jam quum SUPERIUS procul dubio dicendum ſit ens, a quo & exſiſtentia noſtra, & eſſentia pendet, cujuſque agnoſcere tenemur IMPERIUM, quia & juſtam habet cauſſam exigendi a nobis obſequium, & facultate pollet malum nobis repræſentandi, ſi fræna mordeamus, & voluntatem ſuam, quod huic imperio nunquam renunciarit, nec renunciare umquam velit, argumentis luculentiſſimis oſtendit: *) 13) ens iſtud ſuperius, cujus imperium agnoſcere tenemur non aliud erit, quam DEUS O. M. adeoque

 14)

14) hic ſolus etiam auctor dicendus JURIS illius, quod univerſo generi humano pro norma eſſe oportere, diximus.

*] Juſta obſequium exigendi cauſſa procul dubio eſt non modó ipſa entis alicujus *perfectio & bonitas*, ceu viſum eſt tum *Moſi Amyraldo diſſert. de jure Dei in res creatas*, tum olim *Democrito*, cujus eſt dictum notiſſimum: φύσει τὸ ἄρχειν οἰκεῖον τῷ κρείσσονι. *Natura evenit, ut, quod melius eſt, imperet.* Stob. *ſerm. XLVII. p.* 323. verum etiam *dependentia*. Quis enim negaverit, eum merito ab altero exigere obſequium, qui alteri exſiſtentiæ ac conſervationis cauſſa eſt? Jure ergo obſequium exigit *Deus O. M.* ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν; *In quo vivimus, movemur & ſumus. Act. XVII.* 28. Porro & malum nobis frœna mordentibus repræſentare poſſe Deum, ejus juſtitia & omnipotentia nos dubitare non patitur. [*Elem. phil. mor.* §. *CLXXXV. ſequ.*] Denique ſi renunciaſſet vel etiamnum renunciaret huic in homines aliaſque res creatas imperio: hoc indignum eſſet ejus ſapientia ac bonitate, ſi quidem ſatis novit, tamquam eos ſapientiſſimum, nos ſine ejus imperio ac ductu fore miſerrimos, ut ens vero optimum non poteſt ens a ſe conditum, quod ſe ipſum gubernare nequit, deſerere, ac ſummæ miſeriæ objicere. Quod vero ejus ſapientia bonitateque indignum eſt, id nec velle, nec poſſe intelligitur. Renunciare ergo imperio in homines & res creatas nec velle nec poſſe intelligitur. Idque obſervandum eſt contra illuſtrem Leibnitium, qui quum vir illuſtriſſimus, *Sam.* a *Cocceis*, ſingulari diſſertatione *de principio juris naturalis unica, vero & adæquato*, Francof. MDCXCIX. edita, ſolida demonſtraſſet, non aliud fingi poſſe juris naturalis principium, quam voluntatem Dei, an-

anno MDCC. in Ephemeridibus Hannoveranis, quæ *monatliche auſzuge* vocabantur, menſe Julio huic hypotheſi inter alia objecit *Ob. VII. Si fingeretur, creaturam tantarum virium eſſe poſſe, ut a Creatore ſemel producta, deinde non poſſet cogi: eam habendam fore pro manumiſſa, uti liberi poſſint eo pervenire potentiæ, ut a parentibus, a quibus generati ſint, cogi non poſſint*. Id enim fingere, eſſet inſanire, quum contradictionem involvat fictio rei creatæ finitæ tantarum vitium, ut a Creatore, ente infinito & omnipotente, cogi amplius non poſſit. Quales ſunt & reliquæ illæ fictiones, quibus veriſſimæ doctrinæ abſurditatem oſtendere ibi conatur vi doctiſſimus, veluti, *quod, ſi fingeretur, malum quemdam genium ſummam rerum poteſtatem habere, non ideo quod irreſiſtibilis eſſet, deſiturus ille ſit malus eſſe, & injuſtus, & tyrannus*. Fingi enim non poteſt, malum aliquem genium rerum potiri, ſi Deum infinitæ potentiæ exſiſtere credimus. Sin Deum exſiſtere negamus, nec malum genium, nec res creatas exſiſtere, ſalva recta ratione, concedimus. Magnum hoc profecto veritatis argumentum eſt, ſi convelli non poſſit propoſitio, niſi fictionibus, quæ contradictionem manifeſtam involvunt.

§. XI.

Quum ergo ex his omnibus adpareat, non aliud nos quærere JUS, quam quod Deus O. M. univerſo generi humano, tamquam normam actionum liberarum tradidit: (§.X. 13.14.) conſequens eſt, 15.) ut illud toti generi humano debeat innoteſcere. Quumque quidquid innoteſcit univerſo humano generi, vel per *revelationem* aliquam, quam

Nec aliter ea ex univerſo generi humano innoteſcit,

quam per ratio- nem. quam totum genus humanum pro vera ac divina agnoſcit, vel per *rectam rationem* ei cognitum perſpectumque eſſe oporteat, talis vero revelatio, quam omnes homines pro vera ac divina agnoſcant, nec exſtiterit umquam, nec hodie exſtet; nemo non intelligit, 16) jus naturæ eas complecti leges, quæ per ſolam rectam rationem, univerſo genero humano communem promulgatæ ſint, ac proinde univerſo generi humano natura innoteſcant. *)

*] Hinc Cicero *pro Milone Cap. IV.* id jus vocat *non ſcriptum, ſed natum, quod non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quod non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus.* Immo & Apoſtolus, dum *Rom. II.* 14. ait, gentes legem ſcriptam Dei non habentes, ipſas ſibi fuiſſe legem, atque oſtendiſſe, *τὸ ἔργον τοῦ νόμου, γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*, rationem redditurus, quomodo hoc jus illis innotuerit, ſtatim ſubjicit: *συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν, κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων: una teſtimonium reddente eorum conſcientia, & cogitationibus, ſeſe mutuo accuſantibus, aut etiam excuſantibus.* Quod ſane aliter fieri non poteſt, quam per ratiocinationem, adeoque per rectam rationem Communis ſane omnibus hæc doctrina eſt, qui jus naturæ veluti ex compacto pro *dictamine rectæ rationis* habuerunt, ſi ab illis ſolis diſceſſeris, qui juſtum aliquid eſſe natura plane negarunt, veluti Archelaus apud Laert. II. 16. Ariſtippus apud eumdem II. 93. Carneades apud Lactant. *Inſtit. divin. V.* 14. & 19. Pyrrho apud Sext. Empir. *Hypot.* III. 24.

III. 24. immo ipſe Ariſtoteles, quem ab hac ſententia non admodum alienum fuiſſe, probat Menag. *ad Laert. VII.* 128. *p.* 311.

§. XII.

Itaque JUS NATURÆ eſt complexio legum, ab ipſo Deo immortali generi humano per rectam rationem promulgatarum. Si vero illud tamquam ſcientiam conſiderare malis, JURISPRUDENTIA illa naturalis erit habitus practicus voluntatem Supremi Legislatoris ex recta ratione cognoſcendi adplicandique quibuſvis ſpeciebus obvenientibus. Quæ, quia in jure, a Deo immortali profecto, enarrando adplicandoque verſatur, recte etiam JURISPRUDENTIA DIVINA dici poteſt.

Definitio naturæ & jurisprudentiæ naturalis vel divinæ.

§. XIII.

Quia ergo etiam hoc jus eſt complexio legum: (§. XII.) 17) omnia, quæ in leges cadunt, etiam in jus naturæ cadere animadvertimus, veluti *vetare*, *permittere*, *punire*: *l.* 7. *D. de legib.* Quin ex eodem colligimus, 18) illud recte dividi in PERMISSIVUM, quod homines univerſos ad alios in uſu juris libertatiſque ſuæ non turbandos; & PRÆCEPTIVUM, quod eoſdem ad actiones bonas edendas, malaſque omittendas obligat: itemque, 19) nullam circa *jus præceptivum* libertatem relictam eſſe homini, quum *permiſſivo* unuſquiſque, cui quidquam permittitur, recte omnino renunciet. *)

Diviſio in præceptivum & permiſſivum.

*) Itaque *Jus Permiſſivum* regulam conſtituit; *Jus Præceptivum* exceptionem: Omnia enim libertati hominis permittit Deus, quæ non præcipit vel prohibuit. Sic e. g. quum

ſola arbore ſcientiæ boni & mali hominibus interdixiſſet Deus: recte omnino inferebant protoplaſti, licere ſibi fructibus reliquis omnibus veſci. *Gen.* III. 2. 3. Ceſſante enim legis obligatione viget libertas. Nec tamen ideo negandum fuerit, obligationem conjunctam eſſe cum jure permiſſivo. Obligat enim univerſum genus humanum, ne quem uſu libertatis ſuæ prohibeat. Sic ex. gr. quia Deus hominibus omnibus permiſit, ea, quæ nullius ſunt, ſuis uſibus adplicare, & dominia rerum conſtituere, non poſſunt non injuſta ac illicita eſſe furta, rapinæ, defraudationes, cetera.

§. XIV.

An jus naturæ futurum eſſet, ſi non eſſet Deus?

Et quandoquidem deinde jus naturæ ab ipſo Deo immortali, tamquam ſupremo legislatore, proficiſcitur, (§. XII.) conſequens eſt, 20) ut, quamvis poſſit quis aliquando ſuopte ingenio & ſine lege *bene agere*, impellente illam obligatione interna, (§. VII.) idque 21) & homo, nullo religionis ſenſu imbutus, quandoque faciat, eo quod actionem, prælucente ratione, bonam ſibique utilem fore cognoverit: non tamen 22) ideo dicendum ſit, atheum poſſe *juſte agere*: (§. VII.) multoque minus, 23) etiamſi detur, quod ſine impietate dari nequeat, non eſſe Deum, nec res humanas curare, tamen aliquid jus naturæ futurum eſſe. *) Vid. Grot. *proleg. jur. bell. & pac.* §. *IX.*

*] Potius ergo juri naturæ veluti nervos incidunt, qui illud ſine Deo concipiunt, & legem ſibi ſine legislatore fingunt. Omnes ſane, qui paulo religioſius philoſophati ſunt, agnoverunt, & jus omne a Deo proficiſci, &, ſi illum exſiſtere neges, nihil jam amplius

plius juſtum injuſtumve fore. Ipſe Deus O. M. ad juſtitiam incitaturus Abrahamum Ego, inquit, ſum אלשדי *Deum ſibi ſufficiens vel omnipotens ambula coram me: & eſto integer. Gen. XVII.* 1. Et Apoſtolus *Hebr.* XI. 6. eum, qui ad Deum accedere velit, credere debere, ait, *τιῦ ἐϛὶ, καὶ τοῖς ἐκζητῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται*: *eſſe Deum, & præmia largiri iis, qui ipſum requirant*. Immo & Cicero *de nat. Deor. l.* 2. *Haud ſcio*, inquit, *an, pietate adverſus Deos ſublata, fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus*, Juſtitia *tollatur*.

§. XV.

Cur dicatur cordibus inſcriptum?

Quumque hoc jus complectatur leges, per rectam rationem promulgatas, (§.XII.) recta vero ratio nobis ſit facultas ratiocinandi, ſeu veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi: (*Hiſt. phil.* §.*II.*) facile patet, 24) cur hanc juris notitiam cordibus hominum eſſe inſcriptam, dicat Apoſtolus. * *Rom.II.*15. Tribuit enim hominis facultatem vel potentiam de juſto injuſtoque ratiocinandi: quæ, quum non ſemper ponat actum, 25) cur & infantibus a quibuſdam vindicetur connata quædam juſti injuſtique notitia, non obſcurum eſt.

*] Elevant hujus phraſeos emphaſin Grot. *ad Rom. II.* 15. & Joan. Clericus *Art. crit. Part. II. Sect. I. Cap. IV.* §. X. qui illam nihil aliud innuere contendant, quam quod lex facile ſine magiſtro diſci & memoria teneri poſſit, atque ideo multa accumulant veterum loca, ubi ἐγγράφειν δέλτοις φρενῶν, γράφειν φρενῶν ἔσω, γράφειν ἐν τῇ ψυχῇ nihil aliud ſignificet, quam diximus. Sed his jam ſatis-

ſatisfecit Jo. Franc. Bud. *Inſtit. Theol. mor. Part. II. Cap. II.* §. *V.* * ubi Jo. Lockii ſententiam accuratius examinavit.

§. XVI.

An ex ſacris literis vel traditione derivandum?

Ex eodem conſequitur, 26) ut jus naturæ derivandum non ſit ex ſacris litteris, nec 27) ex legibus divinis poſitivis, veluti ex ſeptem præceptis, quæ Noacho data eſſe, jactant Hebræi: * quamvis, quum idem ſit revelationis, ac rectæ rationis auctor, facile largiamur, 28) non modo multa, quæ ratio dictitat, in ſacris literis repeti, ſed & 29) miram eſſe utriuſque juris conſonantiam, nec 30) quidquam Deum in ſacris pandectis vel præcipere vel prohibere, quo juri per rectam rationem promulgato adverſetur.

*] Hebræi quomodo jus naturæ & gentium ex ſeptem præceptis, Noacho datis, derivent, ex inſtituto oſtendit Jo. Selden. *de jur. nat. & gent. ſecundum diſciplin. Hebræorum*. Quamvis vero illam Hebræorum de præceptis Noachidicis traditionem non omni fundamento deſtitui exiſtimet laudatus Buddeus *Introd. ad hiſt. philoſ. Hebr. p.* 14. & 15. tamen nec probari hodie poteſt, illa vere data eſſe Noacho, & ſi quædam eorum, quæ præcepta illa inculcant vel prohibent, hodie nota ſunt Noachidarum poſteris: ea illis non ex traditione, ſed ex recta ratione, innotuerunt, ac proinde non ſunt leges poſitivæ, ſed per rectam rationem promulgatæ.

§. XVIII.

Jus naturæ

Porro ex eodem axiomate intelligimus, 31) jus naturæ non minus eſſe immutabi-

le,

le, quam ipſam rectam rationem, quæ non poteſt non ſemper eadem ſuique ſimilis eſſe: adeoque 32) nec Deum, qui non poteſt, quod non vult, quicquam contra legem illam ſempiternam indulgere, multoque minus 33) ullum mortalium in illam quidquam ſibi imperii adrogare poſſe: *) immutabile.

*) Eleganter apud Lactant. *Inſtit. divin. VI. 8.* Cicero: *Huic legi nec obrogari fas eſt, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt. Nec vero aut per Senatum; ut per populum, ſolvi hac lege poſſumus. Neque eſt quærendus explanator, aut interpres ejus alius. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia poſthac; ſed & omnes gentes, & omni tempore, una lex continebit, unuſque erit communis quaſi magiſter, & imperator omnium, Deus, ille legis hujus inventor, diſceptator, lator.* Neque huic veritati refragatur Ulpianus *l. 6. pr. D. de juſt. & jure*, quam legem alibi ſatis expoſuiſſe nobis videmur.

§. XVIII.

Nec difficile jam erit, concipere JURIS NATURALIS & CIVILIS differentiam. Nam 34) illud ex recta ratione; hoc ex lege, ſive viva voce, ſive per ſcripturam promulgata, innoteſcit. 35) Illud tam late patet, ac ipſa recta ratio; hoc cuique civitati proprium eſt. §. 1. & 2. *Inſt. de jure nat. gent. & civ.* 36) Illud ad actiones natura bonas malaſque, internas ac externas; hoc ad indifferentes & externas, quatenus ſaluti populi cujuſque vel reſpublicæ attemperandæ ſunt, *) pertinet. Ejus differentia a jure civili.

*) Cicero *de Invent. I. 38. Omnes leges ad com-*

commodum reipublicæ referre oportet , *& eas ex* utilitate communi , *non ex ſcriptione* , *quæ in literis eſt*, *interpretari*. *Ea enim virtute & ſapientia majores noſtri fuerunt*, *ut in legibus ſcribendis nihil ſibi aliud* , *niſi* ſalutem *atque* utilitatem reipublicæ *proponerent* , *neque enim ipſi* , *quod obeſſet* , *ſcribere volebant*, *& ſi ſcripſiſſent*, *quum eſſe intellectum* , *repudiatum iri legem* , *intelligebant* . *Nemo enim leges legum cauſſa ſalvas eſſe vult*, *ſed reipublicæ*. Magnopere ergo falluntur, qui jus, quod naturale vocatur, ab utilitate profectum eſſe putant , veluti poſt Epicurum Horat. *Serm. l.* 3. cujus eſt πολυθρύλλητον illud.

Non natura poteſt juſto ſecernere iniquum :
Sola eſt utilitas juſti *prope* mater *& æqui*.

Verum eſt , nihil jure naturali præcipere Deum , tamquam ens ſapientiſſimum optimumque, niſi quod utile : at non ideo aliquid præcipit, quod illud utile ſit, ſed quod voluntati ſuæ conveniat . Non ergo juſtum aliquid eſt, quia utile: ſed utile , quia juſtum eſt . Nam ὠφέλεια πρᾶξις κατὰ φύσιν, *emolumentum eſt omnis actio naturæ conſentanea*, ut eleganter obſervat Marcus Antonius Imp. εἰς ἑαυτὸν *VII*. 74. Sed hunc errorem erudite profligarunt Grot. *proleg. jur. belle & pac.* §. *XVI*. Pufendorff *de jur. nat. & gent. II.* 3. 10. & 11. & illuſtriſſimus Sam. de Coccei, *de princip. jur. nat. & gent. ſect.* II. §. *IX. ſeq.*

§. XIX.

Ejuſdem ſumma in

Quamvis vero maxime inter ſe hæc jura differant : nullum tamen dubium eſt, 37) quin jus naturæ incredibilem utilitatem adferat

ſerat iis, qui juri civili excolendo animum adpellunt, quum 38) & pleraque illius præcepta ipſum jus civile adoptet, iiſque acriora pœnarum vincula injiciat; *l.* 1. §. 1. *D. de juſt. & jur.* §. *ult. Inſt. eod.* & 39) novas inde concluſiones eliciat, & 40] nunquam a jure civili & ſtricto ſejungenda ſit naturalis æquitas, ne ſummum jus in ſummam evadat injuriam.

jure civili utilitas.

§. XX.

Bruta jure naturæ non reguntur.

Porro ex eo cognoſcendi principium manifeſtum eſt, 41) hoc jure non alias res creatas regi, quam homines, quos ſolos rectæ rationis prærogativa donavit ſummum Numen, ac proinde 42) manifeſto falſam eſſe definitionem Ulpiani: JUS NATURALE *eſſe quod natura omnia animantia docuerit* *l.* 1. §. 3. *D. de juſt. & jur.* *)

*) Obſervavit hoc jam Heſiodus, cujus notiſſimus eſt locus *oper. & dier. v.* 274. *ſequ.*

Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξ Κρονίων.
Ι᾽χθύσι μὲν θηρσὶ ϰ̀ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
Ε᾽σθειν ἀλλήλυς, ἐπεὶ ἀδ᾽ίκη ἐςὶν ἐπ᾽ αὐτοῖς.
Α᾽νθρώποισι δ᾽ ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίςη.

Namque hunc hominibus legem poſuit Saturnius
Piſcibus quidem, & feris, & avibus volucribus,
Se mutuo ut devorent, quandoquidem Juſtitia *carent,*
Hominibus autem dedit juſtitiam, quæ multo optima eſt.

Neque rem expedivit Jac. Cujac. *in Not. prior. ad Inſtit. p.* 8. *Tom.* I. dum ſcripſit, *quæ bruta faciant incitatione naturali, ea ſi homines ratione faciant, jure gentium eos facere.* Sic enim

non

non ideo aliquid erat juris naturæ vel gentium, quod idem faciunt bruta animantia, ſed quod homines id faciunt, prælucente recta ratione.

§. XXI.

Quid jus gentium? Quum præterea jus naturæ eas complectatur leges, quæ univerſo generi humani per rectam rationem ſunt promulgatæ, (§.XII.) homines autem, vel ſinguli ſeorſum, vel, prout in certas ſocietates coaluerunt, conſiderari poſſint: 43) jus, quo ſingulorum actiones reguntur, NATURALE; quod, quid in ſocietatibus, & inter eas, juſtum injuſtumve ſit, præcipit, JUS GENTIUM vocamus, adeoque 44) eadem juris utriuſque ſunt præcepta, eædem leges, quin immo JUS GENTIUM eſt ipſum jus naturale, vitæ hominis ſociali negotiiſque ſocietatum atque integrarum gentium adplicatum. *)

*] Itaque latius patet *jus naturale*, quam *jus gentium*. Nihil enim recta ratio inter omnes gentes conſtituit, quod non & ſinguli obſervare certa ratione teneantur. At ſunt quædam juris naturæ, quæ non æque commode adplicantur integris gentibus: e.g. jura matrimomonii, patriæ poteſtatis, cetera.

§. XXII.

An a jure naturæ diverſum ſit? Ex quo colligimus, 45) jus naturæ a jure gentium nec principio cognoſcendis nec ipſis regulis, ſed ſolo objecto, differre: adeoque 46) rationem eos ſugere, qui neſcio quod jus gentium, a jure naturæ diverſum, ſibi fingunt. 47) JUS GENTIUM POSITIVUM vel SECUNDARIUM, quod veteres commenti ſunt, proprie huc non pertinere, quum nec a Deo conſtitutum, nec per rectam rationem promul-

mulgatum, nec univerſo generi humano commune, nec denique immutabile ſit: *)

*) Pleraque quæ ad jus gentium poſitivum referuntur, vel ex ipſo jure naturæ, vel ex moribus, vel ex lege aliqua, pluribus gentibus communi, oriuntur. Ita jura legatorum pleraque ex jure naturæ recte explicantur. Multa quoque inter ſe ſervabant Græci, quæ barbari inſuper habebant, v. g. ut inducias darent victis ad cadavera tollenda. Poſtea mores Germanorum pene omnibus gentibus communes facti ſunt, uti recte obſervavit Grot. *de jure belli & pac. II.* 8. 1. 2. Denique & inter Chriſtianos mores quidam inoleverant, quorum apud poſteros vix manſit veſtigium. Leibnit. *Præfat. Cod. jur. gent. dipl. pag. VIII.* cujus & hæc eſt elegantiſſima obſervatio, quod multa, quæ olim Pontifex Romanus veluti in communi gentium Chriſtianarum republica ſanxerit, pro jure Chriſtianarum gentium communi ſint habita. Quod elegante exemplo de uſu baliſtarum adverſus Chriſtianos ex *cap. un. X. de ſagittar.* illuſtrat Hert. *ad Puſendorff. de jure nat. & gent. Lib. II. Cap. III. §. XXIII. litt. c.*

§. XXIII.

Itaque non inutile fuerit, jura hæc, quum ad eamdem normam exigenda ſint, hoc libello conjungere, illa tamen, quum & objecto & adplicatione differant, ſimul in tractationes diſtinguere, & utrumque jus ſeorſum eo expendere ordine, ut *librum* opuſculi *priorem* JURE NATURÆ; *poſteriorum* JURE GENTIUM deſtinemus. Partitio operis.

CAPUT II.

De Actionum Humanarum Natura atque Indole.

§. XXIV.

Tranſitio ad tractatum de actionibus humanis.

EX iis, quæ hactenus de natura & conſtitutione juris naturæ ac gentiũ diximus, non obſcurum eſſe exiſtimamus, illud ad dirigendas HOMINUM ACTIONES pertinere, adeoque rem ipſam exigere, ut de earum natura atque indole paulo accuratius agamus.

§. XXV.

Quid actio & paſſio? Quid actio interna & externa?

Varios in homine motus, variaſque contingere mutatione, ab ipſa rerum omnium magiſtra, experientia, ſatis ſuperque convincimur. Quum vero motus nullus ſine ſufficiente aliqua cauſſa motrice fieri atque intelligi poſſit: motus quoque omnes, quos in homine deprehendimus, cauſſam aliquam ſufficientem habere, eamque vel *in ipſo homine*, vel *extra eumdem* eſſe oportet. Motum ergo, cujus cauſſa ſufficiens in ipſo homine eſt, ACTIONEM; cujus cauſa extra eumdem quærenda eſt, PASSIONEM adpellamus. Quum vero motus iſte, quem ACTIONEM vocamus, vel in cogitatione conſiſtat, vel in corpora a voluntate producatur, prior ACTIONI INTERNÆ; poſterior EXTERNÆ nomine venit.

§. XXVI.

Paſſiones quotuplices?

Paſſiones ergo quamvis non a nobis ipſis, ſed a cauſſa extra nos poſita, proficiſcantur, ac eatenus non ſint in poteſtate noſtra, ſed ſæpenumero & nobis invitis oriantur: aliquando tamen veluti repelli poſſunt, atque impediri,

ri, ſi inſtructi ſimus viribus ſufficientibus ad reſiſtendum cauſſæ, extra nos poſitæ, motumque hujuſmodi in nobis excitaturæ. Contra ea etiam contingere poteſt, ut veluti adjuvemus hanc cauſſam motricem, extra nos poſitam, ut motum hunc in nobis tanto facilius ciere poſſit. *) Ex quo conſequitur, ut paſſiones aliæ ſint IN NOSTRA POTESTATE, aliæ NON SINT.

*] Omnia hæc exemplis luculentiſſimis facile poſſunt illuſtrari. Calefieri eſt paſſio. Ei aliquando reſiſtere non poſſumus, ſi aere admodum calido iter facimus: aliquando poſſumus, ſi hieme procul a foco recedamus: aliquando illam veluti adjuvamus; quoties nempe propius accedimus ad ignem, ut tanto magis incaleſcamus. Calefieri ergo aliquando eſt in poteſtate noſtra, aliquando non eſt.

§. XXVII.

Quum ergo jus naturæ circa actiones hominum liberas verſetur (§. IV.) conſequens eſt, 1.) ut illud non dirigat paſſiones, quæ non ſunt in poteſtate noſtra: 2.) Ut, quamvis illud quædam ſancire poſſit de paſſionibus, quatenus in poteſtate noſtra ſunt, non tamen tunc dirigat paſſiones, ſed actiones liberas, quibus reſiſtere vel ſubvenire poſſemus his paſſionibus, oſtendatque quid nimirum ſit officii noſtri circa paſſiones illas vel impediendas, vel adjuvandas. *)

An & hæ ſubſint directioni noſtræ.

*] Ita ſane iræ, qua adficimur, leges præſcribi non poſſunt: at actiones noſtras dirigere lex poteſt, ut ne iræ frena laxemus, ut reſiſtamus principiis, ne illam ad impetum pervenire patiamur, ut actionem, fervente hac animi perturbatione, ſuſpendamus, cetera.

Hæc

Hæc omittentem quis neget adverſus legem peccare ? Recte ergo , ſi quidquam aliud , obſervavit Cicero *Tuſc. Quæſt. l. 3. animorum omnes morbos & perturbationes ex adſpernatione rationis evenire* , id eſt ex omiſſione eorum , quæ agenda ſuadet recta ratio , ne vehementioribus illis animi commotionibus ſuccumbamus .

§. XXVIII.

An circa illas verſetur jus naturæ.

Itaque ſolas ACTIONES noſtras dirigit jus naturæ. Quamvis vero hæ omne cauſſam ſufficientem in ipſo homine habeant: (§.XXV.) eadem tamen experientia docet , aliarum actionum nos nobis ſemper conſcios , eaſque in poteſtate ac arbitrio noſtro ſitas , alias ita eſſe comparatas , ut ex diſpoſitione quadam mechanica oriantur , ac proinde nec earum nobis conſcii ſemper ſimus , nec eaſdem in poteſtate noſtra habeamus . *)

*] Sic *in poteſtate noſtra eſt* , ſtare , ſedere , an ambulare ; loqui , an tacere , dare aliquid , an nobis retinere malimus . Et harum omnium actionum , dum eas edimus , *nobis conſcii* ſumus . Contra per nos non ſtat , quo minus cor per συςολὴν ϗ διαςολὴν , inteſtin a motu periſtaltico , ſanguis per circulum moveantur . Quos motus ſæpe nec ſentimus , nec eos in nobis fieri , novimus . Paulo aliter hanc diſtinctionem accipiunt Stoici , quando τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν , τὰ δὲ ἠκ ἐφ' ἡμῖν εἶναι , *quædam* in poteſtate *noſtra* eſſe , *quædam* non eſſe , docent . Ad priora enim referunt opinionem , adpetitionem , deſiderium , averſationem , uno verbo , quaslibet noſtras actiones : ad poſteriora corpus , poſſeſſionem , gloriam , principatum , quæcumque denique noſtra opera non ſunt . Epictet . *Enchirid. Cap. I.*

Cap. I. Ac proinde rerum eſt diviſio, ſeu Τῶν ὄντων, non actionum tantum.

§. XXIX.

Actiones vel humanæ, vel naturales. Eas an dirigat jus naturæ?

Actiones, quarum nobis conſcii ſemper ſumus, quæque in poteſtate noſtra ac arbitrio ſunt, HUMANÆ vel MORALES; quarum nec conſcii noſtri ſumus, nec arbitri, PHISICÆ, vel NATURALES adpellantur. Quare illas LIBERAS; has NECESSARIAS eſſe, facile patet: atque inde merito infertur, 3.) humanas vel morales tantum actiones e jure naturali dirigi, (§. IV. 4.) non naturales, niſi quatenus, ut has vel adjuvemus, vel turbemus ac impediamus, in noſtra poteſtate poſitum ſit. *)

*] Quamvis enim, ut paulo ante diximus, in circulum ſanguinis, motumque cordis & inteſtinorum in ſe nihil nobis ſit arbitrii: experientia tamen docet, poſſe nos illos motus non modo medicamentis & temperantia adjuvare, verum etiam eoſdem, vel turbare ingluvie, vel ferro, venenis, aliiſque modis plane ſiſtere. Quis ergo dubitet, quin jus naturæ prohibere poſſit, quidquid motus illos naturales, unaque ipſam vitam, turbat vel abrumpit? Animadverterunt hoc ipſi veteres philoſophi. Etſi enim plerique neſcio quid laudabile facere exiſtimabant eos, qui ultro ſibi manus inferrent violentas: eleganter tamen Democritus apud Plutarch. *de ſanit. tuenda p.* 135. Εἰ τὸ σῶμα δικάσαιτο τῇ ψυχῇ κακώσεως, οὐκ ἂν αὐτὴν ἀποφυγεῖν. *Si corpus animam damni injuria dati accuſaret, hanc, quin condemnetur, effugere non poſſe.*

§. XXR.

Quum itaque actiones humanæ, morales, liberæ, ſint in poteſtate noſtra atque arbitrio,

Principia actio-

num huma-narum, intel-lectus, & vo-luntas.

trio, (§. XXIX.) in poteſtate autem noſtra ſit, quidquid a voluntate noſtra dirigitur: conſequens eſt, 5.) ut actiones humanæ, vel morales; ac liberæ a *voluntate* noſtra dirigantur. Quumque nihil decernat voluntas, niſi ab intellectu ad adpetendum averſandumque excitata: *) merito inde colligimus, 6.] *intellectum* quoque ab edendas actiones humanas liberaſque concurrere, ac proinde 7.) duo eſſe actionum humanarum ac liberarum principia, INTELLECTUM & VOLUNTATEM.

*] Voluntas enim eſt facultas boniformis, adeoque ſemper adpetit bonum, malumque averſatur. (*Elem. phil. mor.* §. XXIX.) Hinc nihil poteſt velle, niſi quod intellectus illi tamquam bonum, juſtum, utile, repræſentavit, nihil nolle, niſi quod idem intellectus illi tamquam malum, injuſtum, noxium, oſtendit. Recte Simplicius *ad Epict. Enchir. Cap.* I. *p.* 8. Δῆλον δὲ, ὅτι προηγεῖται μὲν ἡ πρόληψις, καὶ λογική τις εἰσαγνῶσις, καὶ ἀνθρώπῳ πρέπουσα, ὅταν δὲ περὶ κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ ἡμετέρου ὄντος ἢ δοκοῦντος πρόληψις ἢ ἀνακινεῖται πάντως ἔκκλισις ἢ ὄρεξις, ἐπακολουθεῖ δὲ ἡ ὁρμή, ὀρεχθῆναι γὰρ δεῖ πρῶτον ἢ ἀπαρεσθῆναι, καὶ οὕτως ὁρμῆσαι προσελθεῖν τῷ ὀρεκτῷ, ἢ ἀποστραφῆναι τὸ ἐκκλιτὸν, ὅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῷ ὀρεκτῷ. *Conſtat autem*, opinionem, *quæ eſt cognitio quædam, a ratione gubernata, dignaque homine, antecedere. Quæ quum in eorum aliquo verſatur quod nobis bonum malumve eſt, aut eſſe videtur, omnino* Propenſio *aut* Averſatio *commovetur*, Adpetitio *ſequitur. Prius enim quam adpetas rem deſideratam, & amplectaris, aut eam declines, quæ eſt rei deſideratæ contraria, vel averſeris, animo propendeas aut abhorreas, oportet.*

§. XXXI.

§. XXXI.

Quid intellectus?

INTELLECTUS eſt facultas mentis, res diſtincte percipiendi dijudicandi, de iiſque recte ratiocinandi. Quæ facultas quando IMAGINATIONIS nomen adſumat, jam alibi, quantum ſatis eſt, diximus. (*Elem.phil. rat.* §.*XII. & XIII.*)

§. XXXII.

Sine ejus concurſu actio non eſt moralis.

Quum ergo voluntas nihil poſſit adpetere vel averſari, niſi ab intellectu excitata: (§.XXX.) conſequens eſt, 8) ut nec actionem tamquam juſtam edere, vel tamquam injuſtam averſari poſſit niſi intellectus, eam cum lege comparando, id eſt, ratiocinando, diſtincte perceperit, illam juſtam injuſtamve eſſe, utque adeo 9) circa actiones morales opus ſit ratiocinatione, qua earum juſtitiam injuſtitiamque diſtincte percipiamus. *)

*) Hinc ſatis patet, jus naturæ non dirigere actiones infantum, quos ipſe Deus negat diſcernere poſſe dextrum & ſiniſtrum, *Joan.* IV. 11. bonum & malum, eligenda & rejicienda: *Joſ.* VII. 16. multoque minus actiones furioſorum, mente captorum, morbo inſanientium, qui de juſtitia injuſtitiaque actionum ratiocinari non poſſunt. Recte ergo Ariſtot. *magn. mor. l.* 34. *Quorum quis non eſt cauſſa, ſed ignorantia, ut delinquat; ob ea neutiquam injuſtus eſt. Eſt enimvero ejuſmodi ignorantia naturalis, veluti quum neſcii infantes patres cædunt. Hæc nimirum naturalis inſcitia non facit, ut ab actione infantes dicantur injuſti. Ipſa ſiquidem hæc faciendi cauſſa eſt inſcitia: neque ipſi ſunt ſuæ cauſſa inſcitiæ, ideo ne injuſti quidem dicuntur.*

§. XXXIII.

Inde con-

Ratiocinatio illa, vel facultas de juſtitia in-

ſcien-
tia.

injuſtitiaque actionum noſtrarum ratiocinandi vocatur CONSCIENTIA, cujus naturam variaſque ſpecies jam alibi explicavimus. (*Elem. philoſ. mor.* §. *XVIII. ſequ.*) Attamen & hic quædam vel repetere, vel tamquam ſupplementa addere, noſtra vel maxime intereſt.

§. XXXIV.

Quæ vera eſt ratiocinatio vel ſyllogiſmus.

Quia ergo de juſtitia injuſtitiaque actionum noſtrarum ratiocinatur conſcientia, (§. XXXIII.) juſtæ autem actiones vocantur contemplatione obligationis externæ, ex lege ortæ: (§.VII.) 10) conſcientiam comparare inter ſe oportet *legem* & *factum*, id eſt, duas propoſitiones, ex iiſque elicere tertiam. Quod quum fieri non poſſit, niſi per ſyllogiſmus: (*Elem. phil. rat.* §.*LXXVIII.*) conſequens eſt, 11) ut omnis conſcientiæ ratiocinatio ſit ſyllogiſmus, eumque 12) ſemper abſolvant LEX, ACTIO propria, & SENTENTIA, tanquam tres huius ſyllogiſmi propoſitiones. *)

*] Ita comparata erat ratiocinatio Judæ τύ παραδιδόντος. *Quiſquis innocentem prodit ſanguinem male agit. Id ego feci. Male ergo egi.* *Matth.* XXVII. 4. Ubi prima propoſitio manifeſto *legem*; altera ipſam Judæ *actionem*; tertia *ſententiam* complectitur. Nec aliud deprehendimus in mente noſtra quoties ratiocinantem in nobis perſentiſcimus conſcientiam: ut adeo contra conſcientiam philoſophari videantur, qui conſcientiam pro vano ſacerdotum terriculamento cum Tolando venditant.

§. XXXV.

Ejus
divi-

Quum ergo conſcientiæ ſyllogiſmus pro con-

concluſione ſemper habeat ſententiam (§. XXXIV.) ſententia autem omnis vel abſolvat, vel condemnet, prout actio legi vel convenit: vel adverſatur: 13) conſcientiam, a qua quis abſolvitur BONAM, a qua condemnatur, MALAM vocamus, *) Quarum *illa* ſemper cum *fiducia* quadam, hæc, quum tuta omnia timeat, cum *ſuſpicione* conjuncta eſt.

ſio in bonam & malam.

*) Hinc Paulus Apoſtolus *Rom.*II.15. actus conſcientiæ vocat λογισμοὺς κατηγοροῦντας, ἢ καὶ ἀπολογουμένους, *cogitationes vel ratiocinationes accuſantes vel excuſantes*, itemque Joanni Apoſtolo, 1. *Epiſt.*III.21. integri vitæ ſceleriſque puri ſunt ὧν ἡ καρδία αὐτῶν μὴ καταγινώσκει, *quos cor ſuum non condemnat*, contra flagitiorum ſibi conſcii *v.* 20. ὧν ἡ καρδία αὐτῶν καταγινώσκει, *quos cor ſuum condemnat*. Quin & poetæ ita philoſophantur, e quorum numero Juvenalis *Sat.* XIII. *v.* 2, *ſequ.*

> *Prima hæc eſt ultio, quod, ſe*
> Judice, *nemo nocens* abſolvitur: *improba quamvis*
> *Gratia fallaci Prætoris vicerit urna.*

§. XXXVI.

Ratiocinari porro poſſumus 14) de actionibus tum FUTURIS, tum PRÆTERITIS, etiam perpetratis: ac proinde conſcientia de nondum edita vel futura actione ratiocinans, ANTECEDENS; de præterita & jam perpetrata, CONSEQUENS adpellatur.

In antecedentem & conſequentem.

§. XXXVII.

Utroque caſu conſcientia actionem cum lege contendit. Quumque actionem futuram ad

In quibuſ-

nam utraque reperiatur?

ad legem vel voluntatem Dei componere non ſtudeat, niſi cui eſt *incoctum generoſo pectus honeſto*, ſeu qui animum vera virtute præmunivit: (*Elem.phil.mor.*§.CCXVII.) 15) conſcientia *antecedens* non niſi in iis, qui veræ virtuti ſtudent, *) 16) *conſequens* etiam in ſceleratiſſimis hominibus ſeſe exſerit. Sero enim ſapiunt & Phyges.

*) Virtus ſemper conjuncta eſt cum ſtudio indefeſſo inquirendi in voluntatem *Dei*. [*Elem. phil. moral.* §.CCXVIII. 2.] Quo magis ergo quiſque profecit in virtute, eo illud ſtudium eſt ardentius. Atque inde fit, ut virtute ornati ſuper iis quoque actionibus futuris, quæ aliis vel indifferentes, vel levioris videntur momenti, ſecum ratiocinentur, ac proinde iis tribuatur *conſcientia tenera*, quæ & tuta quævis metuere aliquando videtur, haud abſimilis oculo, qui ne atomum quidem incidentem ſine ſenſu & dolore excipit. Eleganter Plutarch. *de profectu virt. ſent. p.*85. Ἔτι τοίνυν πρόσλαβε τοῖς εἰρημένοις σημεῖον οὐ μικρὸν, εἰ θέλει, τὸ μηδὲν ἔτι μικρὸν ἡγεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων, ἀλλ' ἐξευλαβεῖσθαι ϗ προσέχειν ἅπασιν. *Id quoque, ſi lubet ad prædicta adjunge ſignum non exiguum, quod recte proficiens nullum jam peccatum* exiguum *putat, ſed omnia ſtudioſe vitat, & cavet.*

§. XXXVIII.

Ea eſt vel inſtigans, vel revocans.

Præterea 16) quoties futuram actionem contendimus cum lege, toties eam vel *præceptam* a Deo, vel *prohibitam*, vel *permiſſam* eſſe, deprehendimus. 17) Primo caſu conſcientia nos ad agendum exſtimulat; 18) altero a peccando revocat; 19) tertio prudentiam-

denter, & adhibita in conſilium ratione, vel agendum eſſe, monet. Hinc 20) conſcientiam in INSTIGANTEM, REVOCANTEM & ADMONENTEM recte diviſeris. *) admonens.

*) Ita Moſen & Zipporam conſcientia *inſtigabat* ad circumcidendum filium, quia iis in memoriam revocabat præceptum divinum de circumciſione. *Exod.* IV. 24. Eadem conſcientia Davidem *revocabat* a cæde Nabalis, cujus jam ceperat conſilium, quia eum admonebat legis prohibitivæ: *ne occidito*. *I. Sam. XXV.* 32. *ſequ.* Denique conſcientia Paulum Apoſtolum *admonebat*, ne carne, quam Diis immolatam ſciret, veſceretur, & ut idem conſilium daret Corinthiis. Quamvis enim non ignoraret, Chriſtianos haud pollui cibo & potu: prudenter tamen agendum eſſe, monebat conſcientia, ne forte alii exemplo offenderentur. 1. Cor. X. 28. *ſequ.* Et huc pertinent aurea verba *v.* 23. Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. *Omnia mihi licent: at non omnia proſunt. Omnia mihi licent: at non omnia ædificant.*

§. XXXIX.

Quia porro conſcientia eſt ratiocinatio: (§. XXXIII.) 21) eadem, quæ in ſyllogiſmum, etiam in conſcientiam cadunt. Hinc, 22) quemadmodum ratiocinatio, ita & conſcientia vel RECTA, vel ERRONEA eſt: & 23) ſicuti omnis ratiocinatio falſa vel in FORMA, vel in MATERIA, peccat: ita & conſcientia errat, ſive falſa lex, falſæve actionis circumſtantiæ præmittantur, ſive ipſæ ratiocinandi regulæ non obſerventur. *) Conſcientia porro vel recta, vel erronea.

*] Ut & hoc exemplis illuſtremus, in *materia* errabant Judæi, dum ſe parentibus beneficia, ſalva religione, ſubtrahere poſſe eſtiximabant, modo, quæ illis debebantur, Deo dicarent. Loco enim majoris propoſitionis præmittebant falſam legem: Ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ, ἢ τῇ μητρί. Δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. *Qui dicis patri aut matri; Donum eſt quocunque a me juvari poſſes* [eum inſontem fore.] *Matth.* XV. 5. *Marc.* VII. 11. In materia quoque errabat Abimelechus, dum ſe Saram, ſalva religione, in torum recepturum, ſperabat. Falſam enim ponebat facti περίστασιν, ſe cum innupta rem habiturum. *Geneſ.* XX, 2. Denique errore in *forma* errabant Phariſæi, dum ex lege de ſabbatho eliciebant falſam concluſionem, quod omne opus, etiam quod vel imperioſa neceſſitas, vel charitas, & humanitas exigeret, eo die ſit intermittendum. *Matth.* XII. 10. *ſequ.*

§. XL.

Itemque vel certa, vel probabilis.

Porro cum in aliis ratiocinationibus, tum maxime in conſcientia, contingit, ut modo ex certo aliquo principio, modo ex hypotheſi, probabili illa quidem, at hypotheſi tamen, ducatur argumentum. (*Elem. log.* §. *CXXX.*) Hinc 24) & conſcientia modo CERTA eſt, quoties nimirum ex certa atque indubia lege; modo PROBABILIS, quoties ex probabili aliorum ſententia ratiocinatur. *) Ex quo denuo conſequitur, 25) ut, quemadmodum plures ſunt gradus probabilitatis, (*Elem. log.* §. *CXXXVI. ſeq.*) ita & conſcientia modo magis, modo minus dici poſſit probabilis.

*] Non ergo conſcientia *Probabilis* opponenda eſt

eſt *Rectæ*, quia & probabilis aliquando recta eſſe poteſt. At poteſt tamen eadem falſa eſſe, quia quum ratiocinando decipi aliquando poſſimus ſub ſpecie certitudinis per paralogiſmos, id multo magis fieri poteſt ſub ſpecie probabilitatis per ſophiſmata. (*Elem. log.* §. *C.* & *CI.*) Ex quo conſequitur, ut lubricum admodum ſit dogma illud novorum caſuiſtarum de probabiliſmo, ſeu conſcientia probabili, a peccato excuſante. Niſi enim pro norma actionum adſumere velis regulam Lesbiam; fieri non poteſt, ut ſatisfeciſſe tibi videaris officio, ſi agas ſecundum conſcientiam probabilem, quæ nec *recta* ſemper, nec *certa*, nec *conſtans* eſt, (§.V.) maxime quum doctores illi probabilitatem ex aliorum opinionibus æſtiment, Apoſtolus vero nos aliorum ſententia in re tanti momenti ſtare prohibeat, dum inculpat præceptum: ἕκαςος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. *Unuſquiſque in ſuo ſenſu plane certus eſto.* Rom. XIV. 5.

§. XLI.

Quid conſcientia dubia & ſcrupuloſa?

Quia vero, quod probabile eſt, atque falſum, ac verum eſſe poteſt, (§.XL. *) evenit aliquando, 26) ut animo noſtro ſeſe in utramque partem objiciant argumenta probabilia, ac proinde de re nondum liquida amplius deliberandum eſſe cenſeamus. Ea conſcientia DUBIA; vel ſicura illa, *quæ nos coquit, verſatque in pectore fixa*, paulo levioris momenti aliis videatur, SCRUPULOSA dici ſolet. *)

*) Non male quidem ipſam dubitationem, quæ veluti in diverſa trahit animum, *Scru-*

pulum vocat celeberrimus Wolffius *Eth.* §. LXXVI. at vocabuli tamen notioni magis convenire videtur definitio noſtra. Eſt enim *ſcrupulus* lapillus, minimæ ille quidem molis, ſed qui, incidens in calceum, pedem miſere adfligit. Servius *ad Æn. VI. v.* 236. ſcrupulus *proprio eſt lapillus brevis, qui preſſus ſollicitudinem creat, unde etiam* ſcrupulus *dictus*. Apulejus *ſcrupulum* opponit graviori ſollicitudini, quam *lanceam* vocare ſolet. Vid. Scip. Gentil. *ad Apuleji Apolog. pag.* 150.

§. XLII.

Quid libera, & minus libera? Præterea contingere poteſt, 27) ut mens, pravis cupiditatibus in tranſverſum acta, ac veluti ſervitute oppreſſa, de actionibus vix libere ratiocinetur, ſed potius propenſionibus ſuis ſuffragari cogatur. (*Elem. phil. mor.* §. *XXIX.*) Quo ſit, 28) ut in hoc ſervili ſtatu ratiocinans conſcientia MINUS LIBERA; ea contra, quæ ſe ex triſti illa ſervitute in libertatem vindicavit, LIBERA adpelletur.*) Quam diſtinctionem accuratius explicavit Wolffius *Ethic.* §. *XXXIV.*

*) Hinc παράδοξον Stoicorum: ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος, καὶ πᾶς ἄφρων δοῦλος, *ſolum ſapientem liberum, & omnem ſtultum ſervum eſſe*. Cicero *Parad. V.* Qui ſe per virtutem in libertatem vindicavit, is ſpernit calcatque vitia, magnoque animo clamat: *Non ſum imperata facturus, jugum non recipio; immo, quod majore virtute faciendum eſt, excutio. Non eſt molliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum paupertati. Idem ſibi juris in me eſſe volet & ambitio & ira*. Seneca *Epiſt.* LI.

Ad

Ad quæ verba Lipſius *Manuduct. ad philoſ. Stoic. Lib.* III. *Diſs.* XII. *Ecce*, inquit, *quot dominos ille jam effugit? adde libidinem avaritiam, alia vitia; turbam habebit, ut vero nomine dicam, tyrannorum. Miſerum mancipium, qui his ſubjicitur! erectum & liberum, qui evaſit!* Quid vero libertatis ſupereſſe dixeris conſcientiæ, cui tot vitia pravæque cupiditates veluti nervos ac compedes injiciunt?

§. XLIII.

Quid dormitans, expergefacta; cauterio uſta?

Nec minus ipſa experientia docemur, homines aliquando ſuis vitiis ita veluti indormiſcere, ut nullo miſeriæ ſuæ ſenſu adficiantur, neque amplius de juſtitia injuſtitiaque actionum ratiocinetur conſcientia. Quemadmodum itaque 29) illam tunc DORMITARE, vel, 30) ſi diuturna peccandi conſuetudine occaluit, quaſi CAUTERIO USTAM eſſe dicimus: *) ita 31) eadem veluti EXPERGEFIERI videtur ſi quando homo calamitatibus vel periculo aliquo excitatus, actiones ſuas expendit paulo accuratius, & de earum juſtitia injuſtitiaque incipit ratiocinari.

*) Loquutio Paulina 1. *Tim.* IV. 2. eaque ἐμοχτικχτάτη. Quemadmodum enim caro, uſta cauterio, omnem amittit ſenſum: ita mens, adſueta criminibus, non ſentit miſeriam, quam alii non ſine horrore contemplantur; Sic idem Apoſtolus *Epheſ.* IV. 19. homines hujuſmodi vocat ἀπηλγηκότας, quaſi *qui dedoluerint*: ubi notatu digniſſima ſunt, quæ adnotavit Theod. Beza.

§. XLIV.

Quid tranquil-

Sua quemque conſcientia aut comdemnari aut abſolvi, jam ſupra nos dicere meminimus.

 (§. XXXV.)

Ia, remordens, irrequieta vel anxia? (§. XXXV.) Quum vero abſolutio non poſſit cum ſumma animi voluptate; condemnatio cum maxima ægritudine atque acerbiſſimo dolore non eſſe conjuncta: conſequens eſt, 31) ut conſcientia bona, eaque certa, plerumque ſit TRANQUILLA; 32) mala REMORDENS, quam lanienam veteres Furiarum facibus æquiparare ſoliti ſunt: *) ut denique 33) conſcientia dubia plerumque ſimul ſit IRREQUIETA & ANXIA, ut neſciat homo, quo ſe vertat. Enimvero illas adfectiones ad effectus potius conſcientiæ, qui ſe in voluntate exſerunt, quam ad ipſam pertinere conſcientiam, facile unuſquiſque animadvertit.

*) Ita Cicero *pro Sext. Roſc. Cap.* XXIV. Ceterum ipſi hi conſcientiæ morſus argumento ſunt luculentiſſimo, rationem fugere eos, qui cum Tolando lanienam iſtam ex metu ſupplicii, a republica imminentis, oriri exiſtimant. Primo enim non privati tantum hiſce Furiis dies noctesque agitati ſunt, ſed & ii, quos vel naſcendi ſors, vel faſtigium imperii omni ſupplicio exemerat, veluti Nero apud Sueton. *Cap.* XXXIV. Deinde ſi credere malis, hunc quoque ſibi timuiſſe a populo: non deſunt exempla eorum, qui morti proximi, quamvis nullo futuri metu angerentur, ſe tamen ob delicta quædam occulta, neminique mortalium nota, vix ferre dolores conſcientiæ, conqueſti ſunt: veluti Chilo Lacedæmonius, qui apud Gell. *Noct. Att. l.* 3. *Ego quidem certe*, inquit, *in hoc tempore non fallo me, nihil quidquam eſſe commiſſum a me, cujus memoria rei aliquid pariat ægritudinis, niſi profecto illud unum*. Sed & Titi Cæſaris, jam animam agentis, dictum haud abſimile exſtat apud Sueton. *Tit. Cap.* X.

§. LXV.

§. XLV.

Ex quo facile intelligas, 34) quid de eorum ſententia ſentiendum ſit, qui pro interna actionum humanarum norma ac regula habendam eſſe conſcientiam, exiſtimant. Si enim norma, niſi ſit recta, certa & conſtans, ſuum perdit officium: (§. V.) quis pro norma adſumeret ratiocinationem, quæ aliquando *erronea*; (§. XXXIX.) aliquando *probabilis* tantum; (§. XL.) aliquando *dubia*; (§. XLI.) quin ſæpe pravis cupiditatibus oppreſſa eſt (§. XLII.) Hinc 35) quamvis peccet omnino, qui agit contra certam vel probabilem conſcientiam: non tamen 36) ideo recte ſtatim, & juſte agere dicendus eſt, qui egiſſe contendit ſecundum conſcientiam. *) An pro actionum humanarum norma ſit conſcientia?

*) Non ipſa conſcientia norma eſt, ſed normam adplicat factis & ſpeciebus obvenientibus. Hinc tutius actio omittitur, cujus de pravitate nos convictos arbitramur, quam aliquid agitur, quod juſtum & bonum eſſe nobis ſine certa lege perſuadet conſcientia. Qui ergo conſcientiam erroneam ſequitur, eo ipſo, quod hanc potius, quam legislatoris voluntatem ſequitur, peccat, aliquanto quidem excuſatius, quam qui agit contra conſcientiam, at peccat tamen. Quare ego quidem ſuffragari nolim ſententiæ Limborchii, qui *Theol. Chriſt. Lib.* V. *Cap.* II. §. VIII. *ſequ.* etiam erroneam conſcientiam ſequendam eſſe contendit.

§. XLVI.

Ex quo porro colligimus, 37) dubia adhuc, & inter contrarias ſententias miſere fluctuante conſcientia, ſuſpendendam eſſe actionem Conſcientia adhuc

 tan-

dubia actus cur ſuſpendendus?

tantiſper; dum res ad liquidum perducta ſit. Quod 38) merito defendimus contra Ger. Gottl. Titium *Obſervat. XIX. ad Pufend. de offic. hom. & civ. Lib. I. cap. I. §. VI.* quod ſumma hæc eſt hominis protervia, ſi tam obfirmato animo aliquid agat, ut parum laboret de exploranda voluntate divina, idem omnino acturus, ſi vel maxime, id ſibi a Deo interdictum eſſe, noverit. *)

*) Adpoſite Cicero *de Offic. I. 9. Quo circa bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites, æquum ſit, an iniquum. Æquitas enim lucet ipſa per ſe, dubitatio cogitationem ſignificat injuriæ*. Id eſt, qui dubitans de æquitate actionis, tamen agit, eo ipſo prodit animum injuriam faciendi Deo. Unde & Apoſtolus: ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. *Qui ambigit, ſi ederit condemnatus eſt, quia non edit ex fide. Rom.* XIV. 23.

§. XLVII.

Imbecillitates intellectus ignorantia & error.

Itaque ex his, quæ hactenus diximus, patet, 39) in adplicatione legis ad factum conſcientiæ luminibus quam maxime officere IGNORANTIAM & ERROREM. Et per illam quidem ſimplicem cognitionis privationem; per hunc ſive idem, ſive judicium, ſive ratiocinationem, a rei natura diſcrepantem, intelligimus, IGNORARE enim aliquis rem dicitur, cujus nulla omnino idea animo obverſatur; ERRARE, qui rei ideam concepit, ſed vel ab objecto diſcrepantem, vel obſcuram, confuſam atque inadæquatam. Et tunc fieri nequit quin error, in ideis admiſſus, in judicia, atque inde in ipſas ratiocinationes ſeſe diffundat.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

At quum nec omnibus hominibus impoſita ſit obligatio veritate abſtruſiores, ac veluti in Arceſilai puteo demerſas, inveſtigandi, & rerum quarumdam ignoratio cum utilitate potius, quam detrimento, conjuncta eſſe videatur, *) immo ſæpe ignorantes *imprudenteſque plus boni uno die faciant, quam ſcientes antea umquam*: Terent. *Hecyr. V.* 4. *v.* 39. *ſequ.* merito inde colligimus, 40.) non omnem vel IGNORANTIAM, vel ERROREM, malum eſſe ac vituperabilem. An omnis error & ignorantia culpa ſit mea rea tur?

*] Exemplo eſſe poteſt certorum ſcelerum, de quibus ne fari quidem licet, ignorantia, ſi tunc ignotorum nulla cupido eſt. Quis enim eam non pluribus exoptet, quum animum turpiſſimis cupiditatibus occludat, præſtetque impervium? Sic ſane Scythas eo nomine laudat Juſtinus *Hiſtor.* II. 2. *quod in iis tanto plus profecerit* vitiorum ignoratio, *quam in Græcis cognitio virtutis*. Nec minus majores noſtros miratur Quinctilianus *Declam.* IV. ubi de impuriſſimo agens flagitio: Nil *tale*, inquit, novere *Germani*, & *ſanctius apud Oceanum vivitur*.

§. XLIX.

At quum nihil decernat voluntas, niſi ab intellectu ad adpetendum averſandumque excitata; ac proinde intellectus quoque ad edendas actiones humanas liberaſque concurrat: (§. XXX. 6.) conſequens ſane eſt, 41) ut non abſint a reprehenſione, qui in principiorum boni ac mali, juſti injuſtique, quorum ſibi cognitionem facile comparare potuiſſent, turpiſſima ignoratione verſantur, vel circa illa er- Quæ ignorantia, quis error culpabilis ſit?

errant, circa quæ errorem, ſi intendiſſent nervos, facile potuiſſent evitare.

Ignorantia, vel vincibilis, vel invincibilis, vel voluntaria, vel involuntaria, vel efficax, vel concomitans.

§. L.

Hinc variæ ignorantiæ atque erroris diviſiones. Quatenus enim primo ignorantiam evitare in noſtra poteſtate eſt, vel non eſt: eatenus vel VINCIBILIS, vel INVINCIBILIS adpellatur.*) Quatenus quis illius cauſa eſt, vel non eſt: eatenus vel VOLUNTARIA eſt, vel INVOLUNTARIA. Denique ſi quis aliquid egit, quod non fuiſſet acturus, niſi ignorantia menti caliginem offudiſſet: ignorantia illa EFFICAX vocari ſolet: CONCOMITANS vero, ſi quid factum eſt, quod factum fuiſſet, ſi vel maxime abfuiſſet ignorantia. Quamobrem prioris argumentum eſt pœnitentia, poſteſterioris facti illius, etiam ex ignorantia admiſſi, adprobatio. Quæ omnia ad errorem non minus, quam ignorantiam, pertinere, nemo non intelligit.

*) Ignorantiam atque errorem *invincibilem* eſſe ajunt vel *in ſe*, *at non in ſua cauſſa*, vel *in ſe ſua cauſſa ſimul*., Sic enim ignorantia hominis temulenti *in ſe* quidem *invincibilis* eſt, quamdiu durat ſuavis illa inſania: *at non in ſua cauſſa*, quia homini licuiſſet non inſanire. Contia peccata furioſorum ex ignorantia *in ſe & ſua cauſſa invincibili* proficiſcuntur, quum nec ſciant emota mente, quid agant, nec per eos omnino ſteterit, quo minus furerent. Vera ſunt hæc omnia, nec uſu ſuo in doctrina de imputatione deſtituuntur: at prior tamen vix dici poteſt *invincibilis*, quum potuiſſet evitari, ſi mens non læva fuiſſet. Rem optime explicat Ariſtoteles *Nicomacheor.* III. 7. dum legem memorans Pittaci, quæ ebriis peccantibus dupli-

plicem pœnam irrogari juſſerat, ſtatim ſubjicit Τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ἐπιτίμια, ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς, κύριος γάρ τοῦ μὴ μεθυσθῆναι, τοῦτο δ' αἴτιον τῶν ἀγνοίας. *In ebrios duplex pœna conſtituta eſt: princicipium enim in ipſis eſt. Nam ſitum in iis erat, ne ebrii fierent. Ebrietas autem cauſſa inſcientiæ eſt.* De ipſa Pittaci lege vivendi Diog. *Laert.* I. 76. Plutarch. *in Convit. ſept. ſap.* p. 155.

§. LI.

Progredimur ad alterum actionum humanarum liberarumque principium, VOLUNTATEM, (§.XXX.) quæ illa mentis noſtræ facultas, qua adpetimus bonum, malumque averſamur. Ut adeo veriſſimum ſit, intellectum circa verum & falſum; voluntatem circa bonum & malum occupari. Nam & veritatis non ob aliam cauſſam cupida eſt voluntas; quam quatenus bona, eſt nec falſum, quia falſum, ſed quia ſimul malum eſt, averſatur. *) Quid voluntas?

*) Sic nemo ſanus præſcire cupit calamitates ſibi imminentis, quia ſi vel maxime vera eſſet hæc ſcientia, mentem tamen illa ante tempus vehementer excruciaret, & ſic bona videri non poſſet. Contra fabularum cupidiſſimi ſunt pueri, quamvis eas fictas ſubolfaciant, quia eas vel ad componendos mores, vel ad animum ſaltim oblectandum comparatas eſſe, intelligunt, eaſque proinde bonas eſſe exiſtimant.

§. LII.

Ex ea ergo definitione colligimus, 42) non poſſe voluntatem quidquam adpetere; niſi quod ei tamquam bonum ab intellectu ſiſtitur: nec 43) averſari, niſi quod ei tamquam ma- Ejus actus & natura.

malum ab eodem repræſentatur. 44) Quo magis quodque nobis bonum malumve videatur: eo vehementius nos illud adpetere vel averſari, ac proinde 45) contingere poſſe, ut minoris boni adpetitio vel minoris mali averſatio, propoſito majore malo bonove, cohibeatur. 46) Averſationem non in ſola adpetitionis privatione conſiſtere, ſed conjunctam eſſe cum aliquo poſitivo, *) quod NOLUNTATEM vel RECLINATIONEM vocat V. C. Henr. Koehler. *Exerc. jur. nat.* §. *CLXVII. ſequ.*

*) Quemadmodum JCti accurate diſtinguunt *non nolle* & *velle*; *l.* 3. *D. de reg. jur.* ita nonminus diſcerni debent *non velle* vel *non adpetere*, & *nolle* ſeu *averſari*. Multa ſane non vult ſapiens, a quibus tamen non omnino abhorret. Non adpetit immortalitatem, quam natura; non imperium, quod naſcendi ſors negavit: nec tamen res illas averſatur, ſed magnas ac præclaras eſſe judicat. Non vult, quod non capit ejus conditio, quamvis ab eo non abhorreret, ſi capere. Ita quamquam regnum nec voluit, nec adfectavit intentus operi diurno hortulumque ſterilibus herbis repurgans Abdolominus, illud tamen nec noluit, nec adſpernatus eſt, quum ſe regem ſalutari, regiæque veſtis inſignibus exornari animadverteret. Curt. *de geſt. Alex.* IV. 1.

§. LIII.

Ejuſdem ſpontaneitas & libertas.

Nec minus ex ea definitione patet, 47) hominem, quod ad voluntatem attinet, non modo SPONTE, ſed & LIBERE agere. Quum enim SPONTANEITAS ſit facultas ſe ipſum dirigendi ad certum & antea cognitum finem,

LIBERTAS vero facultas, ex duobus poſſibilibus alterutrum, prout e re videatur, eligendi: utramque facultatem menti noſtræ ineſſe, vel ab ipſa experientia docemur. Neque 48) obſtat, hominem, quem virtus nondum in veram libertatem vindicavit, ſuis adfectibus cupiditatibuſque adhuc ſervire. Eſſe enim hæc obſtacula ita comparata, ut majore menti propoſito bono majore removeri ſuperarique poſſint, jam ſupra monuimus.*) (§. LII. 45.)

*) Sic quantacumque in fure ſit contrectandæ rei alienæ cupiditas, ei tamen ille non ſuccumbere, ſi ſibi tanti criminis effecta, veluti ſquallorem carceris, ergaſtulum, flagra, equuleum, ipſam denique furcam, poneret ob oculos. Nec minus, qui voluptatibus atque otio magnopere delectantur, ad honeſtiora ſtudia ac diligentiam ſeſe illico inflammari ſentirent, ſi, adhibita in conſilium ratione, paulo expenderent accuratius, quanta ſit doctrinæ ac ſapientiæ præſtantia, quanta utilitas, quam incredibilis ſuavitas, & quam irreparabile contra damnum cum inertia atque ignorantia conjunctum ſit. Rem omnem breviter exprimit Epictetus apud Arian. I. 17. Τίς ὁρμὴν νικῆσαι δύναται; ἡ ἄλλη ὁρμή. Τίς δ' ὄρεξιν καὶ ἔκκλισιν; ἡ ἄλλη ὄρεξις καὶ ἔκκλισις. *Ecquidnam adpetitionem vincere poteſt? Alia adpetitio. Ecquidnam inclinationem ac propenſionem? Profecto alia inclinatio ac propenſio.* Id quod eodem, quo nos uſi ſumus, furis exemplo illuſtrat Simplic. *ad Epictet. Enchir. Cap. I. p. 22.*

§. LIV.

Hinc 49) illi voluntatis humanæ libertati non officit conſtitutio corporis, quam TEM- An eam impediat

tem-pera-men-tum. TEMPERAMENTUM vocant philoſophi(*Elem. phil. mor.* §.*LI. ſeq.*) Quamvis enim mens a corpore diverſimode adficiatur, (*ibid.*§. *XLV.*) & ad certa vitia reddatur proclivior: iſta tamen determinatio non magis in coactione conſiſtit, quam homo cogitur ad prodeambulandum, dum eum ſudum cœlumque ſerenius invitat. Quis enim negaverit, voluntatem omnia integra habere illaſque verni ſolis blanditias non impedire, quo minus e duabus cauſſis, quarum una deambulationem ſuadet, altera diſſuadet, prægnantiori adſentiatur?

§. LV.

An adfectus & mores. Idem porro 50) dicendum videtur de ADFECTIBUS, id eſt commotionibus voluntatis ex repræſentatione boni malique ortis. Quamvis enim mens, quod ad primum motum attinet, paſſive ſe habeat, reliqua tamen in ejus poteſtate ſunt, puta, ut obſtet principiis, ne motum iſtum adprobet, nec primam animi incitationem ad impetum pervenire patiatur. Quod 51) & de MORIBUS, id eſt propenſionibus, diuturna conſuetudine firmatis, repetendum videtur. Tametſi enim & hi paullatim veluti in naturam abeunt, *quam ſi expellas furca; tamen uſque recurret:* Horat. *Epiſt. I.* 10. *v.* 24. non tamen vel emendari non poſſunt, *) vel non vinci ſaltim, ſi quis libertate ſua uti velit.

*) Mores ſunt propenſiones & adfectus, diuturna conſuetudine firmati. [*Elem. philoſ. moral.* §. LXIX.] Quod diuturna conſuetudine aſcivimus, id procul dubio deſuetudine paullatim inumbrari atque aboleri poteſt, ſi ea

ea in re tantum adhibere diligentiæ velimus quantam adhibuimus, dum illam primum contraximus. Quo pertinet elegans, quam jam Hertius ad Pufendorffium laudavit, ſententiam Ariſtophanis. *in Veſpis*.

> Τὸ γὰρ ἀποςῆναι χαλεπὸν
> Φύσεως, ἣν ἔχει τις ἀεί.
> Καὶ τοι πολλοί ταῦτ' ἔπαθον
> Ξυνόντες γνώμαις ἑτέρων
> Μετεβάλλοντο τοὺς τρόπους.
> *Uſus quo fueris diù,*
> *Mutare ingenium, grave eſt.*
> *Multos invenias tamen,*
> *Qui mores moniti ſuos*
> *Mutarunt melioribus.*

§. LVI.

Denique 52) EXTERNA vis tantum abeſt, ut libertate ſua privet voluntatem humanam, ut illa vel maxime argumento ſit, eam eſſe liberam. Quamvis enim fieri poſſit, ut aliquis vi prohibitus, quod vult, non agat: nulla tamen vi impediri poterit, quo minus quod vult, velit, vel compelli, ut quod non vult, velit.*) Immo ſi intellectus bonum, quod actionem ſequitur, tamquam majus malo imminente, repræſentet: nulla vis externa hominem ab eo, quod ſemel animo concepit, abſterrebit, eumque *nec civium ardor prava jubentium, nec vultus inſtantis tyranni mente quatiet ſolita*. Vid. illuſt. Wolffium *Metaphyſ.* §. DXXII.

An vis externa?

*) Id quoque obſervavit Epictetus apud *Arrian.* *l.* 17. Poſtquam enim adpetitionem non niſi alia adpetitione vinci poſſe docuit: ſtatim ſubjicit. Ἂν μοι, φησὶ, προτάγῃ θανάτου, φόβον ἀνα-

ἀναγκάζει με οὐ τὸ προσαγόμενον, ἀλλ' ὅτι δοκεῖ σοι κρεῖττον εἶναι ποιῆσαι τούτων, ἢ ἀποθανεῖν. Πάλιν ἐν τὸ σὸν δόγμα σε ἠνάγκασε, τουτέστι προαίρεσις προαίρεσιν. *At, inquiat quis, qui mihi mortis proponit metum, me cogit. Profecto non, quod imminet, in cauſſa eſt, ſed quia tibi ſatius videtur, aliquid eorum facere, quam mortem oppetere. Quare tua te opinio coegit, id eſt, voluntas vicit voluntatem.*

§. LVII.

Voluntas vel antecedens vel conſequens.

Ex quo colligimus, 53) non rejiciendam eſſe diſtinctionem voluntatis ANTECEDENTIS & CONSEQUENTIS, quarum illa ſine contemplatione περιςάσεων, quæ ſeſe tempore actionis exſerere poſſunt, decernit: hæc actionem circumſtantiis, quæ ſeſe tunc exſerunt, attemperare ſtatuit. Quare 54) voluntas conſequens ab antecedente diverſiſſima videtur, quum tamen utraque ſibi invicem non refragetur. Ita verum eſt, & pacem velle Deum, & eumdem bellum, certis poſitis circumſtantiis, non improbare.

§. LVIII.

Actiones ſpontaneæ, invitæ, ultroneæ, coactæ, mixtæ.

Præterea inde intelligitur, 55) SPONTANEAS eſſe actiones, quæ proficiſcuntur ex mente, ſe ipſam ad certum finem, antea cognitum, determinante: 56) INVITAS, quæ a mente ſeipſam determinante non proveniunt. (§. LIII.) Porro 57) ſpontanearum alias ULTRONEAS eſſe, ad quas patrandas nulla hominem neceſſitas extrinſecus impulit, alias 58] COACTAS, quas quis, tali urgente neceſſitate, patravit: (§. LVI.) nihil autem 59) cauſſæ eſſe, cur addamus MIX-

TAS,

TAS, quippe quæ quum itidem, neceſſitate extrinſecus urgente, fiant, *coactis* quam commodiſſime accenſentur. *)

*) *Mixtas* actiones vocant, quas quidem patrare vult homo, ſed ita, ut eas omittere mallet, niſi urgeret neceſſitas. Tale quid animadvertimus in iis, qui jactum faciunt imminente naufragio, de quibus Lucret. *de rer. nat. Lib.* II. *v.* 277.

Jamne vides igitur, quamquam vis extima multos
Pellit, & invitos cogit procedere ſæpe,
Præcipiteſque rapit, tamen eſſe in pectore noſtro
Quiddam, quod contra pugnare obſtareque poſſit?

Enimvero idem in omni actione coacta contingit. Nulla enim vis externa tanta eſſe poteſt, ut nos adigat ad volendum, quod nolumus, vel quod volumus, averſandum: [§. LVI.] adeoque omnis actio coacta mixta omniſque mixta coacta eſt. Quis vero probaret diviſionem, cujus membra adeo non disjuncta ſunt, ut potius unum de altero prædicetur? [*Elem. log.* §. XLVII. 2.]

§. LIX.

Hinc 60) verum quidem eſt, nullam actionem *invitam* eſſe voluntariam: [§. LVIII 56.] at 61] negari nequit voluntarias eſſe actiones *coactas*, quia, quamvis non agere mallemus; niſi nobis repræſentaretur malum atrocius, voluntas tamen hanc actionem vere decernit. Ex quo porro conſequitur, 62] ut non male philoſophari ſint veteres jureconſulti, dum, COACTUM etiam VELLE, ſtatuerunt, *l.* 21, §. 5. *D. quod met. cauſſ.*

Actiones invitæ involuntariæ: coactæ voluntariæ ſunt.

CAPUT III.

De Norma actionum Humanarum, veroque Juris Naturalis Principio.

§. LX.

Qualem eſſe oporteat actionum humanarum normam?

NOn ita comparatam eſſe naturam hominis, ut actionum liberarum norma ac regula carere poſſit, jam ſupra a nobis demonſtratum eſt. [§. IV. ſeq.] Ibidem vero oſtendimus, illam normam eſſe deſituram, neque functuram officio ſuo, niſi & *recta*, *certa*, ac *conſtans* & cum *obligatione*, eaque non interna, ſed *externa*, conjuncta ſit. In talem vero normam, in quam hæ virtutes omnes manifeſto cadant, jam paulo accuratius erit a nobis inquirendum. *]

*) Nolim vero confundas *normam* actionum humanarum, & *principium juris naturalis*. Illa enim eſt principium, quod *eſſendi* vocant philoſophi, quodque nobis *principium obligationis* eſt. Per hoc intelligimus *cognoſcendi principium*, id eſt, propoſitionem quamdam, ex qua, ad quid obligati ſimus, illico adpareat. Sunt hæc & in rebuspublicis diverſa. Nam *principium obligationis*, quæ civibus reipublicæ omnibus incumbit, eſt voluntas ſummæ in qualibet republica poteſtatis, eaque ſimul *norma* eſt, ad quam omnes & ſinguli actiones ſuas componere tenentur. At ſi quæras, unde cognoſci atque intelligi poſſit illa ſummæ poteſtatis voluntas? ad leges te omnes remittent, eæque adeo unum & adæquatum erunt *cognoſcendi principium*.

§. LXI.

Ea non in no-

Normam illam vel *in nobis* ipſis, vel *extra*

bis, ſed extra nos quærenda eſt.

tra nos, exſiſtere oportet. In nobis ſi reperiretur, illa non alia eſſe poſſet, quam vel intellectus ac conſcientia, vel ipſa voluntas noſtra. At neutra mentis facultas ſemper recta, neutra certa, neutra conſtans atque immutabilis eſt. Ergo nec alterutra, nec utraque, normæ actionum humanarum officio recte fungetur. Ex quo ſane conſequitur, 1] ut norma illa actionum noſtrarum non in nobis, ſed extra nos, omnino quærenda ſit.

§. LXII.

Ea quidem in voluntate Dei.

Extra nos cum aliæ res creatæ, exſiſtunt, tum ipſe rerum omnium auctor DEUS. Quum vero quæramus actionum humanarum normam cum obligatione externa conjunctam, (§. *IX.*) & per rectam rationem univerſo generi humano promulgatam: (§. XI.) obligatio vero externa in entis cujuſdam, cujus imperium agnoſcimus, voluntate conſiſtat, (§. IX. 10.) denique nullum ſit ens, cujus imperium magis agnoſcere teneamur, quam DEUS optimus maximus, [§. X.] iſque ſolus etiam per rectam rationem, cujus ipſe auctor eſt, aliquid promulgare poſſit: conſequens eſt, 2] ut ſola VOLUNTAS DEI ſit norma actionum humanarum, omniſque naturalis obligationis, quin & omnis juſtitiæ, principium. *]

*] Incidimus itaque in ſententiam viri illuſtriſſimi, jam ſupra a nobis laudati, *Samuelis* a *Cocceis*, qui in laudatis diſſertationibus [§. X. *] hoc principium non ſolum ſoliđiſſimis rationibus demonſtravit, ſed & ab adverſariorum ſtricturis erudite vindicavit, in pri-

primis *Diſſert.* I. *quæſt.* II. §. VI. *ſequ.* ubi §. XXXIV. *p.* 31. *ſequ.* etiam veterum, idem ſententiam, teſtimonia quamplurima accumulat, quorum maxime notabilia ſunt *Xenophontis*, Sophoclis & Ciceronis, quæ, quum diſſertationes illæ doctiſſimæ omnium manibus terantur, hic non repetimus.

§. LXIII.

Voluntas Dei norma eſt recta, certa, conſtans, & obligatoria.

Neque dubitari poteſt, 3) quin hæc norma RECTA ſit, quum nihil velle poſſit ens infinite bonum ac ſapiens, niſi quod vere bonum eſt: 4] quin eadem ſit CERTISSIMA, quum omnibus per rationem inneteſcat: 5] quin ſit CONSTANS, quia non magis mutari poteſt voluntas Dei, quam ipſe Deus, &, per quam illam promulgavit, recta ratio. Denique 6) quin ſit OBLIGATORIA, quum & Deo juſtiſſimæ cauſſæ ſint, obſequium a nobis exigendi, & nullæ ſint hominibus rationes, cur ſe illius imperio ſubtrahere vel velint, vel poſſint. [§. X.] Ex quo ſimul patet, 7] non omnem Dei voluntatem, ſed obligatoriam tantum, pro norma actionum humanarum eſſe habendam. *)

*] Quam late pateat *Dei voluntas*, accuratius ab iis, qui theologiam naturalem tradunt, explicatur, imprimis a Ruardo Andala *Theol. nat. Part.* II. *Cap.* VIII. §. *XI. ſequ.* & celebr. Wolfio *Theol. nat. Part.* I. *tot. Cap.* III. Sane quum voluntatis divinæ objectum ſit primum ipſe Deus, dum perfectiones ſuas amat, adprobat, in iis adquieſcit, deinde univerſus mundus, quem vult eſſe, certis legibus moveri, conſervari, tum omnia reliqua contingentia, præterita & futura: hic tantum intelligimus *voluntatem Dei cir-*

ea actiones rerum creatarum intelligentium, vel edendas, vel omittendas, eamque vocamus *Obligatoriam*.

§. LXIV.

Eadem & lex dici poteſt ratione hominum.

Quum vero VOLUNTAS DEI OBLIGATORIA quam unicam actionum humanarum normam eſſe oſtendimus, ſit voluntas Dei circa actiones rerum creatarum intelligentium, vel edendas, vel omittendas: (§.LXIII.*) conſequens eſt, 8) ut ea contemplatione hominis recte etiam vocetur LEX DIVINA, quippe quæ nihil aliud eſt, quam voluntas entis ſupremi, ſub comminatione pœnæ, vel propoſito præmio, certas actiones vel præcipienti, vel prohibentis. (§. IX. 11. (9) Ut, quum & aliæ leges divinæ, per revelationem hominibus promulgatæ, dentur, quas POSITIVAS vocant, hæ, quia natura homini innoteſcunt, merito NATURALES adpellentur, & prout aliquid præcipiunt, vel prohibent, vel permittunt, in ADFIRMATIVAS, NEGATIVAS & PERMISSIVAS recte diſpeſcantur.

§. LXV.

Ex voluntate Dei etiam divina juſtitia recte poteſt explicari?

Quumque hæc divina voluntas, ſeu lex divina naturalis, omnis juſtitiæ ſit fons & principium; (§.LXIII.2.) ſequitur 10) ut omnis actio, non modo humana, ſed & divina, huic voluntati divinæ attemperata JUSTA ſit, ac proinde 11) male huic doctrinæ opponatur, nullam fore Dei juſtitiam, ſi non aliud ſtatuatur juris naturæ principium, quam DEI VOLUNTAS. *]

*) Exprobare hoc viro illuſtriſſimo, *Sam. de Hein.de Jur.Nat.& Gent.*

Cocceiis, non dubitavit auctor *Obſervationum Hanoveranarum Obſ.* VIII. *Periculoſa etiam alia ex his dogmatibus conſequuntur qualia a quibuſdam minus circumſpecte jamdudum ſunt jactata, veluti nullam eſſe ipſius Dei juſtitiam. Nam ſi jus eſt nihil aliud quam juſſum Creatoris, vel ejus, qui potentia ſua cogere poteſt; manifeſtum eſt, in ipſo Deo juſtitiæ rationes ceſſare, quum cogi nequeat, & poſſe eum jure damnare innocentem, beare ſceleratum. Quibus admiſſis, in juſtitiæ conſideratione reſtabit timor Dei, amor ceſſabit.* Enim vero quum Deus nihil velit, niſi quod æquum & juſtum eſt: quidni ex voluntate Dei explicari poſſet etiam divina juſtitia? Ceſſat quidem circa Deum ratio juſtus & coactionis, adeoque obligatio externa; ſed eadem & in ſummis imperantibus ceſſat, quod attinet ad leges ſuas. Quamvis enim illis obſtrictus non ſit princeps, cui ἀνυπεύθυνον eſt imperium: tamen eum dicimus *Juſtum*, ſi ſuum cuique ſecundum leges ſuas tribuit, Quidni ergo & Deum ideo dicamus *Juſtum*, quod hominibus jus ſuum ſecundum *Voluntatem*, ſeu *Legem ſuam* tribuat? Homo ergo dicitur *Juſtus*, qui *Voluntati Dei*, per modum legis promulgatæ, obſequium præſtat. Deus vero *Juſtus* eſt, quia ſecundum *Voluntatem ſuam* ſine coactione & lege ſuum cuique tribuit. Nec periculum eſt, ne Deus damnet innocentem, ſceleratum beet. Ita enim non ageret ſecundum voluntatem ſuam, qua nihil vult, niſi quod juſtum, æquum, & perfectione ſua dignum eſt.

§. LXVI.

Differentia norme juſtitiæ di- In eo tamen 12) maximum diſcrimen inter DIVINAM & UMANAM intercedit juſtitiam, quod quum in illa legis & coactionis ratio omnis ceſſet, (§. LXV. *) hæc in-

involvat rationem legis & coactionis, vinæ
(§. LXIV. 8.) ac proinde 13) volun- & hu-
tas divina, quatenus hominibus pro actio- manæ.
num norma eſt, conjuncta ſit cum combinatione pœnæ, ſeu mali cujuſdam, iis a Deo repræſentandi, qui, voluntati ſuæ non præſtent obſequium. Quamvis 14) ea pœna etiam poſitiva *) non, ut in legibus humanis, certa & definita, ſed plerumque indefinita ſit, Deuſque eam ſuæ ſapientiæ ac juſtitiæ reſervarit.

*) Qui omne malum paſſionis, quod malam ſequitur actionem, & cum hac connectitur, *Pœnam* adpellitant, hi illam recte dividunt in *Naturalem* & *Poſitivam*. Clariſſ. Roehler. *Exercit.jur. natur.* §.CCCLXII. *ſeq.* Sed ſi per pœnam intelligas malum paſſionis, quod ipſa lex divina peccantibus comminatur: pœna poſitiva tantum pœnæ nomine *κυρίως* veniet. *Naturalem* & Athei agnoſcunt: *poſitivam* non niſi ii, qui & exſiſtere Deum, & rerum humanarum curam gerere, ſtatuunt. Jam quamvis pœna poſitiva definita non ſit: vel ipſa tamen recta ratio ſatis nos convincit Deum non poſſe non hominibus & pœnas, & præmia reprendere, prout actiones voluntati ejus vel non attemperent, vel attemperent. Id enim *ἄμεσως* ex idea juſtitiæ divinæ fluit, & admiſſum eſt ab omnibus, qui in dubium non vocarunt divinam providentiam. Xenophon Memorab. *Socr.l. 4. 16.* Οἴει δ' ἂν τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις δόξαν ἐμφῦσαι, ὡς ἱκανοί εἰσιν εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν, εἰ μὴ δυνατοὶ ἦσαν; καὶ ἀνθρώπους ἐξαπατωμένους τὸν πάντα χρόνον οὐδέποτ' ἂν αἰσθέσθαι; *Num arbitraris, Deos hominibus opinionem indituros fuiſſe,*

quod & beneficiis & pœnis adficere poſſint, ſi non revera id poſſent? & homines, perpetuo deceptos; horum nihil umquam ſenſiſſe?

§. LXVII.

Ut normam illam rite adplicemus opus eſt certo jus naturæ cognoſcendi principio.

At quum dubitari vix poſſit, quin norma actionum humanarum non alia eſſe poſſit, quam voluntas, vel lex Dei: (§. LXIII.) jam porro merito quæritur, quo pacto illam quam facillime cognoſcamus? Et ſane dum eam per rectam rationem univerſo humano generi promulgatam eſſe, omnes fatentur, (§. XI. 16.) recta vero ratio nobis eſt facultas ratiocinandi, veritateſque alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi: (§. XV. (facile patet, 15) dari aliquam veritatem vel propoſitionem, ex qua per neceſſariam concludendi rationem, quid voluntati Dei conſentaneum, adeoque juſtum ſit elici poſſit, adeoque 16) eſſe oportere commune aliquod ac generale jus naturæ COGNOSCENDI PRINCIPIUM. *)

*) Id quomodo ab ipſa norma differat, jam ſupra [§. LX. *] oſtendimus. Quum vero principii vocabulum latius acceperit illuſtriſſimus *Sam. de Cocceiis:* in λογομαχίαν abit, quidquid ei obvertit clariſſimus Jac. Fridr. Ludovici. Quomodo enim illa voluntas Dei nobis innoteſcat, ipſe vir illuſtriſſimus *Diſſ.* I. *quæſt.* III. oſtendere conatus eſt, adeoque manifeſto diſtinxit *voluntatem Dei*, tamquam normam & principium eſſendi, quod vocant juris naturæ, *a mediis intelligendi & probandi voluntatem Dei*, adeoque a principio cognoſcendi.

§. LXVIII.

§. LXVIII.

Idque verum, evidens, atque adæquatum eſſe oportet.

Quumque omne cognoſcendi principium ita comparatum eſſe oporteat, ut ſit VERUM, EVIDENS atque ADÆQUATUM:conſequens eſt: 17) ut & juris naturæ principium debeat eſſe VERUM, ne ſi illud vel falſum ſit, vel in nuda fictione conſiſtat, tales etiam concluſiones ex illo eliciantur. 18) Ut idem EVIDENS eſſe oporteat, & 19) ita quidem, ut non modo a docto aliquo, ſed & a quolibet plebejo, quippe qui æque, ac ille, ad obſequium juri naturali præſtandum obſtrictus eſt, perſpici atque intelligi poſſit.*) Denique 19) ut eſſe debeat ADÆQUATUM, omniaque officia tum hominum, tum civium, non modo Chriſtianorum, ſed & a Chriſtiana pietate alienorum, inde prono alveo fluant.

*) Quemadmodum ergo ſuſpectæ ſunt juſto, ſubtiliores exſiſtentiæ *Dei* demonſtrationes, quia illa veritas ita comparata eſſe dicitur ut & plebejus quiſque ad eam animo concipiendam obſtrictus ſit, ac proinde Apoſtolus eum palpando inveniri poſſe docet, quippe *ȣ̓ μακρὰς ἀυπὸ ἑνὸς ἑκάςȣ ἡμῶν ὑπάρχοντα non longe abſentem ab unoquoque noſtrum*: *Act.* XVII. 27. ita vix ſuſpicione caret ſubtile nimis juris naturalis principium, quum ἀνεκπολόγητοι ſint omnes, etiam indocti, & ſubtiliori philoſophiæ non adſueti, ſi contra jus naturæ peccaverint.

§. LXIX.

Unde hoc principia

Itaque 20) juris naturalis principium quærere non poſſumus in convenientia actionum noſtrarum cum ſanctitate Dei: quia, ſi vel

non eſt in ſanctitate Dei quærendum.

maxime largiamur, veram eſſe hanc propoſitionem, ea tamen nec evidens eſt, nec ita comparata, ut omnia officia vel hominum, vel civium, inde elici probarique poſſint. *)

*) Quam obſcura enim ſit ſanctitatis divinæ idea, ſive eam in ſenſu theologico, ſive in juridico, accipias, jam oſtenderunt Sam. Pufendorff. *Specim. Controv.* IV. 4. Thomaſ. *Fundam. jur. nat. & gent.* I. 6. 11. *ſeq.* Et quam multa ſunt officia, quorum ἀρχέτυπον in Deo non reperimus? e. g. gratus animus erga benefactores, reverentia erga ſuperiores redditio crediti, ſimilia.

§. LXX.

Nec in ipſa actionum humanarum juſtitia vel injuſtitia.

Nec magis 21) ſufficit propoſitio, id, quod ſua natura juſtum eſt, eſſe faciendum, quod ſua natura injuſtum, fugiendum. Quamvis enim jam ſupra a nobis conceſſum ſit, actiones quaſdam in ſe ſuaque natura bonas, vel malas, & ad alias amplectendas, has fugiendas hominem intrinſecus obligari: (§. VIII.) falſum tamen eſt, actionem ullam intrinſecos & antecedenter ad legem juſtam eſſe. *) (§. VII.) Ut jam non dicamus, nec evidens eſſe hoc cognoſcendi principium, nec omnia hominis ac civis officia inde poſſe derivari.

*) Ad actiones enim *Juſtas* obligatione externa impellimur. [§. VII.] Obligatio externa conſiſtit in entis, cujus imperium agnoſcimus, quodque actiones quaſdam ſub comminatione pœnæ prohibeat præcipiatque, voluntate. [§. IX. 10.] Quum vero talis voluntas ſit *Lex*: [§. *IX.* 11.] nulla actio juſta in-

injuſtaque eſſe poteſt ſine lege, adeoque non datur actio, intrinſecus & antecedenter ad legem juſta, ſed, quia legi convenit, ideo juſta habetur, quemadmodum ideo injuſta eſt actio, quod legi refragatur, & hinc omne peccatum *ἀνομία*, ſeu *legis tranſgreſſio*, vocatur *I. Epiſt. Joann. III.* 4.

§. LXXI.

Nemo porro 22) temere ſuffragabitur viris doctis, a quibus gentium vel omnium, vel humaniorum, conſenſus pro principio juris naturalis habitus eſt. Nam nec *verum* eſt id, in quo gentibus inter ſe convenit, etiam voluntati divinæ convenire: *) nec omnibus *evidens* eſt ille gentium conſenſus, quippe ex multis veterum & recentiorum ſcriptorum teſtimoniis colligendus, nec tam *adæquata* hæc videri poteſt propoſitio, ut omnia hominum civiumque officia inde prono alveo fluant. Nec in conſenſu omnium gentium.

*] Ita jus gentium voluntarium, quod vocat, probandum jam olim cenſuit Cic. *Tuſc. Diſc. I.* 13. *Omni in re conſenſio omnium gentium lex naturæ putanda eſt*. Eidem principio poſtea permultum tribuit Grot. *de jure belli & pac. prolegom.* §. XL. ubi de modo probandi jus naturæ & gentium ex inſtituto diſſerens: *Uſus ſum*, inquit, *ad juris hujus probationem teſtimoniis philoſophorum, hiſtoricorum, poetarum, poſtremo & oratorum, non quod illis indiſcrete credendum ſit, (ſolent enim ſectæ argumento cauſſæ ſervire:) ſed quod, ubi multi diverſis temporibus & locis, idem pro certo adfirmant, id ad cauſſam univerſalem referri debeat; quæ in noſtris quæſtionibus alia eſſe non poteſt, quam aut recta illa-*

 tio,

tio, ex natura principiis procedens, aut communis aliquis conſenſus. Illa jus naturæ indicat: hic jus gentium. Enim vero in multis mirum gentium pœnæ omnium conſenſum deprehendimus, quæ nemo juris naturæ vel gentium eſſe dixerit, veluti in πολυθεότητι, idololatria, ſacrificiis, latrociniis, extra cujuſque rempublicam licitis. κ. τ. λ. Deinde difficillime hic gentium conſenſus oſtenditur ipſo fatente Grotio [illegible] *autem patens eſt jus gentium, ideſt, quod gentium omnium, aut multarum, voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur, extra jus naturale, quod ipſum quoque gentium dici ſolet omnibus gentibus commune. Immo ſæpe in una parte orbis terrarum eſt jus gentium, quod alibi non eſt, ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus.* Quam multa ergo ſunt officia, quæ ea conſenſu gentium demonſtrari a nemine poſſunt?

§. LXXII.

Nec in ſeptem Noachi præceptis.

Quemadmodum vero, qui jus naturæ vel gentium ex illa gentium conſenſione derivandum exiſtimant, non modo principium minus verum, inevidens ac inadæquatum adſumunt, ſed & ſimul *μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος* committunt, dum jus naturæ non ex ipſa natura, ſed ex gentium traditione, derivare conantur: ita 23) iiſdem vitiis laborare jus naturæ & gentium Hebræorum, quod ex præceptis Noachi vel promanare, vel probari poſſe exiſtimant, jam ſupra, quantum ſatis eſt, oſtendimus. (§. XVI.)

§. LXXIII.

Nec in jure omnium

Quod porro 24) dicamus de tota illa Tho. Hobbeſii philoſophia, quam tum in li-

libello de cive, tum in Leviathane, quem vocat, propoſuit? Dum enim vir ille doctus in ſtatu naturali jus eſſe omnium in omnes eſſe docuit, nec *veram* poſuit propoſitionem, nec *evidentem*; nec *adæquatam*, quum officia erga Deum & ſeipſum inde deduci nullo modo poſſint. Imo hoc ipſo, dum ſe jus naturæ hoc modo explicaturum promittit, illud plane ſuſtulit evertitque, ceu oſtendit celeb. Hen. Coccei. *Diſſ. de jur. omn. in omnes*. Ex quo ſimul patet, 25) quid ſtatuendum ſit de altero principio quærendam eſſe pacem externam; ſi haberi poſſit, ſin id minus fieri poſſit, belli circumſpicienda eſſe auxilia. Nam & hinc veluti ſub ſipario, latitare Hobbeſium, nemo non intelligit. *)

in omnia, vel ſtudio pacis externæ.

*) In primis vel maxime inevidens eſt hoc principium. Quod enim ſibi vult illa limitatio: *Si haberi poſſit*? Quam facile ea, quocumque modo explicata, abutentur homines litigioſi, ſeque pace, invito altero, frui non potuiſſe conquerentur? exemplo lupi, qui ſibi turbatam ab agno aquam, cauſſabatur, Phædr. *Fab. I.* 1. vere neſcio quis cecinit:
Sic nocet innocuo nocuus, cauſſamque nocendi
Invenit. Heu regnant qualibet arte lupi.
Obſervavit hoc illius principii vitium jam celeberrimus Thomaſ. *Fundam. jur. nat. & gent. l. 6. 18.*

§. LXXIV.

Magna *veritatis* pietatiſque ſpecie blanditur 26) principium VAL ALBERTI, theologi & philoſophi Lipſienſis de ſtatu integritatis: quam ne id quidem *verum* eſſe, jam alii oſten-

Nec in ſtatu integritatis.

oſtenderint Pufend. *Specim. controv. IV.* 12. & Thomaſ. *Juriſ. divin. IV.* 40. *ſequ.* Sed ſi vel maxime largiamur, vere juris naturæ eſſe quæ ſtatui illi primævæ integritatis conveniunt: quam *inevidens* non modo Paganis, ſed & ipſis Chriſtianis, hoc ſit principium nemo non intelligit. Denique quum ex illo principio explicari nequeat, quæ ſint jura civitatis, belli, contractuum, ſimiliaque plurima, quibus fortaſſis in ſtatu illo feliciſſimo vix locus fuiſſet: quis *adæquatum* eſſe hoc principium dixerit? *)

*] Quam pauca enim ſint; quæ ſacræ litteræ de imagine Dei ſtatuque integritatis inculcant, res ipſa docet. De iis quoque, quæ nobis de eo ſtatu revelata ſunt, ipſi Chriſtiani, ex quo in ſectas diſceſſerunt, quam maxime inter ſe diſſentiunt. Quid dicamus de Judæis? quid de Paganis ipſis priſcis ac hodiernis? Servarant illi fabulam de ſæculo aureo, quam quidam ex traditione de ſtatu paradiſiaco natam exiſtimant. Hi aliis commentis, quæ doctrinæ Chriſtianæ de imagine Dei quodammodo ſimilia ſunt, delectantur, de quibus erudite ſuo more diſſerit Petr. Dan. Huet. *Quæſt. Alnetan. II.* 11. *pag.* 172. Sed quum hæc omnia non parum inter ſe diſcrepent: ſane nec Chriſtianus Judæo vel Pagano, nec hi Chriſtiano ulli perſuadebunt, eſſe hoc vel illud juris naturæ, quod ipſi ex traditionibus vel revelationibus ſuis de ſtatu integritatis vel paradiſiaco derivarunt. Opus ergo eſt principio Chriſtianis cum Judæis & Paganis communi, quod non aliud profecto eſſe poteſt, quam quæ omnes mortales præditos eſſe novimus, recta ratio.

§. LXXV.

§. LXXV.

Mirifice non modo GROTIO & PUFENDORFFIO, ſed & veteribus pleriſque, *) placuit principium ſocialitatis. Nec negari poteſt, quod infra ex inſtituto demonſtrabimus, homines jam ita eſſe comparatos, ut eos vivere oporteat ſocialiter. At 27) falſum tamen eſt, eſſe hoc totius juris naturæ principium, *verum*, *evidens* atque *adæquatum*. Qua in re demonſtranda quum otium nobis jam fecerit vir illuſtriſſimus atque excellentiſſimus SAM. DE COCCEIIS *de princ. jur. nat. diſſ. I. quæſt. II.* §. *IX. ſequ.* id unum addimus, officia erga Deum & nos ipſos pleraque locum eſſe habitura, ſi vel maxime homo ſolus, & extra omnem ſocietatem humanam, in terrarum orbe viveret. Nec in ſocialitate.

*] Societatis cuſtodiam, tamquam verum juſtitiæ fontem, juriſque naturalis principium jam olim laudarunt Cicero *de Legib. I.* 5. *de offic. I.* 16. *ſequ.* Seneca *de Benefic. IV.* 18. Jamblich. *in Protrept. Cap.* XX. & alii, quorum teſtimonia accumularunt Pufendorff. *de jure nat. & gent. II.* 3. 15. & Jo. Henr. Boecler. *in Grot. prolegom. pag.* 48. *ſequent.* Quamvis vero in hoc principium & olim & noſtra memoria plures conſenſerint: inter eos tamen parum convenire animadvertimus de ratione, cur ad ſocietatis cuſtodiam obſtricti ſint homines, aliis homines natura duce ad illam ferri, aliis juſſu Dei O. M. illam colendam eſſe, aliis denique ipſam neceſſitatem homines ad vitam ſocialem compellere, ſtatuentibus.

§. LXXVI.

Sunt & alia, quæ alii jactant, juris natu- Nec in or-

d'ne naturæ, ſimilibuſque hypotheſibus. turalis principia, veluti 28) ordo naturalis, quem Creator in condendo hoc terrarum orbe intendit, 29) utilitas humani generis, 30) theocratia moralis, & ſimilia. *) Sed ne illa quidem vel evidentia, vel adæquata eſſe, inter omnes conſtat. Quia in his quædam, non niſi adhibita cautione, tamquam vera admitti poſſe, nemo temere negaverit.

*) Ordinem illum naturæ poſt Sfort. Pallavicinum verum ac genuinum juris naturalis principium eſſe docuit Henr. Bodin. *in Diſſ. de jure mundi*, edita primum Rinthel. anno MDCXC. recuſa Halas MDCXCVIII. ſed ex inſtituto refutata a Cl. Thomaſio *de fundam. definiendi cauſſ. matr. hact. recept. inſufficient.* §. *XVIII. ſeq.* Utilitatem humani generis pro juris naturæ principio habuerunt tum celeberrimus Leibnitius, tum omnes, qui cum laudatiſſimo Thomaſio commendarunt propoſitionem fundamentalem: Faciendа eſſe omnia, quæ vitam hominis reddant & maxime diuturnam, & feliciſſimam, & evitanda ea, quæ vitam reddant infelicem, & mortem accelerant. Thomaſ. *Fund. jur. nat. & gent. I. 6.* 21. Theocratiam quamdam moralem ſingulari diſſertatione, Ultrai. MDCXCVII. edita, pro fundamento juris naturæ habuit Jo. Shute, Anglus, ex qua diſſertatione, ſatis ingenioſa, quædam excerpſit illuſtriſſimus *Sam. de Cocceï. de princip. jure nat. & gent. diſſ. I. quæſt. III.* §. *VIII.*

§. LXXVII.

Dei voluntas felicitа- Ut ergo, quid nobis, rem omnem paullo accuratius expendentibus, in mentem venerit, perſpicue oſtendamus: primo omnium ob-

obſervamus, 31) Deum, tamquam ens infinitæ ſapientiæ ac bonitatis, nihil aliud velle, quam ut homines, quos condidit; vere felices ſint ac beatiſſimi. Quum enim ipſe tamquam ens perfectiſſimum nulla re indigeat: homines, qui ſoli ex rebus creatis, nobis notis, felicitatis capaces ſunt, non ſuæ felicitatis cauſſa condidit, ſed ut eos veræ felicitatis participes redderet. *) tem noſtrā intendit.

*) Non quidem excludimus finem primarium, gloriam ipſius Creatoris, ſuarumque perfectionum, quæ ex tot rebus quam ſapientiſſime conditis clariſſime elucent, manifeſtationem. Sed iſte quidem finis eſt generalis, & ad totum hoc univerſum pertinet. Cel. Wolff. *vonden Abſichten der Dinge. Cap. I.* §. *II. Cap. II.* §. *I.* Speciatim hominem ad quem finem condiderit Deus, ex partibus eſſentialibus, quas ei dedit, eſt judicandum. Quemadmodum ergo *intellectum* accepit, ut Deum, naturam, omneque verum bonum cognoſceret, *voluntatem*, ut Deo veroque bono frueretur, *corpus*, ut varias actiones, quæ ad adquirendam conſervandamque veram felicitatem pertinent, ederet: ita exinde manifeſto patet, hominem ideo condidiſſe Deum, ut veram cum eo felicitatem communicaret.

§. LXXVIII,

Quum ergo hæc Dei voluntas ſit, ut homines, quos condidit, vere felices ac beatiſſimi ſint, (§.LXXVII.) voluntas vero Dei ſit norma actionum humanarum liberarum, adeoque fons juris naturæ ac juſtitiæ: (§. LXII.) conſequens eſt, 32) ut quum huma- Ad eamque nos lege naturali obligat.

mani legiſlatores, tamquam variarum rerum indigi, in ferendis legibus, non minus ſuam, quam civium ſuorum, utilitatem ob oculos habeant: Deus contra leges naturæ hominum cauſſe condiderit, nec 33) iis quidquam intenderit aliud, quam ut homines vera felicitate perfruerentur.*)

*) Non vero ideo cum Carneade aliiſque (§. LXXVI.) *ſolam utilitatem juſti prope matrem & æque eſſe* contendimus. Ita enim jus naturæ, ex ſola utilitate natum, non eſſet obligatorium, quippe cui unuſquiſque, vel ſaltim totum humanum genus, jure renuntiaret, ceu præclare docuit vir laudatiſſimus, Sam. de Cocceiis *diſſ.* I. *quæſt.* II. §. IX. *ſequ.* Sed quidquid veræ noſtræ felicitatis cauſſa ſecundum jus naturæ agimus, id omne agimus volente ac jubente Deo, adeoque ex obligatione, non modo interna, ſed & externa, ac proinde tantum abeſt, ut renunciare quiſquam ſuæ utilitati poſſit, ut potius non minus pœnam mereatur, qui legem ſuo bono conditam violat, quam qui in republica contra legem omnium ſingulorumque civium bono latam, vel in ejus fraudem aliquid facit.

§. LXXIX.

Illa felicitas in fruitione boni per amorem poſita eſt,

Si ergo veram hominis felicitatem intendit Dei voluntas, ad eamque conſequendam jus naturæ comparatum eſt: (§. LXXVII.) vera vero felicitas in fruitione boni, malique abſentia conſiſtit: (*Elem. philoſ. moral.* §. *CXXXVIII.*) conſequens eſt, 34) ut & lege naturæ id intendat Summum Numen, ut vero bono perfruamur, malumque evitemus. Quan-

Quandoquidem vero bono perfrui non poſſumus, niſi per AMOREM: (*Philoſ. mor.* §. CXCVII. inde porro inferimus, 35.) Deum nos obligare ad AMOREM, eumque 36) & principium juris naturæ, & 37) ejuſdem veluti compendium eſſe. *] adeoq: principium J. N. eſt amor.

*] En mirificum legis Divinæ revelatæ ac naturalis concentum. (§.XVI.29.) Illius ſummam Servator his paucis comprehendit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente & cogitatione tua; & proximum tuum ſicut teipſum. Matth. XXII. 37. Luc. X. 27.* additque: ἐν ταύταις δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται. *Ab iſtis duobus præceptis tota lex pendet.* Quemadmodum & Apoſtoli amorem alibi vocant ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ νόμου, *ſummam legis*, nec non πλήρωμα νόμου, *legis impletionem. Rom. XIII.* 9. 10. alibi σύνδεσμον τῆς τελειότητος, *vinculum perfectionis. Col. III.* 14. alibi τὸ τέλος τῆς παραγγελίας, *finem præcepti I. Tim. I.* 5. Idem ergo vera ratio docet, non aliud inculcans juris naturæ principium, quam amorem, quippe quo ſolo medio felicitate ſeu vero bono, quod Deus lege ſua intendit perfruimur. Unde & Leibnit. *præf. Tom. I. Cod. jur. gent. dipl. præmiſſa P. X. ſi numeres*, juſtitiam *caritatem ſapientis* definit.

§. LXXX.

AMOR nobis eſt appetitio boni, cum percepta ex ejus perfectione & felicitate delectatione conjuncta: ODIUM averſatio mali, cum percepta ejus infelicitate voluptate conjuncta. Itaque, 38) quod amamus, ex ejus præſtantia & felicitate voluptatem capimus, Quid amor & odium?

eam

eamque, quantum in nobis eſt, amplificare vel conſervare connititur. 39) Quod contra odio proſequimur, id infeliciſſimum potius, quam felix ac beatum, eſſe cupimus.

§. LXXXI.

Amor alteri ægre non facit. Quum ergo quod amamus, ex ejus præſtantia felicitateque voluptatem capiamus: (§. LXXX. 38.) per ſe patet, 40.) amantem nihil ægre facere velle ei, quod amat: immo potius, 41) dolorem inde concipere, ſi quis alius tale quid audeat. Quia enim qui ægre alicui facit, vel id fieri æquo animo patitur, voluptatem ex alterius infelicitate capit, voluptatem vero ex alterius infelicitate capere idem eſt, ac odiſſa, (§. LXXX.) denique ſimul amare, ſimul odiſſe, contradictionem involvunt, adeoque una conſiſtere non poſſunt: (*Elem. phil. rat. LXXI.*) conſequens eſt, ut & conſiſtere non poſſint amare aliquid, & eidem ægre facere, vel ut id fiat, æquo animo pati.

§. LVXXII.

Inde amoris primus gradus, quem juſtitiæ amorem vocamus. Ægre alteri fit dupliciter, vel aliquid, quod eum infeliciorem, quam natura eſt, reddit, faciendo: vel felicitatem, quam jam habet, eidem intervertendo. Jam quum facientes aliquid, quod alterum reddit infeliciorem, quam natura eſt, ſit LÆDERE; intervertere alteri aliquid, quod jam ſibi juſte adquiſivit, & ad ejus felicitatem pertinet, SUUM ALICUI AUFERRI vel DENEGARE: ſequitur, 42) ut is quam maxime contra legem amoris peccet, qui alterum lædit, quodque ejus eſt, aufert, intervertit, ac denegat, 43) ut contra infimus ſi amoris gradus neminem lædere, & ſuum cuique vel

tri-

tribuere, quod debetur, vel quod jam habet, relinquere: quem *) amoris gradum nos quidem vocamus AMOREM JUSTITIÆ.

*) Animadvertit hoc Seneca, dum *Epiſt.* XCV. ait: *Quantulum eſt ei* Non Nocere *cui debeat prodeſſe?* Qui alteri non nocet, tantum non ſceleratus eſt, nondum autem eo juſtitiæ genere legi amoris ſatisfacit, quæ, ut & profſimus aliis, jubet, adeoque de virtute gloriari non poteſt. Unde & illuſtris Leibnit. *in præf. Cod. jur. gent. diplom. p.* VII. tres ſtatuit juris naturæ gradus: *jus ſtrictum*, quod neminem lædere, *æquitatem*, vel *caritatem*, quæ ſuum cuique tribuere, & *pietatem*, quæ omnem honeſtatem ſervare jubeat. At in gradu ſecundo ab eo diſceſſionem facimus, quia & is ſuum cuique tribuit, qui alteri, quod jure ſtricto debetur, tribuit, adeoque illud *ſuum cuique tribuere* non ad ſolam juſtitiam diſtributivam referendum videtur.

§. LXXXIII.

Deinde ex eo, quod amans ex alterius felicitate voluptatem capit, (§. LXXX.) conſequitur, 44) ut ei, quem amat, & illud libenter tribuat, quod jure ſtricto non debet, & tamen ad ejus felicitatem pertinere animadvertit, iſque multo ſublimior ſit amoris gradus, quem nos AMOREM HUMANITATIS & BENEFICENTIÆ adpellamus. *) Quum vero facultatem diſcernendi ea, quæ ad noſtram aliorumque felicitatem pertinent, SAPIENTIAM vocemus: facile patet, 45) hunc amore humanitatis ac beneficentiæ directricem veluti habere debere ſapientiam.

A quo differt alter gradus, quem amorem humanitatis & beneficentiæ vocamus.

*) Et ita quidem differunt *Humanitas* & *Beneficentia*, quod ex illa aliquid ſine detrimen-

mento noſtro tribuamus alteri, quod ei profuturum animadvertimus; hæc nos ſubigat ut ne noſtris quidem rebus parcamus, ut utilitatem adferamus alteri, adeoque & cum detrimento noſtro alteri prodeſſe ſtudeamus. De priori Cicero *de Offic.* I. 26. *Omnia communia hominum videntur ea, quæ ſunt generis ejus, quod, ab Ennio poſitum in una re, transferri in multas poteſt:*

Homo, qui erranti comiter monſtrat viam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat: facit:
Nihilominus ipſi luceat, quum illi accenderit

Una ex re ſatis præcipit, ut, quidquid ſine detrimento poſſit commodari, id tribuatur vel ignoto. Ex quo ſunt illa communia: pati ab igne ignem capere, ſi qui velit: conſilium fidele deliberanti dare: quæ ſunt iis utilia, qui accipiunt, danti non moleſta. De poſteriore Seneca totum librum compoſuit, quem *de beneficiis* inſcripſit.

§. LXXXIV.

Utriuſque amoris differentia ratione obligationis.

Ceterum quum, qui AMOREM JUSTITIÆ alteri negat, ſit ſceleratus, contra qui negat AMOREM HUMANITATIS & BENEFICENTIÆ, tantum virtutes non præſtet, (§. LXXXII. *) ad virtutem vero cogi nemo poſſit, quum contra ſcelera pœnis coerceri omnino oporteat: (§. IX.) facile patet, 46) ad AMOREM JUSTITIÆ homines cogi poſſe, non autem 47) ad AMOREM HUMANITATIS ac BENEFICENTIÆ. Quandoquidem vero obligatio, cum coactione conjuncta, PERFECTA; coactionis expers IMPERFECTA vocetur: (§. IX.) merito inde colligas 48) *ad amorem juſtitiæ perfecte*; ad amorem *humanitatis & beneficentiæ imperfecte* tantum nos eſſe obligatos.

*) Qui obligationi perfectæ ſatisfaciunt, *ad le-*

legem boni eſſe dicuntur Senecæ. Id vero exiguum quid eſſe docet alibi: a ſapiente vere multo plus exigi, nempe ut amorem beneficentiæ oſtendat, etiam ubi ſeſe nihil jure ſtricto debere noverit. *Multa*, inquit, *legem non habent, nec actionem, ad quæ conſuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex jubet amicorum ſecreta non eloqui: nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum, nos quod alicui promiſimus, alligat? Querar tamen cum eo, qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſervatam, indignabor*. Sen. *de benef.V.* 21.

§. LXXXV.

Quum porro AMOR ſemper adpetat bonum, (§.LXXX.) id vero, quod tamquam bonum amplectimur, vel ſit ens *perfectius* vel *nobis æquale*, vel denique *inferius* ac minus præſtans: primi generis amorem DEVOTIONIS vel OBEDIENTIÆ, ſecundi AMICITIÆ, tertii BENEVOLENTIÆ vocamus. (*Elem. phil. mor.* §. CC.) — Amor quomodo ratione objecti differat?

§. LXXXVI.

Amor DEVOTIONIS vel OBEDIENTIÆ eſt amor entis præſtantioris perfectioriſque, cujus præſtantia ac felicitate ita delectamur, ut illud ideo omni veneratione atque obſequio proſequendum cenſeamur. Amor AMICITIÆ amor entis nobis æqualis, cujus felicitate æque ac noſtra delectamur. Amor denique BENEVOLENTIÆ amor entis inferioris atque imperfectioris, cujus felicitate ita delectamur, ut illam ſervare, & quantum in ens iſtud cadit, amplificare ſtudeamus. — Quid amor devotionis, vel obedientiæ, amicitiæ & benevolentiæ.

§.LXXXVII.

§. LXXXVII.

Amoris devotionis & obedientiæ indoles.

Ex quibus definitionibus colligimus, 49) non poſſe nos aliquid amore devotionis vel obedientiæ proſequi, niſi cujus de majore perfectione & ſuperioritate convicti ſimus: 50) Nec amorem hunc locum habiturum, niſi ens, quod illo amplectimur, ita comparatum ſit, ut amari a nobis velit. 51) Eum amorem ſemper cum ea veneratione atque obedientia, quæ ente illo ejuſque perfectionibus digna ſit, conjunctum eſſe debere. *)

*) Eſt enim *Veneratio* vel *Honor* juſta perfectionum, quæ alteri inſunt, æſtimatio, *Obedientia*, proclivitas mentis ad ea omnia, quæ alter tamquam ſuperior a nobis jure exigere poteſt, facienda, & quæ fieri vetat, omittenda. Quum ergo & perfectionum & ſuperioritatis gradus quamplurimi ſint; etiam venerationis atque obedientiæ totidem gradus eſſe, &, quo major eſt entis perfectio ac ſublimitas, eo majorem ei venerationem ac obedientiam exhiberi oportere, facile patet.

§. LXXXVIII.

Idemque amoris amicitiæ.

Præterea inde patet, 52) amorem amicitiæ ex æqualitate naſci. Æqualitas eſt vel NATURÆ vel PERFECTIONUM. Hinc, illa quidem poſita, 53) æqualia etiam amoris officia debentur: ac proinde 54) inter omnes natura æquales obtinere debent regulæ incomparabiles, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*: nec non 55.) *Quod vis tibi ab alio fieri, id alii feceris*, *Matth. VII.* 12. *Luc. VI.* 31. *Tob. IV.* 16. quorum prior amoris juſtitiæ,

tiæ, poſterior humanitatis ac beneficentiæ verum ac genuinum fundamentum eſt. Quia tamen, ſi vel maxime æqualis ſubjecti amantis & amati natura ſit, alterutrum tamen vel perfectius, vel imperfectius eſſe ſolet: 56) fieri poteſt, ut hominem, tamquam nobis natura æqualem, *amore amicitiæ*, ſimulque, tamquam perfectiorem imperfectioremve, *amore* vel *devotionis & obedientiæ*, vel *benevolentiæ* proſequi teneamur. *)

*) Sic quamvis Princeps, tamquam ſuperior venerationem atque obedientiam a nobis jure exigat: id tamen non prohibet, quo minus nobis officia, quæ ex æqualitate naturæ promanant, debeat, ex. gr. ut ne quem noſtrum injuria occidat, nec illi damnum det injuria, nec contumelia nihil tale meritum adficiat, denique ut id præſtet, quod in Trajano laudat Plin. *Paneg. Cap. II. ut non minus hominem ſe, quam hominibus præeſſe, meminerit.*

§. LXXXIX.

Denique quum amor benevolentiæ entis imperfectioris felicitatem, quanta in illud cadit, ſervare atque amplificare ſtudeat: (§ LXXXVI.) conſequens eſt, 57) ut nec ens inferius, illumve, cui in illud jus eſt, lædere, aut jus ei denegare debeamus: 58) Ut illi benefacere teneamur, ſed adhibita prudentia: adeoque 59) profuſio, & quidquid potius, quam liberalitas & beneficentia, exiſtimanda ſit, cui ratio non conſtat. Nec non amoris benevolentiæ.

§. XC.

Jam ſi entia, quæ nos circumſtant, omnia paullo accuratius conſideremus: non niſi tria Quot ſint hujus

amoris objecta? tria reperimus, quibus amoris quædam officia præſtare poſſimus, DEUM, rerum omnium conditorem, NOS IPSOS, qui nobis ſane ſumus proximi, ac denique ALIO HOMINES, quos nobis natura æquales eſſe, animadvertimus. Quod enim ad Spiritus, veluti Angelos, attinet, eorum naturam ratio ſola non ita perſpectam habet, ut iis certa a nobis officia deberi, intelligat. Brutis vero cum Hominibus nulla eſt juris communio, *] adeoque ipſis nihil officii; ſed Deo tantum, eorum conditori, id debemus, ne rebus ab eo creatis perverſe utamur, Pufend. *de Jur. nat. & gent. IV. 3. 6.*

*) Illam enim juris communionem, ceu infra patebit, ex pacto eſſe oporteret. At obligationis ex pacto tum activæ, tum paſſivæ, Bruta prorſus incapacia ſunt. Nec ſuffragari poſſumus Pythagoreis & Porphyrio in libris περὶ ἀποχῆς, qui non ſolum ſenſum & memoriam, ſed & mentem ratione præditam Brutis tribuebant. Quatenus tamen Homines adfectum quemdam in Brutis animadvertunt, eatenus illis amorem quemdam benevolentiæ reddunt, ut nec facilitate ſua in illis occidendis abutantur, & commodiore eorum vita delectentur, ceu exemplo Catellorum domeſticorum deprehendimus Eleganter Plutarch. *in Catone maj. p.* 339. Καίτοι χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὁρῶμεν ἐπιλαμβάνουσαν. Νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας, ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων, ὥσπερ γὰρ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ ἡμερότητος καὶ γὰρ ἵππων ἀπειρηκότων ὑπὸ πόνου, τροφαὶ, καὶ κυνῶν οὐ σκυλακίαι μόνον, ἀλλὰ καὶ

γη-

γηρωκομίαι τῷ χρηςῷ προσήκουσιν. Atqui benignitati videmus, quam juſtitiæ, latiorem patere campum. Lege enim & juſtitia uti erga ſolos homines valemus: beneficentiam & merita porrigimus nonnumquam & ad Bruta animantia, quippe emanante, velut ex largo fonte, manſuetudine. Pertinent namque, labore confectorum alimenta & Canum non incunabula modo, ſed & ſenectutis ad mitem Hominem.

§. XCI.

Axioma primum de amore erga Deum.

Quum vero DEUM optimum maximum aliter concipere non poſſimus, quam tamquam ens perfectiſſimum, a quo omnis noſtra pendet exſiſtentia & conſervatio, cujuſque de perfectione & ſuperioritate, imo & de voluntate. ut a nobis ametur, convicti ſumus (§.LXXXVII.) ſequitur 60) ut ei debeamus amorem DEVOTIONIS & OBEDIENTIÆ: qui quum dignus ente perfectiſſimo eſſe debeat, 61) primum ſe nobis ſua ſponte offert axioma, DEUS, TANQUAM ENS PERFECTISSIMUM, ET A QUO TOTI PENDEMUS OMNIBUS ANIMI VIRIBUS *) COLENDUS, EIQUE PERFECTISSIMUM AC INTERDUM QUOQUE OBSEQUIUM PRÆSTANDUM EST.

*) Quum enim venerationem, qua ens ſuperius proſequimur, dignam illo eſſe oporteat: (§. LXXXVII.) non poſſumus non colligere, enti perfectiſſimo deberi venerationem ſummam. Quumque Deus non modo actiones externas, ſed & ipſum animum noſtrum, perſpectiſſimum habeat: ei nos non externa tantum venerationis ſigna, verum etiam animum venerabundum, præſtare debere, ſatis patet. Et hic quidem eſt cultus ille vel amor, quem ſacræ litteræ exigunt, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ ἡμῶν.

ἡμῶν, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἡμῶν, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ ἡμῶν, *ex toto corde noſtro, ex tota anima noſtra, & ex tota mente noſtra*, *Matth.* XXII. 37. vel, quod *Luc.* X. 27. additur, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἡμῶν, *ex omnibus viribus noſtris.*

§. XCII.

Axioma ſecundum de amore erga nos ipſos. Noſtrum ipſorum amor non poteſt aliter eſſe comparatus, quam ut perfectione ac felicitate noſtra delectemur. (§. LXXX.) Hinc ergo 62) ad perfectionem felicitatemque conſequendam, & pro virili conſervandam amplificandamque, obligamur. At quum, quo ens eſt perfectius, eo majorem illi honorem atque obedientiam debeamus: (§. LXXXVII.*) 63.) cavendum eſt, ne nos ipſos magis, quam Deum, amemus, atque ita in φιλαυτίαν pravam degeneret amor iſte noſtri immodicus. Ex quo 64) alterum fluit axioma: HOMO NIHIL EORUM, QUÆ AD PERFECTIONEM FELICITATEMQUE ADSEQUENDAM, CONSERVANDAM, AMPLIFICANDAMQUE PERTINENT, PRÆTERMITTERE TENETUR, *) DUM ID SINE AMORIS DIVINI VIOLATIONE FIERI POSSIT.

*] Nam Deus hominem obligat ad boni fruitionem: (§. LXXIX.) adeoque ad felicitatem adipiſcendam, conſervandam, amplificandamque. Quum vero aliquando plura ei bona repræſententur, quorum unum altero præſtantius eſt, (*Elem. phil. mor.* §. *CXLIX. ſequ.*) bonumque minus, quod nos fruitione majoris boni privat, pro malo habendum ſit: (*Ibid.* §. *CLII.* 12.) nemo non videt, Deum non obligaſſe ad id, quod ex bonis, pluribus ſit optimum, eligendum.

§ XCIII.

Axioma Quandoquidem porro homines omnes nobis

bis natura æquales ſunt, illa vero naturæ æqualitas æqualia etiam amoris officia exigit: (§.LXXXVIII. 53) conſequens eſt, 65) ut alterius felicitate non minus quidem, at non magis, quam noſtra delectari, adeoque 66) eum perinde, ac nos ipſos; 67) nos ipſos vero non minus, quam proximum, amare teneamur. Unde 68) tertium axioma: HOMO HOMINEM NON MINUS, QUAM SEIPSUM TENETUR AMARE, NEC ALTERI, QUOD SIBI FIERI NON VULT, FACERE, CONTRA ILLI FACERE OMNIA, QUÆ SIBI AB ALTERO FIERI CUPIT.

de amore erga alios.

§. XCIV.

Ceterum genuinum hoc eſſe juris naturalis principium, comparatis, quæ ſupra præmiſimus, principii cognoſcendi requiſitis, facile præſtabimus. Nihil enim illo poteſt eſſe *verius*, quum ex ipſa voluntatis divinæ; naturæque humanæ indole fluat, &, quo ego magnopere delector, in ipſis ſacris litteris præſidium reperiat. Nihil *evidentius*, quum omnes, quæ illud ingrediuntur, notiones ita ſint comparatæ, ut ex ſola recta ratione etiam ab homine litterarum rudi, immo & a pagano, cognoſci facillime poſſint. Nihil denique magis *adæquatum*, quum reipſa non paullo poſt demonſtraturos putemus, nullum eſſe vel hominis, vel civis, officium, quod non eo his principiis, tamquam ex uberrimo limpidiſſimoque fonte, promanet.

Principium hoc verum, evidens ac adæquatum eſt.

CAPUT IV.

De Adplicatione hujus normæ ad actiones, & emergente inde harum differentia.

§. XCV.

Connexio. VISA jam actionum humanarum liberarum indole, viſa itidem norma, ad quam illæ exigendæ ſint: proximum eſt, ut de ADPLICATIONE HUJUS NORMÆ AD ACTIONES humanas & liberas quædam adjiciamus. Adplicatio legis ad factum dicitur AMPUTATIO, ac proinde de imputatione potiſſimum hoc capite erit differendum.

§. XCVI.

Imputatio ſit per comparationem legis & facti, adeoque Quum ergo IMPUTATIO ſit adplicatio legis ad factum, (§. LXXXV.) ea vero non aliter fieri poſſit, quam lege & facto, id eſt, duabus propoſitionibus, per ſyllogiſmum, inter ſe & cum tertia comparatis: conſequens eſt, 1) UT IMPUTATIO ſit ſyllogiſmum vel ratiocinatio, cujus majorem propoſitionem LEX; minorem ACTIO; concluſionem SENTENTIA abſolvit.*)

*) *Imputare* proprie eſt aliquid in alterius ratione, vel expenſi tabulas referre. Sen *Epiſt. VIII. Hoc non imputo in ſolutum de tuo tibi.* Quemadmodum ergo hoc fit, comparatis inter ſe acceptis, & in rem alieujus expenſis: ita poſtea commodiſſimum viſum eſt hoc vocabulum ad exprimendam illam legis ad facta adplicationem, quæ itidem fit inſtituta hujuſmodi comparatione. Sic quum apud Livium I. 26. ſororem occidiſſet Horatius, & quæſtio oriretur, an lex de perduellione, ut ejus Rei col-

colligatis manibus velatoque capite vel intra pomœrium vel extra pomœrium verberati, ex arbore infelici ſuſpenderentur, ad atrocius illud ferocis juvens factum ſit adplicanda? Duumviri judicandæ perduellioni a Tullio Hoſtilio rege conſtituti, legem illam ad factum Horatii pertinere judicabant. Unde alter ex his: *P. Horati*, inquit, *tibi perduellionem judico. I lictor, colliga manus*. Provocante vero Horatio, ejuſque patrocinium ipſo patre ſuſcipiente, populus rerum abſolvit. Duumviri itaque ita ratiocinabantur; *qui hominem ſciens dolo malo obtruncat, is, tamquam perduellis, colligatis manibus, velatoque capite verberandus & ex arbore infelice ſuſpendendus eſt*. En Legem! *P. Horatius, ſororem gladio transfigens, hominem ſciens, dolo malo, obtruncavit*. En Factum! *Eſt ergo tamquam perduellis, colligatis manibus, velato capite verberandus, & ex arbore infelice ſuſpendendus*. En Sententiam! At aliter rationes ſubducebat populus. Is enim, quum ſororem illam, Curiatii ſponſi cædem flebiliter lugentem, hoſtilem animum erga patriam oſtendiſſe exiſtimaret: abſolvens Horatium ita ratiocinabatur: *Qui hoſtem patriæ occidit, ab eo, tamquam a perduelle, non eſt ſumendum ſupplicium*. En Legem! *P. Horatius ſororem occidens, hoſtem patriæ occidit*. En Factum! *Ab eo ergo, tamquam a perduelle ſupplicium non eſt ſumendum*. En Sententiam, & eam quidem abſolutoriam! Dumviri ergo factum illud *imputabant* P. Horatio; Populus non *imputabat*.

§. XCVII.

Quandoquidem vero idem ſupra de CONSCIENTIA hominis obſervavimus, (§. XXXIV.) nec tamen hæc eadem cum IMPU- Quomodo differat a

con-ſcien-tia? TATIONE eſt: 2) merito notamus diſcrimen, quod inter CONSCIENTIAM & IMPUTATIONEM intercedit. Quemadmodum enim illa eſt ratiocinatio de juſtitia vel injuſtitia actionum *propriarum*: ita hæc de *alienis* ratiocinatur, legemque cum illis contendit. Priore caſu 3) ipſe ſibi quiſque judex eſt, poſteriore alius de actionibus noſtris judicat, eaſque cum lege contendit. *)

*) Quum vero nec omnibus id officium incumbat, ut de aliorum actionibus judicent, & ea tamen ſit naturæ humanæ labes, ut plerique ſibi facile ignoſcant, nec de exploranda propria conſcientia admodum laborent, de aliorum vero nævis enim leviſſimis illico urnam moveant: non mirum eſt, iſtud tamquam iniquum & improbum reprehendi non modo a Servatore, *Matth. VII.* 1. *Luc. VI.* 37. ejuſque Apoſtolo, *Rom. II.* 1. *XIV.* 4. 1. *Cor. IV.* 5. verum etiam ab ipſis ſcriptoribus profanis, qui ſolam rectam rationem ducem ſequuntur. Hinc lepida illa fabula de duabus peris, quarum altera, propriis repleta vitiis, homini poſt tergum; altera, alienis gravis, ante pectus ſuſpenſa ſit, cui hanc interpretationem ſubjunxit Phædrus *Fab. IV.* 9. *v.* 4.

Hac re videre noſtra mala non poſſumus;
Alii ſimul delinquunt, cenſores ſumus.

Similia veterum loca quampluríma Iſaac. Caſaub. *ad Perſ. pag.* 340. & viri docti ad Phædri illam fabellam collegerunt, quorum ſcrinia expilare nolumus.

§. XCVIII.

Imputatur Quemadmodum vero quælibet legis ad factum alienum adplicatio IMPUTATIONIS nomine

mine venit: (§. XCVII.) ita 4) perinde eſt, ſive actio noſtra cum lege divinæ, ſive cum humana comparetur, itemque 5) ſive ipſe Deus, ſive homines, quorum ad officium pertinent, legem facto adplicent. Priorem imputationem vocabulo, moraliſtis recepto, vocamus IMPUTATIONEM IN FORO DIVINO, poſteriorem IMPUTATIONEM IN FORO HUMANO. Inter utramque vero 6) permagnum illud diſcrimen intercedit, quod quum in hoc cogitationis pœnam nemo patiatur, *l.* 18. D. *de pœn.* Deus tamquam ens omniſcium, & quod obſequium etiam internum jure ſuo exigit, (§.XCI.) & cogitationes legi adverſas homini jure imputet. *)

aliquid in foro vel divino vel humano.

*] Viderunt hoc & veteres philoſophi, qui Deum non modo facta omnia hominum, ſed & cujuſvis cogitationes perſpicere docebant, veluti Thales Mileſius. Socrates, Platonici, Pythagoræi, & quicumque paullo ſublimius de Deo philoſophabantur. Eorum teſtimonia collegit Huet. *in Quæſt. Alnetan. II.* 2. 16. *p.* 111. *ſequ.* Hinc facile patet, quam ipſi rectæ rationi conſentanea ſit interpretatio legis Moſaicæ, quam dedit Servator noſter *Matth. V.* 22. 28.

§. XCIX.

Quum porro lex, quæ factis hominum adplicatur, vel ſub comminatione pœnæ, vel propoſito præmio, aliquid præcipiat vel prohibeat: (§.LXIV.) inde merito colligimus, 7) IMPUTARE idem eſſe, ac declarare effectum, quem lex actioni adſignat, huic actioni competere. Effectus vero ille vocatur MERITUM, & PŒNA quidem, ſi effectus ille

Et tunc declaratur, hominem vel præmium, vel

pœnam meruiſſe. ille actioni à lege propoſitus malus; PRÆMIUM, ſi bonus ſit. *)

*] *Præmia* vero cum non debeat legislator, facile patet, actiones etiam juſtas in ſe non eſſe meritorias. Et huc pertinet inſignis Chriſti ſententia: *Omnia ſi feceritis, dicite: ſervi inutiles ſumus, quia, quod facere debuimus, fecimus. Luc. XVII.* 10. Si tamen præmia promittit legislator, quod fecit Deus, dum leges naturæ non ſui, ſed hominum cauſſa, præſcripſit, eoſque quam feliciſſimos eſſe voluit: [§. LXXVIII. 32. 33.] tunc quidem meritum dici poſſunt præmia ratione imputationis, non ratione legislatoris, qui ex mera gratia illa propoſuit.

§. C.

Definitio imputationis, de eoque axiomata. Itaque IMPUTATIO eſt ratiocinatio, quæ factum alienum omneſque ejus circumſtantiæ cum lege ſive divina, ſive humana, comparantur, actionemque illam affectum, a lege propoſitum, ſive bonum, ſive malum, mereri, vel non mereri, declaratur. Ex qua definitione porro colligimus, 8) non poſſe ad liquidum perduci, ſit ne actio aliqua imputanda, nec ne, niſi & LEGEM, & ipſius FACTI CIRCUMSTANTIAS omnes, perſpectas habeamus, adeoque 9) unam ſæpe περίστασιν totam rem mutare.

§. CI.

Ea ſupponit notitiam & interpretationem legis. Quum ergo LEGEM perſpectam eſſe oporteat ei, qui de actionum imputatione recte judicare vel ratiocinari cupit: (§. C. 8.) conſequens eſt, 10) ut & certum cum eſſe oporteat, legem aliquam exſtare, & 11) totam illam legem recte intelligere, adeoque

que 12) ſi verbis brevioribus vel obſcurioribus concepta ſit, *) eam rite INTERPRETARI, id eſt, mentem legislatoris ex ejus verbis aliiſque ſignis diſtincte repræſentare debeat.

*) Itaque interpretatio ad jus naturæ proprie non pertinet, ſed ad leges poſitivas, ſive divinas, ſive humanas. Quum enim interpretatio juridicat ſit diſtincta mentis legislatoris ex ejus verbis aliiſque ſignis repræſentatio, [§.CI.12.] jus naturæ vero non verbis conceptum, ſed per ipſam rectam rationem promulgatum ſit: (§. XI. 16.) ſequitur ſane, ut ex verbis aliiſque ſignis mens ſummi Legislatoris erui non poſſit, adeoque nec interpretationem illud jus admittat. Ipſa ſe ſine interprete ſatis intelligit recta ratio. Arian. *Diſſ. Epict. l. 1. p. 4.* Ἡ δύναμις ἡ λογικὴ μόνη αὕτη καὶ αὑτὴν κατανοήσασα παρείληπται, τίς τέ ἐστι, καὶ τί δύναται, καὶ πόσου ἀξία οὖσα ἐλήλυθε καὶ τὰς ἄλλας ἁπάσας. *Sola facultas ratiocinatrix, ipſa ſemetipſam intelligens, adprehendit, quid ipſa ſit, & quid poſſit, & quanti ſit pretii, ſi ſe ceteris facultatibus adplicarit.*

§. CII.

Quandoquidem vero INTERPRES mentem legislatoris ex ejus verbis, aliiſque ſignis, diſtincte repræſentat, conſequens eſt: 13) ut & ad propriam, & translatam verborum ſignificationem, & 14) ad eorundam συναφὴν ſeu nexum cum iis, quæ antecedente vel conſequuntur, & 15) ad ipſius rei naturam atque indolem, & denique vel maxime 16] ad legislatoris finem ac rationem, quæ illum ad ferendum legem impulit, attendendum

Ejus fundamenta.

 dum

dum ſit, adeoque 17) illi & ſapiant omnino, & mecum faciant, & Jove judicent æquo, qui rationem legis ejuſdem animam eſſe profitentur. *) Vid. *præfat. noſtram ad Elem. Pandect.*

*] Exemplum inſigne. quo incredibilis hujus regulæ utilitas oſtendi poteſt, ipſe Servator noſter dedit, dum reprehenſus a Judæorum magiſtris, quod die ſabbathi opera charitatis neceſſitatiſque non intermittenda putaret, verum oſtendit fontem interpretandi legem de ſabbatho, & hinc dixit: Τὸ σάββατον, διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον. *Sabbathum hominis cauſſa factum, non homo ſabbathi cauſſa.* Marc. II. 27. Ex qua ſane ratione legis manifeſto ac prono veluti alveo fluit, omnia opera, quæ hominis veram tranquillitatem pietatemque eo die turbant, non autem quæ ad ejus felicitatem ac conſervationem pertinent, eſſe prohibita. Tolle hanc legis rationem, unam atque adæquatam, & certiſſimum erit, in ipſis legis verbis nihil eſſe, ex quibus incomparabilem illam Chriſti doctrinam colligere potuiſſes.

§. CIII.

Et variæ ſpecies. Quum porro ratio legis ejuſdem veluti anima ſit: (§.CII.17.) conſequens eſt, 18) ut unica legis ratione prorſus & in univerſum ceſſante, etiam ipſam legem ceſſare oporteat: 19) Ut ſi ad certum caſum illa non quadret, ob rationem legis iſte a lege eximendus, idque fundamentum ſit INTERPRETATIONIS RESTRICTIVÆ; ad quam & ÆQUITATEM, ideſt, facultatem correctricem ejus, in quo lex propter univerſalitatem de-

deficit, recte retuleris. Grot. *de Æquit. indulg. & facilit. Cap. I. num.* 3. 20) Ut, ſi in caſum aliquem verba non quadrant, ratio tamen legis illi adplicare omnino poſſit, inde emergat INTERPRETATIO EXTENSIVA: denique, ut, legis verbis ac ratione pari paſſu ambulantibus, INTERPRETATIONI tantum DECLARATIVÆ locus ſit. *)

*) Ita *reſtrictive* Chriſtus interpretatur legem de ſabbatho: extenſive legem de adulterio & homicido. *Matth. V.* Quod quum non facerent Phariſæi, male de imputatione actionum ratiocinabantur. Hinc Apoſtolis ſpicas ſabbatho vellentibus, & ipſi Servatori, ſabbatho ſananti, exprobrabant irreligioſum animum; eos vero, qui traditionibus Rabbinorum ſatisfaciebant, juſtos reputabant, ſi e. g. pocula diligenter eluerent, decimas penderent, ſtipem elargirentur pauperibus, inediam ſæpius ferrent, quamvis & aliis multo gravioribus peccatis ſeſe polluerent, & id ipſum faſtus cauſſa facerent.

§. CIV.

Præterea prout legem interpretatur vel ipſe *legislator*, vel *judex*, aliuſque, cujus ad officium pertinet, legem facto adplicare, vel *juriſperitus*: 21) eatenus illa interpretatio vel AUTHENTICA, vel USUALIS, vel DOCTRINALIS adpellatur, ubi primæ fundamentum eſt *voluntas legislatoris*, alterius *uſus forenſis*, poſtremæ adplicatio regularum interpretationis, quales paullo ante (§. CII.) expoſuimus. *)

Interpretationis authenticæ, uſualis & doctrinalis differentia.

*) Hujus quoque triplicis interpretationis exempla ipſæ ſacræ litteræ ſuppeditant. Sic quum

Deus *Num. XXVII. 7.* legem condidiſſet, ut, non ſuperſtite agnato, bona paterna ad filiam ἐπίκληρον devolverentur: ipſe ſummus ille Legislator legi ſuæ hoc poſtea adſtruxit interpretando, ut filia iſta ἐπίκληρος tribu ſua non enuberet. *Num. XXXVI. 5. 6.* Quod eſt exemplum interpretationis *authenticæ*, quæ ſæpe pro nova lege eſt. *Uſualis* exemplum habemus *Ruth. IV. 7.* ubi detractio calcei ejuſque projectio, quamvis initio tantum ad leviratum pertineret, *Deut. XXV. 7.* uſu forenſi & ad repudiationem hereditatis prolata dicitur, ubi erudita ſunt, quæ de hoc uſu forenſi monuit Ant. Bynæus *de Calc. Hebr. Lib. II. Cap. VII.* Denique *doctrinalis*, interpretationis exemplum dedit Eſdras, de quo *Nehem. VIII. 13.*

§. CV.

Imputatur actio ejus auctori vel cauſſæ.

Quumque & facti circumſtantias omnes perſpectas habere deceat eum, qui de facti imputatione Jove æquo judicare velit, (§. C. 8.) præcipua vero circumſtantia ſit ipſa perſona agens: merito inde colligimus, 22) ei, qui actionis alicujus auctor vel cauſſa eſt, eam actionem jure imputari, contra 23) ceſſare imputationem, ſi quid factum, cujus ipſe faciens nec cauſſa, nec auctor eſt, præterquam 24) quod aliquando & aliorum merita aliis imputantur: quam imputationem 25) vulgo ex GRATIA vocare, alterique EX MERITO vel DEBITO opponere ſolent.*) Pufendorff. *de jur. nat. & gent. I. 9. 2.*

*) Et hæc *nobilitatis* gentilitiæ, immo & aliquando *regnorum hereditariorum*, origo eſt. Sic

Sic apud Germanos *inſignis nobilitas, aut magna patrum merita Principis dignationem etiam adoleſcentulis adſignabant* : Tacit. *de morib. Germ. Cap.* XIII. Et de regnis hereditariis Polyb. *Hiſt.VI.*5. Αὕτη βασιλείας ἀληθινῆς ἀρχὴ ϗ γαύεσιν. ὀ γὰρ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ τούτων, ἐπὶ πολὺ διαφυλάττουσι τὰς ἀρχάς, πεπεισμένοι, τοὺς ἐκ τοιούτων γεγονότας ϗ τραφέντας ὑπὸ τοιούτοις παραπλησίως ἕξειν καὶ τὰς προαιρέσεις. *Hæc veri regni origo, hinc ortus. Non ſolum enim ipſis, ſed & ſoboli, per longum tempus imperium ſubditi conſervant, perſuaſi, talibus viris prognatos, & a talibus educatos, animis quoque & voluntatibus pares eis futuros.*

§. CVI.

Si ergo actio nulli imputatur, niſi ei, qui ejus cauſſa vel auctor eſt. (§.CV.22.) homo vero cauſſa ullius actionis dici nequit, quæ non humana eſt, ideſt, quæ non prælucente intellectu decernenteque voluntate editur: (§.XXX.7.) facile patet, 26) nec paſſiones actioneſque naturales, nec 27) eventus a ſola providentia divina profectos, nec 28) vitia corporis animique, nec 29) forfacta vel in furore atque inſania, vel 30) in ſomno, vel 31) in ebrietate perpetrata, cuiquam imputari, niſi quatenus per agentem ſtetit, quo minus hujuſmodi quid contingeret.*) (§.XXVI. ſeq. XXIX. XLIX. ſeq.)

An imputentur paſſiones, actiones naturales, eventus fortuiti, facta in furore, ſomno, ebrietate, perpetrata?

*) Sic homini imputatur impudentia, ſi quis circa actiones naturales decori ſit negligens. Sic imputatur navarchæ naufragium, ſi male gubernando navem, in cauſſa ſit, ut ea pereat, quum alioquin verum omnino ſit illud Taciti

Annal. XIV. 3. 3. *Quis adeo iniquus, ut ſceleri adſignet, quod venti & fluctus deliquerunt?* Sic & deformitas imputatur homini, qui naſum Veneri obtulit, quum alias vere & φιλοτομικῶς Phædrus *Fab. III.* 11. *v.* 6.

Sed quid fortunæ, ſtulte, delictum arguis?
Id demum eſt homini turpe, quod meruit pati.

Multo magis ergo homini, cui a puero proficiendi fuit occaſio, ignorantia imputatur, quæ non imputatur homini agreſti. Immo & ſomnia imputantur, quæ quis diurnis actionibus ac cogitationibus vigilans veluti provocavit. De quibus ſomniis, quæ veteres ἐνύπνια teſte Macrobio *in ſomn. Scip. I.* 13. vocabant recte Claudian. *in ſextum conſul. Honorii Aug. præfat. v.* 1.

Omnia, quæ ſenſu volvuntur vota diurno,
Pectore ſopito, reddit amica quies.
Furto gaudet amant, permutat navita merces
Et vigil elapſas quærit avarus opes.

quibus gemina plura teſtimonia ſuo more collegit Capſ. Bart. *in Notis pag.* 714. *ſequ.* Denique & ebrietatem voluntariam, actioneſque in illo ſtatu perpetratas, imputari poſſe homini, adeoque extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, ut vel verbum addere nolim.

§. CVII.

An quæ ex ignorantia & errore patrata?

Quod ſpeciatim ad ignorantiam & errorem attinet, quum utraque intellectus imbecillitas vel INCULPABILIS ſit, vel CULPABILIS, [§. XLVIII. XLIX.] hæc vel INVINCIBILIS, vel VINCIBILIS, itemque vel VOLUNTARIA, vel INVOLUNTARIA: [§. L.] ex eodem axiomate facile intelligitur,) ignorantiam *inculpabilem*, *invincibilem & involuntariam* nemini jure imputari: recte autem 33) imputari actio-

actionem ex ignorantia *culpabili*, *vincibili* & *voluntaria* ſuſceptam ; idemque 34) & de errore eſſe tenendum : multoque minus 35) ſuam cuiquam ignorantiam vel errorem præſidio eſſe poſſe , ſi actio ipſa illicita , vel non in loco temporeque , vel modo illicito , patrata ſit , quia tunc non modo per agentem ſtetit , quo minus in ignoratione verſaretur , vel ei error obreperet , verum etiam ille ad omittendam actionem omnino fuit obligatus . *]

*] Non ergo Judæ, ineunti Thamarem nurum, præſidio eſſe potuit ignorantia , quia in re illicita verſabatur . *Geneſ.* XXXVIII. 15.16. Nec excuſatur, qui loco ac tempore non licito jaculis ludens, hominem ex ignorantia ferit,quia actio, nec loco, nec tempore , quo par erat, ſuſcepta, in ſe illicita eſt. §. 4. *Inſtit. de leg. Aquil.* Nec denique injuria fit arborem juxta viam publicam vel vicinalem putanti , ſi ei cædes hominis imputetur , quam proclamando evitare potuiſſet . §. 5. *Inſtit. eod.* Hinc tale quid facientes apud Romanos olim proclamare ſolitos : *cave*, apud Athenienſes : ΦΙΛΑΞΑΙ, oſtendit Theod. Marcil. *ad* §. 5. *Inſt. eod.* Parum ergo æqua eſt ſententia Areopagitarum apud Ariſtot. *Magn. Moral. l.* 17. abſolventium feminam , quæ adoleſcentem , oblato philtro, occiderat : *διότι οὐκ ἐκ προ οίας, ἔδωκε μὲν γὰρ φιλίῳ, διήμαρτε δὲ τούτου*, *quod non conſulto & cogitato id feciſſet ; amoris enim cauſſa dediſſe , verum a propoſito aberraſſe*. Quaſi non in ſe illicitum eſſet, philtrum conciliandi amoris cauſſa offerre. Quanto rectius vero Paullus noſter , *l.* 38. §. 5. *D. de pœn. Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etſi dolo non faciant, tamen , quia ma-*

li-

li exempli res eſt, humiliores in metallum, honeſtiores in inſulam, amiſſa parte bonorum, relegantur: quod ſi eo mulier aut homo perierit, ſummo ſupplicio adficiuntur.

§. CVIII.

Speciatim ex errore juris & facti? Porro vel in *jure* erratur, quem errorem JURIS vocant, vel in *facto*, qui FACTI error dicitur. Ad hunc 36) pertinent regulæ paullo ante expoſitæ, (§.CVII.) quia facti circumſtantia & prudentiſſimos fugere, ac proinde error hujuſmodi, *inculpabilis*, *invincibilis*, *involuntarius* eſſe poteſt. (§.CVII.32) Ille vero, 37) in *jure naturali* admiſſus, non excuſat, quia hoc jus unicuique per rectam rationem eſt promulgatum, niſi forte ætas, ſtupiditas, ipſiuſque juris illius ratio paullo ſubtilior, mitiorem ſententiam ſuadeat.*) Quod vero 38) ad *jus civile* attinet, illius ignorantia eatenus merito imputatur, quatenus illud & promulgatum eſt, & ita comparatum, ut in hominem hunc cadat ejus ſcientia.

*) Quis enim juris naturæ peritiam accuratiorem amarius exigat ab infantibus, infantiæ proximis, ſurdis ac mutis, ſtupidis, inter bruta animantia educatis? Præterea, quamvis jus naturæ mentibus hominum veluti inſcritum inſculptumque ſit: illud tamen non aliter cognoſcitur, quam per ratiocinationem de juſto injuſtoque. [§.XV. 4.] Jam quum quædam juris naturalis præcepta ex principiis rectæ rationis αὐτόθεν fluant; alia plurium propoſitionum nexum, ac integram argumentorum veluti catenam exigant: nemo dubitaverit, prioris generis præcepta facile a quovis ho-

homine non plane ſtupido; poſterioris difficilius, nec niſi ab ingenio exercitatione, intelligi. Hinc quamvis Romani inceſtum aliquem juris gentium eſſe faterentur: *l.* 38. §. 2. *D. ad L. Jul. de adult. l.* 68. *D. de rit. nupt.* aliquando tamen in feminis maſculiſque eum mitius cenſuerunt puniendum, veluti ſi poſt divortium privignus cum noverca coiiſſet, *l.* 38. §. 5. *D. ad L. Jul. de adult.* Cujus quidem rei non alia reddi poteſt ratio, quam quod non ἀμέσως, ſed operioſiore ſaltim ratione, inceſtus prohibitio ex juris naturæ principiis derivatur.

§. CIX.

An actiones invitæ & coactæ.

Quum vero & VOLUNTATEM hominis liberam ad actionem, cujus ipſe auctor & cauſſa dicendus ſit, concurrere oporteat, [§.XXX.7] INVITÆ vero actiones ita comparatæ ſint, ut a mente ſeipſam determinante non proveniant: [§. LVIII. 56] conſequens eſt, 39] ut nemini, id quod invitus fecit, poſſit imputari: 40) Ut imputari contra poſſit, quod quis *ſponte*, multoque magis, 41] quod *ultro* fecit, immo & 42] quod quis *coactus* fecit, ſi jure ſuo uſus ſit is, qui illum coegit, non vero 43] ſi cui nullum jus cogendi fuerit, nec coacto, vi nondum adhibita, incumbuerit obligatio aliquid faciendi. *)

*) Quamvis enim & coactus velit: (§. LIX. 62.) tamen, quia correlata ſunt *jus* & *obligatio* quæ ſe mutuo ponunt & tollunt, (§. VII.) ac proinde deficiente *jure*, deficere etiam *obligationem* oportet: conſequens eſt, ut, ſi uni non ſit jus cogendi, nec alteri incumbat obligatio id præſtandi, ad quod in-

injuria coactus eſt. Hinc ratum eſt promiſſum debitoris moroſi a magiſtratu, quamvis comminatione exequutionis, extortum, quia magiſtrus, dum debitores moroſos ſolvere cogit, jure ſuo utitur: at ſi latro cogit viatorem, ut certam pecuniæ ſummam promittat: quia latroni nullum cogendi jus eſt, in viatore quoque nulla poteſt eſſe obligatio id præſtandi, quod quis coactus promiſit. Hoc pertinet notiſſimum epigramma Martialis *Epigram. XI. 59. v. 5.*

Quid ſi me tonſor, dum curva novacula ſupra eſt.
Tunc libertatem divitiaſque roget?
Promittam, nec enim rogat illo tempore tonſor,
Latro rogat: res eſt imperioſa timor.
Sed fuerit curva quum tuta novacula theca:
Frangam tonſori crura, manuſque ſimul.

§. CX.

An quæ urgente temperamento, adfectu, conſuetudine, patrantur? At quum voluntatis libertatem nec temperamentum, nec adfectus, nec mores diuturna adſuetudine firmati, nec ipſa vis externa impediant: (§. LIV. ſequ.) facile patet, 44] nec corporis conſtitutionem, quam fere propenſio animi ſequitur, nec 45) animi perturbationes, quantumvis vehementiores, nec 46) conſuetudinem, quæ fere in alteram naturam degeneravit, impedire, quo minus actio, inde orta, poſſit aganti imputari, quamvis 47) aliquando in foro humano commiſeratione dignus cenſeatur is, quem triſtior adfectus, juſtuſque dolor, in tranſverſum egit. *)

*] Facilius enim, ceu aliquoties recte obſervavit

vit Ariſtoteles, voluptati ac libidini, quam triſtiori adfectui, reſiſtit homo. Vid. *Nichomachcior. III. 12. III. 15. VII. 7. Magn. moral. II. 6.* Idem obſervavit M. Antonin. εἰς ἑαυτόν. II. 10. ut mireris, eundem Ariſtotelem, veluti ſui oblitum, *Lib. II. ad Nicom. Cap. II.* & a ſe ipſo diſſentientem, ſcribere; χαλεπώτερον εἶναι, ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ. *Difficilius eſſe voluptati repugnare, quam iræ:* quum tamen voluptate carere ſit malum tantum *privativum*, & id quidem plerumque adparens tantum, dolorem ſentire malum *poſitivum*, & ſæpe quidem verum. Quia non magis parricidium imputandum putet Neroni, quem nullus triſtior adfectus, ſed ſola protervia, animique vecordia ad tantum ſcelus impulit, quam Oreſtæ qui. cauſſam dicens cur Clytæmneſtram occiderit, νῦν μὲν γὰρ, inquit, ἡ προδοῦσα λέκτρ᾽ ἐμοῦ πατρὸς, τέθνηκεν. *Nunc enim, quæ prodidit lectum mei patris, eſt interfecta.* Euripid. *Oreſt. v.* 937.

§. CXI.

Ex quo porro non difficile intellectu fuerit, 48) quando excuſatione aliqua dignus ſit, qui fractus vi externa, cui & conſtantiſſimus animus facile cederet, aliquid commiſit, quod legi adverſatur? Si enim factum ita comparatum eſt, ut nullus favori neceſſitatis locus ſit: fruſtra prætenditur neceſſitas. *) Quibus vero caſibus omnis neceſſitatis favor ceſſet, paullo poſt accuratius diſquirere licebit. An vi externa extortæ?

*] Sane ſi quid contra religionem & juſtitiam viro bono injungitur, tunc non cedendum eſſe cuicumque vi ac dolori, non modo ſacræ litteræ docent, ſed & ipſi, quod mireris, ſcriptores

res pagani agnoſcunt, ex quibus, Juvenalis *Sat. VIII. v.* 80.

Ambiguæ ſi quando citabere teſtis,
Incertæque rei. Phalaris licet imperat ut ſis
Falſus, & admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas, animam præferre dolori,
Et propter vitam vivendi perdere cauſſas.

§. CXII.

An & quomodo actio imputetur cauſſæ morali?

Quoties intellectus & voluntas, & ipſe motus corporis phyſicus ad actionem concurrunt, toties is, qui illam patravit, vocatur CAUSSA actionis PHYSICA. Sin ſola mens, ſine motu corporis phyſico: CAUSSA MORALIS adpellatur. Quumque non alia ſint actionum humanarum principia, quam intellectus & voluntas; (§. XXX.) inde colligimus 49) *cauſſæ morali* actionem non minus imputari, quam *phyſicæ*, ſi par utriuſque ad actionem concurſus ſit, 50) immo magis; quam phyſicæ, ſi quis jubendo cogendoque alterum, cui in obſequio gloria relicta eſt, ad agendum induxerit, denique 51) minus, quam phyſicæ, ſi quis conſilio tantum vel adprobatione concurrerit. *)

*) Hinc omnino utiliſſima eſt diſtinctio V. C. Henr. Koehleri *Exerc. jur. nat.* §. XVIII. *ſequ.* inter voluntatem *efficacem*, ubi conatus ad producendum ſuſpendendumve actum ſufficit, & *inefficacem*, ubi conatus ille non ſufficit. Quare ſi voluntas cauſſæ moralis fuit efficax, actio merito imputatur, & quo magis minuſque efficax, fuit, eo magis minuſve imputatur. Quis enim ex. gr. dubitet, quin patri jubenti filium ju-

furari, hoc furtum magis imputetur, quam extraneo, vel jubenti, vel ſuadenti?

§. CXIII.

Ad circumſtantiam perſonæ, cujus in imputatione habetur ratio, (§.CV.) & qualitas, dignitas & conditio ejuſdem pertinet, ac proinde nemo dubitaverit, 52) quin, pluribus perſonis ad eamdem actionem concurrentibus, actio juſta minus, injuſta magis imputetur illi, quem cognatio, prudentia, officium, ætas, dignitas, *) vel ad bene agendum inſtigare, vel a male agendo revocare debuiſſent, quam 53) homini extraneo, ſtupido, nullo ſpeciali vinculo obſtricto, puero, vel. adoleſcenti, denique in nulla dignitate conſtituto. Perſonæ agentis conditio an quid faciat ad imputationem?

*] Sic quidquid boni ſit cognato, id veteres vocabant *officium*; quod extraneo, *beneficium*. Seneca *de Benefic.* III. 18. Magis ergo hoc, quam illud, imputatur. Contra procul dubio patri illata injuria magis imputanda eſt filio, quem ipſa pietas ab iſto facinore revocare debebat, quam extraneo. Quis porro culpam quamcumque non magis imputet viro prudenti, & ejus rei perito, quam ſtupido & inexercitato, ſeni vel juſtæ ſaltim ætatis viro, quam adoleſcentulo, theologo, quam rerum ſacrarum rudi, viro nobili, vel in eminentiore dignitate conſtituto, quam terræ filio, vel inhoneſtiori? Hieronym. *in Ezech.* II. *Grandis dignitas ſacerdotum: ſed major ruina, ſi peccant*. Salvian. *Lib. IV. de gubern. Dei p.* 118. *Criminoſior culpa eſt, ubi honeſtior ſtatus. Si honoratior eſt perſona peccantis, peccati quoque major invidia. Furtum in omni quidem eſt homine malum facinus, ſed damnabilius abſque dubio ſena-*

tor

tor furatur, quam infima perſona. Et paucis interjectis: *Atrocius ſub ſancti nominis profeſſione peccamus. Ubi ſublimior eſt prærogativa, major eſt culpa.* Et cui, quæſo ignotum illud Juvenalis *Sat.* VIII. *v.* 140.

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto, qui peccat, major habetur.

§. CXIV.

Deficiente occaſione, omiſſio actionis non imputatur.

Quum vero in imputatione non modo perſonæ, ſed & reliquarum circumſtantiarum habenda ſit ratio: (§. C. 8.) iſte vero concurſus circumſtantiarum objecti, loci, temporis, viriumque ſufficientium, OCCASIO vocetur, ſine qua aliquid fieri a nemine poteſt, conſequens eſt, 54) ut non excuſetur quidem, quem ad peccandum invitat occaſio: *) nec 55) qui occaſionem bene agendi ſocordia ſua amittit: at 56) nemini tamen imputanda ſit omiſſio actionis, ſi agendi occaſio defuerit.

*] Nam & vitanda peccandi occaſio, & pugnandum colluctandumque erat cum vitiorum blandimentis: (*Elem. phil. mor.* §. CCXCI. & CCXIII.) Id qui non facit, in culpa eſt, ſi cupiditatibus ſuccumbuerit. Eſt ergo actionis iſtius auctor & cauſſa, ac proinde illa ei jure imputatur. Miſera ergo excuſatio illa Chereæ apud Terent. *Eunuch. III.* 5. *v.* 56. *An ego occaſionem mihi oſtentatam, tantam, tam brevem, tam optatam, tam inſperatam, amitterem?* Occaſione enim ſe invitari ad peccandum paſſus fuerat. Contra quanta ſit culpa, occaſioni bene agendi manum non injicere, elegan-

gante parabola de ſervis collybiſtis oſtendit Servator ſapientiſſimus, *Matth. XXV. 14. ſequ.*

§. CXV.

Multo minus itaque 57) omiſſio earum actionum, quæ per rerum naturam, vel 58) per leges, bonoſque mores patrari non poſſunt, vel ſaltim, 59) ad quas edendas agens viribus deſtituitur, cuiquam recte imputantur: niſi 60) quatenus quis vel vires, quibus pollebat, ſua culpa detriverit, vel 61) ea, quæ fieri non poſſe præſciverat, temere vel ſciens dolo malo promiſerit. *) Omiſſio impoſſibilium an & quando imputetur?

*) Hinc facile patet, cur obæratum, qui bona abligurivit, non excuſet indigentia, qui nimirum ſua culpa vires detrivit, & cur, qui alchymiſtarum ſapientiam jactans, viris principibus aureos montes promiſit, poſtea ubi fumum vendidiſſe deprehenditur, ſtellionatus damnetur, æque ac ille, qui dolo malo theſauros promiſit, quale exemplum Ceſellii Baſſi eſt apud Tacit. *Annal. XVI. 1.*

§. CXVI.

Ceterum actiones, ita comparatæ cum norma, varias adſumunt denominationes; Si enim ſecundum omnes περιστάσεις recte rationi, non cogenti, ſeu obligationi interne (§. VII.) conformes ſunt, BONÆ; ſin vel in una alterave circumſtantia a recta ratione in unam alteramve partem deflectunt, MALÆ adpellantur, ex iiſque definitionibus conſequitur, 63) ut actionem & *materialiter*, & *formaliter*, ceu ut loquuntur philoſophi, bonam eſſe oporteat, niſi *malis* debeat accenſeri. *) Quæ actiones bonæ & malæ?

*) Hinc Pharisæorum largitiones, jejunia, totaque

que vitæ auſteritas non erat actiones bonæ, quamvis materialiter rectæ rationi conformes viderentur, quoniam non ex propoſito rectæ rationi obſequendi, ſed ex faſtu & opinione meriti, tamquam ex fonte, promanabant. [*Elem. phil. mor.* §. CCXXI. 7.] Nimirum non bona tantum agenda ſunt, ſed & bene agendum. quidquid agas. Recte Philemon apud Stobæum *Serm. IX.* juſtum vocat,

Οὐδ' ὃς γε ταῦτα πάντα διατηρεῖ μόνον,
Ἀλλ' ὅςτις ἄδολον γνησίαν τ' ἔχων φύσιν
Εἶναι δίκαιος, κ' οὐ δοκεῖν εἶναι θέλει.
Non, quiſquis illa quolibet præſtat modo,
Sed qui, doloſi neſcius fuci, integra
Probitate juſtus eſſe, non credi, ſtudet.

§. CXVII.

Quæ juſtæ & injuſtæ?

Deinde, ſi actiones cum lege contendas: eæ, quæ legi per omnia conveniunt, JUSTÆ, quæ vel in una, vel altera circumſtantia, a lege diſcrepant, INJUSTÆ, itemque PECCATA vocantur. Unde facile intelligis, 63) cur omne peccatum in *ἀνομία* conſiſtere, doceat Joannes I. *Epiſt. III.* 4.

§. CXVIII.

Diſcrimen inter actiones juſtas & honeſtas, injuſtas & inhoneſtas.

Denique, quum lex, vel divina voluntas, nos ad *amorem* obſtringat, (§.LXXIX.35) *amor* vero alius ſit *juſtitiæ*, alius *humanitatis* & *beneficentiæ*: (§.LXXXII.ſequ.) 64) actio, amori juſtitiæ per omnia conveniens, JUSTA, ab eodem vel minimum diſcrepans, INJUSTA, 65) quæ ex amore humanitatis, & beneficentiæ proficiſcitur, HONESTA; quæ eidem adverſatur, INHONESTA, TURPIS, itemque INHUMANA adpellatur. Ex quo etiam, 66) quid in-

interſit inter JUSTITIAM EXPLETRICEM, ET ATTRIBUTRICEM, facile intelligitur.

CAPUT V.

De Officiis Hominis erga Deum.

§. CXIX.

Tranſitio ad doctrinam de ipſis officiis.

QUæ adhuc præmittenda duximus, ea ad principia diſciplinæ pulcherrimæ pertinent. Proximum eſt, ut ad ipſa, quæ JUS NATURÆ univerſo generi humano ſingulisque præſcribit, OFFICIA progrediamur. Quod enim Græci philoſophi τὸ ὀφφίδιον, & Stoici τὸ καθῆκον vocabant: id poſtea Tullius, hanc ſapientiæ partem latinis litteris illuſtraturus, non ſine delectu, adhibitoque amicorum conſilio, primus OFFICIUM adpellaſſe videtur.*)

*] Stoicos *officium* vocaſſe τὸ καθῆκον, eamque doctrinam apud illos non poſtremam philoſophiæ moralis partem conſtituiſſe, auctor eſt Diogenes Laertius, qui non modo Stoicorum de officiis dogmata præcipua breviter & luculenter expoſuit *Lib. VII. ſequ.* 108. *ſequ.* verum paſſim laudavit eorum libros περὶ τοῦ καθήκοντος, veluti Zenonis, *Lib. VII.* 4. Cleanthis. *Cap. VII.* 175. Sphæri, *Lib. VII.* 178. quemadmodum & Chriſippi librum ejuſdem argumenti memorat Plutarch. *de repugn. Stoic. p.* 1045. Panætii Cicero *de offic.* III. 2. Poſidonii idem *ad Attic.* XVI. 11. Quorum exempiternuum & Cicero ſimilem librum latine ſcripſiſſet: de latina ſollicitus inſcriptione, ſubductis rationibus omnibus, non aliud vocabulum invenit commodius, quo τὸ καθῆκον

ϑῆκον

Θῆκον Stoicorum exprimeret, quam *officium*. Ita enim ille *ad Attic.* XVI. 6. *Quod de inſcriptione quæris, non dubito, quin καθῆκον officium ſit, niſi quid tu aliud. Sed inſcriptio plenior* de officiis.

§. CXX.

Officii definitio. Per OFFICIUM vero intelligimus actionem, ex obligatione ſive perfecta, ſive imperfecta legibus conformandam. Nec per omnia probare poſſumus definitionem Stoicam, quod officium ſit ὃ πραχθὲν εὔλογόν τε ἴσχει ἀπολογισμὸν, *quod cur factum ſit, probabilis ratio reddi poſſit* vel ὅσον λόγος αἱρεῖν ποιεῖν, *quæ ratio facienda ſuaſerit*. *) Laert. VII. 107. 108. Cic. *de Fin.* III. 17.

*) Quum enim nihil temere fiat, cujus non probabilis reddi poſſit ratio; quidquid fit, non modo ab hominibus, ſed & a brutis animantibus, id ad officium pertinebit. Et ita ſane rem intellexerunt ipſi Stoici, de quibus Laert. VII. 107. τὸ καθῆκον φασὶν καὶ ἐπὶ φυτὰ, καὶ ζῶα διατείνει· ὁρᾶσθαι γὰρ κἀπὶ τούτων καθήκοντα. *Officium autem pertingere ajunt ad plantas etiam & animantes. Notari namque & in his officia.* Itaque verum quidem eſt, rationem habere oportere officium, ſed eam quæ hominem impellat ad agendum, vel omittendum, non bruta, id eſt, obligationem. [§. VI.]

§. CXXI.

Ejuſdem indoles. Quum ergo officium ſit actio, legi conformanda: (§.CXX.) facile patet, 1) officium concipi non poſſe ſine lege, nec 2) officium facere, qui ſibi ipſe, quod nulla lex præcipit, imperat: 3) ceſſare aliquid eſſe offi-

officii, ſublata, quæ illud antea præcipiebat, lege, ejuſque ratione: 4) ſi quando lex certis tantum perſonis præſcripta ſit, ſæpe contingere, ut duorum, qui faciunt idem, alter officio ſatisfeciſſe, alter contra officium egiſſe, dicatur. *)

*) Opera pretium fuerit, has propoſitiones exemplis illuſtrare. Nemo dixerit, officium feciſſe Origenem, dum ipſe ſibi virilia ademit, ſive ferro in ſe ſævierit, ut refert Hieronym. *Epiſt. LXV.* ſive, quod alii tradiderunt apud Epiphan. *Her. LXIV.* 3. medicamentis ſeſe evirarit. Neque enim ulla lex divina eam in rem exſtat, ipſeque poſtea faſſus eſt Origenes, ſe male interpretatum eſſe locum *Matth.* XIX. 12. Vide Huet. *Origeniana* I. 1. 13. *p.* 8. Nemo deinde negaverit, contra officium facturum Chriſtianum, qui vel circumciſionis legem accipere, vel Deum ſacrificiis propitiare velit, quamvis utrumque olim ad fidelium officium pertineret. *Gal.* III. 23. 25. IV. 3. 4. 5. V. 2. *Col.* II. 20. *Hebr.* IX. 9. 10. Denique ſi quis occupet officium judicis, quem ſacro munere fungi oportebat, præter officium agit, & ἀλλοτριοεπισκοπίας reus eſt, quum idem faciens judex, quod officii eſt, faciat. 1. *Petr.* IV. 15.

§. CXXII.

Quumque obligatio, ex qua quiſque, quod officii eſt, facit; vel perfecta, vel imperfecta ſit: (§.CXX.) 5) OFFICIUM quoque aliud PERFECTUM, aliud IMPERFECTUM eſſe oportet, quorum illud ex obligatione perfecta ſeu lege; hoc ex imperfecta, ſeu virtute, proficiſcitur. *)(§. IX. 10.) Diviſio in perfectum, & imperfectum.

*] Sic officia *Perfecta* ſunt neminem læde-

re, ſervare pacta, damna data reſarcire, & ſimilia. *Imperfecta*, opis noſtræ indigis ſubvenire, ſtipem elargiri pauperibus, errantibus comiter monſtrare viam, rerum ſuarum incertis conſilium dare, & quæ ſunt hujus generis alia. Vid. Cicer. *de Offic.* III. 12. *ſequ.*

§. CXXIII.

In naturale Chriſtianum, & civile.

Deinde quum norma officiorum ſit lex, (§.CXXI. 1. 2.) lex vero vel *divina* vel *humana* ſit; divina denique in *naturalem* & *poſitivam* diſpeſci poſſit: 6] totuplicia etiam erunt officia, quorum 7] illa, quæ ad legis divinæ naturalis normam componuntur, NATURALIA, 8] quæ legi divinæ poſitivæ attemperantur, CHRISTIANA; 9] quæ denique ex legis humanæ præſcripto præſtantur, CIVILIA adpellare licebit. *]

*) Ex. gr. *Naturalia* officia ſunt, Deum religioſe colere, parentibus parere, vim atque injuriam a ſe propulſare, *l.* 2. *l.* 3. *D. de juſt. & jure*. Officia *Chriſtiana*, ſe ipſum abnegare, crucem ferre, Chriſtum imitari. *Civilia*, tributa pendere, contra priſtinam formam non ædificare, ſolemnitates, quas leges in ſingulis actibus exigunt, adhibere, tempora fatalia in lite forenſi obſervare, cetera.

§. CXXIV.

In officium erga Deum nos

Denique præcipua officiorum diviſio ab ipſo objecto proficiſcitur. Quemadmodum enim tria ſunt, quibus certa officia debemus, entia, DEUS, NOS IPSI, & ALII HOMINES: [§.XC.] 10] ita totidem ſunt officiorum ge-

genera, quorum alia DEO O. M.; alia NOBIS IPSIS; alia ALIIS HOMINIBUS præſtanda ſunt, de quibus jam ſuo ordine erit agendum. ipſos, &alios homines.

§. CXXV.

Quod ad officia ERGA DEUM attinet,ea ex Dei perfectionibus infinitis eruenda eſſe,jam ſupra monuimus, (§.LXXXVIII.51.) atque inde collegimus, eum non alio amore, quam DEVOTIONIS ac OBEDIENTIA proſequendum, ac proinde, tamquam ens perfectiſſimum, a quo toti pendemus, omnibus animi viribus colendum, eique perfectiſſimum ac internum obſequium præſtandum eſſe. [§.XCI. 61.] Fundamentum officiorum erga Deum.

§. CXXVI.

Quum ergo omnia quæ DEO O. M. debemus, officia ex infinitis ejus perfectionibus eruenda ſint: [§.CXXV.] conſequens eſt, 11) ut obſtrictus ſit homo ad notitiam Dei ejuſque perfectionum vivam non modo adquirendam, ſed & 12] quotidie magis magiſque amplificandam: & 13) ad majorem certitudinis atque evidentiæ gradum evehendam. Quod quum fieri poſſit tum meditatione adſidua earum veritatum, quas ipſa recta ratio ſuggerit, tum rerum creatarum contemplatione, tum inſignium quæ quotidie animadvertere poſſumus, ſapientiæ providentiæque divinæ argumentorum conſideratione adcuratione: nemo non videt, 14] ad omnia hæc nos eſſe omnino obligatos, 15] eoſque, qui hæc cuivis obvia Deum inveſtigandi media negligunt, ſi ſanam mentem nacti ſint, in ignoratione; & ſi Deo ullam imperfectionem Obligatio ad agnitionem Dei.

tribuant, in errore inexcuſabili verſari. *) (§. CVII. 33.)

*] Hinc & Apoſtolus *τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ*, id eſt *quod de Deo cognoſci poteſt*, ipſis Paganis manifeſtum eſſe teſtatur, quia *τὰ ἀόρατα αὐτοῦ* ſeu *inviſibilia Dei* jam inde a mundi primordiis ex rebus creatis innumeriſque ſempiternæ potentiæ ac divinitatis argumentis intelligi ac pervideri potuerint, atque inde colligit, *εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους eſſe illos* inexcuſabiles. *Rom. I.20.* Et unde quæſo ille gentium omnium de Deo ejuſque perfectionibus conſenſus, quem urgent Cicero *Quæſt. Tuſc.* I. 13. *de nat. Deor. II.* 2. Maxim. Tyr. *Diſſ. Platon.* XXXVII. Ælian. *Var. Hiſtor. II.* 31. Seneca *Epiſt.* CXVII. ? Quamvis enim conſentiens illa gentium opinio non ſit argumentum *ἀποδεικτικόν*, Deum exſiſtere: [§. LXXI. *] inde tamen luculenter demonſtratur, quod ſcripſerat Apoſtolus, *φανερὸν εἶναι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ*. Unde Cicero *de Natur. Deor.* II. 2. *ſi quis dubitet? an ſit Deus, ſe haud ſane intelligere*, ait, *cur non idem, ſol ſit, an nullus ſit, dubitet.*

§. CXXVII.

Et rectas de eo ejuſque perfectionibus ſententias.

Ex eodem patet, 16) ad officium noſtrum pertinere, ut rectas de DEO ſententias habeamus, *) Eumque 17) & exſiſtere, & 18) rerum omnium auctorem ac conditorem eſſe, & 19) omnia ſua providentia regere ac conſervare, 20) rerum præcipue humanarum curam gerere, denique 21) eumdem eſſe ens SIMPLEX, ÆTERNUM, INDEPENDENS, INCOMPREHENSIBILE, OMNIPRÆSENS, UNUM, INTELLIGENS, SAPIENTISSIMUM, PRÆSCIUM, OMNISCIUM, LIBERRIME VOLENS; OMNIPOTENS,

TENS, VERAX, JUSTUM ac OPTIMUM, (*Elem. phil.mor.*§.*CLXXXII.ſequ.*) non modo perſuaſi, ſed & certo convicti ſimus.

*] Recte Epictet. *Enchirid.* Cap. XXXVIII. Τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι, ὅτι κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως. *Religionis erga Deos immortales præcipuum illud eſſe ſcitos rectas de iis habere opiniones, ut ſentias, & eſſe eos, & bene juſteque adminiſtrare univerſa.* Et ſane mirifice falluntur, qui ſolam probitatem vitæque integritatem totam religionem abſolvere ſibi perſuadent, & perinde eſſe exiſtimant, quid quiſque de Deo & rebus divinis ſentiat. Quum enim omnia erga Deum officia ex ejus perfectionibus eruenda ſint: (§.CXXV.) qui fieri poteſt, ut quis Deum ea, qua par eſt, veneratione proſequatur, eique per omnia parendum eſſe, ſtatuat, qui vel ignorat ejus perfectiones, vel de iis perverſiſſimas ſententias imbibit? (§.XXX.)

§. CXXVIII.

Qui Deum, ejuſque perfectiones, præſtracte negat, IMPIUS; qui ei imperfectiones a natura Dei abhorrentes, tribuit, vocabulo e ſacris litteris depromto, BLASPHEMUS adpellatur. Quum ergo & qui perfectiones Dei non agnoſcunt, quas cognoſcere poterant, in ignoratione; & qui ei ullam imperfectionem tribuunt, in errore inexcuſabili verſentur: nemo dubitabit, 22) quin omnis IMPIETAS & BLASPHEMIA ſit inexcuſabilis: & 23) quin IMPII ſint, ac ἀναπολόγητοι, qui Numen eſſe, vel illud univerſum hoc curare, obſti- *Omnis impietas & blaſphemia inexcuſabilis.*

nato animo negant, 24] BLASPHEMI autem, quicumque Paganorum cum Homero aliiſque poetis, plures Deos, eoſque inter ſe litigantes, adulteros, inceſtuoſos, quin & deformes, claudicantes, vulneribus confeſſos, & muliebriter ejulantes, finxerunt, & 25) tam abſurdas de Diis ſententias non modo verbis profeſſi ſunt, ſed & 26) ſimulacris horrendis, & 27) cæremoniis nefandi: ac turpiſſimis, hominum oculis exponere non dubitarunt. *)

*) Acriter merito hanc impietatem ac blaſphemiam Paganis exprobrarunt Scriptores Chriſtiani, apologiarum auctores, veluti Juſtinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus, Hermias, Tertullianus, Cyprianus, Minucius Felix, Arnobius, Lactantius, Euſebius, Julius Firmicus Maternus, & alii. Quin, quod magis mireris, & ipſi Pagani prudentiores hanc ſuorum hominum inſaniam exagitarunt. Ne plura Luciani aliorumque veterum philoſophorum teſtimonia hic adcumulem, unum adſcribere juvabit locum Sophoclis, quem nobis ſervarunt Juſtinus Martyr *Paræneſ. de Græc. p.* 17. *& de monarchia Dei p.* 104. Euſeb. *Præpar. Evang. p.* 348. & alii:

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶν θεός,
Ὃς οὐρανόν τ' ἔτευξε, καὶ γαῖαν μακρὰν,
Πόντου τε χαροπὸν οἶδμα, κἀνέμων βίας.
Θνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίαν πλανώμενοι,
Ἱδρυσάμεσθα πημάτων παραψυχὰς
Θεῶν ἀγάλματ' ἐκ λίθων ἢ χαλκέων,
Ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων τύπους.
Θυσίας τε τούτοις, καὶ καλὰς πανηγύρεις
Τεύχοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

Unum profecto Numen, unus eſt Deus,

Qui

Qui condidit cœlum, & ſolum terræ patens,
Mariſque fluctus, vimque ventorum gravem.
Plerique noſtrum mente ſed capti, Deum
Simulacra nobis, ceu mali ſolatium,
Cum ſaxea atque acerna conſecravimus,
Tum & aureas eburneaſque imagines.
Has victimis placamus: His feſtos dies
Agimus, pios hoc eſſe nos rati modo.

Quis non miretur Sophoclem idem ſuis exprobrantem, quod iiſdem poſtea exprobavit Apoſtolus *Rom.* I. 21. 22. 23.?

§. CXXIX.

Qui vivam perfectionum entis alicujus notitiam ſibi peperit, is non poteſt non iiſdem unice ac mirifice delectari. Quumque qui entis cujuſdam perfectionibus ipſi delectantur, nihil faciant reliqui, ut alii omnes illud eadem veneratione proſequantur: ad officium ſane noſtrum pertinet, 28) ut & alii, Dei ejuſque perfectionum ignari, tam præclara doctrina imbuantur, & 29) errantes reducantur in viam, & 30) impii, quoad ejus fieri poteſt, ad concipiendam ſummi Numinis reverentiam ſolidis demonſtrationibus ac cohortationibus excitentur.*) Quod qui faciunt, ii 31) GLORIAM DEI, quantum in ipſis eſt, PROVEHERE vere dicuntur.

Obligatio ad gloriam Dei provehendam.

*) *Demonſtrationibus* dicimus & *cohortationibus*, non pœnis & ſuppliciis. Quum enim ignorantia & error ſint vitia non voluntatis, ſed intellectus: iis vero non alia medicina parata ſit, quam ut mens convincatur de veritate, ad eamque admittendam argumentis inflammetur: facile patet, eos nec ignorantibus prodeſſe, nec errantes in viam

reducere, qui lege agi, ſerrumque & flammas expediri jubent adverſus Atheos maxime quum jam inde ab antiquiſſimis temporibus plerumque Atheorum vocabulo diffamati ſint σωφρονες βεβιωκότες, καὶ καθεωρακότες ὀξύτερόν τι τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἀμφὶ τοὺς θεοὺς πλάνην, *viri temperanter & modeſte viventes, & reliquis hominibus ad pervidendam vulgarem circa Deos impoſturam acutiores*, uti loquitur Clemens Alex. *in Protrept.* pluribuſque exemplis docuerunt viri docti, ut Ælian. *Var. Hiſt. II.* 31.

§. CXXX.

Itemque ad amorem Dei.

Quia, cui perſpectæ ſunt infinitæ Dei perfectiones, is illis non poteſt non magnopere delectari, (§. CXXIX.) adpetitio vero boni, cum percepta ex ejus perfectione & felicitate delectatione conjuncta, AMOR vocatur: (§. LXXX.) conſequens eſt, 32) ut Deus ſit amandus. Et quum, quo major eſt entis perfectio, vel ſublimitas, eo majorem illi amorem ac venerationem debeamus: (§. LXXXVII.*) 33) Deus amandus erit amore perfectiſſimo, id eſt, uti Scriptura monet, *ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus. Matth. XXII.* 37. *Luc. X.* 27. Quia denique & bonitas Dei inter ejus perfectiones, (§. CXXVII. 21) Deus vero *& in ſe, & ratione hominis* bonus eſt: (*Elem. phil. mor.* §. *CLXXXIX.*) merito dixeris, 34) Deum ob utramque cauſſam amandum eſſe. *)

*) Notum eſt, quid de amore Dei puro olim philoſophati ſint Epicurei & Sadducæi, & noſtra memoria quidam myſticæ theologiæ paullo ſtudioſiores, & in primis Franc. Sai-

Saignac de Fenelon, Archiepiſcopus Cameracenſis, cujus libellus, inſcriptus *Explication des maximes des Saintes ſur la vie interieure* occaſionem dedit controverſiæ, cujus hiſtoriam jam alibi veluti in nucleo exhibuimus. (*Elem. phil. mor.* §.CXCIX. *) Sed quis Deum aliter concipiat, quam tamquam ens aliis quoque rebus creatis bonum? Quam inanis ergo ſit illa de puro amore quæſtio, immo quam periculoſa, jam oſtenderunt Leibnitius *in præf. prodromi & mantiſſæ Codicis jur. gent. diplom.* & Wolff. *in den vernunftigen gedancken vom thun und laſſen des menſchen* §.DCLXXXVIII.

§. CXXXI.

Inter perfectiones Dei etiam ſunt omnipræſentia, & omniſcientia. (§.CXXVII.) Has ſibi ob oculos ponere non poteſt homo, 35) quin excitetur ad ſtudium indefeſſum omnia, quæ Deo placeant agendi, omniaque, quæ eidem diſpliceant, omittendi, quod ſtudium vocamus OBSEQUIUM erga Deum. Et quum ſimul Deum non poſſit ſibi non tamquam ens juſtiſſimum repræſentare: 36) quam maxime ſollicitus erit, ne eum ulla re offendat, aut quidquam dicat faciatve, quod conjunctum ſit cum ejus ignominia, quove ejus indignationem adverſus ſe provocet. Quam indignationem vocamus TIMOREM DEI, & illum quidem FILIALEM, quia cum flagrantiſſimo amore eſt conjunctus. * (§. CXXX.) Nec non ad obſequium & timorem Dei.

*) Itaque *Timor Filialis* cum amore; *Servilis* cum odio conjunctus, aut ſaltim ab amore ſejunctus eſt. Quum ergo ad hominis officium pertineat non ſolum timere

 Deum,

Deum, verum etiam eumdem flagrantiſſimo amore proſequi: (§. CXXX.) conſequens eſt; ut jus naturæ exigat timorem *Filialem* non *Servilem*, qui & in homines ſceleratiſſimos, quin & in malos genios, cadere poteſt.

§. CXXXII.

Item-que ad vitandam ſuperſtitionem.

Qui ſervili timore Deum metuit, is a timore Dei ſejungit amorem ejuſdem. (§. CXXXI.*) Quum vero amor in eo conſiſtat, quod Dei perfectionibus unice delectemur: (§.CXXX.) 37) is, qui Deum, cujus perfectiones non perſpicit, metuit, SUPERSTITIOSUS vocatur: *) ex eoque conſequitur, 38) ut omnis ſuperſtitio, quippe quæ ex timore ſervili proficiſcitur, (§.CXXXI.) viro probo ſit fugienda.

*) Eſt ergo *Superſtitio* timor Dei, qui non ex perfectionum divinarum contemplatione, ſed ex falſis de Deo conceptibus, proficiſcitur. Idemque voluit Theophraſtus *Charact. p.* 47. dum ſuperſtitionem v cat, δειλίαν πρὸς τὸ δαιμόνιον, *meticuloſum erga Numen adfectum*. Per δειλίαν, enim, teſte Caſaubono *in Not.* intelligit *metum alium ab eo, qui pios decet*: per τὸ δαιμόνιον *& deos, & demones, & quidquid divinitatis eſſe particeps, male ſana putavit antiquitas*. Quum vero metus tam abſurdus tum in interno adfectu conſiſtere, tum actionibus externis ſeſe prodere poſſit: priorem *Internam*; poſteriorem *Externam*, ſeu *Cultam Superſtitioſum* vocamus.

§. CXXXIII.

Ejuſque

Quum ergo omnis ſuperſtitio tum interna,

na, tum externa, viro probo cane pejus effe-
& angue ſit fugienda: [§.CXXXII.] 39] ctus.
merito vir pius abhorret ab omni meticuloſo adfectu erga res creatas, itemque 40] ab erroribus, quibus quis ſibi Deum, tamquam ens avarum & donis facile placabile, ſiſtit, præterea 41] a magis & divinationibus, 42] & cultibus fictitiis, denique 43) ab abſurda opinione, Deum ſolo cultu externo, quamvis ab omni amore ac timore ſejuncto, poſſe propitiari. *)

*) Sunt hæc præcipua capita, in quibus ſeſe exſerit ſuperſtitio, quippe ad quæ reliqua ſuperſtitionis effecta omnia referri poſſunt. Vid. Budd. *de atheiſmo & ſuperſtit. Cap.* VIII. & IX. Unde facile patet, quam inanis ſit comparatio atheiſmi & ſuperſtitionis, quum utraque vere pietati erga Deum æque adverſetur, ut idem vir doctiſſimus adverſus Petri Bælii ſententiam pluribus oſtendit *ibidem Cap.* IV. §. V. *p. 346. ſequ.* Nemo tamen negaverit, ex ſuperſtitione plurima maximaque incommoda redundare in rempublicam, ut non poſſis non mirari.

Quantum relligio poſſit ſuaſiſſe malorum, ſi per religionem intelligas timorem Dei, ab omni recta ratione ſejunctum, id eſt ſuperſtitionem. Quo in primis pertinet lectu digniſſima Juvenalis *Satyra XV.* Nam ſæpe contigit, quod ibi refert poeta *v.* 33. *ſequ.*

Inter finitimos vetus atque antiqua ſimultas,
Immortale odium, & nunquam ſanabile vulnus.
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque.
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum

Odit uterque locus, quum ſoles credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit.

§. CXXXIV.

Et ad fiduciam in Deo collogandam.

Præterea, quum nemo de infinitis Dei perfectionibus poſſit cogitare, quin ejus omniſcientiam, ſapientiam, potentiam & bonitatem ſimul ſibi repræſentet. (§. CXXVII.) fieri etiam non poteſt, 44) quin homo omnem fiduciam in Deo collocet, & 45) in ejus providentia unice adquieſcat, quin & 46) quæcumque Deus de ſe ſtatuerit, forti ac intrepido animo ferat, denique 47) nec, ſi bonis mala, vel malis bona eveniant, offendatur aut animum deſpondeat, ſed 48) & mala iſta ſibi aliiſque eſſe profutura, certo perſuaſus convictuſque ſit.

§. CXXXV.

Cultus Dei internus & externus.

Et in his quidem ſimilibuſque officiis cultus Dei INTERNUS conſiſtit, per quem intelligimus amorem, timorem ac fiduciam, quibus Deum pura mente proſequimur. Quandoquidem vero ita natura comparatum eſt, ut adfectus in actiones externas erumpat: vix ſincerus videretur cultus ille interior, niſi inde naſceretur EXTERNUS, *) qui in actionibus externis, ex amore, timore ac fiducia erga Deum profectus, conſiſtit.

*) Equidem neceſſitatem cultus iſtius externi ex ratione poſſe demonſtrari, quidam negarunt, partim quod hoc cultu non indigeat Deus, ceu recte viderit Demonax, philoſophus apud Lucian. *in Demonacte p* 861. *Tomo* I. dum accuſatus impietatis, quod nullum

lum umquam ſacrificium Minervæ obtulerit, reſponderit: ὔδε γὰρ δεῖσθαι αὐτὴν τῶν γὰρ' ἐμοῦ θυσιῶν ὑπελάμβανον. *Neque enim illam oblatis a me ſacrificiis indigere, putabant:* partim quod ſocietas humana vitæquæ tranquillitas, omiſſo cultu externo, non lædatur. Thomaſ. *Juriſpr. div.* II. 1. 11. *ſ q. & introd. in Ethic.* III. 37. *ſequ.* Sed nec cultu interno indiget Deus, quem tamen neceſſarium eſſe, nemo negaverit. Alterum vero argumentum facile corruit, ſi deſtruxeris πρῶτον illud ψεῦδος, quaſi nihil niſi quod ex ſocialitate conſequitur, juris naturæ ſit. (§. LXXV.) Conferri tamen meretur Hochſtetter. *Colleg. Puſendorff. Exerc.* III. 38.

§. CXXXVI.

Quum ergo cultus Dei externus in actionibus externis ex amore, timore, ac fiducia erga Deum profectis conſiſtat, (§.CXXXV.) amor vero non poſſit non efficere, ut cujus perfectione & felicitate unice delectamur, cum quoque verbis celebremus: officii noſtri erit, 49) de Deo ſemper honorifice, & cum reverentia loqui, 50) alios ſermonibus & actionibus noſtris ad eumdem amorem accendere, 51) Deo hymnos canere, 52) nec ejus nomen temere jurando pejerandove, vel ſermonibus quibuſcumque futilibus, ignominia adficere. **Externus fluere debet ex amore Dei.**

§. CXXXVII.

Ex timore Dei, obſequioque, quod enti illi perfectiſſimo debemus, (§.CXXXI.) merito colligimus, 53) præceptis ejus actiones noſtras etiam externas attemperandas, & 54) ſemper cogitandum eſſe, ubique præſentem adeſſe Deum, ac ipſas cogitationes noſtras, **Nec non ex timore Dei.**

ne-

nedum actiones externas, perſpicere. *) Ex quo prono alveo fluet præceptum pulcherrimum, 55) cavendam eſſe omnem ſimulationem pietatis, quippe cum ſumma divini Numinis injuria ac contemtu conjunctam.

*] Profeſſus eſt ſublimem illam doctrinam etiam Thales Mileſius, qui interrogatus a non nemine, εἰ λήθοι θεὸν ἄνθρωπος ἀδικῶν, *num lateat Deum homo injuſte agens?* reſpondit: ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, *Immo ne cogitans quidem*. Clem. Alex. *Strom. V. p.*504. Quia vero Deum præſentem & ſpectantem omnia non reformidet? Eleganter Epictetus apud Arrian. I. 14. Ὅς δ' ὅταν κλείσητε τὰς θύρας, καὶ σκότος ἔνδον ποιήσητε, μέμνησθε μηδέποτε λέγειν, ὅτι μόνοι ἐστὲ, οὐδὲ ἀλλ' ὁ θεὸς ἔνδον ἐστι. *Quamobrem, clauſis januis ac valvis, quum in tenebris conſederitis, nolite dicere, vos ſolos eſſe. Non enim eſtis. Non certe eſtis, ſed Deus intus eſt.* Magna ergo nobis incumbit neceſſitas pietatis, quippe degentibus & ſub oculis Dei, omnia cernentis.

§. CXXXVIII.

Denique ex fiducia in Deo collocanda. Denique qui fiduciam in Deo collocat, (§. CXXXIV.) numquam intermittet 56) caſtas preces fundere, nihilque 57) faciet libentius, quam ut, ſi occaſio fuerit, publice privatimque cum Deo, & de Deo, loquatur. Ea enim ſunt quæ de cultu Dei externo percipit recta ratio. Ad ritus vero quod attinet, quamvis 58) & ratio intelligat, non poſſe cultum publicum commode explicari, niſi certa loca, temporaque illi deſtinentur, & 59) tanti momenti negotium omnino exigat, ut omnia decore fiant: 60) ipſas

ipſas tamen cæremonias illa nec præſcribit, nec 61] improbat, ſi ita ſint comparatæ, ut nobis in memoriam revocent ea, de quibus in cultu divino ſit cogitandum. Cel. Wolff. *vernunfft gedancken vom thun und laſſen. des meſch.* §.CLXXVI. *ſequ.*

CAPUT VI.

De officiis Hominis erga ſeipſum.

§. CXXXIX.

PRæter Deum optimum maximum nihil homini ſeipſo propius eſt, quippe cui ipſa natura tam tenerum ſui amorem impreſſit, ut iſtum emotæ mentis eſſe exiſtimemus, qui adverſus ſe ipſum odium concipit, ſibi ve male, quam bene, eſſe mavult. Nec injuſtus eſt ille SUI IPSIUS AMOR, dummodo ordinem non turbet. Eſt enim adfectus, quo quis perfectionibus ſuis ac felicitate delectatur, eaque bona conſervare, & magis magiſque quotidie amplificare ſtudet. Quum vero Deus voluerit, ut exſiſteremus, multaſque nobis perfectiones eximias dederit, quin & media ad veram felicitatem perveniendi nobis in promptu eſſe voluerit: voluit etiam procul dubio, ut conſervemur, noſtraſque perfectiones tueamur & amplificemus, veraque felicitate potiri ſtudeamus, eaque delectemur, id eſt, ut nos amemus. [§.XCII.] Homo obligatus eſt ad amandum ſe ipſum.

§. CXL.

Ex quo jam ſupra collegimus, [§.XCII. 64] hominem nihil eorum, quæ ad perfectionem, felicitatemque adſequendam, con- Qualis iſte ſui ipſius amor?

ſor-

ſervandam, amplificandamque pertinent, prætermittere teneri, dum id ſine amoris divini violatione fieri poſſit.

*) Itaque hæc officia nobis non præſtamus tantum, ut felices ſimus: (jam ſupra enim oſtendimus, falli eos, quibus *ſola eſt utilitas juſti prope mater & æqui*,) ſed quia id Dei a nobis exigit voluntas, ut perfectionibus & felicitati noſtræ ſtudeamus. (§. LXXVII. *ſeq.*) Itaque ipſum, quod nobis debemus, officium conſiſtit in ſtudio perfectionis ac felicitatis noſtræ: non autem ſtudium illud eſt cauſſa, quæ nos ad hoc officium impellit.

§. CXLI.

Quot ejus objecta? Quum ergo ex Dei O. M. voluntate homo obſtrictus ſit ad ea omnia, quæ ad perfectionem felicitatemque adſequendam, conſervandam, amplificandamque pertinent, (§. CXL.) & homo non ex ſola mente, ſed & ex corpore conſtet, & utraque ſubſtantia ejus eſſentiam abſolvat: (*Elem. phil. mor.* §. *XI.*) conſequens eſt, 1) ut homo & MENTEM & CORPUS perficere, & 2) quia duæ ſunt mentis facultates, INTELLECTUS & VOLUNTAS, (*Elem. phil. mor.* §. *XV.*) de utriuſque perfectionibus adſequendis, conſervandis, amplificandiſque ſollicitus eſſe debeat, adeoque 3) officia hominis erga ſeipſum partim ad totum HOMINEM perficiendum conſervandumque, partim ad INTELLECTUM, partim ad VOLUNTATEM, partim denique ad CORPUS, STATUMQUE HOMINIS EXTERNUM pertineant. *)

*) Obſervandum hoc contra Socratis alio-
rum-

rumque veterum principia, qui corpus non partem eſſe hominis, ſed ejus inſtrumentum tantum, res externas vero plane nihil ad hominem pertinere, exiſtimabant. Sic Simplicius *in proœm. comment. ad Epiſtet. p.6.* Εἰ οὖν ὁ μὲν ἄνθρωπος ἄρχει τοῦ σώματος, τὸ δὲ σῶμα ἑαυτοῦ οὐκ ἄρχει, δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος σῶμα, ἀλλ' οὐδὲ τὸ συναμφότερον, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. *Quod ſi homo corpori imperat, ipſum vero corpus ſibi non imperat, hominem corpus non eſſe, conſtat, ac neutrumque quidem ſimul, eadem de cauſſa.* Et quibusdam interjectis: Ὁ τοῦ σώματος ἐπιμελούμενος, οὐκ ἀνθρώπου, οὐδὲ τῶν ὄντως ἡμῶν ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ τοῦ ὀργάνου· ὁ δὲ περὶ χρήματα καὶ τὰ τοιαῦτα σπουδάζων, οὔτε ἀνθρώπου ἐπιμελεῖται, οὔτε ἀνθρώπου ὀργάνου, ἀλλὰ τῶν τοῦ ὀργάνου. *Qui corpus curat, non hominem, nec ea quæ ſunt hominis, curat, ſed inſtrumentum: qui vero pecuniæ & id genus aliis rebus ſtudet, nec hominem curat, nec hominis inſtrumentum, ſed ea, quæ ipſi inſtrumento ſerviunt.* Non ſine ſtrepitu talia jactabant veteres, quum ſint dogmata non modo falſa & ſtolida, ſed & peſtilentiſſima.

§ CXLII.

Ex quibus porro colligimus, 4) non ſejungenda eſſe hæc officia, adeoque 5) nec mentem, nec corpus negligi oportere: *6*) ſi tamen contingat, ut utrique ſatisfieri non poſſit, ex pluribus bonis vel perfectionibus, quas ſimul adſequi non poſſumus, non præſtantiſſimam ac ſumme neceſſariam eligere, (§. XCIV. *) ac proinde, 7) quum mens corpore ſit multo præſtantior, (*Elem. phil. mor.* §. *XIII.*) perficiendæ menti noſtræ tunc ma-

Officia erga ſeipſum non ſunt ſejungenda vel ſeparanda.

magis, quam corpori, ſtudere, at 8) neutram tamen noſtri partem plane negligere debere. *)

*) Itaque contra officium faciunt, qui ita curant corpore, ut mentem obbruteſcere patiantur. Sed ii non magis ſatisfaciunt officio, qui doctrinæ atque intellectus perficiendi ſtudio ita immorantur libris, ut iis immoriantur. Neutrum ergo officium negligendum, quamvis ſi quis e. g. ſtudio theologico conſecratus, non tantum ſibi vel otii, vel ſumtuum, ſupereſſe videat, ut ſtudia quædam, quæ theologum alioquin ornant, nec tamen abſciſſe ſunt neceſſaria, cum theologia conjungat, is omnino recte & ordine facere videntur, ſi id quod præſtantius eſt, minus præſtanti, neceſſarium minus neceſſario præferendum exiſtimet. Rem ſolide explicavit Cel. Wolff. *ibid.* §.CCXXV.

§. CXLIII.

Homo vitam ſervare, ac mortem evitare tenetur.

Quod ad TOTUM HOMINEM attinet, ejus perfectio & felicitas in eo conſiſtit, ut unio mentis & corporis maneat ſalva, quia divulſis iſtis partibus, mens quidem, tamquam immortalis, ſuperſtes eſt, (*Elem. phil. mor.* §.*XIII.*) non autem homo. Quandoquidem vero homo VIVERE dicitur tantiſper, dum unio illa mentis & corporis ſalva eſt; MORI vero, ſimul ac partes illæ eſſentiales a ſe invicem divelluntur: conſequens eſt, 6) ut homo ad vitam conſervandam, ac 10] proinde ad evitandam mortem, ac deſtructionem, omnino ſit obligatus, niſi 11) mens, de præſtantiore bono per mortem conſequendo certa, mortem non quidem ultro eligat, ſed imminentem ſibi

ſibi animo forti ac intrepido obeat. *) (§. CXLIV. *)

*) Itaque inſaniiſſe dixeris Hegeſiam πεισι-θάνατον, qui hominem ad conſciſcendam ſibi mortem obligatum eſſe, exiſtimabat, idque tanto argumentorum adparatu perſuadebat hominibus non magis ſanis, ut catervatim ſe in mare projicerent. Cic. *Tuſc. Quæſt.* I. 34. *Valer. Max. VIII.* 9. Quum enim eum emotæ mentis eſſe, merito judicemus, qui ſui ipſius concipit odium: [§. CXXXIX.] ea, quæ ſomniavit fecitque ille Hegeſias,

Non ſani eſſe hominis, non ſanus juret Oreſtes, maxime quum omnia referret ad voluptatem, nec futuræ alicujus felicitatis ſpes atque exſpectatio vitam hanc illi acerbiorem mortemque ſuaviorem redderet. Contra nihil præter officium optabat Apoſtolus, dum cupiebat diſſolvi, non martyres eo nomine erant reprehendendi, qui certa ſpe futuræ gloriæ freti, nullos cruciatus, nullumque ſupplicium pertimeſcebant, quia quod malum minus nos majori malo ſubducit, bonique præſtantioris reddit participes, potius bonum, quam malum eſt. [*Elem. phil. mor.* §. CLII. 12. juncto §. CLI. 8.]

§. CXLIV.

Ac proinde voluntaria injuſta eſt.

Inde porro colligimus, 11) contra officium agere, qui ipſi ſibi violentas manus inferunt. Quod & aliis modis facile poteſt demonſtrari, veluti quod hujuſmodi actio naturæ amoris & boni indoli repugnat, adeoque contradictionem involvit. (*Elem. phil. mor.* §. CLIII. *) quod mors hujuſmodi voluntaria non poteſt conſiſtere cum illa fiduciæ in Deo collocanda, mentiſque adquieſcen-

ſcentia in voluntate Dei, quas ſupra inter officia hominis erga Deum eſſe probavimus. (§.CXXXIV,) Sed adjicere jam juvabat hoc unum argumentum: Homo tenetur hominem amare, tamquam ſeipſum ac proinde ſeipſum, tamquam alios homines. (§: XCIII.) 65. 66.) Atqui amor juſtitiæ non patitur, ut hominem occidamus. Idem ergo non patitur, ut nos ipſos occidamus. *)

*) Aſt ita philoſophandum cum iis, qui ſcientes & prudentes in ſe ipſos ſæviunt: non cum iis, qui ex furore vel inſania ſibi inferunt manus. His actio tam triſtis ne imputari quidem poteſt: [§. CVI. 29.] illis, quum fine cauſſa tale quid feciſſe videri nequeant, vel conſcientia criminis, vel calamitatum, quibus excruciantur, magnitudo, vel metus diræ atque ignominioſæ mortis conſilium tam truculentum extorquet. Quarum cauſſarum prima manifeſto non excuſat, quum ſuperſit medium, cum conſcientia redeundi in gratiam. Reliquæ non deſtituuntur colore, quia ex duobus malis phyſicis merito minus videtur eligendum. (*Elem. phil. mor.* §.CLII. *2.) Sed quum nec malum phyſicum ſit more voluntaria, ſed morale, quod eligi non poteſt, & calamitas dolorque concipi vix poſſit, quem non adquieſcentia in voluntate Dei lenire poſſit ac debeat: quin & plerumque furor non poſtremus ſit, ne moriare, mori: Martial. *Epigr. II.* 80. ne his quidem caſibus dici poteſt, ſuæ quemque vitæ mortiſque eſſe arbitrum. Wolff. *Philoſ. moral.* §.CCCXL.

§. CXLV.

Nec non vitæ

Ex iiſdem axiomatibus, paullo ante (§.CXLIII.)

(§.CXLIII.) explicaris, patet, 12) non minus contra officium facere, qui immodicis laboribus, vel 13) luxu & libidine, ſibi mortem accelerant, vel 14) valetudinem parum curant: quique 15) nec neceſſitate, nec officio urgente, pericula ultra adeunt, eaque ratione ipſi ſibi ſuo jumento malum arceſſunt. *) & vanitudinis neglectus.

*) Quiſquis enim actionis alicujus auctor vel cauſſa eſt, ei actio illa jure imputatur. [§. CV. 22.] Quis vero dubitet, quin mortis ſuæ cauſſa ſit, qui ſe intolerabili labore excruciat? qui luxu & libidine vires corporis animique ceterit proſternitque, qui valetudinis nullam habet rationem, periculis manifeſtiſſimis ſeſe præter neceſſitatem objicit? Quum ergo vel in foro humano ex lege Cornelia ſicarius habeatur, non ſolum qui dolo malo occidit hominem, ſed &, qui neci cauſſam præbuit: *l.* 16. §. 8. *D. de pœn. l.* 1. *D. ad L. Cornel. de ſicar.* quis dubitet, quin multo magis in foro divino reus propricidii futurus ſit, qui ſibi ipſe mortis cauſſam præbuit?

§. CXLVI.

INTELLECTUS humani perfectio proculdubio in cognitione veri & boni conſiſtit. (*Hiſt. philoſ.* §. *I.*) Ad quam adſequendam, conſervandam, amplificandam, quum homo ſit obſtrictus: (§. CXL.) conſequens eſt, 16) ut unumquemque oporteat de adquirenda ſibi mentis perſpicacitate, facultateque verum & falſum, bonumque & malum diſcernendi laborare, 17) nullamque occaſionem ſive ex aliorum inſtitutione, ſive ex libris, Officia hominis ratione intellectus. Cultura ejus omnibus communis.

libris, ſive per experientiam, veritates utiles, præceptaque de bono & malo *) addiſcendi prætermittere, & 18) ſi forte ejus ſit conditionis, ut omnia, quæ utilia eſſent, addiſcere non poſſit, eum vel ſaltim id, quod optimum maximeque neceſſarium eſt, tanto accuratius veluti in numerato habere debere. [§.CLXII. 6.)

*) Hæc cognitio omnibus peræque neceſſaria eſt, partim quod voluntas non poteſt adpetere, niſi quod intellectus ſibi, tamquam bonum, repræſentavit, nec averſari, niſi quod illa tamquam malum agnovit: (§.XXX. 5.) partim quod imputantur actiones, etiam ex ignorantia admiſſæ, quatenus legem & potuit & debuit homo perſpectam habere, (§ CVIII. 37. 38.) Recte ergo Sophocles *in Antigone v. 1321.* πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας πρῶτον ὑπάρχει. *Sapere ad beatitudinem præcipuum eſt.*

§. CXLVII.

Et ſingulis propria.

Ex qua poſtrema propoſitione (§.CXLVI. 18.) porro conſequitur, 19) ut, quemadmodum ad officia, adhuc recenſita omnes peræque obligati ſunt: ita 20) ſpeciatim, quiſque ad eam intellectus culturam ſit obſtrictus, quæ ejus indoli ingeniique viribus, nec non fini & vitæ conditioni conveniat, ac proinde 22) ſuam quiſque indolem ſuaſque vires accurate exploratas habere debeat, 22) vix quippe excuſandus, ſi quod vitæ genus, cui minus idoneus ſit, temere atque invita Minerva, vel ipſe eligere, vel 23) aliis in poteſtate ſua conſtitutis vel diſciplinæ ſuæ creditis obtrudere non dubitarit. *)

*) Ita-

*) Itaque cultura, ad quam obligati ſumus. intellectus alia *Generalis* eſt, ad quam omnes homines peræque obligati ſunt, de qua §. CXLVI. alia *Specialis*, ad quam ſinguli tenentur, de qua hoc §. CXLVII. Illius fundamentum eſt ratio, quam cum omnibus hominibus communem habemus, quamque pro virili perficere tenemur omnes: hujus vero cujuſque indoles, id eſt, vires judicii, intellectus & memoriæ, quæ quum non apud omnes eædem, nec eodem gradu ſint: non omnes homines ad idem vitæ genus idoneos eſſe, facile patet. Hinc porro colligimus, *Vocationem Divinam Specialem*, (ſi ab inſtinctu divino atque extraordinario diſcedamus,) nihil aliud eſſe, quam voluntatem Dei de certo vitæ genere ab homine eligendo, per dotes animi ac corporis ei conceſſas declaratam. De qua Perſius *Sat. III*, v. 71.

Quam te Deus eſſe
Juſſit, & humana qua parte locatus es in te,
Diſce.

§. CXLVIII.

VOLUNTATIS perfectio conſiſtit in adpetitione & fruitione boni, malique averſatione. Quumque bonum non adpetamus, niſi cujus præſtantiam intellectu prælucente perſpeximus, nec averſemur, niſi quod tamquam malum cognovimus, (§.XXX. 5.) ex eo quoque merito colligimus, 22) non adquieſcendum nobis eſſe in qualicumque boni malique cognitione, ſed operam dandam, ut ea viva ſit, & efficax; 23) Non modo bonum qualecumque eſſe adpetendum, ſed ex pluribus bonis præſtantibus magiſque neceſſarium, 24) immo ne malum quidem

Officia ratione voluntatis.

aver-

averſandum eſſe, quod nos majoris boni participes reddere poſſit: denique, 25) bonum ſummam præ aliis adpetendum, & reliquis bonis omnibus æquo animo carendum eſſe, ſi illo ſine his potiri non poſſimus. *)

*) Hinc jam alibi oſtendimus, falli eos, qui ſummam felicitatem, ad quam in hac vita connitimur, in fruitione omnium bonorum conſiſtere exiſtimant: veluti Platonem apud Ciceronem *Quæſt. Acad. I. 6.* Id enim cum non cadat in hominem, nec in hujus vitæ conditionem: conſequens eſt, ut ſaltim ad adſequendum bonum ſummum ac præſtantiſſimum, quod τὴν ἀγαθὴν μερίδα eleganter vocat Servator, *Luc.* X. 42. omne ſtudium conferre teneamur. *Elem. phil. mor.* §. CXXXIX. *ſeqq.*)

§. CXLIX.

Voluntatis emendatio maxime neceſſaria.

Præterea, quum iis, qui obligatus eſt ad finem, is & ad media ſit obligatus: conſequens eſt, 26] ut nihil eorum, quæ recta ratio præſcribit, ad ſummam felicitatem contendentibus, & quæ alibi (*Elem. phil. mor.* §. *CCXLIX. ſeq.*) explicavimus pluribus, prætermittendum, ſed 27] de emendanda mente 28) adfectibus ratione regendis, *) 29) vitiis denique magis magiſque animo evellendis, dies noctesque ſerio cogitandum ſit.

*) Sæpe enim ſoli illi animi impetus hominem ita in tranſverſum agunt, ut fine ſuo excidat, & vel vera felicitate careat, vel triſtem ejuſdem faciat jacturam. Præterea generatim non faciet umquam officium, quiſquis adfectus non habet in poteſtate, quip-

quippe qui ita pervertunt diſtorquentque animi judicium, ut nihil recte & ordine fiat. (*Elem. phil. mor.* §. *XXXV.*) Papin. Stat. *Thebaid. Lib. X. v.* 626.

Ne frænos animo permitte calenti:
Da ſpacium, tenuemque moram, male cuncta miniſtrat.
Impetus.

Nimirum *ratio ipſa, cui fræna traduntur tamdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab adfectibus. Si miſcuit ſe illis, & inquinavit, non poteſt continere, quos ſubmovere potuiſſet. Commota enim ſemel, & concuſſa mens ei ſervit, a quo impellitur.* Seneca *de ira* l. 5.

§. CL.

Supereſt CORPUS, cujus perfectio quum in eo conſiſtit, ut omnes ejus partes ad motus neceſſarios idoneæ ſint: ex hoc quoque conſequitur, 30) ut obligati ſimus ad tuendam ſanitatem, ac proinde 31) & in cibo potuque capiendo, & 32) in laboribus, & 33) in exercendo corpore omnia ad tuendam valitudinem, agilitatemque, & vires tanto majores adquirendas, referre, *) contra ea 34) omnem corporis deſtructionem & mutationem membrorum a nobis, quantum fieri poteſt, amoliri teneamur.

Obligatio ad corpus perficiendum conſervandumque.

*) Sed hic quoque ſtatus quiſque ſui & conditionis rationem habere tenetur. Aliud enim robur, aliam agilitatem, dexteritatemque requirimus in pugile, quam in fabro: alia omnia in fabro, quam in milite: alia in milite, quam in viro docto. Ex quo patet, exercitationes quoque corporis non in omnes eaſdem cadere, adeoque prudentia hic opus eſſe, ut & finem quiſque ſuum ob ocu-

oculos habeat, & media ſe digna eligat. Quin & ætas diſcrimen facit. Senex, ſi ſapit, *non vires deſiderat adoleſcentis, non plus, quam adoleſcens tauri aut elephanti*, ait Cicero *Cat. maj. Cap.* IX. Ac proinde & ſenis alia erit exercitatio, quam juvenis. Id. *ibid. Cap.XI. Pugnandum tamquam contra morbum, ſic contra ſenectutem. Habenda ratio valetudinis, utendum exercitationibus modicis, tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur*, cetera.

§. CLI.

Quatenus homo teneatur ad facultates quærendas?

At fruſtra hæc omnia urgentur, ſi quis ea paupertate prematur, ut ſibi nec ſalubrem victus rationem imperare, nec laboris modum ſuo arbitrio ſtatuere poſſit. Ac proinde 35) facile intelligitur, carere hominem non poſſe adparatu rerum, ad vitam ſtatumque ſuum decore tuendum neceſſariarum. Qui adparatus quum FACULTATUM, vel ſi adfluentior ſit, OPUM vel DIVITIARUM nomine veniat: conſequens eſt, 36) ut unuſquiſque obligatus ſit ad tantas facultates, quantas juſtis mediis parandi occaſio eſt, adquirendas, 37) juſteque adquiſitas conſervandas, & 38) prudenter diſpenſandas. *)

*) Non ergo ideo probamus *avaritiam*, vitiorum omnium peſtilentiſſimum pariter ac turpiſſimum. Avarus enim opes opum cauſſa quærit, homo ſeipſum prudenter amans vitæ decore agendæ cauſſa. Illi nullum lucrum ſordet, nec medium ullum corradendæ pecuniæ tam turpe ac injuſtum eſt, quo non utendum exiſtimet Euclio, cui ſemper, ſi non in ore, at in mente, eſt illud πόλι; θρύλλητον.

O cives, cives; quærenda pecunia primum
Virtus poſt nummos.

Hic non corradit opes, ſed occaſioni illas juſte adquirendi injicit manum. Denique quum avarus ſemper quærat, & inventis miſer abſtineat, & timeat uti: multo aliter ratione componit vir ſapiens, cujus vox eſt illa Horatii *Epod. I. v.* 31.

Haud paravero,
Quod aut avarus ut Chremes terra premam,
Diſcinctus aut perdam ut nepos.

Prudenter ergo diſpenſat facultates, ne cogatur aliena quadra vivere, vel alios pecunia turpiter emungere, ne inimicis ſit ludibrio, ne creditores & improbi fœneratores limina ſua dies noctesque obſideant, ne deſit, quo amicos & indigos juvet, ne denique jam mortuus a liberis, ſua culpa mendicantibus, jure accuſetur. Quis vero hæc ad boni viri officium pertinere neget?

§. CLII.

Ex quo facile patet, 39) quum finis ſine mediis obtineri nequeat, nullum autem ſit medium, facultates neceſſarias ſibi parandi juſtius labore ac induſtria, unumquemque ad labores in eo, quod ſemel elegit, vitæ genere forti animo obeundos, omnemque adhibendam diligentiam, eſſe obligatum, ac proinde 40) contra officium facere eum, qui ideo, quod vitam ocio tranſigit, cum ſumma inopia ac ignominioſa paupertate conflictatur, quum contra 41] nemini imputari poſſit paupertas, qui quamvis nihil, quod ſuarum partium ſit, prætermittat, publica tamen vel privata calamitate fortunis evolvitur, (§.CVI. 27.) vel 42) cui citra ſuam

Adeoque ad laborem & induſtriam.

ſuam culpam nulla rem faciendi occaſio eſt. *)(§. CXIV. 56.

*) Utrumque ergo ad boni viri pertinet officium, & occaſionem aliquid adquirendi non dimittere e manibus, & honeſtam paupertatem æquo animo ferre. Utrumque præſtitit Jobus, qui & opes honeſtis mediis quærere, & paupertatem ferre didicerat. Jungit utrumque & Horat. *Carm. III.* 29. *v.* 53. qui de fortuna volubili ſuo more conqueſtus:

Laudo, inquit, *manentem. Si celeres quatit*
Pennas: reſigno, quæ dedit, & mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem ſine dote quæro.

§. CLIII.

Itemque ad tuendam& amplificandam exiſtimationem.

Quum porro homo nihil eorum, quæ ad adſequendam, conſervandam, amplificandamque felicitatem pertinent, prætermittere teneatur: (§.CXL.) nemo ſane dubitabit, 43) quin ad felicitatem adſequendam, conſervandam, amplificandamque vel maxime pertineat EXISTIMATIO, quæ in benigno aliorum de virtute ac perfectionibus noſtris judicio conſiſtit. Cujus enim de virtute & perfectione omnes bene ſentiunt: eum dignum felicitate judicant, ac proinde nihil eorum, quæ ad illam adſequendam, conſervandam, amplificandamque pertinent, prætermittunt. Itaque *exiſtimatio* medium erit adſequendæ, conſervandæ, amplificandæque felicitatis, ex eoque ſequitur, 44.) ut uniuſcujuſque ſit, ſervire famæ atque exiſtimationi, *) & 45) publicis privatiſque in rebus, quæ ratio præſcribit, præſtare,

deni-

denique 46) eam non modo præclaris actionibus tueri, ſed & 47) ſi fieri poſſit, quotidie amplificare. *

*] Quum vero hoc & eorum ſit officium, qui nullam unquam turpi actione vel enormi facinore aliorum de ſe opinionem vel deminuerunt vel extinxerunt: quanto magis ad id obligatos dixeris eos, quorum fortaſſis adoleſcentia vituperatione & odio non caruit, ut hanc labem eluant virtute, ac proinde famæ ſerviant? Exemplo eſſe poteſt Themiſtocles, de quo Cornelius Nep. *Cap. I. Quæ contumelia non fregit eum, ſed erexit. Nam quum judicaſſet, ſine ſumma induſtria non poſſe eam exſtingui: totum ſe dedidit reipublicæ, diligentius amicis* Famæque Serviens. -- *Quo factum eſt, ut brevi tempore illuſtraretur*. Sic Titum quoque Cæſarem, cujus animus in prima adoleſcentia veluti a ſeipſo exerraverat, pudore ignominiæque metu a vitiis retractum eſſe, obſervat Sueton. *Tit. Cap. VII.* Alia exempla dabit Valer. Maxim. VI. 9. Macrob. *Saturn. II. 9.*

§. CLIV.

Quamque uniuſcujuſque ad officium pertineat, famam atque exiſtimationem tueri, (§.CLII. 46.) eam vero ſæpe deminuant aliorum CALUMNIÆ, id eſt, mendaces de vitiis ac imperfectionibus noſtris ſermones: conſequens eſt, 48) ut nihil, quod ad calumnias re ipſa & verbis refellendas pertinet, omittendum ſit, 49) niſi forte illæ tam putidæ videantur, *) 50) vel auctor tam levis ſit, ut eas generoſo contemtu vindicare præſtet.

Et refellendas calumnias.

ſertur. (§. XCII. 63) Atque inde collegimus jam ſupra, (§. CXL.) tum demum juvam rationem habere omnia hæc officia erga nos ipſos, ſi ea cum amoris divini violatione non ſint conjuncta. Ex quo facile patet, 51) non ſemper verum eſſe, quod vulgo jactant, *neceſſitate non habere legem.* *)

ceſſitatem præferenda officiis erga Deum?

*) Ea regula nihil frequentius in ore hominum eſt, eaque ita vulgo utuntur, ac ſi ex tripode audita eſſet, & quaſi nihil ſit turpe & nefarium, quod excuſet neceſſitas. Euripid. *in fragm. ex Hippolyt. object.*

Ἐγώ φε φημί, κὴ νόμον γε μὴ σέβειν.
Ἐν τοῖσι δεινοῖς, τῶν ἀναγκαίων πλέον.
Quoties periculum eſt, ex mea ſententia
Neceſſitati debet & lex cedere.

Claudian. *in Eutrop. Lib. II. v.* 556.

Suprema pericula ſemper
Dant veniam culpæ.

Atqui ſi hoc abſciſſe verum eſſet, adverſus ſe ipſos graviter peccaſſent martyres, qui, inſuper habito illo neceſſitatis favore, nullo cruciatuum genere adduci ſe paſſi ſunt, ut aliquantulum thuris flammæ injicerent: nec minus ſtolide egiſſet Joſephus, qui vitæ libertatiſque adire periculum, quam heræ libidini ſervire maluit. Quin nemo ſanus vitio verteret militi fugam, ſi, imminente hoſte, cui ſe reſiſtere non poſſe animadvertit, ſtationem deſerere non dubitet. Plura exempla jam addere ſupervacuum eſſet, quum vel hæc ſatis oſtendant, non uſquequaque veram ac ſolidam eſſe hanc regulam.

§. CLVI.

Quum ergo regula hæc non ſemper, at aliquando tamen, officio ſuo fungatur: (§. CLV.

Favor neceſſitatis

quod habeat fundamentum. (§.CLV.51) conſequens eſt, 52) ut diverſi caſus diſtinguendi ſint, quumque in hujuſmodi actione, quam nobis imperioſa neceſſitas extorſit, nulla circumſtantia alia rem variare poſſit, quam vel NECESSITAS ipſa, vel LEGIS natura, vel OFFICII, quod prætermittendum eſt, indoles: facile patet, 53.) hæc tria paullo accuratius ac diſtinctius eſſe conſideranda, ſi quatenus neceſſitas habeat legem, vel non habeat explorare velimus.

§. CLVII.

Neceſſitas quid & quotuplex? Per NECESSITATEM hic intelligimus ſtatum hominis, in quo legi ſine periculo ſuo parere non poteſt. Quod periculum, quoties ad ipſam vitam pertinet, neceſſitas erit EXTREMA, *) quoties ipſi vitæ non imminet, pro magnitudine periculi MAJOR, MINORVE adpellabitur. Ita & ABSOLUTA eſt neceſſitas, quæ evitari nullo alio modo poteſt, quam violata lege: RESPECTIVA, quam alius quidem, at non hic homo, qui jam in illa verſatur, evitare poſſet.

*] Ita *Neceſſitas Extrema* imminebat martyribus, quibus aut duriſſimum ſubeundem ſupplicium, aut Chriſto maledicendum erat. Non vero extrema erat neceſſitas, qua Chriſtianos ad defectionem impellere conabatur Julianus ὁ παραβάτης, dum eos abs litterarum ſtudiis, honoribus, militia repellebat. *Abſoluta* erat neceſſitas, in qua verſabatur Daniel, beſtiis objiciendus, niſi preces intermiſiſſet: *Reſpectiva*, quacum conflictabatur Davides, dum ei aut fama pereundum, aut panibus ſacris veſcendum erat. Alius enim, qui ſine præcipiti fuga iter feciſſet,

ciſſet, facile procul dubio alium reperiſſet panem, quo expugnaſſet inediam.

§. CLVIII.

Jam facile quiſque animadvertet, 54) in cenſum hic non modo venire neceſſitatem EXTREMAM, ſed & eam aliquando, in qua vita non periclitatur: Quum enim quædam ſint calamitates ipſa morte acerbiores: quis dubitet, quin viro etiam conſtantiſſimo terrorem injicere poſſint dolores intolerabiles, orbitas oculorum, & ſimiles ærumnæ? Præterea quum ubi effugium patet aliud, ex duobus malis phyſicis minimum eligendum ſit: (*Elem.phil.mor.* §.CLVII.*) conſequens eſt, 55) ut abſoluta quidem neceſſitas favorem mereatur, (§.CLII.) 56) reſpectiva tum demum, ſi quis non ſuo ſibi jumento hoc malum invenerit. *]

Quæ neceſſitas favorem mereatur?

*] Si quis ſe ultro periculo offert, cauſſa eſt illius neceſſitatis, in qua verſatur, ac proinde ipſi eventus poteſt imputari. [§ CV. 22.] Cui actio imputatur, cum nihil excuſat, adeoque nec excuſabit neceſſitas, ſi per eum ſteterit, quo minus illa urgeretur. Hinc vix favorem meruit neceſſitas, in quam ſe conjecerat quidam, qui propoſitum adverſus Chriſtianos edictum diripuit conſciditque, ſtatimque productus non modo tortus, ſed & legitima coactus eſt, teſte Lactantio *de mort.perſe. quut. Cap. XIII.* Si ergo in his conſtitutus anguſtiis aliquid egiſſet adverſus honeſtatem & juſtitiam, tantum ut mortem & cruciatus ſubterfugeret, quis negaverit, eum male egiſſe? Exemplo eſſe poteſt Quintus quidam cujus in Epiſtola de martyro Polycarpi meminit

minit eccleſia Smyrnenſis, qui, quum ſponte ſe obtuliſſet martyrio, & alios ad idem facien'um perpuliſſet, viſis beſtiis, per genium Cæſaris juravit, nefandoque ſeſe polluit ſacrificio. Quare Smyrnæi graviter monent: Διὰ τοῦτο οὖν, ἀδελφοὶ οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς προσιόντας ἑαυτοῖς, ἐπειδὴ οὐχ οὕτως διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον. *Nos itaque, fratres, non probamus eos, qui ultro accedunt, ac ſemetipſos produnt, quum aliter præcipiatur in Evangelio*. Similia habes apud Originem *ad Jo. XI. 35. Tom. XXXI.*

§. CLIX.

Leges humanæ & divinæ adfirmativæ admittunt exceptionem neceſſitatis.

Lex porro quum vel DIVINA ſit, vel HUMANA eaque vel AJENS, vel NEGANS, (§. LXIV. *9*) homo vero, etſi ſummus imperans, neminem obligare poſſit ad mortem gratis ſubeundam: conſequens eſt, 57] ut leges HUMANÆ regulariter intelligendæ ſint cum exceptione neceſſitatis.*) Idemque 58) vicendum videatur de DIVINIS AJENTIBUS, vel ADFIRMATIVIS, quia nemini imputari poteſt omiſſio actionis; ſi agendi deſit occaſio, (§.CXIV. *56*) niſi forte 59) actionis intermiſſio ita ſit comparata, ut tendat in ſummi Numinis injuriam, ſiquidem tunc lex ſimul concurrit negativa, quod nihil faciendum ſit in Dei ignominiam. (§.CXXXI. *36*) Quo referimus factum Danielis. *Dan. VI.* 10.

*) Omnia hæc liquida videntur. Homines dum ſe imperio civili ſubjecerunt, in imperantem contulerunt omnia, ſine quibus finis civitatum obtineri non poſſet. Hinc & jus vitæ & necis ei conceſſerunt, at non promiſcue, quia id fini civi-

civitatis refragaretur, ſed tantum, ſi id exigat ſalus populi vel reipublicæ. Itaque nec cives legibus ſuis obligare poteſt ad mortem gratis ſubeundam, ſed eo tantum caſu, ſi id exigat ſalus populi & reipublicæ: adeoque ejus leges regulariter intelligendæ ſunt cum exceptione neceſſitatis. Hinc eleganter Grotius *de jure belli & pac. l. 4. 7. n. 2. Ferri ab hominibus leges ſolent & debent cum ſenſu humanæ imbecillitatis.*

§. CLX.

Contra ea quod ad leges divinas NEGANTES attinet, illæ ad officia vel erga *ipſum Deum*, vel erga *nos ipſos*, vel erga *alios homines* nos obſtringunt. (§. XC. CXXIV.) Quæ ad officia erga ipſum Deum pertinent, in ſe ita ſunt comparata, ut ſine ignominia Dei numquam intermitti poſſint. Quum vero ad ea omnia, quæ cum ignominia ſummi Numinis conjuncta ſunt, omittenda ſimus obſtricti: (§. CXXXI. 36) conſequens eſt 60) ut nullus ſit tantus neceſſitatis favor, qui hominem, leges divinas negativas de officiis erga Deum violaturum, poſſet excuſare. *) Contra 61) ſi duo colliduntur officia erga nos ipſos, nihil tutius eſt quam ut ex duobus malis phyſicis, quod minimum eſt, eligamus.

Non autem leges divinæ negantes, quæ ad officia erga Deum & nos ipſos pertinent.

*) Hinc factum ſuam excuſare non poteſt, qui quacumque neceſſitate adduci ſe paſſus eſt, ut in Deum eſſet blaſphemus, idolis ſacrificaret, perjuriore ſe pollueret. Quod & ipſi non negarunt ſcriptores profani, veluti Juvenalis, *Sat. VIII.*

Ambigua ſi quando citabe e teſtis

> *Incertæque rei, Phalaris licet imperet, ut ſis*
> *Falſus, & admoto dictet perjuria tauro,*
> *Summum crede nefas, animum præferre pudori,*
> *Et propter vitam vivendi perdere cauſſas.*

Quamvis vero excuſare ſe nequeant, qui quid tale admiſerunt, neceſſitati ſuccumbentes: non tamen permittit humanæ imbecillitatis ſenſus, ut eorum vicem non doleamus, quos a conſtante propoſito dimovit imperioſa hujuſmodi neceſſitas, quum noverimus, ipſi Petro, Chriſtum Servatorem neganti, datam eſſe veniam, quando eum facti pœnituit. *Matth. XXVI. 75.*

§. CLXI.

Leges divinæ ajentes de officiis erga alios admittunt favorem neceſſitatis.

62) Quæ ad officia erga alios homines pertinent, leges ajentes favorem neceſſitatis non reſpuere certiſſimum eſt, partim quod omiſſio actionis imputari non poteſt, ſi deeſt agendi occaſio; (§. CXIV. 56) partim quod amoris leges nos non obligant, ut alterius felicitate magis, quam noſtra delectemur, adeoque illum vehementius, quam nos ipſos, amemus. (§. XCIV. 65) Et eatenus 63) verum eſt illud: *Proximus egomet ſum mihi.* *)

*] Sic ex. gr. lex divina non obligat quemquam, ut alium ſervet, ipſeque pereat, vel ut ipſe eſuriens, quod ſupereſt, panis fruſtulum alteri det. Id ne ipſa quidem ſantiſſima lex amoris, quam ſacræ litteræ Chriſtianis inculcant, exigit. *II. Cor. VIII. 13.* Quare recte Seneca *de Benef. II. 15. Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam: ſuccurram perituro, ſed ut ipſe non peream.* Nec aliud in animo habuere

re ſcholaſtici doctores, dum finxerunt regulam: *Ordinata charitas incipit a ſe ipſa.*

§. CLXII.

Porro NEGANTES leges de officiis erga alios objecta a Deo neceſſitate, vel cum officiis de conſervatione noſtri ipſius, vel de perfectione noſtra ac felicitate tuenda amplificandaque, colliduntur. Priore caſu, quum alterum non magis, quam nos, amare teneamur, (§.XCIX. 6) 64) procul dubio, incumbente nobis neceſſitate, quælibet honeſta ratio eſt expediendi ſalutem, dumne per nos ſteterit, quo minus durum illud neceſſitatis telum declinaremus, vel par ſit omnium conditio, quia æqualis adverſus æqualem nullo favore utitur: (§.CLVIII. 56) poſteriore 65) ſatius eſt, nos perfectione aliqua vel felicitate carere, quam alterum perire, ut nos majore perfectione vel felicitate potiamur. *) An & negantes, ſi neceſſitas ſit a Deo?

*) Nam perfectione aliqua vel felicitate carere malum eſt phyſicum, ſi per nos non ſtetit, ut illa potiremur. At perdere alterum, malum eſt morale, quod ſemper majus malo phyſico habendum eſt. Quum vero ex duobus malis phyſicis eligendum ſit minus, ac proinde ex concurrentibus malis phyſico & morali phyſicum: (*Elem. phil. mor.* §. CLII. *) non ſane peccabit, qui eo caſu cum aliquo detrimento ſuo alium conſervare periculumque ab eo amoliri cupiat. Hinc quamvis non reprehendendus ſit, qui in naufragio inhærens tabulæ, alterum eamdem, utrique non ſuffecturam, adprehenſurum depellit: inexcuſabilis tamen omnino vide-

videretur, qui ſpe majoris felicitatis, amicum proderet, quem ſalva religione prodere non poterat.

§. CLXIII.

Si eadem ſit a malitia homi-num?

Et hæc juſtam habent rationem, ſi ipſius Dei O. M. providentia ἀμέσως contingat, ut in ea neceſſitate verſemur. (§. CLXII.) Nam ſi a malitia hominum eſt illa calamitas: aut id illi agunt, ut pereamus, aut ut neceſſitatem peccandi nobis imponant. Priore caſu, quum alium, nedum pravum, hominem vehementius, quam nos, amare non teneamur, (§. XCIV. 65) 66) merito erit excuſandus, qui alium, quam ſe perire malit. Poſteriore 67] dira quævis potius erunt ferenda, quam ut quidquam, quod cum ignominia Dei conjunctum ſit, admittamus. *) (§. CXXXI. 6.)

*] Hinc ſi vita noſtra incidat in inſidias telaque latronum: quælibet honeſta ratio eſt expediendi ſalutem, quia nulla nos obligat ratio, ut latrones potius, quam nos ipſos, ſervemus. At male ſibi conſuluiſſet Joſephus, ſi vincula magis timuiſſet, quam adulterium, ad quod cum pellicere cupiebat uxor Putipharis. Latrones enim id agunt, ut pereamus: Putipharis uxor Joſepho neceſſitatem peccandi imponere cupiebat.

§. CLXIV.

Monitum de adplicatione harum

His obſervatis regulis, quarum pleraſque jam alii acute invenerunt, *) non difficile erit de variis ſpeciebus, quas PUFENDORFIUS & alii proponunt, judicare, quamvis, ſi recte ponas calculum, multi fingantur caſus,

ſus, qui rariſſime contingunt: plures, ubi omnia uno temporis momento tranſiguntur, intra quod vix de juſtitia injuſtitiaque actionis ſuſcipiendæ intermittendæve quidquam, adhibita in conſilium ratione, ſtatuere liceat. Nimirum cuivis, qui extra teli jactum eſt, quid facto opus ſit; expenſis in utramque partem rationibus, judicare non adeoque difficile eſt, quum illi, qui in præſentiſſimo periculo verſatur, in arena capiendum ſit conſilium. Ut non male de hujuſmodi caſibus uſurpare poſſis illud poetæ: regularum ad caſus ſpeciales.

Facile omnes, quum valemus, recta
conſilia ægrotis damus,
Tu, ſi hic eſſes, aliter ſentires.

Terent. *Andr.* I.1. v.9. Ergo hic multa Dei potius judicio ac miſericordiæ relinquere, quam ad vivum omnia reſecare, præſtiterit.

*] Propoſuit jam has regulas, ſaltim pleraſque, Thomaſ. *Juriſpr. div. II.* 2 243. *ſequ.* non ex iiſdem tamen, quibus nos hic utimur, principiis derivatas. At poſtea idem eas ſequeſtratas. e jure naturæ, & regulam unam revocatam voluit: omnes leges habere tacitam exceptionem neceſſitatis. *Fundam. jur. nat. & gent. II.* 2. 29. †. Nobis nulla videtur ratio ſuadere, ut omittamus vel ſequeſtremus exceptiones, quas ex ipſa recta ratione fluere, ea, quæ diximus, abunde oſtendunt.

§. CLXV.

Sic nemo dubitaverit, 68) quin neceſſitas excuſatura ſit hominem, quem in eo articulo fortuna deprehendit, ut ei aut pereundum, aut membro aliquo carendum ſit, ſi enſe reciden- An liceat abſcindere membrum

brum vitæ ſer-vandæ cauſſa? cidendum putet membrum, ne pars ſincera trahatur. Quum enim utrumque officium de ſervanda vita integritateque membrorum nobis ipſis debeamus, in his vero tutiſſimum ſit, ex duobus malis phyſicis id, quod minimum eſt, eligere, (§. CLX. 61) denique minus omnino malum ſit, membro, quam vita, carere: quis neget, medium iſtud, vitam jactura membri alicujus redimendi eſſe juſtiſſimum? *).

*) At difficilior eſt quæſtio, an hæc ſit lex naturæ præceptiva, & is contra officium faciat, qui in ancipite iſto periculo conſtitutus mori malit, quam dolores, quibus ferendis ſe imparem exiſtimat, perſentiſcere? maxime quum non adeo certa ſpes ſit, quæ de ſectione illa concipitur, & non minus multi, qui hos cruciatus mira conſtantia pertulerunt, perire, quam ſervari, ſoleant? Sane ſenectus, imbecillitas corporis, morbi indoles, medicorum diſſenſus, ipſiuſque chirurgi in hac encheireiſi imperitia & ruditas, in tantillo temporis momento, facile ſubigent animum, ut medicinam illam ipſa morte acerbiorem putet, & ſine tam exquiſitis doloribus mori, quam incertam ſalutem intolerabili cruciatu redimere, malit. Quare hic moniti paullo ante dati (§. CLXIV.) memores, ἐπέχειν, & rem Dei judicio & miſericordiæ committere, quam de hominis in tanta neceſſitate conſtituti conſcientia temere judicare malumus.

§. CLXVI.

An carne humana ve-ſci? Nullum quoque dubium eſt, 69) quin, qui in extrema fame cibo quocumque, etiam carne mortuorum hominum, vitam miſere tole-

tolerarunt, excuſandi ſint: quum & hic colliduntur bina officia, quæ nobis ipſis debemus, ac proinde ex duobus malis phyſicis, morte, & alimentis, alioquin deteſtabilibus, minimum omnino eligendum videatur. (§. CLX.61.) At 70) non excuſandus, qui alterum obtruncat, ut ejus carne paſtus miſeram vitam extendat: quia, quantacumque ſit longæ inediæ imperioſa neceſſitas, ea tamen jus non dat in vitam alterius, nec fas eſt, alteri eam eripere, ut ipſi conſervemur, quia par hic eſt utriuſque conditio ac neceſſitas. *) (§.CLXII. 64.) ſci fas ſit in extrema fame?

*) At quid ſi omnes, pari neceſſitate preſſi, in unius mactationem conſentientes rem ſorti committant? Quo pertinet caſus triſtiſſimus de ſeptem Britannis, quem ex Tulpii *Obſerv. medic.* I. 43. refert Caſp. Ziegler. *ad Grot. de jure bell. & pac.* II. 1. 3. Nihil vero hic mutandum. Nemini enim in alterius vitam jus eſt. Et qui conſentit in cædem ſui ipſius æque peccat, ac qui ſe aliumve occidit. *Non debuit quiſquam vitam ſuam tam vilipendere, ut ejus jactura alterius famen expleret. Nec reliqui etiam ideo in ſocium ſuum ſævire debuerunt, et ſtomacho ſuo conſulerent*: recta judicat Ziegler. *ibid. p.* 189. *ſequ.* Quibus non uſquequaque ſatisfeciſſe videtur Puſendorff. *de jure nat. & gent.* II. 6. 3.

§. CLXVII.

Aliud dicendum, 71) ſi quis naufragus adprehenſa tabula, uni tantum ſuffectura, alterum, manus eidem injicientem, vi repellat, vel 72) aliqui in ſcapham inſilientes, reliquos, quos ſcapha ferre non poteſt, præci- **An naufragis alios, tabula ſemel adpre-**

henſa, vel ſcapha ſemel occupata, dejicere liceat? cipitent. Utroque enim caſu non eſt par utriuſque conditio, quia qui tabulam adprehendit, quive jam ſcapham prius occuparunt, in poſſeſſione ſunt, ac proinde jure ſuo ab aliis, quamvis cum eodem periculo luctantibus, privari nequeunt. Et quis non minus eſſe malum animadvertit, aliquos perire, quam omnes, majus bonum paucos, quam nullum ſervari? *)

*) Ex quibus fundamentis & alter decidi poterit caſus de militibus, in caſtrum vel urbem munitam confugientibus, alioſque, paullo tardiores, excludentibus, ne hoſtes una erumpant. Quale eſt factum Pandari, de quo Virgil. *Æn.* IX. *v.* 722. *ſequ.* aliorumque, de quibus Freinshem. *ad Curt.* IV. 16. 8. Ubi tamen probe diſpiciendum fuerit, extremane & abſoluta ſit neceſſitas, (§. CLV II. 55.) an remotius adhuc periculum, & quod alia ratione, ex. gr. paucis hoſtibus admiſſis, & reliquis dimiſſo clathro ſubmotis, evitari poſſit. Inde merito collaudanda Darii, Alexandrum fugientis, humanitas, qui ſuadentibus aliis, ut pontem Lyci fluminis reſcinderet, *malle ſe*, ait, *inſequentibus iter dare, quam auferre fugientibus*. Curt. IV. 16.

§. CLXVIII.

An carnificem excuſet neceſſitas, propoſita morte. Nec 73] magis excuſatim carnificem, vel alium quemcumque, qui hominem innocentem, propoſito mortis ſupplicio, occidere juſſus, parendum exiſtimat, & imminentis ſupplicii periculum ad juſtam ſibi excuſationem ſufficere credit. A malitia enim hominis eſt illa calamitas, qui id agit, ut neceſſitatem peccandi imponat carnifici. Quo caſu

caſu dita quævis potius ferenda, quam quidquam, quod cum ignominia Dei conjunctum ſit, admittendum. *) (§.CLXIII. 67) innocentem occidere juſſum?

*) Accedit, quod nihil agendum ſit contra certam conſcientiam: [§.XLV. 35] hic vero ponatur ſpecies, quod carnifex certo ſciat, ſæviendum ſibi eſſe in innoxium caput. Quis ergo eum admiſſi criminis abſolveret? Nec rem conficit diſtinctio Puſendorffii, utrum ſpiculatori hæc cædes imputetur tamquam actio propria, an mera alieni facti exſequutio. Quamvis enim ille poſteriore caſu cædem carnifici illi non magis imputari poſſe exiſtimet, quam gladio aut ſecuri. *Jur. nat. & gent.* I. 3. 9. VIII. 1. 5. 6. multum tamen intereſſe arbitramur inter gladium vel ſecurem, tamquam res inanimatas, & hominem ratione præditum, cui tam injuſtam exſequuturo ſententiam, ipſa conſcientia reclamat.

§. CLXIX.

Contra ea 74) recte quis, imminente innocenti morte, fuga ſibi conſulturus, alium ſibi obſtantem ſubmovet, quamvis ſe ei damnum illaturum ſuſpicetur. Sive enim alter ex malitia iter fugienti intercludat: neceſſitas eſt a malitia hominis, iſque id agit, ut fugiens pereat. Sive non nocendi conſilio obſtet: ab ipſius Dei providentia hæc neceſſitas fugienti objicitur. Utroque vero caſu quælibet honeſta ratio eſt expediendæ ſalutis. *) [§. CLXIII. 66. CLXII. 64.] An fugienti obſtantem protererere liceat?

*) Nihil ergo moramur diſſenſum Alberti, *Comp. Jur. Nat. orthod conform. Cap.* III. §. XVII. *ſequ.* Argumentum enim, quæ fretus in alia omnia ſibi eundem exiſtimat, quod

in

in ſtatu integritatis occidere innocentem nefas fuerit, plane eſt ἀπροσδιόνυσον, quia, nec principium juris naturalia in ſtatu integritatis quærendum eſt, (§.LXXIV.) nec in eo ſtatu ullum concipi poteſt periculum, quod hac triſti fuga fuiſſet evitandum.

§. CLXX.

An in extrema neceſſitate res alienas contrectare vel perdere?

Idem dicendum videtur de caſibus, 75) ſi quis res alienas in extrema neceſſitate, famis vel frigoris expellendi cauſſa, contrectet: *) 76) vel ſi homines in extremo naufragii periculo, jactum alienarum mercium faciant. Quemadmodum enim priore caſu neceſſitas eſt a malitia hominum, id agentium, ut famelicus, vel frigore obrigeſcens, omni humana ope deſtitutus pereat: (§. CLXIII. *66*) ita poſteriore inter duo mala phyſica eligitur minus, dum homines, imminente naufragio, vident, aut ſibi cum rebus pereundum, aut mercium alienarum, a ſe jactandarum, æſtimationem eſſe præſtandam. (§.CLX.*61*.)

*] Qui hic diſſentiunt, iis furti vocabulum imponit, quod tam grave exiſtimant eſſe peccatum, ut nulla neceſſitate urgente quis ad illud compelli debeat. Sed quum ne homicidium quidem in caſu neceſſitatis, puta in moderamine inculpatæ tutelæ, pro crimine imputent: cur magis imputarent furtum? Præterea quis furtum ſine dolo malo, immo ſine animo lucrum faciendi concipit? Denique quum paucarum rerum alienarum, quas ſurripere juſſit imperioſa longæ inediæ neceſſitas, æſtimatio facile præſtari poſſit ab hominibus, etiam mendicis, ubi ſe periculo expedierint: quis vitio illis vertat, quod non perire, quam rem æſtimabilem animo reſtituen-

tuendi domino intervertere maluerint. Add. *Cap. 3. X. de furt.*

§. CLXXI.

Sed talia innumera vel fingi, vel in ipſis rerum argumentis occurrere poſſunt, ea quibus quædam veræ ſunt ἄπορα, & de quibus facile in utramque partem diſputari poſſit. Sed ne obliti videamur ejus, quam ipſi paullo ante dedimus admonitionis, (§. CLXIV.) plura addere jam nolumus, iis hanc curam relinquentes, qui conſcientiis dirigendis laborant. Concluſio capitis.

CAPUT VII.

De Officiis erga alios abſoluti, & perfectis, ſpeciatim de nomine lædendo.

§. CLXXII.

Progredimur jam ad OFFICIA REGA ALIOS HOMINES, quorum fundamentum jam ſupra in eo poſitum eſſe animadvertimus, quod homo homini natura ÆQUALIS, ac proinde eatenus amore amicitiæ ſit proſequendus. (§. LXXXV. & LXXXVIII.) Quumque æqualitas naturæ æqualia etiam officia exigat: inde colligimus, HOMINEM HOMINEM NON MINUS, QUAM SEIPSUM TENERI AMARE. [§. XCIII.) Officiorum erga alios fundamentum.

§. CLXXIII.

Deinde amoris hujus duos eſſe gradus, oſtendimus, quorum alterum JUSTITIÆ, alterum HUMANITATIS & BENIFICENTIÆ adpellavimus. (§. LXXXII. ſequ.) Quum vero prior in eo conſiſtat, ut nihil quod infeliciorem Ea vel perfecta, vel imperfecta.

ciorem alium faciat, agamus, ac proinde neminem lædamus, & cuique, quod ſuum eſt, tribuamus: poſterior ut alterius perfectionem & felicitatem pro virili provehere atque amplificare ſtudeamus, illique tribuamus & ea, quæ jure ſtricto & perfecto non debemus: (§.cit.) conſequens eſt, 1) ut & officia, quæ alteri debemus, alia ſint *juſtitiæ*, quæ PERFECTA; alia *humanitatis & beneficentiæ*, quæ IMPERFECTA, vocamus.

§. CLXXIV.

Eorum definitiones.

Itaque OFFICIA PERFECTA ſunt, ad quæ homo perfecte, & per modum coactionis, obligatus eſt, puta ut neminem lædat, & cuique, quod ſuum eſt, tribuat, IMPERFECTA, ad quæ imperfecte ſine coactione, & ex ipſa virtute, obligamur, puta, ut alterius perfectionem ac felicitatem æque, ac noſtram, pro virili amplificare ſtudeamus.*) (§.LXXXIV.)

*) Itaque officia *Perfecta* nobis neceſſitatem imponunt, ne alterum imperfectiorem infelicioremque reddamus: *Imperfecta* monent, nos nondum veræ virtutis laudem adſequutos, niſi & alios perfectiones ac feliciores reddere, pro virili annitamur. Ea officia jam veteres jureconſulti accurate diſtinxerunt, veluti Paullus, dum *quædam voluntatis, & officii magis, quam neceſſitatis, eſſe*, ſcripſit, *l.* 17. §. 3. *D. commodati*. Adde locum Senecæ, quem attulimus ſupra §. LXXXIV. *

§. CLXXV.

Alia item abſo-

Quandoquidem igitur, quod ad OFFICIA PERFECTA attinet: illa in eo poſita ſunt, ut

NEMI-

NEMINEM LÆDAMUS, & CUIQUE QUOD ſUUM EST TRIBUAMUS, (§.CLXXIV.) lædere autem eſt alterum infeliciorem, quam natura eſt, reddere, (§. LXXXII.) SUUM denique aliquis dicere poteſt, quod juſte adquiſivit. (§.cit.) ſequitur ſane, 2] ut obligatio ad neminem lædendum ſit *connata*; ad ſuum cuique tribuendum, *adquiſita*. Unde prius officium ABSOLUTUM; poſterius, quod ſuum cuique tribui jubet, HYPOTHETICUM vocamus. *) luta, alia hypothetica.

*) Itaque *Abſolutum* officium nobis eſt, quod homo ab homine exigere poteſt nullo poſito jure, quod per factum aliquod adquiſiverit: *Hypotheticum*, quod, demum poſito aliquo jure, per factum adquiſito, exigitur. Sic homo ab homine jure exigit, ne occidatur, nullumque ideo ponit factum, quo ſibi hoc jus adquiſiverit. At non poſſet quiſquam jure conqueri de rebus ſibi ab altero præceptis, niſi jus aliquod circa illas res, veluti dominium, facto adquiſiviſſet. Itaque *neminem occidere* eſt officium abſolutum; *furari noli* officium hypotheticum. Quod diſcrimen ſi non neglexiſſet ὁ πάνυ Salmaſius, *de uſur. Cap.IX.* facile intellexiſſet, non fugiſſe rationem jureconſultos, qui *furtum admittere naturali jure prohibitum eſſe*, contendunt *l.1.§.3. D. de furt.§.1. Inſt.de obl.quæ ex delict.*

§. CLXXVI.

Quumque porro jus, quod circa rem aliquam adquiſivimus, vel ex DOMINIO, vel EX PACTO ſeu CONVENTIONE proficiſcatur: conſequens eſt, 3) ut omnia officia HYPOTHETICA, vel ex DOMINIO, vel EX PACTO naſcantur, adeoque 4) is commodiſſimus futu- Quo ordine de his agendum.

turus ſit tractationis noſtræ ordo, ut primum de officiis PERFECTIS ABSOLUTIS, deinde de IMPERFECTIS, tum porro HYPOTHETICIS, quæ ex DOMINIO, ac denique de iis, quæ ex PACTO oriuntur, paullo accuratius agamus. *Imperfecta* enim *hypotheticis* ideo præmittenda putavimus, quia homines, frigeſcente demum atque oblangueſcente humanitate, invecto dominio, pactiſque interpoſitis, conſulere ſibi cœperunt.

§. CLXXVII.

Homo hominem, ut ſibi æqualem, tractare debet.

Primo ergo omnium ponendum eſt, hominem homini eſſe natura æqualem, (§. CLXXII.) iiſdem quippe cum altero partibus eſſentialibus conſtantem. Et quamvis alteri præ altero perfectio aliqua veluti ſortito obtigerit: diverſos tamen perfectionis gradus nihil mutare circa hominis eſſentiam ſed unum æque eſſe hominem, ac alterum. Ex quo ſequitur, 5) ut alter alterum, tamquam æque hominem tractare, nec in rebus, quæ pluribus jure perfecto competunt, præ aliis prærogativam ſine juſta cauſa adfectare, adeoque 6) quod ſibi fieri non vult, nec alteri facere teneatur. *) (§. LXXXVIII. 54.)

*) Hæc regula tam eſt rectæ rationi conſentanea, ut eam nec Pagani ignorarint. Saltim eam ſententiam in deliciis fuiſſe Alexandro Severo Imp. auctor eſt Æl. Lampridius, *Cap. LI. Clamabatque ſæpius, quod a quibuſdam, ſive Judæis, ſive Chriſtianis audierat & tenebat, idque per præconem, quum aliquem emendaret, dici jubebat:* Quod Tibi Fieri Non Vis, Alteri Ne Feceris. *Quam ſententiam*

uſque

uſque adeo dilexit, ut & in palatio, & in publicis operibus, præſcribi juberet. Probabile eſt, quod obſervavit Lampridius, Alexandrum hanc ſententiam a Chriſtianis accepiſſe. In ſenſu enim ajente totidem verbis habetur *Matth. VII.* 12. *Luc. VI.* 31. At inde non ſequitur, ut non & ratio eam veritatem perſpicere potuerit. Similia enim ſunt apud Simplicium *ad Epiſt. Enchirid. Cap. XXXVII.*

§. CLXXVIII.

Quum ergo quod nobis fieri nolumus, nec alteri facere debeamus, (§.CLXXVII. 6) nemo vero noſtrum perfectione ac felicitate ſua, quam jam naturæ habet, vel juſte adquiſivit, ab alio privari: vel res ſuas deteriores reddi, id eſt, LÆDI velit: (§.LXXXII.) conſequens eſt, 7) ut & nos neminem imperfectiorem vel infeliciorem reddere, adeoque 8) & neminem lædere debeamus. Et quia ad felicitatem noſtram ac perfectionem non modo CORPUS, ſed & MENS præcipue, pertinet hoc præceptum, quin 10) læſionem mentis tanto eſſe corporis læſione graviorem, quanto mens ipſa corpore præſtantior eſt, (*Elem. phil. mor.* §.*XIV.*) facile intelligitur. *]

Ac preinde nemo lædendus.

*) Hinc graviter Epictetus invehitur in eos, qui id tantum damnum reputant, quo corpori rebuſve ſuis aliquid decedit, non illud, quo mens redditur deterior. Ὅπου τι, inquit, *σωματικὸν ἐλάττωμα εἰς κλῆσιν, ἐκεῖ ἡ βλαβη ὅπου εἰς τὴν προαίρεσιν, ὀδεμία βλάβη οὔτε γὰρ τὴν κεφαλὴν ἀλγεῖ ὁ ἐξαπατηθεὶς, ἢ ἀδικήσας, οὔτε τὸν ὀφθαλμὸν οὔτε τὸ σχίον, οὔτε τὸν*

ita abutitur, ut alterum, quem perire cupit, eo conſilio exponat periculo. Sunt talia exempla apud Polyb. I. 9. Diod. Sic. *Bib.* XIV. 73. XIX. 48. Juſtin. *Hiſt.* XII. 5. Curt. VII. 2. immo in ipſis ſacris litteris, II. *Sam.* XI. 25. ubi & ſequente *Cap.* XII. 9. ideo homicidium Davidi exprobratur a Nathane, quod Uriam eo animo, ut periret, in perículoſiſſima ſtatione collocari juſſiſſet. Add. Pufend. *de jure nat. & gent.* VIII. 2. 4.

§. CLXXX.

Niſi neceſſitas ipſa uti nos cogat moderamine inculpatæ tutelæ.

Attamen, quum nemo teneatur alterum magis, quam ſeipſum, amare, (§.XCIV. 65) & ſæpe contingat, ut aut alicui ipſi; aut alteri, pereundum ſit; conſequens eſt, 15) ut eo caſu, ſi quis nos adgrediatur, in ancipiti illo periculo quælibet ſit honeſta ratio expediendæ ſalutis, (§.CLXIII. 66) adeoque 16) & cum cæde repellere adgreſſorem liceat, dumne quis 17) limites juſtæ defenſionis excedat.

§. CLXXXI.

Ejus limites.

Quinam vero ſint juſtæ defenſionis limites, nemini orit obſcurum, qui abſolutam præcipue neceſſitatem, id eſt, nullo alio modo evitabilem, (§.CLVIII.) favorem mereri, meminerit. Ex hoc enim conſequitur, 18) ut tum demum moderamini inculpatæ tutelæ ſit locus, ſi quis in abſoluta neceſſitate, vel reſpectiva quidem, ſed in quam ſuam culpa non inciderit, verſetur, (§.CLVIII. 55. 56.) 19) Ut defunctus omni periculo, nullo amplius defenſionis jure gaudeat. 20) Ut qui vel ſine adgreſſoris læſione, vel leviore malo adgreſſori repræ-

nec alterius vitam eo caſu propriæ ſaluti anteponendi. *)

*) Et huc pertinet fabula Oedipi qui patrem ſe adgredientem invadentemque tuendi ſui cauſſa ignarus occiderat, quod factum ita purgat apud Sophoclem *in Oedipo Colon. v.* 1032.

Ἓν γάρ μ' ἄμειψαι μοῦνον, ὧν σ' ἀνιστορῶ.
Εἴ τις σε τὸν δίκαιον αὐτίκ' ἐνθάδε
Κτείνει παραστάς, πότερα πυνθάνοι' ἂν εἰ
Πατήρ σ' ὁ καίνων, ἢ τίνοι' ἂν εὐθέως;
Δοκῶ μέν, εἴπερ, ζῆν φιλεῖς, τὸν αἴτιον
Τίνοι' ἂν οὐδὲ τοὔνδικον περιβλέποις.
Τοιαῦτα μέντοι καὐτὸς εἰσέβην κακά.
Θεῶν ἀγόντων, οἷς ἐγὼ οὐδὲ τὴν πατρὸς
Ψυχὴν ἂν οἶμαι ζῶσαν ἀντειπεῖν ἐμοί.
Unum enim reſponde mihi, quod te interrogo
Si quis te virum juſtum, ſtatim hic
Opprimens occidere vellet: quæreresne,
Utrum pater is eſſet, qui te occideret, an vero ſtatim ulciſcereris?
Exiſtimo, ſi quidem vitam amaret, auctorem cædis
Ulciſcereris, neque, quid juſtum, circumſpiceres.
In talia mala & ego incidi,
Diis impellentibus, de quibus ne quidem patris
Anima, ſi reviviſcat, mihi contradictura eſſet,

§. CLXXXIIII.

Nec minus inde diſces, quamdiu illud jus ſeſe adverſus invaſorem defendendi duret? Recte enim hic diſtinguunt doctores inter eos, qui in ſtatu naturali nulli magiſtratui, a quo defendi poſſent, ſubjecti vivunt, & qui

Spatium ejus in libertate naturali.

qui cum aliis in civitatem coaluerunt. Quum enim in libertate illa naturali, nemo ſit, a quo nobis de injuria caveri poſſit: 24) defendendi jus non poteſt non incipere ab eo tempore, quo in periculo eſſe cœpimus, & durare tamdiu, quoad extra periculi aleam ſimus conſtituti. (§.CLXXXI.18.19.) Quandoquidem vero periculum noſtrum incipit a tempore, quo alter hoſtilem animum adverſus nos oſtendit, & tantiſper durat, dum illum animum hoſtilem nondum depoſuit: 25) tamdiu etiam durare jus defendendi, manifeſtum eſt. *

*] Atque hoc eſt fundamentum, quo univerſum jus belli nititur, ut alteri, qui hoſtilem adverſus nos animum manifeſto prodit, omneſque æquas pacis conditiones pertinaciter reſpuit, mala intentare tamdiu poſſimus, donec depoſito hoſtili animo nobiſcum redierit in gratiam. Qua de re infra ſuo loco plura erunt dicenda.

§. CLXXXIV.

Et in ſtatu civili. Quum contra in ſtatu civili, civis, qui hoſtilem animum adverſus civem prodit, minas ſpargit, inſidiaſve alteri ſtruit, a magiſtratu poſſit coerceri: conſequens eſt, 26) ut civis nec inſidiantem ſibi alterum opprimere, nec 27] periculo defunctus, vindictam, quam a ſuperiore ſperare poteſt, vi & armis petere poſſit; adeoque 28) tempus inculpatæ defenſionis expediendæ anguſtis admodum finibus circumſcriptum, cum ipſo periculo incipiat, nec duret diutius, quam ipſum periculum. *)

*) Et

*] Et ita recte jureconſulti violentam defenſionem quidem permittunt, ſed non niſi in continenti. Ulpianus *l.* 3. §. 9. *D. de vi & vi arm. Eum igitur, qui cum armis venit, poſſumus armis repellere, ſed hoc confeſtim, non* Ex Intervallo. Et alibi expreſſioribus verbis concedit Paullus, ut, qui lapidem, quum aliter ſe tueri non poſſet, in irruentem projeciſſet, non teneretur lege Aquillia, *dum id tuendi dumtaxat, non etiam* Ulciſcendi *cauſſa, factum ſit l.* 45. §. 4. *D. ad leg. Aquil.*

§. CLXXXV.

Præterea ex his principiis (§.CLXXXI. 20) facile intelliges, 29) non licere ei defenſionem ad cædem uſque adgreſſoris porrigere, qui de ejus impetu præmonitus, aut eumdem in tempore conſpicatus, domi ſe continere, aut 30) in tutiorem locum ſeſe recipere, aut 31) vulnere, vel mutilatione aliqua ejuſdem impetum cohibere poteſt, *) quamvis 32) ad fugam, ipſo jam fervente conflictu, capeſſendam, ob anceps illius periculum, nemo omnino obſtrictus videatur, niſi forte tum ipſi pateat perfugium. Püfendorff. *de jur. nat. & gent. II.* 5. 13. Ubi tamen denuo monendum, 33) quum in ſtatu civili tam breve ſit defenſionis tempus, ut in tanta animi perturbatione omnes evadendi vias circumſpicere non liceat, merito non omnia tam amare exigenda, ac veluti ad vivum reſecanda eſſe. Modus violentæ defenſionis.

*] Multo minus ergo quis ad vim & cædem jure provolat, ſi alter ab adgreſſione deſiſtit, oſtenditque, ſe cum adverſario in gratiam redire velle. Unde recte Ariſtides *in Leuctric. I.* obſervat, *Thebanis ad æqua omnia*

omnia paratis, Lacedamoniis vero ultro tendentibus, bonam cauſſam ab his ad illos tranſiiſſe Vid. Grot. *de J. B. & P. II.* 1. 18. Pufend. *de jur. nat. & gent. II.* 5. 19.

§. CLXXXVI.

Pro quibus rebus ſit licita? Denique inde non minus intelligi poſſe vi detur, pro quibus rebus quis ad violentam illam defenſionem ſeſe accingere poſſit? Quum enim quædam ſint calamitates, quæ homini aliquando ipſa morte videntur acerbiores, nec extrema tantum neceſſitas, ſed & ea, quam ſalva vita a ferre poſſumus, favorem mereatur: (§. CLVIII. 54) conſequens eſt, 34) ut, quæ pro vita, eadem pro ſanitate, nec non 35) pro integritate corporis, immo & 36) pro pudicitia tuenda, *) nec non 37 pro magiſtratuum, parentum, liberorum, amicorum, ſed & omnium aliorum, quos in periculo conſtitutos eſſe animadvertimus, defenſione ſint permiſſa.

*) At hic multi diſſentiunt, veluti Auguſtinus *de libero arbitrio I.* 5. Thomaſ. *Juriſp. div. II.* 2. 114. Buddeus *Theol. moral. Part. II. Cap. III. Sect. III.* §. XX. * ex ea ratione, quod pudicitia, tamquam virtus animi, eripi aut vi extorqueri nemini poſſit. Sed quamvis pudicitia mentis ſatis in tuto ſit: attamen honeſtæ virgini ac matronæ non atrocior ulla videri poteſt injuria, quam ſtuprum violentum, maxime quum alteri prolem ex ſe excitare cogatur, & caſtitatis etiam externæ jactura ſit irreparabilis. Quare recte Quintilian. *Declam. CCCXLIX. Puellam uſque in eam injuriam traxiſti, qua nihil gravius bella habent*. Quis ergo vitio vertat honeſtæ feminæ, ſi tam atrocem & intole-

tolerabilem injuriam etiam cum ſtupratoris interitu a ſe amoliri conetur?

§. CLXXXVII.

Paullo difficilior quæſtio eſt, an & is, qui pro honore atque exiſtimatione tuenda, e. g. pro amolienda alapa, ad cædem provolavit, moderamine inculpatæ tutelæ uſus eſſe videatur? At quamvis nihil, ſi a vita diſceſſeris, exiſtimatione ſit præſtabilius, & hinc ſint, qui hic quoque locum eſſe violentæ defenſioni, exiſtiment: (vid. Grot. *de jure belli & pac.* *l. l.* I. 10.) tamen, quia ſolum periculum vitam aliaque, quæ cum vita pari paſſu ambulant, amittendi jus nobis det utendi inculpatæ tutelæ moderamine, (§.CLXXXVI.) exiſtimatio vero & honor propter injuriam non amittitur, immo potius in ſtatu civili non deſunt legitima injuriam vindicandi media: non poſſumus non 38) eorum ſuffragari ſententiæ, qui hic ceſſare jus violentæ defenſionis prudenter cenſent. An & pro honore & exiſtimatione tuenda?

§. CLXXXVIII.

Quum porro officium erga alios abſolutum de nemine lædendo ad MENTEM non minus, quam ad corpus, pertineat, (§.CLXXVIII. 9) & mentis facultates ſint INTELLECTUS & VOLUNTAS: quod ad priorem attinet, nemo temere negaverit, 39) eum graviter lædere alterum, qui juvenem, vel alium minus acutum, mendaciis ac ſophiſmatibus in errorem inducit, 40) eumdem a veritate avertit, 41) præjudicatiſque opinionibus imbuit, immo & is, 42) qui vel tædioſa docendi ratione, vel adfectata ſeveritate efficit, ut ſuæ diſciplinæ Nemo lædendus ratione intellectus.

traditus ab omni veritatis ac ſapientiæ ſtudio abhorreat. *]

*) Ita graviter omnino Maximilianum I. Imp. læſit Petrus, poſtea Novæ civitatis Antiſtes, de quo Cuſpinian. *p. 602. Uti vero habilis per ætatem ad litteras addiſcendas fuit Maximilianus, magiſtro Petro traditus, aliquot annis cum nobilium quorumdam filiis contubernalibus Latinas didicit litteras. Sed quum ejus præceptor, ſolis dialecticis argutiis doctus, ſophiſmata illi inculcare vellet, ad quæ capeſſenda aptus non erat, ſæpius atrociter verberatus ab eo, magis ipſe verberandus, quum verbera ſervos deceant, non liberos, tandem effecit, ut litteras magis odio haberet, quam diligeret.* Manſit etiam alta mente repoſitum, quantum detrimenti hoc ipſo ceperit. Idem enim auctor eſt Cuſpinianus, idemtidem de hoc fato ſuo graviter conqueſtum eſſe Maximilianum, & aliquando inter prandendum, multis adſtantibus, dixiſſe: *Si hodie præceptor meus viveret Petrus, quamquam multa præceptoribus debeamus, efficerem, ut ſe inſtituiſſe me pœniteret.* Add. Ger. a Roo, *Lib. VIII. p. 288.*

§. CLXXXIX.

Nec ratione voluntatis. Quumque non minus gravis ſit læſio VOLUNTATIS, quæ CORRUPTIONIS nomine venit: conſequens eſt, 43) ut contra officium faciant, qui alterum corrumpunt, 44] ad voluptate, libidines, aliaque vitia pelliciunt, 45] & vel verbis minus honeſtis, vel 46) exemplis turpibus, animum deteriorem reddunt, vel denique, 47) quum eum a vitiis prohibere, & in viam reducere poſſint debeantque, id vel plane non, vel non ea,

qua

qua par eſt, animi contentione faciunt, ſed, 48) quantum in ipſis eſt, peccantem adjurare ſtudent. *)

*) Quam gravis & hæc ſit læſio, ſatis intellexit Dionyſius, tirannus Siculus, qui quum ægre facere cuperet Dioni, quem in Peloponneſo manum comparare, ſibique bellum facere conari, audiverat, *filium ejus ſit educari juſſit, ut indulgendo turpiſſimis imbueretur cupiditatibus. Quamobrem puero, priuſquam pubes eſſet, ſcorta adducebantur, vino peuliſque obruebatur, neque ullum tempus ſobrio relinquebatur. Is deinde uſque eo vitæ ſtatum commutatum ferre non potius, poſtquam in patriam reddit pater, [namque adpoſiti erant cuſtodes, qui eum a priſtino victu deducerent] ut ſe de ſuperiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit.* Corn. Nep. Dion. *Cap. IV.* Non ignota eadem ars Romanis adverſus hoſtes, ſuos, aut dubiæ fidei amicos, ceu docent exempla apud Tacit. *Hiſt. IV. 64. Agric. XXI.* 1. Immo arcanum hoc tyrannicum eſſe, obſervat Forſtner. *in Taciti annal. Lib. I.* Utinam inde demum hunc fructum caperet ætas aerea in vitium flecti, monitoribus aſpera, nullos ſe habere hoſtes magis infenſos, quam eos, a quibus a veris virtutibus abducta ad mollem & luxurioſam vitam pellicitur: quin ſe tyrannis ſervire, dum ſe ab illis corrumpi patitur!

§. CXC.

Corpus porro alterius quum non magis, quam mentë, lædere deceat: (§.CLXXVIII. 9) nefas ſane eſt, 49) alterum verberibus, plagis, aliiſque injuriis adficere, 50) vulnera infligere, 51) membris eorumve parte — Nec ratione corporis.

 quem

quem mutilare, 52) corpus alterius inedia, vinculis, tormentis, injuria excruciare, res quibus ei ad conſervandam ſuaviterque tranſigendam vitam opus eſt eripere, intervertere, deterioreſque reddere, & ſi qua alia ſunt, quibus uſus corporis, quod ſanum & integrum aliquis a natura acceperat, alterius dolo vel culpa redditur deterior. Quum enim ab his omnibus nos natura adeo abhorreamus, ut mors nobis minus, quam hæ injuriæ, acerba videri ſoleat: ſane, quod fieri nobis nolumus, nec aliis faciendum eſſe, ſatis unuſquiſque intelligit. *)

*] Et hinc eſſe videtur, quod pleræque antiquæ leges pœnam talionis iis proponerent, qui membrum alterius rupiſſent. Vid. *Exod.* XXI. 23. *Lev.* XXIV. 50. Gell. *Noct. Att.* XX. 1. Diod. Sic. *Bibl.* XII. 17. Quamvis enim vix probabile ſit, vel apud Hebræos, vel apud Romanos, juri illi talionis κατὰ τὸ ῥητὸν locum fuiſſe. Joſeph. *Antiq. Jud.* IV. 7. Gel. *ibid.* eo ipſo tamen, juſtiſſimum eſſe, oſtenderunt legislatores ſapientiſſimi, illi, quod nolit, fieri, qui alteri, quod ſibi fieri noluiſſet, fecerit.

§. CXCI.

Nec ratione exiſtimationis.

Quod ad ſtatum hominis attinet, ad hoc caput præcipuæ pertinet primo EXISTIMATIO, tum SIMPLEX, qua quis pro non malo habetur, tum INTENSIVA, qua ob merita præ aliis gaudet. De opibus enim & facultatibus, quia ſine dominis concipi non poſſunt, intra demum erit dicendi locus. Quum vero, quod ad famam atque exiſtimationem attinet aliquis lædi non poſſit niſi per CALUMNIAS, (§. CLIV.)

(§.CLIV.) & dicta factaque, ad contumeliam ac ignominiam alicujus comparata, quæ INJURIAS vocamus: 53] ab utriuſque abſtinendum eſſe, eo minus obſcurum eſt, quo ægrius eas ferre ſolemus, ab aliis illatas. *)

*] Hinc recte Simplicius ad Epict. Enchirid. *Cap. XXXVIII. p.* 247. injurias & contumelias vocat παρὰ φύσιν οὔσας διαθέσεις τῆς ψυχῆς, ϗ νόσους ϗ αἴσχη ϗ κακίαν τῆς ψυχῆς, *adfectiones animæ, naturæ contrarias, quin morbos, probra, & vitium animarum.* Quod vero naturæ mentis contrarium & in ſe malum eſt: illud conſentaneum eſſe non poteſt juri naturæ, quod nos ad bonum obligat. (§.LXXVIII.)

§. CXCII.

Nec ratione pudicitiæ.

Deinde & ratione PUDICITIÆ lædi poteſt hominis, ſtatus, quia, illa ſive blanditiis ſollicitata, ſive vi proſtrata, & exiſtimatio detrimentum capit, & ipſæ turbantur familiæ. Quum ergo nemo lædendus ſit: (§.CLXXVIII. 8) facile patet, 54) nullius pudicitiæ ſtruendas eſſe inſidias, 55) omniaque ſtupra, tum violenta, tum 56) voluntaria *) multoque magis 57) adulteria, & 58] reliquas nefandas ac intolerabiles injurias juri naturæ omnino repugnare.

*] Quamvis enim hic ceſſare videatur axioma: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris,* quum uterque conſentiat, adeoque id, quod fit, ſibi fieri velit: primo tamen generatim nemo ſibi quidquam vult fieri, quo fiat infelicior. Infelicior vero fit, qui ad voluptates, libidines, aliaque vitia pellicitur, adeoque ratione voluntatis læditur. (§. CLXXXIX.) Deinde plerumque læduntur & alii,

alii, veluti parentes, ſponſi, cognati, ac ſaltim, quod ad hos attinet, manifeſto ſtuprator violat axioma illud juris naturæ præcipuum: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*. Denique qui ſtuprum feminæ perſuadet, is eam corrumpit. Quum vero nos, ſi ſapimus, corrumpi nolimus: nec feminam illam corrumpere licet. Tantum ergo abeſt, ut excuſanda ſit illa alienæ pudicitiæ ſollicitatio, ut eam quidnam legislatores gravius puniendam exiſtimarint, quam ſtuprum violentum, *quod eos qui vim faciunt, odio haberi cenſuerunt, ab illis, quibus vis illata eſt: quum qui ſe inſinuando perſuadent, adeo animos pervertant, ut aliorum uxores ſibi reddant benevolentiores, quam maritis, & univerſam domum ſuæ faciant poteſtatis, liberoſque reddant incertos, maritorumne ſint, an adulterorum*. Liſias *Orat.* I.

§. CXCIII.

Lædi aliquis poteſt cogitando, geſtibus, verbis & factis.

Ex his vero, quæ adhuc diximus, ſatis intelligitur, 57) lædi aliquem poſſe actionibus tum *internis*, puta COGITATIONIBUS, ad alterius læſionem comparatis, tum *externis*, veluti GESTIBUS, VERBIS, & FACTIS. (§. XVIII. 36) Hinc ſatis patet, 60) etiam odium, contemtum, invidiam, aliaque animi vitia juri naturæ adverſari. *61) Abſtinendum quoque eſſe a geſtibus, ex quibus odium, contemtus, invidia elucent, quique alterius animum perturbare poſſunt. 62) Multo graviſſimam in foro humano eſſe læſionem, quæ in verbis factiſque conſiſtit.

*) Quia auctor juris naturæ eſt Deus καρδιογνώστης, ſane non minus ejus voluntatem violat, qui quid contra legis ſuæ præſcriptum

co-

cogitat, quam qui illam verbis factiſque tranſgreditur: ac proinde jam ſupra jus naturæ ad actiones internas non minus, quam ad externas, pertinere obſervavimus. [§.XVIII. 36.] Deinde quum juris naturæ genuinum principium ſit *Amor*, (§.LXXIX.37.) is vero non primario in actione externa, ſed id adpetitione boni, enim percepta ex alterius perfectione & felicitate delectatione conjuncta, conſiſtat: (§.LXXX.) non poteſt non juri naturæ repugnare etiam odium alterius, adeoque averſatio cum percepta ex alterius infelicitate atque imperfectione delectatione conjuncta, quamvis illa interna ſit, & in ſola cogitatione conſiſtat. Hinc Servator noſter, optimus legis divinæ, tum naturalis, non poſitivæ, interpres, & actiones internas legi adverſas damnat. *Matth. V.* 22 28. Et hæc iis opponenda duximus, qui jus naturæ & gentium tantum ad actiones externas pertinere exiſtimant.

§. CXCIV.

Quum vero & VERBIS, ſeu SERMONE, lædi alter poſſit: (§.CXCIII. 62.) operæ pretium fuerit, de officiis circa SERMONEM agere paullo accuratius. Tanta nimirum erga nos eſt providi Numinis clementia, ut non modo mentem nobis dederit, quæ percipere, judicare, ratiocinari, adpetere item & averſari poſſit, ſuarumque cogitationum ſibi ſit conſcia, ſed & facultatem cum aliis communicandi animi ſenſa, ut & hi, quid cogitemus, velimus, nolimus, non ignorent. Quamvis vero & bruta animantia hinnitu, rugitu, murmure, boatu, latratu, ſimilive ſono incondito animi ſenſa & adfectus obſcu-

Sermonem homo præ brutis peculiarem habet.

ſcure & confuſe prodere videamus: *) homini tamen id præterea divinitus datum eſt, ut quid cogitet, clare & diſtincte eloqui, de eoque alterum certiorem reddere poſſit.

*] Sic canis alio ſono iram, alio dolorem, alio φιλανθρωπίαν, alio alios adfectus prodit: at quid ſpeciatim cogitet, nec clare diſtincteque exprimit, nec ullo ſono exprimere poteſt, quum tamen & canus, & pleraque animalia perfectiora iiſdem pœne organis loquendi, quibus homo gaudet, inſtructæ ſint. Quin quo imperfectius eſt animal, eo minus ullum ſonum, quo animi ſenſa indicet, edit, veluti piſces, cochleæ, oſtreæ. Unde non potuiſſet Pythagoras magis cordatioribus omnibus debere ludibrium, quam dum ſe brutorum ſermonem non modo intelligere, verum etiam cum iiſdem colloqui poſſe, jactavit, ſeque hoc ipſo vel fanatici ingenii hominem, vel inſignem impoſtorem eſſe, oſtendit. Vid. Jamblich. *vit. Pythag.* *Cap.* XIII.

§. CXCV.

Quid ſermo? Quandoquidem ergo id, quod circa ſermonem præ brutis peculiare habemus, in clara, & diſtincta cogitationum noſtrarum communicatione cum aliis conſiſtit, (§. CXCIII.) experientia porro docet, id nos conſequi per ſonos articulatos, *) id eſt, per ſonos, per organa loquelæ tam diverſimode modificatos, ut diverſæ inde voces, quibus res omnes, earumque modos, ſtatum, actiones & paſſiones denominare placuit, emergant. Quare SERMO eſt ſonus articulatus, quo animi noſtri ſenſa cum aliis clare & diſtincte communicamus.

*) At

*] At ingenium humanum in eo non adquievit, quod rebus omnibus certa ac diſtincta nomina impoſuit, ſed & alia invenit ſigna, quibus loco ſermonis uteremur, ſi non eſſet eo utendi occaſio. Sic enim invenimus modum, & cum abſentibus animi noſtri ſenſa per figuras litterarum, ita diſtincte communicandi, ut verba noſtra non audiant, ſed viſu percipiant. Quod ſane tam ſtupendum eſt θαῦμα, ut quidam id ipſi Deo tribuere non dubitent. Eſt & modus veluti colloquendi per digitos, quem in Turcia ab elinguibus inventum, magnatibus ibi admodum familiarem eſſe, refert Ricaut *tableau de l' Empire Ottomanique Cap.VII. p.* 12. Ut jam non dicam de *oculiloquio & pediloquio*, de quibus ſingulares exſtant Molleri Altorffenſis *diſſertationes*. Hæc omnia quamvis *Sermonis* nomen non mereantur, tamen ſunt loco ſermonis, ac proinde, quod circa ſermonem, idem & circa hæc ſigna juſtum eſt.

§. CXCVI.

Ex qua definitione ſatis patet, *63*) ſermonem nobis nec Dei, nec brutorum, *64*] ſed noſtri aliorumque hominum cauſſa datum eſſe, ac proinde *65*) Deum velle, ut eo animi ſenſa, quatenus id amor, quem nobis imperavit, exigit, cum aliis communicemus, *] adeoque *66*) ut ne ſermone quidem noſtro alios lædamus, ſed *67*) noſtris aliorumque commodis etiam ſermone noſtro pro virili ſerviamus.

Quomodo eo utendum ſit?

*) Recte nimirum ratiocinamur, ſermonem non Dei cauſſa nobis datum eſſe, quia Deus omnes cogitationes noſtras, & ſine ullo ſermone noſtro intelligat; nec brutorum cauſ-

ſa,

ſa, quæ ſermonem noſtrum non tamquam ſermonem, ſed tamquam alia, quibus adſueta ſunt, ſigna percipiunt: adeoque nihil ſupereſſe, quam ut nos ſermocinandi facultatem noſtri aliorumque hominum cauſſæ primario accepiſſe ſtatuamus. Noſtri cauſſa, non ut nobiſcum cogitationes noſtras communicemus, quippe quarum jam tum nobis ſumus conſcii, ſed ut alios reddamus certiores, quid nobis fieri velimus, & qua in re alios nobis utiles eſſe velimus. Aliorum cauſſa, ut & his, quæ ſcire eorum intereſt, & quid illis utile futurum ſit, indicare poſſimus. Quum ergo alii amandi ſint æque ac nos ipſi, & quod nobis fieri nolumus, id nec aliis faciendum ſit: conſequens ſane eſt ut neminem ſermone noſtro lædere, aliis vero pro virili prodeſſe teneamur.

§. CXCVII.

Verborum notione recepta utendum.

Quum ergo ad animi ſenſa cum aliis communicanda comparatus ſit ſermo, [§. CXCVI. 65] idque fiat per ſonos articulatos, quibus res omnes, earumque modos, ſtatum, actiones, paſſionesque denominare placuit: [§. CXCV.] conſequens eſt, 68] ut colloquuturi verbis non aliam, quam quæ ſemel placuit notionem tribuere, vel 69] ſi verbo inſolito, aut notione minus vulgari utantur, mentem ſuam accurare explicare teneantur, nec 70) ægre ferre poſſint, ſi ceteroquin verbis eo ſenſu, qui ſemel inter linguæ peritos obtinet, vel hoc tempore receptus eſt, accipiantur, ſi id verborum σαυ-φή, aliæque circumſtantiæ ferant.

§. CXCVIII.

Nemo ſermo-

Quumque Deus velit, ut ſermone animi

ſenſa, quatenus id amor exigit, cum aliis communicemus, (§.CXCVI.65) amor vero hic non patiatur, ut alterum ſermone noſtro lædamus, (ib. *66.*) denique lædere ſit, aliquid perfectionis felicitatiſve alteri detrahere: (§.LXXXII.) ſequitur ſane, 71) ut nihil, cujus notitiam jure perfecto imperfectove *) a nobis exigere alter poteſt, facere: 72) nihil, quod falſum eſt, eo caſu eloqui, neque 73) quemquam ſermone in errorem inducere, vel ei ullum detrimentum adferre debeamus.

næ læ-dendus.

*) *Jus perfectum* eſt correlatum obligationis perfectæ, *imperfectum* imperfectæ. Prius exigit, ut neminem lædamus, ſuumque cuivis tribuamus: [§. CLXXIV.) adeoque toties a nobis veritatem jure perfecto a nobis exigere quis poteſt, quoties, illa diſſimulata, vel converſa in mendacium, vel adulterata ſaltim, a nobis læderetur: vel quoties ex pacto, ipſiuſve negotii, quod nobis cum illo intercedit naturæ id illi debemus, ut veritatem eloquamur. Quumque poſterius nos ex virtute obliget ac alterius perfectionem ac felicitatem, æque, ac noſtram, pro virili amplificandam: facile paret, toties nos teneri ad veritatem aperte & ſine diſſimulatione eloquendam, quoties alterius perfectionem felicitatemque ſermone noſtro amplificare licet. Jus ergo alterius perfectum lædit, qui ſciens, alteri inſidias a percuſſore ſtrui, id diſſimulat, vel illi plane perſuadet, percuſſorem, tamquam amicum, ſalutandi cauſſa acceſſurum, itemque. qui ſuſcepta rerum alienarum cuſtodit, fures adeſſe ſciens diſſimulat, vel eos tamquam viatores apud ſe divertere, mentitur. Jus imperfectum al-

alteri intervertit, qui errante altero, negat, ſibi rectam viam notam eſſe, vel ei plane viam aliam monſtrat.

§. CXCIX.

Lædere poſſumus alterum diſſimulatione, mendacio, deceptione.

Qui tacet id, cujus notitiam alter jure perfecto vel imperfecto ab eo exigere poteſt, is DISSIMULAT. Qui eo caſu eloquitur aliquid, quod falſum eſt, ut alteri detrimentum inferat, is MENTITUR. Qui denique alterum, cui mali quid facere cupit, in errorem inducit, eum DECIPERE alterum dicimus. Ex quibus definitionibus, cum ſuperiore paragrapho comparatis, liquido patet, 74) tum diſſimulationem, qualem deſcripſimus, tum 75) mendacium omne, tum 76) deceptionem, juri naturæ ac gentium repugnare.

§. CC.

Quando vel tacere, vel falſum dicere, vel ambigue loqui liceat?

Attamen quum ita comparatus ſit, quem aliis debemus, amor, ut hos non majore, quam nos ipſos, ſed pari amore proſequi teneamur: (§. XCIV. 65) conſequens eſt, 77) ut tacere liceat, ſi ſermo noſter alteri non profuturus, nobis vero aliiſve detrimentum aliquod adlaturus ſit. 78) Ut & falſi quid dicere, & 79) ſermone ambiguo uti non ſit nefas, 80) ſi alteri nullum jus ſit, veritatem a nobis exigendi, (§. CXCVIII.) 81) vel nos ſermone aperto ei, cui honeſte non poſſumus non reſpondere, nihil commodi, nobis vero aliiſve multum detrimenti eſſemus adlaturi, vel ſi denique 82) hujuſmodi ſermone ad alterum non modo nihil

hil detrimenti, ſed & haud parum utilitatis, ſit redundaturum. *]

*] Sic ſane nemo vitio verterit mercatori, ſi a curioſo interrogatus, quam dives ſit, taceat, vel alio ſermonem inflectat, per *n.* 77. Nec magis reprehenſione videbitur dignus Imperator, qui hoſtem vel ſparſo falſo rumore, vel fama ambigua, decepit, quia hoſti nullum neque perfectum, neque imperfectum jus eſt, veritatem ab hoſte, tamquam hoſte, exigendi, *per num.* 78. 79. 80. Porro Athanaſii potius prudentiam laudaveris, quam accuſes dolum, quod ſe fugientem perſequentes ambiguo ſermone ita detinuit, ut cum Athanaſio ſe colloqui non intelligerent. Theodor. *Hiſtor. Eccl. III.* 8. Sine periculo enim tacere non poterat, & ſermo apertus perſequentibus nihil utilitatis; Athanaſio multum detrimenti attuliſſet, *per num.* 81. Denique nemo dubitat, non agere contra officium, qui, ſi id vel docentis conditio, vel captus auditoris exigere videatur, fabulis, fictionibus, parabolis, ſymbolis & ænigmatibus alios meliores reddere & veritatem ſub hoc vehiculo aliis ingerere ſtudent, quum his proſint, nemini vero eo ipſo noceant *per num.* 82.

§. CCI.

Ex quo colligimus merito, 73) injuſtam eſſe omnem DISSIMULATIONEM, (§.CXCIX. 14) non omnem TARCITURNITATEM, per quam intelligimus reticentiam ejus, ad quod aperiendum alteri, nec perfecte, nec imperfecte obligamur. (§.CC.77.) 84) Injuſtum eſſe omne MENDACIUM, (§.CXCIX. 75) non omne FALSILOQUIUM, [§.CC.78.ſeq.] 85] *Quid taciturnitas, falſiloquium, fictio?*

Injuſtam eſſe DECEPTIONEM alterius, (§. CXCIX. 77) non autem SERMONEM ACUTUM & FICTUM. (§. CC. 79. ſequ.) adeoque 86.] hæc omnia, niſi judicio noſtro decipi velimus, accurate eſſe diſtinguenda. *)

*) Apud Græcos quodammodo ambiguum eſt vocabulum ψεῦδος, quod & *mendacium* & *falſiloquium* ſignificare poteſt. Pro mendacio enim accepit Demoſthenes, dicere ſolitus, οὐδὲν εἶναι, ὅ, τι μεῖζον ἂν ἀδικήσειέ τις, ἢ ψευδῆ λέγων, *nullam eſſe rem, quam gravius quis lædere poſſit, quam dicendis mendaciis.* Pro falſiloquio Chariclea, cujus fertur apophthegma: καλὸν ποτε εἶναι τὸ ψεῦδος, ὅταν ὠφελοῦν τοὺς λέγοντας, μηδὲν καταβλάπτῃ τοὺς ἀκούοντας. *Bonum eſſe aliquando falſiloquium, quum videlicet ita juvet eo utentes, ut interim audientes non lædat.* Heliod. *Æthiop. Lib. I. Cap. III. p.* 52. At non ita ἐκ τῶν μέσων eſt vocabulum mendacium, quod, quum ſemper turpe atque deteſtabile vitium notet, a falſiloquio merito diſtinguitur. Quod & de reliquis, quæ hic conjunximus, vocabulis eſt obſervandum.

§. CCII.

Quid veritas & veracitas? Idem obſervandum de VERITATE & VERACITATE. Quum enim is VERAX dicatur, qui veritatem ſine diſſimulatione eloquitur, quoties alteri eam ex nobis intelligendi perfectum imperfectumve jus eſt: conſequens eſt, 87) ut VERACITAS ſemper in laude ponenda ſit; contra 88) indifferens videatur, & mala non minus, ac bona eſſe poſſit VERITAS, quippe quæ in convenientia verborum ſignorumque externorū cum cogitationibus men-

tis

tis conſiſtit, (*Elem. philoſ. ration.* §.XCIV.) ſiquidem 89] is non ſemper facit officium qui omnes cogitationes ſuas aperit. *)

*) Notum illud Syracidis, *ſapienti os in corde, ſtulto cor in ore eſſe*. Vera ergo dicit dives, qui theſauros ſuos furi prodit, nec tamen ideo ejus virtutem & veracitatem quiſquam laudaverit: quum contra illi mendacium exprobrari non poſſit, ſi expiſcante fure, tacuerit, aut ſermonem alio inflexerit. [§.CC. *] Hinc illa Simonidis: μεδέποτε μὲν αὐτῷ μεταμελῆσαι σιγήσαντι, φθεγξομένῳ δὲ πολλάκις, *numquam ſe pœnituiſſe ſilentii, ſermonis ſæpenumero*. Nec non hoc Thaletis: Οὐ τὰ πολλὰ ἔπη φρονίμην ἀποφαίνεσθαι δόξαν, *non multa verba prudentis animi indicium eſſe*. Et quæ ſunt his ſimilia.

§. CCIII.

Quid adſeveratio, jusjurandum, benedictio, exſecratio?

Sermo, quo nos veritatem eloqui, vel falſi nihil dicere, ſerio confirmamus, dicitur ADSEVERATIO. Adſeverationem, quæ fit invocato Deo tamquam vindice, JUSJURANDUM vocamus. Denique ſermo, quo alteri fauſta quævis a Deo precamur, BENEDICTIO; quo dira quævis adprecamus, MALEDICTIO; quo quis, exæſtuante ira, capiti ſuo diras imprecatur, EXSECRATIO ſolet adpellari.

§. CCIV.

Quando uti liceat adſeverationibus.

Quum ergo, qui aliquid adſeverat, ſerio confirmet, ſe verum eloqui, nec falſum dicere, (§.CCIII.) id vero nemo ſanus faciat, niſi qui ſuſpicatur, pellucere mendacium, qualis ſuſpicio conſcientiæ malæ indicium eſt; (§.XXXV. (90) nemo prudens adſeverationibus temere & præter neceſſitatem,

tem, ſed 91) tum demum utetur, ſi quis alter ſine cauſſa in dubium vocat ea, quæ dicit, & 92) nec aliter eum convincere poteſt, & 93) ejus tamen intereſt, ſibi fidem haberi. Ex quo porro colligimus, 94) tanto magis eum agere contra officium, qui multis graviſſimiſque adſeverationibus ad lædendum decipiendumque alterum utitur. *)

*) Quum enim alterum circumvenire & decipere, in ſe turpe ac contra officium ſit: (§ CXCIX. 76.) quid turpius atque injuſtius poſſet excogitari, quam decipere per adſeverationes? Et huc pertinet Romanorum formula: *Uti Inter Bonos Bene Agier Oportet, Uti Ne Propter Te Fidemve Tuam Captus Fraudatuſve Siem.* Cic. *de Offic. III.* de 16. Turpe enim eſt alterum capere & defraudare, & multo turpiſſimum *capere & fraudare per fidem ſuam*. Unde & famoſum fuiſſe judicium fiduciæ, obſervat V. C. Franc. Car. Conradi *de. pacto fiduc. Exerc. II. §. IV.*

§. CCV.

Quando benedictionibus? An & maledictionibus & exſecrationibus?

Quumque, cujus perfectione & felicitate delectamur, ei fauſta quævis non minus, ac nobis ipſis, contingere velimus: 95) non iniquum ſane erit, alteri benedicere, eique fauſta quævis adprecari, dum id fiat ſerio, & ex amore, non ex conſuetudine, & veluti dicis tantum cauſſa. *) Contra ea 69) quum odium ſpirent maledictiones, eas eſſe injuſtiſſimas, niſi cum miſericordia quis alteri denunciet, quæ ejus furfuris hominibus ipſe Deus jam interminatus ſit. Denique 97) exſecrationes, quippe & amori ſui ipſius adverſas, & ex deſperatione & ira immo-

modica profectas, numquam eſſe excuſandas: neque hic, dum ex recta ratione rem æſtimamus, in cenſum venire debere exempla quædam heroica, quorum conſideratio ad aliam cathedram videtur pertinere.

*] Itaque plerumque fauſtæ acclamationes, quæ ex variis cauſſis occini ſolent illuſtribus ac potentioribus viris, in adulationes abeunt. Immo aliquando ſunt tamquam venenum, melle conditum, quoties, eum, cui bene precantur, periiſſe mallent, vel vitæ ejus ac fortunæ ſtruunt inſidias. Hæc omnia quum non ex amore, ſed odio, proficiſcantur, contra jus naturæ eſſe, nemo negaverit.

§. CCVI.

Quod ad JUSJURANDUM attinet, quum per illud intelligatur adſeveratio, Deo, tam quam vindice invocato, facta, (§.CCIII.) & ne ipſa quidem ſimplice adſeveratione temere & promiſcue utatur vir bonus, (§. CCIV.) 98) multo minus temere & ſine neceſſitate utetur jurejurando, ſed 99) tum demum, quando id vel a ſuperiore, veluti judice, vel ab alio deferatur, ſiquidem tunc vel ipſe amor exigit, ut alterum de veritate reddamus certiorem, eique ſuſpicionem metumque falſitatis eximamus. Id vero 100) locum habet in omni jurejurando, adeoque 101) ne opus quidem eſt tot diviſionibus in jusjurandum PROMISSORIUM, & ADSERTORIUM, & hujus in TESTIMONIALE & LITIS DECISORIUM, *) quum eædem ubique regulæ obtineant.

Juris-jurandi quis ſit uſus?

*] Accedit, quod ſi rem expendamus paullo

accuratius, omne jusjurandum ſit *promiſſorium*. Quiſquis enim jurat, ſive ſuperiore, ſive adverſario deferente, ille promittit, ſe veritatem eloquuturum bona fide. Ceterum id intereſſe ajunt inter *Promiſſorium* & *Adſertorium*, quod illud ſuper facto futuro; hoc ſuper præterito præſtetur, quod poſterius ſi quidem de facto alieno juratur, *Teſtimoniale*; ſi de proprio, *Litis Deciſorium*, & quidem, ſi a judice defertur ſuper facto ipſo, vel *Suppletiorum* vel *Purgatorium*: utrumque vero *Neceſſarium*; ſi ſuper quantitate obligationis, *Jusjurandum In Litem*; ſi ſuper conſcientia litigatoris, *Jusjurandum Malitiæ* vel *Calumniæ*, denique ſi pars parti jusjurandum extra judicium defert, *Voluntarium*, ſin in judicio, *Judiciale* vocari ſolet. Enim vero hæc ex juriſprudentia magis Romana, quam ex naturali eſſe, vel inde patet, quod aliæ gentes, veluti Hebræi, & Græci, eas diviſiones non agnoverunt. Vid. Codex Talmudicus שמעות *Tom. IV. edit. Surenhuſ.* Maimonid. *de Jurejurando*, editus a Diethmaro *Lugd. Bat.* MDCCVI. Selden. *de Synedr. Hebr. II.* 11. Jac. Lydius *de juramento*. Quibus addi poſſunt, quæ Petitus, aliique antiquitatum ſcriptores, de uſu forenſi jurisjurandi apud Græcos paſſim commentati ſunt.

§. CCVII.

Qui & quomodo jurare debeant? Quumque a jurantibus Deus, tamquam vindex, invocetur; (§.CCIII.) conſequens eſt, 102) ut in ludibrium abeat jusjurandum athei, nec leviter peccet, qui homini ejus commatis jusjurandum defert. 103) Ut jusjurandum tum quod ad formulas, tum quod ad ritus attinet, cujuſvis religioni ſit attem-

attemperandum, *) adeoque ne jurisjurandi quidem nomen mercatur adſeveratio per res, quarum nulla mentem vincit religio. 104.) Ut perjurii merito det pœnas, qui per falſo Deos pejeravit, immo 105) & atheus, qui diſſimulato atheiſmo, per Deum pejeravit, tamquam qui alios decepit, jure puniatur.

*) Modo formula hujuſmodi non ſimul tendat in ignominiam veri Dei, quippe quum actiones hujuſmodi ne neceſſitas quidem extrema excuſet. [§. CLX. 60.] Hinc experientia docet, jusjurandum, Judæo delatum, ejus religioni attemperari, quia formula illa nihil complectitur, quod in Dei veritatiſve Chriſtianæ ignominiam vergat. Contra dubitarim ego, an excuſandus ſit judex chriſtianus, qui mahumedanorum apud ſe jurare jubeat *per Mahumedem, maximum Dei unius prophetam*, maxime, quum non ſit talis mahumedanorum religio, ut præſtito per verum Deum, cœli terræque conditorem, jurejurando, non æque ad eloquendam veritatem adſtringantur, ac ſi ſimul impoſtoris iſtius faciant mentionem.

§. CCVIII.

Ex eo porro, quod non ultro & temere, ſed, deferente altero, jurandum eſt, (§. CCVI. 99) colligimus, 106) jusjurandum præſtari in gratiam non jurantis, ſed deferentis, adeoque 107) illud ex ejus, non ex jurantis, mente atque intentione eſſe explicandum, ac proinde 108] abſurdiſſimas eſſe cavillationes illas, vel reſervationes mentales, quas vocant, quibus homines improbi jurisſ-

Cujus ex mente interpretandum ſit jusjurandum?

juriſjurandi vim eludere conantur: 109) abſurdiſſimas etiam interpretationes eorum, qui turpia vel abſona poſtulant ab iis, qui ultro jurarunt, alterum repulſam a ſe non laturum. *)

*] Quamvis enim multipliciter peccet, qui ſe tali jurejurando obſtringit, primo quod ultro ac præter neceſſitatem, & nemine deferente, jurat: (§. CCVI. 98. 99.) deinde, quod in anteceſſum promittit, alterum non laturum repulſam, quum nondum præſcire poſſit, qualia petiturus ſit alter: denique quod hoc ipſo ſe ſine neceſſitate vel perjurii, vel temerarii juriſjurandi periculo exponit; non tamen hujuſmodi jurejurando quiſquam obſtringitur ad id, quod juratus promiſit, præſtandum, ſi quid alter, quod factu impoſſibile, turpe, atque, iniquum ſit, petat. Quum enim ſibi ipſe detulerit jusjurandum; illud procul dubio ex ejus tantum mente ac conſilio erit interpretandum. [§. CCVIII. 107.] Nemo vero, cui ſana mens eſt, ſeſe ad ea, quæ vel per naturam, vel per legem fieri non poſſunt, obſtringere velle creditur. Peccavit ergo Herodes *Matth. XIV.* dum filiæ ſaltatrici jurejurando, temerario promiſit, ſe, quidquid eſſet petitura, daturum, at multo graviore ſe ſcelere obſtrinxit, dum ei petenti Joannis caput indulgere non dubitavit.

§. CCIX.

Effectus ejus & nata inde obligatio.

Ceterum quum jusjurandum ſit adſeveratio, cum invocatione Dei tamquam vindicis, conjuncta: [§. CCIII.) conſequens eſt (§. CXXXI. 36.) 110) ut quiſque obligatus ſit ad jusjurandum religioſe ſervandum. 111)

Ut

Ut cavillationibus jurijurando non ſatisfiat. *) Ut tamen 112) legi cedere debeat obligatio jurisjurandi, adeoque 113) illud nullam obligationem producat, ſi quis ſe eo ad rem turpem, legibuſve prohibitam, devinxerit, quamvis, 114) ſi legibus directe non refragetur jurata promiſſio, omnino quis teneatur, niſi dolo alterius malo deceptus, vel vi injuſta adactus, jurari. (§. CVII. & CIX. 43.) Ex quo denique patet, 115) quid ſtatuendum ſit de canoniſtarum axiomate: *omne jusjurandum eſſe ſervandum, quod ſine ſempiternæ beatitudinis detrimento ſervari poſſit.*

*) Eſt vero *ſatisfactio per* Cavillationem, ſi quis verbis non menti deferentis ſatisfacit. Quod quam impium ſit, facile patet. Qui per cavillationem ſatisfacit jurijurando, is alterum decipit. Decipere alterum in ſe injuſtum eſt, [§. CXCIX. *76.*] & multo quidem injuſtius, ſi quis invocato ſummo Numine, tamquam vindice decipiat. Hinc vere perjurium admiſit Hatto, Archiepiſcopus Moguntinus, dum Alberto Bambergenſi pollicitus, ſe eum ſalvum reducturum in caſtellum, ſimulata fame, reduxit ad capiendum jentaculum, exſolutum ſe eo ipſo ratus jurisjurandi religione. Otto Friſing. *Chron.VI.* 15. Marian. Scot. *ad ann.* DCCCCVIII. Miratur hanc *Archipræſulis verſutiam* Ditmarus Merſeb. *Lib. I. ineunte*, & recte miratur, quum ne Romani quidem ſine cenſura ac nota dimiſerint captivum, qui ſimili jurejurando aſtuve hoſtes deceperat. Gell. *Noct. Att. VII.* 18. De eo recte Cic. *de offic. III.* 32. *Liberatum ſe eſſe jurejurando interpretabatur. Non recte. Fraus enim adſtringit, non diſſolvit perjurium. Fuit igitur ſtulta calliditas,* per-

perverſe imitata prudentiam. Itaque decrevit Senatus, ut ille veterator & callidus vinctus ad Annibalem duceretur.

§. CCX.

Qui læſit, tenetur ad ſatisfactionem.

Sic ſatis demonſtraſſe nobis videmur, neminem nec verbis, nec factis, nec ipſa cogitatione, eſſe lædendum: Quum vero quicumque alterum infeliciorem reddit, LÆDERE dicatur: is vero vel maxime alterum reddat infelicem, qui, quod ei intulit, damnum non reſarcit: conſequens eſt, 116) ut, qui damnum dedit, ad illud reſarciendum, ſatisfaciendumque omnino ſit obligatus 117). Ut, qui ſatisfactionem illam alteri denegat, novam illi injuriam inferre, ac denuo illum lædere recte dicatur. *) 118). Ut ſi plures damnum dederint, circa ſatisfactionem idem obſervandum ſit, quod ſupra de imputatione actionis a pluribus perpetratæ diximus. (CXII. ſequ.)

*) Obligationem hanc ad ſatisfactionem Ariſtoteles *Ethic. ad Nicom. V.* 2. ex contractu involuntario; Puſendorffius *de jur. natur. & gent. III.* 1. 2. ex eo derivat, quod fruſtranea futura eſſet lex de nemine lædendo, niſi ſimul vellet legiſlator, ut damnum reſarciretur. At nos ex ipſo *Læſionis* conceptu id officium elicimus. Non enim magis imperfectiores nos atque infeliciores reddit, qui quid nobis, quod noſtrum eſt, intercipit & aufert, quam qui, quod intercepit & abſtulit, non reſtituit, vel alio modo non ſatiſfacit. Quum ergo nemo ſit lædendus: nec reparatio damni vel ſatisfactio erit deneganda.

§. CCXI.

§. CCXI.

Per SATISFACTIONEM hic intelligimus præſtationem ejus, quod lex a lædente exigit. Duo autem lex quævis perfecta exigit, I) ut, quia facto ſuo quis alteri damnum dedit, id refarciatur. * II) Ut, quia & ipſe legislator per denegatum obſequium læſus eſt, malum aliquod paſſionis ferat, quiſquis alteri contra legem damnum intulit. Quamobrem 119) *ſatisfactio* ſemper & pœnam, & reparationem damni, ſuo ambitu complectitur. Grot, *de jure belli & pac. II.* 17. 22. & 120.) una alteram vel ideo non tollit, quod vitioſitas actus, ob quam pœna irrogatur, & damnum, quod refarciendum eſt, in omni delicto ſemper conjuncta ſunt. Sed de POENA alibi erit dicendi locus. Quid ſatiſfactio, & quotuplex?

*) Si damnum nullius facto illatum eſt, nemo etiam ad ſatisfactionem eſt obligatus, neque caſus, a ſola providentia divina profectus, ulli mortalium poteſt imputari. (§. CVI. 27.) Et inde ſequitur, ut, ut ſi quis in rebus ſuis tale damnum paſſus ſit, eum dominus ferre teneatur. Quod enim nemini imputare poſſumus; id ipſi ferre cogimur. Caſum ergo, qui nemini imputari poteſt, ipſe dominus ferre cogitur.

§. CCXII.

DAMNUM porro datum aut ita comparatum eſt, ut res omnis in primum locum reſtitui poſſit, aut ut factum infectũ fieri nequeat. Priore ergo caſu 121) res ipſa exigit, ut res omnino in priorem ſtatum reſtituatur, ſimulque 122) damnum quod læſus hoc ipſo, quod eum re ſua carere oportuit, Quomodo præſtanda?

& 123) quod pro recuperanda illa impenſas facere coactus eſt, ſenſit, reſarciatur. Poſteriore, 124) ut æqua æſtimatione in tantum, quantum fieri poteſt, læſo præſtetur indemnitas, & 125) ea in re non modo veri pretii, ſed & adfectionis ratio merito habeatur. Quod exemplis homicidii, vulnerationis, mutilationis, adulterii, ſtupri, ſimiliumque criminum illuſtrat Puſendorffius *de jur. nat. & gent.* I. 7. *ſequ.*

CAPUT VIII.

De Officiis erga alios imperfectis.

§. CCXIII.

Connexionis ratio.

ITa ſatis nobis demonſtraſſe videmur, neminem eſſe lædendum: quin & oſtendiſſe, in quo conſiſtat alterius læſio. Jam ergo proximus eſſet, ut quomodo ſuum cuique tribuendum ſit, eadem induſtria explicaremus, [§.CLXXV.] niſi hoc officia HYPOTHETICA ita eſſent comparata, ut ſine imperfectorum natura & indole intelligi nequeatur. (§.CLXXVI.) Quare conſultiſſimum fuerit tractationem hanc præmittere, attamen id iterum iterumque monere, ne ὕϛερον πρότερον, i. e. crimen, ævi noſtri Rhadamanthis capitale, ſcientes dolo malo perpetraſſe videamur.

§. CCXIV.

Officiorum imperfectorum

Fons horum officiorum omnium eſt AMOR HUMANITATIS vel BENEFICENTIÆ, (§. LXXIV.) quo ei, quem amamus, & id libenter tribuimus, quod non debemus jure ſtricto,

ſto, & quod tamen ad ejus felicitatem perti- nere animadvertimus: Quum vero HUMANITAS nos ſine detrimento; BENEFICENTIA & cum detrimento aliis prodeſſe jubeat: (§. LXXXIII.*] 1) OFFICIA etiam IMPERFECTA duorum generum eſſe, & in officia HUMANITATIS vel INNOXIÆ UTILITATIS, & BENEFICENTIÆ, recte diſpeſci, patet. Utraque 2) ob multarum rerum neceſſariarum indigentiam, tam ſunt neceſſaria, ut homines ſine iis vitam ſuaviter & commode traducere non poſſint. fundamentum & diviſio.

§. CCXV.

Quum ergo & horum officiorum non alia eſſe poſſit norma, quam noſtri ipſius amor, adeoque alios amare teneamur: tamquam nos ipſos: (§. XCIII. 66) conſequens eſt, 3) ut quod nobis fieri ab aliis volumus, id & aliis facere teneamur. (§.LXXXVIII.55.) Unde & ſupra, dum certum principium, ad quod omnia, quæ aliis hominibus præſtanda ſunt, officia referri poſſint, præmiſimus, invenimus regulam: HOMO HOMINEM NON MINUS QUAM SEIPSUM, TENETUR AMARE, NEC ALTERI, QUOD SIBI NON VULT, FACERE, (unde officia perfecta deduximus,) CONTRA ILLA FACERE OMNIA, QUÆ SIBI AB ALTERO FIERI CUPIT. (§.XCIII.68.) Unde officia omnia *imperfecta*, tum *humanitatis*, tum *beneficentiæ* prono alveo fluere, res ipſa docebit. De iis axiomata.

§. CCXVI.

Primo itaque nemo ſibi vult ea denegari, quæ alter ſine detrimento ſuo præſtare poteſt. Ergo & alteri quiſque talia liberaliter Obligatio ad officia,

quæ ſine detrimento præſtantur.

præſtare tenetur. Inhumaniſſimum ergo dixeris merito, 4) qui alterum, quum poſſit, ope & conſilio non juvat, vel ejus res non ſervat pro virili, 5) errantem non revocat in viam, 6.) ſitienti aquam profluentem; 7) algenti ignem, æſtu languenti umbram, negat, vel 8) aliquid ab altero cum ejus incommodo exigit, quod facilius & ſine ſuo alteriuſque detrimento conſequi poſſet. Quin 9) adeo levis ac tralatitia eſt hæc benignitas, ut ſæpe per leges vel conſuetudine officia hæc imperfecta in perfecta tranſire videamus. *);

*) Sic legibus cautum fuerat apud Athenienſes, ut diris devoveretur, quiſquis erranti non monſtraſſet viam. Hinc ſententia Diphili: ἀγνοῖς, ἐν ταῖς ἀραῖς, ὅτι ἐςιν, εἴ τις μὴ φράζει τὴν ὀρθὴν ὁδὸν; *An neſcis, quod in exſecrationibus quoque ſit, ſi quis rectam viam non oſtenderit?* Sic legibus quoque Romani caverant, ut quis alterum actione compellere poſſet ad rem exhibendam, qui ſibi nec ex pacto ullo, nec ex delicto, eſſet obligatus. Ad conſuetudinem vero provocat Latona apud Ovid. *Metamorph. VI. v. 349.*

Quid prohibetis aquas? uſus communis aquarum eſt.

Et Seneca *Controv. I. 1. iniquum eſt, collapſis manum non porrigere. Commune hoc jus generis humani eſt.* Commune jus, id eſt, conſenſu recepta.

§. CCXVII.

Nec non ad ea, quibus

Ejuſdem prope innoxiæ utilitatis eſt 10) præſtatio rerum, quarum tanta nobis adfluentia eſt, ut eas ſine notabili aliquo detri-

trimento cum aliis poſſimus communicare, abundamus. itemque 11) earum rerum, quæ alioquin apud nos eſſent perituræ, in aliorum utilitatem diſpenſatio: ut adeo 12) & illi valde inhumani ſint, qui res tales corrumpunt, flammis abſumunt, in mare projiciunt, in terra clam defodiunt, tantum ut nemo aliorum inde aliquid capiat utilitatis. *)

*] Eſt & hæc ſatis tralatitia humanitas, & veluti alter ejus gradus. Quemadmodum vero, qui cuiquam hæc officia denegant, valde inhumani ſunt: ita iniqui actionum ſuarum æſtimatores videntur, qui ideo maximas ſibi gratias deberi exiſtimant. Terent. *Andr.* II. 1. v. 31. *Neutiquam officium liberi eſſe hominis puto, quum is nihil promereat, poſtulare, id gratiæ adponi ſibi.* Quis vero magnam rem præſtitiſſe hoſpiti dixerit Calabrum, de quo Horat. *Epiſt.* I. 7. v. 14.

Quo more piris veſci calaber jubet hoſpes.
Tu me feciſti locupletem. Veſcere ſode.
Jam ſatis eſt. At tu quantum vis tolle. Benigne.
Non invіſa feres pueris munuſcula parvis.
Tam teneor dono, quam ſi dimittor onuſtus.
Ut liber: hæc porcis hodie comedenda relinques.
Prodigus & ſtultus donat, quæ ſpernit & odit.

Perquam inhumanus eſt, qui talia aliis indigentibus negat: non multo plus quam inhumanus, qui dum ea offert, tam beneficus ſibi videtur, ut ideo alterum ſibi perpetuo obſtrictum habere debeat.

§. CCXVII.

At quum talia aliis præſtare teneamur ex amo- Quid ſi no-

xia nobis fu- tura ſit humanitas?

amore, quo nos alios proſequi jubet Deus O. M. (§. CCXV.) nemo vero alterum ſe ipſo magis amare teneatur: [§. XCIII. 65] conſequens eſt, 12) ut ſi his officiis nobis ipſis, vel amicis, non obfuturos eſſe, prævideamus, ea jure aliis denegemus. Quod quum vel maxime contingere poſſit in ſtatu naturali, ubi nullus nos tutos præſtat magiſtratus, ſi hoſtibus manifeſtis prodeſſe hoc modo non dubitemus: facile reddi poteſt ratio 14 (cur in ſtatu naturali hoſti, quatenus hoſtili erga nos animo eſt, etiam innoxiæ utilitatis officia jure denegemus, 15) contra in ſtatu civili eo obtentu nemo temere ſine reprehenſione utatur. *)

*) Sic in bello hoſtes jure prohibemus aquatione, jure item corrumpimus commeatum, ne illis, nos invaſuris, utilitatem præſtet. Sed hæc omnia eatenus jure fiunt, quatenus hoſtili in nos ſunt animo. Alioquin enim, ſi nobis obeſſe non poſſunt, omnino humanitatis inſignem ferunt laudem, qui & hoſtes, ex. gr. captivos, vel morbo decumbentes, ſine inſigni detrimento ſuo juvant. Quumque in ſtatu civili non temere nobis nocere poſſit hoſtis, quem ſaltim magiſtratus auctoritas in ordinem cogere poteſt: inhumanus omnino eſt, & qui hoſti, immo & ſcelerato homini, has innoxiæ utilitatis res ſubtrahit, quum hic miſereri oporteat ὐ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον, *non mores, ſed hominem, vel ſi non hominem, at ſaltim humanitatem*, uti recte vidit Ariſtoteles *apud Diogen. Laert. V.* 21. Quare vix excuſanda eſt inhumanitas Athenienſium, qui Socratis accuſatores ita adverſati ſunt, ut nec ignem iis accenderent, nec interrogantibus reſponderent, neque in

bal-

balneo aqua uterentur eadem, donec illi odii impatientia ſeſe ſuſpenderent. Plutarch. *de invid. & odi p.* 538.

§. CCXIX.

Immo potius, quum amor, ex quo hæc officia proficiſcuntur, non ob alterius merita, ſed ob æqualitatem naturæ, debeatur: (§.LXXXVIII.) facile patet, 16) & inimicis, non denegandas eſſe res, quibus abundamus, & quæ ſine detrimento noſtro præſtari poſſunt, quin 17) tanto ſplendidiorum fore hanc humanitatem, quanto minus illa cum ſpe aliqua inſignem gratiam ab hoſtibus ineundi conjuncta eſt. *) Humanitas & inimicis debetur.

*) Novimus hæc Chriſtianis inculcari *Matth. V.* 45. *Luc. VI.* 35. iiſdemque ob oculos poni exemplum ipſius Patris cœleſtis, *qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos*. At ejuſdem veritatis ipſam rectam rationem, conſiderata humanæ naturæ æqualitate, non eſſe ignaram, vel inde patet, quod Socrates ex inſtituto profligavit vulgarem ſententiam, *amicis bene faciendum, male inimicis*; teſte Themiſtio *Orat. ad Valent. de bello victis*. Et quid excellentius ab homine, experte ſacrarum litterarum, ſcribi potuit, quam illud Hieroclis *in aur. Pythag. carm. p.* 69. Διὸ καὶ λέγεται ὀρθῶς, ὡς οὐδεὶς ἐχθρὸς τῷ σπουδαίῳ, καὶ μόνος ὁ ἀγαθὸς αὐτῷ φίλος ἐστί. μὲν γὰρ τὸν ἀγαθὸν φιλεῖ, οὐδὲ τὸν κακὸν ἐχθρὸν τίθεται εἰ δὲ τὸν ἀρετῇ κεκοσμημένον ζητεῖ πρὸς κοινωνίαν τὸν ἀγαθὸν ἐκ πάντων ἐκλέγεται μιμούμενος καὶ ἐν τοῖς τῆς φιλίας μέτροις τὸν θεὸν, ὃς μισεῖ μὲν οὐδένα ἀνθρώπων, τὸν δὲ ἀγαθὸν διαφερόντως ἀσπάζεται. *Unde fit etiam, ut recte dicatur, virum bonum*

num odiſſe neminem, ſolumque bonum & amicum exſiſtere. Quum enim bonum diligit, non eum qui malus ſit, putat inimicum. Sin autem virtute præditum quærit ad ſocietatem, ex omnibus eum deligit, qui probus ſit, atque in amicitiæ legibus Deum ipſum imitatur, qui nullum quidem ſolet odiſſe, ſed eum potiſſimum, qui bonus eſt, amplecti & diligere.

§. CCXX.

Obſervandi tamen gradus neceſſitatem.

At quum tamen amor ille humanitatis, ex quo hæc officia, tamquam ex fonte limpidiſſimo, promanant, directricem veluti habeat ſapientiam. [§.LXXXIII. 45] ſapientia vero ſit facultas, ea quæ ad noſtram aliorumque felicitatem pertinent, diſcernendi: (§.eod.) inde colligimus, 18) non ſolum perſonarum, ſed & neceſſitatis, qua alter premitur, habendam eſſe rationem, adeoque 19] in pari cauſſa, ſi omnibus non poſſit ſatisfieri, plus humanitatis deberi viro bono, quam ſcelerato, 20) plus amico, quam inimico, 21) plus cognato & neceſſario, quam extraneo; *) 22) plus denique ei, qui magis, quam qui minus opis noſtræ indiget. Et eatenus recte illuſtris LEIBNITIUS, juſtitiam *amorem ſapientis* eſſe ſtatuit.

*] Hinc & Pythagoras certos amoris hujus gradus diſtinxit *in aureo carm. v. 4. ſequ.*

Τούς τε γονεῖς τίμα, τούς τ' ἄγχις' ἐκγεγαῶτας.

Τῶν δ' ἄλλων ἀρετῇ ποιεῦ φίλον, ὅςις ἄριςος.

Inde parentis honos ſequitur: tum ſanguinis ordo.

Poſt alii ſunto, virtus ut maxima, amici.

Quam

Quam Pythagoræ ſententiam præclare, uti ſolet, interpretatur Hierocles *p.* 49. *ſequ.*

§. DCXXI.

Sublimior eſt amoris gradus, quem ſupra BENEFICENTIÆ vocavimus, (§.CCXIV.) quia amor ille ita comparatus eſt, ut nos & cum aliquo detrimento aliis pro virili prodeſſe jubeat. Quum enim, quæ nobis fieri cupimus, ea, & aliis facere teneamur, [§.LXXXVIII.55.] & ſæpe numero incidant caſus, ut infeliciſſimi nobis viderēmur, niſi alii nobis, quæ deſunt, liberaliter elargirentur, tunc vero nemo temere ſit, quin illa ſibi præſtari cupiat: conſequens eſt, 23) ut his caſibus aliis & cum detrimento ea, quæ illis deeſſe animadvertimus, liberaliter elargiamur. *]. Obligatio ad beneficentiam.

*) *Elargiri* vero dicimur, non quod commodamus, vel pro certa mercede concedimus, ſed quod alteri ſine ſpe vel reſtitutionis, vel retributionis, damus. Itaque ſi rem do, ut recipiam, vel, ut ſaltim mercedem feram: actus hic incidit in contractum. Sin do ſine ſpe reſtitutionis vel retributionis: vera hæc beneficentia vel largitas eſt. Seneca *de Benef. VI.* 14. *illos ex toto præteribo quorum mercenarium beneficium eſt, quod qui dat, non computat, cui, ſed quanti daturus ſit, quod undique in ſe converſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum, vivere non poſſum, niſi emero: ſed non debeo vitam, quia emi. Nec quam neceſſarium fuerit æſtimo, ſine quo victurus non fui, ſed quam gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem, in quo mercator non cogitavit, quantum auxilii allaturus eſſet mihi, ſed quantum lucrum ſibi. Quod emi,* non

non debeo. Quamvis vero hamata non eſſe oporteat beneficia: nemo tamen benefacit alteri, quid hunc ſibi ad amorèm mutuum devincere velit. Ac proinde alter, qui beneficia accipit, eo ipſo ſe tacite ad mutuum amorem omnino obſtringit.

§. CCXXII.

Quid beneficientia? qui officioſitas? Itaque BENEFICIUM eſt, res vel actio, alteri profutura, quam ei ſine ſpe reſtitutionis aut retributionis præſtamus. Studium vero alteri talia præſtandi BENEFICENTIAM vocamus: quem admodum ſtudium & promtitudinem, alteri ea cum obligatione reſtitutionis vel compenſationis præſtandi, quæ ipſi proſunt, OFFICIOSITATEM adpellavit. Sidon. Apollin. *Carm. XXIII. v.* 478. Quamvis vero ea, quæ ita præſtantur, *beneficiorum* nomine non veniat: magni tamen fieri omnino debent, & grato animo accipienda ſunt, ſi vel majoris ſint, quam ut mercedem admittant, vel ab eo, quem ad id præſtandum non obligat officii ratio, præſtentur. *]

*] Vidit & hoc Seneca *ibid. Cap. XV. Iſte modo*, inquit, *ne medico quidquam debere te, niſi mercedulam, dices: ne præceptori, quia aliquid numeraveris. Atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reverentia eſt. Adverſus hoc reſpondetur quædam pluris eſſe, quam emuntur. Emis a medico rem inæſtimabilem, vitam ac valetudinem bonam: a bonarum artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, ſed operæ, ſolvitur, quod deſerviunt, quod a rebus ſuis avocati nobis vacant. Mercedem non meriti, ſed occupationis ſuæ, ferunt*,

ferunt. Poſtea tamen & aliam rationem, cur & iis, qui talia præſtant, gratum animum debeamus, reddit, dum *Cap. XVI.* iſta ſubjungit. *Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec adverſus illos mercede defungor? Quia ex medico & præceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte, quam vendunt, obligant, ſed benigna & familiari voluntate.*

§. CCXXIII.

Quum ergo beneficentia ſit ſtudium ea, quæ alteri profutura animadvertimus præſtandi (§. CCXXII.) nemo non videt, 24) ejus virtutis laudem ſibi fruſtra adrogare eos, qui, ut ille ſervulus Terentianus, *Hecyr. V.* 4. *v.* 39. plus ſæpe boni ignorantes imprudenteſque faciunt, quam ſcientes antea umquam: (§. XLVIII.) vel 25) qui conſilio nocendi alteri benefaciunt, vel 26] non alia ratione ad benefaciendum excitantur, quam quod id beneficium ſibi magis, quam aliis, profuturum exiſtiment. Ex quo porro patet, 27) in dijudicandis beneficiis animum magis & conſilium benefactoris, quam ipſum actum atque effectum, eſſe æſtimandum. *)

Beneficientia proficiſci debet ex voluntate aliis utilitatem adferendi.

*) Ut exemplis illuſtremus has concluſiones: nemo dixerit, beneficio adfici alterum, cui rei ignari litteras, boni quid nunciantes, tradidimus: nec quem quis commendat, tantum ut alio loco ſit, ipſeque vacua dominetur in aula: nec qui arbores ſuæ voluptatis cauſſa plantavit, ſi umbra earum & vicinus, præter ejus animi ſententiam fruatur. Huc pertinet elegans *fabella* Phædri I. 22. de muſtela,

la, ab homine prehenſa, quæ, quum inſtantem effugere cupiens necem, rogaret, ut ſibi parceretur, quum moleſtis muribus purget domum, triſte hoc tulerit reſponſum.

Faceres: ſi cauſſa mei:
Gratum eſſet, & dediſſem veniam ſupplici:
Nunc quia laboras, ut fruaris reliquiis,
Quæ ſint roſuri, ſimul & ipſos devores,
Noli imputare vanum beneficium mibi.

Hoc *enim*, ipſe interpretante Phædro, *in ſe dictum debent illi agnoſcere, quorum privati ſervit utilitas ſibi, & meritum inane jactant imprudentibus.*

§. CCXXIV.

Beneficia tamen ſapienter diſpenſanda.

Quumque ex amore hæc beneficia proficiſci debeant, iſque ſemper conjunctus ſit cum ſapientia: (§. LXXXIII. 45.) facile patet, 28) profuſionem, & quidvis potius, quam liberalitatem eſſe, cui ratio non conſtat: nec 29) beneficiorum vocabulo digna videri, quæcumque ex ambitione magis & jactantia, quam ex amore, vel 30) non indigis, ſed opulentioribus, *) immo 31] indignis potius, quam viris bonis, vel quæ denique, 32] turbato illo neceſſitudinum ordine, de quo ſupra quædam monuimus, (§. CCXX.) præſtantur.

*) Præterquam enim quod hæc beneficia præripiuntur indignis: plerumque etiam ſunt hamata & captatoria, ac proinde eo quoque nomine merito indigna ſunt beneficiorum vocabulo. *Matth. V. 46. 47. Luc. VI, 32. ſeq.* Præterea apud opulentiores, quidquid iis beneficii præſti eris, nec gratum eſt, nec beneficii rationem habet. Hinc riſiſſe Alexandrum M. novimus beneficium, quum illi-

jus

jus civitatis offerrent Corinthii, quamvis ſe id, præter Herculem & Alexandrum, nemini dediſſe gloriarentur. Seneca *de Benef. l.* 13. Fieri tamen poteſt, ut hujuſmodi beneficia excuſent officium, beneficiorum ab aliquo antea perceptorum memoria, immo & civitatis, in qua verſamur, mores, ac proinde Romæ, nemo vitio clienti vertere potuiſſet hujuſmodi liberalitatem, quia jus illud patronatus, a Romulo inſtitutum, exigebat etiam, ut patronis benefacerent clientes. Dionyſ. Halic. *Lib. II. p.* 84. Plutarch. *Romul. pag.* 24. Polyb. *Hiſt. VI. p.* 459. Nec magis Perſæ, Regi ſuo offerentes dona & munera, ullius reprehenſionem jure incurrebant, quum lex extaret, πάντας βασιλεῖ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἕκαστον προσκομίζειν, *ut omnes Perſæ Regi, ſinguli pro ſuis facultatibus munera offerrent.* Ælian. *Var. Hiſtor.* I. 31. *& ſequ.*

§. CCXXV.

Et alterius neceſſitati & conditioni attemperanda.

Præterea ex eo, quod prodeſſe alteri debeant beneficia, (§.CCXXII.) non abs re colligere nolis videmur, 33) beneficia attemperanda eſſe cujuſvis conditioni & neceſſitatibus: adeoque 34] non eſſe beneficia, quæ alteri nullam adferunt utilitatem, 35] multoque minus id nomen mereri, quæ cum manifeſto alterius detrimento, vel ſaltim 36) cum maximo incommodo, conjuncta ſunt. *)

*] Hinc beneficus non eſt, qui famelico gemmam, ſitienti veſtem pretioſam, ægroto epulum offert, *per n.* 33. Nec minus id nomen meretur Beſſus, qui catenas aureas Dario injecit. Curt. *Lib. V. Cap. XII. per num.* 34. 35.

35. Denique Romanus ille, ſervatur inter proſcriptos, ac deinde perpetuo circumductus ludibrioque habitus, recte exprobravit benefactori ſuo, *nihil ſe illi debere, ſi ſervaverit, ut haberet, quem oſtenderet*. Seneca *de Benef.* II. 11. *per num.* 36.

§. CCXXVI.

Nec minus diſtinguendi gradus neceſſitudinis. Quemadmodum vero amor ille humanitatis & beneficentiæ, qui nos ad beneficia aliis præſtanda inflammat, ne quidem inimicos negligi patitur: (§. CCXIX. 16) ita facile unusquiſque intelliget, 37] multo magis amandos eſſe, qui nobis, quantum in ipſi fuit, beneficia præſtiterunt: adeoque 38) eos eſſe peſſimos mortalium, ipſiſque brutis ferociores, qui ſe ne beneficiis quidem ad concipiendum noſtri amorem moveri patiuntur: quin 39) eoſdem eo eſſe injuſtiores, quo minus negari poteſt, eos, acceptando beneficia, ſe ad mutuum benefactorum amorem obſtrinxiſſe. (§. CCXXI. *)

§. CCXXVII.

Obligatio ad gratitudinem. Amor erga benefactores vocatur GRATUS ANIMUS, vulgo GRATITUDO. Quamobrem quum unuſquiſque ad amandum eum, a quo beneficiis ornatus eſt, obſtrictus ſit: (§. CCXXVI. 37) conſequens eſt, 40) ut unuſquiſque etiam obſtrictus ſit ad gratum animum benefactoribus quavis ratione oſtendendum: 41) Id tamen officium imperfectum eſſe, adeoque 42] nec quemquam ad illud alteri exhibendum cogi, nec 43] ingratum actione forenſi conveniri poſſe, *) niſi leges civiles ejuſmodi actionem diſerte in-

invexerit. Quale quid de Perſis tradidit Xenophon *Cyroped. I.* 2. 7. *p.* 9. *edit. Oxon.*

*) Equidem vulgo diſtinguunt inter ingratitudinem *Simplicem*, cujus vitii reus eſt, qui benefactori non benefacit, & *Prægnantem*, ſi quis beneficia malefactis atque injuriis penſat. Et illam quidem extra legem civilium poenas, hanc poena digniſſimam eſſe, ſtatuit Puſendorff. *de jur. nat. & gent.* III. 3. 17. Sed ſi dicendum quod res eſt, hoc quoque caſu non in ingratum animadvertitur, ſed in injurioſum, quippe poenas daturum, etiamſi homini, nullis ſibi beneficiis cognito, intuliſſet injuriam. Quamvis facile largiamur, eo gravius merito haberi delictum, cum turpiſſimo iſto animi ingrati vitio conjunctum. Sic ſane gravius merito animadvertitur in eos, qui in parentes, educatores, patronos, quam qui in extraneos, fuere injurii.

§. CCXXVIII.

Quandoquidem vero gratitudo eſt amor erga benefactorem: (§.CCXXVII.) conſequens, eſt, 44) ut, delectari unumquemque benefactoris ſui perfectione & felicitate, & 45) ejus benevolentiam verbis ornare & prædicare, quin & 46) beneficia beneficiis, non iiſdem quidem ſemper, at beneficiis tamen, & officiis, quantum fieri poteſt, plurimis penſare oporteat: ac proinde, 47) ut deſint vires, tamen & voluntatem gratum oſtendendi animum magnopere eſſe laudandam. *De ea regulæ.*

§. CCXXIX.

Denique quum & cum detrimento noſtro prodeſſe, & ſine ſpe reſtitutionis ac retribu- *Obligatio ad of-*

tie-

ficioſitatem. tionis benefacere aliis teneamur: (§.CCXXI. 23) conſequens eſt, 48) ut multo minus alteri denegare debeamus, quæ ſibi ille, certam reſtitutionem & retributionem ſpondens, præſtari petit, adeoque 49) unuſquiſqe obligatus ſit ad ſtudium illud alteri gratificandi, quod ſupra OFFICIOSITATEM vocavimus, (§.CCXXII.) dummodo 50) non manifeſtum ſit, illam alios juvandi promtitudinem cum periculo ac detrimento noſtro non fore conjunctam. [§.XCIII. 65.]

CAPUT IX.

De Officiis erga alios Hypotheticis, & primo quidem, circa dominii adquiſitionem Originariam.

§. CCXXX.

Connexio. QUæ hactenus diſſeruimus, ea partim ad amorem JUSTITIÆ, partim ad eum, quem ſupra HUMANITATIS & BENEFICENTIÆ amorē adpellavimus, (§.LXXXIV.) pertinent. Ex hoc officia *imperfecta*, de quibus ſuperiore capite diſſeruimus: ex illo *perfecta*, tamquam ex fonte, promanant. *Perfecta* in eo conſiſtere diximus, in primum neminem lædamus, (quod officium ABSOLUTUM vocavimus,) deinde, ut ſuum cuique tribuamus, quod nobis officium HYPOTHETICUM eſt. Quum igitur de illo *Cap.VII.* actum ſit, de hoc jam erit eadem cura exponendum.

§. CCXXXI.

Quid ſuum? domi- SUUM proprie quiſque vocat, quod in DOMINIO ſuo eſt. DOMINIUM vero vocamus jus, ſeu

ſeu facultatem alios uſu rei alicujus excludendi. *) Ipſam detentionem rei, cujus uſu alios excludere ſtatuimus, POSSESSIONEM adpellare mos eſt. Ceterum jus nobis vindicamus, aut omnes præter nos; aut exceptis quibuſdam aliis perſonis, reliquas omnes uſu alicujus rei excludendi. Priore caſu res in PROPRIETATE; poſteriore in COMMUNIONE POSITIVA eſſe dicitur, quæ vel ÆQUALIS eſt, quando æquale omnibus jus in re communi competit, vel INÆQUALIS, quando alter altero plus minuſve juris in illa habet. Itemque PERFECTA, quando omnibus in re communi jus perfectum eſt, vel IMPERFECTA, quando nemini tale jus perfectum eſt, qualis eſt inter milites exercitus, quibus certæ pecuniæ ſummæ præmium a principe deſtinatum. Si nec uni, nec pluribus, jus animuſve eſt, alios uſu rei, nondum ab ullo poſſeſſæ, excludendi, res in COMMUNIONE NEGATIVA eſt, quæ ſola dominio opponitur, quia tunc res in nullius dominio eſt conſtituta.

nium, poſſeſſio, proprietas, communio.

*) In hac ſola facultate, uſu alicujus rei alios excludendi dominium conſiſtere, palam eſt. Omnia enim reliqua dominii effecta, quæ alias in definitione dominii enumerari ſolent, ita ſeparari poſſunt a dominio, ut nihilominus quis maneat dominus. Sic e. g. *facultatem omnem ex re utilitatem percipiendi* conſtituto uſufructu a proprietate ſeparari, animadvertimus, ſalvo dominio. *Facultatem libere de re diſponendi* non competere pupillis, notum ac pervulgatum eſt. Et hos tamen dominos rerum ſuarum eſſe, nemo negaverit. Unde

Sene-

Seneca *de Benef. VII.* 12. *Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius, aut melius. Tuum enim eſt etiam, quod ſub certa lege tuum eſt*. Denique & *facultatem vindicandi* rem commodatam vel depoſitam a tertio poſſeſſore domino ademtam eſſe, obſervamus, multis locis, ubi obtinet juris regula: *Hand mus haud vvahren.* Quum ergo definitionem id dumtaxat ingredi debeat, quod ad rei eſſentiam ita pertinet, ut abeſſe nequeat, ſublata vero *facultate alios rei uſu excludendi* illico quis dominus eſſe deſinat: dubitari nequit, quin hæc ſola domini definitionem abſolvat. Idque velle exiſtimo Arrianum *differt. Epict. II.* 2. dum dominum definit, πὸν τῶν ὑπ᾽ ἄλλων σπουδαζομένων ἢ ἐκκλινομένων ἔχοντα ἐξουσίαν, *qui, quæ alii expetenda fugiendaque cenſent, in poteſtate habet.*

§. CCXXXII.

Jus hominum in res creatas. Jam quum ipſa ratio nos convincat, Deum condidiſſe homines: (§. CXXVII. 18. ſequ.) eumdem ſane voluiſſe etiam, ut exſiſterent, manifeſtum eſt. Quumque qui finem cupit, is & media velle videatur: conſequens eſt, 1) ut homines rebus omnibus, ad conſervandam eorum exſiſtentiam neceſſariis, quas hæc tellus producit, uti frui voluerit: Præterea quum Deus hominem, animal præſtantiſſimum inſigni præ reliquis amore proſequatur: (*Phil. mor. elem.* §. *CLXXX.*) dubitari profecto non poteſt, 2) quin & felicitate ac perfectione noſtra delectetur, (§. LXXX.) adeoque & iis nos frui velit, quæ vitam noſtram reddat perfectiorem, feliciorem,

rem, ac ſuaviorem, dummodo 3) rebus creatis non abutamur. *) (§. XC.)

*) Dubitatum eſt a quibuſdam, an & brutis, quæ ſine dolore deſtrui, uſibuſque humanis adhiberi nequeunt, uti liceat ad vitam conſervandam? Idque haud pauci negarunt, quod & injuriam his animantibus fieri exiſtimarent, & brutorum non uſus, ſed abuſus eſſe videretur, ſi quis, ut carne eorum veſcatur, ea jugulare non dubitet; maxime quum & ſine feralibus iſtis epulis vitam conſervare poſſent homines. Addunt alii, eſum carnis & minus ſalubrem eſſe, & homines efferatos reddere, idque in primis urſiſſe novimus Pythagoram, & poſtea Porphyrium *in libris* περὶ ἀποχῆς. Vid. Scheffer. *de philoſ. Italica Cap.* IX. Sed 1) tota illa hypotheſis, quod injuria & brutis inferri poſſit, nititur alio errore de tranſmigratione animarum, ſeu κοινοῦ δικαίου ψυχῆς, *communi, quod nobiſcum habeant, animæ jure*, uti vocavit Pythagoras apud Diog. Laert. VIII. 13. quod explicaturus Empedocles apud eumdem Laert. VIII. 77.

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε
κόρη τε,
Θάμνος τ' οἰωνός τε, καὶ ἐξ ἁλὸς ἔμ-
πυρος ἰχθύς.

Nam, memini, fueram quondam puer, atque puella,
Plantaque, & ignitus piſcis, pernixque volucris.

Add. Jamblich. *vit. Pythag. XXIV. num.* 108. Porphyr. *vit. Pythag. p.* 188. *ſeq.* Sed falſum eſt, ullam nobis cum brutis eſſe juris communionem, (§. XC.) atque hinc falſum etiam, brutis fieri injuriam. 2) Non ideo abſtinendum eſt a rebus, quia iis carere poſſumus, quia Deus nos non modo eſſe,

 ſed

ſed ſuaviter vivere cupit. Nec is uſus abuſus eſt, qui Dei voluntati non refragatur. Denique 3) inſalubitas illa, quam urgent, nec ſatis probata eſt, & procul dubio non a moderato carnis uſu, ſed ab ingluvie, & rerum creatarum abuſu, quem & ipſi damnamus, proficiſcitur.

§ CCXXXIII.

Initio omnia in communione negativa fuerunt.

Quum ergo Deus omnia, quæ ad conſervandam ſuaviterque tranſigendam vitam humanam pertinent, utenda fruendaque dederit hominibus: (§. CCXXXII.) proculdubio etiam voluit, 4) ut nullus earum uſu ab ullo excluderetur: adeoque 5) ex intentione Dei initio rerum omnia in negativa communione, adeoque 6) vere in nullius dominio fuerunt conſtituta. *) (§. CCXXXI.)

*) Atque ita primævam hominum conditionem deſcribunt non modo ſacræ litteræ, *Geneſ. I.* 28. 29. verum etiam poetæ, qui & eo nomine laudarunt ſæculum aureum, quod illo tempore uti ait Virgil. *Georg. I. v.* 125.

nulli ſubigebant arva coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipſaque tellus.
Omnia liberius nullo poſcente, ferebat,

Negant ergo tum ullos agrorum fines, ullos limites fuiſſe, rebus adhuc in medio poſitis, ac univerſis humani generis uſibus ita relictis, ut nullus earum uſu excludi potuerit.

§. CCXXXIV.

Sed ab ea diſcedere

Quod ipſe Deus voluit, id voluit ſapientiſſime, ac proinde illud ſine ſumma neceſſita-

ſitate mutari ab hominibus non debuit. Quum vero & leges divinæ adfirmativæ, qualis eſt illa, ut res omnes creatæ veluti in medio poſitæ omnium uſibus pateant, exceptionem ob neceſſitatem admittant, (§.CLIX. 58) in cenſum autem hic veniat non modo extrema neceſſitas, ſed & illa quæ officit, ut vitam ſuaviter ac commode tranſigere non poſſimus: (§.CLVIII. 54. §.CCXXXII. 2) conſequens eſt, 6) ut, urgente neceſſitate, homines a negativa illa communione diſcedere, adeoque 7) dominium, quod communioni illi opponitur, (§.CCXXXI. introducere omnino potuerint. licuit, urgente neceſſitate.

§. CCXXXV.

Jam facile quidem patet, ſi intra paucos ſtetiſſet humanum genus, nulla circa primævam illam ac negativã rerum omnium communionem mutatione opus fuiſſe futurum, ſufficiente quippe omnibus naturæ ubertate, ad vitam ſi non ſuaviter, at commode ſaltim, & qualiter qualiter tolerandam. At ex quo, per univerſum terrarum orbem diſperſis, & in innumeras familias deſtractis hominibus, quædam res non ſufficere omnibus cœperunt, quædam omnino ob inſignem copiam ſuffecerunt: ipſa homines impulit neceſſitas, 8) ut in ea, quæ non omnibus ſufficerent, dominium aliquod inducerent: (§.CCXXXIV. 7.) 9) ſolis inexhauſti uſus rebus, quas in dominio eſſe nulla juſſit neceſſitas, nec non 10) rebus, nihil ad vitam conſervandam ſuaviterque traducendam pertinentibus, in priſtina communione negativa permanentibus. *) Quæ neceſſitas homines coegerit dominium introducere?

 *) Et

*] Et hinc hujuſmodi res *communes* eſſe jure naturali dixerunt juriconſulti. §. 1. *Inſt. de rer. diviſ.* & quidem non ita, *uti publica, quæ in patrimonio ſunt alicujus populi, ſed ut ea, quæ primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt*, uti ait Neratius *l.* 14. *pr. D. de adquir. rer. domin.* Nimirum hæc res omnes, quamvis optimæ omnium ac pulcherrimæ, tamen ob inſignem copiam in primæva illa ac negativa communione permanſerunt. Hinc Petron. *Satyr. Cap.* C. *Quid non commune eſt, quod natura optimum fecit? Sol omnibus lucet. Luna, innumerabilibus comitata ſideribus, etiam feras ducit ad pabulum. Quid aquis dici formoſius poteſt? in publico tamen manant.* Nec magis quiſquam adfectat dominium in muſcas, mures, glires, vermes, aliaque, quæ vel noxia humano generi, vel cum nulla ſaltim utilitate conjuncta ſunt,

§. CCXXXVI.

Inſtitutum hoc non injuſtum eſſe.

Sic ergo dominium, ſublata negativa communione, invexit ipſa neceſſitas. Illud vero humani generis inſtitutum 11) cum nullius injuria fuiſſe conjunctum, vel inde patet, quod in communione negativa nulli mortalium ſit jus alterum rerum uſu excludendi, (§.CCXXXI.) adeoque cuivis licere oporteat, rem quamvis nullius ita ſibi vindicare, ut deinceps nemini illius uſum concedere cogatur, ſed eam ſibi detinere, ſuiſque ſeponere uſibus poſſit. *)

*] Nam in quo alteri nullum jus animuſque eſt, me uſu rei excludendi, illud eſt nullius. At nullius eſſe deſinit, ſimul ac eam uſibus meis adhibere, ac jure a Deo mihi conceſſo

uti

uti ſtatui. (§. CCXXXII.) Nam quum is me lædere dicatur, qui me imperfectiorem infelicioremque reddere conatur : [§. CLXXVIII.] procul dubio & is me lædit, qui eo, quod vitæ ſervandæ ſuaviterque traducendæ cauſſa ſemel mihi vindicavi, me privare non dubitat. Hinc idem hic contingit, quod de theatro, quamvis poſitive communi, ait Arianus *diſſert. Epiſt.* II. 4. ἄγε τὸ δὲ θέατρον οὐκ ἔστι κοινὸν τῶν πολιτῶν; ὅτε οὖν καθίσωσιν, ἐλθὼν, ἄν σοι φανῇ, ἔκβαλέ τινα αὐτῶν. *Age, commune nonne eſt theathrum omnium civium? In eo vero, ſi conſederint, e loco, ſi libet, aliquem eorum ejicito*. Et Seneca, *de Beneſic. VII.* 12. *Propterea non mentiar, ſi dicam me habere in equeſtribus locum. Sed quum in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & jure habeo locum illic, quia ſedere mihi licet: & non habeo, quia ab his, quibuſcum jus mihi loci commune eſt, occupatus eſt.*

§. CCXXXVIII.

Ex eo tempore res vel poſitive communes, vel propriæ.

Quum ergo homines, coacti neceſſitate, invexerint rerum dominium:(§.CCXXXV.) hoc vero vel in *communione* poſitiva, vel in *proprietate* conſiſtat : (§.CCXXXI.) conſequens eſt, 12) ut ex quo a communione negativa diſceſſum, omnes res vel poſitive communes pluribus, vel ſingulis propriæ eſſe cœperint, & 13) communio quidem nata ſit inde, quod plures eamdem rem pro indiviſo poſſidere, omneſque alios ejus uſu excludere ſtatuerunt : *) 14) proprietas vero vel initio ſtatim ex rerum nullius *adprehenſione* ac *poſſeſſione*, vel ex poſt facto ex *diviſione* vel *ceſſione* rerum poſitive communium traxerit originem.

*) Id procul dubio initio ſtatim factum, quum gentes & familiæ in diverſas terrarum partes ſuccedere cœperunt. Tunc enim alia familia aliam regionem ſibi communiter pro indiviſo tantiſper vindicavit, donec urgente neceſſitate res communes dividerent, vel ex pacto ſingulis, quantum indigerent, occupandi facultatem darent. Plurium ſane gentium, quæ initio totas provincias communiter pro indiviſo poſſederint, mentionem faciunt veteres, veluti Aboriginum Juſtin. XLIII. 1. Scytharum & Getarum, Horat. *Carm. III.* 24. Germanorum, Tacit. *Germ. Cap.* XXVI. incolarum inſulæ Liparæ, Panchæorum, & Vaccæorum Diod. Sic. *Biblioth. V.* 9. & 45.

§. CCXXXVIII.

Cur a communione etiam poſitiva diſcedendum fuerit?

Et quidem, ſi tanta eſſet generis humani felicitas, ut omnes peræque virtutis amore flagrarent: ſane neque dominio, neque pactis ullis, indigeremus, quia & nihil habentibus nihil tamen, quod ad conſervandam ſuaviterque tranſigendam vitam pertinet, eſſet nobis defuturum. Quum enim tunc homo hominem, tamquam ſeipſum, amaturus, eique ultro facturus eſſet omnia, quæ ſibi ab altero fieri cupit, quid opus eſſet dominio inter amicos, quorum omnia communia ſunt? Enimvero, quum pro præſente rerum humanarum indole vix ſperandum ſit, aliquam multitudinem virtutis adeo ſtudioſam eſſe futuram, ut alterius utilitati non minus, quam ſuæ, ſerviat: facile patet, 15) comunionem poſitivam naturæ hominum qualia nunc eſt, non congruere, adeoque eos,

eos, 26) cur ab ea quoque diſcederent, cauſſas non pœnitendas habuiſſe. *)

*] Quicumque ſane communionem hujuſmodi aliquando obſervatam memorant, ii ſimul homines illos fuiſſe eximia virtute præditos, poſuerunt. Id ſane jure dixeris de eccleſia Hieroſolymitana. *Act. IV.* 32. Nec credibile fore ſuſpicati ſunt poetæ, quod de communione illa inter homines aurei ſæculi retulerunt, niſi ſimul illos fingerent virtutis ac honeſtatis ſtudiſiſſimos fuiſſe, qui, uti ait Ovid. *Metamorph. I. v.* 90.

vindice nullo,
Sponte ſua, ſine lege, fidem rectumque colebant.

Porro Scymnus Chius communem hujuſmodi rerum omnium uſum tribuit Scythis Nomadibus ultra Mæotin, ſed eoſdem ſimul vocat τὰς σφόδρα, εὐσεβεστάτους, *gentem piiſſimam*. Sed & a Pythagora inſtitutam rerum communionem ex juſtitia, tamquam ex fonte, promanaſſe, tradit Jamblich. *vit. Pythag. ſegm. CLXVII.* Refrigeſcente itaque virtute, pietate, juſtitia, etiam communioni non eſſe locum, facile unuſquiſque intelligit.

§. CCXXXIX.

Ex quo ſimul patet, quomodo invecta ſit rerum proprietas, & quot ſint modi illam in certa re adquirendi. Res enim vel adhuc *extra dominium* eſt, vel jam *in alterius dominio* conſtituta. Si prius: tunc modos adquirendi cum Grotio vocamus ORIGINARIOS, quibus quum vel ſubſtantiam, in nullius dominio conſtitutam, adquiramus, vel quæ ei quocumque ratione accedunt, incrementa:

Qui ſint modi adquirendi originarii?

priorem adquiſitionem OCCUPATIONEM, poſteriorem ACCESSIONEM adpellamus.

§. CCXL.

Quinam derivativi. Sin res jam in alterius dominio ſunt: tunc vel in plurium *communione* ſunt, vel in *proprietate* ſingulorum. (§.CCXXXI.) Priore caſu res communes in proprietatem rediguntur per DIVISIONEM & CESSIONEM: poſteriore per TRADITIONEM. Neque ullus eſt dominium adquirendi modus DERIVATIVUS, quin ad hos paucos quam commodiſſime referri poſſit.

§. CCXLI.

Quid occupatio? quid res nullius? OCCUPATIO eſt adprehenſio poſſeſſionis rerum nullius. NULLIUS vero eſſe dicuntur res in quibus vel nemini unquam alios uſu iſtarum excludendi jus fuit, vel de quarum ſaltim dominio nihil certi conſtare poteſt, vel in quibus denique poſſeſſor ſeſe ultro jure alios uſu earum excludendi abdicavit, quæ PRO DERELICTO HABITÆ dicuntur. Quum erga in rebus nullius nulli ſit jus alios earum uſu excludendi: (§ XXXI) conſequens eſt, 17) ut quæ nullius ſunt, merito cedant occupantibus, nec tamen 18) id intelligendum ſit de rebus amiſſis, furtim vel vi ſurreptis, imminente naufragio jactis, per bruta ablatis, quæ neutro ſenſu res nullius dici poſſunt, quum & habuerint antea dominos, & hi dominio ſuo ſeſe ultro numquam abdicarint. *)

*] Hinc recte de piſcibus, a ſe in mari captis, philoſophatur Gripus piſcator apud Plautum *Rud. IV. 3. v. 32.* dum ſuos illos factos contendit, quod a nemine eorum uſu jure excludi poſſit.

Ec-

Eequem eſſe dices mari piſcem meum?
Quos quum capio, ſiquidem cepi, mei ſunt: habeo pro meis:
Nec. Manu adferuntur, *neque illis partem quiſquam poſtulat.*
In foro palam omnes vendo pro meis venalibus.

At peſſime ille ſibi ex eadem ratione vindicat vidulum, naufragio amiſſum, & a e mari extractum, dum ait:

In manu non eſt mea,
Ubi demiſi rete atque hamum, quidquid hæſit, extraho
Meum, quod rete atque hami nacti ſunt, meum potiſſimum eſt.

Cui recte *v.* 42. obvertit Trachalio:

Quid ais, impudens,
Auſus etiam, comparare vidulum cum piſcibus?
Eadem tandem res videtur?

§. CCXLII.

Quumque occupatio ſit adprehenſio poſſeſſionis rerum nullius, (§.CCXXI.) poſſeſſio vero detentio rei, cujus uſu alios excludere ſtatuimus: (§.CCXXXI.) facile patet 19) occupationem animo & corpore ſimul fieri, & 20) nec ſolum animum ſufficere ad rem occupandam, ſi alius ſuo jure uti velit, nec 20) ſolam adprehenſionem ſine animo alios uſu rei excludendi: ſæpe tamen 21) tacita hominum conventione pro adprehenſione haberi declarationem animi ſibi rem habendi, cum ſignis quibuſdam, in ſenſus incurrentibus, conjunctam.*) Occupatio ſit animo & corpore ſimul.

*] Sic adprehendiſſe videtur prædii poſſeſſionem, qui vacua poſſeſſione, non quidem ſin-

ſingulas glebas circumambulaverit, *l. 3. §. 1. l. 48. D. & l. 2. C. de adqu. vel omit. poſſ.* ſed titulum adfixerit, feſtucam e janua, cæſpitem ex agro, ramuſculum ex arbore exciderit, ſimulque teſtatum præſentibus fecerit, ſe id animo prædium ſibi tamquam ſuum habendi facere. Quum vero ex conventione tacita hæc ſigna effectum habeant: ea ſane non ſunt arbitraria, adeoque his, qui jaculum immiſit urbi a civibus deſertæ, non magis videtur occupaſſe urbem, quam venator feram, quam jaculo peritam, nec occidit, nec vulneravit. Atque inde decidi poterit lis Andriorum & Chalcidenſium, de Acantho occupata inter ſe decertantium, illis urgentibus legati ſui ſollertiam, qui quum ſe curſu a legato Chalcidenſium ſuperari animadverteret, jaculum portæ prior infixerit: his contra nitentibus, urbeſque jaculis occupari, negantibus, adeoque Acanthum ſibi vel ideo vindicantibus, quod a legato ſuo prius eſſet introita. Hiſtoriam habes apud Plutarchum, *Quæſt. Græc. XXX.*

§. CCXLIII.

Et quidem vel per univerſitatem, vel per fundos.

Quum porro omnia, quæ nondum in ullius dominio ſunt, poſſint occupari. (§. CCXLI. 17) perinde profecto erit, ſive toti terrarum tractus, dominio vacui, a pluribus; ſive res ſingulares a ſingulis occupentur. Et priorem quidem occupationem PER UNIVERSITATEM; poſteriorem PER FUNDOS fieri, ait Grotius *de jure belli & pac. II.* 2. 4. Quia vero, qui totum occupavit, ſingulas quoque partes occupaſſe cenſetur, conſequens eſt, 22) ut in tractu terræ, a pluribus, velnti populo, per univerſitatem occupato, nihil

nihil omnino ſit nullius, ſed omnia, quæ illius ambitu continentur, ſi a ſingulis occupata non ſint, ad populum univerſum, vel ad ejus rectorem, pertinere merito dicantur. *)

*] Hinc in aliquo terræ tractu ſinguli poſſunt res ſingulares tamquam ſibi proprias poſſidere, quum tamen totum territorium ſit populi vel reipublicæ, Dio. Chryſoſt. *in Rhodiaca XXXI.* ἡ χώρα τῆς πόλεως, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ. *Territorium eſt civitatis: at nibilominus tamen poſſidentium quiſque rerum ſuarum dominus eſt.* Plura eam in rem veterum loca adcumulavit Grotius *de jure belli & pacis II. 3. 4.*

§. CCXLIV.

Hinc nemo negaverit, 23) VENATIONEM, PISCATIONUM, AUCUPIUM eſſe ſpecies occupationis non modo in locis deſertis & dominio vacuis, verum etiam 24.) in territoriis jam occupatis, ſicubi tanta ſit ferarum piſcium aut volucrum multitudo, ut ſufficere omnibus videantur: (§. CCXXXV. 9) at 25] non injuria tamen populum, ſi qua juſta cauſſa id ſuadere videatur, *) hæc animalia omnia, tamquam ἀδέσποτα, ſibi vindicare, (§. CCXLIII. 24) vel 26) eadem ſummo imperanti, tamquam ἐξαίρετον, adſignare, eoque facto, 27) illum adverſus amorem juſtitiæ agere, qui ſibi jus venandi, jam ab alio adquiſitum, temere adrogare non dubitet.

An feræ piſces, volucres, ſint res nullius

*) Plures hujuſmodi cauſſas, quamvis parum idoneas, adcumulavit Pufendorff. *de jur. nat. & gent. IV. 5. 6.* Maximi momenti eſt il-

la, quod feræ, piſces & volucres non tum inexhauſti ubique uſus ſunt, ut non metuendus ſit tot ſpecierum interitus, ſi venandi jus omnibus promiſcue concederetur. (§. CCXXXV. 8.) Ex quo ſimul intelligere licet, cur nuſquam terrarum homines venari & occidere prohibeantur animalia rapacia, truculenta, & humano generi noxia, quin alicubi præmia auferant, qui, oblatis eorum unguibus vel capitibus, fidem faciant magiſtratibus, ſe hujuſmodi animalibus purgaſſe provinciam.

§. CCXLV.

In quibus animalibus venationi ſit locus? Ubicumque vero cuiquam venandi jus eſt: ipſa recta ratio ſatis unumquemque docebit, 28) venationem non pertinere ad animalia manſueta, quippe in dominio conſtituta, nec 29) ad manſuefacta, quamdium illa dominus poſſidet, vel animo recuperandi perſequitur, vel, ſe ea derelinquere nolle, luculentis quibuſdam ſignis oſtendit. *) Immo 30) ne ad feras quidem beſtias, vivariis, piſcinis, alveariis, incluſas, ſed 31) ad eas, quæ, ut eleganter ſcribit Cajus, *terra*, *mari*, *cœlo capiuntur*. *l.* 1. §. 1. *D. de adqu. rer. dom.*

*) Sic vix venationis obtentu excuſabitur, qui cervum, crepundiis ornatum, quantumvis fugitivum, ceperit, ſi de domino conſtet. Nec magis ferendum putem, qui dominum, perſequentem examen, area ſua excludit, ut illo ipſe potiatur: licet id juſtum viſum fuerit jureconſultis Romanorum §. 14. *Inſt. de rer. diviſion.* Quamvis enim domino ſit facultas, alios uſu rei ſuæ excludendi: is tamen qui ſua repetiturus ædes noſtras ingreditur, non re noſtra utitur, ſed ſuam repetit.

petit. Et qui magis juſtum ſit, examen ſuum perſequentem ædibus & area excludere, quam domo abigere vicinum, gallinas turbatas, & in aream noſtram avolantes, repetiturum? Itaque æquiſſima lex Platonis *Lib. VIII. de legibus: Si aliena examina quis perſequitur, atque æra pulſans apes delectatione ad ſe trahit: damnum reſarciat.*

§. CCXLVI.

Ceterum quum in occupationem præter animum alios uſu rei excludendi, opus etiam ſit adprehenſionem corporali: (§.CCXLII. 19) conſequens eſt, 31) ut non ſufficiat ſola vulneratio feræ beſtiæ, multoque minus 32) animus, illam, ex vulnere caſuram, ſibi vindicandi, ſed 33) præterea requiratur, ut ipſa a venante, eam perſequente, vel viva capiatur laqueis, canibus, aliiſque inſtrumentis venatoriis, vel jaculis conficiatur: 34) neutro autem facto, unicuique jus ſit, vulneratam ab alio capiendi occidendive, quippe in nullius adhuc proprietatem ac dominium redactam. *)

Quando animalia fiant capientium?

*) Sed ea in re magna ſemper fuerunt ſententiarum divortia, & hinc leges gentium diverſiſſimæ. De Trebatii aliorumque juriſconſultorum diſſenſu videnda eſt *l. 5. D. de adqu. rer. dom.* Lex Salica *tit. XXXV. §. IV. ſequ.* ne excitatam quidem ab alterius canibus feram ab alio impune intercipi patitur. Lex Longob. *Lib. I. tit. XXII. §. IV. & VI.* hoc caſu capiendi armum cum ſeptem coſtis, reliquam prædam vulnerandi addicit. Has ſimileſque veterum leges collegit Puſend. *ibid. IV. 6. 10.*

§. CCXLVII.

An huc pertineat occupatio bellica.

Occupationis alteram ſpeciem vulgo dicunt OCCUPATIONEM BELLICAM, quæ perſonis æque ac res hoſtium, juſto bello captas, ipſo gentium jure capientium fieri contendunt. *l. 1. D. de adqu. vel amitt. poſſ.* Enimvero quemadmodum occupationi locus eſt tantum in rebus nullius, (§. CCXLI. 17) res vero hoſtiles non aliter, quam per fictionem,*) perſonæ vero liberæ ne per fictionem quidem pro rebus nullius haberi poſſunt: [§. LXVIII. 17) ita 34) occupationem bellicam nec ad modos adquirendi originarios, nec 35) ad occupationem pertinere, ſed 36) ex alio fonte, puta ex ipſo belli jure, derivandam eſſe, facile intelligitur.

*) Equidem Pufend. *de jur. nat. & gent.* IV. 6. 14. hanc fictionem ita explicat: *In bello res hoſtium in ordine ad alium hoſtem redduntur veluti dominio vacuæ; non quod hoſtes per bellum ipſo jure rerum ſuarum domini eſſe deſinant, ſed quia illorum dominium non obſtat hoſti, quo minus eas res auferre, ſibique habere poſſit.* Sed ubi res redduntur veluti dominio vacuæ, ibi nemini eſt jus alios earum uſu excludendi. (§. CCXXXI.) Hoſti autem ſalvum ſemper eſt jus, hoſtem uſu rerum ſuarum excludendi, nec ulli facit injuriam, dum pro ſervandis rebus ſuis tamquam pro aris & focis, pugnat. Quis ergo, ejus res dominio vacuas eſſe dixerit? Quæ quum ita ſint: hoſtis res ſuas ab hoſte captas amittit, non quod jus ipſi deeſt excludendi hoſtem, ſed quod viribus, quibus hoſtis reprimi poſſet, deſtituitur.

§. CCXLVIII.

§. CCLVIII.

Rectius huc refertur INVENTIO, quippe quæ & ipſa in adprehenſione rerum nullius conſiſtit. Itaque nullum quidem eſt dubium, 37) quin res, in nullius adhuc redactæ dominium, vel pro derelictis habitæ, inventori cedant, qui eas cum animo ſibi habendi primus adprehendit, ac proinde 38) juri naturali non conſentanea ſit lex Stagiritarum, Biblienſium & Athenienſium: *ἃμὴ ἔθȣ, μὴ ἀνέλῃ: Quæ non poſuiſti, ne tolle*, niſi de rebus amiſſis intelligatur. Ælian. *Var. Hiſt. III.* 45. *IV.* 1. Diog. Laert. I. 57. nec minus 39] errentii, qui rem inventam inventori, eique, qui eam tolli viderit, communem eſſe exiſtimant: *) attamen 40] id jus non producendum ſit ad res, quas populus ſibi jure occupationis, per univerſitatem factæ, vindicavit, vel 41) ſummo imperanti, tamquam *ἐξαίρετον*, ceſſit. Quod eum jure potuiſſe, ſupra jam vidimus. (§.CCXLIII. 23.) Inventio rerum nullius.

*) Inoleverat olim mos, id, quod ab aliquo inveniretur in commune poſcendi: quo fiebat formula *In Commune*, vel apud Græcos κοινὸς Ἑρμῆς, itemque κοινὸν τῷ Ἑρμῇ. De qua formula præter Eraſmum *in adagiis* plura monent viri docti ad Phædr. *Fab. V. 6. v.* 3. Add. Plaut. *Rudent. IV.* 3. *v.* 72. *ſeq.* At quum, quæ nullius ſunt, cedant occupanti, (§.CCXLI. 17.) nec in ejuſmodi rebus ulli ſit jus, alium uſu earum excludendi: [§. CCXXXI.] is denique, qui ſolis oculis rem uſurpavit, nec adprehendit, tamen occupaſſe non dicatur: (§. CCXIII. 20.) hunc etiam partem prædæ poſcere non poſſe, niſi id leges civiles vel mores ac conſuetudines alicu-

cujus provinciæ permittant, facile adpareat.

§. CCXLIX.

Et pro derelictis habitarum, veluti theſauri. Nec minus inde patet, 42) inventori cedere res, ab hominibus ſanæ mentis ſuique juris animo abdicandi dominium abjectas, adeoque 43) & ſparſa miſſilia, immo & 44) veluti THESAUROS, quorum de prioribus dominis nullo certo argumento vel indicio conſtat, caſu fortuito inventos, niſi 45) & hos ſibi vindicet populus vel ſummus princeps. (§. CCXLIII. 23.) Qua de re varias gentium leges recenſuerunt Grot. *de jure belli & pac.* *II.* 8. 7. Pufend. *IV.* 6. 13. & ibi Hertius. Eu. Otto *ad* §. 29. *Inſtit. de rer. diviſ.* 46.) Merito tamen rationem etiam habendam domini ſoli, utpote quem fructus ex ſolo ſuo quoſcumque percipere, æquum eſt, *) ac proinde 47] recte, & plane ex regulis æquitatis naturalis unum ſemiſſem theſauri, caſu fortuito reperti, inventori, alterum domino ſoli adjudicaſſe Hadrianum. Spartian. *in Hadriano Cap. XVIII.* §. 39. *Inſt. de rer. diviſ.*

*] Quod adeo verum eſt, ut hunc quædam gentes inventori plane præferendum putarint, veluti Hebræi, *Matth. XIII.* 44. Selden. *de jure nat. & gent. ſec. diſcipl. Heb. VI.* 4. Syri, Græci, quin & ex ipſis Romanis haud pauci. Philoſtr. *Vit. Apollon. Tyan.* II. 39. *de vit. Sophiſt.* II. 2. Plaut. *Trinum. l.* 2. *v.* 141. *l.* 67. *D. de rei vind.* Ubi tamen inventori pars cedit, nihil intereſſe videtur, mercede conductus quis terram noſtram foderit, an operas nobis haud locarit. Quamvis enim mercenarii nobis operis conductis acquirant: id tamen juſtam habere rationem non videtur, ſi quis

ſi quis operas nobis non ad inveſtigandos theſauros, ſed ad cellam excavandam, vel ſimile opus locarit. V. A. Corn. van Bynkersh. *Ob. II.* 4.

§. CCL.

Acceſſio quid & quotuplex?

Alter modus adquirendi dominium originarius eſt ACCESSIO, per quam jus ea, quæ ſubſtantiæ, nobis adquiſita, accedunt, incrementa ſimiliter nobis vindicandi intelligimus. Incrementum vero quum res noſtræ capiant vel ipſius naturæ beneficio, vel induſtria noſtra, vel natura induſtriaque noſtra ſimul, acceſſio a jureconſultis accuratioribus in NATURALEM, INDUSTRIALEM, & MIXTAM recte diſpeſcitur. *)

*) Sic *naturæ* ſolius beneficio debemus fœturam animalium, alluvionem, novam inſulam, alveum derelictum. *Induſtriæ* noſtræ novam ſpeciem, rem rei noſtræ adjunctam, adplumbatam, adferruminatam, intextam, adfuſam vel admixtam, ſcripturam chartæ noſtræ, picturam tabulæ noſtræ illitam. Denique meſſem & auctumni dotes partim ubertati ſoli cœlique clementiæ, partim culturæ noſtræ, adeoque & *naturæ* beneficio, & induſtriæ noſtræ imputamus, ac proinde primi generis acceſſiones *Naturales*; ſecundi *Induſtriales*, tertii *Mixtas* merito adpellamus. Quæ enim a nonnullis additur, *Fortuita* ad occupationem rerum nullius rectius refertur.

§. CCLI.

Fundamenta

Quod ad NATURALEM acceſſionem attinet vel tale res noſtra capit incrementum, cujus de

acceſſionis naturalis. de origine & priore domino nullo certo argumento conſtat, vel aliquid, quod jam in alterius dominio eſt, rei noſtræ accedit. Priore caſu, quum res illa, cujus de domino nihil certi conſtare poteſt, pro re nullius merito habeatur, (§. CCXLI.) nihil obſtat, 48) quo minus hujuſmodi incrementum cedat in acceſſionem rei noſtræ, cui acceſſit, adeoque nobis adquiratur. At poſteriore caſu res habet dominum, qui alios uſu rei ſuæ jure excludit: (§. CCXXXI.) atque inde merito inferimus, 49) hujuſmodi rem, rei noſtræ quacumque ratione adjunctam, nobis non magis adquiri, quam ſi ventus vehementior veſtes lineas, a Titio in horto ſuo expanſas, in aream noſtram projecerit. *)

*] Nulla ſane fingi poteſt ratio, quamobrem prior dominus, de quo ſatis conſtat, dominio rei ſuæ, adhuc exſtantis ac ſuperſtitis, excidere debeat, quum nec ſuo ſe dominio unquam abdicarit, nec illud facto ullo in alterum tranſtulerit, nec ob ſolam calamitatem dominio ſuo quiſquam jure privetur. Si quis ergo dominus manet rei, alterius rei caſu quocumque adjunctæ: iſti procul dubio adhuc jus eſt alterum rei uſu excludendi, (§. CCXXXI.) adeoque, illo invito, huic adquiri non poſſe dominium, manifeſtum eſt.

§. CCLII.

Speciatim de foetura animalium. Ex his vero evidentiſſimis principiis (§. CCLI. 48. ſequ.) jam porro colligimus, 50) PARTUM cujus de origine non liquido conſtat, (quod plerumque ſit in animalibus, immo & in hominibus, extra legitimum ma-

matrimonium natis,) ventrem tamquam acceſſorium ſequi, idque *legi naturæ* non abſurde tribuere Ulpianum, *l.24. D. de ſtatu hom.* Id tamen 51) vix æquum videtur, ſi de utroque parente conſtet, *) niſi forte 52) ad procreanda animalia communibus ſumtibus alatur dignioris ſexus animal, veluti bos communis, vel 53) dominus equum admiſſarium vel bovem pro certa mercede vicinis locare ſoleat.

*) Hinc ſaltim in ſervis hoc caſu paſſim obtinet partitio vernarum, ita ut primus domino ventris, alter domino ſervi patris dedat, & ſic ſervilem ſobolem ambo domini per vices partiantur. Diximus ea de re *Elem. Jur. Germ. I.* 1. 30. ubi id jus & apud Wiſigothos & apud Alamannos, & apud Bojos obtinuiſſe, *ex lege Wiſigoth. X.* 1. 17. Goldaſti *rer. Alam. Tom. II. charta II.* & Aventin. *Annal. Boic. Lib. VII.* 14. 23. *p.* 708. oſtendimus.

§. CCLIII.

Nec minus facile erit intellectu, ad quem pertineat nova INSULA, ſive in mari, ſive in flumine nata. Quum enim de dominio particularum terræ, quæ demum in inſulam coaderunt, conſtare non poſſit. (§.CCLI.48.) conſequens eſt, 54) ut inſula cedat in acceſſionem maris vel fluminis, *) ac proinde 55) ſi mare vel flumen in nullius dominio eſt, inſula quoque ſit nullius, ac proinde cedat occupantibus: 56) ſin vero, quod plerumque fit, vel mare, vel flumen ad populum, ejuſve rectorem pertinet: (§.CCLXIII. 23) is quoque inſulam illam merito ſibi vin-

De novis inſulis ſive natis, ſive factis.

vindicet. Denique quum res, cujus de dominio certo conſtat, non poſſit ulli per acceſſionem adquiri; [§.CCLI. 49] fieri non poteſt, 57) ut dominus amittat agrum, quem flumen ſuperius divergens, & inferius alveo ſuo junctum, in inſulæ formam redegit. Quod & JCti agnoverunt *l.*7. §.4. *l.*30. §.2. *D. de adqu. rer. dom.*

*) Itaque nulla ratio eſt, cur vicinis prædiis, & quidem vel in utraque ripa, ſi inſula in medio flumine nata ſit, vel in alterutra, cui proprior eſt accreſcere debeat nova inſula: quod tamen pleriſque JCtis placuiſſe novimus. §. 22. *Inſtit. de rer. diviſ. l.* 7. §. 3. *l.* 29. *l.* 30. §. 1. *D. de adqu. rer. dom.* Particulæ enim terræ, a cujus prædio avulſæ ſint, non conſtat: & magis probabile eſt, eas ab agris ſuperioribus, quam a vicinis avulſas eſſe. Quin aliquando ipſum flumen particulas, quæ deinde in inſulam coaleſcunt, e fundo abraſas, ſecum vehit, teſte Seneca *natur. quæſt. IV.* 9. Sed fuit hæc ſententia Caſſii Longini, quam deinde Sectatores ejus, tamquam ex compacto probarunt. Aggen. Urbic. *de limit. agr. p.* 57. Eam vero more ſuo exploſerunt Proculiani, quorum anteſignanus, Labeo apud Paullum *l.* 65. §. 4. *D. de adquir. rer. dom. Si id*, inquit, *quod in publico innatum aut ædificatum eſt*, *publicum eſt: inſula quoque*, *quæ in flumine* Publico *nata eſt*, Publica *eſſe debet*.

§. CCLIV.

Nec non de alluvione & vi fluminis.

Nec alia ALLUVIONUM, & terræ VI FLUMINIS avulſæ, ratio eſt. Quemadmodum enim, quod ad priorem attinet, de origine particularum, agro noſtro paulatim adjectarum, cer-

certi quid conſtare non poteſt: (§.CCLI. 48) ita nullum eſt dubium, 58) quin id quod agris noſtris hoc modo accedit, nobis; 59) quod agro publico, viæve publicæ adjicitur, publico cedere debeat. *) Contra ea quum in vi fluminis de dominio terræ avulſæ ſatis conſtet: (§.CCLI. 49.) 60) ea jure naturali circa dominium nihil mutari palam eſt, 61) niſi forte dominus terram hoc modo avulſam pro derelicta habere malit. Quod in civitatibus ex intermiſſa per tempus legitimum vindicatione colligi ſolet. §. 21. *Inſtit. de rer. diviſ. l.* 7. §. 2. *D. de adqu. rer. dom.*

*) Et hoc fundamento nititur jureconſultorum & agrimenſorum diſtinctio inter agros *arcifinios*, qui non aliis, quam naturalibus limitibus finiuntur, & *limitatos*, quos ad certum perticarum pedumve numerum adſignantur. *l.* 16. *D. de adqu. rer. dom. l.* 1. §. 6. *D. de flumin.* De qua agrorum differentia vid. Iſidor. *Orig. XI.* 13. *Auctores de limitib. p.* 293. *edit. Guil. Goeſii*, Jo. Fr. Gronov. ad *Gro*. *de jure belli & pac. II.* 3. 16. *num.* 1. Quidquid enim inter agror limitatos & flumen interjacet, id vel publicum, vel alicui privato proprium eſſe, nemo non intelligit. Neutro autem caſu agro limitato aliquid accedit.

§. CCLV.

In alvei mutatione & inundatione.

Denique quod ad ALVEI MUTATIONEM attinet, ſi alveus derelictus, quantum conſtat, in nullius antea dominio fuit, ille 62) non poteſt vicinis, qui utrimque prædia habent, pro modo prædiorum adquiri, uti viſum eſt ju-

jureconſultis Romanis *l.* 7. §. 5. *D. de adqu. rer. dom.* ſed, quia de fluminis, cujus pars eſt alveus, dominio ſatis certo conſtat, (§. CCLI. 49.) 63) ille, tanquam pars fluminis ejuſdem erit, cujus flumen fuit: quemadmodum 64) ex eadem ratione novus alveus, iterum derelictus, procul dubio non minus manet priorum dominorum, quam 65) ager INUNDATUS, ſi deinde aqua receſſerit. *)

*) Aliud dixeris, ſi perpetua ſit inundatio, ut jam mare ſit, ubi Troja fuit. Tunc enim res exſtincta videtur, quæ nullum nobis uſum præſtat, nec præſtare unquam poteſt. Non entis vero, ejuſque, quod nullum hominibus uſum præſtat, nullum eſt dominium, nulla proprietas. (§. CCXXXV. 19.) Ex quo ſane conſequitur, ut duriſſima ſit eorum conditio, a quibus ob agros, mari vel flumine jam pridem abſorptos, tributa, vectigalia & penſiones exiguntur, niſi forte culpa & negligentia ſua in reſtituendis aggeribus meruerint, ut ita mulctentur, quamvis & hæc pœna ſatis immodica, immo duriſſima videatur. Quis enim tributis ac penſionibus oneret res, in quibus proprietas, uſusfructus, poſſeſſio, & iter amiſſa ſunt? *l.* 23. *D. quib. mod. uſusfr. amitt. l.* 3. §. 17. *l.* 30. §. 3. *D. de adqu. poſſeſſ. l.* 1. §. 9. *D. de itin. actuque priv.*

§. CCLVI.

De acceſſione induſtriali axioma primum.

Progredimur ad acceſſionem INDUSTRIALEM & MIXTAM, de qua ſubtiliter admodum philoſophati ſunt jureconſulti. Nos ita ſtatuimus: Si res utriuſque voluntate junctæ ſint, ne dubitari quidem poteſt, quin uterque fiat dominus pro rata, adeoque communio poſitiva inducatur. (§. CCXXXI.)

At

At hic de acceſſione, quæ altero inviſo facta, loquitur. Hic quum domino jus ſit, omnes res uſu excludere:(§.CCXXXI,) procul dubio etiam prohibere poteſt, quo minus, quidquam rei ſuæ, ſe invito jungatur. Quum vero quod jungitur rei noſtræ, vel eam inutilem aut deteriorem ſaltim, vel meliorem præſtantioremque reddat, is vero, qui res noſtras deteriores reddit, nos lædat: (§. CLXXVIII.) conſequens eſt, *66*) ut qui res noſtras quacumque acceſſione induſtriali deteriores vel plane inutiles reddidit, is, accepta re corrupta, ad omne damnum nobis reſarciendum, quin, ſi dolo malo tale quid fecerit, ſimul ad pœnam (§. CCXI. 119. ſequ.) teneatur.

§. CCLVII.

Sin res acceſſione quacumque induſtriali ad alios meliores præſtantioreſque redditæ ſunt: tunc multum intereſſe videtur, poſſintne res ſibi invicem junctæ, ſine notabili diſpendio ſeparari, an non poſſint. Priores caſo, quum utriuſque materiæ vel rei domino jus ſit, alterum uſu rei ſuæ excludendi, (§. CCXXXI.) id vero aliter exitum habere non poſſit, quam rebus ſeparatis: conſequens eſt, *67*) ut eo caſu res junctæ ſtatim ſeparandæ, ſuumque cuique tribuendum ſit: *68*) poſteriore autem caſu res junctæ alterutri adjicantur, condemnando ſimul ad æſtimationem res alienæ alteri, quem re ſua carere oportet, *) pœnamque, ſi in mala fide ſit, præſtandam. (§.CCXI. 119. ſequ.

Axiomata ſecundum, & tertium.

*) Quiſquis enim res alterius, quibus illi ad con-

conſervandam ſuaviterque tranſigendam vitam opus eſt, intervertit, is non lædit. (§. CXC. 52.) Qui nos lædit, ad ſatisfactionem tenetur; (§. CCX.) ea, quum eo caſu, ubi factum infectum fieri nequit, in præſtanda juſta rei æſtimatione conſiſtat: (§. CCXII. 124.) conſequens eſt, ut is, qui alterius rem intervertere, ſibique habere cupit, juſtam ejus æſtimationem præſtare teneatur. Unde ſimul æquiſſimam eſſe patet regulam πολυθρύλλητον, *neminem debere cum alterius damno ſine ratione locupletiorem fieri velle.*

§. CCLVIII.

Nec non quartum & ſequentia.

Quum vero poſteriore caſu res junctæ alterutri addicendæ ſint, (§. CCLVII. 68) conſequens eſt, ut cauſſam juſtam, cur alteruter alteri præferendus ſit, eſſe oporteat, (§. CLXXVII. 5.) ea vero quum non alia eſſe poſſit, quam alterutrius rei præſtantia, quam ſæpius raritate & adfectione, quam uſu, æſtimamus: merito inde colligimus, 69) non ſemper procedere regulam: *acceſſorium ſequi ſuum principale:* cujus abſurditatem in pictura ipſe Juſtinianus, & ante eum Cajus, agnovit §. 34. *Inſtit. de rer. diviſ. l. 9. §. 2. D. de adqu. rer. dom.* ſed 70) res junctas addicendas eſſe illi, cujus res ob raritatem, adfectionem, operas, curam, & culturam majus pretium admittunt, *) eumque 71) alteri ad præſtandam æſtimationem damnandum, 72) niſi ei tanti non ſit res ſua, ut non pretium recipere, quam offerre alteri, malit.

*) Veteres juriſconſultos hic non certa aliqua qua

qua ratione naturali niti, & hinc diverſis admodum vis incedere jam obſervavit V. C. Jo. Barbeyrac. *ad Puſendorff. de offic. hom. & civ. l.* 12. 7. Primus confuſa diſtinguere, ac in ordinem redigere conatus eſt vir acris & recti judicii, Chriſt. Thomaſ. diſſertatione ſingulari, *de pretio adfectionis in res fungibiles non cadente*, *Hal. MDCCI.* 4. ubi ad eadem principia *Cap.* III. § XXXVIII. *ſeq.* doctrinas juris Romani de acceſſione induſtriali accurate examinavit.

§. CCLIX.

Hinc facile patet, quid ſentiendum ſit de SPECIFICATIONE, qua nova forma in alterius materiam introducitur. Quum enim plerumque in materiam nulla cavat adfectio, in formam, ob artificium, vel maxime cadat: (§.CCLVIII. 70.) 73) nova ſpecies merito addicenda fuerit ſpecificant, *) ad juſtam tamen pretii æſtimationem, & ſi ſciens dolo malo id fecerit, in pœnam condemnando: (§.CCLVI. *66*) Thomaſ. *diſſert. laudata Cap.III.§.XLIII.ſequ.* quamvis 74) ex eadem ratione omnino præferendus materiæ dominus, ſi hæc ratior, & pluris ſit quam forma, quæ alterius opera acceſſit: e. g. ſi quis ex alterius electro, vel ære Corinthiaco, ſignum vel vas confecerit, iſque tunc 75) obligatus ſit ad mercedem pro opera, ſi ſpecificans in bona fide fuerit, præſtandam.

Quid juſtum ſit circa ſpecificationem.

*] Nihil ergo ſolidi ineſt diſtinctioni, qua rem impeditiſſimam expedire voluit Juſtinianus *l.* 25. *Inſt. de rer. diviſ.* poſſitne videlicet novas ſpecies ad materiam reduci, nec ne.

Nulla enim eſt idonea ratio, cur priore caſu dominus materiæ, poſteriori ſpecificans præferendus ſit, maxime quum ſæpe materia, demta forma, parum magni momenti futura ſit. Vid. Puſend. *de jure nat. & gent.* IV. 7. 10. Immo aliquando centuplo plus pretii ineſt ſpeciei, quam materiæ, ex qua illa confecta eſt. Quis vero tunc domino materiæ ſpeciem ideo addiceret, quod ad priorem materiam reduci poſſit? At quum facilius præſtetur æſtimatio tabularum, quam ipſius navis, & illis confectæ, quis ideo tabularum domino navem adjudicet, quod hæc ad priorem materiam reduci poſſit? Sane hoc caſu, ſi navis vetus alterius tabulis refecta ſit, principium noſtrum ſequitur Julianus *l. 61. D. de rei vind.* quamvis procul dubio res in priorem formam reduci poſſit, etiamſi nova navis ex alienis tabulis facta ſit. *l. 26. pr. D. de adq. rer. dom.*

§. CCLX.

Circa adjunctionem & ſpeciatim incluſionem, adferruminationem, adplumbaturam, intexturam.

Deinde acceſſionis induſtrialis ſpecies haud poſtremo eſt ADJUNCTIO, quando rei noſtræ aliena, ſive per incluſionem, ſive per adferruminationem, adplumbaturamve, ſive per intexturam, inædificationem, ſcripturam, picturamque adjungitur. Et quidem, quum INCLUSIO ita plerumque ſit comparata, ut res junctæ facile, & citra notabile diſpendium, ſeparari poſſint, eo vero caſu res ſeparari, & ſuam cuique tribui, æquum ſit: (§.CCLVII. 67. nulla profecto ratio eſt, 76) cur non illi, cujus auro gemma incluſa eſt, aurum; domino gemmæ gemma reddi debeat. Nec 77) de adferrunt ratione, adplumbatura; & intextura altera ſentien-

dum

dum videtur, ſi res citra notabile diſpendium ſeparari poſſint: alias 78] merito præferri jungentem exiſtimamus, quia alterius materia raro pretium aliquod adfectionis admittit. *) (§.CCLVIII. 70.)

*] Accedit, quod ſæpe incommodum futurum ſit domino materiæ, ſi eam cum acceſſione retinere, pretiumque rei adjunctæ ſolvere jubeatur, maxime ſi re iſta ob ſtatum, ætatem, aliaſque circumſtantias uti non poſſit, e. g. ſi quis plebeji veſti latum clavum, vel plurimum auri adſuiſſet. Res ſane tunc, quod ad uſum attinet, vere deterior, id eſt, illi inutilis facta eſt. Qui vero res noſtras quacumque acceſſione induſtriali deteriores vel plane inutiles reddidit, is, accepta re corrupta, ad omne damnum nobis reſarciendum, quin, ſi dolo malo tale quid fecerit, ſimul ad pœnam tenetur. [§. CCLVI. 66.]

§. CCLXI.

Si quis ex aliena materia in ſuo ſolo bona fide ÆDIFICAVIT, & totum ædificium ex tignis ligneis conſtat, 79) nulla eſt ratio, cur, errore paullo maturius animadverſo, ſolvi non poſſint ligna juncta, dominoque reddi. *) (§.CCLVII. 67.) Sin ex ſolido lapide quis ædificarit, vel tigna exemta inutilia futura eſſent domino: 80) æquiſſimum erit, ut ædificator, ſi juſtam æſtimationem materiæ, pœnamque inſuper ob dolum malum præſtiterit, dominium ædificii conſequatur. (§.CCLVII.68. §.CCLVIII. 70.) Sin quis aliena materia in ſuo ſolo ædificarit, 81) ædificium, quod ſine notabili di-

Circa inædificationem.

diſpendio ſolvi poteſt, itidem diſſolvendum: (§.CCLVII. *67.*) vel 82) domino ſoli, quod pretium adiectionis admittit, erit adjudicandum, (§.CCLVII. 70.) niſi 83] ædificium plane inutile futurum eſſet domino ſoli, quo caſu ædificans, ædificio ſibi retento, ſoli eſtimationem, & ſi in mala fide ſit, pœnam præſtare tenebitur. (§.CCLVI. *66.*)

*] Ratio enim, cur tignum junctum ſolvi vetuerint decemviri, ne ſcilicet urbes ruinis deformentur, *l. 6. D. ad exhib. l. 7. §. 10. D. de adqu. rer. dom. l. 1. D. de tigno junɛto*, mere civilis eſt, & in recta ratione præſidium plane nullum reperit. Hinc multæ gentes, quæ non ſolido lapide, ſed trabibus tabuliſque ad extruenda ædificia utebantur, ædificium hoc ſimilibuſque caſibus dirui, tignaque avehi non modo ſiverunt, ſed & legibus præceperunt. Vid. *Jus prov. Sax.* II. 53. & quæ ea de re monuimus in *Elem. jur. Germ.* II. 3. *66.* Quibus jam addimus diſpoſitionem *legis Longob.* L. 27. 1.

§. CCLXII.

Circa ſcripturam & picturam. Minus difficilis eſt quæſtio de SCRIPTURA & PICTURA. Quum enim ea, in quæ nulla cadit adfectio alteri, in cujus rem illa cadit, relinquenda ſint, (§.CCLVIII. 70.) & in ſcripturam picturamque adfectio plerumque; in tabulam & chartam numquam cadat: conſequens eſt, 84) ut ſcripturæ tunc charta, & picturæ tabulæ cedere debeat, ſi ſcribens pingenſque earum æſtimationem preſtare velit.*) Et ſi vel maxime nec ſcriptura, nec pictura adfectionem ad-

admittat, veluti ſi quis chartæ meæ res nugatorias inſcripſerit, vel in tabula mea cucurbitas pinxerit: 85) nihilominus tamen & hoc caſu ſcriptor, pictorque ineptus, re ſibi accepta, ad pretium chartæ tabulæve præſtandum tenebitur, ob axioma primum. (§. CCLVI. *66.*)

* Mirum ergo eſt, jureconſultos Romanos, quorum quidam id in pictura obſervarunt, non idem obſervaſſe in ſcriptura. Quaſi magis ferendum ſit, ſcripturam viri docti cedere in acceſſionem viliſſimæ chartæ, quam Apellis aut Parrhaſii abſolutiſſimum opus cedere in acceſſionem viliſſimæ tabulæ. Præterea dum inædificationi ſcripturam comparant jureconſulti: §. 23. *Inſt. de rer. diviſ. l. 9. D. de adqu. rer. dom.* itidem merito quæſiveris, cur non eidem comparationi locus ſit in pictura? itemque quæ ſimilitudo fingi poſſit ſoli, cui alter ædificium, me invito, impoſuit, & chartæ, cui aliquid inſcripſit? Illo ægre, immo ſæpenumero non ſine maximo diſpendio caremus: hanc nihili facimus, ſi vel æſtimationem, vel tantumdem chartarum ejuſdem bonitatis, recipiamus. Poetica hæc eſt ſimilitudo, a forma ſcribendi deſumta, ob quam & Latini ſcriptores *Exarare Litteras* pro *ſcribere* dixerunt. Sed hujuſmodi ſimilitudo duarum rerum, non ſtatim debet eaſdem circa utramque deciſiones in juriſprudentia decidere.

§. CCLXIII.

Denique, quod ad CONFUSIONEM materiarum liquidarum, & COMMIXTIONEM ſiccarum attinet, quamvis de utriuſque diſcrimine ſubtiliter admodum diſputent jureconſulti. *l. 23.*

Circa confuſionem & commix-

tio- *l.* 23. §. 5. *D. de rei vind.* res tamen eodem
nem. redit. Si enim 86) res utriuſque voluntate vel confuſæ vel commixtæ ſunt: materia communis, ac proinde inter utrumque pro quantitate qualitateque materiæ dividenda erit. (§. CCLVI.) Sin, altero invito, facta ſit confuſio vel commixtio: tunc 87) materia nullius uſus confundenti miſcentive erit adjudicanda, iſque damnandus alteri ad æſtimationem pœnamve, ſi in dolo malo verſatus ſit, præſtandam. [§. CCLVI. 66.] Si tamen 88] alter partem materiæ, quam pretium accipere malit, nullum eſt dubium, quin communionem, in quam initio invitus incidit, adprobet, eique adeo pars rata materiæ communis denegari nequeat. *)

*) Nam & ſubſequuta adprobatio pro conſenſu eſt, quamvis minus, quam juſſus & conſenſus, imputetur. (§. CXII. 51.) Hinc, ſi ex fortuita confuſione vel συγχύσει metallorum noſtrorum & aurifabri inſignis prodiiſſet materia, quale fuit, quod olim poſt incendium Corinthiacum primum viſum ajunt, æs Corinthiacum: nihil profecto nobis obſtare crediderim, quo minus partem ex materia communi petamus. Quum enim communis futura eſſet, ſi nobis conſentientibus eſſet conflata, (§. CCLVI.) adprobatio autem pro conſenſu ſit: (§. CXII. 51.) nulla profecto ratio eſt, cur non & ob adprobationem fiat communis, ut partem pro rata nobis poſſimus vindicare.

§. CCLXIV.

Circa acceſ- Denique nec aliis principiis opus eſt circa

ca SATIONEM & PLANTATIONEM, quas ſupra ad ACCESSIONES MIXTAS retulimus. (§. CCL.) Nam 89) plantæ & arbores, antequam coaluerunt, proculdubio citra notabile diſpendium ſeparari, adeoque a domino jure vindicari poſſunt. (§.CCLVII. 67.) Contra 90) illæ, quæ jam coaluerunt, nec non 91) ſementa in agro ſparſa quum commode ſeparari a fundo non poſſint, nec tamen pretium adfectionis admittant, domino ſoli adquiruntur, præſtita æſtimatione tum arborum ſeminumve, tum impenſarum in culturam factarum, (§.CCLVIII.70. ſequ.) niſi 92) poſteriore caſu ſoli dominus meſſem pro juſta penſione ei, qui agrum ſuum conſervit, relinquere malit. *) ſiones mixtas, ſationem, & plantationem.

*] Cujus rei juſtas ac idoneas cauſſas habere poteſt dominus agri. Ut ecce, ſi agrum alter male coluerit, maleque conſeverit, ut meſſem parum uberem expectare liceat. Tunc ſane domino inutilis eſſe poſſet meſſis, adeoque pro illa militaret axioma primum. [§. CCLVI. 66.]

§. CCLXV.

Poſtremo quod ad ARBOREM in confinio poſitam attinet, is qui illam plantat, in id conſentit, ut ramorum pars ſuper vicini aream propendeat: & vicinus, qui, dum alterum uſu areæ ſuæ excludere poſſet, id non facit, itidem in id conſentit. Quum ergo acceſſio, utriuſque conſenſu facta, rem reddat communem: (§.CCLVI.) conſequens eſt, 93) ut arbor talis ſit utrique communis, pro indiviſo quidem, quamdiu Circa fructus arboris in confinio poſitæ.

ſtat in confinio, pro diviſo, ſimul ac eruta eſt, ac proinde 95.) priore caſu fructus & folia, 95) poſteriore ipſa ligna pro rata inter utrumque vicinum merito dividantur. *)

*) Hanc ſimplicitatem majores noſtri prætulerunt juris Romani ſubtilitatibus de alimentis, quæ per radices attrahant arbores, ipſamque paullatim mutent earum ſubſtantiam. *l.* 26. §. 2. *D. de adqu. rer. dom.* Germanicæ enim originis gentes magis ramorum, quam radicum, habuiſſe rationem, oſtendimus in *Elem. jur. Germ. II.* 3. 69.

CAPUT X.

De Derivativis dominii adquiſitionibus, quæ vivo priore domino fiunt.

§. CCLXVI.

Tranſitio ad adquiſitiones derivativas.

SEmel adquiſito dominio, aliquando mutatio quædam contingit, ut alius in re quadam adquirat vel proprietate, vel dominium, quum antea horum nihil haberet. Has ADQUISITIONES nos ſupra DERIVATIVAS adpellavimus. [§. CCXL.] Jam quum res, in qua proprietatem adquirimus, antea *communis*; in qua dominium primum conſequimur, antea alicui *propria* fuerit: quoties ex re communi partem noſtram accipimus propriam, toties DIVISIONEM, quoties totam ſoli adquirimus, CESSIONEM; *) quoties denique res alterius propria, eo volente, in noſtrum dominium tranſit, TRADITIONEM fieri dicimus.

*) Paul-

*] Paullo latius quidem alias patet vocabuli *Ceſſionis* notio, ut omnem juris vel actionis translationem in alterum ſignificet. Enimvero quum tunc fere ſub *traditione* comprehendi poſſit, hic paullo arctioribus limitibus circumſcribimus ſignificationem vocabuli, ut ſit *translatio juris ac dominii, pluribus communis, in unum ex ſociis, reliquorum conſenſu, facta*. Hinc ſi e. g. coheredes nomen aliquod hereditarium totum in unum ex coheredibus tranſcribunt, *Ceſſiſſe* illi hoc nomen dicuntur.

§. CCLXVII.

Omnibus his caſibus id, quod antea noſtrum fuit, vel totum, vel pro parte, noſtrum eſſe deſinit, & in alterius dominium vel proprietatem tranſit: id quod vocamus ALIENATIONEM, eaque, ſi ex anteriore adquirentis jure proficiſcitur, NECESSARIA, ſi de novo, conſentiente utriuſque voluntate, decernitur, VOLUNTARIA adpellatur. *) Utraque vero efficit, ut alius in alterius locum, adeoque & in jus circa illam rem, & onera cum illa conjuncta ſuccedat. Sic & alienatio, quæ a nulla circumſtantia ſuſpendit translationem dominii, PURA; quæ ſuſpendit, CONDITIONALIS dicitur.

Per eas fit alienatio vel neceſſaria, vel voluntaria, vel pura, vel conditionalis.

*) Sic e. g. neceſſaria eſt alienatio rei communis, quæ fit, ſocio ad diviſionem provocante, quia ſocio, urgenti diviſionem, in ea jam antea jus fuit. Neceſſaria item alienatio rei alicui oppignoratæ, quippe quæ itidem fit ob jus, creditori in illa re antea conſtitutum. Contra voluntaria eſt alienatio ædium, quas is, qui alibi Lares poſiturus eſt, vendit, & in quibus nemini omnino

 quid-

quidquam juris eſt. Ita explicanda eſt diviſio, quam & Romana juriſprudentia agnoſcit. *l.* 1. *D. de fund. dot. l.* 2. §. 1. *D. de rebus eorum, qui ſub tut. l.* 13. *l.* 14. *D. fam. erciſc.* & alibi paſſim.

§. CCLXVIII.

Eaque vel in præſens, vel in futurum. Quum ergo voluntaria alienatio aliter, quam utroque conſentiente, fieri ac intelligi non poſſit: conſentire vero liceat in alienationem tum PRÆSENTEM, ut dominium noſtrum in alterum, vivis nobis, transferatur, tum FUTURAM, ut quis poſt fata demum noſtra poſſeſſionem rerum noſtrarum omnino conſequatur, denique ille conſenſus in futuram alienationem vel VERUS ſit, vel ex FINE & INTENTIONE hominis colligatur: *) ex priore ſucceſſio teſtamentaria, ex poſteriore inteſtatorum derivari ſolet. Jam de alienatione *præſente*, ſequente capite de *futura* erit differendum.

*) Ad alienationem ergo futuram referimus eam, quando poſt mortem demum bonorum noſtrorum poſſeſſio ad heredes omnino devolvitur. Id ſi fit, nobis vivis id *Vere* volentibus, voluntas hæc vocatur *teſtamentum*, ipſaque ſucceſſio *teſtamentaria* audit. Sin ex fine atque intentione morientis colligitur, illum hereditatem in hos potius, quam in alios translatam voluiſſe, eſt hæc *ſucceſſio ab inteſtato*. Jam utrique ſucceſſioni obſtare videtur, quod nemo poſſit aliquid velle in illud tempus, quo velle amplius nequeat, nec alienationem fieri hoc modo poſſe a vivo, quia nec jus nec dominium in heredes vivus transferat, nec a mortuo, quia hic, quod ipſe non habeat, in alium transferre nequeat.

queat. Unde & teſtamentifactionem juris naturalis eſſe negant plures viri doctiſſimi, veluti Merill. *Obſ.* VI. 25. Thomaſ. *Not. ad tit. Inſt. de teſt. ord. p.* 173. Gothofr. de Coccei. *diſſ. de teſtam. princ. Part.* I. §. XXII. *ſequ.* Quorum argumenta ſi *veræ* morientium voluntati, i. e. teſtamentis, obſtant, multo magis obſtabunt præſumtæ, ex qua ſucceſſionem ab inteſtato repetunt, adeoque tota illa, quam hic inculcamus, *Alienatio Futura* σἰϰηρὸξ-λον erit. Sed uti facile largimur, hæc argumenta penitus evertere teſtamenti factionem, qualis jure Romano prodita eſt: Vid. *exerc. noſtr. de teſtam. jure Germ. arct. lim. circumſcripta* §. III. ita non obſtant diſpoſitionibus de futura ſucceſſione omnibus. Et de his vero quouſque ſecundum rectam rationem porrigantur, capite ſequente dicemus.

§. CCLXIX.

Ad proprietatem a communione ſit tranſitus per DIVISIONEM, (§.CCLXVI.) quæ eſt adſignatio partis, cuivis ſociorum ex toto poſitive communi competentis. Quum enim ſocius uſu rei communis alios omnes, præter ſocios excludere poſſit:(§.CCXXXI.) conſequens eſt, 1) ut unuſquiſque ſociorum uſum rei, pro parte ad ſe pertinente, petere, adeoque 2] ad diviſionem provocare poſſit; quin ut 3] eo minus audiendi ſint reliqui, hanc diviſionem impedituri quo minus præſenti generis humani conditioni convenit poſitiva-communio. *) (§.CCXXXVIII.)

Quid diviſio, & cur ad eam cuivis provocare liceat?

*) Quum enim communio illa conſiſtere tantum poſſit inter homines eximia virtute præditos, ac proinde refrigeſcente caritate ac

juſtitia, ſtatim una oblangueſcere illam oporteat: [§. CCXXXVIII. *] qui fieri poſſet, ut noſtris temporibus diu duraret communio? Quis ſociorum non invidet ſocio? quis rem communem tam diligenter curat, ac propriam; quis non alterum, aliquid in rem communem quod ſit, acturum, non impedit? quis reliquis partem lucri intervertere non ſtudet? Inde mille jurgia, ceu ex inſtituto adverſus communionem Platonicam demonſtravit Ariſtot. *Polit.* II. 2. Ut adeo recte Romani ſocietatem ac communionem matrem dixerint diſcordiarum, ac proinde cuivis ſociorum dederint facultatem ad diviſionem provocandi. *l.* 77. §. 2. *D. de legat.* 2.

§. CCLXX.

Quomodo fiat, ſive res dividua ſive individua ſit.

Res porro communia vel DIVIDUA eſt facile, vel INDIVIDUA, quæ vel ob rei naturam, vel legibus aut moribus obſtantibus, in partes ſcindi non poteſt. Provocante ergo ſocio ad diviſionem rei, ſua natura *dividuæ*, 4) nihil eſt æquius, quum ut tot fiant partes, quot ſunt ſocii, reſque ſorti diviſoriæ committatur. *Individua* autem res, 5) vel uni ſociorum, qui ſolvendo eſt, plurimumve licitatur, quemve ætas, vel fors reliquis prætulit, relinquenda, ceteriſque præſtita æſtimatione, ſatisfaciendum, vel 6) optimis conditionibus vendenda, pretiumque inter ſingulos pro rata dividendum, vel 7) ejus denique uſus ſingulis per vices concedendus eſt. *)

*) Sic ſorti rem in dividunda Palæſtina commiſiſſe novimus Hebræos, eamque in partes ſcidiſſe, quod provincia ratione tribuum

buum eſſet dividua. Contra inter fratres coheredes ſæpe contingit, ut unus prædium individuum, vel volentibus reliquis: vel forte adjudicante, certo pretio emat, & ex reliquis partem quiſque pretii accipiat. Quin eodem caſu ſæpe contingit, ut ſi nullus coheredum tam ſit bene numatus, ut reliquis ſatisfacere poſſe videatur, prædium extraneo optimis conditionibus vendant, pretiumque inter ſe dividant. Denique alternum rei communis uſum, quem alicubi vocant *die Mutſchirung*, aliquando fratribus illuſtribus placuiſſe, obſervant Diether. in *Contin. Theſauri Beſold. voce Mutſchirung. p.* 417. Wehner. *Obſ. pract. ibid. p.* 370. Exemplum inſigne in domo Saxonica habes apud Muller. *in Saechſſ. amal. p.* 203.

§. CCLXXI.

Ceterum quum in re communi vel par omnium jus ſit, vel alter altero plus minuſve juris habere ſoleat: (§.CCXXXI.) facile patet, 8) diviſionem vel ÆQUALEM vel INÆQUALEM eſſe, & 9) in priore omnes ad partes æquales, 10) in poſteriore ad inæquales vocari. Quia vero ipſa naturalis hominum æqualitas id ab unoquoque exigit ne in iis; quæ jure perfecto pluribus competunt, præ altero prærogativam ſine juſta cauſſa adfectet: (§. CLXXVII. 5) nemo non intelligit, 10) diviſionem in dubio in æquales partes fieri debere, nec 11) quemquam ſibi poſcere debere præcipuum, niſi jus ſuum inculentes probare poſſit. *)

Æqualitas quando obſervanda in diviſione rerum perfecte communium.

*) Tale jus poſcendi ἐξαίρετον poteſt alicui competere ex lege, ex pacto, & ex ultima prio-

prioris poſſeſſoris voluntate, non autem ex majore vi & potentia, quam tamen, tamquam juſtam prærogativæ inter dividentes cauſſam, admittere videtur Hobbeſius, *de cive* III. 15. *ſeq.* quamque ipſe ſatis incommode vocat *ſortem naturalem*. Enimvero ſic nulla foret ratio, cur non æquiſſima dici poſſit diviſio a leone facta apud Phædr. *Fab.* I. 5. qui prædam partiturus inter venationis ſocios:

> *Ego*, inquit, *primam tollo, nominor quia leo:*
> *Secundam, quia ſum fortis, tribuetis mihi:*
> *Tum, quia plus valeo, me ſequetur tertia:*
> *Malo adficietur, ſi quis quartam tetigerit.*
> *Sic totam prædam ſola improbitas abſtulit.*

Hanc diviſionem quiſquis æquam & juſtam dixerit: næ illum & Hobbeſii ſortem naturalem probaturum, confidimus.

§. CCLXXII.

An & in diviſione rerum imperfecte communium ea obſervanda? Sed hæ quidem regulæ ad communionem, PERFECTAM pertinent. Præter illam & IMPERFECTA datur, quoties nulli ſociorum in re communi jus perfectum eſt. (§. CCXXXI.) Quum vero ita res ex alterius benevolentia pluribus fiat communis: conſequens eſt, 12) ut tunc in hujus arbitrio ſit, æquales partes facere, an 13] pro qualitate meriti uni plus, alteri minus tribuere malit, *) injuſtiſſimaque proinde 14) ſit querela ejus, qui alterum minoris meriti hominem ſibi æquiparatum eſſe clamat, *Matth. XX.* 12. vel 15) qui ipſe ſibi de ſuis meritis judicium temere adrogat, vel 16) beneficia, uni vel alteri conceſſa, ad exemplum trahenda, exiſtimat.

*) Et

*] Et hæc eſt illa *juſtitia diſtributiva* vel διανεμητικὴ, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, miſericordiæ, providentiæ rectricis. Grot. *de jure belli & pac. I.* 1. 8. 1. qui & hanc juſtitiam non ſemper obſervare proportionem comparatam, quam geometricam vocant, adeoque hanc Ariſtotelis doctrinam eſſe ex eorum genere, quæ ſæpe locum habent, non ſemper, recte obſervat *n. II.* Nec Grotii ſententiam evertit Pufend. *de jure nat. & gent. l.* 7. 9. quippe qui loquitur de diſtributione eorum, quæ pluribus bene merentibus jure perfecto, veluti ex pacto vel promiſſo, debentur. Tunc verum omnino eſt, quȯd ſcribit Arrian. *Epict. III.* 17. Νόμος ἔτος φυσικὸς, τὸν κρείττονα τοῦ χείρονος πλέον ἔχειν, ἐν ᾧ κρείττων ἐστιν. *Ea naturæ lex eſt, meliorem in eo, quo ſit melior, meliore conditione eſſe illo, qui ſit deterior.* At in iis quæ ex ſola benevolentia proficiſcuntur, vix hæc naturæ lex urgeri poteſt: nec de injuria conqueri poterant veterani, quos idem Hadrianus ſe invicem in balneo defricare juſſerat, qui aliquot diebus ante unum ex illis, membra marboribus atterentem, ſervis & ſumtibus donaverat, Spartian. *Hadr. Cap. XVII.* quia beneficia non ſunt ad exemplum trahenda.

§. CCLXXIII.

Si res communis uni ſociorum a reliquis tota attribuitur, ea vocatur CESSIO. Quare, quum ita unus in reliquorum omnium locum ſuccedat: conſequens eſt, 17) ut & in eorumdem jura circa eam rem, nec non 18) in onera & incommoda, cum illa conjuncta, ſuccedat. (§.CCLXVII.) Quin ex eo-

Quid ceſſio rei communis?

eodem recte intulerunt jureconſulti Romani, 19] eaſdem omnino exceptione opponi poſſe ceſſionario, quibus adverſus cedentem locus fuiſſet futurus. *l.* 5. *C. de hered. vel act. vend.*

§. CCLXXIV.

Obligatio ſociorum ad evictionem ſocio præſtandam.

Quum denique, ſive *dividatur* res communis, ſive uni ſociorum tota *cedatur*, id videatur agi, ut ii, qui rem per diviſionem vel ceſſionem accipiunt, ejus dominium, adeoque facultatem, alios rei iſtius uſu excludendi, conſequantur: (§. CCXXXI.) per ſe patet, 20] utroque caſu ſocios efficere debere, ut ei, in quem res translata eſt, illam habere liceat, adeoque 21) illos huic ad præſtandam evictionem, &, 22) ſi ab alio jure & ſine culpa poſſeſſoris evicta ſit, ad omne damnum reſarciendum obſtrictos eſſe, 23) dummodo ſuas portiones ſalvas habeant, & 24) alteri res titulo oneroſo obvenerit. *)

*) Ita doctrina de *Evictionibus*, quæ & in traditionibus locum invenit, ex ipſa æquitate naturali fluit, quamvis ei multa, non tam de novo adſtruxerit, quam illuſtrationis cauſſa addiderit jus civilæ, quæ ad ejus formam, & effectum pertinent, ex. g. dum requirit, ut quis ſuo nomine rem in alterum tranſtulerit, ut poſſeſſor litem auctori in tempore denunciarit, ut res ex cauſſa contractum antecedente, & quidem non vi majore, ſed jure, evicta ſit, cetera. Hæc omnia enim ex iiſdem, quæ præmiſimus, principiis prono alveo fluere, nemo non intelligit.

§. CCLXXV.

Traditio

Progredimur ad TRADITIONEM, qua domi-

nus,

nus, qui jus & animum alienandi habet, dominium in alium, illud ex juſta cauſſa accipientem, transfert *Dominium*, dico. Quamvis enim jus Romanum ipſam rem, ejuſque poſſeſſionem, transferri jubeat, nec prius ullum fere jus in illa re naſci patiatur: *l.*20. *C. de pact.* vix tamen probabile eſt, hanc ſubtilitatem probare jus naturæ & gentium, *) uti recte obſervant Grot. *de jure bell. & pac. II. 6. I. 2. II.* 8. 25. & Puſendorf. *de jure nat. & gent. IV. 9. 6.* quum, ipſis fatentibus jureconſultis, *nihil tam conveniens ſit naturali æquitati, quam voluntatem domini, volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi.* §.40 *Inſt. de rer. diviſ. l. 9. D. de adqu. rer. dom.* Ex quo colligimus, 25) omnem voluntatem domini de dominio rei ſuæ in alterum transferendo, ſive expreſſe declaratam, ſive ex certis ſignis elicitam, pro traditione eſſe, dominiumque in alterum valide tranſferre.

quid? & an ad transferendum dominium neceſſaria?

*) Immo ne ipſi quidem Romani idem olim promiſcue exegiſſe videntur. Traditio enim erat tantum rerum nec mancipi. Ulpian. *Tit. XIX.* 7. veluti prædiorum provincialium. Simplic. *inter rei agrar. ſcript. p.* 76. Res mancipi plene alienabantur per æs & libram ita, ut facto nexu & mancipio illico tranſiret dominium. Varro *de lingua Lat. IV.* Ex eo ergo tempore demum inter Romanos hoc jus invaluit, ut dominium ſine traditione, vel poſſeſſionis datione non tranſiret, ex quo rerum mancipi & nec mancipi, dominiique Quiritarii & bonitarii diſcrimen ſuſtulit Juſtinianus *l. un. C. de nudo jure Quirit. toll. & l. un. C. de uſucap. transform.*

§. CCLXXVI.

§. CCLXXVI.

Quomodo fiat? Quum ergo omnis voluntas domini de dominio rei ſuæ in alterum transferendo pro traditione ſit, dominiumque in alterum valide transferat: [§.CCLXXV.25) conſequens eſt, ut 26) perinde ſit, ſive quis abſens rem verbis litteriſve intervenientibus, ſive 27) præſens de manu in manum, ſive 28) per inductionem in rem, ſive 29) per longam brevemque manum, ſive 30] adhibito certo ſymbolo, inter homines alicujus provinciæ recepto, (§.CCXLII. 21.) tradat. *(31) Ut nihil obſtet, quo minus & jus ſive traditione, ſive quaſi traditione in alium transferri poſſit.

*) Equidem traditio illa ſymbolica ne ipſis quidem Romanis erat ignota, ceu patet ex *l.* 1. *§. pen. D. de adqu. poſſ. l.* 9. *§.* 6. *D. de adqu. rer. dom. l.* 74. *D. de cont. emt.* At multo acutiores hac in re fuerunt Germanicæ originis gentes, quæ in traditionibus & inveſtituris res fere quaſcumque pro arbitrio, at præcipue tamen feſtucam, baculum, culmum, cæſpitem, arbuſculam, chirothecam, & ſimiles res adhibebant. Vid. *Elem.* noſtra *jur. Germ. II.* 3. 74. *ſeq.* Quo & *Scotatio* Danica pertinet, *c.* 2. *X. de conſuet.* de qua ex inſtituto Strauch. *Amœnit. jur. can. ec l.V.* & *Gundlingiana Part. VII. diſſ. IV.*

§. CCLXXVII.

Quis per eam transferre poſſit dominium? Quum vero dominus tantum tradere poſſit, qui jus alienandi habet: [§.CCLXXV.] conſequens eſt, 32) ut nullus futurus ſit effectus traditionis, ab eo factæ, qui vel propter legem, vel ob conventionem, vel aliam

quam-

quamcumque cauſſam, alienare nequit, 33) multoque minus valitura ſit traditio, a non domino facta, quam, quod quiſque jus non habet, illud in alium transferre nequeat. *] 34) Ut contra perinde ſit, ſive ipſe hominus rem tradat, ſive ejus voluntate, mandato vel adprobatione alius.

*] Attamen hujuſmodi traditio, alteri ignoranti facta, hunc facit bonæ fidei poſſeſſorem, donec verus dominus ſuperveniens rem ſuam vindicet. Hunc vero, quid circa rem reſtituendam obſervare, quos fructus retinere, quoſve reſtituere oporteat: multis repertis regulis, oſtendere conantur Grot. *de jure belli & pac. II.* 10. Pufendorf. *de jur. nat. & gent. IV.* 13. 6. *ſeq.* Nos infra ſuo loco ea de re agemus ex inſtituto, [§. CCCXII. ſequ.] & omnia redire oſtendemus ad duas regulas: I] Bonæ fidei poſſeſſorem tantiſper, dum de vero domino non conſtat, loco domini eſſe, ac proinde iiſdem juribus uti, quibus dominus uteretur. II) Supervenienti domino eumdem rem exſtantem unam cum fructibus exſtantibus, & ſi res non exſtet, tantum, in quantum factus ſit locupletior, reſtituere teneri.

§. CCLXXVIII.

Quumque ex juſta cauſſa fieri alienationem oporteat; (§.CCLXXV.) ipſa res unumquemque monebit, 35) intelligi cauſſam, quæ ad transferendum dominium ſufficiat, adeoque 36] non tranſire dominium, ſi cui res ex commodato, depoſito, locato tradatur, multo minus 37) ſi tradatur precario, vel ex alio titulo, pro tradentis arbitrio revocabili. 38) Immo ne quamlibet quidem juſtam

Traditione non ex omni cauſſa transfertur dominium.

juſtam cauſſam ſufficere, ſi is, cui res traditur, alteri ex pacto non ſatisfecerit. *)

*) Ubi enim ita ſit alienatio, ut alter aliquid præſtet: ibi *conditionalis* eſt alienatio. Quæ quum translationem dominii ſuſpendat: [§. CCLXXII.] conſequens eſt, ut altero non præſtante id, quod promiſit, non transferatur dominium, adeoque invalida ſit traditio. Hinc Romani venditas res traditaſque non aliter emtori adquiri ſtatuebant, quam ſoluto pretio, vel ſatisfactione alio modo præſtita. §. 41. *Inſtit. de rer. diviſ.* Hinc illa Varronis *e re ruſt. II. 2. Grex venditus dominum non mutat, niſi ſit es adnumeratum.* Quintiliani *Decl. CCCXXXVI. Quo jure vindicare potes eam rem, cujus pretium non dediſti?* Tertull. *de pœnitentia Cap. VI Ineptum eſt, pretium non exhibere: ad mercem manum emittere.*

§. CCLXXIX.

Nec ſemper quis eo animo & conſilio rem tradit. Præterea traditurum rem ſuam, id animo alienandi transferendique dominii facere debere, diximus. (§. CCLXXIV.) Et quo patet, 39) nullam eſſe traditionem, ab infantibus, furioſis, mente captis, ſimilibuſque perſonis, quæ, quid rei geratur, non intelligere præſumuntur, factam: nec 40) per eam tranſire dominium, ſi dominus commodandi, deponendi, oppignorandi ſimiliive conſilio rem alicui dederit: quin 41) poſſe ſibi unumquemque in re ſua jus aliquod, quod non transferatur, excipere ac reſervare, eoque caſu 42) tantum tranſmitti, quantum is, qui alienat, tranſmittere voluit.

§. CCLXXX.

§. CCLXXX.

Ex quo facile intelligitur, 43) unde natum ſit DOMINIUM MINUS PLENUM. Quum enim per illud nihil aliud intelligamus, quam dominium, cujus effectus inter duos dominos inæqualiter diviſi ſunt: admodum probabile eſt, illius originem repetendam eſſe a traditione cum exceptione, vel reſervatione partis cujuſdam dominii facta. Quo facto, 44) binos dominos ejuſdem rei eſſe oportet, quorum alteri 45) jus adquiritur, utilitatem omnem ex re percipiendi, alioſque fructuum utilitatumque uſu & perceptione excludendi; alteri 46) facultas vel circa diſpoſitionem de illa re concurrendi, vel aliquid exigendi, ex quo de agnitione dominii conſtet, naſcitur. *) Origo dominii minus pleni.

* Poſterius *dominii minus pleni* genus jureconſulti medii ævi vocarunt *Directum*, prius *Utile*: minus eleganter quidem, ſed vocabulis jam ſemel in ſchola a foro receptis. Unde iis repudium dare intempeſtivum videretur. Poſſes tamen alterum dominum *Superiorem* vel *Majorem*, alterum *Inferiorem* vel *Minorem* vocare, exemplo Romanorum, qui patremfamilias *herum majorem*: filioſfamilias *heros minores* adpellabant. Plaut. *Cap.* III. 5. *v.* 50. *Trinum.* II. 2. 65. *Aſinar.* II. 2. 66.

§. CCLXXXI.

Quum ita comparatum ſit dominium utile, ut major dominus ſibi facultatem aliquam, vel circa diſpoſitionem concurrendi, vel aliquid, ex quo de agnitione dominii conſtet, exigendi, reſervet: (§.CCLXXX.46) Ejus variæ ſpecies.

con-

conſequens eſt, 47) ut, quamvis innumera eſſe poſſint dominii minus pleni genera, & 48) res hic præcipue redeat ad conventionem partium : tamen 49) ſi quis ſibi a poſſeſſore rei traditæ ſtipuletur fidelitatem, & ſervitia, & ne res ſine ſuo conſenſu alienetur, inde naſcatur FEUDUM, 50) ſi canonem annum, in agnitionem dominii ſolvendum : JUS EMPHYTHEUTICUM;*) ſi denique 51) ſolarium, pro ſuperficie in ſolo, nobis reſervato, præſtandum, JUS SUPERFICIEI: quæ præcipua & apud pleraſque gentes notiſſima ſunt dominii utilis genera.

*) *Juris Emphytheuticarii* exemplum *Geneſ.* XLVII. 26. *ſeq.* reperit Joſephus *Antiq. Jud.* II. 7. quamvis agros Ægyptiorum cenſuales potius factos eſſe, exiſtimet Hert. *ad Puſend. jus nat. & gent. IV.* 8. 3. Sed ſi in eo ponit diſcrimen agrorum emphyteuticorum & cenſiticorum, quod in illis poſſeſſori utile, in his plenum dominium competat : luculenter ſane probari poteſt, dominii partem competiiſſe Pharaonibus. Eo enim pertinent verba Joſephi Patriarchæ *Gen. XLVII.* 23. *Vos hodie agroſque veſtros Pharaoni emi*, *Juris Superficiarii* exemplum illuſtre atque inſigne eſt apud Juſtin. *Hiſt. XVIII.* 5. De *Feudorum* origine certant viri docti, & adhuc ſub judice lis eſt, quamvis commune Europæis fere omnibus factum ſit hoc inſtitutum. Ceterum multa alia eſſe apud originis Germ. gentes dominii minus pleni genera, oſtendimus in *Elem. jur. Germ. II.* 2. 33. *ſeq.*

§. CCLXXXII.

Quid ſervitus,

Si 52) non res ipſa ejuſve dominium, ſed uſus aliquis, traditur, ei, qui hunc accipit, in

in re aliena adquiritur SERVITUS, & quidem quid-
53) ſi is uſus ad utentis perſonam vitamque que
reſtringitur, PERSONALIS, ſin 54) ipſi utentis circa,
prædio adeoque & omnibus in illo ſucceſſori- eam
bus, ejus conceditur, REALIS, vel PRÆDIARIS. ju-
ſtum ?
Quum ergo omnibus his caſibus tantum juris transferatur, quantum transferri is, qui alienavit, voluit; (§.CCLXXIX. 42) ſequitur, 55) ut & hic res redeat ad conventionem partium, adeoque 56) juris mere poſitivi ſint tantum non omnia, quæ juris auctores de ſervitutibus ſatis ſubtiliter conſtituerunt. *)

*) Quo pertinent doctrinæ notiſſimæ; quod ſervitus conſiſtat in patiendo vel non faciendo, non in faciendo: quod ſit individua, quod cauſſam ejus eſſe oporteat perpetuam, quod, quia utendum fruendum ſit ſalva rei ſubſtantia, uſusfructus non in area quidem ſubſiſtat: quod inſigne ſit diſcrimen inter uſumfructum, uſum, habitationem, operas ſervorum, quod quædam hujuſmodi jura non uſu & capitis deminutione amittantur, quædam non amittantur. Omnia enim hæc ita comparata ſunt, ut nec recta ratio ea abſciſſe exigat, nec quidquam obſtet, quo minus pactis & conventionibus mutari aliterque definiri poſſint.

§. CCLXXXIII.

Aliquando res ita traditur a domino, credi- Quid
tori, ut ſalvum quidem tradenti ſit dominium, jus pi-
creditor tamen rem in ſecuritatem crediti gnoris
poſſideat: tunc 57) conſtitui dicitur JUS PI- & hy-
GNORIS, vel 58) ſi id ea fiat lege, ut credi- pothe-
tor ſimul utilitatem ex pignore fructuoſo per- cæ,
cipiat in vicem uſurarum, JUS ANTICHRE- quid-
que
circa

TI-

Digitized by Google

utrumque juſtum ſit?

TICUM. Denique 59) ſi creditori jus pignoris in re quadam ſine traditione conſtituitur, id HYPOTHECAM vocamus. Quemadmodum ergo 60) prioribus caſibus creditori fas eſt, rem oppignoratam, non ſoluto debito, non modo retinere, verum etiam 61) diſtrahere, & ex pretio, quæ ſibi debentur, deducere, ita 62) poſteriore eidem in hypotheca poſſeſſionem in ſecuritatem crediti perſequi, & illam tunc itidem, uſque dum nomen expungatur, retinere, vel diſtrahere licet.

§. CCLXXXIV.

Quomodo traditione dominium transfeat in accipientem.

Denique traditione rei dominium transferri diximus in accipientem. (§.CCLXXV.) ACCIPERE vero aliquid videmur vel VERE, quoties conſenſum noſtrum, quod rem traditam noſtram fieri velimus, vel verbis, vel factis teſtamur, vel ex PRÆSUMTIONE, quoties ex ipſa rei indole non poteſt non judicari, alterum rem, quam quis traditurus eſt, non adſpernaturum. Similiter & TRADI res poteſt, voluntate transferendi vel expreſſe declarata, vel ex certis ſignis elicita. (§. CCLXXV. 25.) Quale certiſſimum ſignum in primis ſuggerit finis & intentio ejus, qui quid adquiſivit, adquiſitumque tanta cura ſervavit ac tuitus eſt. *)

*] Adquirentium vero ſuaque magna cura adminiſtrantium hominum finis atque intentio ſemper eſt, non modo ne ſibi quid deſit, ſed & ut ſuis bene ſit, maxime ſe mortuis, & nulla re amplius indigentibus. Unde Euripides *in Medea v.* 1098.

Οἷσι δὲ τέκνων ἔςιν ἐν οἴκοις
Γλυκερὸν θλάςημ᾽ ἐσοκῶ μελέπῃ

Κα-

Κατατρυχμοένος τὸν ἅπαντα χρόνον·
Πρῶτον μὲν, ὅπως θρέψουσι καλῶς,
Βίοτόν θ' ὁπόθεν λείψουσι τέκνοις.
Sed quibus in ædibus eſt liberorum
Dulce germen, eos video curis
Confici omni tempore,
Primum quidem, quo pacto bene ipſos educent.
Et unde Victum *relinquant liberis.*

Et *in Iphigen. in Aulide. v.* 917.

Δεινὸν τὸ τίκτειν, καὶ φέρει φίλτρον μέγα,
Πᾶσίν τε κοινὸν ὥσθ' ὑπερκάμνειν τέκνων.
Res eſt vehemens parere, & adfert ingens deſiderium:
Communeque omnibus eſt, ut Laborent Pro Liberis*:*

Si liberi deſint, reliquis cognatis, neceſſariis ac amicis non magis conſultum velle, quam extraneis, ipſa experientia ſatis ſuperque docet.

§. CCLXXXV.

Quum itaque cuivis, rerum ſuarum domino, liceat, eaſdem in alios transferre, (§.CCLXXV.) eaque translatio fieri poſſit quibuſcumq; conditionibust (§.CCLXVII.) conſequens eſt, 63) ut fieri etiam poſſit ea lege, ut alter quidem dominium, at poſſeſſionem uſumque demum poſt tradentis mortem conſequatur. Quæ quidem voluntas, quum & vere declarari, & ex fine adquirentis, tamquam ſigno certiſſimo, elici poſſit, neutro vero caſu vera & expreſſa alterius acceptione opus ſit: (§. CCLXXX.) 64) priore caſu illa TESTAMENTI vel ULTIMÆ VOLUNTATIS nomine venit; 65) poſteriore SUCCESSIONIS AB INTE- Tranſitio ad ſucceſſionem ex teſtamento & ab inteſtato.

STATO genuinum ac ſolidiſſimum fundamentum eſt. De utraque jam ex inſtituto erit agendum.

CAPUT XI.

De Derivativis adquiſitionibus per ſucceſſionem ex diſpoſitione defuncti, & ab inteſtato.

§. CCLXXXVI.

Quid jureconſultis teſtamentum? TESTAMENTUM ex conceptu jureconſultorum eſt ſolemnis declaratio voluntatis de univerſa hereditate, omnique jure, quod teſtator tempore mortis habiturus eſt; poſt ejus mortem in alium tranſituro. Ideoque vivo teſtatore nihil juris in heredem tranſit, immo ne ſpes quidem tam certa, ut ea decollare non poſſit: ſed teſtatori, dum anima eſt, prius conſilium damnare, reſciſſiſque ac ruptis prioribus tabulis, vel novas facere, vel inteſtato decedere licet. *)

*) Hinc notiſſima juris axiomata: voluntatem hominis eſſe ambulatoriam uſque ad mortem: ultimas tantum ceras ratas eſſe debere, quæ morte firmantur, vel, uti Quinctil. *Decl. CCCVIII.* loquitur, *illud tantum valere teſtamentum, poſt quod nullum teſtamentum ſit:* ac proinde neminem paganum cum duobus teſtamentis decedere poſſe, & quæ ſunt ejus generis alias. *l. 4. D. de alim. leg. l. 32. §. 2. D. de donat. int. vir. & ux.* Quin eo uſque porrigitur hæc teſtamentum mutandi licentia, ut illam nec clauſula derogatoris, nec adjecto prioribus tabulis jurejurando, ſibi adimere poſſe teſtatorem, contendant. *l. ult. D. de leg. 2.* Grot. *de jure*

jure belli & pac. II. 13. 19. Leyſer. *Medit. ad Pand. ſpec. XLIII. n. VI. & VII.*

§. CCLXXXVII.

Tale non eſſe juris naturæ probatur argumento primo.

Enim vero hujuſmodi teſtamentum non eſſe juris naturæ, facile unuſquiſque intelligit. Quamvis enim ſolemnitates actui tam ſerio, totque expoſito hominum fraudibus adhiberi, facile patiatur recta ratio: contradictionem tamen implicare videtur, hominem aliquid velle in illud tempus, quo velle non poſſit, & dominium rerum ſuarum tum demum in alium translatum cupere, quando ipſe non amplius earum ſit dominus. Quod ſane tam a recta ratione alienum eſt, ut ipſi Romani non niſi meris fictionibus *) tantam contradictionem tolli poſſe, faterentur.

*) Quum enim nec teſtator, de rebus ſuis diſponens, aliquid cum herede agat, nec heredi quando adquirit, cum teſtatore quidquam ſit negotii, adeoque neutro caſu jus aliquod ab illo ad hunc tranſire poſſit: plura fingenda fuerunt a jureconſultis, in fingendo, ingenioſiſſimis, ut ἀσύστατα hæc conſiſtere quodammodo viderentur. Hinc fingebant, idem eſſe momentum teſtamenti factionis cum momento mortis, idem quoque eſſe momentum mortis cum momento aditionis, quippe quod per fictionem ad momentum illud mortis retrotrahebant, *l. 1. C. de SS. eccl. l. 54. D. de adqu. vel amitt. hered. l. 193. D. de reg. jur.* Porro hereditatem jacentem non eſſe nullius, ſed defuncti perſonam repræſentare, *§. 2. Inſt. de hered. inſt. l. 31. §. ult. D. eod. l. 34. de adqu. rer. dom.* Ant. Dadin. Alteſerra *de Fict. jur. tract. IV.*

Cap. II. p. 143. Illuſtr. Jo. Gottofr. a Coccei, *de teſtam. princ. Part. I. §. XXIV. ſequ.*

§. CCLXXXVIII.

Itemque ſecundo. Accedit, quod via excogitari poſſit ratio, cur ſuperſtites mortuorum voluntatem pro lege habere teneantur, maxime, quum horum, quæcumque eorum ſit conditio, vix intereſſe poſſit, Dio an Theon eorum bonis fruatur: *) immo ſæpe ex odio atque invidia magis, quam ex vero amore, proficiſcatur ſupræma illa morientium judicia, ut mortuorum ſaltim his caſibus magis intereſſe videatur, exitum non habere voluntates ſuas, quam illas a ſuperſtitibus religioſe ſervari. Vid. Diſſ. noſtr. *de teſtamentifact. jure Germ. arct. lim. circumſc. §. V.*

*) Hinc eleganter Seneca *de Benef. IV.* 11. *Non quidquam cura ſanctiore componimus, quam* Quod Ad Nos Non Pertinet. Quemadmodum enim graviſſimus hic auctor ſupræma illa hominum judicia ad homines pertinere negat, ita eodem ſenſu Quinctil. *Declam.* CCCVIII. illa vocat *voluntatem ultra mortem.* Quum ergo jura ne vivum quidem alteri quidquam ſtipulari patiantur, niſi ſtipulantis interſit: §. 4. *Inſtit. de inutil. ſtip.* qui, quæſo, fieri potuit, ut iidem Romanorum jureconſulti ratas eſſe vellent voluntates mortuorum de bonis tertio alicui concedendis, quum mortuorum non intereſſet? Immortales equidem eſſe hominum mentes, (quod urgere animadvertimus celeberrimum G. G. Leibnit. *nov. method. juriſpr. p.* 56.) facile largimur, ſed inde non ſequitur, ut mentes, corporum vinculis exſolutæ, rerum olim ſuarum dominium retineant, multo mi-

minus, ut ulla rerum illarum cura tangantur:

Id cinerem & Manes credis curare ſepultos?

Virgil. *Æneid. IV. v.* 92.

§. CCLXXXIX.

Quum ergo jus naturæ vix probet teſtamentifactionem, qualem adhuc ex principiis juris Romani deſcripſimus, i. e. ut eam eleganter definit Ulpianus *Tit. XX.* 1. *mentis noſtræ juſtam conteſtationem, in id ſolemniter factam, ut poſt mortem noſtram valeat*: (§.CCLXXXVI. ſequ.) conſequens eſt, 1) ut & ſimiles aliarum gentium mores non magis probet, adeoque 2] & Græcorum, Barbarorumque teſtamenta ejuſdem generis non magis ſint juris naturæ ac gentium, quam illa Romanorum; *) ac proinde 3) nulla pœne gens magis ſimplicitati juris naturalis adcommodarit mores ſuos, quam Germani, *apud quos heredes ſucceſſoreſque ſui cuique liberi, & NULLUM TESTAMENTUM*. Tacit. *de mor. Germ. Cap. XX.*

Quod & de reliquarum gentium teſtamentis dicendum.

*) Similem enim teſtamentifactionem, quæ in voluntate unilaterali conſiſtit, & qua de eo, quod poſt mortem demum fieri debeat, diſponitur, etiam apud Athenienſes deprehendimus a temporibus Solonis: Plutarch. *in Solone p.* 90. apud Lacedæmonios a temporibus Epitadei ephori: Plutarch. *in Ægid. & Cleom. p.* 797. & apud alios Græcos, quos hac in re unum idemque omnes ſtatuere, tradit Iſocrat. *in Æginet. p.* 778. Exſtant & teſtamenta ſimilia Ægyptiorum veluti Ptolomæi, Regis, apud Cæſarem *de bello*

civ. III. 20. Hitt. *de bello Alex. Cap. V.* Attali, Regis Pergamenorum, de quo Flor. *Hiſt.* II. 20. Hieronis Siculi, de quo Liv. XXIV. 4. denique ipſorum Hebræorum, de quorum teſtamentifactione videndus Selden. *de ſucceſſ. ad leg. Hebr. Cap. XXIV.* Sed eam non eſſe antiquam, verum a magiſtrorum interpretamentis originem debere, cum aliis argumentis, tum & eo potiſſimum probari poteſt, quod ne vocabulum quidem, quo teſtamentum deſignarent in ſuis lingua repererint, ac proinde illud Græce adpellare coacti ſint דייתיקי id eſt, διαθήκη. Vid. Diſſ. noſtra *de teſtamentif. jure Germ. arct. lim. circumſc.* §. *VI.*

§. CCXC.

Nec non de teſtamento, quod Grotius commentus eſt.

Quæ quum ita ſint, aliam plane TESTAMENTI definitionem commentus eſt Grotius *de jure belli & pac. II. 6.* §. *ult.* illudque eſſe ait *alienationem in mortis eventum, ante eam revocabilem; retente interim jure poſſidendi ac fruendi.* Sed uti ea definitio non quadrat illi rei, quam vulgo teſtamentum adpellamus, ſed multis modis falſa eſt: Ziegl. *ad Grot. II. 6. fin.* Pufend. *de jure nat. & gent. IV.* 10. 2. Illuſtr. Jo. Gottofr. de Coccei. *ibid.* §. *IV. ſeq.* ita non ſequitur 4) ut ideo juris naturæ ſit teſtamentifactio, quia illud jus non improbet alienationem in mortis eventum, ante eam revocabilem, cum retentione poſſeſſionis & uſusfructus conjunctam.

§. CCXCI.

Qualis diſpoſitio

Attamen quum argumenta, quæ adhuc explicavimus, omnia teſtamentifactionem qui-

quidem Romanam penitus evertant, at non proinde obſtent diſpoſitionibus omnibus de futura ſucceſſione: (§.CCLXVIII.*) merito jam quæritur, quænam illæ ſint, quæ jure naturæ adprobentur? Reſponſum cape. Non aliæ, quam pacta, quibus vel homines morientes ipſam poſſeſſionem cum dominio rerum ſuarum in alios transferunt, vel ſane illis jus ſuccedendi in caſum mortis attribuunt. Quum enim, quod noſtrum eſt, non modo in præſens, ſed & in futurum alienare liceat; (§.CCLXVIII.) 5) licebit etiam de ſubſtantia noſtra, ſive in præſens, ſive in futurum mortis eventum, an alterum transferenda, paciſci. *) de hereditate, jure naturæ licita?

*] Et hinc antiquiſſimi mortalium vix aliter de bonis ſuis, quam hoc modo, diſponebant. Sic Abrahamus liberis deſtitutus, bona ſua deſtinaverat Eleazari procuratori ſuo, *Geneſ. XV.* 3. procul dubio per mortis cauſſa donationem, ſive pactum aliud ſucceſſorium. Idem deinde, mortua Sara uxore, ſuſceptis e Kethura liberis partem bonorum ſuorum vivus & ſanus per donationem inter vivos contulit, reliqua omnia Iſaaco dedit. *Gen.* XXV. 5. 6. Sed & Cyrum, morientem, præſenti Cambyſi, filio natu majori, regnum, alteri natu minori, Tanaoxati, Medorum, Armeniorum & Caduſiorum ſatrapias tradidiſſe, refert Xenoph. *Cyrop. VIII.* 7. 1. Diviſionis & donationis, inter liberos a parentibus, imminente morte factæ, mentionem fieri videmus. *Gen.* XLVIII. 22. *Dan.* XXI. 16. 17. 1. *Reg.* 1. 35. *Syriac.* XXXIII. 24. & apud Francos huc pertinent exempla apud Marculf. *Form.* I. 12. II. 7.

§. CCXCII.

Pacta ſucceſſoria quæ valeant? Quum ergo cuilibet liceat de ſubſtantia ſua in alium ſive in præſens, ſive in futurum mortis eventum transferenda paciſci: (§.CCXCI. 5.) conſequens eſt, 6) ut nihil cauſſæ ſit, cur juri naturæ refragari exiſtimemus pacta ſucceſſoria. *) 7) Ut potius illa jure optimo maximo valere debeant, ſive reciproca ſint, ſive ex uno tantum latere obligatoria: itemque 8) ſive adquiſitiva, ſive conſervativa, ſive renunciativa: nam 9) diſpoſitiva paciſcentes quidem, non vero eum, cujus de hereditate diſponitur, obſtringere, vel ex eo patet, quod hic nihil de ſuo pactus eſt. [§. CCLXXXI. 5.)

*] Illa equidem non probat jus Romanum, ſed bonis moribus adverſari, plenaque triſtiſſimi eventus eſſe, clamat *l. ult. C. de pact.* ſed ratio de voto captandæ mortis non in hæc pacta magis cadit, quam in mortis cauſſa donationes, quas tamen Romani jure valere patiuntur. Neque triſtiſſimus ille, quum Roma aliquando vidit, eventus argumento eſt, bonis moribus repugnare hæc pacta ſucceſſoria, quum nec teſtamentum, nec ullum aliud inſtitutum humanum, ita comparatum ſit, ut abuti illo non poſſint homines improbi.

§. CCXCIII.

Quomodo quis de hereditate Præterea quum traditionum ea ſit indoles, ut unuſquique ſibi in re ſua jus aliquod, quod non transferatur, excipere ac reſervare poſſit, adeoque eo caſu tantum tranſmittatur, quantum is, qui alienat, tranſ-

tranſmittere voluit: (§. CCLXXIX. 41. diſpo-
ſequ.) ſequitur, 10) ut in arbitrio domi- nere
ni ſit, poſſeſſionemne ſimul in heredem pa- poſſit?
ctitium transferre velit, an jus tantum, hereditatem ſe mortuo occupandi, itemque, 11) utrum jus irrevocabile, an revocabile dare malit, *) denique 12) pure, ſub conditione, an in diem, 13) ex aſſe, an pro parte alterum ſibi heredem dicere malit: ut adeo 14] non ſit *naturalis pugna* cauſſæ teſtati & inteſtati, uti ſibi perſuaſit Pomponius *l. 7. D. de reg. jur.*

*] Sic jus irrevocabile in filios e Kethura tranſtulerat Abrahamus, *Gen. XXV. 6.* revocabile contra in Piræum Telemachus apud Homerum *Odiſs. P. v. 77.*

Πείραι' ὐ γὰρ τ' ἴδμον, ὅπως ἔσαι τάδ' ἔργα,
Εἴκον ἐμὲ μνηϛῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσονται
Αὐτὸν ἔχοντά σε βύλομ', ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τύτοισι φόνον, ϗ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ πότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.

Piræe, incertus quoniam rerum exitus harum eſt,
Si tacita incautum ſtolidi me forte necare
Morte proci poterunt, & opes vexare paternas:
Hæc ego te malo, quam eorum quempiam, habere:
Sin ego eos juſta meritos adfecero clade:
Tum mihi tu læto reddes illa omnia lætus.

§. CCXCIV.

Quum præterea aliquid *accipi* poſſit non modo *vere* ſed & *ex præſumtione*, quoties An heres acci-

pere teneatur destinatam ſibi hereditatem.

ex ipſa rei indole non poteſt non judicari, alterum rem, quam quis traditurus eſt, non adſpernaturum. (§. CCLXXXIV.) conſequens eſt, 15) ut jure naturæ perinde ſit, præſens quis conſenſum declaret, an ob abſentiam rem accipere verbis nequeat, quum regulariter vix verendum ſit, ne moleſta alteri futura ſit illa liberalitas, *) maxime ſi lucroſam eſſe conſtet hereditatem, illi deſtinatam. 16.) Ut tamen inter utrumque caſum id interſit, quod priore validum & irrevocabile jus nanciſcatur heres, niſi facultatem revocandi dominus diſerte ſibi reſervaverit: 17) poſteriore ante ſequutam acceptationem ſemper ſit revocandi licentia; itemque, 18) quod qui conſenſum declaravit heres, acceptam ſemel hæreditatem repudiare nequeat, 19) is, cujus conſenſus præſumitur, eam ſibi delatam ſuo arbitrio vel adire vel repudiare poſſit.

*) Totam hanc doctrinam mirifice illuſtravit perilluſtris academiæ noſtræ cancellarius, Muſarumque mearum amantiſſimus collega, Jo. Petrus a Ludewig, diſſertatione erudite ſcripta, *de differentiis juris Romani & Germanici in donationibus, & barbari adnexus acceptatione. Hal. MDCCXXI.* ubi naturam atque indolem donationis, nec jus Juſtinianeum, nec Canonicum, nec Germanicum illa acceptationem verbis aliiſque ſignis factam requirere, non ſine magno rerum inſignium adparatu, demonſtravit, omniaque quæ obverti poterant, argumenta ſolide profligavit, ut mirum non ſit, quoſdam levioris armaturæ milites vellicare hoc vallum,

lum, quam juſta oppugnatione evertere, maluiſſe.

§. CCXCV.

Fundamentum ſucceſſionis ab inteſtato.

Si ergo vero velle poteſt rerum ſuarum dominus, ut ille, ſe mortuo, in alterum transferantur: (§.CCXCI. ſequ.) nulla ſane ratio ſuadere videtur, ut voluntati ex ejus fine & intentione præſumtæ non tantumdem, ac certis verbis ſignisve expreſſæ, tribuatur. (§.CCLXVIII.) Jam ſupra vero oſtendimus, finem atque intentionem aliquid adquirentium, ſuaſque res adminiſtrantium, non eſſe, ut ille, ſe mortuis, quaſi pro derelictis habitæ cuivis occupanti cedant: ſed ut ſuis, quos amat, quorumque felicitate delectatur, proſint. (§.CCLXXXVI.) Ex eo vero merito colligimus, 20) ſucceſſionem eis præ reliquis deberi, quorum in gratiam mortuus bona ſua præcipue adquiſiverit, ſervaritque tanta cura ac ſollicitudine. *)

*) Quod adeo verum eſt, ut nulla re magis angi ac veluti excruciari ſoleant homines, quam ſi, ſe mortuis, bona ad homines ſibi parum probatos perventura, ſciant, jamque

> *Stet domo capta cupidus ſuperſtes,*
> *Imminens lethi ſpoliis, & ipſum*
> *Computet ignem.*

Ut veriſſimum ſit, quod ex Pindari *Olymp.* X. huc retulit Pufendorff. *de jure nat. & gent. IV.* 11. 1. πλοῦτος ὁ λαχὼν ποιμένα ἐπακτὸν ἀλλότριον θνάσκοντι στυγερώτατος. *Divitiæ, ſortitæ dominum adſcititium alienum morienti ſunt odioſiſſimæ.*

§. CCXCVI.

De ea axiomata. Quia tamen hoc non eſt officium, cum obligatione perfecta conjunctum, adeoque ſpecies potius humanitatis, quæ perſonarum ac neceſſitudinum habet rationem, ac proinde cognatis plus, quam extraneis, tribuit: (§. CCXX. 21.) merito ſtatuimus, 21) cognatos extraneos omnes a ſucceſſione excludere, & 22) ex ipſis cognatis remotioribus præferendos eſſe propiores: 23) horum denique plures ejuſdem lineæ ac gradus ſimul ad hereditatem merito vocandos. *)

*] Quamvis enim non ſemper verum ſit, cognatos cognatis, quam extraneos, eſſe cariores, immo potius fratrum quoque gratia aliquando rarior videatur: tamen, quum ſi eadem fuiſſet defuncti ſententia, nihil illi obſtitiſſet, quo minus de hereditate ſua diſponeret, aliique, quem magis amabat, eam relinqueret, (§. CCXCI. 5.) ille vero ſine ejuſmodi diſpoſitione decedere maluerit: non poteſt non exiſtimari, eum bona ſua non invidiſſe cognatis, quos ipſa veluti naturalis adfectio ad ſucceſſionem vocat. Ceterum propior aliquis judicandus eſt non modo *ratione gradus*, verum etiam *ratione lineæ*. Adfectionem enim maximam cadere in lineam deſcendentem, &, hac deficiente, in adſcendentem: denique, neutra ſuperſtite in collateralem, recte obſervavit Ariſtot. *ad Nicomach. VIII.* 12. Hinc nepotes quamvis ſecundo gradu propiores ſunt parente, proavus, quamvis tertio gradu, propior fratre, cetera.

§. CCXCVII.

Succeſſio Quum ergo ex ipſis cognatis remotiores ex-

excludantur a propioribus, (§. CCXCVI. libe-
22] vix autem ulli propiores cuiquam exi-rorum.
ſtimari poſſint, quam liberi parentibus: 24] hi merito reliquis omnibus in hereditate parentum præferuntur, & quidem 25] ſine ſexus & 26] ætatis diſcrimine. *) Quod enim quibuſdam locis maſculi feminis, primogeniti natu minoribus, præferuntur: illud, quia inter æquales inæqualem diviſionem ponit, ex lege civili, vel pacto, vel alia diſpoſitione, adeoque non ex jure naturæ eſſe, facile intelligitur. (§. CCLXXI. 10. ſeq. & *)

*) Si tamen res in ſe individua ſit: non eſt dubium, quin ea ceteris paribus primogenito ea lege jure relinquatur, ut reliquis fratribus ſororibuſque ſatiſfaciat. [§. CCLXX. 5.] Talis res individua quum præcipue ſit imperium vel regnum: in eo inſignis primogenitorum prærogativa eſſe ſolet. Eleganter Cyrus apud Xenoph. *Cyrop.* VIII. 7. 3. *Δεῖ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν μὲ ἤδη σαφηνίσαντα καταλιπεῖν, ὡς ἂν μὴ ἀμφίλογος γενομένη πράγματα ὑμῖν παράσχῃ. ἐγὼ δὲ νῦν φιλῶ μὲν ἀμφοτέρους ὑμᾶς ὁμοίως ὦ παῖδες, τὸ δὲ προβουλεύειν, καὶ προηγεῖσθαι, ἐφ᾽ ὅ, τι ἂν καιρὸς δοκῇ εἶναι, τῷ το προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ. Eſt autem mihi declarandum hoc quoque, cui regnum relinquam, ne id relictum in ambiguo, negotia vobis faceſſat. Complector equidem, filii, pari utrumque veſtrum benevolentia: verum & conſilio providere, & ducis officio fungi, quacumque in re tempus & uſus poſtulet, eum jubeo, qui* Natu Major *eſt, & uſum rerum majorem de conſentanea quadam ratione habet.* Quamvis ergo regum in liberos adfectio eſſe poſſit: ipſa ta-

tamen regni indoles exigere ſemper viſa eſt, ut filiabus filii, & inter hoc maximus natu minoribus, in imperio præferretur, adeo ut hoc νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων, *tamquam lege inter omnes homines conſtitutum eſſe*, contendat Herodot. *Lib. VII. p.* 242. &, ſi quid contra fiat, id *contra jus gentium* factum eſſe, dixerint veteres. Vid. Juſtin. *Hiſt. XII.* 2. *XXIV.* 3. Liv. *XL.* 9.

§. CCXCVIII.

Patri regulariter ſoli legitimi ſuccedunt, matri & illegitimi.

Quum ergo liberi reliquis omnibus in hereditate parentum merito præferantur, (§. CCXCVII. 24.) idque ex præſumta parentum voluntate colligi poſſe videatur: (§. CCXCV. 26.) conſequens eſt, 27) ut certo etiam conſtare debeat, eſſe aliquem ex liberorum numero. Quod quum ratione patris vix certum eſſe poſſit, niſi ex juſto matrimonio: inde porro colligimus, 28) patri liberos tantum legitimos, etiam poſtumos, non illegitimos, & vulgo quæſito; 29) matri omnes promiſcue ſuccedere: quamvis 30) & illegitimis patrem proſpicere poſſe diſpoſitione ſua, nemo temere ſit negaturus.

§. CCXCIX.

Nepores quomodo ſuccedant cum liberis primi gradus.

Præterea ex eadem voluntate parentum (§. CCXV. 20.) colligi poſſe videtur, 31) ſucceſſionem deſcendentium non modo ad primi, ſed & ad ulteriorum graduum liberos, porrigi: adeoque 32) nepotes nepteſque non minus, quam filios filiasque, ad hereditatem admitti, & quidem, 33) non ſolum ſi inter homines eſſe deſierint primi gradus liberi, verum etiam, 34) ſi illi cum his

his concurrant: ut adeo 35) æquitati naturali quam maxime conſentaneum eſſe videatur jus repræſentationis, quo liberi ulteriorum graduum locum parentum ſuorum ſubeunt, eorumque portionem accipiunt. *)

*) Et hoc eſt fundamentum ſucceſſionis liberorum primi gradus *in capita*; ulteriorum *in ſtirpes*. Hanc vero æquitati naturali quam maxime conſentaneam eſſe, vel inde patet, quod alias, ſi in capita omnes ſuccederent, ſuperſtitum liberorum conditio per fratris vel ſororis mortem deterior, nepotum per parentum mortem melior fieret, adeoque nulla inter eos futura eſſet æqualitas. Nam ſi pater eſſet centenarius, liberoſque haberet quatuor ſinguli acciperent viginti quinque aureos. Jam finge, unum ex his quatuor liberis, turbato naturæ ordine, ante patrem deceſſiſſe, relictis ex ſe nepotibus ſeptem. Tunc ſane, ſi ſinguli ſuccederent in capita, unuſquiſque acciperet decem aureos: atque ita ob mortem fratris tres liberi primi gradus amiſiſſent aureos quadraginta quinque, nepoteſque ſeptem ob præmaturum parentis obitum tantumdem lucrati eſſent. Quum vero non poſſit ulla reddi ratio, cur mors fratris ſuperſtitibus fratribus vel ſororibus aliquid ex paterna hereditate deminuere, nepotibuſque ex eo aliquid adjicere debeat: nulla quoque reddi poteſt ratio, cur æqualiter utrique admittendi ſint in capita.

§. CCC.

Ex eadem porro regula, quod ex pluribus cognati propiores præferendi ſint remotioribus, (§. CCXCVI. 22.) fluit, 36) nepotes, *Quomodo ſi ſoli ex- ſtent*

tes, etiamſi ſoli ſint, merito tamen præferendo eſſe & avi parentibus, quamvis grado propioribus, & ejuſdem fratribus & ſororibus, quamvis gradu paribus. Propiorem enim aliquem judicandum eſſe non tantum ratione gradus, ſed & maxime ratione lineæ, jam ſupra obſervavimus. (§.CCXCVI.*) Ceterum 37] nepotesne æquitas naturalis hoc caſu in capita, an in ſtirpes ad hereditatem avitam vocet ex iis, quæ ad ſuperiorem paragraphum in ſcholio notavimus, intellectu non admodum difficile videatur. *)

*) Nulla enim & hic reddi poteſt ratio, cur ob præmaturum parentum exceſſum unius ſtirpis deterior, alterius melior conditio fieri debeat. Quod fieri tamen oporteret, ſi nepotes ſoli ſuperſtites in capita admitterentur. Finge enim centenarium amiſiſſe quatuor filios, at ex primo unum, ex ſecundo binos, ex tertio tres, ex quarto quatuor nepotes ſuperſtites eſſe: ſi filii ſupervixiſſent, ſinguli accepiſſent viginti quinque aureos, tantundemque quiſque ad filios tranſmiſiſſet. At ſi jam, iis præmortuis, nepotes in capita admitterentur, ſinguli acciperent decem, adeoque unus nepos ex primo filio jacturam faceret aureorum quindecim, duo ex ſecundo, quinque: tres porro ex tertio quinque, quatuor reliqui ex quarto quindecim lucrarentur. Quod quum abſonum ſit: abſonum quoque eſt, nepotes hoc caſu in capita ſuccedere.

§. CCCI.

Succeſſio ad- Quum, deficiente linea deſcendentium, proxima ſit, altera in qua adſcendentium vel progeni-

genitorum ſeries deſcribitur:(§.CCXCVI.*) merito inde colligimus, 38) his luctuoſam liberorum hereditatem præ aliis deferri,*) & 39) ita quidem ut propior gradu excludat remotiores, 40) ejuſdem gradus ſimul admittantur, nec hic 41) jus naturæ juſtam ſuggerat rationem, cur inter plures ejuſdem gradus ſecundum lineas partienda ſit liberorum hereditas: ut adeo 42) hæc ſimiliaque potius jure civili definienda videantur. ſcendentium.

*] Quod adeo rectæ rationi videtur conſentaneum, ut quum lex divina ad ſucceſſionem primum vocet filios, his deficientibus, filias, tum fratres, & poſtea patruos: parentum autem nullam habere rationem videatur, *Num. XXVII. 8. ſeq.* Philo tamen *de vita Moſis Lib. III. p.689.* illud ex recta ratione ſupplendum eſſe moneat. Πάνυ γὰρ εὔηθες ὑπολαβεῖν, ὅτι πατρὸς ἀδελφῷ νέμων κλῆρον ἀδελφιδοῦ, διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα συγγένειαν, αὐτὸν ἀφείλετο τὸν πατέρα τῆς διαδοχῆς ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος φύσεώς ἐστι, κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἠσύχασεν, ἵνα μὴ πατὴρ καὶ μήτηρ προσδέξασθαι δοκῶσι τὰ ἐπὶ ὠκυμόροις τέκνοις ἀπαραγόρητα πένθη, πλαγίως δ' αὐτοὺς ἐκάλεσε τοῖς θείοις ἐφιεὶς, ἵνα καὶ ἀμφοτέρων στοχάσηται καὶ τοῦ πρέποντος, καὶ τοῦ μὴ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριωθῆναι. *Stultum enim foret, credere, patruo concedi hereditatem fratris filii, ut patris cognato: ipſi vero patri eam auferri. Verum, quia lex naturæ jubet filios parentibus heredes ſuccedere, non parentes filiis:* (ubi jus naturæ a Philone procul dubio pro naturæ ordine accipitur,) *hoc, ut ominoſum*

ſum , & piis votis contrarium , tacuit , ne pater materque viderentur lucrari ex immaturis filiorum mortibus & luctu inconſolabili : oblique tamen ipſus vocavit ad jus , quod permittit patruis , ut & decorum ſervaretur , & bona manerent in familia . Nec aliter philoſophantur Talmudici , quorum doctrinam de ſucceſſione adſcendentium accurate expoſuit Seldenus *de ſucceſſ. in bona def. ad leget Heb. Cap. XII.*

§. CCCII.

Succeſſio collateralium.

Denique ex eadem , quam ſæpius laudavimus , regula , (§. CCXCVI. 22.) ſequitur, 43) ut , deficientibus etiam adſcendentibus , ex linea obliqua , vel conllaterali proximi gradu proximi ad ſucceſſionem eſſe videantur , nec 44) ratio ulla ſuadeat , ut inter collaterales locus ſit juri repræſentationis , *) multoque minus , 45) ut vel duplicitas vinculi , vel 46) bonorum origo diſcrimen faciat . 46) Ut plures ejuſdem gradus & hoc caſu hereditatem inter ſe æqua lance dividant : nec 47) quidquam interſit , quota generatione defuncto cognati ſunt, quum in hujus arbitrio fuerit , ſi remotiores facultatibus ſuis beate noluiſſet , heredem alium dicere.

*] Quum enim ſucceſſio iis præ reliquis debentur , quorum in gratiam mortuus bona ſua præcipue adquiſivit , tantaque cura ac ſollicitudine ſervavit , (§. CCXCV. 20.) & experientia doceat , amorem erga deſcendentes remotiores ſi non vehementiorem , ſaltim non minorem eſſe ſolere, ac erga propiores : recte inferre nobis videmur , avos nepotibus nihil , quod eorum parentibus debebatur , detractum velle , ac proinde ex præſumta eorum voluntate eos in paren-

rentum ſuorum jura ſuccedere debere. Contra ea experientia eadem docet, in linea collaterali adfectionem fere ſingulis gradibus decreſcere, ac proinde non ſequi, ut e. g. fratris filius eodem loco ſit apud patruum, ac frater. Hinc & fratrum filios cum fratribus in ſucceſſione concurrere debere, nulla ratio ſuadet.

§. CCCIII.

Et huc uſque ſucceſſionem cognatorum agnoſcit recta ratio. Quia tamen hæc omnia magis juris naturæ permiſſivi, quam præceptivi eſſe, facile unuſquiſque intelligit: nemo facile negaverit, 48) multa hic permiſſa eſſe legislatoribus, ut & de pleriſque caſibus dubiis certi quid ſtatuere, & 49) leges ſuas reipublicæ fini atque utilitati accomodare poſſint. (§.XVIII. 36.) Atque inde facile reddi poteſt ratio, 50) cur & conjugi ſuperſtiti proſpectum velint legislatores, & 51) in nullo pœne juris articulo magis diſcrepent diverſarum provinciarum, quin & municipiorum, leges & ſtatuta, quam in hoc de inteſtatorum ſucceſſionibus.

Multa hic relicta arbitrio legislatorum.

§. CCCIV.

Quandoquidem porro totum hoc ſuccedendi jus ex voluntate præſumta naſcitur, (§.CCLXXX.65.) is vero cujus conſenſus præſumitur, hereditatem ſuo arbitrio vel adire, vel repudiare poteſt. (§.CCXCIV. 19.) nemo non videt, 52) jus naturæ ignorare heredes neceſſarios, *) adeoque 53) neminem eſſe heredem ab inteſtato ipſo jure, ſed 54) talem fieri conſenſu, ſive per verba, ſive per facta declarato.

An heredes quidam neceſſarii?

*) Id

*) Idque & inde demonſtratur, quod rationem, ob quam juriſconſulti Romani heredes quoſdam *neceſſarios*, alios *ſuos & neceſſarios*, alios *voluntarios* & *extraneos* dixerunt, recta ratio plane ignorat. Primo enim hæe heredum qualitas & differentia præcipue ad heredes teſtamentarios, quos jus naturæ ignorare diximus, (§.CCLXXXVII. ſeqq.) pertinet, quia ab inteſtato nullus ſuccedit ſervus, heres neceſſarius. Deinde teſtamentum Romanis erat inſtar legis privatæ. Teſtatorem autem legem quidem ferre poſſe exiſtimabant ſuis, id eſt, ſervis & liberis, quibus veluti in obſequio relicta erat gloria, non autem extranei, poteſtati teſtatoris non ſubjectis. Hinc illos heredes dicebant *neceſſarios*, hos *voluntarios*. [*Elem. ſec. ord. Inſt. §. DLXXXV. ſeq.*] Enimvero quum hæc omnia ignoret jus naturæ: illud etiam hanc heredum differentiam ignorare, tam certum eſt, quam quod certiſſimum.

§. CCCV.

Heres quomodo in defuncti jura & obligationes ſuccedat? Ceterum, ubi quia ſemel ſuccedere alteri ſtatuit, nihil æquius eſt, quam ut, qui in locum ſuccedit, etiam in jura illius ac onera ſucceſſiſſe cenſeatur. (§.CCLXVII.) Ex quo conſequitur, 55) ut heres, ſive ex vera diſpoſitione defuncti, ſive ex præſumta ejuſdem voluntate ſuccedat, omnia ejuſdem jura, quæ morte non exſtincta ſunt, adquirat, at 56) nec conqueri poſſit, ſi & ejuſdem obligationibus, quantum bona ſufficiunt, ſatisfacere cogatur. *)

*) Non ergo in ſolidum. Quum enim non alia cauſſa ſit, cur heres, quod defunctus ex emto vel conducto debuit, præſtare, & no-

nomen illius expungere teneatur, quam quod bona ejus conſequutus eſt: nulla excogitari poteſt ratio, cur ultra vires hereditatis teneatur. Præterea rigor ille juris Romani, quo heres in omnes defuncti obligationes ſuccedit, nititur fictione, quod heres cum defuncto pro una perſona habeatur. *l.* 22. *D. uſucap. l.* 14. *C. de uſufr. Novell. XLVIII. præf.* Ant. Dadin. Alteſerra *de Fiction. jur. tract. I. Cap. XX. p.* 48. Quam fictionem quum ignoret jus naturæ, illud etiam id, quod inde conſequitur, ignorare, manifeſtum eſt.

CAPUT XII.

De Juribus & officiis, quæ ex dominio oriuntur.

§. CCCVI.

DOMINIUM eſt jus alios omnes rei alicujus uſu excludendi: [§.CCXXXI.] Alios vero dum excludimus rei uſu; ipſi, nobis ſolis ea utendi jus eſſe, contendimus. Inde 1) primum oritur dominii effectum, LIBERA de re ſua DISPOSITIO; id eſt, rem quibuslibet uſibus adhibendi, immo & abutendi, ſuoque lubitu alienandi facultas. Deinde, cujus rei uſu alios excludere poſſumus, illam eo animo detinemus, adeoque 2) inter effecta dominii eſt etiam POSSESSIO. Denique & tunc alios rei noſtræ uſu excludimus, quando ab alio poſſeſſam repetimus. Rem vero ſuam, ab alio poſſeſſum, repetere quum idem ſit, ac VINDICARE: conſequens eſt, 3) ut inter nobiliſſimos dominii effectus etiam ſit jus rem à quocumque VINDICANDI. *)

Triplex dominii effectus.

*] Om-

*] Omnia hæc dominii effecta agnoſcit jus Romanorum. Quod enim Cajus *l.* 2. *D. ſi a par. quis man.* ſcribit, *iniquum eſſe, ingenuis hominibus non eſſe liberam rerum ſuarum alienationem*, id ad Liberam Diſpoſitionem pertinet. Ita, & ex jure Poſſidendi, ſoli domino competente, colligit Paullus *l.* 3. §. 5. *D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ. plures eamdem rem in ſolidum poſſidere non poſſe, & contra naturam eſſe, ut quum ego aliquid teneam, tu quoque id tenere videaris:* quin *non magis eamdem poſſeſſionem apud duos eſſe poſſe, quam ut ſtare videaris in eo loco, in quo ego ſto, vel, in quo ego ſedeo, tu ſedere videaris*. De Rei Vindicatione, quippe præcipua, quæ ex dominio naſcitur, actione omnia nota ac pervulgata ſunt. Hinc inter θέματα καράδοξα eſt, quod dominus tigni, illud tamen junctum vindicare non poſſit, §. 49. *Inſt. de rer. diviſ.*

§. CCCVII.

Hinc domino eſt facultas omnem ex re utilitatem percipiendi.

Quum ergo iis, cui LIBERA rerum ſuarum DISPOSITIO eſt, gaudeat facultate, illas quibuſcumque uſibus adhibendi: (§.CCCVI. 1.) conſequens eſt, 4) ut & ex ipſa aurum ſubſtantia, & 5) ex acceſſionibus atque incrementis, quatenus illa domino adquiruntur, (§.CCL. ſequ.) omnem utilitatem capere, ac proinde 6) & fructus ſuos facere, & vel conſumere eoſdem, vel communicat cum aliis, vel quocumque titulo in quoſcumque transferre poſſit. Quin quum ſæpe ingenii ſollertia & diligentiore cultura amplificari poſſint fructus, & annui proventus, 7) nihil impedit dominum, quo minus rei faciem immutare, eamque hoc modo

modo utiliorem reddere poſſit, *) dumne alteri hoc ipſo jus ſuum intervertat.

*) Soli domino hanc facultatem competere, argumento eſſe poteſt jus uſufructuarii, uſuarii, commodatarii, conductoris, quod quia in re non propria, ſed aliena ſeſe exſerit, hanc facultatem rem pro lubitu mutandi ambitu ſuo non complectitur, quantumvis nemo horum ſit, quin jure gaudeat, fructus percipiendi. Communis ergo domino cum aliis poteſt eſſe facultas fructus percipiendi, at facultas rei, e. g. fundi, faciem immutandi ſoli domino propria eſt, nec eam ſibi vindicare poteſt uſufructuarius, commodatarius vel conductor, niſi permittente domino.

§. CCCVIII.

Quumque & abutendi facultas ſit domino, (§.CCLXI.1.) ideſt, rem utendo conſumendi, vel rem &) fructum diſperdendi: Donat. *ad Terent. Andr. prolog. v.* 5. conſequens eſt, 8) ut & deſtruere domino liceat rem, dominio ſubjectam, & 9) eamdem corrumpere, modo 10) id non fiat eo con ſilio, ut alius inde detrimentum capiat. *) Quamvis enim talis rerum noſtrarum, quæ aliis prodeſſe poſſent, corruptio amori humanitatis repugnet, & jus alterius imperfectum lædat: (§.CCXVII.11.) non tamen ideo juſtitiam expletricem violat, qui, jure ſuo uſus, rebus ſuis abutitur, eaſve, nulla urgente neceſſitate, corrumpit.

Itemque rem ſuam deſtruendi & corrumpendi.

*] Si quis enim eo conſilio rem ſuam corrumpit, ut alter inde detrimentum capiat: id facit animo alterum lædendi, ac ſequuto eventu alterum reipſa lædit. Quum vero prin-

primum & abſolutum juris naturalis praeceptum violet, qui alterum lædit: (§.CLXXVIII. 8.] conſequens eſt, ut & contra jus naturæ agat, qui res ſuas corrumpit, ut alter inde detrimentum capiat. Et huc pertinet facinus domini, flores horti ſui veneno inficientis, ut vicini apes inde perirent. Quinctil. *Declam. XIII.*

§. CCCIX.

Nec non eamdem alienandi.

Quia denique libera illa diſponendi facultas, quam domino competere diximus, jus etiam alienandi complectitur: (§.CCCVI. 1.) facile intelligitur, 11) dominum & domino ſuo ſeſe abdicare, & 12) illud tum in futurum, tum 13) in præſens, ſub quacumque conditione in alium transferre, & quidvis alteri commodi concedere, quin & 14) jus qualecumque alii in re ſua concedere, ac proinde 15) dominium utile, uſufructum, hypothecam, pignus, ſuo arbitrio conſtituere alteri poſſe, dummodo 16) ei id agenti nec lex, nec pactio, nec alio firmior diſpoſitio obſtet.

§. CCCX.

Poſſeſſionem porro adprehendendi & retinendi.

Quandoquidem porro & poſſeſſio inter effecta domini eſt: (§.CCCVI. 2.) facile patet, 17) dominum & adprehendere rei ſuæ poſſeſſionem, & 18) eam adverſus quemcumque tueri, ideoque 19) & vim vi repellere poſſe. 20) Nihil quoque intereſſe, ſive quis ipſe per ſe, ſive per alium poſſideat: immo 21) ſemel adquiſitam poſſeſſionem procul dubio & ſolo animo ab abſente retineri tantiſper, dum alius eam nondum adprehendit. *)

*) Poſ-

* Poſſeſſio enim eſt detentio rei, cujus uſu alios excludere ſtatuimus. [§. CCXXXI.) Quamdiu ergo alios excludere rei uſu ſtatuimus, tamdiu rem nondum pro derelicta habuimus. (§. CCXLI.) Ergo res hujuſmodi non eſt nullius, nec adeo nulli jus competit eam occupandi. In qua ego re vero nulli jus occupandi eſt, ejus ego poſſeſſionem procul dubio & abſens ſolo animo retineo.

§. CCCXI.

Denique quum & jus VINDICANDI inter effectus dominii ſit: (§.CCCVI.3.) fieri non poteſt, 22) quin hoc jure noſtro uti poſſimus adverſus quemcumque rei noſtræ poſſeſſorem, nec, 23) quod ad rei reſtitutionem attinet, quidquam interſit, bona fide, an mala, ille rem noſtram detineat, itemque 24) notus ille nobis, an ignotus ſit, quia ab eo non ob factum aliquod rem repoſcimus, ſed rem, in quam nobis jus eſt, repetimus. Præterea quum 25) rem ſuam vindicare & repetere, non ſit eam de novo redimere: facile patet, dominum, rem ſuam vindicantem, non eſſe ad reſtituendum pretium obſtrictum, quamvis 26) æquitas non patiatur, ut ille cum alterius damno fiat locupletior, (§.CCLVII.) & impenſas neceſſarias ac utiles, a poſſeſſore in rem erogatas, reſtituere detrectet. *

Jus denique vindicandi.

*] Quo procul dubio pertinent etiam impenſæ, ſine quibus ne ipſe quidem dominus rem ſuam a raptoribus recuperaturus fuiſſet, maxime ſi eo animo rem redemit poſſeſſor, ut eam domino reſtitueret. Pufend. *Jur. nat. & gent. IV.* 12. 13. ad quem lo-

cum elegans exemplum ex Famiani Stradæ *Decad. I. de bell. Belg. Lib. VII. ad ann. MDCLXXII.* attulit Hertius. Quum enim Antuerpienſes mercatores merces pretioſiſſimas pluſquam centum millium, ab Hiſpano milite in urbe Mechlinienſi direptas, exſoluto XX. millium pretio, redemiſſent: domini illas, reddita ea ſumma, receperunt, quippe non minore diſpendio res ſuas recuperaturi, ſi vel maxime jure experiri voluiſſent.

§. CCCXII.

Quatenus & acceſſiones & fructus ſibi vindicet dominus? Quum vero is, cujus res ipſa in dominio eſt, etiam, acceſſiones & fructus omnes inde redeuntes, jure ſibi vindicare poſſit: [§.CCCVII. 4.] merito quæritur, an bonæ fidei poſſeſſor omnes acceſſiones, omneſque fructus, ex re aliena perceptos, quin & omne lucrum, domino, rem ſuam vindicanti, reſtituere teneatur? Nos paucis rem ita concipimus. Qui bona fide juſtoque titulo rem poſſidet, quamdiu de vero domino non conſtat, facultate gaudet, omnes rei, a ſe poſſeſſæ, uſu excludendi. Qui vero hoc iure gaudet, 27) eum loco domini eſſe, [§.CCXXXI.] ac proinde 28] iiſdem juribus, ac ipſum dominum, frui, nemo dubitaverit. At quia tamen non eſt verus dominus, qui rem alienam bona fide poſſidet, 29) nulla ſane ratio eſt, cur cum veri domini damno velit fieri locupletior, quemadmodum 30) nulla ratio eſt, cur dominus fructus non exſtantes, quos cura induſtriaque ſua non produxit, ſibi vindicare velit. *)

*] **Acceſſio enim naturalis, cujus de dominio non**

non conſtat, pro re nullius habetur, (§. CCXLI.) adeoque cedit occupanti. Quum ergo fructus occupaverit bonæ fidei poſſeſſor, qui eos, omni adhibita cura & cultura, produxit: huic cur iſti eripiendi ſint, nulla eſt ratio. Et hinc non abſurde jus Juſtinianeum ait: *naturali ratione placuiſſe, fructus e quos* Percepit, *bonæ fidei poſſeſſoris eſſe pro cultura & cura*. §.35. *Inſt.de rer.diviſ.* Nec alia ratio eſt fructum civilium. Quia enim itidem, dum percepti ſunt, de vero eorum domino non conſtitit, & dominus interea rei, ex qua provenerunt, nullam curam habuit: ii quoque ad bonæ fidei poſſeſſorem merito pertinent, quamdiu verus dominus non ſupervenit.

§. CCCXIII.

Quum ergo neuter debeat cum alterius damno fieri locupletior: [§. CCCXII. 20. ſeq.] conſequens eſt, 31) ut domino, vindicanti rem ſuam, etiam reſtituendæ ſint acceſſione, quippe quarum de domino jam conſtat, adeoque 32) etiam fructus exſtantes, & pendentes, recte petat dominus, *) 33) deductis tamen prius impenſis, in illos factis, quis dominus fieret locupletior cum bonæ fidei poſſeſſoris damno, ſi fructus, quorum curam nullam ſuſceperit, ſibi vindicare non dubitaret.

Acceſſiones & fructus debentur domino.

*) Concedit id Grotius *de jure belli & pac.* *II.* 8. 23. & *II.* 10. 4. ſed non niſi de fructibus naturalibus. Enim vero quum & induſtriales ſint fundi acceſſio, & talis quidem, cujus de domino jam ſatis conſtat: vix excogitari poteſt ratio. cur eos ſibi vindicare velit bonæ fidei poſſeſſor. Impenſa-

rum tamen reſtitutionem nullo colore detrectare poteſt dominus, quia alias peteret fructus, quos cura atque induſtria ſua non produxit. [§.CCCXII. 30.] Unde Hæbræi σκληρὸν καὶ αὐστηρὸν ἄνθρωπον, *durum & auſterum hominem*, loquutione proverbiali deſcripſerunt. θερίζοντα, ὅπου οὐκ ἔσπειρε, καὶ συνάγοντα, ὅθεν οὐ διεσκόρπισε, *qui metat, ubi non ſervit, colligatque, ubi non ſparſerit. Matth. XXV. 24. Luc. XIX. 31.*

§. CCCXIV.

Percepti & conſumti b. f. poſſeſſori. Quumque acceſſio naturalis, cujus de domino non conſtat, tamquam res nullius occupanti cedat, neque de fructibus civilibus aliud ſit ſtatuendum: (§.CCCXII. *) conſequens eſt, 34) ut fructus percepti merito relinquendi ſint bonæ fidei poſſeſſori, qui culturam & curam adhibuit, niſi 35] iis factus ſit locupletior. *) (§.CCXII. 29.)

*] Sequuntur hoc principium jureconſulti in hereditatis petitione. *l.* 25. §. 11. & §. 15. *l.* 36. §. 4. *l.* 40. §. 1. *D. de hered. petit.* Contra in rei vindicationem fructus perceptos indiſtincte addicunt bonæ fidei poſſeſſori, nec quidquam intereſſe putant, locupletior iis factus ſit, nec ne. *l.* 4. §. 2. *D. fin. regund. l.* 48. *pr. D. de adqu. rer. dom.* Sed ratio diſcriminis plane civilis eſt, nec ex recta ratione poteſt derivari. In hereditatis enim petitione, tamquam univerſali judicio, pretium ſuccedere dicitur in locum rei, non in judiciis ſingularibus. Jus naturale autem hæc procul dubio non diſtinguit: ac proinde æquiſſimum eſt, perceptos fructus, quibus quia locupletior factus, indiſtincte vero domino reſtitui.

Quod

Quod & in foro hodie obſervari, teſtatur Stryk *Uſ. hod. Digeſt. VI. 1. 12.*

§. CCCXV.

Ex iiſdem regulis, quod bonæ fidei poſſeſſor pro domino eſt, nec tamen cum alterius damno fieri debet locupletior, [§.CCCXII. 27. 29.) inferimus, 36) eum, ſi rem bona fide conſumſerit, non magis domino ad reſtitutionem obligatum eſſe, quam, 37) ſi peres apud eum caſu perierit: Teneri tamen eumdem, 38) ſi rem nullo, vero minore pretio adquiſitam, carius vendiderit, quia ſic cum alterius damno fieret locupletior, ſi lucrum ſibi retinere vellet: contra 39) ceſſare hanc obligationem, ſi dominus jam rei ſuæ æſtimationem fuerit ab alio conſequutus, partim quia tunc bonæ fidei poſſeſſor locupletior quidem factus eſt, ſed non cum domini damno, partim quod dominus non de lucro captando, ſed de damno vitando, certare debet.

An b. f. poſſeſſor rei conſumtæ pereuntis, vel alienatæ, æſtimationem præſtet?

§. CCCXVI.

Quia denique hæc omnia tantum ad bonæ fidei poſſeſſorem pertinent: Contra malæ fidei poſſeſſores nec loco domini ſunt, nec illo colore, quo de vero domino ſibi non conſtiterit, uti poſſunt, adeoque omnes rationes, cur aliquid ex re vel fructibus lucrari debeant, ceſſant: facile patet, 40] eos, abſciſſe ad reſtitutionem non modo rerum exſtantium, ſed & juſti pretii conſumtarum & alienatarum, multoque magis 41) ad fructuum omnium, quos vel perceperunt, vel percipere ſaltim potuerunt, æſtimationem præ-

Quid malæ fidei poſſeſſor reſtituere teneatur?

præſtandam, eſſe obligatos, ſimulque 42) caſum omnem ferre debere. *)

*) Quamvis enim caſus nemini imputetur regulariter; (§.CVI.27.) ea tamen regula non valet, ſi per agentem ſteterit, quo minus tale quid contingeret, [Ibid.n.31.] quia tunc non caſus, ſed ſimul culpa adeſt. Jam malæ fidei poſſeſſor poterat ac debebat rem ſuam domino reſtituere, idque ſi feciſſet, per eum ſtetiſſet, quo minus res apud ſe periret. Itaque & caſum ferre tenetur. Unde recte jureconſulti prædonem & furem caſum ferre debere ajunt, *quia ſemper in mora ſint. l. 8. §. 1. D. de condict. furt.*

§. CCCXVII.

Effectus dominii aliquando reſtringuntur per leges civiles.

Et hæc quidem ſunt jura, quæ ex rerum dominio prono veluti alveo fluunt. Quum vero juris civilis ſit, actiones indifferentes ſaluti cujuſque populi & reipublicæ attemperare, (§.XVIII. 36) reipublicæ autem plerumque expediat, ne quis re ſua male utatur: §.2. *Inſt. de his qui ſui vel alieni jur. ſunt*, non mirum eſt, 43) dominium aliquando arctoribus limitibus circumſcribi a rectoribus civitatum, ac proinde 44) aliquando liberam diſpoſitionem, aliquando 45) jus poſſeſſionem, adprehendendi, aliquando 46] jus vindicandi dominis vel plane adimi, vel non niſi cum aliqua reſtrictione concedi. *]

*) Sic animadvertimus, leges civiles *liberam rerum diſpoſitionem* adimere pupillis, furioſis, prodigis, minoribus. Eædem legatarium, quantumvis dominum, rei legatæ poſſeſſionem adprehendere non patiuntur, & ad-

adverſus eum, qui ſuo arbitratu illam occupavit, heredi dant interdictum. *Quod Legatorum tot. tit. D. quod legat.* Denique notum eſt, eum, cujus tigna alter junxit, quamvis dominium materiæ non amittat, non tamen tigna juncta poſſe vindicare per leges XII. tabularum. §.29. *Inſt. de rer.diviſ. l. 7. D. de adqu. rer. dom.* Adeo nullus fere eſt dominii effectus, quem ſemper & ubique omnibus ſalvum & integrum eſſe patiantur leges civiles, ſi aliud exigere videtur ſolus reipublicæ, quam ſibi ſupremam legem merito ſtatuunt imperantes, iis in rebus, quæ ad jus naturæ permiſſivum pertinent. Quum enim juri naturæ permiſſivo unuſquiſque recte renunciet: (§.XIII. 10.) ei etiam renuncia, e potuit populis, qui in civitatem coaluit, eique re ipſa renunciavit, dum ſummæ poteſtatis legibus voluntatem ſuam ſubmiſit.

§. CCCXVIII.

Quumque & domino, tum inter vivos, tum mortis cauſſa, de rebus ſuis diſponere liceat, (§.CCLXVIII.) & tunc tantum ad alterum traſmittatur, quantum is, qui alienat, tranſmittere voluit:(§.CCLXXIX.42.) facile patet, 47) etiam pacto & diſpoſitione prioris domini reſtringi poſſe dominii effectus,*] & tunc 48) plura ſibi adrogare non poſſe poſſeſſorem, quam a priore domino accepit, niſi 49) is, cujus in favorem reſtrictio illa facta eſt, ultro juri ſuo renunciet, vel 50) is plane in rerum natura eſſe deſinat, vel 51) jus ſuum ex juſta cauſſa amittat.

Aliquando per pacta & diſpoſitiones priorem dominorum.

*) Ita aliquando diſpoſitione prioris domini arctioribus limitatibus circumſcribitur jus om-

nem utilitatem e re ſua percipiendi, ſi alteri in illa uſusfructus, ſervitus, antichreſis conſtituitur. (§.CCLXXXIII. ſeq.) Aliquando libertas diſponendi, deſtruendi, alienandi domino eripitur: ſi illi tantum dominium utile conceditur, (§.CCLXXXIX. ſeq.) vel ſi res fideicommiſſo oneratur, cetera. Conſtituto porro uſufructu, etiam jus poſſidendi, quod domino alias denegari non poteſt, reſtringitur, quemadmodum dominio utili alicui conceſſo, domino ſuperiori vel directo nec rem poſſidendi, nec, quod ad dominium utile attinet, vindicandi jus eſt.

§. CCCXIX.

Dominum neminem in uſu rei ſuæ injuria impedire vel ei damnum inferre debere.

Et hactenus quidem de JURIBUS, quæ ex dominio oriuntur, quantum ſatis eſt, diximus. Quum vero correlata ſint JUS & OBLIGATIO, ac proinde, poſito jure, ponatur obligatio: (§.VII.) conſequens eſt, 52) ut quot ſunt effectus dominii ratione domini, totidem aliis incumbant obligationes erga dominum. Quia ergo domino LIBERA eſſe debet de rebus ſuis diſpoſitio: (§.CCCVI. 1.) 53) INJURIAM illi faciunt, qui eum in diſponendo fructibuſve percipiendis impediunt. 54) DAMNUM vero dant, qui quid rerum ejus fructuumq; & acceſſionum corrumpunt. Quumque, qui, quod ad alterius felicitatem perfectionemque pertinet, alteri intervertere vel corrumpere non dubitat, eumdem procul dubio lædat, (§.LXXXII.) nemo autem lædendus ſit: (§.CLXXVIII.8) merito inferimus, 55) nemini per impedimentum liberæ diſpoſitioni ejus objectum faciendam eſſe injuriam: 56) nemini damnum dan-

dandum, ac proinde 57) ſi quid ejus generis factum ſit, auctorem injuriæ damnive merito & ad reſarciendum damnum, & ad pœnam teneri*.

*) *Injuriam* enim & JCti Romani non ſolum vocant omnem contumeliam, verbis vel factis alicui illatam, verum etiam illud factum, quo quis alterum re publica vel ſua uti prohibet, vel in re aliena ſibi liberam quamdam diſpoſitionem adrogat. Hinc injuriarum ex lege Cornelia tenetur, qui cujus domum vi introiit, *l.* 5. *pr. D. de injur.* qui quem prohibuit in mari piſcari, vel everriculum, quod Græce σαγήνη dicitur, ducere, vel in publicum lavare; vel in cavea publica ſedere, vel in quo alio loco agere, ſedere, converſari non paſſus ſit, vel qui nobis *Re Noſtra Uti* non permiſerit. *l.* 13. §. 7. *D. eod.*

§. CCCXX.

Quandoquidem deinde & POSSESSIO ad effectus dominii vel jura domini pertinet: (§.CCCVI.2.) conſequens eſt, 58) ut noſtrum ſit rem quemque ſuam quiete poſſidere pati, neque 59) cuiquam invito poſſeſſionem vel directe, vel indirecte, eripem 60.) Ut, ſi quem tale quid feciſſe probari poſſit, ille, tamquam lædens, non ſolum ad omne damnum reſarciendum, ſed & ad pœnam, quam commeruit, ſubeundam obſtrictus ſit. (§.CCXI.) Nec ejus poſſeſſionem directe intervertere.

§. CCCXXI.

DIRECTE quis alterius poſſeſſionem intervertit vel per vim apertam, vel per ablationem clandeſtinam. Poſterius factum voca- Directe id fit per fur-

tum, rapinam, dejectionem violentam. catur FURTUM, prius, ſi in re mobili admittatur, RAPINA, ſin in immobili, vis vel VIOLENTA DEJECTIO. FURTUM ergo eſt ablatio clandeſtina rei alienæ, inſcio & invito domino, lucrifaciendi cauſſa *) facta: RAPINA ablatio violenta rei alienæ mobilis, invito domino, & lucri faciendi cauſſa, facta: vis denique dejectio alterius violenta de poſſeſſione rei immobilis.

*) Si enim contumeliæ cauſſa quid auferatur, erit *Injuria*, ſin, ut res corrumpatur, *Damnum*. Sic apud Homerum *Iliad. A* v. 214. Minerva Chryſeida Achilli auferri ait ὕβριος εἵνεκα, *contumeliæ cauſſa*. Injuria ergo fuit, non furtum vel rapina. Damnum potius dediſſe, quam furatus eſſe dicitur, qui, ut ait Horatius, *Serm. I.* 3. *v.* 116.

Teneros caules alieni infregerit horti.

Denique verum furtum procul dubio fecit Cacus, qui

Quatuor a ſtabulis præſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas,
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indicis, raptos ſaxo occultabat opaco.

Virgil. *Æn. VIII. v.* 207. *ſeq.* Ceterum quamvis vetera & rerum immobilium furtum fieri poſſe ſtatuerent: (Vid. *l.* 38. *D. de uſurp. & uſucap.* Gell. *Noct. Att.* XI. 18. Plin. *Hiſt. nat. II.* 68. Gronov. *Obſerv. l.* 4. *p.* 42. *ſequ.*) incommoda tamen, nec admodum recepta eſt hæc vocabuli notio, adeoque ab illa merito abſtinemus.

§. CCCXXII.

Indirecte. Sed & INDIRECTE interverti poteſt alterius

rius poſſeſſio, ſi quis verbis factiſque fraudulentis efficit, ut alter poſſeſſione ſua excidat, id quod DEFRAUDATIONEM vocamus. Quum ergo & hoc modo quis lædatur, nec tamen quod ſibi quiſque fieri non vult, id alteri facere debeat, (§.CLXXVII.*6.*) per ſe patet, *61*) non minore quam fures vel raptores, crimine ſe obſtringere, qui verborum inſidiis alterum rebus ſuis emungunt,*) vel 62) termino moto, falſorum ponderum & menſurarum uſu, aliiſque hujuſmodi factis doloſis, ex alterius patrimonio quidquam avertere non dubitant. per defraudationem.

*) Conveniunt enim hæc crimina ſine, dum & fur, & raptor, & defraudator id agunt, ut alios rebus ſuis ſpolient. Conveniunt cauſſa impulſiva, puta dolo malo. Conveniunt effectu, dum omnibus his factis alius ſit pauperior. Quin aliquando defraudator vel in eo fure ac raptore deterior eſt, quod amicos maxime ſub amicitiæ ſpecie circumvenit, ac proinde multo difficilius nobis ab eo; quam a fure vel raptore, cavemus. Recte ergo hæc crimina conjungit incomparabilis morum magiſter, Euripides *in Helena v. 909.* dum ſcribit: Μισεῖ ὁ θεὸς τὴν βίαν τὰ κτητὰ δ᾽ ἐκτᾶσθαι κελεύει πάντας, οὐχ ἐς ἁρπαγάς, ἐατέος δ᾽ ὁ πλουτός, ἐστ᾽ ἄδικός τις ὤν. *Odit Deus vim & parta labore quemlibet poſſidere jubet, non rapto vivere. Repudianda injuſta & turpis opulentia.* Ad quam injuſtam turpemque opulentiam vel maxime pertinere id omne, quo quis alios dolo malo emunxit, nemo negaverit.

§. CCCXXIII.

Poſtremum, quod domino in re ſua compi- Res aliena

domino reſtituenda.

petit, JUS VINDICANDI non poteſt non producere obligationem, REM alienam vero DOMINO RESTITUENDI. Ex ea vero colligimus, 63) unumquemque, ad quem res aliena etiam ſine crimine pervenit, operam dare debere, ut illa in domini poteſtatem redeat, *) adeoque 64) rem iſtam non occultandam celandamque, ſed 65) indicium ejus publice faciendum eſſe, ut, dominus, oſtenſis dominii argumentis, eam repetere poſſit: *Deut. XXII.* 1. *ſequ. l.* 43. §. 4. *D. de furt.* multoque magis 66) promtum eſſe debere poſſeſſorem, ad rem reſtituendam, ſi ipſe dominus eam requirat, vel publice per præconem jacturam ſuam denunciet. Ubi tamen utroque caſu 67) ipſa æquitas ſuadet, partim ne illa reſtitutio bonæ fidei poſſeſſoris impenſis fiat, partim, 68) ne hic ex re aliena fiat locupletior. (§. CCCXII. 29.)

*) Attamen & hæc obligatio, ad rem vero domino reſtituendam, non ſemper locum poteſt habere, quum aliquando ipſa *recta ratio* illam reſtitutionem diſſuadeat, aliquando *leges civiles* poſſeſſorem ea reſtituendi obligatione ſolvant. Prioris exemplum dabit furioſus repoſcens gladium, a ſe depoſitum, de quo Seneca *de Benef. IV.* 10. Cicero *de offic. I.* 10. *III.* 25. Similia exempla attulit Ambroſ. *de offic. I. ult.* Ad poſteriorem exceptionem pertinet *Uſucapio* & *Præſcriptio*. Eam enim ignorare jus naturæ, tam certum videtur, quam quod certiſſimum. Nam tempus, quod in ſola relatione conſiſtit, dominium ſuapte natura nec dare cuiquam, nec adimere poteſt. Quumque jam ſupra oſtenderimus, non aliter tranſire in al-

terum

terum dominium rei noſtræ, ac per traditionem: facile patet, non quemquam ſine facto domini illud adquirere, nec ipſum dominum iſtud ſine facto ſuo amittere poſſe. Itaque legibus civilibus originem debent uſucapio & præſcriptio, quas utramque bono publico introduxerunt, *l.* 1. *D. de uſurp. & uſuc.* partim *ut finis eſſet ſollicitudinis & periculi litium*, Cic. *pro Cæcin. Cap. XXVI.* partim ut homines negligentiores ad res ſuas eo maturius vindicandas impellerentur, ſi meliorem vigilantium, quam dormitantium, conditionem eſſe, animadverterent. Quamvis ergo vere ſcripſerit Iſocrates *in Archidam p.* 234. ὅτι τὰς κτήσεις, καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἣν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρώας ἅπαντες εἶναι νομίζουσιν, *poſſeſſiones ſive privatas, ſive publicas, præſcriptione longi temporis & confirmari, & patrimonii loco habenda eſſe, perſuaſum eſſe omnibus*: non tamen ſequitur, ut quod perſuaſum eſt pluribus, illico pro juris naturalis præcepto habendum ſit. Quod ideo monere viſum eſt, ne quid miretur, nos in explicanda doctrina de dominio nullum plane uſucapionis & præſcriptionis rationem habuiſſe.

§. CCCXXIV.

Præterquam ſi verus dominus non adpareat.

Ceterum, 69] ſi non adpareat verus dominus, qui rem repoſcat, illa nullius eſſe intelligitur, [§.CCXLI.) ac proinde 70) merito cedit bonæ fidei poſſeſſori. *) (§.eod. 67) Et quamvis iis, qui id ſibi negotii credunt ſolum dari, ut hominum conſcientias conſiliis & præceptis regant, ſuadere ſoleant, ut res, quorum de dominio non conſtat, in pauperum uſum diſpenſentur: 70) non

non tamen ideo injuſtus dici poterit, qui jure ſuo uſus, rem illam, moraliter dominio vacuam, ſibi retinere ſtatuit. Vid. Nic. Burgund. *ad Conſu. Flandr. Lib. II. n.* 1.

*) Accedit quod ſolus dominus gaudet jure, alios rei ſuæ uſu excludendi. Quum ergo dominus non adpareat; nulli alii talis excludendi facultas eſt, ac proinde nihil obſtat, quo minus bonæ fidei poſſeſſor rem ſibi retineat. Enimvero quia pleriſque locis res dominio vacuas alicujus momenti ſibi vindicare populus vel princeps: (§. CCXLII. 22.) per ſe patet, bonæ fidei poſſeſſorem iis locis, ubi hujuſmodi jus inolevit, res alienas, quarum de domino non conſtat, offerre civitatum rectoribus, ab iiſque μήνυτρον exſpectare debere. Grot. *de jure belli & pac.* 10. 11.

C A P U T XIII.

De rerum, in dominio conſtituarum commercio.

§. CCCXXV.

Cur rebus pluribus indigere homines cœperint?

EX quo a communione negativa diſceſſum, dominiumque introductum eſt, homines res utiles ita ſibi vindicare cœperunt, ut deinceps nemini earum uſum concedere cogerentur, ſed eas ſibi detinere fuiſſque ſeponere uſibus poſſent. [§.CCXXXVI.) Ex eo vero id conſequi oportuit, 1) ut non eædem omnium hominum facultatem eſſent, ſed 2) alii quibuſdam rebus abundarent, quibus alii indigerent maxime: adeoque 3) alter vel ex alterius adparatu, vel ejuſdem opera id, quod ſibi deerat, ſuppleret

pleret. Immo, quum non omnia proferat omnis tellus: *) 4) ipſa neceſſitas homines coegit, ut ea, quibus abundarent, quæque ſua arte ac opera produxiſſent, aliis indulgerent, aliaque, quibus ipſi carerent, ſibi adquirerent. Quod dum fecerunt, COMMERCIA inter ſe inſtituere dicti ſunt.

*) Huc pertinet elegans obſervatio Virgilii *Georg. I. v.* 54.

Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina: nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem.

Quibus genuina ſunt, quæ latius idem poeta cecinit *Lib. II. Georg. v.* 109. *ſequ.* quæque obſervarunt Varro *de re ruſtica I.* 23. & Ovid. *de arte am. IV. v.* 738. & in primis Seneca *Epiſt. LXXXVII.* qui, adducto illo laudato Virgilii loco ex libro georgicon ſecundo, addit: *mortalibus eſſet inter ipſos* Commercium, *ſi invicem alius ab alio aliquid peteret*. Eamdem commerciorum originem urget Ariſtot. *Nicomach. V.* 8. *Polit. I.* 6.

§. CCCXXVI.

Jam equidem ſi omnes homines virtutis ſtudio tenerentur, non eſſet, profecto, quod ullus inopiam metueret. Quis enim tunc dubitaret, quin ea, quibus ipſe abundet, indigis Neceſſitas commercii.

gis liberaliter ſint elargienda? (§.CCXXI. 23.) Enim vero; quum jam pridem refrixerit amicitiæ amor, eoque ſæculo vivamus, quo *virtus laudatur, & alget*, 5] de eo commercii genere cogitandum fuit, quo alter non modo ſola humanitate & beneficentia, ſed perfecta obligatione, ad rerum utilium, quibus indigemus, dominium, in nos transferendum, noſve operis ſuis juvandos, obſtrictus eſſet.

§. CCCXXVII.

Illud aliter inſtitui non potuit, quam per contrarias.

Itaque per COMMERCIUM intelligimus communicationem rerum operarumve neceſſariarum atque utilium cum aliis, earum indigis, non ex ſola humanitate & beneficentia, ſed ex obligatione perfecta, profectam. Quum vero per commercia vel operæ præſtentur, vel dominium & poſſeſſio transferatur, ea vero obligatio nemini inſcio ac invito ſit extorquenda: (§.CCCXX. 59.) conſequens eſt, 6) ut commercium requirat utriuſque conſenſum. Eum porro duorum conſenſum de rebus neceſſariis operiſque, inter ſe non ex ſola humanitate, ſed ex obligatione perfecta, communicandis, quum CONTRACTUM vocare ſoleamus; facile intelligitur, 7) commercia non aliter, quam intervenientibus contractibus, explicari poſſe. *)

*) Recte hoc obſervavit Iſocrat. *Except. ad verſ. Callimach. p.* 742. Συνθῆκαι τοσαύτην ἔχουσι δύναμιν, ὥστε τὰ πλεῖστα τοῦ βίου καὶ τοῖς Ἕλλησι, καὶ τοῖς βαρβάροις, διὰ συνθηκῶν εἶναι. Ταύταις γὰρ πιστεύοντες, ὡς ἀλλήλους ἀφικνούμεθα, καὶ πορίζόμεθα, ὧν ἕκαστοι τυγχάνομεν δεόμενοι κατ' τούτων καὶ τὰ συμβόλαια τά.

τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς πορευόμεθα, καὶ τὰς ἰδίας ἔχθρας, καὶ τοὺς κοινοὺς πολέμους διαλυόμεθα, τούτῳ μόνον κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι. *In pactis tanta vis eſt, ut pleræque res tum Græcorum, tum barbarorum, ex pactis & conventis tranſigantur. His enim freti convenimus, &* Commercia *agitamus. Per hæc inter nos contrahimus: per hæc cum privatas inimicitias, tum communia bella, componimus. Hoc uno, tamquam communi bono, homines omnes uti non deſiſtimus.*

§. CCCXXVIII.

Quum ergo commercia in communicatione rerum operarumve neceſſariarum cum aliis, earum indigis, conſiſtant, eaque communicatio non ex ſola humanitate & beneficentia, ſed ex jure perfecto proficiſcatur: (§. CCCXXVII.) 8) rarius profecto continget, ut quis res operaſque ſuas cum aliis gratis communicare vel poſſit, vel velit, ſed unuſquiſque potius 9) aliquid ſibi ab altero rependi volet, quod ipſi tantumdem videatur, ac res, vel opera, cum illo communicanda. Itaque 10) qui res ſuas operaſve inter ſe commutare volunt, non poſſunt non eas inter ſe comparare, eaque comparatio 11) non aliter fieri poteſt, quam quantitate, per quam æqualitas obtineretur, rebus operiſve ſingulis attributa. Quumque quantitas illa rebus operiſve attributa, ſecundum quam illæ inter ſe comparari poſſunt, ſit PRETIUM: conſequens eſt, 12) ut commercia & contractus plerique ſine rerum pretio vix intelligantur. *)

Eorum plerique rerum operarumque pretium ponunt.

*) Hinc eleganter Græci non modo pacta & con-

contractus, verum etiam commercia vocarunt συμβολὰς, σύμβολα, συμβόλαια & συμβόλαια κοινωνικὰ, ἀπὸ τοῦ συμβάλλειν, *a comparando vel conferendo*. Qui enim res operaſve inter ſe commutaturi ſunt, ii eas inter ſe comparant, dum ſuæ quiſque rei vel operæ certam quantitatem tribuit, atque ita reperit rationem vel proportionem, quam inter ſe habeant. Sic ex. gr. ſi ponamus, rationem auri ad argentum eſſe undecuplam: utrique metallo tribuimus quantitatem moralem vel pretium. Eoque facto nihil facilius eſt, quam metalla iſta inter ſe, ſervata æqualitate commutare. Ceterum pleroſque, non omnes contractus rerum pretium ponere dicimus. Sunt enim quidam gratuiti: ac proinde recte contractus dividuntur in *Oneroſos*, quando æquale utrinque onus eſt, *Beneficos*, ubi alter alteri ſe ad aliquid gratis præſtandum obſtringit, & *Aleam Continentes*, in quibus ita dominatur fortuna, ut quod præſtatur, alter modo gratis, modo titulo oneroſo accipiat.

§. CCCXXIX.

Quod eſt vel vulgare, vel eminens.

Comparatio illa inſtituitur vel inter res operaſque ſingulas: vel adſumitur communis quædam menſura, quacum reliquæ res operæque omnes comparantur. Si prius ſit: 13) inde oritur PRETIUM VULGARE, quod ſingulis rebus operiſque tribuimus. Sin poſteſterius: 14) PRETIUM hoc vocatur EMINENS, quia illo omnia, quæ in commercio ſunt, tamquam communi quadam menſura, æſtimamus: *) quale apud nos eſt pecunia. In utroque vero 51] procul dubio requiritur æqualitas rei operæve & pretii.

*) Hinc

*) Hinc recte Ariſtoteles *Nicom.* IX. 1. nummum definit : κοινὸν μέτρον , πρὸς ὃ δὴ πάντα ἀναφέρεται , καὶ ᾧ μετρεῖται , *communem menſuram , ad quam omnia referuntur , quaque menſurantur omnia .* Unde recte nummo omnia venalia eſſe dicuntur quæcumque ſunt in commercio . In tantum reprehenſione dignum , quod homines , & ea , quæ non ſunt in commercio , nummis æſtimare & vendere ſolent , veluti juſtitiam , pudicitiam , ipſamque conſcientiam . Et hoc ipſum eſt , in quod invehuntur poetæ . Horat. *Serm. II.* 3. *v.* 94.

Omnis enim res ,
Virtus , fama , decus , divina humanaque pulcris
Divitiis parent : quas qui conſtruxerit , ille
Clarus erit , fortis , juſtus , ſapienſve etiam & rex ,
Et quidquid volet .

Propert. III. 10.

Aurea nunc vere ſunt ſæcula , plurimus auro
Venit honos , auro conciliatur amor .
Auro pulſa fides , auro venalia jura ,
Aurum lex ſequitur , mox ſine lege pudor .

Similia paſſim apud veteres , veluti apud Petron. *Satyr. Cap. CXXXVIII.* & olim apud Menandrum , cujus elegantiſſima hæc ſupereſt ſententia de divite :

Εὖξαι ὅ , τι βούλεις , πάντα σοι γενήσεται
Ἀγρὸς , οἰκίαι , θεράποντες , ἀργυρώματα ,
Φίλοι , δικασταὶ , μάρτυρες , μόνον δίδου .
Αὐτοὺς γὰρ ἕξεις τοὺς θεοὺς ὑπηρέτας .

Opta modo , quidquid volueris : omnia evenient .
Ager , domus , medici , ſupellex argentea ,
Amici , judices , teſtes dederis modo .
Quin & deos ipſos miniſtros facile habebis .

§. CCCXXX.

§. CCCXXX.

Quomodo vulgare definiendum ſit?

Et initio quidem pretium tantum VULGARE hominibus innotuiſſe, vel inde patet, quod eminens ſine plurium conſenſu conſtitui non potuit. At vulgare quiſque rebus operiſque ſuis ſuo arbitratu impoſuit. Quum tamen id eo ſine ac conſilio fiat, ut illis quiſque ea, quæ ſibi deſunt, comparare poſſit: (§. CCCXXV. 3.) conſequens eſt, 15) ut in imponendo rebus operiſve pretio ratio habenda ſit aliorum, a quibus aliquid adquirere cupimus, adeoque 16) tanti æſtimanda ſit res operave noſtra, ut, hos eas tanto pretio comparare ſibi velle, probabile ſit. *)

*) Nam ſi fingamus, Arabes tus & aromata ſua tanti æſtimare, ut pro centenis frumenti medimnis non niſi unam drachmam dare velint: nec ipſi pro ture & aromatibus frumentum accipient, quia nemo erit, qui conditione tam iniqua frumentum permutare velit: nec alii ſibi comparare poterunt aromata, adeoque impedientur hoc modo commercia, quorum tamen cauſſa inventum eſt rerum operarumque pretium. Quum ergo talia oporteat eſſe media, qualis eſt finis: conſequens eſt, ut pretium ita definiendum ſit, ut commercia intercedere poſſint inter homines, adeoque in illo conſtituendo ratio haberi debeat aliorum, a quibus & ipſi aliquid adquirere volumus.

§. CCCXXXI.

Quarumnam circum-

Quum itaque tanti æſtimandæ ſint res operæque noſtræ, quanti eas alterum, a quo quid adquirere cupimus ſibi comparaturum, probabile eſt: (§. CCCXXX. 16) facile

unuſ-

unuſquiſque intelligit, 17) pretium rerum aliquando intendere alterius neceſſitatem & indigentiam, * 18) aliquando rei ipſum raritatem: immo 19] rationem etiam habendam eſſe artificii, 20) ipſius rei præſtantiæ, 21) operæ & expenſarum, in illam factarum, 22] periculi, ejus cauſſa ſubeundi, 23) denique eorum, qui re vel opera indigent, multitudinis, vel paucitatis, aliarumque ejuſdem generis περιστάσεων. Stantiarum in eo definiendo habenda ſit ratio?

*) Verum quidem eſt, non ea ſemper, quæ maxime neceſſaria ſunt, maximi pretii haberi, rem ita dirigente divina providentia, ut illa, quibus non facile caremus, ubique obvia ſint, & illa tantum, quæ nec corpus, nec natura deſiderat, difficilius rariuſque reperiantur; uti recte philoſophatur Vitruv. *Archit. VIII. præf.* Attamen ſi neceſſitas cum inopia conjuncta eſt, ex. gr. ſi magna ubique eſt frugum ſterilitas, pretium earum magis magiſque intendi, ipſa ſatis docet experientia. Ac proinde tunc vere evenit, quod ait Quintilianus *Declam. XII. in magna inopia, quidquid emi poteſt, vile eſt.* Exemplum inſigne vidit Ægyptus in ſeptennali illa ſterilitate *Geneſ. XLVII. 14. ſequ.*

§. CCCXXXII.

Obverti nobis poſſet, ſolere homines ſuis rebus attribuere pretium, immenſum, vel multo majus certe, quam quo alter ſibi illas comparare velit, ſive auctor illas faciat pretioſas, ſive raritas, ſive factum inſigne, quod illæ nobis revocant in memoriam. Enimvero quum nos jam de officiis in commercio obſervandis, agamus, in hoc Qui pretium adſectionis?

vero

vero pretii illius ordinarie non habeatur ratio; ſed tantum in damnis reſarciendus: *) (§.CCXII. 125.) facile intelliges, 24] cur id pretium regulam noſtram non evertat.

*] Adfectio enim iſta ita comparata eſt, ut in alterum tranſire nequeat, adeoque & nihil hunc movere poſſit, cur rem illam ſibi ideo majore pretio comparare velit, quod ea poſſeſſori jucundum quid in memoriam revocarit. Sed id ordinarie tantum verum eſt. Alioquin enim contingit aliquando, ut in commercio ne id quidem pretium plane inſuper habeatur, 1) ſi communis ſit rei adfectio ob auctorem vel artificem, a quo confecta eſt, vel ob inſignem raritatem vel pulchritudinem: Hinc Phidiæ ſignum vel elaboratior Apellis vel Parrhaſii tabula, qui omnium adfectionem mereri videbantur, majori, quam vulgari, pretio venibant. 2) Si major ſit adquirentis, quam poſſidentis adfectio, ex. gr. ſi res mea alterius rem inſigniter reddere poſſit meliorem, ac proinde is optet, uti ille apud Horat. *Serm. II. 6.*

O ſi angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!

§. CCCXXXIII.

Cur pretium eminens inventum? Quum vero commercia ideo inter homines inſtituantur, ut alter ex alterius adparatu, vel ejuſdem opera, id, quod ſibi deeſt, ſuppleat, (§.CCXXVI.3.) & pretium quoque non ob aliam cauſſam excogitarint homines, quam ut in commutandis rebus ac operis æqualitas obtineretur: (§. CCCXXVIII.) non potuit non ſæpius con-

contingere, 25) ut nec ſemper alteri ſupereſſet, quod deeſſet alteri, & 26) ſæpe alter id, quod alter dare vellet, adſpernaretur, & 27) ipſarum rerum, quas inter ſe permutare vellent, tam lubrica atque incerta eſſet æſtimatio, ut non poſſet non alteruter damni incurrere periculum, quin & 28) aliquando ipſæ res commutandæ tam magnæ molis eſſet, ut nec commode in loca diſſita transferri, nec itinere commode cuſtodiri poſſent. Quæ incommoda, quum aliter evitari non poſſent: 29] ipſa demum neceſſitas invexit pretium aliquod eminens, quod & reciperetur ab omnibus, & in quo mutua inter rem & pretium relatio facillime poſſet reperiri. *)

*) Id ipſum obſervavit Paullus JC. *l.* 1. *pr.* D. *de contr. emt.* dum emtionis venditionis originem ita deſcribit: *Origo emendi vendendique a permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx, aliud pretium: ſed unuſquiſque ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum utilibus inutilia permutabat, quando plerumqu evenit, ut quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed quia non ſemper & facile conveniebat, ut, quum tu haberes, quod ego deſiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia eſt, cujus publica in perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis ſubveniret: eaque materia, forma publica percuſſa, uſum dominiumque non tam ex ſubſtantia præbet, quam ex quantitate, nec ultra* Merx *utramque, ſed alterum* Pretium *vocatur*. Similia habet Ariſtotel. *Ethic. ad Nicom. V.* 8. & *Pol. I. 6.* quæ loca erudite expoſuit Jac. Perizon. *de ære gravi* §.*II. p.*6.

p. 6. ſequ. quemadmodum Paulli teſtimonium Duaren. *Diſp. anniverſ. I. 6.*

§. CCCXXXIV.

Ejus requiſita. Idem finis nummi, vel pretii eminentis, id exegit, 30] ut materia, nec nimis rara, 31) nec vulgo obvia, 32) nec uſu ac pretio deſtituta,] nec 33) difficulter in quaſvis partes diviſibilis, 34) nec juſto fragilior, 35) nec quæ difficilius cuſtodiri, vel 36) ægre in quemvis locum transferri poſſet, eligeretur: quia ſi rara nimis eſſet, non ſufficeret hominibus: ſi vulgo obvia, nullius pretii eſſet: ſi pretio deſtitueretur, non reciperetur ab omnibus: ſi non in quaſvis æquales partes dividi poſſet, non obtineretur in commercio æqualitas: ſi fragilior eſſet, vel uſu detereretur, poſſeſſores paullatim redderentur pauperiores: denique ſi nec commode cuſtodiretur, & difficulter in quemvis locum transferretur, idem maneret incommodum, quod commercia ante inventum nummi uſum difficiliora reddidiſſe, diximus. (§.CCCXXXIII.)

*] Quare recte obſervavit Ariſtoteles *Nicomacheor.V.*8. nummum eſſe οἷον ἐγγυητὴν. καὶ δεῖν τὸ νόμισμα φέροντι εἶναι λαβεῖν, *veluti fidejuſſorem, quem qui ſecum ferat, quævis venalia accipere poſſet*. Hinc vero preclare colligit Pufendorff. *de jure nat. & gent. V.* 1.13. *uti nemo fidejuſſorem accipiat, niſi virum ſpectatæ, fidei, & locupletem, in vili autem homine parum cautionis eſſe putetur: ita pro re ubique occurrente, puta pro manipulo terræ aut arenæ, neminem rem ſuam permutaturum*,

turum, quæ ipſi magno labore ac induſtria uerit comparata.

§. CCCXXXV.

Quæ virtutes omnes, quum in nullam aliam materiam, quam in metalla pretioſiora, cadant, puta aurum, argentum, & æs: 37] hæc metalla huic uſui adhiberi, & inde 38] nummos variæ quantitatis ac ponderis cudi, pleriſque gentibus cultioribus commodiſſimum viſum eſt. Quin 39) ſi quibus alii materiæ qualicumque pretium aliquod eminens attribuere placuit. *] id, vel urgente neceſſitate & pecuniæ inopia, factum eſt, eo conſilio, ut cives, defuncti periculo, pro pecunia illa *συμβολικῇ* ſolidum nummum reciperent, vel 40) pecunia iſta tantum in una gente functa eſt pretii eminentis vice, nec commerciis, inter plures diverſaſque gentes conciliandis, fuit idonea.

Cur ad id adhibita metalla nobiliora?

*) Sic Carthaginienſibus pro nummo erat neſcit quid, pellicula exiguæ illigatum, & publice obſignatum, Æſchin. *dial. de divit. Cap. XXIV. p.* 78. *edit. Petri Horrei*. Lacedæmoniis pondus ferri, & quidem inutilis. Idem *ibid. p.* 80. Plutarch. *Lycurg. p.* 51. Aliis gentibus pro auro, argento & ære conchas, Leo Afr. *Lib. VII.* aliis grana & baccas, aliis maſſas ſalis, abhibere placuit. Pufendorff. *de jure nat. & gent. V.* 1. 23. De corio, papiro, plumbo, aliiſque rebus, in calamitate lubrica, maxime obſeſſis urbibus, pro pecunia expenſis, ut recentiora, noſtrique ævi exempla prætermittamus, videndus Polyæn. *Stratagem. III.* 10. 1. *& ibi Maſuic. p.* 274. Sen. *de benef. V.* 14. Enimvero, uti quiſquiliæ illæ, quibus barbari

pro nummis utuntur, non niſi minutis commerciis inter cives ejuſdem reipublicæ explicandis idoneæ ſunt: ita moneta *συμβολικὴ* in calamitate publica adhibita, vere eſt loco teſſerarum, vel chirographarum, quæ ſummi imperantes defuncti periculo, parata pecunia ſe redemturos, pollicentur. Ita enim apud Polyæum Timotheus perſuaſit mercatoribus, ut ipſius ſigillo pro numiſmate uterentur, *ἀπαλλαττομένους δὲ τὴν σφραγῖδα καὶ τὸ ἀργύριον λαμβάνειν*, *& ut reddentes ſigillum argentum reciperent*.

§. CCCXXXVI.

Quantum pretii ſtatuendum ſit nummis?

Quamvis vero pretium nummi definiri ſit ſummi imperandis, ceu infra ſuo loco pluribus demonſtrabimus: tamen, uti in pretio vulgari ratio habenda eſt aliorum, a quibus quid adquirere cupimus, (§.CCCXXX. 15.) ita facile patet, 41) pecuniæ quoque tale adſignandum eſſe pretium, quod alias gentes, quibuſdam nobis commercia ſunt, non adſpernaturas probabile eſt, adeoque 42) ſequendum eſſe rationem unius metalli ad aliud, quam pleræque gentes vicinæ cultiores probare ſolent, niſi vel alios deterrere; quo minus nobiſcum commercium habere audeant, vel ipſi inſigne detrimentum pati velimus.

*) Si enim nummis noſtris pretium juſto majus ſtatuimus, aut exteri nobiſcum commercii quid habere dubitabunt, aut mercium ſuarum pretium, pro ratione valoris interni monetæ noſtræ, intendent. Sin minore pretio nummos noſtros expendimus, quam gentes vicinæ: nihil certius continget, quam

quum ut nummi noſtri probi ad vicinos migrent, eorumque loco jactentur improbi & viliores, ut nemo neſciat, quantum habeat. Hinc quum apud pleraſque gentes moratiores pro ratione temporum aurum ad argentum modo eſſet in proportione duodecupla, modo undecupla, modo decupla, aliquando etiam auri pretium vel intenderetur, vel minueretur: [Vid. diſſert. noſtr. *de reduct. monet. ad juſt. pret.* §. *XXIV. ſequ.*] fieri non potuit, quin detrimentum inſigne caperent Arabes, qui pro ære & ferro, teſte Diodoro Sic *Bibliotech. III.* 45. æquale pondus auri. vel, ut Strabo *Georg. XVI. p.* 1124. *edit. noviſſ.* refert pro ære triplum, pro ferro duplum, pro argento decuplum auri pondus rependebant, *διά τε τὴν ἀπειρίαν τὴν ἐργασίας, καὶ τὴν σπάνιν τῶν ἀντιλαμβανομένων, ὧν ἡ χρεία πρὸς τοὺς βίους ἀναγκαιοτέρα*, *tum propter operandi inſcitiam, tum quod indigerent iis, quæ contra accipiebant, quarumque uſus magis videbatur ad vitam neceſſarius*. De Peruvianis ſuis ſimile quid refert Ynca Græcillaſ. de la Vega *dans l'hiſtorie des Yncas V.* 4. *p.* 425.

§. CCCXXXVII.

Jam ut ad CONTRACTUS, quibus intervenientibus commercia explicantur, (§. CCCXXVII. 7.) perveniamus: facile unuſquiſque intelligit, 43) alios NONDUM INVENTO PRETIO EMINENTE, & quum ſolum adhuc obtineret pretium vulgare, locum habuiſſe: (§. CCCXXX.) alios, INVENTO demũ NUMMO: alios tum ANTE INVECTAM PECUNIAM, tum EA jam INVECTA, innotuiſſe. Inter eos, qui nondum invento pretio eminenti locum habuerunt, familiam veluti ducit PERMUTATIO,

Contractuum ante inventum nummum antiquiſſimus permutatio.

TIO. Initio enim 44) non aliter, quam vice rerum, commercia exercebant mortales, ſeu merces ſuas operaſve inter ſe permutabant, ac proinde 45) permutationes ſunt genus contractuum antiquiſſimum, quod 46) & multo poſt retinuere gentes omnes, non modo quæ auro, argento, æri nullum ſtatuerunt pretium, *) ſed & quæ jam pridum pecuniæ uſum habuerunt.

*] Id de majoribus noſtris refert Tacitus *de morib. Germ. Cap. V.* qui tamen obſervat, jam ſuo tempore Germanos Romanis provinciis viciniores, aliquam pecuniæ cupiditatem concepiſſe. Idem de Scythis memoriæ prodidit Juſtinus *Hiſt II.* 2. de Satarchis, Scythiæ Europææ populo, Pompon. Mela *de ſitu orbis II.* 1. de Hiſpanis Strabo *Geogr. III. p.* 233. Sed & hodie idem inſtitutum ſervant Lapones, Samojedæ, populique Aſiæ, Africæ & Americæ quamplurimi, idque de populis barbaris eo minus mirandum, quod & invento pridem nummo, & Græci & Romani diutiſſime non alio contractu, quam permutatione, uterentur. De Græcis notiſſimum eſt exemplum apud Homerum *Iliad. n. v.* 482. de Romanis videndus Plinius *Hiſt. nat. XVIII.* 3. *XXXIII. I.*

§. CCCXXXVIII.

Quid & quotuplex permutatio? Eſt ergo PERMUTATIO rei noſtræ prope alterius datio. Quod quum dupliciter fieri poſſit, primum ut neutra res æſtimetur certumve ei ſtatuatur pretium: deinde ut utriuſque pretii ineatur ratio: ſequitur, 47) ut permutatio prior recte vocetur SIMPLEX, poſterior ÆSTIMATORIO, & hinc 48) illa donationi reciprocæ: hæc 49) emtioni venditioni

ni quodammodo ſimilis ſit, *l.* 1. *C. de permut. l.*1. §. 1. *D. de contr. emt.* quamvis 50) priorem ideo diverſum a permutatione negotium eſſe, ſtatuat Pufend. *de offic. hom. & civ. l.* 15. 8. quod in ea, ut, æqualitas obſervetur, neceſſum non ſit; quum tamen 51) nec in permutatione *ſimplici* obſervanda ſit æqualitas. *)

*) In hac enim uterque contrahentium rem non ſuam, ſed alienam; non juſto, quod alii ſtatuerent, pretio, ſed ex adfectione ſua, æſtimat, adeoque nulla eſt rerum, ſed adfectionis tantum, æqualitas. Quoties enim major eſt adquirentis, quam poſſidentis, adfectio, toties & in commerciis rationem haberi pretii adfectionis, diximus (§. CCCXXXII. * 2.) Exemplo eſſe poteſt commercium Glauci & Diomedis apud Homer. *Iliad.* β. *v.* 236. permutantium arma armis.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.
Aurea æreis, centena novenariis.

*) De qua permutatione eleganter Maximus Tyrius *Differt. Platon. XXIII.* Οὐδὲν γὰρ ἔτε τῷ λαβόντι χρυσὸς πλέον, ὅτε τῷ ἀλλαξαμένῳ ὁ χαλκὸς ἔλαττον, ἀλλὰ ἀμφοτέροις καλῶς ἔχει ἑκάτερα αὐτῷ ἀνίσῳ τῆς ὕλης, ἰσοστασίῳ τῇ γνώμῃ δοθέντα. *Neque plus habuit, qui aurum accipit, neque minus, cui æs traditum eſt. Verum cum utroque præclare actum: quum illa materiæ inæqualitas æqualitate propoſiti, quo alter dedit alteri, compenſata eſſet.*

§. CCCXXXIX.

Quia ergo permutatio SIMPLEX donationi reciprocæ quodammodo ſimilis, nec in ea juſtum Quid circa

 ne-

per-mutationem ſimplicem?

neceſſario obſervanda eſt æqualitas: (§. CCCXXXVIII.47.) 51) facile intelligitur, 52) neutrum contrahentium de læſione conqueri poſſe, niſi 53) alterius vis, vel dolus, acceſſerit, (§.CCCXXII.61.CCCXXI.) nec 54) ob læſionem irritum eſſe contractum, præterquam ſi is, qui rem pretioſiorem viliore permutat, non gaudeat libera de rebus ſuis diſponendi facultate; (§.CCCXVII. ſeq.) ſi vel maxime 55) res ipſa, quam quis hoc modo jactavit, ita ſit comparata, ſit non ſine turpitudine poſſit alienari, niſi forte 56) in pari turpitudine ipſe quoque accipiens verſetur. *)

*] Hinc dubitari poſſet, an in foro rata *futura* fuiſſet permutatio Jacobi & Eſavi, quorum hic πρωτοτόκια, ſeu *primogenituræ jura*, pro pulte turpiter vendidit. *Geneſ. XXV. 29. ſequ.* Quamvis enim reprehenſione digniſſimus ſit Eſavus, qui prærogativam, ſibi a Deo O. M. conceſſam, flocci fecit, ac ille proinde ab Apoſtolo jure vocetur βέβηλος, *Hebr. X I. 6.* tamen non minus turpiter egiſſe dixeris Jacobum, qui ex fame fratris fructum capturus, eum hoc inſigni jure defraudavit. [§.CCCXXII.61.] Quod enim Eſavus ſine crimine vendere non potuit, id nec ſine noxa a fratre emere potuit frater, cujus potius erat fratrem ab ea ſtultitia abſterrere, non ejus abuti ſtultitia. Sed multa ejus generis ob rationem typicam admiranda ſunt, quæ, ſi ad regulas rectæ rationis exigantur, vix defendas.

§. CCCXL.

Quid circa

Contra ea, quod ad ÆSTIMATIONEM attinet

net permutationem, quum in ea utriuſque pretii ratio ineatur, (§.CCCXXXVIII.) fieri non poteſt, 57) quin utrinque obſervanda ſit æqualitas, & 58) neuter alterum lædere debeat, neque adeo 59) rata ſit permutatio, ſi alteruter circumventus ſit, niſi 90) tam levis momenti ſit læſio, nulla ut ejus ratio habenda videatur. *) aeſtimatoriam?

*) Pretium enim rerum *vulgare* eſt duplex, *Legitimum* alterum, alterum *Conventionale*, quorum illud lege vel ſuperiorum arbitratu, hoc conventione vel conſenſu contrahentium definitur. Quum ergo illud certum ſit, & veluti in puncto conſiſtat, hoc, tamquam incertum, latitudinem aliquam admittat: priore caſu læſus ille recte intelligitur, qui vel minimum partem pretii ſalvam non habet, poſteriore alicujus momenti eſſe oportet damnum, ob quod negotium ſubſiſtere non debeat in foro humano. *Quid enim intereſt*, inquit Seneca *de benefic. VI. 31. quanti ſit res quum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Pretium cujuſque rei pro tempore eſt. Quum bene iſta laudaveris, tanti ſunt, quanto pluris venire non poſſunt.* Hinc in civitatibus animadvertimus, tantum ob læſionem enormem, qualis jure Romano eſt, quo contrahens ultra dimidium pretii læditur, contractus reſcindi. *l. 2. C. de reſc. vendit.*

§. CCCXLI.

At 61) non res tantum permutabant homines: ſed & operas vel pro operis, vel pro aliis rebus: ſive promittebant, ſive ſibi ſtipulabantur. Unde 62) nati contractus DO UT FACIAS, FACIO UT DES, FACIO UT FACIAS, & fa- Contractus do, ut facias, facio, ut des,

cio, ut facias. IAS, quorum eadem eſt natura atque indoles, ac permutationis, ut adeo 63) dubitari non poſſit, quin & hi ſint vel SIMPLICES, vel ÆSTIMATORII, [§.CCCXXXVIII.] & hinc 64) omnia, quæ de permutatione SIMPLICE & ÆSTIMATORIA diximus,(§.CCCXXXIX. ſequ.) etiam de hiſce contractibus ſint obſervanda. Aut enim operæ ad rem operaſve alterius certo æſtimantur pretio: quod negotium *pactum reddendæ viciſſitudinis* non ineleganter vocat Ammian. Marcell. *Hiſt. XVI.* 10. aut ſine æſtimatione rei operarumve aliquid pro re vel opera ſit daturve. * (Ubi 65) priore caſu ſervanda æqualitas, & damnum alicujus momenti reſarciendum eſt: 66) poſteriore omnis querela de leſione quantacumque merito ceſſat.

*) Tale fuit promiſſum Agamemnonis apud Homerum *Iliad. Lib. X. v.* 120. *ſequ.* qui Achillem Briſeidis jactura offenſum placaturus, ejus operas contra Trojanos redimere volebat oblatis ſeptem tripodibus, decem auri talentis, lebetibus viginti, duodecim generoſiſſimis equis, ſeptem feminis pulcherrimis, inter quas & Briſeis, vi abducta, addito promiſſo, delata Troja, Achillem non modo prædæ maximam partem avecturum, ſed & unam ex filiabus, quam ipſe electurus eſſet, uxorem ducturum, cum dote ſeptem urbium. Ex quo patet, ſæpe aliquem ſibi ſtipulatum ab altero eſſe operas inæſtimabiles, & pro iis promiſiſſe, quidquid alteri quam gratiſſimum fore exiſtimaret, nulla habita ratione æqualitatis.

§. CCCXLII.

Contractus Sunt & alii contractus, quibus ante nummum

mum inventum commercia explicari potuerunt, nimirum omnes gratuiti, quibus id egerunt homines, ut quæ ſibi jure imperfecto, vel ex amore humanitatis & beneficentiæ, debebantur, in poſterum jure perfecto deberentur. Talis eſt contractus COMMODATI. Quum enim ad officioſitatem obſtricti ſimus: (§.CCXXVIII.48.) obſtricti etiam ſumus, ad rei noſtræ non fungibilis uſum alteri, qui eo indiget, cum obligatione reſtitutionis præſtandum, id eſt, ad rem COMMODANDAM.*) Quum vero, refrigeſcente amore, ſperari vix queat, alterum id ſua ſponte facturum: (§.CCCXXVI.) 67.) ipſa neceſſitas homines adegit ad inveniendum contractum, quo alii ad rei ſuæ uſum iis hoc modo præſtandum jure perfecto obligarentur. Commodari.

*) Itaque *Commodatum* nobis eſt obligatio perfecta ad uſum rei noſtræ, alteri ſub conditione reſtitutionis in ſpecie gratis præſtandum. Ex eoque patet, jure naturali commodatum vix differre a precario, inter quæ tamen jure civili aliqua differentia eſt. Facile etiam inde decidi poterit quæſtio, utrum commodatum a ſolo contrahentium conſenſu, an a rei traditione ſuam ſubſtantiam capiat? Quamvis enim jure naturali & ſolus conſenſus de uſu, rei alteri præſtando, obliget: (§.CCCXXVII.6.) nondum tamen *commodatum* eſt, quia is, cui hoc promiſſum ad rem, quam nondum accepit, in ſpecie reſtituendam nondum eſt obligatus, ſed *pactum de commodando*. Inter hæc vero reipſa diſcrimen eſſe, vel inde patet, quod ex *commodato* obligatur commodatarius ad rem reſti-

ſtituendam, ex *pacto* autem de *commodando* promittens vel commodaturus, ad rei uſum præſtandum, adeoque diverſæ obligationes ex illis negotiis naſcuntur.

§. CCCXLIII.

Officia commodatarii. Quia ergo gratis, at ſub conditione eam in ſpecie reſtituendi, rei uſu præſtatur: (§. CCCXLII. *) commodatarii eſt, 68) rem non modo non aliis uſibus, quam ad quos eam conceſſit dominus, adhibere, ſed & 69) eamdem ſumma cum ſollicitudine ac diligentia ſervare: ac proinde 70) uſu finito, vel domino eam revocante, eam in ſpecie reddere, ſimulque 71] omne damnum culpa ſua datum reſarcire, 72) non autem præſtare caſum fortuitum, niſi illum ultro in ſe receperit: *) (§. CVI. 27.) nec 73), impenſas in eam factas repetere, niſi tantæ ſint, ut mercedem, pro ea locata ſolvendam, excedant.

*] Primus equidem Grotius *de jure belli & pac.* II. 12. 13. diſtinguit, reſne apud dominum ſimiliter peritura fuiſſet, an non, & poſteriore ſaltim caſu damnum a commodatario ferendum eſſe, exiſtimat, cujus ſententiam ſequuntur Pufend. *de jur. nat. & gent.* V. 4. 6. & Mornac. ad *l.* 1. *C. commod.* Enimvero, quum caſus fortuiti & eventus, a ſola Providentia divina profecti, nemini imputentur: [§ CVI. 27.] ii ſane nec commodatario imputari poſſunt. Nec obſtat lex divina *Exod. XXII.* 14. *ſequ.* Neque enim illa aliter intelligi poteſt, quam de culpa commodatarii interveniente. Vide Jo Clerici *Comment. in Exod. p.* 110.

§. CCCXLIV.

§. CCCXLIV.

Deinde humanitatis amor unumquemque obligat, ut alterius res pro virili ſua parte ſervare ſtudeat: (§.CCXVI.4.) Quum vero & id tantum ab altero jure imperfecto exigere poſſimus: 74] ſæpe noſtra intereſt, ut rerum noſtrarum, apud alios depoſitarum, cuſtodiam, ex obligatione perfecta præſtandam, nobis ſtipulemur: eoque conſilio 75) inventus eſt contractus DEPOSITI, per quem intelligimus obligationem perfectam ad res noſtras, depoſitarii fidei commiſſas, gratis cuſtodiendas, &, quandocumque nobis placuerit, in ſpecie reſtituendas. *) Contractus depoſiti.

*] Eo contractu veteres nihil habuere ſanctius; quia deponens ſummam fiduciam in depoſitarii fide ac diligentia collocat, nihilque excogitari poteſt turpius, quam amicum ab amico amicitiæ obtentu falli ac decipi. (§.CCCXXII. *) Hinc inſignis depoſiti religio non modo apud Hebræos, de quibus *Exod.* XXII. 7. *ſequ.* & Joſeph. *Antiqu. Jud.* IV. 8. 38. verum etiam apud Græcos, & reliquos paganos, ceu docet exemplum Glauci apud Herodotum VI. 87. & Juvenalem *ſat.* XIII. qui ideo *v.* 15. *ſacrum* vocat *depoſitum*. Hinc non mirum, dira quævis veteres, prædixiſſe illis, qui depoſitum abnegare non dubitent, quin & eoſdem infamia notaſſe, nec minore pœna, quam fures, dignos judicaſſe. Quædam hanc in rem dicere meminimus Gundlingium *in Gundlingianis Part.* II. *differt.* VIII.

§. CCCLXV.

Ex illa vero DEPOSITI definitione (§. CCCXLIV. 75.) patet, 76) depoſitarium le- Officia depoſitarii.

teneri ad accuratam rei depoſitæ cuſtodiam: nec 77) eam vel involucro aut vinculis exuere, vel 78) ſine domini conſenſu uſibus ſuis adhibere poſſe: 79) re vero conſentiente domino mota, depoſitum in aliud contractus genus, veluti in mutuum, vel commodatum tranſire. Denique 80.) depoſitarium obligatum eſſe ad rem domino, quandocumque illam repoſcit, reſtituendam, niſi aliud ſuadeat recta ratio: (§.CCCXXIII.*) ac proinde 81) non modo ad æſtimationem præſtandam verum etiam in pœnam merito condemnandum eſſe, qui depoſitum, in primis miſerabile, *) ſciens, dolo malo, abnegaverit.

) Quia enim in imputatione ratio habetur circumſtantiarum: (§. CXIII. 52.] merito hoc facimus tanto deterius habetur, quo inhumanior ille dicendus eſt, qui non modo conceptam de ſe ſpem amici turpiter deſtituit, & amicum ſub amicitiæ & fidei obtentu decipit, (§. CCCXXII.) verum etiam adflicto addere adflictionem non dubitat. Ex hoc ipſum graviter urget Hecuba adverſus Polymneſtorem, qui, Ilio exciſo, Polydorum, Priami filium, occiderat, ut auro depoſito potiretur. Vid. Eurip. *Hecub. v.* 1210. *ſeq.*

§. CCCXLVI.

Contractus mandati & negotiorum geſtionis. Denique idem humanitatis amor merito impellere unumquemque deberet, ut alterum, non minus, ac ſeipſum, ope juvaret. (§.CCXVI.4.) Quum vero ne id quidem certo ab altero expectare liceat: 82) opus fuit contractu, quo illum perfecte obligaremus ad negotia noſtra, quæ ipſi commiſi-

miſimus, gratis & diligenter expedienda. *) Quem contractum 83) MANDATUM vocari videmus, quemadmodum 84) is, qui negotia, ſibi non commiſſa, ignorante domino, gratis ultroque expedit, NEGOTIA GERERE dicitur.

*] Vera ergo ac ſolida eſt obſervatio Noodtii *Probabil. l.* 12. mandatum olim non perfectam produxiſſe obligationem, ſed ex amicitiæ humanitatiſque legibus obſtrictum fuiſſe mandatarium, ad negotia, ſuæ fidei commiſſa, diligenter curanda: ejus autem fidei ſymbolum fuiſſe *manus dationem*, qua alter alteri rem committere ſolebat. Unde & ipſum contractum *Mandati*, nomen accepiſſe, probabile eſt. Iſidor. *Orig.* IV. 4. Exempla oblatæ mandatariis dextræ dabunt Plaut. *Captiv. II.* 3. 82. ubi adoleſcens.

Hæc per Dextram *tuam*, *te* Dextera *retinens manu*,
Obſecro, *infidelior mihi ne ſuas*, *quam ego ſum tibi*.

Et Terent. *Heaut.* III. 1. *v.* 84.

Cedo Dexteram; *porro te idem oro*, *ut facias*, *Chreme*.

Olim ergo totum hoc negotium ſolo pudore magis, quam legibus, continebatur, donec, tepeſcente paullatim caritate, ipſa neceſſitas ſuaderet, ut in contractum deduceretur hoc negotium, & ſic mandatario perfecta imponeretur negotium diligenter expediendi obligatio. Quod & de reliquis contractibus gratuitis eſt obſervandum.

§. CCCXkVII.

Quum ergo mandatarius negotium alienum, Mandata-

rii offi-cia. num, fidei ſuæ COMMISSUM, ſuſcipiat, (§. CCCXLVI. 82.) quid vero, & quantum alii committere quis velit, in dominii arbitrio poſitum ſit: facile patet, 85) mandantem vel certis limitibus circumſcribere mandatarium, vel 86) ei liberam poteſtatem, omnia ſuo arbitratu agendi, dare, vel ſaltim 87) per modum conſilii ei ſuggerere poſſe, quod fieri velit. Ubi 88) primo caſu mandatarium fines mandati tranſilire non poſſe, 89) altero eumdem dolum tantum præſtare, 90) tertio vero mandatum etiam per æquipollens recte expedire, nemo eſt, quin intelligat. Sed & 91) omnibus his caſibus mandatarium ad rationem adminiſtrationis diligentiam præſtandam, obligatum eſſe, vel ex ipſa hujus negotii natura ac indole colligimus. *)

*) Eo pertinet inſignis locus Ciceronis *pro Q. Roſc. Cap.* XXXVIII. *Quod recipis mandatum, ſi aut neglecturus, aut ad commodum tuum converſurus es. Cur mihi te offert, ac meis commodis obſtas? Recede de medio, per alium tranſigam. Suſcipis onus officii, quod teputas ſuſtinere poſſe: quod minime videtur grave iis, qui minime ipſi leves ſunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quod duas res ſanctiſſimas violat*, Amicitiam & Fidem. *Nam neque mandat quiſquam fere, niſi amico, neque credit ei, niſi quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt igitur hominis, ſimul & amicitiam diſſolvere, & fallere eum, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet.*

§. CCCXLVIII.

Nec non Sed & NEGOTIORUM GESTOR, cum negotium

tium alterius, ſibi a nemine commiſſum, ultro & gratis ſuſcipiat, (§.CCCXLVI.84.) 93) hoc ipſo facto ſuo *) ſe obligat tum ad utiliter gerendum, tum 94) ad omnem, quem negotium admittit, diligentiam præſtandam, adeoque 95) etiam ad reddendas rationes, & 96] damna omnia, ſe qua ejus dolo vel culpa data ſint, reſarcienda. nego- tio- rum geſto- ris.

*) Qui facti auctor & cauſſa eſt, ei omnes ejus effectus merito imputantur. (§.CV.22.]. Quum ergo auctor hujuſmodi adminiſtrationis ſit negotiorum geſtor, qui alterius negotia, nemine committente vel urgente ultro ſuſcepit: (§.CCCXXXVI.84.) ei etiam merito imputantur omnia, quæ ex adminiſtratione rerum alienarum conſequuntur. Atqui conſequentia adminiſtrationis ſunt rationum redditio & damni, dolo vel culpa dari, emendatio. Itaque negotiorum geſtor ad reddendas rationes, damnaque, ſive dolo malo, ſive culpa ſua, data reſarcienda obligatus eſt. Atque ita nihil attinet, obligationem hanc ex conſenſu quodam ficto vel præſumto cum jureconſultis derivare, quum negotiorum geſtor facto ſuo ſe ad hæc omnia tacite quidem, at vere tamen, obſtrinxerit.

§. CCCXLIX.

Et hi quidem ſunt contractus, qui & nondum invento eminenti rerum omnium pretio, locum habuerunt, & de quibus id unum adhuc monemus, quod, quum tribus poſtremis contractibus ſe qui obliget ad aliquid gratis dandum faciendumque, non vero, ad damnum in alterius gratiam devorandum, 97) in illis nemini officium ſuum damno- Officia commo- dantis, depo- nentis, man- dantis, ejuſque cujus

ſum

nego- ſum eſſe oporteat, adeoque 98) & com-
tia ge- modans commodatario impenſas non modi-
ſta. cas, (§. CCCXLIII. 73) & 99) deponens depoſitario quaſcumque neceſſarias: & 100) mandans mandatario, & 101) dominus negotiorum geſtori neceſſarias & utiles reſtituere, ſimulque hi omnes 102] damna, quæ commodatarius, depoſitarius, mandatarius & negotiorum geſtor ſine culpa ſua propter rem negotiave aliena ſenſerunt, *) reſarcire teneantur.

*) Dicimus, ea damna eſſe reſarcienda, quæ mandatarius *propter* negotium alienum ſenſerit. Non enim ſufficit, cum occaſione ſuſcepti negotii aliquid damni caſu fortuito paſſum eſſe: quia quum caſum nemo præſtet, eum nec mandans præſtare tenetur. Hinc ſi mandatarius, dum mandatum expedit, a latronibus ſpoliatus, vel difficili morbo implicitus fuerit: damnum, quod divina providentia ita dirigente, paſſus eſt, imputare non poterit mandanti. *Nam hæc magis caſibus fortuitis, quam mandato, imputari oportet*, inquit Paullus *l.* 26. *§.* 6. *D. mandati*. Vid. Grot. *de jure belli & pac.* II. 14. 12. Aliud tamen ſtatuendum eſſe putant de legato, qui Principis imperio, publicorum negotiorum cauſſa, peregre abire juſſus eſt, quem, quia in obſequio ei gloria relicta erat, merito indemnem a republica præſtandum eſſe, cenſent. Vid. Huber. *Eunom. ad l.* 26. *D. mand.* Puſend. *Jur. nat. & gent.* V. 4. Hert. *de lytro* II. 10.

§. CCCL.

Con- Progedimur jam ad alterum genus con-
tractus tra-

tractuum,qui invento demum nummo locum habere potuerunt, quales præcipue ſunt EMTIO VENDITIO & LOCATIO CONDUCTIO. *Illa* eſt contractus de re pro certo pretio tradenda. *Hæc* contractus de uſu rei vel operis pro certa mercede præſtandis. Quemadmodum vero PRETIUM EMTIONIS eſt æſtimatio ipſius rei, pecuniaria, ita MERCES vocatur æſtimatio pecuniaria uſus rei, vel operarum: ex iiſque definitionibus patet, 103) emtionem venditionem & locationem conductionem ſemper hodie requirere pecuniam numeratam, 104) eoque ipſo hos contractus a permutatione, & contractibus *do ut des*, *do ut facias*, *facio ut des*, *&* *facio ut facias* diſtingui: * 105) inter ſe ipſos tamen illos maxime convenire, & omnia fere communia habere.

qui invento demum nummo locum habuerunt emtio, venditio, & locatio conductio.

*] Quamvis enim permutatio æſtimatoria emtioni venditioni, quodammodo ſimilis ſit: (§.CCCXXXVIII. 48.) reipſa tamen ab ea differt, quod in venditione intercedat numerata pecunia, in permutatione æſtimatoria res pro re detur. Unde facile patet, quid ſentiendum ſit de vetere Sabinianorum & Proculianorum controverſia, pretiumne in emtione venditione in ſola pecunia numerata, an & in aliis rebus conſiſtere poſſit? de qua præter viros doctos ad §. 2. *Inſt. de emt. vend.* videndus V. C. Gottf. Maſcov. *de ſect. Sabin. & Procul. IX.* 10. 1. *ſeq.*

§. CCCL.

Quum ergo EMTIONE VENDITIONE id agatur, ut res tradatur pro certo pretio: (§. CCCLI.) conſequens eſt, 106) ut emtori æque,

Venditor emtori rei

venalis qualitates indicare tenetur.

equæ, ac venditori, rem ſeu mercem notam eſſe oporteat, ac proinde 107.) non modo venditor ejus quantitates, vitia, oneraque, quæ in oculos, ſenſuſque reliquos non incurrunt, emtori indicare; *) verum etiam 108) pati teneatur, ut hic rem luſtret oculis, aliiſque modis exploret: Ut adeo 109) rerum, quæ ad guſtum veneunt, venditio non prius perfecta ſit, quam facta ſit deguſtatio, 110) rerum reliquarum, quæ exploratione indigent, non prius, quam factam ſit exploratio, quum, ſi de ullo, ſane de hoc contractu oneroſo verum ſit, quod dixit Euripides *Cyclope v.* 137. φῶς ἐμπολήμασι πρέπει. *Lux contractibus convenit*.

*) Sunt vitia & qualitates, quæ incurrunt in oculos, quæque indicari ſupervacuum eſſet, quum, ſi quis in re fallitur, is cæcitatis ſuæ ac negligentiæ pœnam merito ferat: quo pertinet lis M. Marii Gratidiani cum C. Sergio Orata, apud Ciceron. *de Offic.* III. 16. At leges Romanæ, ut homines ſibi invicem hoc officium eo certius præſtarent, ſtatuerunt, ut in venditionibus ea etiam, quæ nota eſſent venditori, vitia dicerentur, iſque reticentiæ pœnam ferret, qui quidquam diſſimularet. *Nam, quum ex duodecim tabulis ſatis eſſet, ea præſtari, quæ eſſent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret: a jureconſultis etiam reticentia pœna eſt conſtituta. Quidquid enim eſt & prædio vitii, id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet. præſtari oportere.* Cic. *de offic.* III. 16. qui & alibi Cap. XII. diſputat, ſi vir bonus Alexandria Rhodum magnum frumenti numerum advexerit in Rhodiorum inopia & fame,

ſum-

ſummaque annonæ caritate, ſi idem ſciat, complures mercatores Alexandria ſolviſſe, naveſque in curſu frumento onuſtas, petentes Rhodum, viderit: dicturuſne id ſit Rhodiis an ſilentio ſuum quamplurimo venditurus? De qua quæſtione videndi etiam Grot. *de jure belli & pac. II. 12. §. ſequ.* Puſend. *de jure nat. & gent. V.* 3. 4.

§. CCCLII.

Ex eodem patet, 111] in emtione venditione æqualitatem ſervandam rei & pretii) (§.CCCXXIX. 15.) adeoque 112) læſionem omnem merito eſſe emendandam, ſive illa 113) alterutrius dolo ac vi, ſive juſto errori, *) debeat originem, quamvis 114) & hic merito repetendum ſit, quod ſupra monuimus, læſionem alicujus momenti eſſe debere, quum & hic pretium non conſiſtat in puncto, ſed latitudinem aliquam admittat, nimiſque calidum videatur, ob quod libet leviſſimum damnum negotium reſcindere, litibuſque infinitis portam veluti aperire. (§.CCCXL. *) Neuter in hoc contractu lædendus.

*) Si nimirum inculpabilis, invincibilis vel involuntarius ſit error. (§. CVII. 32.) Alias enim ſi quis rem nec ſatis exploratam, nec viſam, certo pretio emit: error nocere debebit erranti, niſi venditor illum dolo circumvenerit, (quod Labanem Jacobo, uxorem ementi, feciſſe novimus: *Geneſ.* XXIX. 23.] quia merito pœnas dat erroris, qui, niſi nimis ſupina fuiſſet negligentia, non errare potuiſſe. Hinc recte Germani de hominibus, non ſupine negligentibus, jactant adagium: *Wer die augen nicht aufftbus, der thue den beutel auff.*

§.CCCLIII.

§. CCCLIII.

Quem penes ſit periculum & commodum rei venditæ ante traditionem?

Diſputari ſolet de PERICULO & COMMODO REI VENDITÆ nec tum traditæ, ſtatimne illud ad emtorem tranſeat, ſimulac de re & pretio conventum, an ante traditionem penes venditorem maneat? Equidem, quid jure Romano ea de re cautum fuerit, nemo ignorat: nec quiſquam a nobis exiget, ut de ratione iſtius deciſionis multa hic dicamus. Nobis, de jure naturæ nunc ſollicitis, extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur, 115) caſum ferre dominum: (§.CCXI. *] at nec minus incertum eſſe arbitramur, 116) non eſſe merum caſum, qui ex alterius mora vel culpa provenit, adeoque, qui facto ſuo alteri damnum dedit, ad illud reſarciendum omnino eſſe obligatum. (§.CCXI.1.) Ex quibus ſequitur, 117] ut, quia emtor jure naturæ ſine traditione fit dominus, (§. CCLXXV.) periculum, perfecta emtione venditione, ſtatim tranſeat ad emtorem niſi 118) vendito, vel in mora tradendi, vel culpæ alicujus reus ſit. *)

*) Similis fere, ſed paullo obſcurior, eſt philoſophia Puſendorfii *de jure nat. & gent. V.* 5. 3. diſtinguentis, utrum certus traditioni dies præfixus ſit, nec ne, &, ſi præfixus ſit, illene jam elapſus ſit, nec ne. Æquiſſimum enim illi videtur, ut ante elapſum terminum res ſit periculo venditoris, elapſo vero termino, ob moram eadem emtori pereat. Enimvero, quum emtor jure naturæ & ſine traditione fieri poſſit dominus, &, elapſo termino, non ſemper venditor in mora ſit, ſed aliquando & penes emtorem culpa illa eſſe poſſit; nos generatim

tim emtori periculum attribuimus, cujus in arbitrio fuiſſet, rem emtam, ſoluto pretio, ſtatim accipere. Sin vero ille ex ſua parte adimplevit contractus leges, vel eas implere paratus eſt: venditor, qui in mora tradendi eſt, periculum merito ſuſtinet, ſive certus traditioni terminus præfixus fuerit, ſive non fuerit.

§. CCCLIX.

Quum ergo emtor ſine traditione ſtatim fiat dominus, ac proinde periculum ferat: (§.CCCLIII. 117.) conſequens eſt, 119) ut vera quidem ſit doctrina jureconſultorum de periculo rei venditæ, ſed ea cum reliquis juris Romani principiis male cohæreat, quia dominium ſine traditione ad emtorem tranſire negant. 120) Ut quum domino jus ſit & fructus & acceſſiones commodaque reliqua ex re ſua percipiendi, (§.CCCVII.4.ſeq.) eidem etiam commoda rei venditæ competant, ſi emtor venditori de pretio quocumque modo ſatisfecerit; *) ſiquidem alias ſimul haberet rem, ſimul pretium, adeoque cum alieno damno ſine juſta cauſſa fieret locupletior. (§.CCXLVII.)

Juris Romani diſpoſitio an æquitati naturali conveniat?

*] Satisfeciſſe autem de pretio videtur, non ſolum, qui illud repræſentavit, ſed &, cujus fidem ſequutus eſt venditor, v. g. uſuras ſibi in ſingulos annos ſtipulatus. Hinc quamvis ſimpliciſſimum contractuum genus videatur illud, quando, ſoluto pretio, illico res vendita traditur, i. e. ſi *Græca fide* inter ſe mercantur homines, quod commercii genus ſolum in republica ſua tolerare voluit

luit Plato *de Legib. Lib. XI.* pro hac tamen rerum conditione vix ſperandum eſt, id ſemper fieri poſſe, & ipſa experientia docet, commercia magis fide, quam mercatores vocant *den credit*, quam rei pecuniæque commutatione, conſtare.

§. CCCLV.

Quando venditoris ſit periculum?

Quandoquidem vero venditori, qui in mora tradendi, culpæve alicujus reus eſt, res merito perit: [§.CCCLIII.118.] facile unuſquiſque intelligit, 122) emtorem a periculo immunem eſſe, ſi venditor, illi offerenti pretium, vacuam rei venditæ poſſeſſionem tradere vel nolit, vel non poſſit, itemque 123) ſi probetur, venditoris culpa, vel negligentia factum eſſe, ut res vendita vel tota, vel pro parte, periret.

§. CCCLVI.

Venditor emtori debet evictionem.

Emtio venditio porro ſit eo conſilio, ut, res pro certo pretio tradatur, (§.CCCL.) & animo quidem, dominium in alterum transferendi. (§.CCLXXVIII. 35.) Quum vero, qui rei dominium titulo oneroſo, veluti pro certo pretio, in alterum tranſtulit, ad præſtandam evictionem ſit obligatus: (§. CCLXXIV.) 124) etiam venditor emtori tenebitur ad præſtandam EVICTIONEM, ſi res ab hoc ex cauſſa contractum antecedente evicta ſit, non autem 125) ſi poſt venditionem demum aliquid evenerit, cujus cauſſa quis re ſua privaratur, nec 126) ſi caſu, vel vi majore, res erepta. *)

*) Sane & quæ vi majore contingunt, caſu contingere videutur. Quandoquidem ego ca-

caſum, perfecto jam contractu emtionis venditionis, fert dominus: [§.CCCLIII. 117.] etiam, re vendita caſu vel vi majore ſibi erepta, damnum devorare, nec a quoquam petere evictionem poteſt. Ceterum nullum eſt dubium, quin quemadmodum alia pacta, quæ huic contractui accedunt, rata eſſe oportet: ita & convenire inter ſe poſſint emtor & venditor, ne quid evictionis nomine præſtetur, ſed res ſit emtoris periculo, quale pactum virginis venditioni adjicit Sagariſtio apud Plaut. *in Perſa IV.* 4. *v.* 40.

Prius dico: banc Mancupio *nemo tibi dabit, jam ſcis?* Do. *Scio.*

§. CCCLVII.

Quia porro emtio venditio eſt contractus, (§.CCCL.) contractus vero duorum conſenſum requirit: (§.CCCXXVII.6.) facile patet, 126) in emtione venditione omnia redire ad conſenſum, adeoque 128] recte ei qualiacumque pacta, modo non improba ac fraudulenta, adjici poſſe, veluti 129) AD DICTIONEM IN DIEM, 130) LEGEM COMMISSORIAM, 131) PACTUM DE RETROVENDENDO 132) itemque PROTOMISEOS, 133)de EVICTIONE non præſtanda, 134) de PŒNA in caſum pœnitentiæ præſtanda, & ſi qua ſunt ejus generis alia. *)

Huic contractui quævis pacta recte adjiciuntur.

*] Definitiones horum pactorum ex ipſo jure civili nota ſunt: *Additio In Diem* eſt pactum de emtione venditione vel perficienda, ſi intra certum diem nemo plus obtulerit, vel jam perfecta reſcindenda, ſi quis intra iſtud tempus plus, nec prior emtor tantumdem obtulerit. *Lex Commiſſoria* pactum, quo venditor, rem inemtam fore, cavet,

cavet, ſi pretium ante certum diem non ſolvatur. Exemplum eſt apud Corn. Nep. *in vita Attici Cap.* VIII. *Pactum de Retrovendendo* conventio de re vendita, pretio ante vel poſt certum diem, vel quandocumque reſtituto, venditori reddenda. Qualis eſt venditio apud Liv. XXXI. 13. & Julium Capitolin. *in Marco Cap.* XVII. Pactum πρ-τιμήσεως conventio de re iterum venali venditori potiſſimum ejuſve poſteris tantumdem pretium, quod alii offerunt ſolventibus, vendenda. Reliquorum pactorum natura & indoles ex ipſis vocabulis facile intelligitur.

§. CCCLVIII.

Nec non exceptiones, conditiones, dies. Ex eodem axiomate colligimus, 135) licere venditori in venditione ſibi aliquid EXCIPERE, 136) utrique vero contrahenti CONDITIONEM quamcumque, quæ honeſtati boniſque moribus non repugnat, itemque 137) DIEM, ante quem res tradenda, pretiumve ſolvendum ſit, adjicere, *] quin 138) & ita convenire, ut pretio ab emtore nondum ſoluto, dominium tantiſper penes venditorem maneat, vel 139) ut emtor, pretii parte ſub uſurarum lege ſecum retenta, de evictione ſecurus præſtetur, 140] ut acceſſoria cum re principali veneant, 141) ut fixa vincta quædam tollere liceat, 142) ut res vendita venditori pro certa mercede locetur, cetera.

*] Quin & ipſa venditio ad certum diem ita fieri poteſt, ut circumacto tempore, pactione definito, res vendita ad venditorem ejuſve heredes revertatur, nec emtor repoſcere poſſit pretium. Exemplo Anglorum, ſæpe prædia ſua hac lege vendentium, id probant

Fu-

Puſend. *de Jur. nat. & gent.* V. 5. 4. & ibi Hert. *p. 690.*

§. CCCLIX.

Præterea & id inde inferimus, 143) quod, quamvis emtio venditio alioquin requirat æqualitatem, (§.CCCLII. III.) utriuſque tamen contrahentis conſenſu conveniri poſſit de ejus generis emtionibus venditionibus, quæ ob inæqualitatem quantamcumque non reſcinduntur. Tales ſunt 144) AUCTIO, quando pretium non a venditore indicatur, ſed ab emtoribus, licitando certantibus, definitur: 145) EMPTIO SUB HASTA, quippe quæ nihil aliud eſt, quam actio ſolemnior, & auctoritate publica inſtituta, 146) EMPTIO PER AVERSIONEM, quando res diſparis pretii, vel incertæ menſuræ, non ſingulatim, ſed conjunctim, æſtimatæ, emuntur, denique 147) EMTIO SPEI, quo & ullam fortunæ, ſimiliaque negotia, retuleris, quando quis pro te vel quantitate, adhuc incerta, ac ex eventu demum certa futura, certum pretium ſolvit. In quibus contractibus omnibus quum æqualitas non requiratur: [n. 143.] conſequens profecto eſt, 148) ut neuter contrahentium hic de leſione conqueri poſſit, niſi vel dolus alterius interceſſerit, vel de re, quam eventus offert, a contrahentibus non fuerit cogitatum. *)

Emtio per auctionem, ſub haſta, per averſionem, ſpei.

*] Et inde decidenda erat lis inter juvenes Mileſios, qui jactum retis emerant, & piſcatores Coos, qui illum vendiderant, & poſtea mari extraxerant tripodem aureum. Equidem, utriſque ſibi hunc inſperatum

theſaurum adſerentibus, neutris enim addixit Apollo, abſurdeque pronunciavit:

> Ἔκγονε Μιλήτου τρίποδος περὶ Φοῖβον ἐρωτᾷς
> Τίς σοφίῃ πάντων πρῶτος; τῷ τρίποδ' αὐδῶ.
>
> *De tripode ex Phæbo quæris, Mileſia pubes,*
> *Huic tripodem addico, cui ſit ſapientia prima,*

Laert. I. 28. Val. Max. IV. 1. Sed ſatis conſtat, tripodem, ſi de domino non conſtiterit, fuiſſe piſcatorum. (§. CCCXXIV. *69. 70.*) Nec obſtabat profecto contractus, cum adoleſcentibus Mileſiis initus, quippe qui ſibi non tripodas aureos, de quibus neutri contrahentium cogitaverant, ſed piſces, quos capturi eſſent, fuerant ſtipulati. Conſ. *l.* 8. §. 1. *D. de contr. emt, l.* 11. §. *ult. & l.* 12. *D. de act. emt.*

§. CCCLX.

Locatio etiam conductio, invento demum pretio eminente, locum habuit.

Alter contractus, qui invento demum nummo vel pretio eminente, locum inter mortales habuit, eſt LOCATIO CONDUCTIO, [§. CCCL.] Quamvis enim jure Romano in locatione prædiorum ruſticorum, quippe fructuoſorum, etiam pars fructuum, quam *quantam* vocant, *) mercedis vice fungatur, *l.* 21. *C. loc. cond.* ſic vero hic contractus, etiam ante inventum pretium eminens, locum habere potuerit: nulla tamen eſt ratio, cur non potius ad contractum DO UT DES referri poſſit illud negotium, quum tunc rei uſus non cum nummo, tamquam pretio eminente, ſed cum pretii vulgari fructuum comparetur, adeoque contingere poſſit, ut, quia fructuum, non eadem ſemper æſtimatio eſt, ſed illa pro-

pro ſterilitate ubertateque anni modo intenditur modo remittitur, uno anno locator, altero conductor, lædatur.

*) Sic enim prædii dominus ſibi pro mercede partem quotam ſtipuletur: id negotium ſocietatis naturam induere, ex ipſa ſocietatis definitione, quam infra dabimus, ſatis conſtabit. Ceterum locationem prædii fructuoſi pro parte quanta fructuum a locationis conductionis natura plane degenerare, vel inde patet, quod quum hæc ſit contractus onéroſus, in eoque requiratur æqualitas, (§. CCCXXIX. 15.) hic tamen illa vix obtineri poſſit. Nam ſi mihi pro prædii uſu in ſexennium, in ſingulos annos ſtipuler triginta medimnos tritici, todidemque ſiliginis: fieri poteſt, ut in hujus anni ubertate, vileſcenteque annona, merces ſit mediocris, & uſui prædii proportionata, inſequente anno ob ſterilitatem difficultatemque annonæ immodica. Et hinc jam antea monuimus, locationem conductionem ſemper requirere pecuniam numeratam. [§. CCCL. 103.]

§. CCCLXI.

Quia ergo locatio conductio eſt contractus de rei uſu vel operis pro certa mercede præſtandis: (§. CCCLI.) conſequens eſt, 149) ut locator conductori debeat rei uſum operaſve conventas præſtare, adeoque, 150) ſi vel illius culpa, vel caſu, contingat, ut conductor re uti, vel ipſe operas promiſſas præſtare non poſſit, merito etiam pro rata ceſſet promiſſa merces, *) immo 151) locator aliquando ad id, quod intereſt, poſſit conveniri, idemque ſit dicendum, 152) ſi locator conductorem, nondum finita lo-

Officia locatoris.

catione, ſine juſta cauſſa expellere non dubitarit.

*] Hanc æquitatem omnes veteres agnoverunt, veluti Seſoſtris, Rex Ægyptiorum, qui, ſi cui de agro vis fluminis aliquid abraſiſſet, penſionem pro rata minui jubebat. Herodot. *Lib.* 2. *p.* 81. *edit. Steph.* Nec minus æquitatem ea in re ſervabant Romani, teſte Polybio *Hiſt. VI.* 15. & in his Cæſar, teſte Suetonio *Cap. XX.* Attamen intellectu facile eſt, hic quoque damnum intelligi, non modicum, ſed gravius, quum ſæpe illud majore commodo & maxime in prædiis fructuoſis, plerumque unius anni ſterilitas ubertate alterius penſetur, & incivile ſit, lucro quovis frui velle conductorem, damnum vero etiam levius illum ferre nolle.

§. CCCLXII.

Item-que conductoris. Similiter & conductoris eſt, 153) mercedem conventam juſto tempore ſolvere, 154] re, quam utendum accepit, quippe aliena, in ſpecie reddenda, boni viri arbitratu uti, 155) damnum ſua culpa datum reſarcire, nec 156) rem, nondum finito locationis tempore, deſerere, niſi juſtæ cauſſæ, veluti hoſtium incurſio, metus peſtis, ſimileſque caſus conductori id conſilii extorqueant. Quum enim a locatore jure exigat, ut res ipſi integra & ſalva tradatur, ut indemnis præſtetur, neque ante tempus expellatur: (§. CCCLXI. 150. ſequ.) æquiſſimum eſt, ut quod ipſe ſibi vult vel non vult fieri, id & alteri faciat, vel non faciat, (§.LXXXVIII. 54. ſeq.) maxime quum & in hoc contractu,

ctu, tamquam oneroſo, merito ſervanda ſit æqualitas, (§.CCCXXIX. 15.)

§. CCCLXIII.

Ceterum quum conſenſu conſtet hoc negotium, (§.CCCXXVII. 6.) facile patet, 157) huic quoque contractui adjici poſſe qualiacumque pacta, quæ bonis moribus haud repugnant. *) 158) Eum tum pure, tum ſub conditione, tum in diem, recte iniri. Quumque conſenſus etiam tacitus verſus conſenſus ſit: merito inde colligimus, 159) jure optimo maximo valere etiam RELOCATIONEM TACITAM, ſi elaſpo tempore, neuter contractui renunciarit: & tunc 160) æquiſſimum eſſe, ut iiſdem legibus & conditionibus facta intelligatur relocatio, quas uterque contrahentium antea in ipſa locatione probavit.

De pactis huic contractui adjectis & relocatione tacita.

*) Hinc ſæpe iis legibus locantur prædia, ut in negotio iſto parum ex natura locationis conductionis ſuperſit. Hinc locationes perpetuæ. Hinc irregulares, quibus ſimul dominium & periculum in conductorem devolvitur, qualem cum Sauſejo contractam eſſe narrat Alfenus Varus *lege* elegantiſſima 31. *D. locati*, præclare illuſtrata a V. A. Corn. van Bynkershoek *Obſ.* VIII. 1. *ſeq.* Nec abſimilis eſt contractus, Germanis non ignotus quem *Socidæ* vocant, de quo poſt Taboris *ſingularem diſſert.* nos quoque diximus *Elem. Jur. Germ.* II. 14. §. 105.

§. CCCLXIV.

Et hi quidem ſunt contractus, quos invento demum pretio eminente, locum habere cæpiſſe, diximus. Sequuntur illi, qui

Inter contractus, & non-

qui & ante, & poſt inventum nummum locum habuerunt eſt mutuum.

& nondum invento nummo, & illo jam invento, locum habere potuerunt. Eorum familiam ducit contractus MUTUI, per quem intelligimus præſtationem rerum fungibilium, ea lege factam, ut tantumdem quandoque in eodem genere reſtituatur. *) Quum enim non ſolum pecunia, ſed & quælibet res fungibilis, credi hoc modo poſſit: manifeſtum eſt, 161) hunc contractum, etiam antequam homines pecuniam, tamquam communem rerum menſuram, invexerunt, locum habuiſſe, & hodie eſſe frequentiſſimum.

*) *Res vero fungibiles* vocamus, quas adnumerare, admetiri, & adpendere ſolemus. Earum vero hæc indoles eſt, 1) ut nullus illarum ſine abuſu, vel conſumtione uſus ſit, itemque 2) ut ſolutionem recipiant per functionem, tam in genere, quam in ſpecie. *l.* 2. §. 1. *D. de. reb. cred.* id eſt, ut ſi debeam centum aureos, ſolutum ſibi eſſe fateatur creditor, ſive eoſdem, quos mihi adnumeravit, ſive centum alios ejuſdem generis, reddiderim. Ex quo ſimul patet, quid nobis ſit *Rem Reddere In Eodem Genere*, nempe tantumdem, tum ratione quantitatis, tum ratione qualitatis reddere. Inde vero nova ſequitur rerum fungibilium proprietas, nempe 3] quod in iis tantumdem ſit idem nec 4] eæ res (uti recte obſervavit Thomaſ. *diſ. de pretio adfect. in res fung. non cad.*) recipiant pretium adfectionis, niſi ſint rariſſimæ & tantumdem in eodem genere non facile reperiatur. Sic quamvis Romæ vinum Falernum eſſet res fungibilis: adfectio tamen cadebat in Trimalcionis *vinum Opimianum annorum centum*, cujus meminit Petron. Arbit. *Satyr. Cap.* XXXIV.

§. CCCLXV.

§. CCCLXV.

Quum itaque in mutuo ea lege debitori præſtetur res fungibilis, ut tantumdem quandoq; in eodem genere reddatur: (§. CCCLXIV.) conſequens eſt, 162) ut debitori detur facultas rebus illis, ſibi creditis, abutendi, adeoque 163) creditor ſe jure debitorem alioſque uſu rerum illarum excludendi abdicarit, illudque ſub conditione tantumdem recipiendi in debitorem transtulerit. Quum vero jus illud, alios uſu rerum excludendi, ſit dominium: (§. CCXXXI.) inde porro colligimus, 164) mutuum eſſe alienationem, rerumque creditarum dominium in debitorem omnino tranſire. *)

In debitorem transfertur rei creditæ dominium.

*) Notum eſt, quos fluctus in ſimpulo moverit Alexius a Maſſalia, id eſt, Claudius Salmaſius, ut jureconſultos, hanc theſin defendentes, ludibrio exponeret. Sed tela ejus, ex jure civili depromta, tam fortiter retuderunt, aliaque multo inſigniora in illum detorſerunt Wiſſenbachius, Fabrottus, aliique viri doctiſſimi, ut cauſſa hodie perorata videatur. Sed hæc fundamenta oſtendunt, ne rectam quidem rationem refragari jureconſultorum ſententiæ, vel Salmaſio favere. Verum quidem eſt, quantitatem non alienare creditorem, quippe quam ſibi ſalvam eſſe cupit, dum, ut tantumdem in eodem genere reddatur, cavet: at ſpecierum traditarum & dominium & periculum ad debitorem procul dubio tranſit, ceu ipſe demum Salmaſius, ad incitas redactus ab adverſariis, fateri coactus eſt.

§. CCCLXVI.

Ex eadem definitione colligimus, 165) Debitoris

obli- debitorem obligatum eſſe ad tantumdem, non
gatio. modo ratione quantitatis, ſed & qualitatis reddendum, adeoque 166) ſi pecunia fuerit credita, ejuſque valor internus poſtea vel auctus, vel imminutus fuerit, merito rationem habendam eſſe temporis, quo contractus initus eſt, atque hinc ſorti tantum decedere debere, quantum poſtea valoris nummo acceſſit, vel tantum accedere, quantum pretii nummo deceſſit. Præterea 167) debitorem non debere in mora ſolvendi eſſe, nec 168) eum ab hac obligatione, vel rei fungibilis, quam a creditore acceperat, interitu, vel ullo caſu fortuito liberari. *)

*) Quum enim dominium rei fungibilis creditæ transferantur in debitorem, [§. CCCLXV. 164.] caſum vero ferre teneatur dominus: (§. CCXI. *) fieri non poteſt, ut debitor liberetur, ſi v. g. vinum ſibi creditum in acetum abiiſſe, pecuniamve creditam furto ſubtractam eſſe, vel alio caſu interiiſſe, conqueratur. Multo minus ergo debitorem, qui ſolvendo non eſt, excuſabit paupertas, ſi vel nequitia ſua diſperdiderit bona, vel otio torpens, fucorum inſtar, alienis opibus vivere, & res, ab alio non ſine ſudore partas, turpiter abligurire non dubitarit. Eſt enim hoc hominum genus peſtilentiſſimum, & ad nefanda quævis facinora perpetranda profligatum, ſiquidem fieri non poteſt, ut aliena non adpetant, qui dilapidarunt ſua. Quo pertinet oratio Catilinæ apud Salluſt. *Catil. Cap. XX.*

§. CCCLXVII.

An uſuræ jure Ceterum, quamvis hic contractus ſua natura non minus, quam commodatum; ſit gra-

gratuitus: mos tamen, tepeſcente jam caritate hominum, invaluit, ut creditores ſibi præmium aliquid pro forte conceſſa a debitoribus ſtipularentur, quod ſi in parte fortis quota ſingulis annis, menſibuſve præſtanda, conſiſtit, USURA vel FOENUS adpellatur, quamvis poſterius vocabulum ſæpenumero in malam partem pro mordacibus uſuris, quibus debitorem aliquando ad incitas redigunt creditores, accipiatur. De his vero uſuris vetus hæc, & a multis viris doctiſſimis agitata eſt quæſtio, easne a debitoribus recte ſibi ſtipulentur creditores, an jus naturæ illis refragetur? *) naturæ licitæ?

* Non eſt quod hic verboſius agamus de hujus controverſiæ, quæ ſuperiore ſæculo in Belgio recruduit, hiſtoria. Otium nobis fecerunt celeberrimus Noodtius *de fœnore & uſuris* I. 4. *ſequ.* Martinus Schook *Exercit. var. p.* 430. *ſequ.* & Thomaſ. *Not. ad Lancellot. IV.* 7. *not.* 275. *p.* 2024. *ſeq.* qui poſtremus & occaſionem hujus controverſiæ, & alterutrius ſententiæ patronos, diligenter recenſet. Fatendum tamen eſt, pleroſque viros doctos, qui de hac quæſtione ſcripſerunt, magis de jure divino poſitivo, quam de naturali, fuiſſe ſollicitos, adeoque hujus juris ſtudioſos non multum utilitatis ex plerorumque lectione capturos.

§. CCCLXVIII.

Enimvero quum I) injuſtum non ſit, cum aliis res non gratis communicare, ſed mercedem aliquam exigere; (§.CCCXXVIII.8) deinde II) alter, alterius rebus abutens, aliquando inſigne lucrum faciat, creditor Quid adfirmandum.

vero interea re ſua, ſæpe non ſine damno & incommodo, careat, neminem vero cum alterius damno locupletiorem fieri oporteat: (§.CCLVII.) præterea III) maximum periculum ſubeat, qui debitori res ſuas ea lege concedit, ut iis abuti poſſit, adeoque non abſurdum ſit, creditorem ab hoc mercedem aliquam pro magnitudine periculi exigere: (§.CCCXXXI. 22.) rectiſſime inde colligere nobis videmur, 169] recta rationi in ſe non repugnare pactum uſurarium, cum eo initium, qui ex pecunia noſtra lucrum inſigne facere poteſt: *) & quamvis 170) uſuræ quantitas definienda ſit pro ratione lucri, quod probabiliter ex ſorte capere poſſe videtur debitor: tamen 171) non iniquum eſſe, eam pro periculi magnitudine, raritate pecuniæ, ſimilibuſque circumſtantiis, intendi, (§.CCCXXXI. 22.) ceu exemplum *fœnoris nautici* oſtendit.

* Cui doctrinæ fruſtra alii obvertunt, 1] nummum eſſe rem ſterilem, adeoque inde uſuras, quaſi τόκοι, ſeu foetum, non poſſe exigi. Eſt enim nummus res ſterilis phyſice, non civiliter, quia ſæpe per commercia pecunia quis alterum tantum, immo multo plus, lucratur. *Matth. XXV.* 16. 17. 2] Commodatum eſſe gratuitum: ergo & mutuum tale eſſe debere. Commodans enim, rei non fungibilis uſum alicui concedens, minus incommodi ac periculi ſentit, quam creditor, dum rei fungibilis dominium cum facultate ea abutendi in debirorem transfert 3] Ipſum Deum uſuraria pacta prohibuiſſe *Exod. XXII.* 25. *Lev. XXV.* 37. *Pſalm. XV.* 5. *Luc. VI.* 34. *ſequ.* Conventiones enim uſura-

rias Deus tantum proſcripſerat ex republica Hebræorum eatenus, ut Iſraelita ab Iſraelita illas exigere non poſſet: eas autem inter Iſraelitas & extraneos diſerte permiſerat. *Deut.* XXIII. 19. 20. Jus naturæ autem inter contribules & extraneos nihil ſtatuit diſcriminis. Conf. Jo. Selden. *de jur. nat. & gent.* VI. 10. Jo. Cleric. *ad Exod.* XXII. 25. *p.* 112.

§. CCCLXIX.

Alter contractus ejus generis eſt PIGNUS, per quod intelligimus obligationem ad rem creditori in ſecuritatem crediti tradendam. Si enim res, maxime immobilis, non traditur, ſed tamen creditori in illa conſtituitur jus, illam, ſi nomen non expunctum fuerit, occupandi, negotium illud, quod inter creditorem & debitorem interceſſit, HYPOTHECA adpellatur. Denique ſi placuerit, ut fructus rei, in ſecuritatem crediti traditæ, creditor vice uſurarum percipiat; conventio hæc PACTI ANTICHRETICI nomine venit.

Quid pignus, hypotheca, pactum antichreticum?

§. CCCLXX.

Itaque ex definitione PIGNORIS patet, 172] rem oppignoratam debere eſſe in bonis debitoris, adeoque 173) fraudem animadverſione digniſſimam eſſe ejus, qui rem alienam, veluti commodatam, depoſitam, locatam, pignori ſupponit. 174). Creditoris eſſe, pignore, ſi uſu deterius fieri poſſit, non uti, ſed 175] illud non minore diligentia, quam res proprias, cuſtodire, & 176) ſoluto debito, debitori reſtituere. Denique, quum regulariter caſum ferat dominus: (§.CCXI. *) conſequens eſt, 177) ut

Quid juſtum circa pignus.

& pignoris periculum penes debitorem maneat, iſque, 178] pignore caſu fortuito pereunte, ad ſolvendum, quod debet, nihilominus ſit obligatus. *)

*) Jure equidem Germanico medii ævi, caſu intereunte pignore, debitor ab obligatione ſolvendi debitum liberatus erat. Jus prov. Sax. III. 5. *Stierbt ein pferd, oder ein vieh in der verſatzung, ohne jenes ſchuld, der das unter ihm hatte, beweiſet er das, und thar auch dazu ſchweren, er gilt es ihm nicht, er hat aber ſein geld verlohren, da es ihm vor verſatzt ſtund, ihr gelubde ſtunde dann anders*. Quibus gemina ſunt in Spec. Suev. *Cap.* CCXLIII. Aliquando & pacto ſpeciali cavebatur, ut periculum eſſet penes creditorem, quale eſt apud Pontan. *Hiſt. Dan. Lib.* IX. *ad ann.* MCCCCXI. Sed uti id ex ſingulari Germanorum principio, quod creditor dominium pignoris conſequeretur, fluebat, de quo nos *Elem. jur. Germ. Lib.* II. 11. §. 319. *ſequ.* ita rationes noſtræ in ipſo paragrapho adlatæ non ferunt, ut hæc juri naturali attribuamus.

§. CCCLXXI.

Quid circa hypothecam? Deinde ex HYPOTHECÆ definitione (§. CCCLXIX.) colligimus, 179.) eam vix conſiſtere poſſe in rebus mobilibus, quas debitor, inſcio creditore, facile alienare, & in extraneum transferre poſſet, ſed 180) in immobilibus maxime, veluti fundis, ædibus, urbibus & territoriis: *) nec non 181) in univerſitatibus rerũ mobilium diffuſioribus, quæ non æque facile e loco in locum transferuntur, veluti bibliothecis numeroſioribus, immo 182) etiam in juribus, ſi inde inſi-

gnis

gnis utilitas ad poſſeſſorem redundare poſſit. 183) Quidquid vero hoc modo oppignoratum ſit creditori, in eo illi jus merito durare, in quemcumque res ipſa translata ſit: quum alias ſine effectu futura eſſet hypotheca conſtitutio.

*) Addimus hæc ob verba Puſendorffii *de jure nat. & gent. V.* 10. 16. *Inter eos, qui in libertate naturali invicem vivunt, nudæ hypothecæ ſunt inutiles. Nam ubi ultro debitor ſolvere renuerit, vi utique & armis erit invadenda poſſeſſio hypothecæ. Atqui etiam citra adſignationem hypothecæ inter tales quælibet bona debitoris invadere licebat.* Sed non deſunt exempla hypothecarum hujuſmodi & inter liberas gentes conſtitutarum, qualia collegit Hert. *ad hunc locum p.* 738. *ſequ.* qui & ad rationem Puſendorffii eleganter reſpondet, poſſe hujus hypotheca inſignem uſum eſſe, ſi urbs ita oppignorata ad tertium pervenerit. Ceterum facile largimur, non temere contentas fore liberas gentes hujuſmodi ſimplice hypotheca, ſed ſaltim ſibi ſtipulaturas jus præſidii in urbibus oppignoratis, quod anno MDLXXXV. feciſſe novimus Eliſabetham, Angliæ Reginam, quum ei Belgæ Uriſſingam, Ramkenium & Brillam oppignoraſſent. Em. Meteran. *Rer. Belg. Lib.* XIII. & Annaliſtæ Belg. reliqui ad hunc ann.

§. CCCLXXII.

Denique ex PACTI ANTICHRETICI definitione (§.CCCLXIX.) adparet, 184) ei pacto tantum locum eſſe in oppignoratione rerum fructuoſarum, quumque fructus vice uſurarum ſint, 185) eos non notabiliter excedere Quid circa pactum antichreticum?

re debere uſurarum modum, quem ſupra æquitati convenientiſſimum eſſe, diximus. 186) Caſum hic quoque non ferre creditorem, niſi aliud conventum ſit, ac proinde 187) ſi ob ſterilitatem calamitatemve publicam tantum non percipere potuerit creditor, quantum ei uſurarum nomine debebatur, illud debitorem merito aliunde ſupplere debere.

§. CCCLXXIII.

Communia harum conventionum. Omnibus vero his contractibus commune eſt, 188] quod, quia in ſecuritatem crediti ineuntur, (§.CCCLXIX.) creditori jus ſit pignus & hypothecam ob moram debitoris diſtrahendi, &, deducta ſorte, cum uſuris, reliquum tantum pretium reſtituendi debitori: niſi 189) adjecta ſit LEX COMMISSORIA, id eſt, pactum de re oppignorata, ſi intra certum tempus non reluatur, creditori pro ſorte & uſuris relinquenda. Quamvis enim id pactum improbent leges Romanæ recentiores, *) *l. un. C. Theodoſ. de commiſſor. reſcind. l. ult. C. de pact. pign.* idque jure fieri potuerit, ob creditorum quorumdam avaritiam: non tamen inde ſequitur, ut & jus naturæ, quod domino alienationem rerum ſuarum ſub quacumque conditione permittit, (§.CCCIX. 13.) improbet hujuſmodi pactum, a quo ne principes quidem & gentes liberas abſtinuiſſe, exemplis variis demonſtravit laudatus Hert. *ad Pufend. V.* 10. 14. *p.* 737.

*] Veteres enim leges, ſtrictius inhærentes ſimplicitati juris naturalis, nihil habent, quod huic *Pacto Commiſſorio* adverſetur.

Im-

Immo libera adhuc republica illud pro illicito habitum eſſe, probat locus Ciceronis *Epiſt. ad famil.* XIII. 56. ab eodem Hertio, & ante eum a Jac. Gothofredo ad *l. un. C. Theod. de commiſſ. reſc.* adlatus: *Philotes Alabandenſis* ὑποθήκας *Cluvio dedit: hæ commiſſæ ſunt.* Sed mira creditorum aſperitas, qua miſeri debitores, pignora debito pretioſiora ſub hac conditione dare coacti, ad incitas redigebantur, demum ſubegit principes, ut hoc pactum, cum maximo debitorum detrimento conjunctum, legibus ſeveriſſimis proſcriberent.

§. CCCLXXIV.

Tertius, qui & ante inventum nummum, & poſtea, locum habere potuit, contractus eſt FIDEJUSSIO, id eſt, obligatio ad id, quod tertius debet, in ſubſidium ſolvendum. Si quis enim, ſe pro altero non in ſubſidium ſoluturum, conſtituit, ſed una cum alio in ſolidum ſeſe obligat, REUS, & obligatio utriuſque CORREALIS vocatur. Denique qui alterum, conſentiente creditore, obligatione liberat, eamque in ſe totam, ſuſcipit, is EXPROMISSOR adpellatur. Qui contractus omnes æque, ac pignoris in ſecuritatem creditorum excogitati ſunt, & frigeſcentis inter homines amoris ac fidei argumentum præbent luculentiſſimum. *)

Quid fidejuſſio, obligatio correalis & expromiſſio?

*) Si enim tantus eſſet inter homines amor, quantum eſſe oportebat: nec creditor diffideret debitori, nec debitor de creditore defraudando vel cogitationem animum ſubire pateretur: & ſic nec pignora, nec fidejuſſores, nec correos, nec expromiſſores, quiſquam exigeret. Dum vero hodie tam oculatæ

latæ ſunt manus, ut, niſi quod videat, nihil omnino credant: argumentum hoc eſt humanæ perfidiæ, repeſcentiſque amoris luculentiſſimum. Obſervavit id jam Seneca, qui *de Benefic. III. 15. Utinam*, inquit, *nulla ſtipulatio emtorem venditori obligaret! nec pacta conventaque impreſſis ſignis cuſtodirentur! fides potius illa ſervaret, & æquum colens animus! Sed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quam ſpectare, malunt. Adhibentur ab utraque parte teſtes: ille per tabulas plurima nomina, interpoſitis parariis facit. Ille non eſt interrogatione contentus, niſi rem ſua manu tenuit. O turpem humano generi* Fraudis Ac Nequitiæ Publieæ Confeſſionem! *Annulis noſtris plus, quam animis, creditur.*

§. CCCLXXV.

Pro quibus rebus fidejubere liceat? Ceterum ex FIDEJUSSIONIS definitione (§. CCCLXXIV.) patet, 190) fidejuſſoribus, quum alterius obligationi in ſubſidium accedant, non eſſe locum, niſi id, quod debetur, ita ſit comparatum, ut a quovis æque commode, ac ab ipſo debitore principali, præſtari poſſit: adeoque 191) ipſi recte rationi adverſari fidejuſſiones pro capitis damnatis, quamvis eas veteres quædam gentes admiſerint: *) nec 192) quidquam obſtet, quo minus, ſi mulcta expiari poſſit crimen, alius pro alio intercedat, ſeque mulctam pro reo ſoluturum, in ſubſidium conſtituat.

*) De Græcis res certa eſt ex variis exemplis, quæ jam collegit Pufendorff. *de jur. nat. & gent. V. 10. 12.* Eſſe & ſtatuta, quæ vadum uſum probent, oſtendit laudatus Hert. *ad Pufend. ibid. p. 735.* Dum vero alii huj-

juſmodi obligationem fidejuſſoriam defendi poſſe exiſtimant exemplis ſacris *Gen.* XLII. 37. XLIII. 9. 1. *Reg.* XX. 39. eos omnino fugit ratio. Obligationem Rubenis ſtolidam eſſe, unuſquiſque intelligit, maxime quum non ſuum, ſed innocentum liberorum capita veluti oppignoret, & quidem non pro reo capitalis criminis: ſed pro Beniamini fratris reditu ex Ægypto. Unde vix probabile eſt, Jacobum virum pium & prudentem conditionem accepiſſe. Judas quidem fidejubet, ſed non pro capitis damnato, nec vitam oppignorat. Denique 1. *Reg.* XX. 39. nemo vitam pro reo obligat, ſed cuſtodia captivi illi demandatur, ſub capitis periculo. Ut hinc manifeſtum ſit, hanc veterum conſuetudinem in ſacris litteris non reperire præſidium.

§. CCCLXXVI.

Quod ad obligationem fidejuſſorum attinet, ex eadem definitione (§.CCCLXXIV.) patet, 193) eos ſe obligaſſe ad idem, quod creditor a debitore jure exigere poteſt, adeoque 194) iniquum eſſe, plus ſibi fidejuſſoribus, quam a debitore, ſtipulari creditore: 195) obligationem fidejuſſorum eſſe ſubſidiariam, ac proinde 169) jure naturali illos non indigere ſingulari BENEFICIO ORDINIS vel EXCUSSIONIS, ſed 197) tum demum conveniri poſſe, ſi ſatis conſtet, debitorem principalem ſolvendo non eſſe: *] 198] Plures fidejuſſores, qui pro iiſdem perſonis iiſdemque rebus interceſſerunt, merito pro rata tantum teneri, niſi ſe ultro & diſerte in ſolidum obligarint: atque hinc 199) ne BENEFICIUM quidem DIVISIONIS illis jure natu- *Obligatio fidejuſſorum.*

ræ eſſe neceſſarium, quippe pro rata obligatis, 200) niſi forte confidejuſſores ſolvendo non ſint, idque fidejuſſor ignorare non potuerit.

*] Contraria quidem fuit gentium multarum ſententia, nimirum fidejuſſorem & ante debitorem principalem conveniri poſſe. De Hebræis vid. *Prov. XX. 16. XVII. 18.* De Græcis notum illud Thaletis: Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτη, *ſponde, & noxa præſto erit*. Denique & Germanorum fertur vetus parœmia: *Den burgen muſſ man wurgen.* Conf. Schilt. *Exerc.* XLVIII. 21. Sed & Romanis idem rigor placuit, donec Juſtinianus beneficium ordinis vel excuſſionis invexit *Novella* IV. Enimvero quum fidejuſſor non niſi in ſubſidium alterius obligationi acceſſerit & , ſi ipſe illico conveniretur , inter fidejuſſorem , reum & expromiſſorem nihil eſſet diſcriminis futurum: ipſa recta ratio docet, illum teneri in ſubſidium, nec ante debitorem principalem eſſe conveniendum. Cic. *Epiſt. ad Attic. XVI.* 15. *Sponſores adpellare, videtur habere quamdam* δυσωπίαν.

§. CCCLXXVII.

Obligatio correorum. Quum porro, REI ſe alteri in ſolidum obligent: (§. CCCLXXIV.) facile patet, 201) creditoris in arbitrio eſſe, ab utro exigere velit ſolutionem, * 202) uno vero expungente nomen, alterum liberari, ſed tantum ratione creditoris, cui, quod debebatur, ſolutum eſt, 203) non ratione correi, qui dum pro correo ſolvit, ejus negotia geſſit, (§. CCCXLVI.) adeoque omnino indemnis ab altero præſtandus eſt. (§. CCCXLIX. 102.)

*] Non ergo hic locus eſt diviſioni obligationis. Quia tamen, ſi uterque reus ſolvendo eſt, & uterque facile poteſt interpellari, nulla juſta cauſſa eſt, cur unum urgere, totamque ſummam ab eo ſolo extorquere velit creditor: ipſa eum humanitas, non adeo amare jus ſuum perſequi, ſed reum utrumque urgere jubet. Neque enim patitur humanitas, ut aliquid ab altero cum ejus incommodo exigamus, quod facilius & ſine noſtro alteriusque detrimento conſequi poſſemus? (§. CCXVI 8.)

§. CCCLXXVIII.

Denique ex EXPROMISSORIS definitione (§. CCCLXXIV.) colligimus, 204) ejus eamdem eſſe obligationem, ac ipſius debitoris principalis, adeo, ut 205) hic expromiſſione cum conſenſu creditoris facta liberetur, ac proinde 206) expromiſſor nec ordinem vel debitoris excuſſionem urgere, nec 207) creditor, ſi ab expromiſſore ſuum ſervare non poteſt, ad debitorem principalem, quem ſemel liberavit, recurrere poſſit, ſed ab expromiſſore, cujus fidem ſequutus eſt, id, quod ſibi debetur, ſimpliciter exſpectare cogatur.

Ac denique expromiſſorum.

§. CCCLXXIX.

Proximus eſt contractus SOCIETATIS, quem non minus ante inventum nummum, quam poſtea, locum inveniſſe, vel ex eo intelligitur, quod nihil aliud eſt, quam lucri ex collatis rebus vel operis provenientis, damnique inde emergentis, inter plures communicatio.*) Res vero atque operas æque

Contractus ſocietatis.

ante inventum nummum, ac poſtea, communicari potuiſſe, nemo temere dubitabit.

*] Itaque hic agimus de communione, ſociorum conſenſu inita. Conſenſus vero quum vel expreſſus ſit, vel tacitus, & hic idem, quod ille, operetur: (§. CCLXXV. 25.) conſequens eſt, ut & ſocietas tacito conſenſu, id eſt, facto contrahi poſſit. Hert. *diſſ. de ſocietate facto cont.* Prout vero, vel omnia bona, vel quædam tantum, vel res quædam ſingulares operæve, conferuntur, ſocietas vel *Univerſalis*, vel *Generalis*, vel *Singularis* ſolet adpellari. *Univerſalem* & *generalem*, aleam quodammodo continere, in ſingulari æqualitatem obſervandam eſſe, recte monuit Grot. *de jure belli & pac.* II. 12. 24.

§. CCCLXXX.

Quid juſtum in ſocietate univerſali & generali.

Quum ergo in ſocietate UNIVERSALI univerſa, in GENERALI quædam bona communia ſint, ita tamen, ut hic contractus quodammodo aleam contineat: (§.CCCLXXIX.*) conſequens eſt, 208) ut lucrum quidem & damnum inter ſocios hos commune ſit: at 209) collatio tamen admodum inæqualis eſſe poſſit, nec 210) habeat ſocius, quod conqueratur, ſi, exigentibus neceſſitatibus, unus ſocius, qui minus contulit, altero plus expendat: immo, quin 211) ſocius contractum ab altero æs alienum pro rata exſolvere debeat, eo minus videtur dubitandum, quo magis expediti juris eſt, & lucri ab uno facti alterum eſſe participem, eumque, qui commodum e re ſentit, merito & incommoda ferre debere.

§. CCCLXXXI.

§. CCCLXXXI.

Contra quum in ſocietate SINGULARI merito obſervanda ſit æqualitas, (§.CCCLXXX. *) ea vero in collatione non ſemper obſervetur: ſequitur ſane, 212) ut æqualitas illa in dividundo lucro, & damno non poſſit eſſe *arithmeitca*, ſed *geometrica*, *) adeoque, 213) qui plus rerum operarumve in commune contulit, tanto plus lucri damniſque ferre debeat, quanto alter minus contulit. Quandoquidem tamen in ſuis rebus quiſque alteri qualecumque commodum concedere poteſt: (§.CCCIX. 13.] nemo negaverit, 214) poſſe ſocios pactionibus inter ſe aliud ſtatuere, & in dividendo lucro damnoque vel æqualitatem arithmeticam, vel 215) qualemcumque inæqualitatem probare, dummodo non 216) dolo unius ex ſociis hoc negotium degeneret in ſocietatem leoninam. Phædr. *Fab. I. 6.* Quid in ſingulari.

* Sunt qui hic æqualitatem arithmeticam, tanquam inter fratres, ſervandam eſſe ſtatuunt, & ita interpretantur *l. 6. l. 29. l. 80. D. pro ſoc.* alioſque juris Romani locos. Connan. *Comment. jur. civ. VII. 19. 5.* Hub. *Prælect. ad tit. Inſt. de ſociet.* Sed quum fictionem redoleat illa ſociorum fraternitas, adeoque in jure naturæ ejus ratio haberi nequeat, & præterea hic lucrum ex rebus operiſque, in commune collatis, proveniat: nihil æquius profecto eſt, quam ut lucrum damnumque pro rata rei operæque collatæ dividatur. Recte Ariſtot. *ad Nicom. VIII. 16.* Ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω. *In pecuniarum communione plura accipiunt, qui plura contulerunt.*

§.CCCLXXXII.

§. CCCLXXXII.

An ſocio liceat, altero invito, ſocietate excedere.

Denique obſervandum, quum hæc ſocietas conſenſu, vel per modum conventionis contrahatur, (§.CCCLXXIX. *) 217) ex juris naturalis principiis vix deduci poſſe regulam juris Romani, ex ſocietate cuivis excedere licere, dummodo id non intempeſtive & in alterius fraudem fiat: *) ſed potius 218) rem omnem redire ad legem conventionis, & hinc, ſi perpetuam ſocietatem inite placuit, eam debere eſſe perpetuam, ſin temporalem, temporalem; niſi quod, 219) ſi alter ſociorum injurioſus, damnoſuſve ſit, vel leges contractus manifeſto violet, æquiſſimum videtur, ſocio facultatem eſſe debere, & ante tempus conſtitutum ſocietati renunciandi.

*] Quod vel ex ipſis rationibus, quibus veteres juris conditores utuntur, liquido probari poteſt. Modo enim hanc reddunt rationem, quod communio ſit mater diſcordiarum: *l.* 77. §. 20. *D. de legat.* II. modo, quod naturale vitium ſit, negligi id, quod communiter poſſideatur: *l.* 2. *C. quando & quib. quarta pars*, quibus tertiam rationem addunt nonnulli, quod perſonæ, quam ſocium adſciſcimus, qualitas & induſtria eligatur, adeoque ſi ſpei non reſpondeat ſocii fides & diligentia, ſocio merito ſalvum eſſe oporteat ſocietati renunciandi arbitrium. Enimvero non minores ſæpe diſcordias excitant emtio, venditio & locatio conductio, in quibus tamen negant, locum eſſe pœnitentiæ. Et non minus aliquando negliguntur ædes, aliis locatæ, quam communes, & tamen ideo contractum ante tempus abrumpere non licet.

cet. Denique & , qui operas conducit, perſonæ qualitatem & induſtriam eligere ſolet, & tamen contractum ante tempus finire nequit. Si ergo de reliquis contractibus valet regula: *Sicut initio libera poteſtas unicuique eſt habendi, vel non habendi contractus: ita renunciare ſemel conſtitutæ obligationi, adverſario non conſentiente, nemo poteſt: l. 5. C. de obl. & act.* quidni etiam de ſocietate idem omnino dici poſſet?

§. CCCLXXXIII.

Subjicimus DONATIONEM, per quam intelligimus promiſſum de re noſtra in alterum gratis transferenda. Ex ea vero definitione facile patet, 220] eam non modo pure, ſed & ſub quacumque conditione, adeoque 221) ſub conditione etiam mortis donatoris, vel ejus contemplatione fieri poſſe, adeoque 222) recte dividi in DONATIONEM INTER VIVOS, & MORTIS CAUSSA. 223) Rem inter vivos donatam merito eſſe tradendam nec 224) donatori eam revocandi ſupereſſe arbitrium. Denique ex iis, quæ ſupra diximus, colligi poteſt, 224) donatarium, re evicta, a donatore petere non poſſe evictionis præſtationem; (§. CCLXXIV. 24) & 225) donatori ad gratum animum quavis occaſione verbis factiſque teſtandum omnino eſſe obligatum. (§. CCXXII. 40.) Quid juſtum circa donationem.

§. CCCLXXXIV.

Denique de omnibus generatim contractibus adhuc monendum eſt, 226] illos, quia conſiſtunt in conſenſu, (§. CCCXXVII.) ab iis eſſe ineundos, qui vel a natura, vel a legibus, conſentire non prohibentur. 227) Corollaria quædam de con-

De-

tracti- bus in gene- re. Deinde, quia contractus commercii cauſſa inventi ſunt, (§.CCCXXVII.) contrahentum quoque eſſe de rebus, quæ honeſte, & permittentibus legibus, in commercio eſſe poſſunt: ac proinde 229] nullum valere contractum de rebus turpibus, impoſſibilibus, rebus per leges commercio exemtis, quamvis 220) quum res pleræque non natura, ſed legibus poſitivis commercio eximantur, eæ etiam contractus permettere poſſint ſuper rebus, ſuper quibus aliarum gentium legibus & moribus contrahere non liceret. *)

*) Exemplo eſſe poſſunt cadavera. Ea oppignorare apud nos procul dubio & inutile eſſet, & pro contractu turpiſſimo haberetur. Contra apud Ægyptios lex permittebat cadavera parentum condita oppignorare, & ei, qui, illis neglectis, non expunxerat nomen, honeſta ſepultura negabatur. Diodor. Sicul. *Bibl. I.* 93. Contra natura inhoneſta eſt oppignoratio uxorum, liberorumque, quod in regno Pegu permittitur, quia illa non poteſt non plena eſſe triſtiſſimi eventus. Unde & creditorem relegatione dignum judicabant Romani, qui ſciens filiumfamilias pignori a patre acceperat. *l. 5. D. quæ res pign.*

CA-

CAPUT XIV.

De Pactis.

§. CCCLXXXV.

Quæ ſit pactorum & contractuum differentia?

Quamvis inter PACTA & CONTRACTUS jure naturæ nihil ſit diſcriminis, dum utrumque negotium utriuſque conſenſu capit ſubſtantiam: dici tamen poteſt, CONTRACTUS ex vetere loquendi conſuetudine ad rerum operarumve commercium; (§. CCCXXXVII. 6.) pacta ad alias res, factave, quæ in commercio eſſe non ſolent, pertinere. *) Sic ex. gr. quamvis homines ingenui utriuſque ſexus non ſint in commercio, inter eos tamen convenire ſolet de nuptiis, vel in futurum, vel in præſenti, celebrandis, iſque conſenſus tum ſponſalitius, tum nuptialis PACTORUM nomine recte venit.

*] Agnovit id diſcrimen etiam Puſendorffius *de jure nat. & gent. V.* 2. 4. Et quamvis ſcriptores Romani, quia alio ſenſu accipiunt vocabula, aliudque diſcrimen pactorum & contractuum ſtatuunt, non ſemper verbo *contrahere* utantur de rebus, quæ in commercio; *paciſci* de rebus factiſque, extra commercium poſitis, veluti dum dicunt *contrahere nuptias*, *l.* 22. *D. de ritu nupt. paciſci ab aliquo nummos*: Val. Max. IX. 4. 2. nomen tamen *contractus* vix aliter accipiunt, quam de conventione ſuper rebus, quæ in commercio ſunt. Quid adeo verum eſt, ut ideo juteconſulti contra Donell. *Comm. jur. XIII.* 18. negent, nuptias eſſe contractum, qui ineatur de perſonis & in-

dividua vitæ conſuetudine, quæ non ſint in commercio. Nihil ergo obſtat, quo minus nos hoc *pactorum* & *contractuum* diſcrimen admittamus.

§. CCCLXXXVI.

Cur pacta ſint neceſſaria? Nimirum quum homines ſuaviter & commode vivere non poſſint, niſi ſibi invicem præſtent officia, quæ ſupra HUMANITATIS & BENEFICENTIÆ diximus, (§.CCXIV.2.) & ita tamen inter homines jam pridem refrixerit amor, ut de eorum humanitate & beneficentia confidere non poſſimus, (§. CCCXXVI.) denique illa officia ſint imperfecta, & invitis extorqueri nequeant: (§. CXXII. *) conſequens eſt, 1) ut non alia ſit ea certo conſequendi ratio, quam conſenſus alterius, Qui conſenſus duorum pluriumve in idem placitum de dando aliquo vel faciendo, quod alias vel plane non, vel tantum ex lege humanitatis & beneficentiæ debetur, quum vocetur PACTUM: 2) ea, quæ nobis ab aliis dari fierive jure perfecto cupimus, nobis PACISCI debemus. *)

*) Exemplo eſſe poterunt Abrahamus & Abimelechus. Ipſa ſane lex humanitatis & beneficentiæ utrumque jubebat benigne adverſus ſe invicem agere, & maxime Abrahamum, virum virtutis ſtudioſiſſimum, plurimiſque ab Abimelecho beneficiis ornatum, ipſa recta ratio ad grati animi memoriam obligabat: & tamen uterque ſibi ab altero amicitiam & benignitatem pactum eſſe, legimus *Gen.* XXI. 23. *ſequ.* Ita ſæpe veteres alios pactis obligabant ad præſtandum id, ad quod hi

hi jam antea ex legibus humanitatis ac benevolentiæ erant obligati.

§. CCCLXXXVII.

Ea ſervanda eſſe, probatur argumento primo.

Nec dubitari poteſt, 3) quin pacta ſervanda ſint. Quum enim, qui aliquid promittit, mentem ſuam de dando aliquo faciendove ſive verbis, ſive aliis ſignis prodat, verbis vero ita utendum ſit, ne alter decipiatur; (§. CXCVI. 67.) conſequens eſt, ut & a paciſcentibus omnem fraudem omnemque abeſſe oporteat mendacium, adeoque ſtandum ſit promiſſis pactiſque omnibus, deliberato animo initis, & hinc 4) nihil debeat fide data eſſe ſanctius, 5) nihil perfidia deteſtabilius.*)

*) Quemadmodum enim pactis quodammodo ſubvenimus indigentiæ noſtræ, idque agimus paciſcentes cum aliis, ut nobis officia humanitatis & beneficentiæ, quæ alias a pleriſque fruſtra ſperaremus, præſtent: ita facile patet, iis ſolis inter ſe genus humanum contineri. Ergo tanto *perfidioſius eſt, magiſque nefarium, fidem frangere, quæ continet vitam.* Cic. *pro Q. Roſcio Comœdo Cap. VI.* Hinc ſemper generoſum viſum eſt τὸ ἀψευδὲς ςόμα, *os verax*, vel, ut rem eloquitur Euripides *in Iphig. in Taur. v.* 1064.

Καλόν τι γλῶσσ', ὅτῳ πίςις παρῇ.
Pulchrum eſt lingua, cui adeſt fides.

§. CCCLXXXVIII.

Itemque ſecundo.

Accedit & altera ratio, cui non minus ponderis ineſſe, facile unuſquiſque largietur. Quum enim officiorum omnium, quæ alteri debemus, communis veluti fons & ſcaturigo ſit amor juſtitiæ, (§. CLXXIII. 1.) iſque

que nos ſubigere debeat, ut, quod nobis fieri nolumus, id nec alteri faciamus, (§. CLXXVII.6.) nemo denique ſit mortalium, qui pactis & promiſſis ab altero decipi velit: denuo ſequitur, ut nec nos cuiquam pactionibus & promiſſis illudere, eumque propter fidem noſtram defraudare debeamus, adeoque pacta omnino ſint ſervanda. *)

*) Non hic utimur argumento, quod nec ſocietas civilis ſervari poſſet, niſi ſancta hominibus eſſet religio. Quamvis enim hoc argumento recte probetur pactorum fideique inter homines neceſſitas eamque Cicero *de offic. II. 11.* & inde eleganter demonſtrarit, quod *ne illi quidem, qui maleficio & ſcelere paſcuntur, poſſint ſine illa particula juſtitiæ*, id eſt, ſine pactis, *vivere*, ex hac tamen ſocialitate non eſſe originem obligationis hujus repetendum, jam ſupra oſtendimus. [§.LXXV.] Itaque binas has rationes, quas hoc & antecedente aphoriſmis expoſuimus, ex principio noſtro *Amoris* derivare maluimus.

§. CCCLXXXIX.

Quotuplicia pacta? Ceterum pacta vel μονόπλευρα, ſeu UNILATERALIA ſunt, vel δίπλευρα, ſeu BILATERALIA. Illius unus tantum alteri; his ambo ſibi mutuo aliquid promittunt, adeoque poſterioribus tacita ineſt conditio, unum præſtiturum, quod promiſerit, ſi & alter ex ſua parte pacto ſatisfacturus ſit. Deinde utraque ſunt vel OBLIGATORIA, quibus nova obligatio vel alterutrius, vel utriuſque partis, conſtituitur, vel LIBERATORIA, quibus obligationes, antea conſtitutæ, tolluntur, vel MIXTA.

qui

quibus & obligationes priores tolluntur, & novæ pro arbitrio paciſcentium conſtituuntur, quales in primis NOVATIONES & TRANSACTIONES de cauſſis dubiis eſſe, nemo non intelligit. Sed horum omnium eadem eſt ratio, puta, 5) ut ſumma fide & quam religioſiſſime ſervanda ſint, 6) ſi vel maxime non eo conſilio aliquid promiſerit alteruter, ut obligari velit.*)

*) Obſervandum hoc eſt, contra illos, qui aliam promiſſionem *Perfectam*, aliam *Imperfectam* eſſe ſtatuunt, & illam quidem definiunt, quando non ſolum promittens obligari vult, ſed & ſimul jus in alterum confert, ut rem promiſſam veluti debitam plene a ſe poſcere queat: hanc vero, quando obligari quidem vult, qui promiſit, ut tamen alteri jus non ſit ad exigendum. Quo referunt promiſſionem: *Ego deſtinavi, hoc tibi dare, & peto, ut mihi credas*, itemque pollicitationes virorum potentum aut gratioſorum, quibus alicui 'commendationem vel ſuffragium ſpondet. Grot. *Jur. bell. & pac. II.* 2. 2. Puſendorff. *Jur. nat. & gent. III.* 5. 5. Sed 1.) ſæpe tales promiſſiones non ſunt pacta, ſed *dicta* tantum, vel *adſeverationes*, quas a pactis ipſi diſtinguunt Grotius & Puſendorffius, immo aliquando non pacta ſunt ſed præparationes ad pacta, quas vulgo *tractatus* adpellitant. 2.) Res eſt poene contradictoria, aliquem promittere velle, & alii tamen nolle jus ad exigendum dare. Quod neſcio, an tale ſit commentum, quo omnia pacta & promiſſa turpiter eludi poſſent, exemplo Mediolanenſium, qui increpati de perjurio, reſpondebant: *Juravimus quidem, ſed juramentum attendere non*

promiſimus. Quod referens Radevicus *de geſtis Friderici I. Lib. II. Cap. XXV. Digna*, inquit, *reſponſio, ut moribus oratio conſonaret, &, qui prave ac perfide vivere & facere conſueverant, aliter, ac perfide & prave, loqui non potuiſſent, ut vitam flagitioſam ſermo inlotus comitaretur*. Denique 3) ſi imperfectæ plerumque ſunt hujuſmodi potentum promiſſiones ratione exactionis: non ideo illico, quod ad obligationem attinet, pro imperfectis habendæ ſunt.

§. CCCXC.

Jure naturæ & nuda perfecte obligant.

Ex quo porro colligimus, 6) nihil jure naturali intereſſe inter pactum & ſtipulationem, adeoque 8) falli Franc. Connanum *Comment. I. 6.* qui, Romanorum commendaturus ἀνομίαν, etiam jure naturæ ex promiſſis, quamdiu ſtent intra terminos ſimplicis conventionis, & in συνάλλαγμα non tranſeant, jus perfectum oriri negant. Quemadmodum enim ejus argumenta jam ſatis profligarunt Grot. *de jure belli & pac. II. 2. 1.* & Puſend. *Jur. nat. & gent. III. 5. 9.* Ita nos addimus, Connanum minus magnifice de naturali pactorum obligatione ſentire, quam ipſos Romanos, quippe qui pactis nudis vim perfecte obligandi nunquam detraxerunt, quamvis actionem ex iis, ob ſingulares rationes, denegarent. *)

*) Ex Romanorum ſententia obligabatur, etiam qui nudo pacto aliquid promiſerat, eumque, qui fidem fefellerat, illi non minus perfidum putabant, quam aliæ gentes. Quin non imperfectam eſſe exiſtimabant hanc obligationem, quæ ex pactis nudis oriebatur

tur, ſed perfectam, ſiquidem ratione illius locus erat compenſationi, *l.* 6. *D. de compenſ.* conſtituto, *l.* 1. §. *pen. de pecun. conſt.* novationi, *l.* 1. §. *fin. D. de novat.* fidejuſſoribus & pignoribus, *l.* 5. *D. de pign.* exceptioni, *l.* 7. §. 5. *l.* 45. *D. de pact. l.* 20. *l.* 21. *l.* 28. *C. eod.* Unde &, quod a promittente per errorem fuerat ſolutum, conditione indebiti repeti non poterat *l.* 9. *D. de cond. ind.* Quorum pleraque ita ſunt comparata, ut in obligationem imperfectam vix cadant. Solam negabant *Actionem*, quia civilem invenerant modum, quo paciſcentes uti juſſerant, puta ſtipulationem. Eam qui negligebant, perluſorie egiſſe videbantur. Quemadmodum ergo multis locis lege ex oppignoratione rerum immobilium non dant actionem, niſi pignus apud acta ſit conſtitutum, nec tamen ideo pignori obligationem perfectam detrahunt, quippe quæ aliis modis ſeſe exſerit: ita nec de Romanis ſtatuendum eſt, eos pacta noluiſſe perfectam obligationem producere, quia actionem inde orire noluerint.

§. CCCXCI.

Quum vero pactum ſit duorum pluriumve in idem placitum, cõſenſus, (§. CCCLXXXVI.) CONSENSUS vero duarum pluriumve voluntatum in eamdem rem eaſdemque circumſtantias conſpiratio, conſequens eſt, 9] ut ille conſenſus tamquam internus externo aliquo ſigno declarandus ſit. Qualia ſigna, quum ſint *verba*, ſive ore prolata, ſive litteris conſignata, & *facta*, & illa conſenſus expreſſi, hæc taciti præbeant argumentum: (§. CCLXXXIV.) facile patet, 10) perinde eſſe, ſive expreſſo, ſive tacito conſenſu, ali-

Pacta expreſſa & tacita.

aliqui paciſcantur, dum tale ſit factum, ex quo conſenſus in eam rem: de communi humani generis vel gentis cujuſdam, ſententia colligi ſoleat. *) Immo 11) aliquando conſenſum recte colligi ex ipſa negotii natura, ſi illud tale ſit, ut non poſſit non judicari, alterum non diſſentire. (§. CCLXXXIV.)

*) Hinc & nutum ſufficere, recte ſtatuunt jura noſtra: *l.* 52. §. *ult. D. de obl. & act.* Quinctilian. *Declam.* CCXLVII. nec non patientiam, immo & ſilentium, *l.* 51. *pr. D. locati*, *l.* 11. §. 4. 7. *D. de interr. in jur. fac*, & alibi paſſim. Quod admittimus omnino, niſi alia fuerit probabilis ratio, cur quis, diſſenties licet, tacere, quam diſſenſum verbis factiſve teſtari, maluerit, ex. gr. ſi filiuſfamilias, truculentiam patris veritus interrogatus, an Mæviam, a qua maxime abhorret, ducere velit? taceat: non illico conſenſiſſe videbitur. Quid ſi enim, patre dicente: *Abi domum, & ſuſpende te*, præ ſtupore tacuiſſet filius! an ideo conſenſiſſe diceretur?

§. CCCXCII.

Paciſci quinam poſſint, vel non poſſint? Quumque conſenſus ſit duarum voluntatum in eamdem rem eaſdemque circumſtantias conſpiratio, (§. CCCXCI.) voluntas vero nihil poſſit vel appetere, vel averſari: niſi ab intellectu excitata: §. XXX.) ſequitur, 12) ut paciſci valide nequeant, quicumque rectæ rationis uſu deſtituuntur, adeoque nullius momenti ſint pacta furioſorum, niſi dilucido intervallo diſtinguatur furor, nec non 13) infantum & eorum omnium, quos ob lubricum ætatis rem non intelligere, probabile eſt, 14) præterea ægrotorum,

torum, quorum animos morbi vehementia perturbat, immo 15] & maxime ebriorum, licet voluntaria fuerit promittentium ebrietas, *) nec 16) eorum, qui jocantes aliquid promiſerunt, ſibive ſunt ab altero ſtipulati.

*] Quamvis enim alias tunc demum agenti non imputetur actio, ex ebrietate perpetrata, ſi per eum non ſteterit, quo minus hujuſmodi quid contingeret, [§. CVI. 31.] per eum autem, qui ultro ſuavem illam inſaniam ſibi attraxit, omnino ſteterit, ne paciſceretur, quum actio ex ebrietate profecta involuntaria quidem ſit in ſe, ſed non in ſua cauſſa: (§. L. *) hic tamen aliud ſtatuendum, & gradus ebrietatis diſtinguendi ſunt. Aut enim modica fuit, aut ſumma hominis aliquid promittentis ebrietas. Si modica: non ita caliginem illa offudit intellectui, ut neſciret, cui vel quidnam promitteret, adeoque hujuſmodi promiſſio omnino obligat. Sin ſumma: non potuit non illa incurrere in ſenſus, ac proinde alter, qui cum illo pactus eſt, vel in manifeſto dolo fuit, vel ſibi ſaltim imputare debet, quod cum homine vino ſepulto ac ſemiſomni rem ſeriam ſuſcipere & paciſci non dubitarit. Itaque nulla eſt ratio, cur ei jus eſſe debeat, promiſſum, diſcuſſa alterius crapula, exigendi.

§. CCCXCIII.

Eo eodem porro axiomate colligimus, 17) inutile eſſe pactum, ex ignorantia vel errore initum, ſi vitium hoc intellectus ſit culpabile, vincibile, ac voluntarium: (§. CVII. 33.) non, 18) ſi ita comparata ſit res, ut *An utile ſit pactum ex igno-*

P 5 & pru-

ſantia, vel errore initum? & prudentiſſimum poſſit fallere, (§.CVIII. 36) veluti 19) ſi de diverſis perſonis rebuſve ſenſerint ſtipulator & promiſſor, vel 20) ſi alteruter erraverit circa perſonam, vel rem ipſam, vel 21] circa eas circumſtantias, quæ non facile ſciri potuerunt, & quarum ſi conſcius fuiſſet promittens, numquam ita eſſet pactus. *)

*] His obſervatis regulis omnes ſpecies, quæ in ipſis rerum argumentis occurrere poſſunt, facile explicantur. Sic non valebit pactum, ſi quis ſe ducturum promiſit virginem, quæ prægnans poſtea adpareat, quia hac in re falli potuit etiam prudentiſſimus: *per n.* 18. nec ſponſalia ullius momenti erunt, ſi cui Tulliæ nuptias adfectanti, nomen vero ignoranti, Afrania per errorem ſpondeatur, quia quum de diverſis perſonis ſenſerint, non conſenſerunt in idem placitum, *per n.* 19. & 20. Denique ſi deſponſam Tulliam epilepticam eſſe, vel alio tetro morbo laborare, poſtea adpareat: ne eo quidem caſu ſponſus tenebitur, quia erravit circa περίςασιν, quæ a ſponſo tam facile explorari non potuit, & qua tamen cognita, illum has adfectaturum nuptias, vix veroſimile eſt, *per n.* 21.

§. CCCXCIV.

An dolo malo elicitum? Multo minus ergo 22) valebit pactum, ad quod quis dolo alterius inductus, vel 23) in quo dolo iſtius malo circumſcriptus læſusque eſt, quia conſenſiſſe non poteſt videri, cujus menti veluti præſtigias alter objecit, ut rem vel perſonam, de qua pactus eſt, ſibi multo aliter conciperet, ac eam poſtea reipſa deprehendit. *) Contra 24) nulla

la eſt ratio, cur irritum eſſe debeat pactum, ad quod tertius alterutrum paciſcentium, altero inſcio, pellexit, quamvis 25) dubitari nequeat, quin is, cujus dolo factum eſt, ut ita paciſcerentur, læſis ad reſarciendum damnum ſit obligatus.

*] Hinc nemo dixerit jure naturæ ratas eſſe debuiſſe nuptias Jacobi cum Lia, quas manifeſto dolo conciliaverat Labanus, *Geneſ.* XXIX. 22. Neque mos gentis, quo facti turpitudinem velare conatus eſt Labanus : cum a dolo excuſare, vel Jacobum obligare potuit, ut ſibi a ſocero malitioſiſſimo tam proterve illudi pateretur. Nam nec obligatoria procul dubio fuit illa conſuetudo, & , ſi pro lege habita fuiſſet, id prædictum eſſe oportebat, neque debebat Labanus Rachelem petenti Jacobo promittere, ſed eum peregrinum, & conſuetudinem Syriacarum ignarum, præmonere, ſororem, natu minorem ante majorem deſpondere, moribus patriis nefas eſſe. Omnia ergo miris fraudibus hic implicata fuerunt, nec ea rata fuiſſent procul dubio, niſi Jacobo peregrino ſatius viſum fuiſſet, concoquere injuriam, ſibi a ſocero illatam, quam in ambiguam litem deſcendere.

§. CCCXCV.

Quamque & vis & metus quam maxime obſtet conſenſui, nec imputari ulli poſſit, quod quis coactus fecit, ſi cogenti nullum jus cogendi fuerit, (§.CIX. 43.) facile patet, 26) non obligari promittentem aliquid latroni, aliive vim injuſte facienti. 27) Ratam contra eſſe promiſſionem, factam ei, qui *An vi & metu extortum.*

qui dum alterum coegit jure ſuo eſt uſus: 28) multoque minus dubitari poſſe de validitate pacti, ſi non ipſe, cui quid promiſſum, ſed tertius, hoc ignorante, vim adhibuerit, vel cauſſam ineundi pacti dederit, *) nec non, 29) ſi coactus poſtea rem ratam habuerit, quia tunc non ex voluntate priore, vi & metu extorta, ſed ex poſteriore ultronea obligatur. (§. CIX. 41.)

*] Quum enim ceſſet imputatio, ſi quid factum ſit, cujus quis nec cauſſa nec auctor eſt, [§.CV.23.) hic verò is, cui quid promiſſum eſt, non ſit auctor violentiæ, quæ alter ad promittendum eſt adactus: illi etiam vim non poſſe imputari palam eſt. Sic ex. gr. ſi quis imminente a latronibus vel prædonibus maritimis periculo, præſidium ſibi mercede ſatis luculenta conduxerit, fruſtra ille comitibus illis itineris, mercedem flagitantibus, reponeret, ſe metu latronum promiſiſſe, *Quid enim illorum refert, an conductor coactus ſit, ſi a locatoribus coactus non ſit? Horum culpam eſſe oportet, ut horum pœna ſit:* recte inquit M. Seneca *Controv. IV.* 27.

§. CCCXCVI.

Conſenſus paciſcentium debet eſſe mutuus.

Quandoquidem porro pactum in duorum pluriumve in diem placitum conſenſu conſiſtit: (§. CCCLXXXVI.) facile patet, 30) id non modo in pactis bilateralibus, ſed & in unilateralibus, juſtiſſimam habere rationem: adeoque 31) promittentem non teneri, niſi alter, ſibi gratam eſſe rem promiſſam, oſtenderit. Quod tamen 32) aliquando merito præſumitur, tum ex ſtatu ejus, cui quid promiſſum, tum 33) ex ipſius rei, quæ pro-

promittitur, indole, tum 34) ex antecedente rogatione, dummodo hoc poſtremo caſu idem, quod rogaverat alter, promiſſum ſit.

§. CCCXCVII.

Quia præterea pacta ineuntur de aliquo præſtando, (§.CCCLXXXVI.) præſtari vero nequeunt impoſſibilia, adeoque eorum omiſſio nemini imputatur: (§.CXV. 59.) conſequens eſt, 35) ut pacta de rebus abſolute impoſſibilibus inutilia ſint, nullaque inde naſcatur obligatio, niſi *36*) tempore initi pacti res in poteſtate promittentis fuerit, iſque poſtea vires, quibus pollebat, ſua culpa detriverit, vel 37) aliquis rem non abſolute impoſſibilem, quam tamen ſibi impoſſibilem eſſe ſatis noverat, dolo malo promiſerit. (§. CXV. 60. ſequ.) **An rata ſint pacta de rebus impoſſibilibus?**

§. CCCXCVIII.

Quumque ἐκ τῶν ἀδυνάτων ſint non modo, quæ per rerum naturam, ſed & quæ per leges bonoſque mores: fieri non poſſunt (§. CXV. 58.) nemo non intelligit, 38.) inutilia quoque eſſe pacta ac promiſſa, quibus leges juſtitiæ humanitatiſque refragantur: nec non 39) quæ decorum, pietatem, verecundiam, lædunt, quæque adeo *nos ne facere quidem poſſe, credendum eſt*, uti recte, & vere φιλοσοφικῶς, ſcribit Papinianus *l.* 15. *D. de cond. inſtit.* 40.) Non obligari quemquam promiſſo, quo ſe ad patrandum delictum obſtrinxit: nec, 41) illum, qui ſe alteri ad præmium delicti dandum obligavit, eo nomine teneri: ac proinde 42) omnia pacta de rebus turpibus ac inhoneſtis inita, **An de rebus turpibus?**

ſive

ſive unilatetalia, ſive bilateralia, nullius momenti eſſe. *)

*) Manifeſto enim contradictorium eſt, jus naturæ adſiſtere pactis, etiam juri naturæ contrariis: itemque prohibere illud ita paciſci, & tamen præcipere, ut pacto ſatiſfiat, pactum denique nullum eſſe, & tamen effectum ſortiri. Itaque ſine perfidiæ labe ab hujuſmodi pacto diſceditur, quod ſine ſummo ſcelere impleri non poteſt. Nec fidei laudem fert, qui præſtat, quod ſine ſcelere præſtari non poteſt. Recte proinde Dejaniræ, ſilentium ſibi ſtipulatæ, reſpondet nutrix apud Senecam tragœdum *in Hercule Oeteo Act. II. v. 480.*

Præſtare, fateor, poſſe me tacitam fidem,
Si ſcelere careat, interim ſcelus eſt fides.

§. CCCXCIX.

An ferwandum promiſſum cum alterius detrimento conjunctum?

Ex quo porro colligimus, 43) non obligari quemquam ad præſtanda promiſſa, quorum præſtationem cum alterius detrimento manifeſto conjunctam eſſe, animadvertit, 44) licet vel maxime alter perire velit, promiſſumque urgeat. Quum enim lædere alterum jure naturæ prohibeamur, (CLXXVIII. 7.) de iis vero, quæ juris naturæ refragantur, paciſci nemo poſſit: (§. CCCXCVIII. 38.) non poteſt etiam pactum qualecumque, quo alter læditur, valere, & 45) qui fidem ſic præſtitit volenti & urgenti, non minus pœna dignus eſt, ac qui invitum & repugnantem læſit. *)

*) Nec opponi huic doctrinæ poteſt, volenti non fieri injuriam. Ei enim regulæ non eſſe locum, ſi velle non liceat, jam ſupra oſtendi-

dimus. Velle autem non licet ea, quæ Deus vel per rectam rationem, vel per revelationem, prohibuit. Hinc quamvis Saulus rex vulneratus adoleſcentem ſupplex rogaſſet, ut ſe gladio transfigeret: tantum tamen abeſt, ut id impune ferret, ut Davides eum, tamquam regicidam confeſſum, confeſtim obtruncari juberet. II. *Sam.* I. 15. 16.

§. CCCC.

Quia porro paciſcimur de iis, quæ nobis ab altero dari fierique jure perfecto cupimus, (§.CCCLXXXVI.) dari autem vel fieri non poſſunt ea, quæ alterius dominio arbitriove ſubjecta ſunt: recte negamus 46) quemquam utiliter promittere res, factave aliena, niſi mandante domino; immo 47] ne proprias quidem res, in quibus jam alteri antiquiore pacto jus aliquod quæſitum eſt. 48) Obligari quidem eum ad omnem diligentiam adhibendam, qui ſe operam daturum promiſit, ut alius det faciatve: *) immo & 49] ad id, quod intereſt, ſi ſe rem alteri confectam daturum, receperit, 50] non autem ei, cui quis rem factumve tertii promiſit, jus eſſe rem illam factumve a tertio exigendi. Vid. Hert. *de obl. alium datur. facturumve.* Effectus pactorum de rebus factisve alienis.

*] Quum enim plus, quam operam ſuam diligentiamque, non promiſerit: nec plus ab eo exigere poterit is, qui ſibi illam pactus eſt. Eſt generatim quoties quis ſibi aliquid ſtipulatus eſt, quod in alterius poteſtate abſolute non eſſe præſcivit, vel præſcire potuit, toties promittens, præſtita omni diligentia: liberatur. Eleganter id obſervat Seneca *de benefic. VII.* 13. *Quædam ejus conditionis ſunt, ut effectum præſtare debeant: quibuſdam pro effe-*

effectus eſt, omnia attentaſſe, ut efficerent. Si omnia fecit, ut ſanaret: peregit medicus partes ſuas. Etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni arte uſus eſt. Laus imperatori, etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt.

§. CCCCI.

Pacta, & pure, & ſub conditione, & ex die vel in diem recte initur non tamen ſub conditione impoſſibili.

Ex eodem, quod datio vel factum, quod promittitur, ab utriuſque conſenſu pendet, (§.CCCLXXXVI.) ſua ſponte ſequitur, 51) ut in paciſcentium arbitrio ſit, PURE, an SUB CONDITIONE, an IN DIEM vel EX DIE paciſci velint, eaſque circumſtantias a paciſcentibus accurate eſſe obſervandas, dum, 52) quod ad conditionem attinet, illa effectum pacti ab incerto eventu vere ſuſpendat, ideſt, dummodo vere ſit CONDITIO. Ex quo patet, 53) id quod ſub *conditione impoſſibili*, quam vacant, promiſſum eſt, non deberi, quum nec hoc additamentum conditionis nomen mereatur, *) & ii, qui, quod fieri non poſſe præſcriverant, promiſerunt ſtipulative ſunt, aut jocati, aut inſaniviſſe, ac priore caſu paciſci noluiſſe, poſteriore non potuiſſe, cenſeantur. (§.CCCXCII. 12.16.)

*) Eſt enim *Conditio* certa quædam circumſtantia, a paciſcentibus expreſſa, a qua pacti effectus ſuſpenditur, tamquam ab incerto eventu. Quum ergo impoſſibilis, quam vocant, conditio non exprimat incertum eventum, ſed, quem non exſtiturum, certiſſimum eſt: ſequitur, ut nec ſuſpendat pacti effectum, adeoque non ſit conditio. Cavillabatur ergo Miltiades, qui Urbis deditionem a

Lem-

Lemniis ex pacto poſtulabat, quod domo profectus, vento Aquilone Lemnum perveniſſet. Nepos *Miltiad. Cap. I. & II.* Lemnii enim Athenas intellexerant: nec aliter Lemniorum verba capere poterat Miltiades, qui eo tempore nuſquam, niſi Athenis, domum habebat. Conditio ergo erat impoſſibilis, quæ, quum exiſtere numquam poſſet, pactum reddebat irritum, maxime quum illuſiſſe Lemnios Miltiadi, & irridentes hoc dixiſſe, adeoque jocatos eſſe, facile intelligere potuiſſe Miltiades.

§. CCCCII.

Quum vero, & quæ rectæ rationi, legibus, boniſque moribus adverſa ſunt, ἐκ τῶν ἀδυνάτων eſſe cenſeantur, (§.CXV. 58) id vero, quod ſub conditione impoſſibili promiſſum eſt, non debeatur, [§. CCCCI. 53.) quin generatim de rebus turpibus paciſci non liceat:(§.CCCXCVIII.40.) inde merito colligimus, 54) turpes etiam inhoneſtaſque conditiones vitiare pactum, *) eumque, 55.) qui ſub hujuſmodi conditione promiſit, illam adimplere non teneri: 56) ſi vero adimpleta ſit, utrumque paciſcentem pœnas merito dare, & promittentem quidem, quod delictum perpetravit, alterum, quod talem ferendo conditionem, pro cauſſa iſtius facinoris morali merito habetur. (§. CXII. 49.) Multo minus ſub turpi.

*) Ex ſingulari ratione Romani conditiones, tum phyſice, tum moraliter impoſſibiles, pro non adſcriptis eſſe voluerunt in ultimis voluntatibus. §. 10. *Inſt. de her. inſt. l. 1. l. 19. D. de condit. inſt. l. 8. & l. 20. D. de condit. & dem.* Quemadmodum enim abſurdum videbatur, teſtatori indulgeri, ut in actu

actu tam gravi & ſerio, heredi illudere, nugaſque agere poſſet: ita nec heredi fraudi eſſe debebat) omiſſio actionis impoſſibilis, in quam numquam conſenſiſſet. (§.CXV. 59.) Et hinc legata accepturi nihilominus ex jure Romano fuiſſent ab Eumolpo honorati, apud Petron. *Sat. Cap. XCI.* ſi vel maxime non adimpleſſent conditionem: *Omnes, qui in teſtamento meo legata habent, præter liberos meos, hac conditione percipient, quæ dedi: ſi corpus meum in partes conciderint, &, adſtante populo, comederint.* At quum ex noſtra ſententia non alias ultimas voluntates agnoſcat jus naturæ, quam quæ per modum pacti fiunt: [§.CCXCI. 5.] nihil obſtat, quo minus, quæ de pactis, ſub impoſſibili vel turpi conditione initis, diximus, [§.CCCCI. & CCCCII.] etiam de ultimis voluntatibus valere debere dicamus: ut adeo abſurda dicenda ſit Thebanorum lex, quæ conditionem adimpleri juſſerat ridiculam, ut heres captator mortuam teſtatricem nudam, & oleo unctam, humeris ſuis efferret,

Scilicet elabi ſi poſſet mortua, credo,
Quo nimium inſtiterat viventi.

Vid. Horat. *Serm. II.* 5.

§. CCCCIII.

An liceat per alios promittere & paciſci?

Quia porro & per modum mandati, & per negotiorum geſtionem, cuivis licet alterius utilitatem promovere, eumque ope ſua juvare, (§.CCCXLVI.) non poſſumus non inferre, 57) perinde eſſe, ſive ipſe quis paciſcatur promittatve, ſive ejus mandato alius. Quum vero negotiorum geſtor tantum ad utiliter gerendum obligatus ſit, (§. CCCXLVIII.) non vero utiliter gerat, qui de alieno liberalis, aliquid ſine conſenſu do-

domini promittit: (§.CCCC. 46.) conſequens eſt, 58) ut liceat quidem negotiorum geſtori alteri ſtipulari, adeoque 59) æquitati naturali parum conveniens videatur regula juris Romani: *neminem poſſe alteri, niſi cujus juri ſubjectus ſit, ſtipulari* : §. 4. *Inſt. de inut. ſtip.* non tamen 60) pro abſente & ignorante promittere, & talis promiſſio dominum plane non obſtringat.

§. CCCCV.

Quæ de pactis dicta, etiam ad contractus pertinent.

Denique quum ineunte hoc capite a nobis obſervatum ſit, inter pacta & contractus jure naturæ nihil eſſe diſcriminis, ſiquidem utrumque negotium utriuſque conſenſu capit ſubſtantiam: (§.CCCLXXXV.) facile patet, 61) omnes regulas, quas hoc capite vidimus, non minus ad contractus, quam ad pacta, pertinere, nec 61) male illum ratiocinari, qui a natura pactorum ad contractuum indolem eruendam ducit argumentum.

CAPUT XV.

Quibus modis obligationes ex contractibus pactiſque ſolvuntur.

§. CCCCVI.

Axiomata generalia de modis ſolvendi

PActa ſumma FIDE & quam religioſiſſime ſervanda eſſe nihilque data FIDE debere eſſe ſanctius, ſupra demonſtrare non meminimus. (§.CCCLXXXVII. ſequ.) FIDES vero hic nobis nihil aliud eſt, quam promiſſionum pactorumque impletio: adeoque ſolvere Cicero *de offic. l. 6.* quamvis parum accu-

obligationem. curate ad grammaticorum regulas, FIDEM *adpellatam*, ait, *quia fiat*, *quod dictum eſt*. Ex quo colligimus, 1) tum demum paciſcentes finem ſuum adſequutos, quando pacti legibus ſatisfactum, idque, quod dictum, factum ſit, 2) ſine autem hoc obtento, qui ex philoſophorum ſententia primum in intentione, & poſtremum in exſequutione eſt, vel ita comparato, ut obtineri numquam poſſit, (§. CCCXCVII. 35.) ipſam quoque obligationem, ex pacto promiſſove natam, ceſſare oportere. *)

*) Jure quidem Romano diſtinguitur inter modos, quibus *Ipſo Jure*, & quibus *Ope Exceptionis* tollitur obligatio. Quoties enim facto aliquo paciſcentium perimitur obligatio, veluti ſolutione, in ſolutum datione, acceptilatione, ceteris: toties *ipſo jure* illa exſpiraſſe; ſi contra propter æquitatem eliditur, *per exceptionem* ſublata dicitur. Quamvis vero nec ocioſam exiſtimemus illam jureconſultorum diſtinctionem, nec eamdem omni ratione deſtitui contendamus: quam in rem præclara ſunt, quæ diſputavit celeberrimus Henr. Coccejus *diſſ. de eo, quod ſit ipſo jure,*) eam tamen ignorare jus naturæ rectamque rationem, facile nobis largientur ii, quibus explorata eſt Romanorum res judiciaria, ratioque, quæ illos ad excogitandam hanc diſtinctionem permovit.

§. CCCCVII.

Modus primus, ſolutio. Quum itaque ceſſet obligatio, ex pacto promiſſove nata, quando pacti legibus ſatisfactum idque: quod dictum, factum eſt: A (§. CCCCVI. 1. 12. conſequens eſt, 3) ut illa

illa ceſſet, facta SOLUTIONE, quippe quæ nihil aliud eſt, quam naturalis præſtatio ejus, quod in obligatione eſt, illi, cui quis ex promiſſo obligatur, facta. Quemadmodum vero 4) ei, cui ſolvendum, perinde eſt, a quo ſibi ſolvatur, dummodo vel rem ipſam quæ debetur, vel, ſi res fungibilis in obligatione ſit, tantumdem accipiat, (§.CCCLXIV. * 3.) quum ita naturaliter illi præſtetur, quod in obligatione eſt: ita ex eadem ratione facile patet, 5) alio ſe ad pacti impletionem offerente, non liberari paciſcentem, ſi quid, quod vicariam, alterius præſtationem non admittit, promiſſum ſit. *)

quo fidei debeatl

*) Id toties contingit, quoties perſonæ qualitas vel induſtria aliquos ad paciſcendum impulit. Hinc ſi Titia ex pacto ſponſalitio obligata eſſet ad nuptias cum Sempronio contrahendas: ea ſane non liberaretur, ſi vel maxime Sulpicia parata eſſet ad pactum pro Titia implendum, quia Sempronius Titiæ qualitates, virtutes, ætatem, formam, frugalitatem, elegit, adeoque ei non perinde eſt, quæ ſibi nubat. Contra commodatario perinde eſt, ſive librum commodatum a commodatario, ſive a tertio quodam, quocum ipſi nihil negotii fuit, recipiat: creditoris quoque non refert, utrum a debitore, an a tertio, etiam ignoto ſibi homine, fortem uſuraſve accipiat: quia utrique hoc modo naturaliter præſtatur, quod in obligatione eſt.

§. CCCCVIII.

Quid, & cui ſolvendu ſit?

Ex eodem principio colligimus, 6) præſtandam eſſe vel eamdem ſpeciem, ſi alteri uſus tantum vel cuſtodia rei non fungibilis con

conceſſa; vel 7] idem genus, ſeu tantumdem, ſi res fungibilis alteri abutenda data ſit. 8) Creditori invito non obtrudendum eſſe aliud pro alio: multoque minus 9) eum cogendum eſſe, ut partem pro toto accipiat, vel 10) tardius, aliove loco, quam legibus contractus cautum eſt, ſolvi ſibi patiatur, *) quia omnibus his caſibus tunc non præſtaretur naturaliter; quod in obligatione eſt. (§.CCCVII. 3.) Præterea ex eodem patet, 11) non alii ſolvendum eſſe, quam creditori, dummodo leges illum ſolutionem accipere patiantur, vel 12] ei, cui ille nomen ceſſit, vel 13) cui ſolvi mandavit, quum alias præſtetur quidem, quod in obligatione eſt: ſed non ei, cui ex promiſſo obligatus eſt, debitor. (§.CCCCVII.3.)

*) Quamvis enim ſæpe debitori aliquid indulgeri jubeat neceſſitas, ſæpe & leges humanitatis ſubigere debeant creditorem, ut aliquid de rigore juris remittat: nos tamen hic de jure loquimur. Hoc pacta & contractus ſumma fide ſervari jubet. *Fides* autem, recte obſervante Cicerone *de offic. II. 24. nulla eſſe poteſt, niſi ſit neceſſaria ſolutio rerum creditorum.*

§. CCCCIX.

Modus ſecundus compenſatio. Deinde, quia ceſſat obligatio ex pacto, quoties ejus legibus ſatisfactum, idque, quod dictum, factum eſt, (§.CCCCVI. 1. 2.) in rebus vero fungibilibus tantumdem pro eodem habetur: (§.CCCLXIV. *3.) conſequens eſt, 14] ut & COMPENSATIONE tollatur obligatio, quippe quæ nihil aliud eſt, quam mutui debiti & crediti, quorum utrumque

que certam æſtimationem habet, inter ſe contributio. *)

] Accedit & alia ratio. Quum enim ei ſolutum eſſe dicamus, qui habet, quod in obligatione eſt, (§.CCCCVII. 3.) is vero, cui res fungibilis debebatur, eam habeat, ſi tantumdem acceperit: (§.CCCLXIII. 3.) ſequitur, ut ei, qui ex hujuſmodi obligatione quovis modo tantumdem accepit, ſolutum eſſe videatut, ac proinde *Compenſatio* nihil aliud ſit, quum ſolutio brevi manu facta. Ut adeo æquiſſimum ſit, compenſationis eumdem eſſe effectum, ac ſolutionis. Quod recte viderunt majores noſtri, dum dicere ſoliti ſunt: *Abrechnen ſey ſo gut, als zahlen.*

§. CCCCX.

Ex ea vero definitione patet, 15) compenſationi non eſſe locum, niſi inter eos, qui ſub mutuo debent, ac proinde 16) fruſtra veluti in ſolutam alteri invito obtrudi, quod nobis a tertio debetur. 17) Compenſationi locum eſſe in rebus fungibilibus, quæ, quum regulariter pretium adfectionis non admittant, certam ſemper habent æſtimationem, non autem 18) compenſari poſſe ſpeciem cum ſpecie, nec 19) diverſum genus cum diverſo genere, nec 20) præſtationes perſonales cum præſtationibus ſimilibus, quia hæc omnia & adfectionem admittunt, & incertæ ſunt æſtimationis. 21) Denique compenſationem quantitatum etiam inæqualium admitti, ad ſummam concurrentem, quamvis & recta ratio videat, 22) ab eo non poſtulari æquum, qui liquidum cum illiquido compenſari velit. *]

Quid circa illam juſtum ſit.

*) Mul-

*] Multo minus ergo recte compenſatur debitum liquidum cum eo, quod alter vi injuſta non fecerit : injuriam, quia hic plane deficit mutua obligatio. Lepida ergo, ſi qua alia, fuit compenſatio, qua creditoribus ſuis ſatisfecit Vitellius apud Dion. Caſſ. *Hiſt. Lib. LXV. p.* 735. Quum enim hi, proficiſcenti in Germaniam, Vitellio injeciſſent manus, eumque vix, dotis fidejuſſoribus, dimiſiſſent: hic, occupato imperio, illos latitantes requiſivit, ſublataſque eſſe compenſatione obligationes, dixit, quin & chirographa ſibi reddi juſſit, interſerens cauſſam, τὴν σωτηρίαν σφίσιν ἐς τὸ ὀφειλόμενον ἀποδεδωκέναι, *ſalutem ſe illis pro credita pecunia reddidiſſe.* Quaſi & id imputare viatori poſſit latro, quod, quum jugulare potuiſſet, incruenta ſpolia detraxerit.

§. CCCCXI.

Tertius modus, condonatio.

Quum porro & illi ſatisfactum ſit, procul dubio, qui nihil a debitore exigere cupit, & quiſque ſe jure ſuo, quod in favorem ſui invectum eſt, recte ſe abdicet: (§. XIII. 19.) conſequens eſt 23) ut & CONDONATIONE vel REMISSIONE quævis ſolvatur obligatio, per quam quippe intelligimus renunciationem creditoris, qua ſe jure ſuo exigendi debitum ultro abdicat. Quumque perinde ſit, ſive quis animi ſententiam verbis, ſive factis, aliiſque ſignis, declaret: (§. CXCV. *) 24) perinde etiam eſſe patet, ſive verbis acceptum quis ferat, ſive factis, veluti redditione, vel combuſtione, vel laceratione chirographi, 25) dummodo de contraria mente, aliove conſilio creditoris, non conſtet, vel 26) chirographum non a credito-

ditore, ſed ab alio injuſſo, vel 27.) caſu fortuito potius, quam voluntate creditoris laceratum combuſtumve eſſe, liquido probari poſſit. *)

*) Sic recte remiſſa ſibi eſſe tributa aliaque debita fiſcalia, dicere poterant Romani, quod eo conſilio chirographa & rationes omnes publice combuſſiſſet Hadrianus Imp. ut hac ſtupenda liberalitate civium Romanorum animos ſibi devinciret. Spartian. *Hadr. Cap. VI.* Abſurde vero idem ſibi perſuaderet debitor, cur ideo chirographum reddidit creditor, ut alia ac meliore forma conciperetur, vel cujus chirographum, orto incendio, conflagravit. Ex quo etiam facile reddideris rationem, cur ſemper iniquiſſimum viſum ſit, populum Romanum, obæratum, *Novas Tabulas* poſtulare, id eſt, a magiſtratibus, vel turbulenti ingenii tribunis, remiſſionem æris alieni flagitare. Ita enim condonatio non proficiſcebatur a creditoribus, ſed a magiſtratibus, de alieno liberalibus, & quorum potius erat jus dicere creditoribus, quam, iis invitis, debitores liberare. Peſſimi rem exempli primum a Sulla repertam, ferunt *Liv. Epit. Lib.* LXXXVIII. Idem deinde Catilinam, idem ipſum populum a Cæſare exſpectaſſe, conſtat, quamvis tunc ſpe ſua exciderint homines turbulentiſſimi. Salluſt. *Catil. Cap.* XXI. Cæſar *de bello civ.* III. 1. Suet. *Jul. Cap.* XLII. Plutarch. *Solon. p.* 86.

§. CCCCXII.

Quum porro unuſquiſque jure ſuo ſe abdicare, & alteri, quod ſibi debet, remittere poſſit: (§. CCCCXI. 23.) ſequitur pro- ſe-

Quaitus, mutuus diſſenſus.

fecto, 27) ut & uterque obligationem bilateralem mutuo conſenſu tollere poſſit, maxime quum *nihil ſit tam naturale, quam eodem modo quidque diſſolvi, quo colligatum eſt. l.35. D. de reg. jur.* 28) Ut tamen is modus ſolvendi obligationem locum non habeat, ſi leges poſitivæ negotium aliquod, ſemel contractum, indiſſolubile eſſe jubeant. Quale hodie ubique inter Chriſtianos eſſe matrimonium, quod olim apud Romanos bona utriuſque gratia impune ſolvebatur, nemo ignorat.

§. CCCCXIII.

An & alterutrius perfidia ſolvatur obligatio?

Quia vero mutuo tantum conſenſu tolli poteſt bilateralis obligatio: [§.CCCCXII, 27.] 29) unius ſane voluntas illam non tollit, adeoque 30) alterutrius partis PERFIDIA non abrumpit obligationem, ceu viſum eſt Grotio *de jure belli & pac.* III. 19. 14. & Puſendorffio *de jure nat. & gent. V.* 11. 9. Nam 31) & ipſe, qui fidem non præſtat, obligatus manet, quum ſe ſua voluntate obligatione exſolvere non poſſit: [*per concl.* 29) & alteri jus eſt; illum ad implendum pactum cogendi; quamvis 32) ſi hic jure ſuo uti nolit, *) procul dubio ceſſet utriuſque obligatio, quippe jam utriuſque conſenſu ſublata. (§.CCCCXII. 27.)

*) Poteſt autem id unuſquiſque, ſi alter pactum adimplere nolit. Omni enim bilaterali negotium tacita ineſt conditio, unum præſtiturum, quod promiſerit, ſi & aliter ex ſua parte pacto ſit ſatisfacturus. [§.CCCLXXIX.] Si ergo hic pacto non ſatisfecit, deficit conditio, a qua ſuſpenſa eſt obligatio: (§.CCCCI.

[§. CCCCI. 52.] adeoque & ipſa alterius obligatio ceſſat.

§. CCCCXIV.

Quandoquidem porro qualemcumque pacto circumſtantiam addere licet, eæque circumſtantiæ a paciſcentibus accurate ſunt obſervandæ: (§. CCCCI. 51.) facile intelligitur, 33) obligatione EX DIE concepta, id quod promiſſum eſt, non prius, quam veniente die, peti poſſe: 34) ſin IN DIEM promiſſum ſit: veniente illo die, obligationem ipſo jure perimi; *] 35] CONDITIONE porro a cujuſventu pacti effectus ſuſpenſus eſt, non exiſtente obligationem ex eadem ratione tolli, 36) niſi quis ad adimplendam conditionem paratus, ab ipſo paciſcentur, vel 37) a tertio, ſine quo adimpleri non potuit, ſit prohibitus.

Quintus & ſextus modus, lapſus temporis, & defectus conditionis.

*] Itaque denuo fori Romani ſubtilitates redolet regula jureconſultorum Romanorum, ex contractu ſtricti juris non poſſe ad tempus deberi, adeoque obligationem hujuſmodi, in certum diem conceptam, perpetuari, niſi quod creditor ultra tempus conſtitutum, aliquid petens exceptione doli mali repelli poſſit. §. 3. *Inſt. de verb. oblig. l.* 4. *pr. D. de ſerv. l.* 44. §. 1. *D. de obl. & act.* Sunt hæ tricæ fori Romanis, quas ſi quis in jure naturæ quæreret, næ iſte mihi magno conatu maximas nugas agere videretur.

§. CCCCXV.

Sunt porro obligationes, quæ contemplatione cujuſdam perſonæ, ejuſque qualitatum, contrahuntur. Hæ ergo quum ita ſint com-

Septimus mors.

comparatæ, ut vicariam præſtationem non admittant: (§.CCCCVII. 5. *) nemo non videt, 38) eas non tranſire poſſe ad heredes & ſucceſſores, adeoque 39) MORTE promittentis exſpirare, quale quid in obligatione deſponſatorum, mandatariorumque obſervamus. Nos autem 40) hunc modum ſolvendi obligationem pertinere ad obligationes reliquas, quæ ex bonis poſſunt adimpleri, 41) quippe quas, tamquam vicariam præſtationem admittentes, & ad heredes tranſferri, æquiſſimum eſſe, jam ſupra demonſtravimus. (§. CCCV. 56.)

§. CCCCXVI.

Octavus, ſtatus mutatio. Eadem eſt ratio, ſi contemplatione certi cujuſdam ſtatus ad aliquid præſtandum ſimus obligati. Perinde enim eſt, ac ſi ſub conditione, ſi duret ille ſtatus, promiſſum eſſet. Quum ergo, deficiente conditione, & obligatio ceſſet: (§.CCCCXIV.35.) ſequitur ſane, 42) ut & mutato ſtatu obligatio, in illo ſtatu unice fundata ceſſet, adeoque 43) qui adminiſtratorio nomine contraxit, finita adminiſtratione, non amplius teneatur. *l. ult. D. de inſtit. act. l. 26. C. de adm. tut.* Quod tamen 44) de ſola obligatione, qua ex pacto vel lege poſitiva oritur, non de illa, quam ipſa naturali ratio hominibus imponit, intelligendum eſſe, facile intelligitur. *)

*] Sic officia ſpecialia, quæ conſul civitati debet, quia ex pacto ſunt, ceſſant, ſimulac ille conſul eſſe deſinit. Sed & officia filiifamilias, quatenus ex lege poſitiva ſunt, ceſſant, ſimul ac filius patria poteſtate exiit. Ex eo enim tempore patri non amplius adqui-

quirit, nec uſumfructum bonorum adventitiorum moribus noſtris debet. At officia, quæ liberis ipſa naturalis ratio imponit, veluti obſequium, reverentia, gratus animus, etiam ſoluta per emancipationem patria poteſtate durant, nec parentibus, quorum e manu exceſſerunt liberi, ſine injuria denegantur.

§. CCCCXVII.

Nonus rei interitus.

Quandoquidem porro obligatio ceſſat, ſi finis ita ſit comparatus, ut obtineri nunquam poſſit: (§. CCCCVI. 2.) fieri non poteſt, 45) quin is, qui ſpeciem promiſerit, illa caſu pereunte, liberetur, niſi forte 46) eam æſtimato, vel 47) tamquam in ſolutum promiſerit, nec 48) prior obligatio per novationem expreſſe ſublata ſit. Præter ea quum neminem excuſet impoſſibilitas, qui in culpa vel mora eſt; (§. CXV. 60.) facile patet, 49) periculum rei promiſſæ ferre, qui in mora vel culpa eſt, adeoque 50) ea omnia, quæ ſupra de periculo rei venditæ diximus, (§. CCCLIII. ſeq.) hic eſſe repetenda.

§. CCCCXVIII.

Decimus, novatio & delegatio.

Denique quum & per alium ſolvere, (§. CCCCVII. 4.) & obligationem alteri remittere, (§. CCCCXI. 23.) & ab ea communi conſenſu diſcedere, novamque introducere liceat, quod poſtremum conventionis genus ſupra *pactum mixtum* vocavimus: (§. CCCLXXXIX.) ſequitur, 51) ut quiſque alteri priorem obligationem remittere, novamque ejus loco recipere poſſit, quod negotium NOVATIONEM, &, ſi de rebus dubiis

& litigioſis contrahatur, TRANSACTIONEM vocamus. 52] Ut creditor debitori & ea lege remittere poſſit debitum, ut pro eo alius, quem ipſe idoneum judicat, ſubſtituatur: quod ſpeciatim vocant DELEGATIONEM. 53] Ut novationem diſertis verbis, vel ſignis evidentiſſimis, 54) delegationem vero, ſimul conſentientibus omnibus, qui ad negotium illud concurrunt, fieri oporteat. Ut denique 55) multum interſit inter *delegationem* & *ceſſionem*, qua creditor actionem adverſus debitorem, hoc etiam inſcio & invito, in alterum transfert.

LI-

LIBER SECUNDUS

JUS GENTIUM.

CAPUT PRIMUM.

De Statu Hominis Naturali, & Sociali.

§. I.

HActenus JUS NATURÆ, quo ſingulorum actiones reguntur, expendimus. Pro ximum eſt, ut, promiſſi memores, etiam JUS GENTIUM, ad principia ſua revocatum, veluti in nucleo exhibeamus. (Lib.I.§.XXIII.) Quum vero JUS GENTIUM ſit ipſum jus naturale, vitæ hominis ſociali, negotiiſque ſocietatem & integrarum gentium adplicatum: (Lib.I.§.XXI. 44.) illius indolem perſpici ſine diſtincta STATUUM & SOCIETATUM notione non poſſe, facile patet. Connexio.

§. II.

STATUS generatim eſt qualitas, per quam res unaquæque limitatur: adeoque qualitates, per quas ipſe homo limitatur; recte vocantur STATUS HOMINIS. Quemadmodum vero jam vires animi & corporis ab ipſo Deo, hominum conditore, jam actiones eorum liberæ per legem limitantur: ita priorem hominum ſtatum PHYSICUM; *) poſteriorem MORALEM adpellamus. Quum itaque jam de jure gentium acturi ſimus, quod in actionibus liberis dirigendis verſatur: nemo Quid ſtatus hominum phyſicus & moralis?

non intelliget, ſtatum hominis non *phyſicum*, ſed *moralem*, directe ad nos pertinere.

*) Si ex limitationibus illis, ab ipſo rerum conditore profectis, eſt, quod alii ſint *maſculi*, alii *feminæ*, alii *corpus recte formatum*, alii *monſtroſum*; alii *validum* & *robuſtum*, alii *languidum* ac *debile*, alii *formoſum*, alii *deforme* acceperunt: aliis *ingenium perſpicax* & *ad omnia factum*; aliis *hebes*, ac *ineptiſſimum*; aliis pœnæ *nullum* contigit. Quæ quidem omnia ad ſtatum hominis *Phyſicum*, quem jureconſulti *naturalem* vocant, pertinere, res ipſa docet. Contra actiones hominis liberæ per leges aliter limitantur, ſi quis ſit *maritus*, quam ſi *in cælibatu* vivat, aliter, ſi *parentis*, aliter ſi *filiifamilias*, aliter, ſi *domini*, aliter ſi *ſervi* perſonam gerat. Quare hæc omnia ad ſtatum hominis *Moralem*, qui jureconſultis *civilis* eſt, referenda ſunt, quamvis paullo latius pateat ſtatus *Moralis*, quam jureconſultorum civilis, ad quem tantum ſtatum *libertatis*, *civitatis*, & *familiæ* referre ſolent.

§. III.

Quid ſtatus naturalis & adventitius? STATUS porro illis MORALIS, ſecundum quem homines quam maxime diſtinguuntur, vel illis connatus eſt, vel ab aliquo ejus facto pendet. Prior vocatur NATURALIS; poſterior ADVENTITIUS. Itaque nobis STATUS NATURALIS eſt qualitas vel conditio, homini ab ipſa natura, ſine facto ejus, impoſita, in qua liberæ ejus actiones, prout id natura illius ſtatus exigit; lege naturali limitantur. STATUS contra ADVENTITIUS qualitas vel conditio, quam homo ſibi facto ſuo eligit, in qua liberæ ejus actiones, prout id ejus ſtatus

tus indoles & conſervatio exigit, lege limitantur. *)

*] Et ex illa limitatione contingit, ut uterque *Status* & jura certa hominibus tribuat, & certa iiſdem officia imponat. Sic ſingularia jura atque officia competunt iis, qui in ſtatu naturali vivunt, alia maritis & uxoribus, alia patribus filiiſque familias, alia dominis ſerviſque, alia civibus. Et hinc eodem redit definitio ſtatus Puſendorffii *de offic. hom. & civ.* II. 1. 1. *Statum in genere eſſe illam conditionem, in qua homines conſtituti intelliguntur ad certum genus actionum obeundum, quem etiam peculiaria fere jura comitantur.*

§. IV.

Non ergo hic 1) ſtatum NATURALEM opponimus ſtatui brutorum, quæ diverſa a brutis natura magis ad *ſtatum phyſicum*, qua *moralem*, pertinet: *)(§. II.) nec 2) ſtatui naturali repugnanti, qualem ſibi ſtatum ſervorum fingebant jureconſulti: §. 2. *Inſt. de jure perſ.* ſed 3) ſtatui ſociali & civili, quippe quorum utrumque facto ſuo ſibi aliiſque imponunt homines, & quorum uterque vere eſt adventitius. (§. III.) Hic vero quales fuerint, jam paullo accuratius, adhibita in conſilium ratione, erit conſiderandum, quum unuſquiſque inde ſit perſpecturus rationem, cur homines plerique, relicto illo ſtatu naturali, ſibi alios, quamvis cum variis moleſtiis conjunctos, adſciverint.

Naturalis ſtatus hic non opponitur ſtatui brutorum, nec contra naturali.

*) Equidem & ex hoc hominum ſtatu, in quo a creatore ſunt conſtituti, dum eos eximia præ ceteris animalia eſſe voluit, officia

quædam elicit Puſendorff. *ibid.* §. III. veluti *quod homo debeat Auctorem ſui agnoſcere, colere, & ipſius opera admirari, ac diverſa plane ratione a brutis vitam ſuam exigere.* Quale quid & Simplicio *ad Epict. Cap. LXXIX. p.* 331. in mente veniſſe videtur, dum precatur Deum, ὑπομνησθῆναι τῆς ἑαυτοῦ εὐγενείας ἧς ἠξιώθημεν παρ' αὐτοῦ, *ut recordari ſe faciat nobilitatis, qua ille nos homines dignatus ſit.* Sed ad hæc omnia ſimiliaque officia non ideo, quod aliquid eximium præ brutis accepimus, ſed ex voluntate Dei O. M. omnis juſtitiæ fonte (Lib. I. §. LXII. 2.) obligamur, ac proinde illa ſupra ex hoc limpidiſſimo fonte a nobis jam ſunt derivata. (Lib. I. §. CXXVI. §. CXLIX.)

§. V.

Obſervavimus jam ſupra, (Lib. I. §.
Eſt LXXXVIII. 52.) omnes homines, quamvis
ille alter altero perfectior imperfectiorque eſſe
ſtatus poſſit, natura tamen ſibi invicem eſſe æqua-
æqua- les. Et quis, quæſo, id in dubium vocet,
lita- quum omnes iiſdem partibus eſſentialibus,
tis. puta mente & corpore, conſtent? Ex eo vero ſequitur, 4) ut ſtatus naturalis ſit ſtatus æqualitatis, ac proinde 5) eorum, qui in illo vivunt, nemo altero vel ſuperior ſit vel inferior, &, quod conſequi inde neceſſe eſt, 6) nec imperio, nec ſubjectioni 7) immo nec ulli dignitatum diſcrimini in illo locus ſit, adeoque recte ſcripſerit Ulpianus: *Quod ad jus naturale attinet, omnes homines æquales ſunt. l. 32. D. de reg. jur.* Addantur *l. 4. D. de juſt. & jur. l. 52. §. 3. D. de accuſat. l. 64. D. de condict. indeb.* *)

*] Mu-

*) Mutuatos hæc jureconſultos eſſe à Stoicis, obſervat Merillius *Obſerv. I.* 15. Et paſſim ſane ſimiles Stoicorum ſententiæ exſtant apud Arrian. *diſſ. Epict.* I. 23. & Senecam *Epiſt. XLVII. & de benef. III.* 22. quas ipſe laudavit Merillius. Enimvero commune potius omnibus philoſophis & poetis fuit hoc principium, quod non potuerunt non adoptare, quicumque naturam hominis paullo attentius ſunt contemplari. Huc ſane pertinet illud Euripidis *in Hecuba v.* 291.

Νόμος δ' ἐν ὑμῖν τοῖν τ' ἐλευθέροις ἴσος
Καὶ τοῖσι δούλοις αἵματος κεῖται πέρι.
Lex enim vobis & liberis æqua
Et de ſervili ſanguine natis lata eſt.

nec non fragmentum Varronis apud Nonium Marcell II. 98. *Natura in humanis omnia ſunt paria*: ut alia aliorum ejuſdem ſententiæ teſtimonia nunc prætermittamus, quorum ſane complura hic accumulare liceret, ſi jam id ageremus.

§. VI.

Cumque in ſtatu naturali, ut inter æquales, nec imperio, nec ſubjectioni locum ſit: (§. V. 6.) conſequens eſt, 8) ut ſtatus naturalis ſit ſtatus libertatis, *) in eoque 9) nec ſubjectioni politicæ, nec, quæ jure gentium introducta eſt, ſervituti locus fuerit. 10) Ut in eo ſtatu exſulare oporteat leges poſitivas humanas, itemque 11) magiſtratus, 12) pœnas, & 13) quidquid ſine alterius præ altero prærogativa poteſtateve intelligi non poteſt. Itemque libertatis.

*) *Libertas* nobis eſt facultate omnis agendi ſuo arbitrio, & in ſuam utilitatem. Ea vel *Politica* ſeu *Civilis* eſt, quando quis ſu-

ſuperiorem non agnoſcit, cujus arbitrio, & in cujus utilitatem quid agere vel omittere teneatur: vel *Juris Gentium*, qua gaudent qui in nullius domini poteſtate ſunt, nec ejus arbitrio & in ejuſdem utilitatem omnia agere coguntur. Priori ergo libertati, quam politicam vocavimus, *Subjectio*; poſteriori, quam juris gentium eſſe diximus, *Servitus* opponitur, addidit illuſtris Thomaſius *in Not. ad Inſt. pag.* 13. tertiam libertatis ſpeciem, puta *Naturalem*, quæ §. 2. *Inſt. de jure perſ.* definitur. Sed quum ea, ipſo fatente viro doctiſſimo. oppoſitum non habeat, & magis ad ſtatum hominis phyſicum, quam moralem referenda ſit: ejus hic nulla habenda erit ratio.

§. VII.

In eo tamen vigere oportuit jus naturæ. Quia vero in ſtatu illo & leges poſitivas humanas, & magiſtratus, & pœnas, ideo exſultare oportebat, quod omnes homines eſſent inter ſe æquales. (§.VI. 10. ſeq.) ea vero ratio non cadit in jus illud ſempiternum, ab ipſo Deo immortali conſtitutum: ſatis patet, 14) hominum actiones & in ſtatu naturali lege naturali regi, 15] eoſque, qui in illo vivunt, non minus, quam nos, qui ſtatus adventitios adſcivimus, ad Deum colendum, eique obtemperandum, 16] ad ſe ipſos amandos, conſervandos, perficiendos, 17) alios denique homines, tamquam ſe ipſos, diligendos, 18] neminem lædendum, 19) ſuum cuique tribuendum, quin & 19) ad omnia humanitatis ac beneficentiæ officia aliis præſtanda eſſe obligatos. *)

*) Habes hic præcipuum argumentum, quo jam ſupra hypotheſin Puſendorffii de ſocie-

tate

tate, juris naturalis fonte ac ſcaturigine, profligavimus (Lib. I. §.LXXV. 27.) Ponit vir doctus, jus naturæ eſſe ex cuſtodia ſocialitatis, ad ſocietatem vere homines ipſa neceſſitate eſſe impulſos. At officia erga Deum & ſeipſum præſtare tenebatur homo etiamſi ſolus in hoc terrarum orbe viveret: aliis quoque hominibus obligatus erat ad omnia officia juſtitiæ, humanitatis, & beneficentiæ præſtanda, etiamſi cum his nullo ſocietatis vinculo fuiſſet conjunctus, ſed quiſque ſuas ſibi res ſeorſum habuiſſet. Quo ergo colore vir doctus ex ſocietate repetere potuit jus, quod maximam partem & ſine ſtatu ſociali inter homines locum fuiſſet habiturum?

§. IX.

Ac proinde in eo ſtatu non fuit jus omnibus in omnes, nec iſte ſtatus fecit ex hominibus bruta.

Ex quo ſimul intelligitur, 20) quam ab ſurde HOBBESIUS omne jus ex pacto derivet, ac proinde 21) hominibus in ſtatu naturali viventibus jus in omnes & omnia tribuat, vel 22) quod perinde eſt, omne jus naturæ ex ſtatu naturali veluti proſcribat, & in ex ſilium agat; (Lib.I. §.LXXIII.) & 23) non minus rationem fugere ſcriptores veteres, dum talem ſibi finxerunt ſtatum naturalem, in quo viventes homines parum diſcreparint a brutis, quippe nullo juris vinculo inter ſe colligati. *)

*) Ita ſtatum naturalem deſcribit Cicero *pro P. Sextio cap.* XLII. *Quis veſtrum ignorat ita naturam rerum tuliſſe, ut quodam tempore homines nondum neque* Naturali, *neque civili* Jure *deſcripto, fuſi per agros ac diſperſi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per cædem ac vulnera eripere aut retinere potuiſſent? Atque inter hanc vi-*

vitam, perpolitam humanitate, & illam immanem, nihil tamen intereſt, quam Jus *atque* Vis. Et Horat. *Serm. I. 3. v. 99. ſequ.*

Quum prorepſerunt primis animalia terris
Mutum & turpe pecus: glandem atque cubilia propter
Unguibus & pugnis, dein fuſtibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ poſt fabricaverat uſus.
Donec verba, quibus voces ſenſuſque notarent,
Nominaque invenere, dehinc abſiſtere bello
Oppida cœperunt munire, & condere Leges,
Ne quis fur eſſet, neu latro, neu quis adulter.

Similia paſſim habent veteres, quæ operoſe colligit Puſendorff. *de jur. nat. & gent.* II. 2. 2. Sed fictio hæc eſt, & quidem parum veroſimilis. Quamvis enim facile largiamur, in ſtatu illo naturali valde obbruteſcere potuiſſe humanum genus, idque in integris gentibus & hodie fieri animadvertamus, & olim factum eſſe, memoriæ prodiderint ſcriptores, veluti de Hunnis Ammianus Marcellin. *Hiſt.* XXXI. 2. inde tamen non ſequitur, ut in ſtatu naturali juris naturæ cognitio & obligatio plane nulla fuerit.

§. X.

In ſtatu naturali omnibus eſt jus belli. Quumque, ubi acriora legum vincula, magiſtratuum poteſtas, & pœnæ exſulant, quod in ſtatu naturali fieri diximus, (§. VI. 10. ſequ.) ibi & oppreſſis nullum, niſi in ſeipſis, præſidium eſſe poſſit: conſequens eſt, 24) ut in ſtatu naturali cuivis ſit jus, omnem vim atque injuriam vi propulſandi, 25) idque, quod alter jure perfecto debebat,

bat, vi extorquendi: non autem 26] alterum cogendi ad officia humanitatis ac beneficentiæ præſtanda,*) (Lib. I. §. LXXXIV. 47.) niſi 27] vel hic ſe ad ea præſtanda pacto ultro obſtrinxiſſet, (Lib. I. §. CCCLXXXVI. 2.) vel 28) extrema neceſſitas aliquem adegiſſet, ut res alienas contrectaret, eaſque in ſuos uſus converteret, (Lib. I. §. CLXX. 75.) 29) maxime ſi talia eſſent officia, quæ ab altero, niſi inhumaniſſimum fuiſſet, ſine aliquo detrimento ſuo potuiſſent præſtari, (Lib. I. §. CCXVI. 4. ſequ.)

*] Non ergo excuſari potuiſſet vis Davidis, quam minabatur Nabali, officia beneficentiæ ſibi deneganti, ſi vel maxime ille in ſtatu naturali vixiſſet. *I. Sam. XXV.* 21. 22. Non enim aliunde obligatus erat Nabal, quantumvis ſtolidiſſimus, ad commeatum Davidi gratis ſubmittendum, quam ex lege gratitudinis. Ad eam vero cogi neminem poſſe, jam ſupra obſervavimus, niſi ingratitudo ſit prægnans & cum injuris conjuncta. (Lib. I. §. CCXXVII. 42. *) Extrema vero neceſſitas vim quidem excuſaſſet, non autem vindictam, quam anhelabat Davides, quum Nabal nondum ei, commeatum auferenti, reſtitiſſet, ſed tantum eum denegaſſet petenti, quod eum jure ſuo facere potuiſſe, maxime de juſtitia cauſſæ non omnino convictum, nemo non intelligit.

§. XI.

Quum denique & in ſtatu naturali ad officia humanitatis ac beneficentiæ cogi nemo poſſet, adeoque ei opus eſſet pactis, qui certus de illorum præſtatione eſſe vellet: (§. X. Præcipue vero in hoc ſtatu

pactis opus erat. (§.X, 26. ſequ.) ſequitur, 30) ut & in ſtatu illo omnia; quæ tum de officio paciſcentium, tum de jure commercii & de contractibus diximus, locum habuerint, vel habere ſaltim potuerint: quin 31) ſæpe homines & illa, quæ jure perfecto deberentur, pactis intervenientibus, a debitoribus ſibi ſtipulari debuerint, adeoque 32) nullum fortius fuerit vinculum, qua homines in iſto ſtatu continerentur, quam pactorum religio, 33) eoque laxato ruptove, ſtatim labaſci ac rumpi oportuerit amicitiam.

§. XII.

An tanta ſit hujus ſtatus miſeria, quanta vulgo jactatur. Quibus poſitis, facile intelligitur, 34) quantumvis ab Hobbeſio, ipſoque Pufendorffio, hic ſtatus, tanquam miſerrimus depingatur, pleraque tamen; quæ in illo deſiderant, ac horrent, non tam ipſi ſtatui, quam hominum malitiæ eſſe tribuenda: 35) ob quædam etiam perperam reprehendi hunc ſtatum, veluti ob ſolitudinem, inopiam, famis, frigoriſque periculum, ruditatem, virium propriarum imbecillitatem, ac bella inter homines perpetua, quum 36) ea omnia in ſtatu naturali non minus, quam in civili, potuiſſent evitari, ſi homines rectam rationem ſequi voluiſſent, *] & 37) in ſtatu civili æque difficulter, ac in naturali evitentur, ſi homines rationem ſequi nolint. Titius *Obſ. ad Puſend. de offic. hom. & civ. II. 1. 9.*

*) *Solitudo* enim non concipi poteſt, niſi inter paucos & brevi tempore. *Inopia*, *fames*, *frigus* non magis premere potuerunt homines in ſtatu naturali, quam in civili, quum nihil

nihil obſtiterit, quo minus & res neceſſarias occuparent, & commercia æque commode, ac in civitatibus, inſtituerent, & nondum nota eſſet illa dignitatum inæqualitas, quæ luxuriam, matrem inopiæ, peperit. *Ruditati* ac ignorantiæ medemur per culturam rectæ rationis. Cur vero rationem non æque excolere potuiſſent homines, in ſtatu naturali, quam in civili, viventes? At plerumque candor vitæque ſimplicitas pro barbaris; adfectatum elegantiæ ſtudium pro cultiore vita venditatur. Præterea quum & hodie *virium propriarum imbecillitati* non aliter medeamur: quam per pacta & fœdera: quidni idem in ſtatu naturali fieri potuiſſet? Denique ſi *bellum* inter ſtatus naturalis incommoda referendum eſt: nihil ſane præcipuum habebit ſtatus civilis, quippe quo factum eſt, ut quum olim ſinguli? cum paucorum periculo vires inter ſe periclitarentur, hodie integræ gentes cum myriadum interita in ſe invicem ſæviant. Eat nunc aliquis, & ſtatum naturalem civili deteriorem eſſe, dicat, quum hic iiſdem quibus ille; ille pœne non iiſdem, quibus hic, incommodis fuerit obnoxius.

§. XIII.

Itaque non eximia quædam ſtatus naturalis miſeria, (§. XII.) ſed partim ſpes majoris ſecuritatis commoditatiſque, partim ipſa hominum malitia efficit, ut in ſocietates coaleſcerent: ceu paullo poſt erit dicendi locus. Quumque in ſtatu naturali non fortius ſit vinculum, quo homines contineantur, quam pacta & conventiones: (§. XI. 33.) conſequens eſt, 38.) ut pactis vel conventio-

Quamobrem homines illi paullatim ſtatum ſocialem

præ- tionibus conſtitutæ ſint ſocietates. Quum-
tule- que pauciores facilius, quam multi, in
rint' unum placitum conſentire ſoleant: 39)
in ſocietates primum ſimpliciores, deinde & in magis compoſitas paullatim coaluiſſe homines, opinabile eſt. *)

*] Idque & ipſa hiſtoria ſacra ſatis confirmat. Primum enim Adamum & Evam in ſocietatem matrimonialem, omnium ſimpliciſſimam, coiiſſe, notum eſt ex *Gen.* II. 22. 23. Inde mox nati liberi: *Geneſ.* IV. I. 2. adeoque exorta eſt nova ſocietas, paullo magis compoſita, inter parentes & liberos. Servi tum concipi non poſſunt, niſi dixeris, protoplaſtos ipſos liberos vel nepotes ſuos in ſervitutem redegiſſe. Immo quum Noachus tantum cum uxore, filiis & nuribus ſervatus in arca legatur: *Geneſ.* VI. 18. probabile ſane eſt, tunc temporis ſaltim pios nondum familias ſervorum aluiſſe: quum contra de Caini poſteris ob locum *Geneſ.* VI. 4. dubitari vix poſſit, quin homines alios oppreſſerint, & in ſervitutem redegerint. Denique & civitatis, ſocietatis omnium maxime compoſitæ, veſtigium jam *Geneſ.* IV. 17. reperimus. Ut adeo certiſſimum videatur a ſocietatibus ſimpliciſſimum progreſſum paullatim factum eſſe ad magis compoſitas, & ab his ad maxime compoſitam, quæ civitatis vel reip. nomine venire ſolet.

§. XIV.

Quid ſocietas, & ſtatus ſocialis.

Et hic quidem per SOCIETATEM intelligimus conſenſum duorum pluriumve in eumdem finem, eademque media, quæ ad finem illum obtinēdum ſunt neceſſaria. Quamdiu

diu ergo ille conſenſus durat, tamdiu durat ſocietas: ſimul ac ii, qui antea in eumdem finem eademque media conſenſerant, ſuum quiſque finem intendit, ſoluta cenſetur illa ſocietas, & res quiſque ſuas ſibi habere incipit. *) unde & STATUS, in quo durante ſocietate vivunt homines, SOCIALIS vocari ſolet.

*) Quod non ita accipi velimus, ac ſi unius diſſenſu ſtatim & pactum, quo inita eſt ſocietas, irritum ſit, quod ſupra jam refellimus: (§. CCCLXXXII. 217.) ſed quod iſte a reliquis non amplius, tanquam ſocius poſſit conſiderari, qui cum reliquis nec in eumdem finem, nec in eadem media conſpirat, eumque animum ſuum ſignis luculentis teſtatur. Hinc manet quidem reliquis ex illa conventione jus, alterum ad ſervanda promiſſa adimplendasque leges conventionis, vel, ſi id fieri non poſſit, ad reſarciendum damnum, præſtandumque, quod intereſt, adigendi: at is non poteſt ſocius amplius dici, cui non amplius competit ſocii definitio, ex quo vinculum illud, quod ſocios continet, tam nefarie abrupit.

§. XV.

Quandoquidem ergo quælibet ſocietas ad certum finem tendit, (§. XIV.) fines vero diverſiſſimi ſunt: ſequitur profecto, 40) ut & ſocietatum eſſe poſſint diverſiſſima genera, adeoque, 41) ſi finis juſtus licituſque ſit, etiam ſocietas JUSTA & LICITA, ſin ille injuſtus ac illicitus, hæc quoque INJUSTA & ILLICITA merito habeatur: (Lib. I. §. CCCXCVIII. 38.) ac proinde turpiſſimæ ſint ſocietates latronum, piratarum, dardanario- **Societates ratione finis diverſiſſimæ.**

nariorum, & ſimiles. 47) Ut ſucietates omnes finibus diſcernantur, *) quumque ex fine de mediis judicandum ſit, 43) jura officiaque ſociorum ex ipſo ſocietatis fine merito ſint æſtimanda,

*] Sic vidimus ſupra contractum ſocietatis, cujus finis erat commune lucrum. (Lib. I. §. CCCLXXIX.) Alius vero eſt finis ſocietatis matrimonialis, aliis parentum & liberorum, alius dominorum & ſervorum, alius denique maxime illius ſocietatis civilis, quam vocamus rempublicam. Quot ergo ſunt fines, totidem diverſas ſocietates, & quot ſocietates, totidem fines eſſe oportet. Huc pertinet inſignis locus, quo Ariſtoteles auſpicatur opus *Politicum* 1. *I.* Ε᾽ πειδ ἡ πᾶσαν κοινωνίαν ἐρῶμεν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες, δῆλον, ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται. *Quia omnem communionem boni alicujus cauſſa conſtitutam videmus: (ejus enim, quod videtur bonum eſſe, gratia omnes omnia agunt,) perſpicuum eſt, omnes bonum aliquod propoſitum habere.*

§. XVI.

Itemque ratione conſenſus vel ultroneæ vel coactæ.

Quumque ſine conſenſu non intelligatur ſocietas: (§. XIV.) hic vero vel ſit ultroneus, vel vi extortus, quem coactum adpellamus, & ratihabitione convaleſcere poſſe, ſupra oſtendimus: (Lib. I. §. CCCXLV. 29.) conſequens eſt, 44) ut & ſocietatum aliæ ſint ULTRONEÆ, aliæ COACTÆ, nec 45.) has ideo ſtatim injuſtas dicendas eſſe, quod earum origo vitioſa fuerit, ſi poſtea ii, qui coacti ſocietati dederunt nomen, expreſſe vel tacite

cite (Lib. I. §. CCCLXXXI. 10.) rem ratam habuerint.)

* Sic rata inter Romanos & Sabinas, interque Benjaminitas & Siloitarum filios *Judic.* XXI. 21. *ſequ.* erat ſocietas matrimonialis, quamvis initium ejuſdem ob vim injuſtam eſſet vitioſum, quia poſtea ipſæ raptæ rem ratam habuerunt, neque dirimi voluerunt, male licet conciliata matrimonia. Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib.* II. p. 210. Sic & coacta plerumque inter dominos & mancipia, bello capta, erat ſocietas: & tamen aliquando dominorum humanitas & manſuetudo efficiebat, ut non inviti ſervirent, idque ſerio dicerent, quod apud Plautum *Cap.* II. *v.* 22. aliquis doloſe ait:

Quamquam non fuit multum modeſta ſervitus:

Nec mi ſecus erat, quam ſi eſſem familiaris filius.

Conf. *Exod. XXI.* 5.

§. XVII.

Præterea quum conſenſus alius ſit expreſſus, alius tacitus, qui ex facto colligitur, qualis eſt etiam patientia: (Lib. I. §. CCCXCI. 10. *] ſequitur, 46) ut & ſocietates vel EXPRESSO, vel TACITO conſenſu ineantur, & 47.) perinde ſit, ac ſi conſenſiſſent, qui poſtea cum aliis in ſocietate vivunt, ad eumdem finem conſilia cogitationeſque ſuas conferunt, mediis quoque iiſdem, ac alii, ad finem illum adſequendum neceſſariis, utuntur. Quin, quum aliquando ex ipſa rei natura, alterum conſenſiſſe judicemus: (Lib. I. §. CCCXCI. 11.) 48.) etiam ex PRÆSUMPTO conſenſu aliquando naſci ſocietatem, ſatis intelligitur. *) Eadem conſenſu vel expreſſo, vel tacito, vel præſumto conſtituuntur.

*) Ta-

*] Talis eſt ſocietas inter parentes & liberos. Tantum enim abeſt, ut hi diſerte conſenſerint in hanc ſocietatem, eo tempore, quo in illam pervenerunt, ut tum ne conſentire quidem potuerint. Et quamvis poſtea rei paullo intelligentiores, conſentire poſſent, ſi vellent: tantum tamen abeſt, ut omnes hunc conſenſum verbis factiſve teſtentur, ut plures diſſentiant, frænaque mordere non dubitent. Nihilominus tamen ideo non dirimitur ſocietas, quia ipſa liberorum educatio hanc ſocietatem requirit, præſumiturque, liberos non nolle poſſe cum parentibus in ſocietate vivere, ſine qua ipſi nec conſervari, nec commode educari poſſet.

§. XVIII.

Aliæ porro ſimplices, aliæ compoſitæ.

Aliquando contingit, ut non ſolum ſinguli homines, ſed & totæ ſocietates eumdem finem intendant, eademque media ſibi ad adſequendum communem finem neceſſaria eſſe, intelligant. Quum ergo conſenſus in communem finem, eademque media ſit ſocietas: (§.XIV.) conſequens eſt, 49) ut non modo ſinguli, ſed & integræ ſocietates, in ſocietatem coire poſſint, adeoque 50) ſocietates ſint vel SIMPLICES, quas homines ſinguli, vel COMPOSITÆ, quas ſocietates ſimpliciores ineunt, quæ tunc tamquam ſocii conſiderantur. Quin 51) ex eadem ratione patet, ſocietates etiam jam tum compoſitas coaleſcere poſſe in majores, & maxime compoſitas, atque 52) ita fieri, ut ſocietates quædam ex multis hominum non milibus ſed myriadibus, conſiſtant: *)

*) Il-

*) Illuſtrat hæc omnia experientiæ. Simpliciſſimæ ſocietates ſunt conjugum, parentum & liberorum, dominorum & ſervorum. Ex his ſocietatibus omnibus, inter ſe conſociatis, naſcitur ſocietas compoſita major, quam vocamus *Familiam*. Ex multis familiis conſociatis *Pagi*, *Vici*, *Urbis*; ex pluribus pagis, vicis, urbibus integræ *Civitates* vel *Reſpublicæ*; ex pluribus rebuſpublicis *Syſtemata Civitatum* vel reſpublicæ Achaicæ exſiſtunt. Vid. Cicer. *de offic.* I. 27. Nimirum ſi minores ſimplicioreſque ſocietates non ſufficiunt fini adſequendo, ex plurium conſociatione maiores & magis compoſitas naſci, neceſſe eſt. Hinc bene obſervat Juſtinus *Hiſt.* I. 1. initio *intra ſuam cuique patriam regna finita eſſe*, idemque teſtantur exempla Chananæorum, Phænicum, Græcorum, Gallorum, Germanorum, Britannorum, quorum provincias olim in plurima regna, pluresque civitates, ſciſſas fuiſſe, ex *Geneſ. XIV. 1. Joſ. XII. 7. Jud. I. 7.* Strabone *Geogr. XVI. p.* 519. aliiſque ſcriptoribus conſtat. Sed paullatim plures civitates, vi oppreſſæ, majorem cum aliis civitatem conſtituere cœperunt: aliæ, imminente a vicinis periculo, fœdere junctæ in ſyſtema aliquod rerumpublicarum minus coaluerunt. Ita Amphictyonum concordia Medorum potentiam concuſſit, & Achajæ res, alioquin ſatis exiguæ, ſolo ſociorum conſenſu valuerunt. Vid. Jo. Henr. Boecler. *de concilio Amphictyonum*.

§. XIX.

Denique qui in unum finem eademque media conſentiunt, vel æquales ſunt, vel inequales. 53) Illi tamquam pares media, ad communem finem adſequendum neceſſaria

Aliæ denique æquales,

ria, communi conſenſu inveniunt, adeoque 54) inde naſcitur ſocietas ÆQUALIS. In his 55) uni pluribuſve id negotii datur, ut de fine mediiſve, ad finem adſequendum neceſſariis, ſoli diſpiciant, & tunc 56) ea ſocietas eſt INÆQUALIS, quam & RECTORIAM vocant. Res ipſa autem & ingenii humani indoles unumquemque convincet, 57) quo major eſt ſocietas, eo minus fieri poſſe, ut tanta ſociorum multitudo media neceſſaria communi conſenſu & ſuffragio inveniat, adeoque, 58) quo major eſt ſocietas, eo magis eam eſſe debere rectoriam ac inæqualem. *)

*) Hinc, experientia docet, quo majora ſunt Imperia eo minus juxta illa conſiſtere libertatem, &, gliſcente nimis imperio, prolatiſque civitatis finibus, ſæpe ipſam neceſſitatem ſubigere homines, libertatis alioquin amantiſſimos, ut adductius regi ſe patiantur. In magna enim, at libera & æquali ſocietate, quia pars major meliorem vincit, non poſſunt non ſæpe prava conſilia capi; fieri etiam vix poteſt, ut non procax libertas civitatem miſceat, ſociique in plures factiones diſtrahantur. Tunc vero *diſcordantis patriæ plerumque non aliud remedium eſt, quam ut ab uno regatur*, ceu de republica Romana, jam ab Auguſto occupata, judicabant prudentiores apud Tacit. *Annal.* I. 9.

§. XX.

Omnis ſocietas eſt una perſona moralis.

Ceterum cujuſcumque generis ſit ſocietas, ex ipſa definitione patet, eam ad adſequendum eumdem finem, eademque adhibenda media, eſſe comparatam. (§. XIV.)

Quum

Quum vero conſentire in eum dem finem, eademque media non poſſint, niſi qui idem volunt, nec idem velle poſſint, niſi qui finem bonum, mediaque fini accommodata eſſe, intelligunt: (Lib. I. §. XXXII. 8.) conſequens eſt, 59) ut ſingulorum ſocietatum concipienda ſit una voluntas, unuſque intellectus, adeoque 60) ſingulæ veluti unam perſonam, quam ad differentiam ſuppoſitorum phyſicorum *moralem* vocamus, conſtituant. *)

*] Sic Cicero *de Offic. I.* 17. obſervat, per omnem amicitiam, adeoque & ſocietatem, *ex pluribus fieri unum*, idque ideo, quod omnes *unum & idem ſentiant*. Add. *Catilin. IV.* 7. At luculentiſſime Apulejus *de habit. doctr. Plat. Lib. II. p.* 25. *Civitatem eſſe*, ait, *conjunctionem inter ſe hominum plurimorum, in quibus ſint regentes alii, alii deteriores, conjuncti inter ſe concordia, atque inde ſibi opem atque auxilium deferentes, iiſdem legibus, rectis tamen officia ſua temperantes, unamque civitatem iiſdem moribus illam futuram, &* Eadem Velle *atque* Eadem Nolle *incolarum mentes adſueverunt*. Ceterum naturam perſonæ moralis diſces ex Senecæ *Epiſt. CII.* itemque ex *l.* 30. *D. de uſurpat. & uſucap.*

§. XXI.

Si vero unaquæque civitas veluti unam perſonam conſtituit; (§. XX. 60.) conſequens eſt, 61.]ut & iiſdem legibus, ac homines ſinguli, vel perſonæ phyſicæ, regantur, *) adeoque 62) officia omnia, quæ jus naturæ hominibus ſingulis præſcribit, a ſocietatibus quo- Ergo eadem ſocietatum jura & obligationes

ſunt acquoque, tum majoribus, tum minoribus: religioſe ſint obſervanda. 63) Ut contra, quæ perſonis ſingulis competunt, jure etiam ſocietatibus competant, & ſocii res juraque, quæ ad ſocietatem pertinent, communia habeant; immo 64) & adfectiones perſonarum & corporum non incommode tribuantur ſocietatibus, adeoque 65) illæ eleganti ſatis metaphora & VIVERE, & ÆGROTARE, immo & MORI & INTERIRE dicantur. Vid. Koehler. *Spec. jur. gent. I, §. XX. ſequ.*

ſingulorum hominum.

*) Hoc ipſo confirmatur, quod jam ſupra oſtendimus, *Jus Gentium* nihil aliud eſſe, quam ipſum jus naturæ vitæ hominis ſociali, negotiiſque ſocietatum & integrarum gentium adplicatum. (Lib. I. §. XXI. 44.) Et recte jus gentium *jus naturale ſocietatum* vocat laudatus Koehler. *ibid.* §. XXXIV. Ex quo ſimul patet, quam male ii ſubducant rationes, qui ſocietates majores, veluti imperia & re p. ab obligatione juris naturalis veluti abſolvunt, omniaque juſta putant imperantibus, quæ illis vel reip. conducant. Unde merito exſecrandum illud Cæſaris apud Ciceronem *de offic.* III. 21.

Si violandum eſt jus, regnandi gratia
Violandum eſt, aliis rebus pietatem colas.

Plura de peſtilentiſſimo hoc pſeudopoliticorum principio dixit Hert. *Polit. pæd.* §. XIII. *p.* 22. *ſequ.*

§. XXII.

Sociorum obligatio ratio-

Ex eodem principio merito colligimus, 66) unumquemque ſocium obligatum eſſe ad actiones ſuas communi ſocietatis fini attemperandas, adeoque 67) illum injuriam face-

facere ſociis, qui ex eorum incommodo fru-ctum capit, vel 68) aliquid agit, quod fini ſocietatis adverſatur, vel 69) reliquos ſocios lædit, ac proinde nec injuriam illi fieri, ſi & ad reſarciendum damnum, & 70) ad officia ſocii in poſterum accuratius obſervanda, malo quodam paſſionis, quod pœnam vocant, adigatur. (Lib.I.§.CCXI.120.) Denique 71) non poſſe vitio verti ſocio, ſi vel ſocium, tam male conciliatum, a ſe ſegreget, vel 72) ipſe excedat ſocietate in qua nec finis communis, nec mediorum, ad hunc finem neceſſariorum, ratio habetur. ne ſocietatis, & jus ratione ſociorum.

§. XXIII.

Denique ex eodem principio patet, 73) ſocietatem quidem NEMINEM LÆDERE, & 74) SUUM CUIQUE TRIBUERE; non tamen 75) alterius privati, vel alterius ſocietatis, utilitatem ſuæ anteponere debere. Quum enim quælibet ſocietas unam perſonam moralem conſtituat, (§. XX. 60.) eique idem jus, quod ſingulis perſonis phyſicis competat, (§.XXI.63.) nulla autem perſona phyſica alteram magis, quam ſeipſam amare, (Lib. I. §. XCIV. 65.) vel ei officia humanitatis, quæ ſibi, vel amicis, noxia futura ſint, præſtare teneatur: (Lib. I. §. CCXVIII.13.) etiam ſocietas alteri hujuſmodi officia cum detrimento ſuo præſtare, vel utilitatem alienam propriæ anteponere, non tenetur.*) Ratione aliorum.

*] Ita inhumanos non dixeris unius ſocietatis mercatoriæ contribules, ſi alteri ſocietati, vel privato, monopolium concedere nolint. Id enim cum manifeſto totius ſocietatis ſuæ detrimento eſſet conjunctum.

Nec quiſquam juſtum piumque bellum geſſiſſe dixerit Cimbros, Teutones, Helvetios, qui novas quæſituri ſedes, quaſi jure quodam ſuo poſtulabant, ut Romani illis loco cederent, certoſque terræ tractus, quos ipſi occuparent, adſignarent. Id enim ſine maximo propriæ reip. detrimento illis concedere non poterant Romani. *Quas enim terras daret populus, agrariis legibus intra ſe dimicaturus?* inquit Florus III. 3. Et Tencteris atque Uſipetibus, ſimilia petentibus, recte reſpondit Cæſar: *Nullos in Gallia vacare agros, qui dari tantæ præſertim multitudini ſine injuria poſſint.* Cæſar *de bello Gall.* IV. 8.

§. XXIV.

Ratione ſocietatum majorum. Similiter demonſtrari poteſt, 76) in compoſitis ſocietatibus minorum utilitatem majorum fini non repugnare, immo eamdem cedere debere utilitati majorum. Quia enim minores ſocietates tunc conſiderantur tamquam ſinguli ſocii, (§. XXII. 50.) ſocii vero ſinguli in unum eumdem finem communem eademque media conſentire, (§. XIV.) nec propriam utilitatem fini communi ſocietatis anteponere tenentur: (§. XXII. 66.) etiam minores ſocietates, quæ in majorem, magiſque compoſitam ſocietatem coaluerunt, nihil, quod majori illi ſocietati manifeſto refragetur, agere, ſalva juſtitia, poſſunt. *)

*) Sic familiæ non parum prodeſſet immunitas a tributis & muneribus quibuſcumque perſonalibus. At quia hæc utilitas ſocietatis ſimplicioris cum detrimento majoris, puta reipublicæ, eſſet conjuncta; nemo hujus

jus rectores dixerit injuriam facere familiæ, ſi immunitatem flagitanti repulſam det: quum contra reprehenſionem prudentum procul dubio incurrant principes & magiſtratus, qui ſingulis hominibus familiiſve conſulturi, nervos reip. incidere non dubitant. Hinc quum Nero dubitaret, an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret: *impetum ejus attinuere ſenatores*, Diſſolutionem Imperii *dicendo*, *ſi fructus*, *quibus reſpublica ſuſtineretur*, *deminuerentur*. Tacit. *Annal.* XIII. 50.

§. XXV.

De officiis ſociorum axiomata generalia.

Poſtremo quum in ſocietatibus ſociorum omnium officia ex ipſo cujuſque ſocietatis fine æſtimanda ſint, (§. XV. 43) ſatis patet, 77) eſſe hanc veluti omnium legum, quibus ſocietates continentur, ſummam: AD OMNIA EA AGENDA OBSTRICTOS ESSE SOCIOS SINE QUIBUS FINIS, QUEM SOCIETAS INTENDIT, OBTINERI NEQUEAT: contra 78) EA OMNIA, QUÆ FINI SOCIETATIS ADVERSENTUR, OMITTENDA ESSE: adeoque 79) recte dici, ſocietatis cujuſque ſalutem ſupremam ſociorum legem eſſe debere.

CAPUT II.

De officiis ſocietatis conjugalis obſervandis.

§. XXVI.

Conjugium

VElle Deum, ut genus humanum propagetur, eorumque numerus, qui quotidie

Eſt ſocietas licita, & ſimpliciſſima.

tidie debitum naturæ reddunt, nova prole ſuppleatur, *) vel inde patet, quod alias finis, quem ille in producendo genere humano intendit, non obtineretur. (Lib. I. §. LXXVII. 31.) Qui ergo illum finem ob oculos habent, finem bonum intendunt, ſimulque media, per quæ ille finis obtineri poteſt, adhibere tenentur. Quum vero obtineri finis ille non poſſit niſi maſculus & femina in concubitum conſentiant: conſequens eſt, 1) ut conjugium ſit ſocietas, (§. XIV.) eaque, 2) quia ad finem bonum & Deo gratum comparata eſt, licita & honeſta, (§. XV. 41.) & 3) quia ex pauciſſimis hominibus diverſi ſexus conſtat, ſimpliciſſima dicenda ſit. [§. XVIII. 50.)

*) Hinc Græci ſocietatem conjugalem recte vocarunt τὴν ςοιχειωδεςάτην τῶν κοινωνιῶν, *exordialem reliquarum ſocietatem*, & quaſi quoddam generis humani ſeminarium, quia ſine ea genus humanum fuiſſet *unius ætatis*, uti de populo Romano ab uxoribus deſtituto loquitur Florus *Hiſt. l.* 1. Rem plane φιλοσοφικῶς expreſſit Seneca tragœdus *in Hippolyto v.* 466.

Providit ille maximus mundi parens,
Quum tam rapaces cerneret fati manus,
Ut damna ſemper ſobole repararet noſta.
Excedat, agedum, rebus humanis Venus,
Quæ ſupplet ac reſtituit exhauſtum genus,
Orbis jacebit ſquallido turpis ſitu.

Et paucis interjectis *v.* 478.

Cælibem vitam probet
Sterilis juventus: hoc erit, quidquid vides,
Unius ævi turba, & in ſemet ruet.

§. XXVII.

Ejus

Quum tamen finis Dei, tanquam auctoris

ris humani generis, non ſolum in eo conſi- ſtat, ut homines exſiſtant, ſed & ut veræ felicitatis ſint participes: (Lib.I.§.LXXVII. 31.) ſequitur, 4) ut non ſolum procreanda, ſed & ita educanda ſit ſoboles, ne potius in utilia terræ pondera, quam in idonea membra humani generis, adoleſcat. Quumque officium iſtud educandi ſobolem nemini incumbere poſſit, quam parentibus, quibus ipſe Deus ideo tenerrimum ejus amorem impreſſit: *) merito inde colligimus, 5) eos non modo procreationem ſobolis, verum etiam commodam ejuſdem educationem tamquam finem matrimonii, ſibi ob oculos ponere debere, adeoque 6) genuinum conjugii finem eſſe PROCREATIONEM COMMODAMQUE EDUCATIONEM SOBOLIS.

finis non modo procreatio, ſed & educatio ſobolis.

*) Adeo *ipſe naturalis ſtimulus parentes ad liberorum ſuorum educationem hortatur*, obſervante Juſtiniano *l. un. §. 5. C. de rei uxor. act.* immo non homines tantum, ſed & ipſa bruta animalia, quæ curam fœtus non abjicere, prius animadvertimus, quam ipſe victum quærere, ſeque adverſus aliorum animalium injurias defendere poſſit. Quum ergo Deus, tamquam ens ſapientiſſimum, nihil omnino fruſtra faciat, & hic inſtinctus quem in hominibus brutiſque deprehendimus non alium finem habere poſſit, quam ut illo parantes ad educandam curandamque ſobolem impellantur: illam curam nobis demandare voluiſſe Deum, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Recte erga Euripides *in Medea v.* 1098.

Οἷσι δ' ἐν τέκνων ἐςὶν ἐν οἴκοις,
Γλυκερὸν βλάςημ', ἐσορῶ μελέτῃ

Καταπτρυχομένους τὸν ἅπαντα χρόνον.
Πρῶτον μὲν, ὅπως θρέψωσι καλῶς,
Βίοτον θ' ὁπόθεν λείψουσι τέκνοις.
Sed quibus in ædibus eſt liberorum
Dulce germen, eos, video, curis
Confici omni tempore:
Primum quidem quo pacto illos bene educent,
Et unde victum relinquant liberis.

§. XXVIII.

Definitio conjugii, deque ea axiomata.

Itaque CONJUGIUM eſt ſocietas ſimplex perſonarum diverſi ſexus, procreandæ educandæque ſobolis cauſſa inita. Ex eaque definitione patet, 7) nuptias contrahi non poſſe ſine perſonarum utriuſque ſexus conſenſu. (§. XIV.) 8) Ad ea omnia obſtrictos eſſe conjuges, ſine quibus procreatio commodaque educatio ſobolis obtineri nequit, * 9) eaque omnia omittenda, quæ huic conjugii fini adverſantur. (§. XXV. 76. 77.)

*) Sane enim aliquando ſatius eſſet, non procreare liberos, quam procreatos male educare. Leve hoc generis humani diſpendium eſt, ſi non omnibus annis idem ſit proventus hominum. At maximum ſæpe detrimentum illud capit ex uno vel altero homine, nato in generis ſui dedecus, quia inſtitutione bona, commodaque educatione caruit. Quam infelix fuit humanum genus, quod uno Nerone fuit numeroſus? Recte & graviter Juvenal. *Sat. XIV. v. 70.*

Gratum eſt, quod patriæ civem populoque dediſti,
Si facis, ut patriæ ſit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum & pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus hunc tu

Mori-

Moribus inſtituas.
Add. Senec. *de Benefic.* III. 30.

§. XXIX.

Nuptias faciunt conſentientes.

Quia ergo nuptiæ ſine conſenſu contrahi non poſſunt: (XXVIII.) facile patet, 10) ratas non eſſe nuptias inter raptorem & raptam, (Lib. I. §. CIX. 43.) niſi vi rapta ex poſt facto ultro conſenſerit: *) (§. XVI.) nec magis 11) eas conſiſtere, ſi alterutri vis atrocior facta, (ibid.) vel 12) dolo malo aliquis implicatus ſit nuptiis a quibus, ſi abſuiſſet dolus, omnino abhorruiſſet. (Lib. I. §. LVII. 53.) Quamvis vero conſenſus hic conjugum nuptialis omnino ſit neceſſarius: quia tamen ſocietas non eſt, ubi quis in finem tantum, non item in media, conſenſit, 13) ſolum conſenſum in finem futurum jure naturæ nondum efficere nuptias, ſed 14) conſenſum præſentem in ipſam communicationem corporum requiri, arbitramur.

*) Dummodo vera antea vis adhibita fuerit. Sæpe enim olim vim gratam experiebantur virgines, non quod nollent alicui nubere, ſed ne velle, & ruere in virorum amplexus viderentur. Morem hunc jam antiquiſſimis temporibus inoleviſſe, teſtatur Romulus apud Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom.* II. p. 100. ubi apud Sabinas raptum, ſuo imperio factum, ita excuſat: οὐκ ἐφ' ὕβρει τὴν ἁρπαγὴν, ἀλλ' ἐπὶ γάμῳ γενομένην ἑλληνικόν τε καὶ ἀρχαῖον ἀποφαίνων τὸ ἔθος, καὶ τρόπον συμπάντων καθ' οὓς συνάπτονται γάμοι ταῖς γυναιξὶν ἐπιφανέστατον. *Raptum, hunc non ad contumeliam, ſed ad conjugium pertinere morem hunc*

Græcorum eſſe antiquiſſimum , & qui maximum decus adferat expetitis ad nuptias mulieribus. Idem & aliarum gentium moribus probatum eſſe, novimus, quaſi honeſtius eſſet, virginem rapi, quam ultro in manum viri convenire. Hanc vero vim, mulieribus male repugnantibus illatam non adverſari conſenſui, facile unuſquiſque animadvertit.

§. XXX.

Quæ differentia ſit conſenſus ſponſalitii & nuptiali?

Ex quo ſimul patet, 15) conſenſum in futuras nuptias potius SPONSALIORUM, quam CONJUGII, nomine venire, adeoque 16] ſubtiliorem eſſe canoniſtarum diſtinctiunculam inter ſponſalia DE PRÆSENTI & DE FUTURO, quam ut ea ex recta ratione poſſit defendi. Quia tamen ſponſalia ſunt pactum, pactaque omnia jure naturæ perfecte obligant: (Lib. I. §. CCCLXXXVII. ſequ.) nemo dubitaverit, 17) quin & ſponſalia ſint adimplenda, *) niſi 18) ea, quibus & alia pacta vitiari obſervavimus, (Lib. I. §. CCCXCII. ſequ.) vel animorum diſſimilitudo, vel aliæ juſtæ cauſſæ, dirimi potius hoc pactum, quam per male conciliatum infeliciſſimis auſpiciis jungi, ſuadeant.

*] Mira ergo diſpoſitio juris Romanorum, ut ſponſalibus neutra pars perfecte obligetur. Quum enim reliqui Latini inde ſaltim actionem ex ſponſu darent, ad id, quod intereſſet, pactum hoc non fuiſſe ſervatum: Gell. *Noct. Att. IV.* 4. Romani quemque ſuo arbitrio & impune renunciare conditioni, ſtatuebant. *l.* 1. *C. de ſponſal. l.* 2. *C. de repud.* Sed cum ipſi, conjugibus ſumma eſſet divertendi libertas; fieri vix poterat, ut vin-

vinculum, quod ſponſum ſponſamque continet, firmius exiſtimarent: ac proinde non potuerunt non & repudia apud eos eſſe liberrima.

§. XXXI.

Habilitas conjugium ratione ætatis.

Quumque finis matrimonii ſit procreatio commodaque educatio ſobolis, (§.XXVII. 6) eaque omnia, ſine quibus hic finis obtineri non poteſt, facienda, quæ illi adverſantur, omittenda ſint: (§.XXVIII.8.9.) ſequitur ſane, 19] ut, qui ad nuptias adpellent animum, ea ætate eſſe debeant, ut ſperari poſſit, eos & procreationi ſobolis, & ejuſdem educationi ſufficere, & hinc 20) merito arcendi ſint infantes: immo 21) & adoleſcentes, quorum nondum eſt vel tantus vigor, ut genus humanum nova vegetaque ſobole augere, *] vel tanta virtus & prudentia, ut & alimenta uxori liberiſque parare, & eorum actiones, pro eo, ac decet, regere poſſint. *)

*] Hinc ea in re pleroſque legislatores prudentia ſuperavit Lycurgus. Quum enim is vulgo juvenum ac juvencularum nuptias quam maxime probari, animadverteret: ipſe teſte Xenophonte *de rep. Laced. Cap.* 1. §.6. *ἀποπαύσας τοῦ ὁπότε βούλοιντο ἕκαστοι γυναῖκα ἄγεσθαι· ἔταξεν, ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τοὺς γάμους ποιεῖσθαι, καὶ τοῦτο συμφέρον τῇ εὐγονίᾳ νομίζων, poteſtate ademta, ne quivis uxores ducerent, quum ipſis lubitum eſſet, juſſit, ut, dum vigerent corpora, matrimonia contraherent: idque non minus ad rectam procreandi rationem conducere putabat.* Deinde quum plerique parentes ad procreandam,

quam educandam ſobolem ſint aptiores : Lycurgus hanc curam publicam eſſe voluit, omnibuſque Laconum adoleſcentibus præfecit: *ἄνδρα ἐξ ὧνπερ αἱ μέγισαι ἀγχαίκαθ ἵςανται ὃς δὴ καὶ παιδονόμος καλεῖται τοῦτον δ' κυριον ἐποίησε καὶ ἀθροίζειν τοὺς παῖδας, καὶ ἐπισκοποῦντα, εἴ τις ῥαδιουργοίη, ἰσχυρῶς κολάζειν*, *virum ex illorum numero, qui ſummos magiſtratus obeunt, cui pædonomi eſt inditum nomen, cuique plenam poteſtatem colligendi pueros conceſſit, & eoſdem puniendi graviter, inſpectanti, an quis nequiter agat. ibid. Cap. II. §. 2.* Digna profecto res, quam non negligerent aliæ reſpublicæ.

§. XXXII.

An & ſenes nuptias recte contrahant ?

Ex quo facile intellectu eſt, quid judicandum ſit de ſenum nuptiis. Quemadmodum enim 22) ob indiſſolubilitatem hujus ſocietatis, de qua paulo poſt dicendi locus erit, non divellendi ſunt conjuges, qui in illo ſtatu conſenuerunt, 23) tolerandumque etiam videtur matrimonium viri declivioris ætatis, ſed adhuc vegeti, cum muliere juvene, quum adhuc ſperare liceat, par illud finem matrimonii adſequuturum : ita 24] nemo ſanus probaverit nuptias ſenis cum ſene, vel 25) adoleſcentuli cum anu effœta ac decrepita, quale par male compoſitum ſine turpiſſima impudicitia nec in media matrimonii conſentire poteſt. *]

*) Quid enim turpius, quid impudentius fingi poteſt femina, quæ, *quum ſint tres capilli, quatuorque dentes, gaudet octoginta nupturire poſt mortes, virumque demens. cineri-*

neribus ſuis quærit prurire? uti loquitur Martial. *Epigr.* III. 29. Tolerantur in civitatibus hujuſmodi nuptiæ, quæ nuptiarum nomen vix tuentur, quia, judice Quinctiliano *Declam. CCCVI. quædam & nubendi impudicitia eſt*. Eleganter, uti ſolet, de hujuſmodi matrimonio Pufendorffius *de jure nat. & gent. VI.* 1. 25. *Quæ matrimonia fortaſſe non incommode vocare poſſis* Honoraria: *eo ſenſu, quo honorarii quandoque dicuntur, quibus titulus muneris ſine functione datur. Apud Suetonium Ner. Cap. XXXV. uxoria ornamenta vocantur, eo ſenſu, quo triumphalia ornamenta dici ſueverunt.*

§. XXXIII.

Multo minus ergo 26) iis permittendum eſt matrimonium, quos vel ipſa natura, vel 27) hominum malitia, potentia procreandi ſobolem privavit, adeoque 28) impudiciſſimæ ſunt non modo eunuchorum, ſed & ſpadonum nuptiæ, quamvis eas exemplis non carere, ſatis conſtet, *) niſi 29) occulta & incerta ſit maſculi impotentia ſterilitaſve feminæ, nec omnis ſpes curationis evanuerit, alterque conjux hoc Catone contentus eſſe, & meliora ſperare, velit. **An ſpadones & eunuchi?**

*) Abſurda ergo matrimonia ſpadonum apud Ægyptios, de quibus Grot. *ad Deut. XXII.* 2. Abſurda itidem eunuchorum apud Turcas, de quibus Ricaut *dans l'etat preſent de l'empire Otom n. II.* 21. Et tamen inter ipſos Chriſtianos, quod mireris, diſceptatum novimus, licitumne ſit caſtrato uxorem ducere? Qua de quæſtione ſingularis exſtat libellus Hieronymi Delphini *de eunuchi conjugio*, quod ipſe lepide vocat **die Capaunen heyrath*, recu-

recuſus *Jenæ* MDCCXXXVII. Id vero merito retuleris inter portenta ſæculi, de quibus jam ſua ætate Juvenalis *Sat. I. v.* 22.

Quum tener uxorem ducat ſpado, Mævia Tuſcum.
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma:
Difficile eſt, ſatyram non ſcribere.

§. XXXIV.

An omnes natura habiles obligati ſint ad matrimonium? Quamvis vero ex eodem principio recte colligere liceat, 30) eos easve, qui quæve obtinendo matrimonii fini ſe ſatis idoneos idoneasve eſſe animadvertunt, recte & ordine facere, ſi matrimonium contrahant: non tamen 31) talis eſt obligatio ad ineundum matrimonium, ut is contra jus naturæ egiſſe videatur, qui caſtum cælibatum inauſpicato præferre matrimonio ſtatuit. *) Quum enim nemini imputanda ſit omiſſio actionis, ſi agendi defuerit occaſio. (Lib. I. §. CXIV. 56.) & ſæpe contingat, ut tum res ipſa, tum tempus, locus aliæque circumſtantiæ turbent conſilium contrahendi matrimonium, adeoque illud ineundi deſit occaſio: vitio ſane tunc ei verti non poteſt cælibatus, cui divina providentia conditionem honeſtam non obtulit.

*) Eſt hæc ſententia Judæorum, quam ex eorum magiſtris pluribus deſcribit Jo. Selden. *jur. nat. & gent. ſecund. diſcipl. Hebr. V.* 3. Neque enim illud recte probant ex loco *Geneſ. I.* 38. qui non legem, ſed benedictionem divinam, comprehenbit. Et abſurdum eſt, illos, qui cælibatum ex juſta cauſſa præferunt matrimonio, coargui, quod ge-
ne-

neri humano male conſulant, quaſi ideo interiturum ſit genus humanum, ſi unus vel alter ex juſta cauſſa ad nuptias non adpellat animum. Hinc parum memores præceptorum Paulli Apoſtoli, 1. *Corint. VII.* eſſe videntur ii, qui ex Chriſtianis pedibus in illam Judæorum ſententiam ire non dubitant.

§. XXXV.

Ad id tam certum eſt, quam quod certiſſimum. quum medium ſit propter finem adeoque concubitus propter procreationem, educationemque liberorum: omniaque, quæ huci fini adverſantur ſint omittenda, (§ XXVIII. 9.) 32.) graviter peccare omnes, qui medio illo, quod Deus ad certum fi nem deſtinavit, abutuntur ad explendam tantum libidinem, adeoque 33) omnem nefandam Venerem, quam ſcire non proficit 34) omnia adulteria & 35) ſtupra, 36) omnes furtivos amores, qui inſuper cum maxima aliorum injuria conjuncti ſunt, denique 37) omnes fœdas pollutiones æque, ac 38) quæſtum nefandum & 39) lenocinium rectæ rationi omnino adverſari neque adeo 40) aliud eſſe propagandi ſupplendique generis humani legitimum medium, præter ſocietatem conjugalem, quam adhuc deſcripſimus. *)

Extra matrimonium vetitum omne genus libidinis.

*) Omnes enim hæ impuriſſimæ commixtiones non fiunt procreandæ ſobolis cauſſa, ſed ii, qui his libidinibus indulgent, potius hunc finem, quantum in ipſis eſt, impedire ſtudent. Et ſi vel maxime natura hoc pravum illorum conſilium alio vertit,

ut

ut ſoboles, etiam invitis parentibus, naſcatur: his tamen alter finis, puta educatio ejuſdem, minime omnium ob oculos eſt, & maxime patri, qui prolem, tamquam incertam & vulgo quæſitam, plerumque negligit. Ex quo deinde plerumque ſequitur, ut infeliciſſimi hi liberi ad omne ſcelus adoleſcant, & generi humano oneri potius ſint, quam ornamento. Quod cum omnino prohibendum ſit: facile patet, non injuſte agere magiſtratus, qui & adulteros & ſtupratores ad ſuppeditanda liberis alimenta; & hos, ſi feminas, injecta ſpe matrimonii, ad ſtuprum pellexerint, etiam ad ducendas ſtupratas adigunt.

§. XXXVI.

An πολυανδρία & communio uxorum ſit licita?

Ob eamdem cauſſam 41) *πολυανδρίαν*, id eſt, unius feminæ cum pluribus viris conjunctionem, rectæ rationi omnino refragari, adeoque & 42) communionem uxorum, quam in republica ſua Platonem civibus permiſiſſe, ajunt, plane eſſe reprobandam, liquet. Ariſtot. *Polit. II.* 2. Quum enim utroque caſu incerta futura ſit paterna prolis origo, eaque incertitudo commodam liberorum educationem vel maxime impediat. (§. XXXV. *) tantum abeſt, ut fœdas has commixtiones probet recta ratio, ut ne ii quidem populi, quos aliquin *πολυγυνίαν*, id eſt, unius viri cum pluribus uxoribus conjugium, permiſiſſe conſtat, ulli feminæ facultatem dederint, cum pluribus maritis uno eodemque tempore in manum conveniendi. *)

*) Non igitur acutius Papirius Prætextatus elu-

eludere potuiſſet curioſitatem matris, quid rei magnæ in ſenatu eo die conſultatum eſſet, paullo compreſſius ac violentius ſciſcitantis, quam dum actum in ſenatu dixit: *utrum videretur utilius magiſque e republica eſſe, unuſque ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta eſſet?* Quum enim nulli in mentem veniſſet, alterutrum legibus permittendum eſſe: matronæ Romanæ, a marte Prætextati de periculo monitæ, poſtero die nudare animi ſententiam non dubitarunt, adeuntes ampliſſimum ordinem, & non ſine lacrymis orantes, *una potius duobus nupta fieret, quam ut uni duæ*. Gell. *Noct. Att.* I. 23. Sed tantum abeſt, ut πολυανδρίαν, tolerarint Romani, ut ne barbari quidem eam umquam admiſerint, quamvis promiſcuum uſum uxorem aliqui probarint, veluti Taprobanenſes, Ichtyophagi, Hylophagi, Nomades, Garamantes, Troglodytæ, Agathyrſi, Gindani, Britanni, de quibus videndus Pufendorff. *de Jur. nat. & gent.* VI. I. 15.

§. XXXVII.

Paullo altioris indaginis eſt quæſtio, an πολυγυνίαν, ſeu unius mariti cum pluribus uxoribus connubium, jus naturæ permittat? Neque enim I) hujuſmodi conjugium, vel procreationem ſobolis impedit, vel II) efficit, ut proles incerta videatur. Præterea III) multæ gentes, ipſeque Dei populus, & probarunt hanc cum pluribus uxoribus ſocietatem, & ſibi non infelices viſi ſunt, dum plures feminas domum duxerunt; ut jam non dicamus, IV) Turcarum, aliorumque populorum orientalium, exempla argumen-

Argumenta pro πολυγυνίᾳ.

mento eſſe, non pejus ſe habere liberorum procreationem atque educationem, ſi unus plures, quam ſi unam quiſque domum ducat: itemque V.) ſæpe vel mariti vigorem, vel uxoris intolerabiles mores, vel ejuſdem ſterilitatem, vel ipſius reipublicæ ſalutem, aliaſque juſtas cauſſas videri ſuadere, ut polygamia ſim ultanea monogamiæ præferatur. *)

*] Eo redeunt præcipua, quibus polygamiæ patroni utuntur, argumenta, ex ſola ratione depromta. Quæ enim ex ſcriptura ſacra addunt, ea huc non pertinent. Magno argumentorum utriuſque generis adparatu cauſſam hanc egerunt Huldericus Neobulus, de cujus libro *de dugamia* videndis Seckend. *Hiſt. Lutheran.* III. 79. *Addit.* III. *litt. n. pag.* 281. Bernardinus Ochinus, ex inſtituto refutatus a Theod. Beza *libro de polygamia* & Jo. Gerardo *de conjug.* §. *CCVII.* Jo. Lyſerus, qui ſub fictis Theophili Alethæi, Vinc. Athanaſii, Gottl. Wahrmundi nominibus latitans, plures libellos ea de re ſparſit in vulgus, de quibus fuſius egit Vinc. Placcius *Theatr. pſeudonym. num.* 79. 277. 2867. Adverſus eum calamum ſtrinxerunt Jo. Brunſmannus, Jo. Muſæus, Dickmannus, Feltmannus, Geſenius, at in Pufendorffium injurius, Jo. Meyerus, & alii. Denique polygamiæ patrocinium ſuſcepit vir, quem ſtudia ſua, melioribus litteris conſecrata, hoc ingenii fœtu interrumpere non decebat, Daphnæus Arcuarius, in libro Germanice ſcripto *von Ehe-ſachen:* ut jam non dicamus de noviſſima controverſia, quæ nuper a jureconſulto Dantiſcano, majore fortaſſis eccleſiæ damno, quam fructu, excitata, plures libellos eriſticos pepe-

runt-

ritquos, utpote ubivis obvios, recenſere hic nihil attinet.

§. XXXVIII.

Ea rectæ rationi non convenit.

Enimvero quum conjugum ſit, ea omnia, qua conjugii fini adverſantur, omittere, (§. XXVIII. 9.) fini vero illi, quia conjugium eſt ſocietas, vel maxime adverſatur, diſcordia circa finem & media [ibid.] denique illa diſcordia eo minus evitetur, quo major eſt ſocietas: *) (§. XIX. 57.) merito colligimus, 43] πολυγυνίαν, quoque rectæ rationi minus convenire, quam unius cum una matrimonium, & proinde 44) quum natura nos obliget, ut ex pluribus bonis id, quod optimum eſt, eligamus, (Lib. I. §. XCII. *) potius nos ad monogamiam, quam ad polygamiam eligendam eſſe obligatos.

*) Hoc tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Plures unius viri uxores invidia, zelotypia, æmulatio, & mille aliæ cauſſæ quotidie collidunt. Jam enim mulier mulieri venuſtiori, juvenculæ, fœcundiori, magiſque amabili jam plures earum marito, unam vel alteram ſibi præferenti; jam eædem alterius liberis erectioris ingenii, vel patri paullo carioribus, ſuccenſent. In hoc vero inteſtino bello quæ poſſet locum habere concordia? quis conſenſus in educationem tam diſſortium liberorum? Viderunt tam triſtia exempla familiæ Abrahami & Jacobi, quum in iis floreret virtus & pietas. *Geneſ.* XVI. 5. XXI. 9. *ſequ.* XXIX. 30. *ſequ.* XXX. 1. *ſequ.* Quid non evenire poſſe credimus

mus aliis, qui pro mulieribus probis & modeſtis Medeas vel furias aliquot domi alerent?

§. XXXIX.

Re-ſponſio ad argumenta primum, ſecundum & tertium. Nec tanti ſunt rationes, paullo ante recenſitæ, ut earum cauſſa deſerere velimus vadimonium: ponamus, I. procreationem ſobolis non impediri πολυγυνίᾳ, at tanto magis impeditur finis alter, puta, commoda liberorum educatio, (§. XXXVIII.*) quæ a procreatione non eſt ſejungenda. (§. XXVII.) II. Quamvis proles etiam in πολυγυνίᾳ certa ſit, hæc tamen certitudo non impedit, quo minus quælibet mater ſuis tantum liberis faveat, reliquarum prolem odio plus quam Vatiniano proſequatur, vel eam ſaltim novercalibus inſtigationibus patri exoſam reddere ſtudeat III. populis orientalibus, quibus clima ferventius, ipſaque naturalis laſcivia, πολυγυνίαν perſuaſit, facile opponi poſſunt tot gentes humaniores, quibus eadem diſplicuit. Nec mos Judæorum pro norma eſt, quum ipſe Servator ex omnia quæ a primæva Dei inſtitutione diſcrepent, *] in Judæis tolerata magis, quam adprobata a Deo eſſe, doceat πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν: *propter duritiem cordis eorum*. *Matt.* XIX. 8.

*] Nulla autem oſtendi poteſt ratio, cur in quæſtione de divortiorum licentia magis ad primævam matrimonii inſtitutionem reſpiciendum ſit, quam ubi de πολυγυνίᾳ, diſputatur. Immo ab ipſo divortio, quod Servator primævæ inſtitutioni refragari, ac proinde παρεκτὸς λόγου πορνείας illicitum eſſe do-

docet, recte ducimus argumentum ad prohibitionem πολυγαμίας. Si enim is, qui, repudiata injuſte priore uxore, aliam ducit, adulterii reus eſt: multo magis adulterii reus erit, qui conſtante matrimonio uxori aliam ſuperinducit, quia ratio, a Chriſto adducta, quod nempe Deus, inſtituens matrimonium, voluerit, *ut duo ſint caro una*. *Matt.* XIX. 5. non minus polygamiæ, quam divortio, obſtat.

§. XL.

Nec non ad quartum & quintum.

Ejuſdem commatis & reliqua ſunt argumenta, in quibus polygamiæ adſertores cauſſæ ſuæ præſidium quærunt. Nam IV. quæ de Turcarum aliorumque populorum orientalium felicitate, tranquillitateque domeſtica jactant, partim annalibus eorum, ipſique experientiæ repugnant, partim iis mediis obtinentur, quæ naturæ atque indoli ſocietatis matrimonialis plane repugnant. *) Et quid, quæſo, V. incredibilius eſt, quam uni non ſufficere unam? quid incertius, quam eum, cui inverecunda vel immodeſta obtigit uxor, alteram, quam illi ſuperinducit, verecundiorum modeſtioremque; vel cui jam infæcunda domi eſt, alteram fæcundiorum habiturum? Quid ſi pro una furia duas treſve inveniat? Immo totum hoc argomentum non niſi iis alicujus ponderis eſſe videbitur, quibus

Sola eſt utilitas juſti prope mater & æqui.

id eſt, qui falſum juris naturæ & gentium principium pro vero adoptant. (Lib. I. §. LXXVIII. *)

*) Notum eſt, orientales populos, qui plures

res uxores alunt, eaſdem gynæceo, tamquam carceri perpetuo incluſas habere, nec meliorem earum, quam ancillarum, pari eſſe conditionem. Hinc Ariſtotel *Polit.* I. 1. Ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. *Apud barbaros autem femina & ſervus eumdem ordinem habent*. Adde de Perſis inſignem locum Plutarchi, *in Themiſtocl. pag.* 125. Præſto iis eſt eunuchus aliquis, qui illas cuſtodiat, & ab omni aliorum hominum conſuetudinem plane avertat. Liberi etiam, maxime dignioris ſexus, raro matris, plerumque autem eunuchi alicujus, vel ſervi, diſciplinæ traduntur. Quæ omnia an naturæ hujus ſocietatis conveniant, facile intelligit quiſquis uxorem vitæ fortunæque ſociam, non captivam, non ancillam, eſſe debere, cogitaverit.

§. XLI.

An jus naturæ certos gradus prohibeat.

Non minus difficilis eſt quæſtio, an ex juris naturæ præſcripto & ſanguini habendus ſit honor, adeoque nuptias & cognatio, & adfinitas impediat? Enimvero quum matrimonii fini adverſari non videatur hujuſmodi conjunctio: (§. XXVIII. 8. 9.) ſatis conſtare arbitror, 45) eam ex hac cauſſa juri naturæ haud adverſari. Attamen quia nuptiæ, inter adſcendentes, & deſcendentes contractæ, cum maxima turpiſſimaque reſpectuum, qui inter has perſonas intercedunt, confuſione conjunctæ ſunt: 46] ipſa recta ratio, illas omnino inhoneſtas eſſe, agnoſcit, & 47) eatenus JCti Romani non male ſtatuerunt, hunc eſſe *ingeſtum juris*

gen-

gentium, *) *l.* 38. §. 2. *D. ad leg. Jul. de adult.* quin & 48) in linea collaterali nuptiis inter proximos cognatos cognataſque pudorem impedimento eſſe, exiſtimarunt *l,* 68. *D. de ritu nupt.*

*) Quum enim natura probare non poſſit contradictoria, tales vero veræ ſint obligationes uxoris & matris, patris & fratris, & matris & ſororis, quæ in una perſona vix conſiſtere ſine ſumma confuſione poſſunt: nec poſſunt hæ nuptiæ conſiſtere, quibus hi reſpectus in una eademque perſona manifeſto confunduntur, veluti in nuptiis Herſili & Marullæ, de quibus vetus epigramma:

Herſilus hic jaceo, mecum Marulla quieſcit:
Quæ ſoror, & genitrix, quæ mihi ſponſa fuit.
Me pater e nata genuit: mihi jungitur illa:
Sic ſoror & conjux, ſic fuit illa parens.

Sunt hæc ſane ita comparata, ut & paganis turpia viderentur, ex quorum numero Ovidius *Metam.* X. *v.* 9. Myrrham ita loquentem inducit;

Tunc ſoror nati, genitrixque vocabere fratris?
Nec, quod confundas & jura & nomina, ſentis?

Inter collaterales confuſio tanta non metuenda, at confuſio tamen quædam reſpectuum & obligationum evitari non poteſt, ſi eadem ſoror, eadem uxor ſit. Hinc honeſtius putamus, has quoque nuptias non permitti, niſi eas abſoluta excuſet neceſſitas. Et ſic facile reddideris rationem, cur Adami liberi ſine inceſtus crimine inter ſe contraxerint nuptias, quum inceſtuoſi procul dubio hodie dicendi ſint, qui eorum exemplum imitari

non dubitarent. Pertinet enim hæc graduum prohibitio ad officia erga alios, quorum ea eſt natura & indoles, ut, ſi neceſſitas ab ipſo Deo objiciatur, quælibet ſit honeſta ratio expediendæ ſalutis. (Lib. I. §. CLXII. 64.)

§. XLII.

An ritus & ſolemnitates nuptiales probet?

Quum porro omnes commixtiones extra matrimonium, quippe ad ſolam explendam libidinem comparatæ, rectæ rationi adverſentur, nec aliud ligitimum ſit genus humanum propagandi medium, quam ſocietas conjugalis: (§. XXXV.) conſequens eſt, 49) ut & ipſorum conjugum, & liberorum inde natorum interſit, animum hanc ſocietatem contrahendi ſigno quodam externo teſtatum fieri, juſtamque uxorem a concubina, maritum a ſtupratore vel concubinario, liberos legitimos ab illegitimis diſcerni. Quod quum commodius fieri non poſſit, quam ſi nuptiæ publice & ſolemniter contrahantur: facile reddideris rationem, 50) cur omnes pœne gentes, certos ritus nuptiales, arbitrarios illos quidem, aſt ad declarandum conſenſum nuptialem, officiaque conjugum ſignificanda idoneos, adhibendos exiſtimarint. *)

*] Nulla pœne fuit gens tam barbara, quæ non ritus quoſdam adhibuerit in contrahendis nuptiis, multoque magis gentes humaniores, veluti Hebræi, Græci, Romani hujuſmodi ſolemnitatibus utendum putarunt, de quibus tanto adparatu agunt viri docti, qui antiquitates Hebræorum, Græcorum, Romanorum, aliarumque gentium ex inſti-

tuto

tum deſcripſerunt, ut propoſiti immemor eſſe viderer, ſi de ritibus filiis vel verbum addendum putarem. Id tantum moneo, Romanos, oblangueſcente paullatim vetere illa diſciplina, eo domum deveniſſe, ut nullum pœne ritum amplius adhiberent, eoque factum eſſe, ut ſæpenumero dubitaretur, juſtæne uxoris, an concubinæ locum in ædibus teneat femina, idque aliquando ex inſtrumentis doralibus, *§. ult. Inſtit. de nupt.* aliquando ex ipſa feminarum conditione qualitateque adfectionis eſſet dijudicandum. *l.* 24. *D. de ritu nupt. l.* 31. *pr. D. de donat.* Quam facile vero ſuperſediſſent his quæſtionibus, ſi more majorum certo ritu contraxiſſent nuptias?

§. XLIII.

De officiis utriuſque conjugis omnia ſunt certa & perſpicua. Quum enim natura hujus ſocietatis requirat conſenſum. (§. XXXIII. 7.) iis vero ſine amore ac concordia ſperari nequeat: conſequens eſt, 51] ut conjuges mutuo amore ſeſe complecti, 52) & non modo communem rem familiarem *) communi conſilio adminiſtrare & curare, ſed & 53) alter alteri pro virili adjumento eſſe, immo & 54) communem utramque fortunam habere, in primis vero 55) in liberorum educatione ope & conſilio ſe invicem juvare debeant.

Officia conjugum mutua, quæ ex natura pacti fluunt.

*) Equidem an communio illa bonorum, mortuo alterutro conjuge, effectum habere, & quanta pars ſubſtantiæ communis ſuperſtiti, quanta defuncti heredibus, obvenire debeat, vel pactis, vel legibus, definiendum eſt.

aſt. Conſtante tamen matrimonio communia omnia habere conjuges, etiam recta ratio agnoſcit. Quum enim ſocii ob unitatem voluntatis ſint una perſona, (§. XX. 60.) ac proinde res & jura, quæ ad ſocietatem pertinent, communia habeant: [§. XXI. 63.] manifeſtum eſt, idem etiam inter conjuges obſervandum eſſe, adeo, ut & Romani, quamvis, excreſcente in manum conventione, ab uſu recederet illa *κοινωνία ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν*, *omnium bonorum & ſacrorum communio*, quam inter conjuges eſſe voluerat Romulus, teſte Dionyſio Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p.* 95. tamen communem utrique conjugi bonorum uſum eſſe ſtatuerent *l.* 1. *D. rer. amot. l.* 5. *C. de crim. expil. hered* Ex quo facile patet, cur Modeſtinus, retenta vetere definitione, nuptias, quales & ſua ætate erant, dixerit *conjunctionem maris & feminæ; conſortium omnis vitæ, divinique & humani juris communicationem l.* 1. *D. de ritu nupt.*

§. XLIV.

Itemque, quæ ex fine matrimonii.

Et hæc quidem communia ſunt utriuſque conjugis officia, quæ ex conſenſus ac ſocietatis natura prono alveo fluunt. Ex fine porro matrimonii (§.XXVII. 6.) colligimus, 56] conjuges merito cohabitare ſibique ſolis 57) invicem corporis uſum præbere, adeoque 58) ab adulteriis, aliiſque furtivis impuriſque amoribus, abſtinere, * 59) liberos pari amore complecti, nec 60) alterum alterius curam & ſollicitudinem, quæ liberos commode educare cupit, inutilem atque infructuoſam reddere debere.

*) Sunt, qui hoc officium tantum ad uxorem,

rem, non item ad maritum pertinere exiſtimant, ex ea ratione, quod eo neglecto, incertitudo prolis uxori non ſit metuenda. Enimvero uti omnino vetita eſt commixtio, qua fit, ut incerta ſit origo ſobolis: ita non ſequitur, ut licitus ſit congreſſus, ex quo illa incertitudo non ſit metuenda. (§. XXXIX. 11.) Vid. Gundlingii *diſſ. an major a feminis, quam a viris, caſtitas requiratur*. Nos ex regula principali juſtitiæ naturalis hoc argumentum ducimus: Quod ſibi quiſque non vult fieri, id nec alteri facere debet. (Lib. I. §. CLXXVII. 6.) At maritus non vult, ut uxor alterum majore amore, quantumvis innoxio, quam ſe complectatur, vel ulli alii, quam ſibi, corporis uſuram præbent: Hinc ad idem officium obſtrictus eſt maritus. Recte itaque Chryſoſtom. *homil. XIX. in 1. Cor. VII. In aliis ſit prærogativa viri, non in pudicitia*. Et Gregor. Nazianzenus: Πῶς ἀπαιτεῖς, ὐκ ἀντιπαρέχεις; *Quo jure exigis, quod non rependis*? Add. Lactant. *Inſtit. div. VI.* 3. Hieron. *ad Ocean.* & *can.* 20. *cauſſ. XXXII. quæſt. V.* Quamvis uxoris impudicitiam fini matrimonii magis, quam viri incaſtitatem, repugnare, facile largiamur.

§. XLV.

Satis porro manifeſtum eſt, imperfectam admodum fore hanc ſocietatem, ſi tam eſſet æqualis, ut penes neutrum conjugem aliqua negotia communia dirigendi, facultas relinquatur, quia in pleriſque contingere poſſet, ut in eligendis mediis quam maxime diſſentirent, adeoque, quum inter duos ne numerus quidem ſuffragiorum vincere poſſit, res non habeat exitum. Quamvis vero tunc

An marito in uxorem aliquod imperium ſit.

prudentius conſilium præferendum videatur: (Lib. I. §. XCII. *) tamen quia æque incertum futurum eſſet, uter conjugum magis altero ſapiat, merito ad id, quod plerumque fit, attendendum, adeoque 61) marito aliqua prærogativa concedenda erit circa negotia, quæ ad ſocietatis communis ſalutem utilitatemque pertinent. *) (§. XXVIII. 8.)

*) Quum enim ad ea omnia obſtricti ſint conjuges, ſine quibus procreatio commodaque educatio ſobolis obtineri nequit: [§. XXVIII. 8.] obſtricti etiam erunt ad alterutrius prærogativam ferendam, ſine qua ſperandus non eſſet in eadem media conſenſus. Quia vero in ſocietate inter pares prærogativa illa merito debetur prudentiori, eique, cui plus oneris incumbit, is vero in ſocietate conjugalis ut plurimum eſt maritus: uxor obſtricta erit, ad prærogativam mariti ferendam. Martial. *Epigr. VIII.* 12.

Inferior matrona ſuo ſit, Priſce, marito:
Non aliter fuerint femina virque pares.

Et Plutarch. *conjugal. præcept. p.* 129. Ὥσπερ ἂν φθόγγοι δύο σύμφωνοι ληφθῶσι, τοῦ βαρυτέρου γίνεται τὸ μέλος, οὕτω πᾶσα πρᾶξις ἐν οἰκίᾳ σωφρονούσῃ πράττεται μὲν ὑπ' ἀμφοτέρων ὁμονοούντων, ἐπιφαίνει δὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἡγεμονίαν, ἢ καὶ προαίρεσιν. *Sicut quum ſumuntur duæ conſonæ voces, cantus graviori adſcribitur: ita in familia recte inſtituta omnes res quidem geruntur conſenſu conjugum, viri tamen vel* Imperium *vel* Conſilium *elucere*.

§. XLVI.

Ejus indoles. Quum vero ea prærogativa, marito conceſſa, non niſi ad negotia, quæ ad ſocietatis

tis ſalutem utilitatemque pertinent, porrigatur: (§.XLV.*61*.)) conſequens eſt,*62*) ut illa maritalis poteſtas degenerare non debeat imperium herile, quale apud barbaros pleroſque invaluiſſe, jam ſupra obſervavimus. (§.XL.*) nec adeo *63*) conſiſtere in jure vitæ & necis, quod leges quorumdam populorum maritis indulſerunt, Gell.X. 23. Tacit. *Annal.* XIII. 32. Cæſ. *de bell. Gall.*VI.19. Tacit. *de mor. Germ.Cap.*XIX. multoque minus *64*) in jure uxores aliis vel vendundi, vel commodandi; a quo more ii populi, apud quos uxores tamquam res in commercio fuerunt, ipſique Romani non abhorruerunt. Plutarch. *in Catone p*:770. Tacit.*Annal.*V.1.Dio Caſſ.*Hiſt.Lib.*XLVII. *p.* 384. ſed *65*) in facultate uxorum actiones prudente conſilio regendi, *66*) eaſdem defendendi, *67*) immodeſtas modice, & pro conjugum conditione & dignitate caſtigandi, * (§.XXII.*69*.) immo & *68*) ob cauſſas graviores, de quibus paullo poſt erit dicendi locus, matrimonio mulctandi. (§.XXII. *70*.)

*] Dico caſtigationem illam conditioni dignitatique utriuſque conjugis debere accommodari. Quum enim conjuges, tamquam ſocii, ſint veluti una perſona: (§.XX.*60*.) ignominioſa caſtigatio uxoris cum ipſius viri ignominia eſt conjuncta. Quia vero unumquemque decet exiſtimationem ſuam pro virili conſervare: (Lib.I. §.CLIII. 44.) contra officium faciet maritus, ſi uxorem contra dignitatem tractando, & illius & ſui ipſius exiſtimationem lædit. Unde elegans Ger-

manorum parœmia : *Wer ſich die naſe abſchneidet. ſcandet ſe in angeſicht*. Eleganter virorum hujuſmodi imprudentum diſciplinam reprehendit Plutarch. *in præcept. conjugal. p.* 139. Οἱ τοῖς ἵπποις ἐφάλλεσθαι μὴ δυνάμενοι, δι' ἀσθένειαν ἢ μαλακίαν, αὐτοὺς ἐκείνους ὀκλάζειν καὶ ὑποπίπτειν διδάσκουσιν, οὕτως ἔνιοι τῶν λαβόντων εὐγενεῖς ἢ πλουσίας γυναῖκας, οὐχ ἑαυτοὺς ποιοῦσι βελτίους, ἀλλ' ἐκείνας περικολούουσιν, ὡς μᾶλλον ἄρξοντες ταπεινῶν γενομένων. Δεῖ δὲ, ὥσπερ ἵππου τὸ μέγεθος φυλάττοντα, καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς γυναικὸς, χρῆσθαι τῷ χαλινῷ. *Qui ob imbecillitatem aut mollitiem non poſſunt inſilire in equos, illos condocefaciunt, ut ſe ſubmittant, ac ingeniculent. Eodem modo quidam, ducendo nobiles & opulentas uxores, non ſeſe meliores reddunt, ſed uxores deprimunt, ut humilibus facilius imperare poſſint : quum oporteat, ratione habita, ut magnitudinis in equo, ita* Dignitatis in Muliere, *fræno uti*.

§. XLVII.

An in jus mariti pacto mutari poſſit?

Quia vero hæc prærogativa marito ob præſumtam dumtaxat majorem prudentiam & onera matrimonii, ei incumbentia, debetur, (§. XLV. *) & ſæpe tamen contingit, ut virilis animi femina viro ingenii minus perſpicacis; opulentior pauperi, regina privato nubere cogatur: 69) omnibus his caſibus pacto ſibi prærogativam illam ſtipulari poſſe feminam, *) nemo negaverit, exemplaque docent, 70) reginas, nuptias principi, cui nihil in uxoris regno imperii eſt, priores in ſocietate etiam conjugali partes tenere, niſi 71) uxor, regni heres, ipſum imperium in maritum tranſcribere malit ſola dignitate contenta.

*) Sic

*) Sic ſane quod referunt Ariſtotel. *Polit. V.* 11. & Sophocl. *in Oedipo Colon. v.* 354. apud Ægyptios uxorem imperare marito, id ex pacto eſſe, docet Diodor. Sicul. *Biblioth. I.* 27. De *reginæ marito*, quæ dici poſſunt, omnia jam occupavit doctiſſimus Jo. Philipp. Palthenius diſſertatione ſingulari, edita Gryphiſu. MDCCVII. ubi & varia, quæ huc pertinent, pacta dotalia, & natas inde controverſias illuſtres accuratius explicavit. In primis notabile eſt exemplum Jacobi Boduelli, Ducis Orcadum, qui ducturus Mariam, Scotorum Reginam, conceptis verbis juravit, *ſe nullam inde præcellentiam, aut ſupremi gradus faſtigium ſpectare, ſed id unum, ut perinde Reginæ, atque adhuc fecerit, quoad viveret, pareret atque inſerviret.* Buchan. *rer. Scot. Hiſt. Lib.* XVI. *p.* 674. Ad ea, quæ ex jure divino poſitivo *Geneſ.* III. 16. I. *Cor.* XI. 7. I. *Tim.* II. 11. *Eph.* V. 23. *Coloſſ.* III. 18. I. *Petr.* III. 1. his omnibus opponi ſolent plura, regeſſit laudatus Palthenius *ibidem* §. XXX. *ſequ.* quæ tamen, alio plane innixi fundamento, in medio relinquimus.

§. XLVIII.

Quum vero ordinarie maritus priores in ſocietate connubiali partes teneat: (§. XLV.) 71) non poteſt etiam detrectare officium 72) alendi uxorem & liberos, 73) oneraque matrimonii ferendi: quamvis 74) quia communes ſunt liberi, communiſque rei familiaris cura utrique incumbit, (§. XLIII. 52) merito & uxor partem iſtorum onerum, quantum opes ejus fuerunt, in ſe ſuſcipiat, eoque 75) procul dubio ſit origo do- **Mariti officium in ferendis matrimonii oneribus.**

dotium apud Græcos & Romanos; quas & illæ uxores adferebant maritis, quæ ab hereditate parentum non excludebantur. *)

*] Apud reliquas pleraſque gentes ideo dotem accipiebant feminæ, ne planæ exſortes eſſent bonorum paternorum, quippe alias a ſucceſſione excluſæ. Idem iis temporibus obtinebat apud Romanos, quibus lex Voconia nondum exoleverat. At dotare tamen Romani ſolebant filias, etiam antequam lata eſſet lex Voconia, itemque, ea jam ſubverſa, faciebant, quamvis hæreditatem paternam maternamque æqua lance cum fratribus dividerent. Rem omnem eleganter expoſuit Jac. Perizon. *diſſert. de lege Voconia*, noſtris auſpiciis recuſa Halæ MDCCXXII. Hinc ipſi Romanorum jureconſulti dotem *ad ferenda matrimonii onera dari*, fatentur, *l. 7. pr. l. 56. §. 1. l. 76. fin. D. de jure dot. l. 20. C. eod.*

§. XLIX.

Matrimonium quatenus indiſſolubile ſit. Denique quum omnia omittenda ſint, quæ matrimonii finem impediunt, (§. XXVIII. 9.) educatio vero liberorum, quæ non minus, quam procreatio eorumdem, finis matrimonii eſt, perpetuam conjugum ſocietatem requirant: facile patet, 76) ei fini omnino adverſari divortiorum licentiam, qualis apud pleraſque gentes olim invaluerat. At quia tamen 77) intolerabiles alterutrius conjugis mores hunc finem magis impediunt, quam divortium, & 78) ſocio, cui tam injurioſus ſocius obtigit, non poſſit vitio verti, ſi il-

illum abs ſe ſegreget: (§. XXII. 70.) divortium etiam non illicitum cenſemus, quoties alteruter conjux ita ſe gerit ut finis matrimonii obtineri nequeat. *)

*) Huc ergo referimus non modo adulterium & malitioſam deſertionem, quas cauſſas & jus divinum juſtas eſſe docet: *Matth.* V. 32. XIX. 9. I. *Cor.* VII. 15. ſed & omnes, quæ impedimento ſunt, quo minus finem matrimonii adſequi liceat. Equidem an loquutio Chriſti παρεκτὸς λόγου πορνείας. *Matt.* V. 32. idem ſignificet, quod *rem turpitudinis* vocavit Moſes, *Deut.* XXIV. 1. adeoque tam laxa ſit vocabuli πορνείας notio, ac viſum eſt Seldeno *Ux. Hebr.* III. 23. & 31. nos quidem in medio relinquimus, certo perſuaſi, non idem eſſe πορνείαν & λόγον πορνείας, λόγον enim pro ratione vel conditione rei accipi notum eſt, uti in formula notiſſima: τὸν αὐτὸν λόγον ἔχουσι, *ejuſdem ſunt conditionis*, vel *eamdem rationem habent*, Syneſ. *Epiſt. ad Joannem*: Νυνὶ δὲ τὰ ἁμαρτήματα λόγον ἔχει πρὸς τὰς ἀνεκπλύτους κηλῖδας. *Peccata vero ejuſdem* Naturæ *ſunt*, vel *peccatorum* Eadem Ratio Eſt, *ac macularum, quæ elui nequeunt*. Hoc ſenſu accepto vocabulo, ſenſus erit, non aliam divortii cauſſam ſufficientem eſſe, quam quæ ſimilis adulterio, ejuſdemque cum hoc naturæ ſit, vel, quod perinde eſt, quæ cum fine matrimonii non minus pugnet, quam adulterium.

§. L.

Quamvis vero hæc omnia ipſa recta ratio exigere videatur in ſocietate conjugali: facile tamen unuſquiſque intelligit, 80) Quid ſtatuendum

Sit de matrimoniis imperfe-ctis ? unum officium altero magis minuſve finem matrimonii attingere, adeoque 81) non ſtatim ſocietatem inter maſculum & feminam matrimonium eſſe definere, ſi quid per pacta mutetur. Quamobrem 82] matrimonium licet imperfectum, eſt, quod ſine ſolemnitate, clam, liberorum tamen quærendorum educandorumque cauſſa, contrahitur, *) 83) nec non cui accedit *lex morganatica*, immo & 84) *putativum*, de quo ſingulari diſſertatione egit Jo. Nic. Hertius: quamvis 85) in imperantium ſit arbitrio, quem hujuſmodi conjunctioni effectum in civitatem tribuere velint.

*) Hinc pertinet matrimonium, quod vocant *mariage de conſcience*, immo & concubinatus, qualis apud Romanos obtinuit, de quo plura diximus *in commentario ad legem Jul. & Papiam*, *Lib. II. Cap. IV.* Neque enim aliter, quam dignitate, ab uxore legitima differebat concubina, quippe cum pellice non confundenda. Unde & *inæquale conjugium* vocatur concubinatus. *l. 3. C. de natur. lib.* Contra ne imperfecti quidem matrimonii nomen meretur illud, quod barbare vocant *ad talacho*, *emancibado*, *caſato di media carta*, quod ea lege contrahitur, ut vir, prole potius, feminam illico a ſe ſegregare, vel uxor, prægnans, maritum pro lubitu deſerere poſſit, qualia Amazonum matrimonia fuiſſe, memoriæ prodiderunt veteres, quamvis de veritate rei non abs re dubitet Arrianus *in expedit. Alexandri M. Lib. VII. p.* 291. *ſequ.* Conf. Sam. Petiti *Diſſ. de Amazonibus*, & Caſp. Sagitt. *Exercit. ad Juſtin. Hiſt. II.* 4. Quid enim hoc aliud eſt, quam exi-

exire matrimonii cauſſa, nubere divortii cauſſa? Seneca *de Benef. III. 6.* Quid magis adverſari dixeris educationi liberorum, quam nuptias contrahentibus pro fine eſſe debere, ſupra monuimus?

CAPUT III.

De Officiis, in Societate parentum & liberorum obſervandis.

§. LI.

EX conjunctione maris & feminæ, de qua ſuperiore capite diſſeruimus, naſcuntur LIBERI qui tantiſper cum parentibus in ſocietate vivunt, dum ipſi novas familias conſtituant, & e parentum manu poteſtateque exeant. Quamvis enim liberi, quando in hoc orbis theatrum prodeunt; nec expreſſe, nec tacite, in hanc ſocietatem conſentire poſſint: tamen, quia & ex præſumto conſenſu aliquando naſci poteſt ſocietas, ſi ex ipſa rei natura, alterum conſenſiſſe judicamus, (§. XVII. 48.) ipſa vero liberorum adhuc infantum conditio requirit, ut cum aliis in ſocietate vivant: (§. eod. *) 1] nihil obſtat, quo minus parentes, liberoſque in eumdem finem, eademque media conſentire, adeoque 2) dari SOCIETATEM INTER PARENTES LIBEROSQUE, ſtatuamus. (§. XIV.) Tranſitio ad ſocietatem parentum & liberorum.

§. LII.

Nimirum, quum liberi, adhuc infantes, immo & pueri atque adoleſcentes, non ſint ea ingenii perſpicacia præditi, ut ipſi vel Ejus finis commoda

 de

liberorum educatio. de alimentis ſibi proſpicere, vel, quomodo actiones ſuas ad rectæ rationis normam componere debeant, dijudicare poſſint: 3) Deus ſane, qui eos exiſtere voluit, etiam aliis curam demandaſſe, intelligitur, tenellos illos homunculos educandi. Quumque 4) ideo incredibilem amorem erga liberos inſeverit parentibus, non ſolum hominibus, verum etiam brutis animantibus, ut de hoc officio admonerentur, (§. XXVII.) hique præterea ſobolis procreandæ educandæve cauſſa ſocietatem inierint, aut ſaltim hunc finem unice ob oculos habere debuerint: *) (§. eod.) conſequens eſt, 5) ut id officium primario incumbat parenti utrique, adeoque 6) ſocietatis inter parentes & liberos finis non alius ſit, quam COMMODA horum EDUCATIO.

*) Quamvis ergo contingere poſſit, ut homines diverſi ſexus non liberorum quærendorum, ſed ſolius libidinis cauſſa, congrediantur: tamen ideo hac obligatione non liberantur, quod alium ſibi finem propoſuerunt. Quum enim omnes injuriæ commixtiones extra matrimonium rectæ rationi adverſentur: (§. XXXV.) non refert, quem finem ante oculos habeant parentes, ſed quem habere debeant, nec in cujuſquam poteſtate eſt, juri præceptivo, quod hunc finem ſtatuit, renunciare. [Lib. I. §. XIII. 19.]

§. LIII.

Hæc obtineri ne- Quia ergo finis hujus ſocietatis eſt commoda ſobolis procreatæ educatio, (§. LII.) ea vero ſine actionum directione conſiſtere

ne-

nequit: conſequens eſt, 7) ut parentibus liceat liberorum actiones dirigere, *) ac proinde 8) iis competat POTESTAS in liberos, adeoque 9] hæc ſocietas omnino ſit inæqualis & rectoria. Quemadmodum vero ex fine cujuſque ſocietatis officia ſociorum ſunt æſtimanda; (§. XV. 43.) ita 10) & hæc PARENTUM POTESTAS ex fine æſtimanda eſt, adeoque 11) eſt jus, parentibus competens, ea omnia agendi, ſine quibus liberorum actiones ad obtinendum hujus ſocietatis finem dirigi non poſſent.

quit fine poteſtate parentibus competente.

*) Habes ergo originem poteſtatis illius, quæ parentes jure naturæ in liberos utuntur. Vult Deus, ut liberi exſiſtant, id eſt, ut & conſerventur, & feliciter vivant. (Lib. I. §. LXXVII. ſequ.) Conſervari & felices eſſe non poſſunt, niſi commode educentur. [§. LII.) Educari commode nequeunt, niſi eorum actiones dirigantur. Vult ergo Deus, ut ab iis, qui liberos educant, eorum actiones dirigantur. Quumque jus dirigendi actiones liberorum ſit poteſtas in liberos: [§.LIII. 11.] voluit ſane, ut parentes poteſtatem in liberos exerceant. Faceſſere ergo jubemus Hobbeſium de *cive* IX. 3. hanc poteſtatem ex occupatione derivantem. Nec Puſendorffius ſatisfacit, qui *Lib. IV. de jur. nat. & gent. Cap. II.* §. IV. eam partim ex vitæ ſocialis natura, partim ex præſumto liberorum conſenſu, explicare voluit. Conſenſus enim præſumtus in ſocietatem hanc, quam ipſi agnoſcimus, fundamento aliquo niti debet, quod non aliud eſſe poteſt, quam hoc, quod paullo ante expoſuimus.

§. LIV.

§. LIV.

Poteſtas hæc penes utrumque parentem eſt.

Quumque hoc officium communes liberos educandi utrique parenti incumbat: (§. LII. 5.) conſequens eſt, 12) ut & poteſtas hæc utrique ſit communis, adeoque 13) ex jure gentium repeti non poſſit patria illa poteſtas, ſoli patri propria, quam jus Romanum inculcat. Attamen quum patris, tamquam mariti, in ipſa ſocietate conjugali regulariter primæ ſint partes: (§. XLV. 61.) facile eſt ad exiſtimandum, 14] diſſentientibus parentibus; paternæ magis, quam maternæ voluntatis habendam eſſe rationem, niſi 23) pater aliquid, quod manifeſto turpe, liberiſque noxium ſit, jubeat. Ad id enim, tamquam moraliter impoſſibile, nec matrem nec liberos obſtringi, facile eſt ad exiſtimandum.

§. LV.

Immo & in avos, avias, cognatos, tutores, nutritores, adoptantes, tranſit.

Quia præterea officium educandi liberos, ex quo hæc poteſtas naſcitur, aliquando præmortuis parentibus, vel avi aviæve, quos pietas excitat, vel cognati occupant: aliquando ipſi parentes id aliis, ad hoc exſequendum magis idoneis, demandant: aliquando extraneus quidam id ſibi, a parentibus cedi, ultro poſcit: ſequitur, 16] ut hæc poteſtas, quatenus in facultate actiones liberorum dirigendi conſiſtit, tunc & AVIS, COGNATIVE, 27) & NUTRITORIBUS & PÆDAGOGIS, & 18] iis, qui quæve *] alienos liberos ADOPTANT, vel 19) in TUTELAM recipiunt, denegari nequeat, adeoque 20) hi omnes ea poteſtate eatenus uti poſſint, quatenus eam ſuſcepta ab iis cura educationis exigere videtur.

*) *Ado-*

*) *Adoptionem* ergo jus naturæ non improbare ſtatuimus, ſed ex alia ratione, quam ex qua eam Romani derivarunt. Quum enim liberi apud eos eſſent in patria poteſtate, id eſt, in dominio juris Quiritium: *l.* 1. *D. de rei vind.* inde colligebant, patrem liberos æque, ac alias res mancipi, in dominio ſuo conſtitutas, poſſe alienare, & mancipare. Et hinc adoptiones fiebant per mancipationes & ceſſiones in jure, ceu alibi oſtendimus. Porro adoptare poterant ſoli maſculi, non feminæ, niſi ex indulgentia principis in ſolatium liberorum amiſſorum: §. 10. *Inſt.* *l.* 5. *C. de adopt.* quia femina aliquem in poteſtate habere non poterat. Sed nos adoptiones non ex dominio aliquo vel patris, vel utriuſque parentis, ſed ex officio liberos educandi, eorumque actiones ad hunc finem dirigendi derivamus. Quod officium quum aliquando alii extranei rectius, vel ſaltim æque commode exequantur, ac ipſi parentes: nihil obſtat, quo minus, hi illud aliis volentibus concedere, adeoque liberos iis in adoptionem dare poſſint. Nec quidquam refert, maſculus adoptet, an femina, nupta an innupta, quia hæc adoptio non imitatur naturam, ſed parentum tantum officia. Et exſtat ſane hujuſmodi adoptionis exemplum non modo apud Ægyptios *Exod. II.* 10. verum etiam apud Romanos, apud Valeriam Auguſtam non in ſolatium liberorum amiſſorum, ſed ob ſterilitatem, adoptaſſe Candidianum, refert Lactant. *de mort. perſequ. Cap. L.*

§. LVI.

Quemadmodum porro hæc parentum poteſtas conſiſtit in jure ea omnia agendi ſine quibus liberorum actiones ad obtinendum ſocietatis hujus finem dirigi non poſſunt: *Parentibus tribuit jus jubendi.*

[§.

prohibendi, caſtigandi. (§. LIII. 11.) ita facile eſt ad æſtimandum, 21) parentibus licere & præſcribere liberis, quæ agere eos oporteat, & 22) prohibere, quæ ab iis fieri nolint, & 23) immorigeros non modo objurgare, ſed &, 24) prout res exigit, caſtigare, & acrioribus remediis in ordinem cogere: modo 25) id prudenter fiat, ſtatuſque non modo & dignitatis familiæ, ſed & 26) ætatis, *) reliquarumque circumſtantiarum ratio habeatur.

*) Recte Grot. *de jure belli & pac. II.* 5. 2. & Puſendorff. *Jur. nat. & gent. VI.* 2. 7. *ſequ.* obſervant, majorem eſſe hujus poteſtatis vim in primæ ætatis liberis, quam in adultioribus. Quum enim tantum poſſit pater, quantum requirit finis hujus ſocietatis, puta liberorum educatio, (§. LIII. 11.) liberi autem imperfecti judicii vix umquam, quid factu optimum ſit, perſpiciant: ipſa res exigit, ut parentes omnes eorum actiones dirigant, eos ad certam addiſcendam artem, nec non ad amplectendam religionem, quam ipſi probant, compellant, immodeſtoſque & immorigeros etiam virga ſcuticaque caſtigent. Id vero bonus pater non fecerit filio adultiori, quem, maturiore judicio præditum, auctoritate magis & rationum pondere, quam ſeveritate ac rigidiore imperio, ad quævis honeſta pertrahere ſtudebit, nec temere quidquam, quod ad futuræ vitæ rationes pertinet, invito illi per modum imperii injunget. Sic e. g. puerum parentes recte adigent etiam invitum, ut ſcholam frequenter, at non recte adultum cogent ad ducendam uxorem, ad certum vitæ genus, a quo abhorret, eligendum, cetera. Id quod obſervandum contra Caſp. Zieglerum, qui hanc diſtinctionem non

non putat admittendam *in Notis ad Grot. II. 5. 2.*

§. LVII.

Ex eodem patet, 27) finem hujus ſocietatis non exigere jus vitæ & necis in liberos, 28] niſi forte in ſtatu naturali parentes diffuſæ familiæ, tamquam capita, præfuerint: quamvis tunc magis ut principes vel imperantes, quam tamquam parentes, id jus exercuiſſe videantur. *) Hinc denuo colligimus, 29) non probare jus naturæ rigidum illud jus veterum Romanorum, quod ipſis poſtea Romanis diſplicuit, adeoque 30) vere docuiſſe Juſtinianum, *nullos eſſe alios homines, qui tali in liberos poteſtate utantur, qua uſi ſint Romani. §. 2. Inſt. de patr. pot.*

An & jus vitæ & necis?

*] Id vero vel inde patet, quod jus illud vitæ & necis magis patri proprium, quam utrique parenti commune fuiſſe, quin ſeſe in ipſas uxores, & nurus etiam viduas porrexiſſe videtur. Exemplum ſane poſterioris obſervationis præbuit Judas, qui, quum intellexiſſet, ſcortatam eſſe Thamarem nurum: *Ducite eam*, inquit, *ut comburatur*. *Geneſ.* XXXVIII. 24. Ita & hodie Reges, quia in ſtatu naturali vivunt, hoc jus vitæ & necis exercent in uxores, liberos, univerſamque familiam, idque & olim ſemper exercuerunt, non tamquam patres, ſed tamquam ſupremi imperantes. Sic inter Perſeum & Demetrium filios judex ſedit Philippus Macedo apud Liv. XL. 7 Sic a Valeria Meſſalina, uxore adultera, ſupplicium ſumſit Claudius Cæſar apud Sueton. *in Claud. Cap. XXVI.* ut jam non di-

dicam de exemplis recentioribus, quæ jam alii cum cura expenderunt. Add. Barbeyrac ad Puſendorff. *de jur. nat. & gent. VI, 2. 10.*

§. LVIII.

An jus venumdandi liberos noxæque dedendi liberos, per eosque adquirendi.

Multo minus ergo 31) illa parentum poteſtas jure naturæ conjuncta eſt cum jure liberos venumdandi, 32) delinquentes noxæ dandi, 33) omniaque, quæ liberis aliunde obveniunt, adquirendi, quamvis hæc omnia antiqua ſaltim Romanorum juriſprudentia probarit. Nihil enim horum ita comparatum eſt, ut ſine eo obtineri nequeat finis hujus ſocietatis. (§. LIII. 11.) Attamen, quum hæc poteſtas in facultate dirigendi liberorum actiones conſiſtat: (§. LIII. 7.) 34] parentibus non deneganda videtur facultas, liberis pro conditione ſua certas imperandi operas, ex iiſque lucrum capiendi, immo & 35) adminiſtrandi ea, quæ liberis ſive fortunæ, ſive hominum beneficio obvenerunt. *)

*] Nam quum ipſi liberi, quamdiu immaturum imperfectumque eſt eorum judicium, directioni parentum ſubſint: quidni & eorum res ab iis adminiſtrentur? An vero & fructuaria eſt hæc adminiſtratio? Non dubito. Quibuſcumque rebus indigent liberi, eas a parentibus jure quodam ſuo exigunt, veluti cibum, potum, veſtes, habitationem, ſumtus diſciplinæ. Non ergo indigent fructibus, quibus maxime plerumque indigent parentes ad alendos educandoſque liberos. Et qua fronte fructus a parentibus repeterent liberi, quibus vicem numquam red-

reddere poſſunt, ſi ſe ſuaque omnia redderent? Iſmene apud Sophoclem *in Oedipo. Colon. v.* 523.

> Φυλασσε πατέρα τόνδε τοῖς τεκνοῦσι γὰρ
> Οὐδ' εἰ πονεῖ τις, δεῖ πόνου μνήμην ἔχειν.
> *Patrem cura: nam parentum cauſſa*
> *Etſi quis laborat, laborum tamen non meminiſſe debet.*

§. LIX.

Officiorum parentum erga liberos fundamentum.

Sed hæc de poteſtate parentum dicta ſufficiant. Quod ad OFFICIA eorumdem attinet: ea intellectu facillima videntur. Etenim ex fine hujus ſocietatis prono alveo fluunt. Eſt ille COMMODA LIBERORUM EDUCATIO, ac proinde nemo non intelligit, obligatos eſſe parentes, ad ea omnia agenda, ſine quibus finis hujus ſocietatis obtineri non poteſt, & ad ea omittenda, quæ cum fine illo pugnant. (§. XXV. 76. ſeq.) Itaque operæ pretium fuerit, educationis notionem evolvere paullo accuratius, ut ex ea officia, tum parentum, tum liberorum, tanto facilius certiuſque eruantur.

§. LX.

Quid educatio, & in quo illa conſiſtat?

Obligationem ad educandos liberos parentibus ipſum amorem, quem illis natura inſevit, inculcare, jam ſupra monuimus. (§. XXVII.) Quumque parentes liberos non alios AMORE, quam BENEVOLENTIA, complecti poſſint, (Lib. I. §. LXXXV.) hic vero in eo conſiſtat, ut entis inferioris atque imperfectioris felicitate delectemus, eamque ſervare, &, quantum in ens illud cadit, amplificare ſtudeamus: (ibid. §. LXXXVI.)

con-

conſequens eſt, 36) ut & parentes liberos non modo conſervare, ſed & 37) felicitatem eorum amplificare teneantur: & 38] in hoc ipſo conſiſtat commoda EDUCATIO per quam adeo 39) nihil aliud intelligimus, quam curam parentum, qua liberos ſuos & conſervare, & felicitatem perfectionemque eorum amplificare, omni ope nituntur. *)

*] Quid enim adeo magnum eſt, procreaſſe liberos, niſi & conſerventur? & quid conſervaſſe, niſi & ita inſtituantur, ut veræ felicitatis participes eſſe poſſint? *Ad bene vivendum*, ait Seneca, *de Benef. III. 31. minima portio eſt vivere*. Et paucis interjectis: *Vis ſcire, quam non ſit magnum beneficium, vitam ſic dare? expoſuiſſes: nempe injuria erat, genuiſſe. Quo quidem colligo minimum eſſe beneficium patris matriſque concubitum, niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent.*

§. LXI.

Parentum eſt liberorum vitam, ſanitatem & integritatem membrorum conſervare.

Quum ergo parentum ſit, operam dare, ut conſerventur liberi: (§. LX. 39.) conſequens eſt, 40) ut non modo iis alimenta commoda, *] id eſt, victum, amictumque, pro conditione ſua præbere, ſed & 41) eorum valetudinem curare, 42) corpus membraque, quantum in ſe eſt, integra præſtare, quin & 43) eos a luxu, ingluvie, laſcivia, omnibuſque vitiis, quæ ſanitatem ac vires corporis animique proſternunt, avertere, ac proinde 44) non temere ſolos & ſine cuſtode relinquere, teneantur.

*) Ad quæ alimenta præcipue etiam pertinet pri-

primi lactis inſtillatio. Ad hanc enim ipſam matrem obligatam eſſe, vel hoc ipſo eas natura admonet, quod illico a partu, ubera illius lacte turgeſcere incipiunt, & inexhauſtus ille fons tamdiu plerumque hoc nectar ſufficit, donec ſolidiorem cibum ferat infantuli ſtomachus. Vere ergo neglecti officii materni reas eſſe, quæ vel commoditatis ſuæ, vel formæ ſervandæ cauſſa, eam operam nutriculis & ſcortillis delegant, ipſi pagani, ductu ſolius rationis, viderunt, multiſque probarunt argumentis. Pertinent huc Plutarch. *de liber. educ. pag.* 3. Gell. *Noct. Att.* XII. 1. At, ſicuti neceſſitas facile unumquemque ſolvit lege affirmativa: (Lib. I. §. CXIV. 59.) ita nec vitio vertendum fuerit matri delicatiori, infirmæ, lacte deſtitutæ, ſi nutrici commendet infantem. Qualis vero deligenda ſit a proba & prudente matre, elegante epiſtola ad Phyllida oſtendit Myia apud Thom. Gale *Opuſc. mythol. eth. & phyſ. pag.* 750.

§. LXII.

Huic ergo officio omnino adverſatur 45) procuratio abortus, 46) expoſitio infantum, 47) eorumdem, nihil tale meritorum, abdicatio vel exheredatio, *) 48) alimentorum neceſſariorum denegatio, & ſimilia, quæ fini hujus ſocietatis repugnant, vitia. In primis 49) reprehenſione digniſſimi, indignique parentum nomine ſunt, qui vel derelinquunt liberos, vel 50) incuria ſua efficiunt, ut vita, ſanitas, ſenſus, membraque eorum aliquid capiant detrimenti. Quin 51) tanto deteſtabilior eſt hæc parentum impietas, quo magis ſenſus, ſanitas, integritaſque membrorum non ſolum ad con-

Quid huic officio adverſetur?

er-

ſervationem, ſed & ad felicitatem liberorum, pertinet.

*) Parum enim intereſt, ſive quis occidat liberos, ſive iiſdem alimenta deneget. *l.* 4. *D. de agnoſc. & alend. lib.* Alimenta autem liberis ſubtrahunt parentes, qui illos abdicant vel deſerunt, innocenteſve exheredes ſcribunt: immo ne ipſæ quidem leges reprehenſione vacant, quæ parentibus tantum indulgent, vel liberos ſuo arbitrio tractare poſſint, vel ſaltim majorem patriæ poteſtatis, quam æquitatis naturalis, habent rationem. Quis enim non reprehendat Tarquinienſium leges, ſtare paſſas teſtamentum Damarati, qui *ignorans, nurum ventrem ferre, immemor in teſtamento nepotis deceſſerat, puero poſt avi mortem in nullam ſortem bonorum nato, & poſtea ob inopiam Egerii nomen ferente?* Liv. I. 34. Quis non laudet Auguſtum, qui C. *Textium, infantem, a patre e heredatum, in bona paterna ire decreto ſuo juſſit, patris patriæ nomine uſus, quoniam Tertius in proprio jure procreato filio ſumma cum iniquitate paternum nomen abrogaverat;* Valer. Max. VII. 7.

§. LXIII.

Liberorum perficiendus eſt intellectus. Quum vere præterea ad parentum officium pertineat, ut liberorum ſuorum perfectionem felicitatemque pro virili amplificare ſtudeant, (§. LX. 39.) ad perfectionem vero eorum vel maxime pertineat intellectus excultus, & viva veri bonique cognitione probe imbutus: (Lib. I. §. CXLVI.) ſane parentum erit, 52) liberis præcepta ſapientiæ rerumque divinarum & humanarum ſcien-

ſcientiam a teneris unguiculis inſtillare, vel 53) eos idoneis magiſtris perpoliendos dare, 54) nulliſque ſumtibus parcere, ut & ingenia eorum acuantur, & 55.) ipſi ad omnes honeſtas artes, pro conditione facultatibuſque ſuis, inſtituantur. Ex quo porro colligimus, 56) parentes obligatos eſſe ad explorandam liberorum indolem, honeſtumque vitæ genus, quod indoli, conditioni, aliiſque circumſtantiis conveniat, eligendum, eo vero ſemel electo, 57) nihil eos reliqui facere debere, ut liberi perſonam, ſibi impoſitam, in hoc mundi theatro aliquando cum plauſu agere poſſint. *)

*] Quumque unus homo plures plerumque perſonas ſuſtineat, ut ſingulari diſſertatione luculenter oſtendit Hertius: educatio ita attemperanda eſt, ut liberi non modo ad vitæ genus, quod electum eſt, apti ſint, ſed & reliquas perſonas decore agant. Hinc quia liberi aliquando non ſolum boni mercatores, artifices, opifices, ſed & boni cives, eſſe debent: educationem liberorum accommodandam etiam eſſe ſtatui ac formæ reipublicæ patriæ, recte monet Ariſtoteles *Polit. V.* 9. addita ratione: Ὄφελος γὰρ ὐδὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων, καὶ συνδοδεξαμένων ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων, εἰ μὴ ἔσονται εἰθισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ εἰ μὲν οἱ νόμοι δημοτικοὶ δημοτικῶς, εἰ δ' ὀλιγαρχικοί, ὀλιγαρχικῶς. Εἴπερ γάρ ἐστιν ἐφ' ἑνὸς ἀκρασία, ἔστι καὶ ἐπὶ πόλεως. *Nullum enim emolumentum capitur ex utiliſſimis legibus, & quæ probatæ ſunt judicio cunctorum, qui dant operam reip. ni fuerint adſueti, & inſtituti, ſi leges ſint populares, populariter; ſin oligarchicæ, oligarchice.*

ce. Si enim eſt in uno mortali incontinentia, eſt etiam in civitate.

§. LXIV.

Et emendanda voluntas. Quumque voluntas ſit vera illa amoris, quo cum bono, adeoque & cum felicitate conjungimur, ſedes: 58) nihil agere videbuntur parentes, quid perficiendo liberorum intellectu ſolliciti, nullam voluntatis rationem habent: nec non 59) qui non id agunt, ut liberorum ſuorum animos ad pietatis virtutiſque amorem inflamment, ſed 60) ut eos vel manifeſtis vitiis, vel 61) calliditati, avaritiæ, ambitioni, voluptati, quibus ipſi prudentiæ, frugalitatis, erectioris animi elegantiæque velum prætendunt,) adſuefaciant, qui denique liberis ad omne ſcelus profligatis, 62) præeunt exemplo, & ſic ægrotos animos perpetuis vitiorum ſpectaculis turpiter corrumpunt. *)

*) Sunt hæc præcipua errata, quibus & optimam liberorum indolem in præcipitia abripi, animadvertimus. Quemadmodum enim nemo eſt tam exiſtimationis ſuæ incurioſus, ut manifeſtis vitiis pollutus videri velit, ac proinde unuſquiſque ſceleribus ſuis aliquod virtutis ac prudentiæ velum prætexit: ita & liberos ſuos ita inſtituere ſolent parentes, ut non tam honeſte ac ſapienter vivere, quam alios aliqua virtutum ſpecie decipere diſcant, id eſt

Ut Curios ſimulent, & bacchanalia vivant. Ad hoc eos præceptis, ad hoc exemplis ſuis inſtituunt. Quin ſi hi quadam naturæ bonitate ad veram laudem contendunt: eum impetum parentes turpi exemplo reprimunt. Quem-

Quemadmodum enim, qui nocte illuni iter faciunt, facile a recto tramite aberrant, ſi præter facem paſſim oberrant ignes fatui: ita & præclara ingenia plerumque in tranſverſum aguntur, ſi oculis quotidie obverſantur prava parentum facinora, hique ſe ipſos liberis præbent inutilis diſciplinæ exempla, parum memores incomparabilis illius ſententiæ Juvenalis *Sat. XIV. v.* 44.

Nil dictu fœdum viſuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer eſt, procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum, & cantus pernoctantis paraſiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contemſeris annos:
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.

§. LXV.

Quum vero puerorum atque adoleſcentium indoli nihil magis ablandiatur, quam otium & voluptas: parentes operam dabunt, 63) ne nimis delicatam rationem in educandis liberis teneant, 64) neque eos otio obtorpeſcere patiantur, aut 65) nimis exquiſito victu nutriant, ſed 66) ſolem, friguſque ferre, ciboque parabili contentos eſſe, doceant. Ita enim dum educantur ruſticorum liberi, dumque hi inter operas ruſticas, preſſumque lac, & cibos parabiles adoleſcunt, eos & ſanitate & robore ipſis plerumque nobilibus adoleſcentibus antecellere, docet experientia. *)

In primis a voluptate revocandus animus.

*) Extat hanc in rem incomparabilis epiſtola Theanus, Pythagoreæ ſapientiæ filiæ, ad

Eubulen apud Thomam Gale *Opuſc. mythol. Ethic. & phyſ. p.* 741. qua ex inſtituto demonſtrat, διαςροφὴν τῆν φύσεως εἶναι, ὅταν τὰ παιδία φιλήδονα μὲν ταῖς ψυχαῖς ἡδυπαθῆ δὲ τοῖς σώμασι γένωνται. *Corruptionem & perverſionem naturæ eſſe*, (non educationem,) *quum animi ad voluptatis amorem, corpora ad libidinem transferantur*. Nec minus graviter hæc præcepta paſſim inculcat Plutarchus toto illo aureo libello *de inſtitutione liberorum*.

§. LXVI.

Nec non a pravorum conſuetudine.

Sed præcipue 67) juventutis animum pervertit conſuetudo cum pravis hominibus: adeoque 68) nihil majore cura ac ſollicitudine cavere decet parentes, quam ne liberi ſibi malos ſodales inveniant, ſed 69) paribus & bene educatis colludere malint. Quum enim ad imitationem natura proclives ſint tenelli eorum animi, *) certi quippe flecti in vitium, monitoribus aſperi: experientia docet, tanto facilius pueros adoleſcenteſque abripi in quævis præcipitia, quanto minus adulatores & paraſitos ab amicis, corruptores a bonis magiſtris, inſtigationes ad vitia a ſalubrioribus præceptis poſſunt diſcernere.

*] Quam proclives ſint pueri ad imitandum, argumento ſunt illi, qui inter feras beſtias educati, earum non modo victum & greſſus, ſed & geſtus, vocem & ferociam ita paullatim adſciverunt, ut a beſtiis vix diſcernerentur. Exempla dederunt auctor ſupplementorum Lamberti Schaffnab. *ad ann. MCCCXLIV.* Hartknoch. *de Polon. Lib. I. Cap. II. p.* 108. Bern. Connor *Evang. med. art. CXV.*

pag.

pag. 181. & *de ſtatu Polon. Part.* 1. *Epiſt. VI. pag.* 388. Sic & puerum ſurdum & mutum, a parentibus in templum frequentius adductum, omnes geſtus, quibus inter ſacra alios uti viderat, tam accurate expreſſiſſe ferunt, ut non dubitarent clerici, quin aliquo religionis ſenſu tangeretur, quum tamen ubi auditum caſu recepiſſet, & ſenſim cœpiſſet loqui, rei non meminerit, nec ullo indicio vel argumento colligi poſſet, eum religionis ideam ullam animo concepiſſe. Vid. *Act. erud. Lipſ. MDCCVII. pag.* 507. Si ergo homines in bruta veluti convertit ſolum cum brutis contubernium, & ſi hominem ſurdum & mutum religioſis geſtibus imbuit ſolus aliorum religioſe Deum colentium conſpectus: quis miretur, & pueros aliam naturam induere ex conſuetudine cum aliis, & veluti hauſto Circes poculo in beſtias transformari?

§. LXVII.

Liberi parentibus debent amorem devotionis & obedientiæ.

Quæ contra LIBERIS officia erga parentes incumbant: ex horum ſtatu & jure, societatiſque ipſius indole non difficulter intelligitur. Quemadmodum enim parentibus eſt jus dirigendi liberorum actiones: ita inde patet, 70) eos a liberis non aliter conſiderari poſſe, quam ut ſuperiores & perfectiores, adeoque 71) amandos eſſe amore devotionis & obedientiæ. *) (Lib.I. §. LXXXV.) Ex quo porro ſequitur, 72) ut liberi eos omni veneratione atque obſequio, (§.LXXXVI.) & 73) tali quidem veneratione, quæ eorum perfectionibus digna ſit, (Lib. I. §. LXXXVII. 51.) proſequi teneantur.

*) Hinc veteres omnes faſſi ſunt, proximum

amoris gradum poſt Deum deberi parentibus, quibus nos ipſos debeamus. Sic Gell. *Noct. Att. IV.* 13. officia liberorum erga parentes primo loco ponit inter omnia, quæ aliis hominibus debeamus, auctoritate uſus Catonis, Maſſurii Sabini & C. Cæſaris. Multo expreſſius *aureorum Pythagoræ carminum* auctor *v.* 1. *ſeq.*

Ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεοὺς, νόμῳ ὡς διάκεινται,
Τίμα καὶ σέβου ὅρκον ἔπειθ' ἥρωας ἀγαυοὺς.
Τοὺς τε καταχθονίους σέβε δαίμονας, ἔννομα ῥέζων
Τούς τε γονεῖς τίμα, τούς τ' ἄγχιστ' ἐκγεγαῶτας.

Primum immortales Divos pro lege colunto
Et jusjurandum: heroas, clarum genus, inde.
Dæmones hinc, terris mixti, ſua jura ſerunto.
Inde parentis honos ſequitor: tum ſanguinis ordo.

Quæ explicans ſuo more, Hierocles *pag.* 50. θεοειδῆ εἰκόνα *Deo ſimilem imaginem* in parentibus agnoſcit. Er Simplicius Comment. *in Epicteti Enchirid. Cap. XXXVII. pag.* 199. Οἱ ἔτι παλαιότεροι τοσοῦτον τοὺς γονέας ἐσέφθησαν, ὡς καὶ θεοὺς αὐτοὺς ὁρμῆσαι καλεῖν ὑπολαβηθέντες δὲ τὴν θείαν ὑπεροχὴν τοὺς γονέων ἀδελφοὺς θείους ἐκάλεσαν, ἐνδεικνύμενοι τὴν τάξιν, ἣν τοὺς γονέας ἔχειν πρὸς τοὺς παῖδας τοὺς ἑαυτῶν ὑπελάμβανον. *Antiquiores* (Romanis) *leges ita veneratæ ſunt parentes, ut* Deus *adpellare eos non dubitarint: divinam autem excellentiam reveritæ fratres patrum* Thios *quaſi* Divinos *appellant, ut demoſtrent, quam rationem parentum adverſus liberos eſſe exiſtiment.*

§. LXVIII.

Veneratio — Quia ergo veneratione proſequendi ſunt paren-

parentes, & tali quidem, quæ eorum perfectionibus digna ſit: (§. LXVII. 72. 73) nemo ſane dubitaverit, 74) quin liberi parentes aliis omnibus præferre, 75] cum iis, ac de iiſdem, non niſi honorifice loqui, quin 76) & operam dare debeant, ne vel vultu lædatur pietas. Et quamvis contingere poſſit, ut in parente vel alterutro, vel utroque non reperiantur eæ perfectiones, ut inde veneratio vel honor naſci poſſit: (Lib. I. §. LXXXVII. *) boni tamen filii eſt, 77) diſſimulare illa parentum vitia, & 78) patienter potius ferre eorum injurias, quam quidquam eorum, quæ a liberis ipſa natura exigit, prætermittere. *). parentibus debita.

*) Nam & mali parentes, parentes tamen, id eſt, uti eos recte vocat Simplicius *ibid. p.* 198. αἴτια μετ' θεὸν τὰ εἶναι *exiſtentiæ noſtræ poſt Deum auctores*, ſunt: eaque perfectio vel ſola nos ad concipiendam animo pietatem ac venerationem incitare debet. Epictet. *Enchir. Cap. XXXVII.* Ἀλλ' πατὴρ κακός ἐστι μήτι ἂν πρὸς ἀγαθὸν πατέρα φύσει ᾠκειώθης; οὐκ ἀλλὰ πρὸς πατέρα τήρει τοιγαροῦν τὴν πρᾶξιν τὴν σεαυτοῦ πρὸς αὐτόν, μηδὲ σκόπει, τὶ ἐκεῖνος ποιεῖ, ἀλλὰ τὶ ποιήσαντι κατὰ φύσιν, ἡ σὴ ἕξει προαίρεσις. *At pater malus eſt. Numquid igitur natura cum bono patre conjunctus es? Non, ſed cum patre. Tu ergo munus tuum erga ipſum tuere, nec, quid ille agat, conſidera, ſed quibus rebus agendis tuum inſtitutum naturæ futurum ſit conſentaneum.*

§. LXIX.

Itemque metus reverentialis.

Quumque parentibus competat poteſtas dirigendi liberorum actiones, eoſque coer-

cendi caſtigandique: (§.LVI. 23. ſequ.)conſequens eſt, 79) ut parentes non modo amore devotionis proſequendi, ſed & timendi ſint. Ex quo amoris ac timoris temperamento quum naſcatur *timor filialis*: (Lib. I. §. CXXXI. *) inde non poſſumus non colligere, 80) timorem illum ſolum cadere in pios liberos, adeoque 81) objurgationes caſtigationeſque parentum non tam, quod doleant, metuendas, quam quod indignationis paternæ, ſuis vitiis provocatæ, ſint argumentum.

§. LXX.

Nec non obſequium. Quandoquidem vero & obſequio proſequendi ſunt parentes. (§. LXVII. 72.) non poſſent profecto reprehenſionem effugere liberi, 82) niſi juſſa eorum promte exſequerentur, ac 83) ne moroſitatem quidem eorum, & duriora imperia, ſeſe ab officio dimoveri patiantur. Quia tamen vel ipſa recta ratio docet, quo major eſt entis alicujus perfectio ac ſublimitas, eo majorem ei venerationem & obedientiam exhiberi oportere: (Lib. I. §. LXXXVII. *) conſequens eſt, 84] ut, ſi turpe quid ac voluntati divinæ vel legibus adverſum jubeant parentes, horum potius, quam Dei ac legum, juſſa inſuper ſint habenda. *)

*) Quod enim de magiſtratuum juſſibus dixerunt Petrus & Johannes, Apoſtoli: Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον, ἢ τοῦ θεοῦ κρίνατε. *Juſtumne ſit apud Deum, vobis potius, quam Deo, auſcultare, ipſi judicate*, *Act. IV.* 19. Et paullo poſt *Act. V.* 29. Πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις. *Obedire oportet Deo potius, quam hominibus*: idem & ad parentum præcepta pertinet. Quamvis

vis enim ſanctiſſimum eorum ſit imperium : ſanctius tamen eſt ipſius Dei, nec eo uſque porrigitur parentum poteſtas, ut liberos legibus, a ſummis imperantibus latis, poſſint ſolvere : [§.XXIV.75.] Hierocl. *ad aurea Pythag. carm. v. 4. p.* 53. Εἰδὲ ἐςιν, ὅτι τῶν θείων νόμων ἀνήκοος ἐςιν ἡ τῶν γονέων προαίρεσις, τί δεῖ ποιεῖν εἰς ἀντινομίαν ἐμπίπτοντας τοιαύτην, ἢ τοῦτο, ὃ καὶ ἐπὶ πολλῶν καθηκόντων ἐκ περιστάσεως εἰς ἐναντίωσιν ἐλθόντων προσήκει φυλάττειν μειζόνων γὰρ καὶ ἐλαττόνων προκειμένων καλῶν, τὰ μείζονα πρὸ τῶν ἐλαττόνων ποιεῖσθαι δεῖ, ὅταν μὴ ἀμφότερα ἐξῇ διασώζειν οἷον καλὸν μὲν τῷ θεῷ πείθεσθαι, καλὸν δὲ καὶ τοῖς γονεῦσιν εἰ δὴ πρὸς ταῦτα ἡ ἀμφοτέρων ἄγοι πειθὼ, ἕρμαιον ἂν εἴη καὶ ἄμαχον εἰδὲ πρὸς ἄλλο μὲν ὁ θεῖος νόμος, πρὸς ἄλλο δὲ οἱ γονεῖς φέροιεν μαχομένης τῆς αἱρέσεως τοῖς ἀμείνοσιν ἕπεσθαι δεῖ, πρὸς ταῦτα μόνον ἀπειθοῦντας γονεῦσι, πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ τοῖς θείοις νόμοις οὐ πείθονται. *Si divinis legibus repugnat aliquando parentum voluntas : quid eos aliud facere oportet, qui in illam legum colliſionem incidunt, quam quod in multis etiam officiis, quæ pro circumſtantiarum ratione ſibi adverſantur, decet obſervare? Honeſtis enim duobus propoſitis, quod majus eſt, minori decet anteponere, quum utroque frui non licet. Verbi gratia : honeſtum quidem eſt, Deo obedire : honeſtum vero & parentibus ipſis. Quod ſi te ad eadem ducat utriuſque perſuadendi vis : lucrum fueris inopinatum, & ſine controverſia maximum. Sin autem ad aliud te trahat divina lex, ad aliud vero parentes : in hac voluntatum diſſenſione meliora ſequi præſtiterit, & in iis ſolum parentum juſſa præterire, in quibus & ipſi divinis legibus non obediunt.*

§. XXI.

Quando ſolvatur parentum poteſtas.

Ceterum uti ea eſt genuina poteſtatis parentum ratio, quod ad finem ſocietatis hujus conſequendum neceſſaria eſt facultas liberorum actiones ad hunc finem dirigendi: (§. LIII. 8) ita nemo dubitaverit, 85) quin, obtento fine, & medium ceſſare oporteat, adeoque 86) illa parentum poteſtas non demum morte eorum, ſed tunc illico exſpiret: quando liberi maſculi ejus ætatis atque ita inſtituti ſint, ut ipſi ſua quadra vivere, novamque familiam inſtituere poſſint, vel 87) ſi filiæ nepteſve domo patria vel avita enubant, in aliaſque tranſeant familias. 88) Ut jus naturæ non probet rigorem illum juris veteris Romani, quod filios cum uxore & liberis per omnem vitam in patria poteſtate eſſe jubebat, niſi patres vel avi quoſdam, ultro emancipatos, e ſacris ſuis dimitterent. *)

*) Illud e dominio juris Quiritium, quod patri apud Romanos competiiſſe in liberos diximus, prono alveo fluere videbatur. Neque enim tempore finitur dominium, neque ullus eo ſine facto ſuo excidere poteſt. Hinc & imaginariæ illæ venditiones in emancipationibus adhibitæ. Nihil enim analogiæ juris magis videbatur convenire, quam ut res mancipi, intercedente mancipatione, abalienaretur. Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *de jure occid. lib. Cap. I. p. 145. ſequ.* Quum vero illud dominium in liberos, tamquam res mancipi, jus naturæ & gentium plane ignoret, (§. LV. *) illud etiam rigorem illum, quem in paragrapho deſcripſimus, ignorare certiſſimum eſt.

§. LXXII.

§. LXXII.

Quum vero poteſtas tantum parentum, (§. LXXI. 86.) non item amor, quem ipſa natura inſevit parentibus, (§.XXVII.) liberis e familia dimiſſis ceſſet: conſequens eſt, 89) ut bonorum parentum ſit, etiam ſeparatorum a ſe liberorum felicitate delectari, 90) eos ope & conſilio pro virili juvare, 91] & non minus his, quam in familia perſeverantibus, quantum honeſte fieri poteſt, lucrari, 92] nihil denique reliqui facere, ut eos reddant quam feliciſſimos. Ex quibus ſimul patet, 93] cur emancipati non minus, quam ſui liberi parentibus ab inteſtato merito ſuccedant. *) Soluta parentum poteſtate non debet ceſſare amor.

*] Itaque ab æquitate naturali diſceſſiſſe videntur gentes pleræque, quæ filias nupturas, oblata certa dote, contentas, exorteſque eſſe jubebant paternæ hereditatis. Equidem hæc lex juſtam habuit rationem apud Hebræos, quorum rempublicam ita inſtituerat ſupremum Numen, ut cuivis tribui ſortem ſuam attribueret, cujus agros & bona in aliam tribum tranſire noluerat. *Num. XXVII.* Sed non æque laudaveris ſimilem Syrorum morem, cujus veſtigium exſtat *Geneſ. XXXI. 14. ſeq.* nec non leges Athenienſium, de quibus plura erudite differuit Jac. Perizon. *de lege Vocon. p. 119. ſeq.* Quin multo minus æquam dixeris legem Romanorum, de filiis etiam emancipatis a paterna hereditate excludendis, quum ipſe Prætor ejus rigorem, data illis bonorum poſſeſſione, emolliendum, quin eam plane abolendam dixerit Juſtinianus *Novella CXVI.I.* Emancipationem enim poteſtatem tantum parentum tollere oporte-

 bat,

bat, non amorem, ex quo ſucceſſionem ab inteſtato eſſe derivandam, ſuo loco oſtendimus. (Lib. I. §. CCXCV.]

§. LXXIII.

An ſin parentum & liberorum arbitrio ſit poſitum, quando poteſtas illa ſolvenda ſit? Ex quo porro colligimus, 94) nec in parentum poſitum eſſe arbitrio, liberoſne cujuſcumque ætatis e poteſtate dimittere, an eoſdem jam adultos invitos in familia retinere malint: nec 95) excuſandos eſſe liberos, qui invitos parentes deſerere, & fræna veluti mordere non dubitant. Quemadmodum enim injuſte agunt parentes, qui quid eorum omittunt, ſine quibus finis hujus ſocietatis obtineri nequit: (§. XXV. 76.) ita liberi ſe, ſalva juſtitia, non poſſunt ſubducere parentibus, quia, quod ſibi quiſque fieri non vult, id nec aliis facere debet. (Lib. I. §. LXXXVIII. 54.)

§. LXXIV.

Liberorum obligatio, ſoluta parentum poteſtate. Quemadmodum porro parentum amorem extinguere non oportet liberorum diſceſſum e familia, (§. LXXII.) ita 96) amorem illum venerationis, quo liberi illos proſequi tenentur multo minus tunc ceſſare debere verum eſt. Immo quum unuſquiſque ad amandum enim, a quo beneficiis ornatus eſt, obſtrictus ſit, (Lib. I. §. CCXXVI. 37.) iſque amor erga benefactores vulgo GRATITUDO vocetur: (ibid. §. CCXXVII.) conſequens eſt, 97] ut liberi, & finita parentum poteſtate, obligari maneant ad gratum illis animum quavis ratione oſtendendum, 98) eorum benevolentiam verbis ornandum, 99) bene-

beneficia beneficiis penſanda, nihilque, quod alicujus momenti eſt, & ad familiæ decus pertinet, (veluti conjugium,) ſine eorum conſilio ſuſcipiendum: quin 100) & alimenta indigentibus ſuppeditanda. Quod genus gratitudinis quamvis ad officia imperfecta referendum videatur, 101) ita tamen comparatum eſt, ut leges civiles liberos, officii ſui immemores, jure meritoque in ordinem cogant. *) (Lib. I. §. CCXXVII. 43.)

*] Si vera ſunt, quæ de ciconiis memoriæ prodiderunt veteres, eas parentes ſenectute confectos alere: etiam a brutis animantibus in ruborem dantur liberi beneficiorum immemores. Eleganter Ælian. *Hiſt. animal. III. 23.* Τρέφειν μὲν τοὺς πατέρας πελαργοὶ γεγηρακότας καὶ ἐθέλουσι, καὶ ἐμελέτησαν· κελεύει δὲ αὐτοὺς νόμος ἀνθρωπικὸς οὐδὲ εἷς τοῦτο, ἀλλ᾽ αἰτία τούτων φύσις ἀγαθή. *Magna cura ciconiæ exacta ætate parentes alunt, etſi humanis hoc facere legibus nullis jubentur, ſed ſola naturæ bonitate ad id impelluntur.* An non vero recta ratio ad id impelleret homines, ad quod ipſa bruta impellit natura?

§. LXXV.

Tutorum & pupillorum mutua obligatio?

Si parentes, antequam liberi ad juſtam ætatem pervenerunt, deceſſerint: res ipſa ſuadet, 102) ut eorum educatio demandetur aliis, quos TUTORES vocant, adeoque 103) TUTELA nihil aliud eſt, quam poteſtas, actiones liberorum vice parentum dirigendi, eorumque bona adminiſtrandi tantiſper, dum ipſi liberi juſtam ætatem attingerint, idoneique ſint, ad ſe ſuaque rite gubernanda. *) (§. LV. 19.) Ex qua definitione porro colligi-

ligimus, 104] tutores eadem poteſtate uti, ac parentes, quatenus eam arctioribus limitibus non circumſcripſerunt leges civiles; ſed & 105) ad eamdem fidem eademque officia, quæ parentibus incumbunt, teneri: denique 106) pupillos non minus ad amorem venerationis, obſequium & gratitudinem, obſtrictos eſſe, ac liberos: quin 107) hanc obligationem tanto eſſe ſtrictiorem, quo majus eſt beneficium, ab iis præſtitum, quos non natura, ſed amor benevolentiæ, ad benefaciendum excitavit.

*] Quamdiu pro impuberibus vel minorennibus habendi ſint liberi, jus naturæ eo minus definire poteſt, quo magis diverſæ ſunt eorum indoles, quum in aliis ſapientia ante pilos ſit, alii ſero, alii vix umquam ſapiant. At quia tamen legislatores ad id, quod ut plurimum fit, merito attendunt: [§. XLV. 60.] recte atque ordine fecerunt, dum certos pubertatis ac minorennitatis definierunt annos. Quam variæ vero hic fuerint eorum ſententiæ, repetitis ex omni ævo teſtimoniis, cum cura & ex inſtituto oſtendit vir illuſtris, Jo. Petr. a Ludewig. diſſertatione ſingulari *de ætate legitima puberum & majorennium.*

CAPUT IV.

De officiis, in ſocietate herili obſervandis.

§. LXXVII.

Quid ſocietas herilis, PRogredimur ad SOCIETATEM HERILEM natura quidem non tam neceſſariam, ac illæ ſimpliciores, de quibus hactenus actum eſt,

eſt, at inter homines tamen jam inde ab antiquiſſimis temporibus frequentiſſimam, per quam intelligimus ſocietatem inter dominum dominamve & ſervo ac ancillas, in qua hi ad dominorum utilitatem operis ſuis promovendam, illi ad hos alendos, immo & aliquando ad certam mercedem præſtandam obligantur. Quum enim ita comparatum ſit, ut alter alterius opera indigeat, nec quidquam obſtet, ut quod cuique deeſt, id ille alterius operis ſuppleat: (Lib.I.§.CCCXX. 3.) conſequens eſt, 1) ut aliorum operas, quocumque intercedente contractu, nobis recte ſtipulemur, atque ita 2) inter nos ſervoſque & ancillas naſci poſſit HERILIS SOCIETAS, quam inæqualem vel rectoriam eſſe, facile patet. (§.XIX. 56.)

& quæ ejus origo.

§. LXXVII.

Quid herus vel hera, & ſervus, vel ancilla? & quotuplex ſervitus?

Itaque per HERUM HERAMVE intelligimus perſonam, quæ aliorum operis ad ſuam utilitatem promovendam utitur, & his viciſſim ad alimenta, vel inſuper ad mercedem præſtandam, obligata eſt. SERVI vero & ANCILLÆ ſunt perſonæ, quæ ad dominorum utilitatem operis ſuis, vel pro certa mercede alimentiſque, vel pro ſolis alimentis promovendum obſtrictæ ſunt. Ex qua definitione facile patet, 3) ſervitutem prioris generis eſſe MERCENARIAM, 4) ejuſque fundamentum non aliud eſſe, quam locationem conductionem, 5] poſterioris OBNOXIAM, * 6] ejuſque fundamentum eſſe dominium in ipſas perſonas ſervorum, juſto titulo adquiſitum.

*) Uti placuit vocabulo, quo uſus eſt Phædrus *Fab. Lib. III. præf. v.* 34.

Servitus Obnoxia.

Quia quæ volebat, non audebat dicere,
Adfectus proprios in fabellas tranſtulit.

Uti enim hic *ſervitutem* dixit pro *ſervo*, Æſopo, ita eam *obnoxiam* vocavit, quaſi ὑπόδουλον, quia Æſopus hujuſmodi ſervitutem ſerviebat. Græci *obnoxios* δούλους, mercenarios οἰκέτας vocabant, teſte Athen. *Deipnoſ.* VI. 16. Ceterum utraque ſervitus antiquiſſima eſt. Quemadmodum enim Abrahamum jam quarto a diluvio ſæculo multos ſervos obnoxios domi ſuæ aluiſſe, conſtat, *Geneſ.* XI. 5. XIV. 14. XV. 3. 4. XVI. 1. *ſequ.* ita Jacobum Labani mercenarias operas per multos annos præſtitiſſe, notiſſimum eſt ex *Geneſ.* XXIX. 15. *ſequ.* XXX. 28. Equidem & Noachus jam *Geneſ.* IX. 25. mentionem facit ſervitutis obnoxiæ, eique Chanaanem, nepotem, ob illatas ſibi injurias addicit. Sed prædictionem hanc eſſe eorum, quæ haud paullo poſt acciderunt, recte obſervavit Jo. Clericus *Comment. in Geneſ.* p. 72.

§. LXXVIII.

Obnoxiæ ſervituti quidam jure ſeſe addicunt ob hebetudinem ingenii.

Et de prioris quidem generis ſervitute nemo ſanus dubitaverit, quin rectæ rationi æquitatique naturali non repugnet. At nec poſteriorem eſſe contra naturam, vel inde patet, quod experientia docet, eſſe homines indole tam ſervili præditos, ut nec ſe familiamve regere, nec neceſſaria vitæ præſidia ſibi ſuiſque parare poſſint. *) Quum ergo unuſquiſque vitæ genus, cui idoneus eſt eligere teneatur, (Lib. I. §. CXLVII. 21. ſequ.) hi vero homines nulli alii vitæ generi idonei ſint, quam ut aliis pro alimen-

mentis præſtent operas: 7) nihil ſane faciunt contra officium, ſi ſeſe aliis in perpetuum hac conditione addicunt.

*) Obſervaverat hoc Ariſtoteles, qui ideo quoſdam homines φύσει δούλους, natura ſervos eſſe, obſervaverat *Polit.* I. 3. *ſequ.* Quod quamvis recte refellat Puſendorffius *de jur. nat. & gent.* III. 28. & VI. 3. 2. ſi ita accipiatur philoſophus, ac ſi ſtupidi illi homines ipſo actu prudentiorum ſervi ſint, vel quaſi his jus perfectum ſit, illos ſine alia cauſſa ſervitute opprimendi, quemadmodum Græci ſibi hujuſmodi jus in barbaros videntur adrogaſſe: nihil tamen abſurdi ineſt huic ſententiæ, ſi de indole ſervili, non de naturæ conditione, intelligatur, uti illam intelligendam putavit Dan. Heinſius *in epiſt. ad Ger. Richterum*, apud Jan. Rutgerſ. *Var. Lect.* IV. 3. Sic ſane Aſiaticos homines ἐλευθέρους μὲν κακούς, δούλους δὲ ἀγαθούς, *liberos males, ſervos optimos* eſſe, obſervaverat Ageſilaus, apud Plutarch. *apophth. Lacon.* p. 19.

§. LXXIX.

Alii ob extremam paupertatem.

Præterea alios, quantumvis haud ita ſtupidos, extrema paupertas calamitateſque vel publicæ, vel privatæ, ſubigere poſſunt, ut ſervire, quam fame perire malint. Quum enim homo ad vitam conſervandam, evitandamque mortem ac deſtructionem, omnino ſit obligatus, (Lib. I. §. CXLIII. 9. ſequ.) & imminentibus morte vel ſervitute, ipſa recta ratio e duobus his malis phyſicis, id quod minimum eſt, eligendum eſſe ſuadeat: (*Elem. phil. mor.* §. CLII.*) ſequitur ſane, 8] ut ei, quem in hoc articulo fortuna reprehendit, non ſit vitio vertendum, ſi, nul-

nullo alio honeſto medio interitum evitandi ſeſe offerente, ſervituti ſeſe addicat. *)

*) Sic ſane Regi ſeſe tamquam mancipia addicebant Ægyptii, ne diuturna fame conſumerentur, & beneficii loco habebant, quod Pharaoni ſervire liceret pro alimentis. Hinc, accepta ſervitutis lege, Joſepho reſpondebant: *Tu nobis vitam dediſti, gratiam apud Dominum inveniamus, & ſimus Pharaonis ſervi*. *Gen. XLVII.* 25. Sic & Thracicas mulieres, ingenuæ licet ortu, voluntaria tamen ſervitute victum ſibi apud Erythræos quæſiviſſe, auctor eſt Pauſanias *Lib. VII. Cap. V.* ut jam non dicam de Friſiis, de quibus Tacit. *Annal. IV.* 72. nec non de Gallis, de quibus Jul. Cæſ. *de bello Gall. VI.* 13.

§. LXXX.

Quidam bello capti hanc conditionem ſubeunt.

Denique ſervorum numerum 9) in immenſum auxit bellorum furor. Quia enim hoſti in hoſtem omnia licent, licebat etiam hoſtes acie victos occidere. (Lib. I. §. CLXXXIII.) Quum vero, qui vel ſine aggreſſoris læſione, vel leviore malo illi repræſentato, periculo defungi poteſt, non debeat ad cædem temere provolare: (ibid. §. CLXXXI. 20.) non iniquum ſane eſt, 10) victorem ſervare victos, in captivitatem abducendos, ne noceant, &c., ne gratis alantur, in ſervitutem detrudendos: nec 11) reprehendendi ſunt, qui ea lege vitam ſervare, quam perire, maluerunt. *) (*Elem. phil. mor.* §. CLII. * 2.)

*] Vere ergo & hæc ſocietas naſcitur ex conſenſu, quamvis non ultroneo, ſed vi juſta ex-

extorto. (§.XVI. *) Vult enim victor victum ſervare, ſed ea lege, ut ſerviat. Victum vult ſervire, ut ſervetur. Nam ſi nollet, nihil impediret, quo minus in victoris armis irrueret. Duarum voluntatum conſpiratio eſt conſenſus: [Lib.I. §.CCCLXXXI.] Societas ergo inter dominum & mancipia bello capta ex conſenſu naſcitur.

§. LXXXI.

Hæc vero ſervitutis obnoxiæ genera non potuerunt non aliud producere, in quod quis ipſa naſcendi ſorte detruditur. Quia enim ſervitutis obnoxiæ fundamentum eſt dominium, juſto titulo adquiſitum, (§. LXXVII.6.) hos vero titulos omnes ſervos adquirendi juſtos eſſe, hactenus oſtendimus: (§.LXXVII.ſequ.) conſequens eſt, 12) ut hi omnes ſervi ancillæve ſint in juſto dominio herorum. Quumque extra legitimum matrimonium, (quale inter quoſdam hujuſmodi ſervos vix locum habere poterat) *) partus ſequatur ventrem, (Lib.I. §.CCLII.50.) non mirum eſt, 13) partum ancillarum obnoxiarum, tamquam acceſſorium ventris, eamdem cum matre ſubiiſſe conditionem. Unde 14) ubique terrarum innotuit genus ſervorum, quod VERNARUM nomine quod Romanos veniſſe novimus.

Quidam ſervi naſcuntur.

*) Matrimonium eſt ſocietas ſimplex perſonarum diverſi ſexus, procreandæ, educandæque ſobolis cauſſa inita. [§. XXVIII.] Qui in hunc finem conſentiunt, eorum in arbitrio & præſtare eſſe oportet, ut illum eligant, mediaque ad eam obtinendum neceſſaria adhibeant. At ſervorum ancillarumque

ob-

obnoxiarum in arbitrio poteſtateque non ſemper eſt potiſſimus finis, quomodo nimirum liberos commode educare velint, ſed ea res plane a dominorum voluntate pendet. Inter quoſdam ergo ſervos ancillaſque vix locus eſt legitimo matrimonio. Inter quoſdam tantum illi locum eſſe negamus, quos nimirum in eam conditionem fortuna detruſit, ut heri iis *Romanorum in morem deſcriptis per familiam miniſteriis utantur*. Ubi enim *ſuam quiſque ſedem, ſuos penates regit*, quod apud Germanos obſervavit Tacitus *de more Germ. Cap. XXV.* ibi facilius matrimonio locus eſt, ceu & hodie docet experientia. At quamvis & hominibus propriis Germanorum ſit jus connubii: manet tamen apud hos principium, quod ſervilis proles ejuſdem cum parentibus conditionis ſit, & quod partus ventrem ſequatur: niſi quod quibuſdam magis placet alterna vernarum partitio. (Lib.I. §. CCLII. *)

§. LXXXII.

Poteſtas domini in ſervum mercenarium.

Poſitis vero his fundamentis, facile intelligitur, quænam ſint in hac ſocietate dominorum ſervorumque officia, &, qualis dominorum in ſervos ancillaſque poteſtas ſit? Quod enim ad ſervos MERCENARIOS attinet: quum ii tantum ex locato obligentur: (§.LXXVII.4.) per ſe patet, 15) domino in hos non aliam poteſtatem competere, quam ut operas, ſibi locatas, illis indicere, & 16) ex iis utilitatem capere, quin & 17) eos adigere poſſit, ut per tempus, quod initio placuit, ſerviant: non autem 18) domino licere alias, quam locatas, operas ab illis exigere, multoque minus

nus 19) eos durius caſtigare, quamvis 20) ſi locationi non ſtet ſervus, eum dominus non modo mercede ejuſve parte mulctare, ſed & 21) inemendabilem abs ſe ſegregare omnino poſſit. (§.XXII. 70. ſequ.)

§. LXXXIII.

Quemadmodum ergo DOMINI eſt, 22) legi conductionis ſatisfacere, 23) a ſervo non niſi operas locatas exigere, 24) eique alimenta, qualia ejus ſortis hominibus conveniunt, ſufficienter præbere: denique 25) mercedem promiſſam non denegare; *) ita & SERVUS hujuſmodi 26) domino, tamquam ſuperiori, ad reverentiam & obſequium, 27) tamquam conductori operas conventas præſtandas; denique 28) tamquam ſocio ad ejus utilitatem bona fide promovendam eſt obligatus. Domini ſervique hujuſmodi officia mutua.

*] At nec alimenta non merces debentur, ſi ſervi, culpa, vel caſu, contingat, ut operæ locatæ non præſtentur. (Lib.I. §.CCCLXI. 150.) Hinc quamvis laudanda ſit humanitas domini, ſervum mercenarium, etiam ægrotantem, alentis, non tamen, quod jubet humanitas, illico jure perfecto poteſt exigi. Contra iniquitas maxima eſt domini, mercedem, præſtitis operis, ſervo denegantis, vel eam contra leges contractus pro lubitu mutantis, quod decies feciſſe Labanem, conqueritur Jacobus, *Geneſ. XXXI. 7.* Quod adeo Deo juſtiſſimo diſplicuiſſe novimus, ut auferret Labani opes, eaſque in Jacobum transferret. *Geneſ.XXXI. 9.*

§. LXXXIV.

Servos obnoxios in dominio eſſe diximus (§.LXXVII. Poteſtas do-

mini in ſervum obnoxium ratione liberæ de eo diſpoſitionis.

(§.LXXVII.6.) Quum ergo domino ſit libera de re ſua diſpoſitio: (Lib.I. §.CCCVI.) conſequens eſt, 29) ut dominus ſervo quaſcumque operas, quibus præſtandis par eſt, imponere, 30) ex eo omnem utilitatem capere, 31) ejus quoque liberos ſibi vindicare, & 32) ipſum vendere, 33) aliiſque quibuſvis titulis alienare poſſit, niſi forte 34) ſervus, qui ſe ultro addixit domino, eam legem adjecerit, ne extra familiam, cui ſeſe addixit, alienetur. Quod 35) & de jure vitæ & necis videtur dicendum, quod domino in hos ſervos competere poſſe, nemo negaverit, (Lib.I. §.CCCVIII.) niſi vel conventio, vel lex obſtet. Multo magis ergo 36) hujuſmodi ſervus, prout res exigit, caſtigari & coerceri poterit, dummodo 37) meminerit dominus, eum hominem, ſibique natura æqualem eſſe. *(Lib.I. §.CLXXVII. 5.)

*) Quamvis enim fieri poſſit, ut dominus ſervo ſit perfectior, nec negari poſſit, eum ſervo eſſe ſuperiorem: illa tamen perfectionum ſtatuſque diverſitas nihil mutat circa hominis eſſentiam, ſed ſervus æque homo eſt, ac dominus. (Lib. I. §. CLXXVII.5.) Parum ergo humana eſt jureconſultorum vox, ſervo non fieri injuriam, *l.* 15. §. 35. *D. de injur.* Immo immanis plane illa dominæ apud Juvenal. *Sat. VI. v.* 223.

O demens, ita ſervus homo eſt? Nil fecerit: eſto,
Sic volo, ſic jubeo, ſtet pro ratione voluntas:

Non excuſatius ergo peccat, qui ſervum, quam qui liberam hominem, injuria lædit.

§. LXXXV.

§. LXXXV.

Quumque domino & poſſeſſio rerum ſuarum, & jus illas a quocumque vindicandi competat. (Lib.I. §.CCCVI. 2. & 3.) ex eo ſequitur, 38) ut poſſit ſe in poſſeſſione servi ancillæve quovis modo tueri, &, 39) ſive fuga eos aliquo abſtulerit, ſive 40) ab alio injuſto ſurrepti ſint, a quocumque poſſeſſore cum acceſſionibus fructibuſque pro qualitate poſſeſſionis vindicare, quin 41) priore caſu receptum fugitivum punire pro merito, & 42) ne in poſterum idem capiat conſilium, quovis licito modo prohibere:*) niſi 43) illi domini effectus alicubi in civitatibus lege reſtringantur. (Lib.I. §.CCCXVII.)

Rationes poſſeſſionis & vindicationis.

*) Hinc compedes, ergaſtula, carceres domeſtici, & alia media, quæ vel neceſſitas reperit, vel dominorum, omnia ſibi in ſervilia corpora permittentium, truculentia. Quamvis vero & hic habenda ſit æquitatis humanitatiſque ratio: [§.LXXXIV. 37.] ipſum tamen jus coercendi non adimendum eſt dominis, maxime in ſervos, bello captos, partim quod fugam anhelant, omnemque ad ſuos revertendi occaſionem ſpeculantur, neque id illis adeo vitio verti poteſt, ceu recte vidit Lorarius apud Plaut. *Captiv. II. 1. v. 14.*

Lo. *At fugam fingitis. Sentio, quam rem agitis.*
Cap. *Nos fugiamus? quo fugiamus?* Lo. *in patriam.* Cap. *apage! haud nos id deceat,*
Fugitivos imitari. Lo. *Immo, ædepol, ſi erit occaſio, non dehortor.*

Partim quod adhuc ſpirare videntur hoſtilem animum, adeo, ut de his ſervis vel maxime

me verum ſit illud Seneca *Epiſt. XLVII.* & Feſti *in voce: quot ſervi. Totidem quemque domi hoſtes habere, quot ſervos.*

§. LXXXVI.

Officia dominorum erga ſervos hujuſmodi. Præterea jam haud difficile fuerit, de mutuis dominorum ſervorumque hujus generis OFFICIIS judicare. Qua enim ſervus obnoxius eſt in dominio, [§.LXXVII. 7.] ac proinde herus ex eo omnem utilitatem capit, (§.LXXXIV. 30.) adeoque ille nihil habet proprii: conſequens eſt, 44) ut dominus obligatus ſit ad alendum ſervum, 45) eaque obligatio non ceſſet: ſi vel maxime ſervus operas præſtare nequeat. *] Et quandoquidem præterea ſervus, quod ad naturam attinet, domino eſt æqualis: (§.LXXXIV. *) facile intelligitur, 46] & peccare dominum, ſi ſervum injuria lædat, & 47) maximam humanitatis laudem ferre, ſi beneficiis potius, quam truculentia, eum ſibi reddat obſequentiorem.

*] *Mercenarius Servus* præter alimenta & mercedem accipit, (§. LXXXIII. 25.] adeoque habet, unde ſe alat, ſi morbo aliove caſu impeditus operas præſtare non poſſit. Quum ergo dominus illum alere non teneatur, niſi ex locato: [§.LXXVII. 4.] operas non præſtantem alere obligatione perfecta non tenetur. [§.LXXXVIII. *] In *Servo* vero *Obnoxio* omnia ſe aliter habeat. Hic enim non ob operas præſtitas alitur, ſed quia in heri dominio eſt, & quia nec mercedem accipit, nec quidquam aliud proprium habet. Quumque & extraneo, ipſique hoſti, ſubvenire nos jubeat miſericordia & humanitas: (Lib. I. §.CCXIX. 16.) qua

qua fronte ſervo noſtro ægrotanti denegaremus alimenta, qui vires corporis nobis inſerviendo detrivit? Hinc recte Claudius Imp. libertate donavit ſervos, qui ægrotantes expoſiti fuerant a dominis. Sueton. *Claud. Cap. XXV. l. 2. D. qui ſine manum.*

§. LXXXVII.

Quumque tot jura domini, totidem OFFICIA SERVORUM tamquam correlata, ponant: (Lib.I. §.XII.) ſequitur, 48) ut ſervitus obnoxia ſervum ad quaſcumque operas, 49) utilitatemque domini pro virili promovendam, 50) diſpoſitionem ejus de ſe ſuiſque, immo & 51) caſtigationem & coercitionem patientur ferendam obliget. 52) Ut contra officium faciat ſervus, ſi ſe ſubducat domino, & furtum ſui ipſius admittat, quum potius 53) manumiſſionem fide ac liberari ſervitute mereri, ſeque dignum tanto beneficio præſtare deberet.

Servorumque erga dominos.

§. LXXXVIII.

Ex his omnibus porro intelligitur, quomodo finiatur herilis illa ſocietas. MERCENARIA enim ſervitus, quum contractu locationis nitatur, 54) iiſdem modis, quibus locatio conductio, & 55) in primis elapſo tempore, in quod quis operas locavit, ſolvitur, OBNOXIA 56) manumiſſione potiſſimum deſinit. Quum enim quiſque ſe dominio rerum ſuarum abdicare, vel eas derelinquere poſſit: (Lib.I. §. CCCIX. 11.) nullum eſt dubium, quin eidem liceat domino in ſervum ſuum renunciare, quam renunciationem veteres MANUMISSIONEM vocarunt. Præterea quum renunciatio ſit ſpecies alienationis, in

Servitus utraque quomodo finiatur.

re vero alienanda dominus ſibi aliquid excipere & reſervare poſſit:(Lib. I. §. CCLXXVIII. 41) 57) manumiſſionem quoque qualibuſcumque honeſtis legibus ac conditionibus fieri poſſe, palam eſt.. *)

*] Ita veteres Romani a ſervis manumittendis ſibi ſtipulabantur operas fabriles, dona & munera *l. 3. pr. l. 5. l. 7. §. 3. D. de oper. libert.* Ex maxime majores noſtri, manumittentes ſervos, ſibi pleraque, quæ ipſi ſervi, vel homines proprii dominis præſtare ſoliti erant, reſervabant, adeo, ut, ſi ab adſcriptitia conditione diſceſſeris, vix ullum diſcrimen inter ſervos & libertinos intercedere videretur. Atque inde eſt, quod Tacit. *de mor. Germ. Cap. XXV.* ſcribit, *Libertos Germanorum non multum ſupra ſervos eſſe.*

§. LXXXIX.

Quid libertus, ejuſque officia.

Quicumque, quum antea juſtam ſervitutem ſervirent, a dominis manumittuntur, LIBERTINI, & manumittentis LIBERTI vocantur. Quum ergo hi ſummum, quod dari poterat, beneficium debeant manumittenti, unuſquiſque vero ad eum, a quo beneficiis ornatus eſt amandum obſtrictus ſit: Lib. I. §. CCXXVI. 37.) 58) ingratiſſimi mortalium eſſent liberti, niſi patronos, tanti muneris auctores, venerarentur perpetuo, & 59) non modo ea omnia, quæ ſibi hi ſtipulati ſunt, bona fide præſtarent, (§. LXXXVIII. 57.) ſed & 60) viciſſim illos omni officiorum beneficiorumque genere proſequerentur, vel, 61) ſi deſint vires, ſaltim gratum animum quavis ratione oſtenderent.*) (Lib. I. §. CCXXVIII. 47.)

*) Libertatem, datam ſervis, pro maximo beneficio imputabant veteres. Simo Terentianus *Andr. l. 1. v. 10.*

Feci, e ſervo ut eſſes libertus mihi,
Propterea, quod ſerviebas liberaliter.
Quod habui, ſummum pretium perſolvi tibi.

Efficiebat enim hoc beneficio patronus, ut ſervus ex re fieret perſona: adeoque loco patris eſſet liberto, qui ideo ejus nomen perinde, ac filius adſumebat. Lactant. *div. inſt. IV* 3. Hinc & egenti patrono alimenta non ſecus, ac filius, debebat. *l. 5. §. 18. ſequ. l. 9. D. de agnoſc. & alend. lib.* Et quemadmodum filius, quamvis alias imperfecta ſit ad gratum animum obligatio, tamen patris beneficia beneficiis penſare, eique alimenta ſufficere cogebatur: ita & libertus cogebatur, qui præterea ob ingratitudinem prægnantem in ſervitutem poterat revocari. *§. 1. Inſtit. de cap. deminut. l. un. C. de ingrat. lib.*

CAPUT V.

De ſocietate compoſita, quam familiam vocamus, officiisque in illa obſervandis.

§. XC.

Quid familia? QUemadmodum ipſas ſocietates minores ſimplicioreſque in magis COMPOSITAS coaleſcere poſſe, obſervavimus: (§. XVIII. 50.) ita ejus rei exemplum præbent ſocietates hactenus recenſitæ. Quoties enim illæ in majorem ſocietatem conſentiunt, naſcitur inde FAMILIA, quæ eſt ſocietas, ex conjugali, paterna atque herili compoſita. *) Unde conjuges, parentes, & domini dominæque ra-

tione hujus ſocietatis PATRESFAMILIAS & MATRESFAMILIAS; liberi FILII FILIÆVEFAMILIAS; ſervi & ancillæ SERVI SERVÆVE FAMILIARES adpellantur.

*] Eodem fere redit definitio Ulpiani, *l.* 195. §. 2. *D. de verb. ſignif. Jure proprio* Familiam *dicimus plures perſonas quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ, ut puta patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum ſequuntur, utputa nepotes & neptes, & deinceps*. Attamen nos paullo latius accipimus vocabulum. Quum enim jureconſultus eo conjuges tantum, parentes, & liberos cujuſcumque gradus, comprehendat: nos & ſervos ancillaſque familiæ partem eſſe cenſemus, quos & ipſe paullo poſt familiæ nomine venire, obſervat §. 3. *Servitium quoque ſolemus vocare* Familias. Alias veteribus *Familia* proprie fuit ſervitium, quaſi *famulia*, ceu ex inſtituto oſtendit Claud. Salmaſ. *Exercit. Plin. p.* 1263. Parentes vero & liberi *Domus* vocabulo denotabantur: veluti apud Apulejum *Apolog. p.* 336. *edit. Gev. Elmenhorſtii: Ipſe Domi tuæ rector, ipſe* Familiæ *dominus*. Nobis ergo *Familia* eſto, quidquid veteres *domum* & *familiam* vocabant.

§. XCI.

Quem penes ſit in hac ſocietate direčtio. Quum vero, quo major eſt ſocietas, eo minus fieri poſſit, ut tanta ſociorum multitudo media neceſſaria communi conſenſu ac ſuffragio inveniat: (§. XIX. 57.) nemo non videt, 1] hanc ſocietatem debere eſſe inæqualem & rectoriam, adeoque 2) uni ex his ſociis merito deferendam eſſe poteſtatem,

reli-

reliquorum actiones ad ſocietatis illius finem dirigendi. Quumque patrifamilias & tamquam marito poteſtas quædam competat in uxorem, (§. XLV. ſequ.) & ejus, tamquam patris, imperium in dubio materno prævaleat, (§. LIV. 14.) & denique ejuſdem, tamquam domini indubium ſit imperium in ſervos cujuſcũque generis: (§. LXXXII. & LXXXIV.) fieri non poteſt, 3) quin poteſtatem actiones totius familiæ ad ſocietatis hujus finem dirigendi PATRIFAMILIAS vindicemus, *) at ita tamen, 4) ut MATERFAMILIAS, tamquam utriuſque fortunæ ſocia, illum ope ac conſilio juvare omnino teneatur. (§. LXIII. 53.)

*] Enimvero id quoque intelligendum eſt de eo, quod ſit regulariter. Alias enim id aliquando aliter ſe habere, jam ſupra oſtendimus. (§. XLVII.) Quis enim negaverit, Reginam, quæ cui extraneo nupſit, eſſe caput familiæ ſuæ, maritique tunc non alias partes eſſe quam quæ regulariter uxoris eſſe ſolent, nempe ut ope & conſilio reginæ uxori adſit? Docent id exempla quorum recens adhuc memoria eſt.

§. XCII.

Ceterum hujuſmodi familia vel in ſtatu naturali vivit, nulli mortalium obnoxia, (§. VI.) vel cum aliis in civitatem coaluit. Priore caſu finis hujus ſocietatis non modo fuit rerum, ad vitam commode tolerandam neceſſariarum, adquiſitio, verum etiam mutua adverſus omnes hoſtes defenſio: ac proinde 5) eatenus recte rationes ſubduxerunt ii, qui hujuſmodi familiam minoris cujuſdam civitatis ſpecies præ ſe ferre exiſtimant. *) Poſterio-

Finis hujus ſocietatis in ſtatu naturali & civili.

ſteriore quia ſingulæ familiæ adverſus concivium injurias judicium auxilio, adverſus communes hoſtes reipublicæ viribus tutæ ſunt, non alius finis eſſe poteſt hujus domeſticæ ſocietatis, quam adquiſitio rerum, ad ſuſtentandam beatioremque reddendam familiam neceſſariarum.

*] Ita vero rationes ſubduxit Ariſtotel. *Polit. III. 6.* ubi fatetur, *patresfamilias ſingulos ſegreges uti* τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ὥσπερ πόλει, *domo ſua, tamquam civitate, & ſibi ipſis, tamquam ſi ſocii bellorum eſſent, auxilium ferre contra injuriam inferentes*. Nec aliter fere philoſophatus eſt Hobbeſ. *Leviath. Cap. XX.* Quamvis vero proprie hæc non ſit civitas, ceu ipſe paullo poſt fatetur Ariſtoteles: οὐδ᾽ οὕτως αὖ εἶναι δόξειε πόλις τοῖς ἀκριβῶς θεωροῦσιν. *Ne ſic quidem eſſe videretur civitas accurate rem contemplantibus*: civitati tamen famillima eſt hujuſmodi familia, quin ſæpe, ubi in magnam hominum multitudinem excreverit, eam in civitatem vel rempublicam evaſiſſe, tradit Plato *in Politico, ſeu de regno* Tomo *II. Op. edit. Serrani*.

§. XCIII.

Poteſtas patrisfamilias in ſtatu naturali.

Quum ergo in ſtatu naturali finis hujus domeſticæ ſocietatis non ſolum ſit rerum neceſſariarum adquiſitio, verum etiam defenſio adverſus aliorum injurias: (§. XCII.) conſequens eſt, 6) ut paterfamilias omnia jura, ſine quibus hic finis obtineri non poſſet, exercere, adeoque 7) non modo rem familiarem, prout id commodiſſimum videtur, inſtituere, & 8] quid cuique in familia curandum adminiſtrandumque ſit, præcipere, & quemque 9) ad rationes reddendas compellere,

lere, verum etiam 10) omnia principis jura in familia ſua exercere, 11) leges ferre, 12) ſupplicia a fontibus ſumere, 13) fœdera cum aliis pangere, quin 14) & bellum gerere, 15) pacemque facere cum poſſit. *)

*] Exemplo erunt Abrahamus, Iſaacus, Jacobus, qui tamquam principes familiarum ſegregum, omnia hæc majeſtatis jura exercuerunt. Sic Abrahamus, Lotho ab hoſtibus abducto, cum regibus victoribus juſtum bellum geſſit, junctis ſibi aliorum patrumfamilias fœderatorum auxiliis. *Geneſ.* XIV. 14. *ſequ.* & 24. Idem fœdus iniit cum Abimelecho, *Geneſ.* XXI. 22. quod deinde renovavit Iſaacus, *Geneſ.* XXVI. 26. *ſequ.* Sed & Jacobus eodem exemplo cum Labane fœdus percuſſit. *Geneſ.* XXXI. 44. *ſequ.* ejuſque familia bellum, licet injuſtum, intulit Chamori, ejuſque filio Sichemo. *Gen.* XXXIV. 25. Sed & legem de Diis peregrinis amovendis familiæ fert Jacobus. *Gen.* XXXV. 2. Judas vero, ejus filius, nurum ad vivicomburii ſupplicium damnat. *Gen.* XXXVIII. 24. 25. Quorum non ignarus Nicolaus Damaſcenus *Excerpt. Peireſc. p.* 490. Ἀβράμης ἘΒΑΣΙΛΕΥΣΕ Δαμασκοῦ, ἔπηλυς σὺν στρατῷ ἀφιγμένος ἐκ τῆς γῆς, τῆς ὑπὲρ Βαβυλῶνος Χαλδαίων λεγομένης. *Abrahamus* Regnavit apud *Damaſcum, advena, utpote qui cum exercitu venerit e regione ſuper Babylonem, quæ Chaldæorum dicitur.* Et Juſtin. XXXVI. 2. *Poſt Damaſcum Azelus, mox Adores, & Abraham, & Iſrahel Reges fuere.*

§. XCIV.

Contra ea quum familiæ, quæ cum aliis in civitatem coaluit, non alius finis eſſe poſ- Itemque in ſtatu civili.

ſit; quam rerum neceſſariarum adquiſitio: (§. XCII.) facile patet, 16] tam eminentia jura hic non competere patribus familias, ſed 17) ea tantum, ſine quibus res neceſſarias adquirere non poſſet familia, quæque paullo ante (§. XCIII. 6. 7. 8. 9.) deſcripſimus; immo 18) hic etiam matris familias aliquas partes eſſe, quum 19) ad ea jura, quæ patriſfamilias, tamquam familiæ ſuæ principi, competunt, eam vix concurrere patiatur verecundia ſexus, patriſquefamilias præ illa eminentia.

§. XCV.

Simplices ſocietates huic compoſitæ non debent eſſe impedimento. Quandoquidem vero porro in ſocietatibus compoſitis ſimplicium vel minorum utilitas majorum fini non debet repugnare: §. XIXV. 75.] facile patet, 20) ſocietates conjugalem, paternam & herilem, ita comparatas eſſe oportere, ut ne fini utilitatique totius familiæ ſint impedimento: *) adeoque 21) hinc officia quædam naſci, ſocietati huic compoſitæ propria, quorum alia PATERFAMILIAS & MATERFAMILIAS ſibi invicem; alia UTERQUE reliquis familiæ membris: alia hæc familiæ membra patri matrique familias; alia denique HÆC ipſa ſibi invicem præſtare tenentur. Cel. Volff. *de vita ſociali hom.* §. CXCIV.

*) Quia enim unus homo hic plures perſonas ſuſtinet (§. LXIII. *) idemque e. g. & patriſfamilias & domini, & patris, & mariti officio fungitur: diverſa etiam ſunt ejuſdem jura diverſæque obligationes. Quum vero ex omnibus his ſtatibus compoſita ſit ſocietas, quam *Familiam* vocamus: has diverſas obligationes tales eſſe oportet, ut una con-

conſiſtere poſſint. At conſiſtere non poſſunt, quæ ſibi invicem repugnant. Non ergo diverſæ obligationes debent ſibi invicem repugnare.

§. XCVI.

Quum ergo in hac ſocietate primæ ſint partes patrisfamilias, (§. XCI.) ſed ita tamen, ut materfamilia cum ope & conſilio juvare teneatur: (Ibid. n. 4.) ſequitur, 22) ut PATRISFAMILIAS ſit, præcipere, quid facto opus ſit, 23) familiam univerſam, & ſingula ejus membra, prout cujuſque conditio exigit, alere, 24] eos, qui quid adverſus familiæ decus communemque utilitatem admittunt, pro eo, ac ſocietatis ſimplicioris jura id permittunt, coercere, 25) matriſfam. dignitatem auctoritatemque tueri: HUJUS vero, 29] dare operam, ut a liberis ferviſque omnia ex præſcripto fiant, *) 27) abſente marito ejus vice fungi, denique 28) obſequii & venerationis exemplum præbere univerſæ familiæ, tanto majorem in domo habitura auctoritatem, quo magis mariti auctoritatem tueri atque amplificare ſtuduerit.

Officia patris matriſque familias, tum mutua, tum erga familiam.

*] Socrates apud Xenophont. *Oecon. Cap. III.* §*XV.* Νομίζω δὲ γυναῖκα κοινωνὸν ἀγαθὴν οἴκου οὖσαν, πάνυ ἀντίρροπον εἶναι τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν, ἔρχεται μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῶν τοῦ ἀνδρὸς πράξεων τὰ κτήματα, ὡς ἐπιτοπολὺ, δαπανᾶται διὰ τῶν τῆς γυ[illegible]μιευμάτων τὰ πλεῖστα καὶ εὖ μὲν τούτων γιγνομένων, [illegible] κῶς δὲ τούτων πραττομένων, οἱ οἶκοι μειοῦνται. *Exiſtimo autem, uxorem, quæ in domo bona ſit ſocia, tantumdem habere momenti ad utriuſque utilitatem, quantum vir habeat. Nam plerumque viri opera facultates in domum veniunt, & maxima*

V 4 *pars*

pars eorum; uxore promente, conſumitur. Quæ quidem ſi recte fiant, amplificantur domus: ſin male, diminuuntur.

§. XCVII.

Officia utriuſque ratione ſocietatum ſimpliciorum.

Quumque ita temperandæ ſint ſocietates ſimpliciores, ne univerſæ familiæ utilitati impedimento ſint: (§. XCV. 20.) facile patet, 28) contra officium facere patremfamilias, ſi matremfam. officio ſuo in educandis liberis functuram, impediat: 29) multoque minus hanc eſſe excuſandam, ſi liberos parum morigeros indulgentia ſua reddat deteriores: denique 30) utroſque peccare, ſi diſcordia ſua efficiant, ut liberi parentum vel incuria, vel exemplo, corrumpantur. Similiter inde intelligitur, 31) male ſe habere ſocietatem domeſticam, ſi ſervorum ancillarumque curæ permittantur liberi, vel 32) cum his verſentur pro lubitu, *) vel 33) ſervi ancillæque heris minoribus conſilium auxiliumque ad quævis vitia impune præſtare, vel 34) liberi hos atrocius tractare poſſint.

*) Quum enim plerique ſervi ancillæque ex fæce hominum, ac proinde male educati ſint, fieri non poteſt, quin liberi eorum exemplo corrumpantur. Immo aliquando adſentari eos videas liberis, & auxilio eſſe ad quævis nefanda, quales plerique ſervili a Pla[illegible] Terentio in ſcena ſiſtuntur[illegible] Plutarchus *de* [illegible] p. 4. commendat proverbium, ὅπιχν χωλῷ παροικήσῃς, ὑποσκάζειν μαθήσῃ *ſi cum claudo habites, fore, ut ſubclaudicare diſcas.* Ex quo colligit, *pluſquam deridiculum eſſe, quod pleriſque uſu veniat, parentes, quum ſervorum quos habeant probos*

altos

alios agriculturæ, alios rei nauticæ, alios mercaturæ, alios adminiſtrationi rei familiaris, alios uſuræ exercendæ adhibere: ſi quod vero inveniant mancipium ebrioſum ac gulæ deditum, ad omnia inutile negotia, id eos liberis præficere. Perinde vero eſſe, patet, ſive liberis præficiantur malæ frugis homines, ſive parentes eos cum illis familiariter verſari patiantur.

§. XCVIII.

Ex eodem patet, 35) rem omnem redire ad ordinem, in univerſa familia cum cura ſervandum. Quum vero tunc omnia ORDINE fieri dicantur, ſi omnia fiant, iis obſervatis circumſtantiis, quas negotii indoles exigit: conſequens eſt, 36) ut ſingulis in familia certa munia deleganda, ab iiſque 37) penſum ſevere exigendum, quin 38) ſinguli ita adſuefaciendi ſint, ut partes ſuas non modo ea, qua par eſt, cura ac diligentia, verum etiam 39) juſto tempore, 40) locoque, quo decet, exſequantur, denique 41) ut quodlibet inſtrumentum & quælibet ſuppellex non modo nitida & integra ſit, ſed & 42) eo loco, quo oportet, reperiatur. *) In familia bene conſtituta omnia redeunt ad ordinem.

*) Omnia hæc ex inſtituto demonſtravit Xenophon in aureo *Oeconomici* libello, ubi ſiſtit Iſchomachum, de recta rem familiarem adminiſtrandi ratione cum uxore ſermocinantem, & *Cap. VIII.* hanc facientem cogitationum ſuarum ſummam, quemadmodum in choro, exercitu, nave; ita & in ſocietate domeſtica, primum, ſecundum, ultimum eſſe *Ordinem*, ejus vero perturbationem evertere omnia, quin & maximum rerum pretioſiſſimarum adparatum inutilem reddere. Quo

in primis pertinent, quæ §. VIII. differit: Ἡ δ' ἀταξία ὅμοιόν τι μοὶ δοκεῖ εἶναι, οἷον περ εἰ γεωργός ὁμοῦ ἐμβάλοι κριθάς, καὶ πυρούς, καὶ ὄσπρια κἄπειτα, ὁπότε δέοι ἢ μάζης, ἢ ἄρτου, ἢ ὄψου διαλέγειν δέοι αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λαβόντα διῃρημένοις χρῆσθαι. *Ordinis autem perturbatio quid 'am mihi ſimile videtur eſſe, ac ſi agricola eodem loco conjiciat hordeum, triticum, legumina. Deinde, ſi vel aſſa, vel pane, vel obſonio ſit opus, neceſſe ſit eum ſingula ſeligere pro eo, quod jam ſecreta ſumere ad uſum debebat.*

§. XCIX.

Officia inferiorum membrorum familiæ.

Denique ex his omnibus, quæ totius FAMILIÆ officia ſint, facile intelligitur. Quum enim omnes a patrefamilias expectant alimenta, conditione ſua digna (§. XCVI. 23.) conſequens eſt, 42) ut omnia ad utilitatem ejus referre, 43) quiſque, quod ſibi delegatum eſt, diligenter curare: 44) patri matrique familias reverentiam & obſequium præſtare, &, 45) quod primum ac præcipuum erat, nihil agere debeant, quod vel conjugum concordiam turbare, vel educationi liberorum impedimentum objicere, vel lucrum, quod ex ſervorum operis jure expectare poterat paterfamilias, intervenire poſſit.

CAPUT VI.

De Societatis civilis origine, forma & adfectionibus.

§. C.

Status civilis fere

QUamvis ſocietates, quas adhuc deſcripſimus, ſufficere potuiſſe videantur homi-

minibus ad vitam bene beateque tranſigendam: fuit tamen hominibus ratio conſultiſſima, cur in maximas illas ſocietates, quas CIVITATES vel RESPUBLICAS vocamus coaleſcere mallent, conſenſuque tam communi hunc ſtatum civilem præferrent naturali, ut vix ullam hodie reperias gentem tam barbaram, apud quam non aliquod ſaltim civitatis vel reipublicæ ſimulacrum reperias. *] omnibus gentibus placuit.

*) Teſtes ſunt ii, qui terras olim ignotas, tum ſeptentrionales, tum Americanas, luſtrarunt, & pleraſque in iis gentes vel regi cuidam parere, vel communi conſilio de negotiis publicis decernere animadverterunt. Quæ enim quidam auctores de Caſtris, populiſque in monte Caucaſo habitantibus, immo & inſulanis quibuſdam Americanis narrant, (Vid. Hert. *Element. prud. civ. I.* 1. p. 45. Becmann. *Hiſt. geogr. IX.* 8.] ea ita ſunt comparata, ut parum explorata retuliſſe videantur, nulla ibi imperia eſſe ſuſpicati, ubi non viderent palatia regia, ſatellitia, aulæque ſplendorem. Sane Caſros Petrus Kolbius, qui diutius in illo Africæ angulo commoratus eſt, deſcriptos eſſe ait in XVII. nationes, quarum ſingulis præſit princeps, quos *Kouqui* vocent, quemadmodum ſingulis pagis, quos *Kralle* adpellitent, aliquis præfici ſoleat, quem penes & jus ſit delinquentes puniendi. Addit, de negotiis publicis omnes pagorum præfectos conſulere in medium, præſide Principe nationis, qui & exercitui præeſſe ſoleat. Vereor, ne æque falſa ſint, quæ de Aboriginibus & Gætulis refert Salluſt. Catil. *Cap. VI.* & *Jugur th. Cap. XVIII.* De Numidis Strabo *Georg. Lib. XVII. p.* 1191. *edit. nov.* de Bebriciis

Vsler. Flacc. *Argonaut. Lib. IV. v.* 102. de Troglodytis Plin. *Hiſt. nat. V.* 8. de Siculis denique Homer. *Odyſſ. Lib. decimo v.* 112. ubi & ſtatum illum naturalem ita elegantiſſime deſcribit.

Τοῖσιν δ' οὔτ' ἀγοραὶ βουληφόροι, οὔτε θέμιστες.
Ἀλλ' οἵγ' ὑψηλῶν ὀρέων ναίουσι κάρηνα
Ἐν σπέεσι γλαφυροῖσι θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.

Nec fora conciliis fervent, nec judice: tantum
Antra colunt umbroſa: altiſque in montibus ædes
Quiſque ſuos regit uxorem natoſque: nec ulli
In commune vacat ſocias extendere curas.

§. XCI.

An ob rerum indigentiam.

Quamvis vero permulti ſint, qui de civitatum & rerumpublicarum origine ſolliciti, rerum plurium indigentiam homines ad ſocietates civiles ineundas impuliſſe, cenſeant; Plato *de rep. Lib. II.* vel ideo tamen id minus opinabile eſt, primo, quod civitatis veſtigium jam *Geneſ. IV.* 17. exſtat, (§. XIII.*) quum nondum ea hominum multitudo impleſſet mundum, ut adeo magna eſſe potuerit rerum neceſſariarum indigentia: deinde quod nihil obſtitit, quo minus & extra civitates locus eſſet commerciis: (§. XI. 30.) denique quod multo major rerum omnium indigentia fuit, ex quo, inſtitutis civitatibus, luxus & libido gliſcere cœpit.*)

*] Sic Abrahamum, Iſaacum, Jacobum, quos aliquamdiu extra ſocietatem vixiſſe diximus, [§. XCIII. *] quamvis non niſi

agri-

agriculturæ & rei pecuariæ darent operam, commode tamen & ſuaviter vixiſſe, maximaſque opes adquiſiviſſe, nullaque re indiguiſſe animadvertimus. *Geneſ.* XXIV. 35. XXXIII. 11. Et ſane quum ſatis mature familiæ etiam ſegreges agros colere, vites, plantare, quin & autem, argentumve noſſe, arteſque utiliſſimas invenire cœperint: *Geneſ.* XIII. 2. XXIV. 35. quid deſiderare ultra potuiſſent magnopere homines, etiam extra civitates viventes, ſi luxus abfuiſſet?

§. CII.

Deinde elegantia vitæ morumque cultus homines priſcæ frugalitatis vix potuit ſubigere, ut libertati naturali ſtatum civilem præferrent. Præterquam enim, quod illa morum elegantia plerumque vanitatem ſapit, & adfectatum adulandi ſtudium fere pro morum cultu venditatur: (§.XII. *) nihil etiam impedit, quo minus & homines, in ſtatu naturali viventes, & rationem excolere, & morem ad elegantiam componere poſſint. Quin exempla Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, qui cum familiis ſuis ſuas ſibi res ſoli habebant, nec in ſocietatem civilem coaluerunt, denuo docent, & in naturali ſtatu viventes homines omnem barbariem deterſiſſe moribus, & decori fuiſſe obſervantiſſimos. *]

An ob vitæ elegantiam cultumque morum?

*] Argumento eſſe poteſt morata Abrahami oratio ad Melchiſedecum: *Geneſ.* XIV. 22. *ſequ.* ejuſdem inſignis humanitas in excipiendis hoſpitibus: *Geneſ.* XVIII. 2. *ſequ.* colloquium ejuſdem plane inſigne cum filiis Chethi. *Geneſ.* XXIII. 7. *ſequ.* Quin & ſervos ita inſti-

inſtituiſſe Abrahamum, ut decori morumque elegantiæ eſſent ſtudioſiſſimi, vel illa Eleazaris legatio ad Nachorem probat. *Geneſ. XXIV. 22. ſequ.* Nec barbarorum hominum eſt ille Jacobi, ex Meſopotamia redeuntis, cum Eſavo congreſſus, quando fratres inter ſe veluti certabant non modo verbis humaniſſimis, ſed & domis, aliiſque amoris ſignificationibus. Si porro verum eſt, quod tradit Joſephus *Antiqu. Jud. I. 9.* Abrahamum fuiſſe non modo arithmetices, verum etiam τὰ ἐπουράνια ἔμπειρον, *ſideralis ſcientiæ peritum*, nec non, quod alii addunt, ὀνειροκριτικὴν in familia ejus magnopere excultam, ac ad ſummam pœne perfectionem perductam eſſe: Vid. Suid. *voce* Ἀβραάμ. Juſtinus *Hiſtor. XXXVI. 2.* nemo dubitaverit, quin artium ac ſcientiarum culturæ etiam in ſtatu naturali fuerit locus, neque ideo in civitates fuerit diſcedendum.

§. CIII.

An utilitatis juſtitiæque fruendæ cauſſa?

Tales & reliquæ cauſſæ ſunt, ob quas in civitates coaluiſſe homines, exiſtimant. Nam quod alii juſtitiæ fruendæ cauſſa, Heſiod. *Theogon. v. 87.* alii τοῦ συμφέροντος χάριν, *utilitatis cauſſa*. Ariſtot. *Ethic.* VIII. 11. alii denique veluti idem Ariſtot. I. 1. & 2. incitante natura, conſtitutas eſſe civitates, exiſtimant: id omne ita comparatum eſſe, arbitramur, ut quidem aliquid ex vero trahat, nec tamen ἀμέσως impuliſſe videatur homines, ad ſtatum libertatis æqualitatiſque cum civili commutandum. *)

*) Quid enim obſtitiſſet, quo minus & patresfamilias ſegreges jus dicerent familiis? (§. XCIII. 11. 12.) Deinde cur non ad uti-

utilitatem ſuffeciſſe dicamus ſocietates ſimpliciores, maxime quum liberum cuique eſſet, adquirere, quidquid vellet, & contra plane ceſſarent vectigalia, tributa, aliaque munera perſonalia ac patrimonialia, quæ nunc ſæpe civium facultates exhauriunt. Et ſane ſi natura a ſolitudine abhorret, eumque ſtatum tamquam miſerrimum depinxit Puſendorffius: an Abrahamum vixiſſe in ſolitudine, credimus, quem præter uxorem, pellicem, & utriuſque liberos tam numeroſa ſervorum caterva ſtipabat, ut trecentos & octodecim vernas armatos in aciem educere poſſet? *Geneſ.* XIV. 13. Sane ſi homines natura feruntur in ſocietatem, non illico feruntur in ſocietates illas maximas, quas multa habere, a quibus natura homines quam maxima abhorret, ex inſtituto docuit Puſendorffius *de jur. nat. & gent.* VII. I. 4. Verum tamen eſt, in ſtatu civili & juſtitiam rectiſſime adminiſtrari, & eum ad publicam privatamque utilitatem, ſi bene ac prudentes ſit inſtitutus, permultum conducere, & hunc naturæ hominis quam maxime eſſe conſentaneum. Sed hæc conſequi magis hunc ſtatum dixeris, quam ut ad cauſſas προκαταρκτικὰς referri poſſint.

§. CIV.

Vera cauſſa quæ homines movit, fuit vis improborum.

Quare ſi rem omnem paullo accuratius, adhibita in conſilium ratione, conſideres: ii demum rem acu tetigiſſe videntur, qui VIM improborum & originem & occaſionem conſtituendis civitatibus dediſſe ſtatuunt. Quum enim in ſtatu naturali omnes ſint æquales ac liberrimi, (§. V. & VI.) & ea tamen ſit hominum improborum indoles, ut illis domi

minari, eoſque ſub jugum mittere, rebuſque ſpoliare, mirifice cupiant: 1) fieri profecto non potuit, quin plures patresfamilias ejuſdem ingenii vires unirent, alioſque ſibi obnoxios redderent. Quumque magna ſocietas non poſſit non eſſe inæqualis & rectoria: (§. XVIII. 58.) conſequens eſt, 2) ut illa latronum turba ſibi ducem elegerit, certamque ei formulam imperii præſcripſerit, atque inde 3) nata ſit SOCIETATIS CIVILIS vel RESPUBLICA, *) quippe quæ nihil aliud eſt, quam inſignis hominum multitudo, nulli alii mortalium obnoxia, & ſub communi imperante ſecuritatis ſuæ cauſſa, certis legibus conſociata.

*) Ita ipſa recta ratio nos ad civitatem originem inveniendam veluti manuducit. Sed ei maximum omnino pondus accedit ex antiquiſſimæ hiſtoria, quam e ſacris litteris, tamquam ex limpidiſſimo fonte, hauriendam eſſe, inter omnes conſtat. Sane enim ante diluvium non בני אלהים *filios Dei*, uti vocantur *Geneſ.* IV. 1. ſed Caini poſteros primos civitatem condidiſſe, ſatis manifeſtum eſt ex *Geneſ.* III. 17. Et ſi vel maxime largiamur Jo. Clerico *Comment.* p. 40. *tenuem* hanc fuiſſe *caſarum collectionem, maceria forte, aut ſepe viridi cinctam*, (quod tamen non adeo certum & exploratum eſt,) multarum tamen familiarum ſocietas ſine qualicumque civili regimine intelligi vix poteſt. Deinde poſt diluvium primus Chuſi filius, Nimrodus, *in terris potens eſſe*, regnumque Babyloniæ condere, id eſt, alios opprimere, & ut imperata facerent, cogere cœpit; *Geneſ.* X. 8. *ſequ.* non antiquioris regni apud

Mo-

Moſen ſit mentio, quum tamen aliquot ſeculis poſt, Abrahami temporibus, plurium regum ac dynaſtarum nomina ac res geſtæ occurrant. Et quis dubitet, quin principio rerum ex violentia illa hominum oppreſſione natæ ſint civitates & reſpublicæ, quum id multo poſt ſæpiſſime contigerit. Sane enim occaſione latrociniorum potentiſſima regna nata eſſe, petitis ex omni hiſtoria exemplis, ex inſtituto demonſtravit Hertius *Elem.prud. civ. l. 3. 4. p. 77. ſequ.*

§. CV.

Quæ coegit & innocentes, ut & ipſi conſociati vim vi repellerent.

Tot ergo conglobatorum veluti hominum vim metuentibus etiam juſtiſſimis patribusfamilias, non aliud occurrere potuit remedium, unam ut vim vi repellerent. (§.X. 24.) Quumque ubi pauciores non ſufficiunt fini obtinendo, ipſa neceſſitas hominumque malitia homines in ſocietates coaleſcere cogat: (§.XIII.) conſequens eſt, 4) ut & probos & juſtos patresfamilias, improborum metu, vires jungere, & ſub communi imperio certis legibus conſociari, adeoque 5) in ſocietatem civilem, vel rempublicam coaleſcere oportuerit. *) (§.CIV. 3.) Ex quo porro colligimus, *6*) in ſtatu integritatis nullos futuras fuiſſe reſpublicas, adeoque 7) nugas agere, qui vel [illegible] fuiſſe, tamquam [illegible] pronunciarunt. Vid. Becmann. *Meditat.pol.* XI.*6.* vel 8) ſtatum illum integritatis, tamquam principium juris naturæ & gentium obtrudere eruditis conati ſunt. (Lib.I. §.LXXIV. *26.*)

*) Facile ergo jam tranſiget, qui cauſſam civitatem dicunt eſſe vim & metum; uti Bodin.

din. *de rep.* I. 6. Hobbeſ. *de civ.* I. nec non qui, ut ſua tenerent, homines civitates conſtituiſſe contendunt, veluti Cicero *de Offic.* II. 21. qui denique infirmitatem familiarum ſegregum homines putant ſubegiſſe, ut libertatem illam naturalem cum ſtatu civili permutarent, quod in mentem venit Grotio *de jure belli & pacis proleg.* §. XIX. *& Lib.* I. *Cap.* IV. §. VII. Omnia enim hæc, licet verbis videantur diſcrepare, eodem tamen redeunt, hominesque metu hominum, & ſui tuendi cauſſa, civitates conſtituiſſe, ſatis perſpicue oſtendunt.

§. CVI.

Duplex civitatum origo.

Itaque 9) duplex eſt civitatum origo. Aliæ enim 10) ad vim aliis inferendam, opprimendoſque innocentes; 11) aliæ ad vim vi repellendam, civeſque defendendos coaluerunt. 12) Illum finis injuſtiſſimus, harum juſtus eſt. Unde 13) illas rectius LATRONUM COETUM, has 14) JUSTAS RESPUBLICAS dixeris. Sed quemadmodum ſæpe contingit, ut quarum rerum vitioſa origo eſt, ex deinde, animadverſo errore, emendentur, & contra, quæ recte ſe habent, paullatim in pejus ruant: ita & fieri poteſt, 15) ut latronum cœtus, poſito illo alios opprimendi conſilio, in juſtas reſpublicas; 16) hæ vero, relicta poſt tergum humanitate, in latronum cœtus abeant: attamen 17) & in illis, & in his, ratione civium finis idem ſit puta eorum SECURITAS. *)

*) Sic quamvis piraticæ illæ Afrorum reſpublicæ magis ad opprimendos ſpoliandoſque alios, quam ad ſolam mutuam defenſionem ſint

ſint comparatæ, & eatenus parum a latronum cœtibus differant: tamen æque ſecuritatem civium, tamquam finem, ſibi ponunt ob oculos, ac aliæ juſtæ reſpublicæ, ac proinde non modo quævis præſidia ſibi adverſus exterorum vim circumponunt, ſed & læſis jus dicunt ridigiſſime, pœniſque acrioribus efficere conantur,

Ne vaga proſiliat frænis natura remotis.

Itaque communis quidem hic finis eſt omnium rerumpublicarum, ſed ita ut priores, ſi illum finem obtineant, jus ac virtutem parum curent; hæ ideo finem illum intendant, ut utroque bono ſine impedimento fruantur, vel, uti rem exprimit Apoſtolus, ἵνα ὑπὸ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωσιν, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, *ut ſub regibus, & omnibus in eminentia conſtituti tranquillam & quietam vitam ducant cum omni pietate & honeſtate.* I. Tim. II. 2.

§. CVII.

Quum ergo finis omnium civitatum rerumque publicarum ſit SECURITAS civium, (§.CVI. 17.) ex fine vero ſocietatum de mediis, ipſiſque ſociorum juribus & officiis judicandum ſit: (§.XV.42.43.) conſequens eſt, 18) ut ea omnia agenda ſint ab iis, qui in civitatem coaleſcunt, ſine quibus finem illum communem, puta ſecuritatem, obtinere non poſſent. Quumque vis illa, ſecuritati inimica, in conglobatis improborum hominum viribus conſiſtat: (§.CIV.1.) fieri non poteſt, 19) quin & alii, qui ſe adverſus illos ſecuros præſtare cupiunt: vires unire, adeoque 20) tot homines in ſocietatem ma-

Finis civitatum ſecuritas civium.

majorem ac maxime compoſitam coaleſcere debeant, quot probabiliter ſufficere videantur, ad vicinorum vim vi juſta repellendam. *]

*] Hinc otioſa quæſtio, quot perſonæ conſtituant civitatem vel rempublicam? Quamvis enim Apulejus quindecim liberi homines populum conſtituare videantur Apulejo *Apolog. p.* 304. alii tres familias paullo diffuſiores ſufficere exiſtiment ad rempublicam: Valer. Max. IV. 4. 8. IV. 6. 5. auctores tamen harum opinionum vix rationem habuiſſe videntur finis civitatum, puta *Securitatis*, ea vero, junctis perſonis quindecim, vix obtinetur, ſed numerus debet intendi pro multitudine eorum, a quibus nobis metuimus. Hinc & univerſa hiſtoria docet, initio minimas fuiſſe civitates, minime imperia, quæ plerumque patriæ limitibus finirentur. Neque enim in vicinia potentiora imperia erant, quæ illis metum incuterent. Simul ac veru potentiores, oppreſſis vicinis, majora imperia conſtituerant: minores reſpublicæ paullatim in ſyſtemata civitatum, vel majores reſpublicas, coaluerunt, ut pares eſſent vicinis potentioribus. Quod in Græcia poſt Perſicam cladem: in Germania poſt Druſi & Germanici victorias contigiſſe, ſatis conſtat.

§. CVIII.

Reſpublica in hominum multitudine conſiſtit.

Non ergo 21) civitas, ceu recte animadvertunt Nicias *apud Thucididem* VII. 14. & Themiſtocles apud *Juſtin. Hiſt.* II. 12. in territorio, urbibus, mœnibus, rectis, ſed in hominibus conſiſtit: nec 22) opus eſt, ut integræ familiæ, ex utriuſque ſexus perſonis

nis compoſitæ conſocientur, ſed 23) ſufficit, ſi vires animoſque jungant, plures, quibus vel ſatis virium ſit ad hoſtes debellandos, vel ſatis ingenii ad eoſdem circumveniendos: quamvis 24) negari nequeat, unius ætatis fore reſpublicas, quas non familiæ, ſed perſonæ ſingulæ, quantacumque ſit earum multitudo, conſtituunt.) Flor. I. 1.

*) Poſſe rempublicam ſine territorio, urbibus, mœnibus, rectiſque conſiſtere, argumento eſſe poterit reſpublica Hebræorum, ſine exemplo ſanctiſſima, quæ quadraginta annos per deſerta Arabiæ loca ſine certa ſede, ſine lare certo, ſine mœnibus & tectis, oberravit, donec in promiſſa Paleſtina certum veluti domicilium ſibi conſtitueret. *Num.* XIV. 33. Deinde fieri poſſe, ut reſpublica ſine familiis conſtet, nemo negaverit, qui monarchiam papalem, a Pufendorffio & Thomaſio accuratiſſime deſcriptam paullo accuratius fuerit contemplatus. Neque enim ad Amazonum regnum jam provocare auſim, de quo, quæ dicuntur, pleraque multi graviſſimi auctores in dubium vocant. Relinquitur ergo id unum, rempublicam conſtituere congruam hominum multitudinem, nec eam exſtinctam videri poſſe occupato licet territorio quamdiu populus, hoſtibus profligandis haud impar, ſuperſtes fuerit. Sic ſane perſtitit Athenienſium reſpublica, quamvis Attica terra univerſa a Perſis teneretur, quoad perſtitit claſſis, in quam ſeſe Themiſtocles cum univerſo populo, omnibuſque, quæ moveri poſſet, contulerat. Nepos *Themiſtocl. Cap. II.* & ſtulta erat oratio Adimanti, jus dicendi ſententiam adimentis Themiſtocli, τῷ μὴ ἔσῃ πατρὶς

quip-

quippe cui non ſit patria, quum contra recte reſponderet Themiſtocles, ὡς εἴη καὶ πόλις, καὶ γῆ μέζων, ἤπερ κείνοισι, ἔς τ᾽ ἂν διηκόσιαι νῆες σφι ἔωσι πεπληρωμέναι, οὐδαμοὺς γὰρ Ἑλλήνων αὐτοὺς ἐπιόντας ἀποκρούσεσθαι; *ſibi eſſe & ſolum, & urbem multo majorem, quam illis, tantiſper, dum eſſent illis ducentæ naves armatæ. Nullos enim ex Græcis illos invadentes poſſe propulſare*. Herodot. *Hiſt, Lib. VIII. p. 305. edit. Henr. Steph.*

§. CIX.

Eam oportet conſentire in finem & media.

Quum ergo civitas conſiſtat in conſociatione tantæ hominum multitudinis, cujus vires junctæ non ſint impares vicinorum potentiæ, (§.CVI.20.) ſine conſenſu vero non intelligatur ſocietas, (§.XIV.) conſequens eſt, 25) ut & civitates vel reſpublicæ, interveniente pacto, conſtituantur, ſive 26) homines ultro in hanc ſocietatem conſenſerint, ſive 27) is conſenſus initio vi fuerit extortus, ſive 28) aliqui conſtitutæ jam reipublicæ ſive ultro, ſive coacti, acceſſerint: ſive 29) prognati ex civibus, eo ipſo, dum in ea, tamquam parentibus aliquando ſucceſſuri, educantur, conſenſiſſe præſumantur: *) (§.XVII. 46. ſequ.)

*) Sic Albanorum coloni & illa paſtorum prædonumque colluvies, quæ Romulum ſectata, juxta Tiberim taguriola poſuit, initio ſtatim in hanc novam rempublicam ultro conſenſit. Dionyſ. Halicarn. *Antiq. Lib. I. p.* 72. Sic populo Romano, poſteaquam jam inſtituerat reip. formam, ultro & per modum fœderis acceſſere Sabini. Liv. I. 13. Inviti contra, diruta patria urbe, Romanam civitatem auxere Albani. Liv. I. 29. Nec po-

poſtea umquam dubitatum, prognatos ex civibus Romanis cives eſſe, niſi vel ultro ſolum verterent, vel aqua & igni interdictis etiam invitis eſſet in aliam civitatem migrandum.

§. CX.

Eorum qui ultro civitatem conſtituunt, pactum primum.

Ex eo ergo patet, 30) civitates quoque, uti alias ſocietates, vel conſenſu ULTRONEO vel vi & COACTIONE interveniente, ſive conſtituti, ſive augeri. (§. XVI.) 31) Ubi ultroneo conſenſu coaleſcit illa multitudo, fieri non poteſt, quin *primum* ac præcipuum *pactum* præcedere debeat, nempe quo omnes conſentiunt in rempublicam aliquam ſeu civitatem conſtituendam. Quum hoc pactum 32) & liberum eſſe debere, & 33) ſub conditione iniri poſſe, nemo non intelligat; per ſe patet, 34) eum qui non conſentit, vel cujus conditioni non ſatisfit, extra ſocietatem hanc manere, reſque ſuas ſibi habere poſſe. *)

*) Id circa primum pactum & hodie obſervandum eſſet, ſi nova reſpublica per conſenſum conſtitueretur. At id paullo rarius, aliquem conſtituta jam republica ſibi ſtipulari, ut ei cum familia rem ſuam ſibi habere liceat, quia forma reip. democratica, quam ipſe ſua ſerit, non placuerit. Exemplum tamen Otanis Perſæ, eſt apud Herodot. *Hiſt. Lib.* III. p. 124. Quum enim occiſis Magis, qui furtim regnarant, principes Perſarum de republica conſulerent in medium, & ſententia Otanis de populari inſtituenda republica, reliquis omnibus diſpliceret: demum ita loquutus fertur: Ἄνδρες στασιῶται,

Δῆλα

δῆλα γὰρ δὴ ὅτι δεῖ ἵνα γέ τινα ἡμέων βασιλέα γενέσθαι ἤτοι κλήρῳ γε λαχόντων ἢ ἐπιτρεψάντων τῷ Περσέων πλήθει τὸν, αὖ ἐκεῖνοι ἕλωνται, ἢ ἄλλῃ τινὰ μηχανῇ, ἐγὼ μεὶν νῦν ὑμῖν οὐκ ἐναγωνιεῦμαι, οὔτε γὰρ ἄρχειν, οὔτε ἄρχεσθαι ἐθέλω ἐπὶ τούτῳ δὲ ὑπεξίσταμαι τῆς ἀρχῆς ἐτ' ᾧτε ὑπ' οὐδενὸς ὑμέων ἄρξομαι, οὔτε αὐτὸς ἐγὼ, οὔτε οἱ ἀπ' ἐμοῦ αἰεὶ γινόμενοι. *Viri factioſi, quoniam conſtat, neceſſe eſſe, unum aliquem e nobis regem fieri, ſive per ſortem, ſive permiſſu Perſarum per multitudinis electionem, ſive qua alia ratione: equidem ego vobis non refragor, quippe qui neque præeſſe cupio, neque ſubeſſe. At hac lege vobis jus meum imperii cedo, ut nulli veſtrum aut ipſe ego, aut ullus meorum, ſubſit.* Addit Herodotus, ceteros ejus poſtulatis adſenſiſſe, & inde factum eſſe, ut ſola hæc familia inter Perſas in ſtatu naturali viveret, nulli mortalium obnoxia: Καὶ νῦν αὕτη ἡ οἰκίη διατελέει μούνη ἐλευθέρη ἐοῦσα Περτέων, καὶ ἄρχεται τοσαῦτα ὅσα αὐτὴ θέλει, νόμους οὐκ ὑπερβαίνουσα τοὺς Πέρσων. *Atque ad hunc uſque diem ſola hæc familia inter Perſas libertatem retinet, nec imperio, niſi quantum ei viſum fuerit, paret, leges Perſarum non tranſgrediens.*

§. CXI.

Eorumdem ſubſequens decretum.

Quum vero ſocios non modo in eumdem finem, ſed & in eadem media conſentire oporteat, (§. XIV.) iſque conſenſus in magna hominum multitudine magnaque ſocietate ſperari non poſſit, niſi ſit rectoria, adeoque regimen aliquod inſtituatur, cujus a voluntate totius populi voluntas pendeat: (§. XIX. 58.) conſequens eſt, 35) ut multitudo illa decernere debeat, quale ſit futurum illud regimen, *] & 36) quamvis illi reli-

reliquorum decreto ſtare non teneantur, qui ſub conditione certi regiminis in futuram ſocietatem conſenſerunt, ſi alia reip. forma, quam velint, placeat populo: (§. CX.34.*) 37) ii tamen, qui pactum illud primum pure inierunt, ſuffragiis plurium ſeſe ſubmittere omnino debeant.

*) Magnopere falluntur, qui tale decretum umquam factum eſſe negant. Nam hoc vel ſola Romanæ reip. origo erroris convincet. Quum enim inter illam urbis Albanæ ſentinam, quam exhauriendam putabat Numitor, nec non paſtorum & prœdonum turbam, quæ ſe jam antea in Latio crebris excurſionibus locupletaverat, conveniſſet, ut in communem rempublicam coaleſcerent: Romulus, vocata concione, populum rogavit, ecquam reipublicæ formam reliquis anteferendam exiſtiment? Dionyſius vero Halicarnaſſens, qui rem omnem accuratiſſime deſcripſit *Antiqu. Rom. Lib. II. p.* 80. obſervat, populum, intellecto Romuli conſilio, illico reſpondiſſe: Ἡμεῖς πολιτείας μὲν καινῆς οὐδὲν δεόμεθα. τὴν δ' ὑπὸ τῶν πατέρων δοκιμασθεῖσαν εἶναι κρατίστην παραλαβόντες οὐ μετατιθέμεθα, γνώμῃ τε ἑπόμενοι τῶν παλαιοτέρων, οὓς ἀπὸ μείζονος οἰόμεθα φρονήσεως αὐτὴν καταστήσασθαι, καὶ τύχῃ ἀρεσκόμενοι, οὐ γὰρ τήνδε μέμψαισθ' ἂν εἰκότως, ἣ παρέσχεν ἡμῖν βασιλευομένοις τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐλευθερίαν τε καὶ ἄλλων ἀρχήν. περὶ μὲν δὴ πολιτείας ταῦτα ἐγνώκαμεν. *Nobis nova reipublicæ forma non eſt opus, nec a majoribus probatam, & per manus traditam mutabimus; ſed & priſcorum conſilium ſequemur, quos non ſine inſigni prudentia illam reip. formam inſtituiſſe credimus, & præſenti fortuna contenti ſumus. Cur enim illam incuſemus, quum ſub Regibus nobis*

contigerint bona, quæ apud homines habentur præcipua, libertas, & imperium in alios? Et hæc eſt noſtra de republica ſententia.

§. CXII.

Nec non alterum pactum.

Denique ubi de reip. forma convenit, 38) nihil populo deeſt ad perfectam rempublicam, quam ut eam eaſque perſonas, quas ſibi imperare velit, eligat, *) & ei iiſve 39) certam imperii formulam jam tum ſuperiore decreto expreſſam, præſcribat, quæ formula tunc 40) recte LEGIS fundamentalis nomine venit, quum & ea, quæ pactis caventur, paſſim leges adpellentur, ac proinde 41) imperantes ſive unum, ſive plures, non minus, quam cives obligat, adeo 42) ut nihil actum merito cenſeatur, ſi quid contra legem hanc reipubl. primariam, vel πόλεως συνθήκην κοινήν, actum ſit.

*) Denuo hunc ordinem in Inſtituenda Romanorum republica ſervatum eſſe, ex laudato Dionyſii Halicarnaſſ. loco intelligimus. Quum enim imperium regium, cui jam Albæ plerique adſueverant, retinere decreviſſent: illi de eligendo Rege ſolliciti, ſubjiciunt; τὴν δὲ τιμὴν ταύτην οὐχ ἑτέρῳ τινὶ μᾶλλον, ἢ σοί, προσήκειν ὑπολαμβάνομεν, τοῦ δὲ βασιλείου γένους ἕνεκα καὶ ἀρετῆς, μάλιστα δ' ὅτι τῆν ἀποικίας ἡγεμόνι κεχρήμεθά σοι, καὶ πολλὴν συνίεμεν δεινότητα, πολλὴν δὲ σοφίαν οὐ λόγῳ μᾶλλον, ἢ ἔργῳ μαθόντες. *Ceterum eum honorem non alii magis, quam tibi, convenire perſuaſum nobis eſt, tum ob genus regium ac virtutem, tum vero maxime, quod te hujus coloniæ ducem habuimus, multamque in te gravitatem ac ſapientiam animadvertimus, non tam ver-*

verbi, quam factis, edocti. Similiter paullo poſt populo in curias & tribus deſcripto, electiſque centum patribus, qui ſenatum & commune reipublicæ conſilium conſtituerent, ipſe Romulus, teſte eodem, *p.* 87. inter eos ita partitus eſt reipublicæ adminiſtrationem, ut penes *Regem* eſſet cura ſacrorum, legum & conſuetudinem patriarum cuſtodia, judicia de criminibus gravioribus, jus referendi ad ſenatum, & populum in concionem convocandi, penes *Senatum* jus, de rebus omnibus, quas ex ad eum referret, de plurium ſententia decernendi: denique penes plebem jus, auctore ſenatu, magiſtratus creandi, leges ſanciendi, & de bello, ſi rex permitteret, decernendi. En formulam novi imperii, vel legem fundamentalem, quam accuratius, quam quiſquam alius, deſcripſit auctor πολιτικώτατος, quæque tamdiu Romæ viguit, donec Tarquinius adfectaret tyrannidem.

§. CXIII.

Hoc modo naſci oportet civitatem, quoties populus ultro illam inſtituit. Quoties vero ille, perdomitus a populo potentiore, cum illa victrice gente in unam rempublicam coaleſcit: 43] in primum quidem pactum de communi conſtituenda republica procul dubio conſentit, quia, ſi diſſentiret, non acciperet oblatas a victoribus conditiones, ſed perire, quam ſub jugum mitti, mallet: at 44) de forma republicæ vix audietur dedititiorum ſententia, nec 45) in eligendis perſonis regnatricibus ullæ eorum partes ſunt, quibus in ſolo obſequio gloria relicta eſt. *) An eadem pacta interveniat ſi coacti in civitatem coaleſcant?

 *) Res

*] Res tamen omnis redit ad deditionis leges, quæ aliquando duriores, aliquando mitiores eſſe ſolent, prout vel certa, vel ambigua eſt victoria. Ita ſane quum Sabini & Romani æquo poene Marte pugnaſſent, viſum eſt utriuſque bellum fœdere finire, cujus leges has recenſet Dionyſ. Halic. *Libr. II. pag.* 111. *Ut Romæ pari poteſtate, parique honore regnarent Romulus & Tatius: ut urbs deductum a conditione ſervaret nomen; & ſinguli cives, Romani ſicut antea vocarentur, univerſi autem a Tatii patria communi adpellationis complexu Quirites denominarentur: ut Sabinis jus civitatis Romanæ daretur quicumque id cuperent: utque hi cum ſuis ſacris reciperentur in tribus & curias.* Tale fuit hoc fœdus, ex cujus legibus Sabini & ad conſtituendam rempublicam quodammodo admittebantur.

§. CXIV.

Nec non ſi victor populo victo novam reipubl. formam obtrudit?

Aliquando 46) contingit, ut victo populo nova obtrudatur forma reipublicæ, *) ſimulque 47) victor ſibi ſtipuletur, ut hæc nova reſpublica, tamquam inæquali fœdere juncta, ſe comiter veneretur. Quo caſu res ipſa docet, 48) & pacta illa, quæ ſupra deſcripſimus, (§.CX. CXII.) & decretum de reipublicæ forma, (§.CXI.) intervenire debere: at 49] populum victum non ultro, ſed coactum, in hæc omnia conſentire.

*] Mos hic erat Atheniefium, ut civitatibus omnibus, a ſe perdomitis ſtatum popularem; Lacedæmoniorum, ut regimen primatium obtruderent. Cujus inſtituti rationem reddit Xenophon *de republ. Athen. Cap.* I. §. XIV. & *Cap.* III. §. X. *ſequent.* Exempla

paſ-

paſſim collegit Ubbo Emm. *vet. Græc. Tomo III.* ſed ſuffecerit unicum. *p.* 249. *ſequ.* Apud Samios ſtatum popularem inſtituerant, everſumque aliquoties, inſtauraverant Athenienſes. A Lyſandro vero Lacedæmonio, expugnata urbe, pro populari imperio δεκαρχία illic conſtituta eſt. Quas fortunæ viciſſitudines, & aliæ viderunt Græcæ civitates, prout vel penes Athenienſes, vel penes Lacedæmonios erat maris imperium. Id vero ſine vi & coactione contingere non potuiſſe, facile unuſquiſque animadvertit.

§. CXV.

Ceterum quemadmodum omnium ſocieta- ım una voluntas, unuſque intellectus con- pi debet: (§.XX.59.) ita 50) idem di- ;ndum eſt de civitate vel republica, ita ɔnſtituta. Quum vero plures ſocii eundem ıem eademque media intelligere & velle ın aliter poſſint, quam ſi uni pluribuſve negotii detur, ut de fine, mediiſque ad em adſequendum neceſſariis diſpiciant: .XVIII.55.) conſequens eſt, 51) ut idem ·i oporteat in civitate. *) Denique quum s id negotium dare idem ſit, ac VOLUNTEM SUAM ALTERIUS vel ALIORUM VO- ɴTATI SUBMITTERE; per ſe patet, 52) ci- reipublicæ omnes voluntates ſuas uni plu- ıſve ſubmittere debere, adeoque 53) eum ·e imperare, cui quibuſve cives volun- s ſuas ſubmiſerunt.

Omnes cives voluntates ſuas ſubmittere debent voluntati imperantium.

) Non aliter fieri poteſt, ut plures idem velint, quam vel per *Conſpirationem*, ut ɔmnes idem ſentiant & velint, vel per *Submiſſionem*, ut plures voluntate ſuas unius

vel plurium voluntati ſubmittant. Prius numquam ſperandum eſſe, facile ii intelligent, quibus perſpecta ſunt contraria hominum ſtudia, ingeniorum ſtupor, diverſæque voluntatum inclinationes. Seneca *Epiſt. CII. Putas tu poſſe ſententiam unam eſſe omnium? non eſt unius una.* Itaque ſupereſt modus poſterior, ut plures voluntates ſuas alterius vel plurium voluntati ſubmittant. Quemadmodum enim periret proculdubio navis, repleta quantacumque hominum turba, niſi illa multitudo communem ſalutem permitteret uni gubernatori, perito rei nauticæ, & omnia acturo, ut navem ex hieme marique ſcopuloſo ſervet: ita fieri non poteſt, ut tot hominum myriades, quæ in tam magnam ſocietatem coaleſcunt, ex tam gravibus procellis civilibus, quæ quotidie ingruunt, ad incolumitatem perveniant, niſi ab uno pluribuſve regerentur. Recte ergo Arrianus *Diſſ. Epict. I.* 12. τὸς ἀληθὸς πολίτας τὴν αὐτῶν γνώμην ὑποτάττειν τῷ νόμῳ τῆς πόλεως, *bonos cives voluntates ſuas ſubmittere legi civitatis* obſervat.

§. CXVI.

Inde naſcũtur reſpublicæ, vel monarchicæ, vel ariſtocraticæ, vel democraticæ.

Ex eo vero porro conſequitur, ut, quum voluntates ſuas cives ſubmittere poſſint vel UNI, vel PLURIBUS, vel UNIVERSÆ MULTITUDINI, 54) non poſſint inde plures, quam tres regulares reip. formæ naſci. Nam 55) quoties omnes cives voluntates ſuas unius perſonæ phyſicæ voluntati ſubmittunt, naſcitur inde MONARCHIA, REGNUM, vel PRINCIPATUS. *) Sin 56) plurium voluntati ac decreto; ARISTOCRATIA. Denique 57) ſi id, quod univerſa civium multitudo communi ſuffragio decrevit, pro totius civitatis vel rei-

reipublicæ voluntate, habetur, ea reipublicæ forma POPULARIS, vel DEMOCRATICA adpellatur.

*) Equidem Polybius *Hiſt.* VI.2. diſtinguit inter *μοναρχίαν* & *βασιλείαν*, & utriuſque differentiam ita deſcribit: Πρώτη μὲν ἀκατασκευώς καὶ φυσικῶς συνίσταται μοναρχία ταύτη δ' ἕπεται, καὶ ἐκ ταύτης γεννᾶται μετ' κατασκευῆς καὶ διορθώσεως βασιλεια. *Prima*, Monarchia *ſine ulla arte & naturæ impetu conſtituitur: hanc vero ſequitur, atque adeo ex ea originem habet, quum acceſſit ars & emendatio*, Regnum. Sed quum ea, quæ magis minuſve expolita ſunt, ſpecie non differant: id diſcrimen hic inculcare nihil attinet.

§. CXVII.

Quibus opponuntur tyrannicæ, oligarchicæ, & ochlocraticæ.

Enimvero, quum, ſive unus, ſive plures ſive omnes, imperent, non alio jure præſint reipublicæ, quam quod reliqui cives eorum voluntati voluntas ſuas ſubmiſerunt: (§. CXV. 53.) conſequens eſt, 58) ut injuſte imperent, quibus ſuam voluntatem non ſubmiſerunt cives. Hinc 59) ſi unus injuſte occupit rempublicam, monarchia in TYRANNIDEM; 60] ſi loco collegii optimatium pauci imperium invadunt, ariſtocratia in OLIGARCHIAM, denique 61) ſi loco totius populi turba quædam vel ſæx hominum omnia pro lubitu decernit, democratia in OCHLOCRATIAM degenerat. *) 62) Quas reipublicæ formas vitioſas regularibus admodum ſimiles eſſe, & proinde 63) has in illas facile degenerare, recte obſervavit Polyb. *Hiſt.VI.* 1. idque ipſa experientia ſatis confirmat.

*] Id quoque eleganter vidit ſcriptor πολιτικώτατος Polyb. *ibid. p.* 629. Διὸ καὶ γένη μὲν ἓξ εἶναι ῥητέον πολιτειῶν· τρία μὲν, ἃ πάντες θρυλλοῦσι, καὶ νῦν προσείρηται· τρία δὲ τὰ τούτοις συμφυῆ· λέγω δὲ μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, ὀχλοκρατίαν. *Itaque genera rerum publicarum ſtatui ſex debent: tria quæ omnium ore jactantur, quæque modo poſita ſunt a nobis tria cognata cum his naturæ, dominatum dico unius, paucorum, & turbæ vulgaris*. Pro tyrannide quidem hic ponit monarchiam, quippe quam illum a regno diſtinguere, diximus: (§. CXVI. *) ſed ipſe paullo poſt ſubjicit: μεταβαλλούσης δὲ βασιλείας εἰς τὰ συμφυῆ κακὰ, λέγω δ' ἤδη εἰς τυραννίδα, κ τ λ. *Regnum ubi ad cognitio mala degeneravit, nempe Tyrannidem*. Talis & reliquorum civilis prudentiæ auctorum philoſophia eſt, quam hic pluribus inculcare non opus eſt. Cui non dictus Hylas?

§. CXVIII.

Quid reſpublicæ mixtæ

Quum vero tres illæ regulares rerumpublicarum formæ in totidem vitioſas oppoſitas facillime degenerent. (§.CXVII.63.) non mirum eſt, 64) pauciſſimas ſemper repertas fuiſſe civitates, quæ ex tribus illis unicam eligerent: ſed 65) pleraſque vel omnes illas formas veluti in unam conflaſſe, *) vel 66) duas certe ita commiſcuiſſe, ut una alteram veluti in officio contineret. Quumque 67) a potiore fieri ſoleat denominatio: inde non poſſunt non varia naſci regnorum, ariſtocratiarum, & democratiarum genera, quæ 68) RERUMPUBLICARUMNE MIXTARUM, an irregularium nomine venire debeant, noſtra parum refert. Add. HERT. *Elem. prud. Civ. l.8. p.2320. ſequ.*

*) Et

*) Et hanc quidem optimam omnium rerum publicarum formam eſſe, obſervat Polyb. *Hiſt. l.* 1. *pag:* 628. Δῆλον γὰρ, ὡς ἀρίστην μὲν ἡγητέον πολιτείαν τὴν ἐκ πάντων τῶν προειρημένων ἰδιωμάτων συνεστῶσαν. *Manifeſtum eſt, eam rempublicam cenſeri debere optimam, quæ ex omnibus iſtis, quas diximus, formis ſit compoſita.* Et *Cap.VIII. p.* 638. magnopere laudat Lycurgum: quod οὐχ ἁπλῆν οὐδὲ μονοειδῆ πολιτείαν *non ſimplicem atque uniformem* conſtituerit *rempublicam;* ſed optimarum quarumque rerumpublicarum virtutes omnes ac proprietates in unum copularit, ne, ſi qua iſtarum ſupra modum augeretur, ad vitia congenita deflecteret, ſed, dum cujuſque vis mutuo omnium niſu in contrarium retrahitur, nulla pars illarum vergat uſquam, aut nimium propendeat, verum æquis ponderibus librata & æqua lance ſuſpenſa quam diutiſſime reſpublica duret, non ſecus ac fieri ſoleat in navibus quas hinc inde par vis ventorum impellat. Sic & Dionyſ. Halicarnaſſ. *Antiq. lib.II. p.*82. ubi rempublicam Romanam a Romulo eodem fere modo inſtitutam fuiſſe, refert, illam mixturam vocat κόσμονα τῆς πολιτείας additque: ὃν ἐγὼ πάντων ἡγοῦμαι πολιτικῶν κόσμων αὐταρκέστατον ἐν εἰρήνῃ τε καὶ μετὰ πολέμους, *hanc ego concinnam reip. formam ceteris omnibus reip. conſtitutionibus præfero ut paci æque, ac bello, idoneam.* Omitto jam ejuſdem generis teſtimonia Zenonis apud Laert. VII. 131. Ciceronis apud Non. Marcellin. *de verb. propr. IV.* 292. Tacit. *Annal. IV.* 33.

§. CXIX.

Denique quum & totæ ſocietates in unam majorem coaleſcere poſſint: (§.XVIII. 49.) conſequens eſt, 69) ut & plures reſpubli- Quid civitatum ſyſtemata?

X 5 cæ,

cæ, ſalva cujuſque forma & independentia, icto fœdere, in unam majorem ita coaleſcere poſſint, ut, quæ ad communem omnium ſalutem ſecuritatemque pertinet, communi conſilio junctiſque viribus exſequantur *) Quales conſociatæ reſpublicæ 70) FŒDERATÆ, ACHAICÆ, itemque SYSTEMATA CIVITATUM adpellantur.

*) Puſendorffius tum ſingulari *de ſyſtematibus civitatum* diſſertatione, quæ inter ejus *Diſſ. accad. ſelectas p.* 210. *ſequ.* occurrit dum *de jur. nat. & gent. VII.* 5. 16. *ſequ.* exiſtimat, civitatum ſyſtemata emergere vel *mediante communi rege*, quando plura ſeparata regna vel ex conventione, vel ex occaſione matrimonii, hereditatis, aut victoriæ unum & eumdem habeant regem, ita tamen ut ideo in unum regnum non coaleſcant, ſed ſingula juxta ſuas leges fundamentales a communi rege adminiſtrentur, vel *per fœdus*: eademque principia fere ſequitur Hert. *Elem. prud. civ. I.* 12. 6. *ſequ.* Enimvero aut unum regnum alteri ita ſubjicitur, ut in communi imperio nullæ ſint ejus partes: veluti olim regna Macedonicum, Syriacum, Ægyptiacum, Romanis ſubjecta: aut ſuas quodlibet res ſibi habet, ut hodie imperium Romano Germanicum, Hungaria & Bohemia: aut ita coaluerunt, ut veluti unum regnum conſtituant, uti hodie Anglia & Scotia, Polonia & Lithuania. Primo caſu regnum perdomitum in provinciæ formam redigitur, nec cum altero ſyſtema aliquod conſtituit. Nec altero caſu dici poteſt, duo regna coaluiſſe σύστημα, quum nihil commune inter ſe habeant, ſed princeps tantum duas perſonas ſuſtineat. Supereſt ergo tertius tantum

Ca-

caſus, ubi duo illa regna vel duo populi, quum voluntate vireſque ad communem defenſionem univerint, unam omnino ſocietatem majorem conſtituunt, adeoque ſyſtematis nomen ob definitionem, hoc paragrapho datam, jure meritoque ferunt. Addatur G. G. Titius ad Pufend. *de offic. hom. & civ. II. 8. 13. ſequ.*

§. CXX.

Monarcha titulum quemcumque honoris recte adſciſcit.

Quum ergo MONARCHIA naſcatur, quoties omnes cives voluntates ſuas unius perſonæ phyſicæ voluntati ſubmittunt: (§.CXVI.55.) conſequens eſt, 71) ut perinde ſit, quo dignitatis vocabulo, Imperatoris, Regis, Ducis, an Principis utatur. 72) Ut quum nec hominem ſuperiorem agnoſcant, qualecumque dignitatis nomen recte de novo adſciſcat, *) quamvis 73) non æque facile cogere poſſit exteros reges ac reſpublicas, ut ei novum illud dignitatis nomen tribuant, adeoque 74) ipſe prudentiæ regulæ ſuadeant, ut, priuſquam majus illud ἀξίωμα adſumat, monarchia, aliorum regum rerumque publicarum audiat ſententias, ſibique novos illos titulo honoris diſerte ſtipuletur.

*) Quum enim ſummi imperantes ſecum invicem vivant in ſtatu naturali, (§.IV. 3.) iſque ſit ſtatus libertatis & æqualitatis, (§. V & VI.) ſequitur, ut monarcha monarchæ ſit æqualis, nihilque eum impediat, quo minus pari cum aliis dignitate in republica ſua frui velle adeoque novum titulum, cui tuendo ſe parem eſſe intelligit, adſciſcere poſſit. Vidit noſtra ætas duo exem-

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς.

Non bonum eſt multos imperare; unus eſt imperans,
Unus rex.

quamvis tyrannos ſæpe eo abuſos eſſe, non ignoremus. Vid. Sueton. *Calig. Cap.* XXII.

§. CXXII.

Quid interſit inter monarcham & tyrannum.

Quamvis vero omnia ſuo arbitrio agat monarcha:(§.CXXI. 75) non tamen agere aliud debet, quam quod finis civitatis, (§. CVII. 18.] puta ſecuritas civium, (§. CVI.17.)requirit. Ex quo conſequitur, 80) ut populi ſecuritas, & ſalus ſuprema monarchæ lex eſſe debeat, 81) eoque ipſo hic differat a tyranno, qui ad ſuam tantum ſecuritatem utilitatemque omnia refert, 82) quumque ſcelere quæſita bonis artibus retineri nequeant, parum penſi habet civium ſuorum perniciem, dum ipſe ſtatum ſuum conſervet. *)

*) Huc pertinent omnes artes tyrannicæ de quibus accuratiſſime Ariſtot. *Politic. V.* 10. *ſequ.* Quum enim omnes tyranni, conſcii ſibi odii civium, meticuloſiſſimi eſſe ſoleant, non poſſunt, quin omnem eminentem virtutem opprimant virorum excellentium, tamquam eminentium papaverum, capita demetant; ſeveriſſime animadvertant in innocentes ſub obtentu læſæ majeſtatis, criminis fere unius eorum, qui crimine vacant: inimicitias ac diſcordias inter cives ferant: litterarum omnem ſplendorem exſtinguant: peregrinos præferant civibus: hos denique dignitatibus, opibuſque ſpolient, & redigant ad incitas. Quæ omnia quam injuſta, quamque fini civitatis contraria ſint, facile unuſ-

quiſ-

quiſque animadvertit. Unde recte Polyb. *Hiſt. II. 59. p. 202.* Αὐτὸ γὰρ τοὔνομα (τυράννου) περιέχει τὴν ἀσεβεστάτην ἔμφασιν καὶ πάσας περιείληφε τὰς ἐν ἀνθρώποις ἀδικίας καὶ παρανομίας. *Nam ipſum tyranni nomen ſummæ impietatis ſignificationem conjunctam habet, injurias ſceleraque omnia complectens, quæ inter homines ſolent verſari.*

§. CXXIII.

Quomodo jura majeſtatis exerceantur in ariſtocratia?

Deinde ex ARISTOCRATIÆ definitione (§. CXVI. 56.) colligimus, 83) penes totum optimatium collegium eſſe debere majeſtatis jura omnia, eaque adeo 84) non aliter explicari poſſe, quam de communi totius collegii ſententia. 85) Opus ergo eſſe certo loco, ubi frequentes conveniant, & de republica conſulant in medium, nec non 86) certo definitione tempore, quo ſenatus ordinarius habeatur, niſi, 87] quæ quotidie ex improviſo incidere ſolent, negotia ſenatum extra ordinem indictum poſtulent. Præterea quum plurium conſenſus ſperari non poſſit, niſi per ſubmiſſionem (§. XVIII. 55.) conſequens eſt, 88) ut & in ariſtocratia pauciores ſe ſubmittere debeant voluntati plurium, adeoque 89) plurium ſententiæ vincant pauciores, 90] in pari vero ſententiarum numero, nihil actum videatur, niſi vel is, qui præſidet collegio, pondus addat alterutri parti, vel 91) talis ſit cauſſa, ut locus ſit CALCULO MINERVÆ. *) Denique, quum vitioſa forma, oppoſita ariſtocratiæ, OLIGARCHIA vocetur, (§. CXVII. 63.) illaque in hanc facile degeneret: (ibid. n. 60.) res ipſa exigit, 92) ne quid decerni valide poſ-

poſſit, niſi maxima optimatium parte, e. g. duabus tertiis, præſente.

*] *Calculus Minervæ* dicitur, quando in pari condemnantium atque abſolventium numero reus a pœna criminis liberatur. Nam quum Oreſtes, parricidii accuſatus, in Areopago cauſſam diceret, iique, qui damnandum cenſebant reum, uno calculo vincerent abſolventes, Minerva his unum calculum adjeciſſe fingitur, ut in pari ſuffragiorum numero abſolveretur. Quæ poſtea lex pæne omnibus gentibus placuit, uti prædixiſſe Minervam fingit Euripides *in Iphigen. Taur. v.* 1268.

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τεθήσεται,
Νικᾷν ἴσαις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί:

Et ceteris lex iſta promulgabitur,
Ut uſque paribus calculis vincat reus.

Conf. Boecleri *diſſert. ſingulari de calculo Minervæ* & viri celeberrimi, Henr. Cocceji *diſſ. de eo quod juſtum eſt circa nu erum ſuffragiorum, & de calculo Minervæ. Cap. II.* ubi vir doctiſſimus §. X. hanc naturalem adfert rationem hujus juris, quod prior rei ſtatus condemnatione mutetur, abſolutione maneat, adeoque tunc vere nihil agatur. Quum ergo major tantum pars novi aliquid facere, & ſtatum priorem mutare poſſit, ſequitur, ſi pares ſint, ut nihil agatur, ſed prior rei ſtatus maneat, iſque adeo abſolvatur.

§. CXXIV.

Nec aliter ſeſe res habet in DEMOCRATIA. Quum enim in ea, quod univerſa civium multitudo communi ſuffragio decernit, pro totius civitatis vel reipublicæ voluntate habeatur: (§. CXVI. 57.) ſequitur, ſane, 93) ut — *Quomodo in democratia?*

ut majeſtas hic ſit penes totum populum, iſque 94] tunc omnia jura majeſtatis exerceat. Quumque id aliter fieri non poſſit, quam ſi populus confluat in comitia, & de negotiis obvenientibus conſulat in medium: per ſe patet, 95) hic quoque certum locum, ubi coeat populus, 96) ſtatoſque dies, quibus comitia habeantur, definiendos eſſe, 97) ratumque haberi, quod populus ſive curiatim, ſive tributim, ſive viritim, pluribus ſuffragiis decreverit. Denique 98) facile in OCHLOCRATIAM degeneraturam eſſe democratiam, *) ſi minori parti populi, abſentibus vel excluſis reliquis, ſuffragii jus permittatur, ex ipſa ochlocratiæ definitione (§. CXVII. 61.) facile intelligitur.

*). Tunc vero miſerrima eſt reipublicæ conditio, maxime ſi accedant demagogi, quorum incitata ſtimulis tribuniciis plebs furit, omniaque ſurſum deorſumque verſat, donec demagogorum aliquis tyrannidem occupet, idemque contingat, quod Athenis contigiſſe refert Phædrus *Fab.* 1. 2.

Athenæ quum florerent æquis legibus:
Procax libertas civitatem miſcuit,
Frænumque ſolvit priſtinum licentia,
Hinc, conſpiratis factionum partibus,
Arcem tyrannus occupat, Piſiſtratus.

Ceterum de demagogorum artibus videndus eſt Hertius *Elem. prud. civ. Part. II. ſect. XXIV.* §. *XXIII. p.* 496.

§. CXXVI.

Quomodo in rebuſpu- Quum vero & MIXTÆ, quas vocant, reſpublicæ aliquando optimæ, & ideo inventæ ſint, ut una forma alteram veluti in officio

con-

contineat (§. CVIII.) res ipſa docet, 99) jura majeſtatis vel omnia, vel quædam, in his civitatibus ita communicari debere vel cum optimatum collegio, vel cum multitudine populi, ut ordo unus, inconſulto altero, decernere nihil poſſit: non vero 100) ita dividi poſſe illud jurium majeſtatis exercitium, ut unus, altero inſcio vel invito, aliquid agat. Siquidem ita impediri non poſſet, quo minus reſpublica in republica naſceretur. *) blicis mixtis?

*) Hinc informis omnino erat reipublicæ Romanæ ſtatus, quum eo delapſa eſſet, ut plebs, tribuniciis inſtincta furoribus, inconſulto reliquo populo, leges ferre, & de capite civium Romanorum jus ſuo arbitrio dicere, & omnia patrum magiſtratuumque decreta turbare poſſet, quum ſine plebe populus nec leges ferret, nec judicaret, nec de bello ac pace decerneret. Quum vero, ubi loco totius populi turba quædam vel fæx hominum pleraque pro lubitu decernit, in *ochlocratiam*, adeoque vitioſam reip. formam degeneret civitas: (§. CXXIII. 61.) Romanam remp. tum parum ab ochlocratia abfuiſſe, facile eſt ad intelligendum,

§. CXXVII.

Quod ad SYSTEMATA CIVITATUM attinet, quum illa vel ex duobus pluribusve regnis, quæ ſub communi capite veluti in unum regnum coaluerunt, (§. CXIX.*) vel ex pluribus civitatibus, fœdere junctis, [§. eod.) oriuntur: facile patet, 101) priore caſu regna iſta, niſi plane ſint παμβασιλεῖαι, præter communem regem communia etiam habere bere

Quomodo in ſyſtematibus civitatum?

bere debere comitia, 102) ad eaque utriuſque regni ordines, certo numero: pro vitium ratione eſſe evocandos. Poſteriore vero caſu 103) civitates ſingulas immanentia majeſtatis jura ſuo arbitrio; 204] tranſeuntia, quæ ad communem ſecuritatem pertinent communi conſilio exercere, ac proinde 104) delegatos a ſingulis homines collegium aliquod, ſive perpetuum: ſive temporarium, debere conſtituere, quod de rebus ad communem ſecuritatem pertinentibus conſulat in medium, &, quid factu opus ſit, re prius cum civitatibus ſuis communicata, decernat. *]

*) Talis olim Amphyctionum, nec non civitatum Achaicarum, ſenatus, de quo plura Boecler. diſſ. *de Amphyction.* & Ubbo Emm. *vet. Græc. Tom.* III. *p.* 305. Sed quum hodie exemplum hujuſmodi ſyſtematis, ſenatuſque in eo neceſſarii, præbeant florentiſſimæ Belgarum Helvetiorumque reſpublicæ, quas, Joſ. Simlerus, Templeus aliique viri docti accuratiſſime deſcripſerunt: non eſt, quod hic actum agere velimus.

§. CXXVIII.

Magna eſt ſyſtematum civitatum diverſitas. Enimvero quum pleraque ad fœderis leges, quibus coaluerunt, redeant: (CXIX. 69) fieri non poteſt, 105) quin hæ reſpublicæ ſint diverſiſſimæ, 106) aliæque arctiore, aliæ paullo laxiore vinculo ſint conjunctæ, 107) aliæ plus, aliæ minus inter ſe commune habeant: immo & 108) quibuſdam communia æraria, officinæ monetariæ armamentariaque ſint, quibuſdam non ſint: deni-

denique 109) quædam præſidem quemdam, communiſque fœderis veluti cuſtodem, ſenatui præficiant, aliæ ab hoc inſtituto abhorreant: denique 110) nec jus ſuffragii, nec modus ea, quæ ad communem ſecuritatem neceſſaria ſunt, contribuendi, nec reliqua inſtituta eodem ubique modo ſeſe habere poſſint.

CAPUT VII.

De ſumma poteſtate, eamque adquirendi modis.

§. CXXIX.

Imperium omne ſummum & ἀνυπεύθυνον.

QUum qui coaleſcunt in rempublicam antea in ſtatu naturali vixerint, [§. III.) iſque fuerit ſtatus æqualitatis & libertatis: (§. V. & VI.) conſequens eſt, 1) ut civitas & poſtea nemini mortalium ſubjecta ſit, 2] omniaque, quæ conſervando ſtatui ſuo neceſſaria eſſe exiſtimat, libere peragere, nec 3) ab alio in exercitio jurium ſuorum turbari, vel 4) ad reddendas geſtorum rationes adigi poſſit. Quum ergo hæc omnia, conjunctim accepta vocentur IMPERIUM SUMMUM & ΑΝΥΠΕΥΘΥΝΟΝ: conſequens eſt, 5) ut in omni civitate vel republica ſit imperium ſummum & *ἀνυπεύθυνον* *.]

*) Loquimur de *Republica* proprie ſic dicta, quam ſupra definivimus, quod ſit multitudo hominum nulli ad mortalium obnoxia, & ſub communi imperante ſecuritatis ſuæ cauſſa conſociata. (§. CIV. 3. Quamobrem populus, ab alio victore in poteſtatem

ſtatem redactus, non rempublicam conſtituit, ſed *Præfecturam* vel *Provinciam*, quia aliis eſt, obnoxius. Ex eadem ratione non reip. ſed *Municipii* nomine venit multitudo, ſub communi quidem imperante, conſociata, ſed regno tamen, vel reipublicæ majori ſubjecta. Unde quamvis jureconſulti municipia ſæpe vocent reſpublicas, & hinc mentionem faciant reipublicæ Antiochenſium, *l.* 37. *D. de reb. auct. jur. poſſid.* Heliopolitanorum, *l.* 4. *C. qui pot. in pign.* Theſſalonicenſium, *l.* 23. *C. de evict.* Tuſculanorum, *l.* 38. §. 5. D. *de legat.* 111. Sebaſtianorum *l.* 21. §. 3. D. *de ann. leg.* Arelatenſium, *l.* 34. *D. de uſu & uſufr. leg.* Sardianorum *l.* 24. *D. de ann. legat.* tamen ubi accuratius loquuntur, *eos, qui pro civitate legatione funguntur*, negant *Reip. cauſſa abeſſe*. *l.* 26. §. *ult. D. ex quib. cauſ. maj.* Multum ergo refert, quo ſenſu accipias reip. vocabulum.

§. CXXX.

Monarchomacorum error. Quum ergo in omni civitate vel republica ſit imperium ſummum & ἀνυπεύθυνον, [§. CXXIX. 5.) & cives tantum voluntates ſuas vel uni, vel pluribus, vel univerſo populo ſubmiſerint: (§. CXV. 52.) conſequens eſt, 6) ut quibuſcumque voluntates ſuas ſubmiſerunt cives, ii & imperio illo ſummo & ἀνυπευθύνῳ gaudeant, adeoque 7) illi a nemine, præterquam a Deo, judicari multoque minus 8) a populo ſupplicio aliiſque pœnis adfici poſſint, adeoque 9] peſtilentiſſimum ſit illud dogma monarchomachorum, quod populus ſit ipſo rege vel principe ſuperior, & 10) penes illum *realis*;

lis; penes hunc *perſonalis* tantum *majeſtas* reperiatur. *)

*) Eſt hæc doctrina Franc. Hotomanni, Stephani Junii Bruti, cujus ſub nomine alii Hub. Laoguetum, alii Ge. Buchananum, alii alios latitare contendunt, Sidney, Althuſius, Pareus, Jo. Mitton, & alii, de quibus preter *Obſ. Halenſ. VI.* 1. legendus eſt Jo. Franc. Budd. *Hiſt. jur. nat. & gent.* §. *LII.* Ceterum πρώτον illud ψεῦδος quo in tranſverſum acti hi viri doctiſſimi populo omnia permittant in reges & principes, in eo conſiſtit; quod conſtituentem ſemper ſuperiorem eſſe exiſtimant conſtituto, quodque adeo populus, qui ſibi regem & principem conſtituerit, (§. CXII. 38.) non poſſit non rege vel principe illo a ſe conſtituto eſſe ſuperior. Sed id non minus abſonum eſt, ac ſi ſervus, qui ſe ultro domino alicui in ſervitutem obnoxiam addixit, (§. LXXIX. 8.] ſeſe domino ſuperiorem dicere vellet, quia ſibi ipſe dominum conſtituerit. Vid. Grot. *de jure belli & pac. l.* 3. 8. V. A. *Zach.* Huber. *Diſſ. Lib. II. p.* 124. *ſequ.* Potius ratio ipſa ſatis agnoſcit, eum non poſſe dici ſuperiorem, qui alterius voluntati voluntatem ſuam ita ſubmiſit, ut voluntati ſuæ veluti renunciarit. Quod quum faciat populus, ubi coaleſcit in rempublicam: [§. CXXIX. 5.] qua, quæſo, fronte is ſe rege ſuperiorem dicet?

§. CXXXI.

At quia tamen eatenus tantum voluntati Nec
ſummorum imperantium voluntates ſuas ſub- non
miſerunt cives, quatenus id exigit finis ſo- Ma-chia-
cietatis civilis vel reipublicæ, [§. XV. 42. velli-
ſequ.]ſtarum.

ſequ.) id eſt, communis, ob quam potiſſimum in civitatem coaluerunt, ſecuritas, (§.CVII.) non poſſumus non inde colligere: 11) nefarie illos blandiri ſummis poteſtatibus, qui illis perſuadent, licere, quod libeat 12) nec civibus ab imperantibus fieri poſſe injuriam, immo 13) illorum vitam, exiſtimationem, facultates, ipſamque conſcientiam, ita in principum poteſtate ac arbitrio eſſe, ut illis in ſolo obſequio relicta ſit gloria. Ex quo fonte quum promanent omnia, quæ magna adſeveratione humano generi, obtrudere conati ſunt Nic. Machiavellus, Thomas Hobbeſius & quicumque poſtea *obedientiam paſſivam* defenderunt in Britannia: *) 14) hæc principia omnia non minus peſtilentia eſſe, ac monarchomacorum dogmata, nemo temere negaverit.

*) De Machiavello & Th. Hobbeſio omnia nota ac pervulgata ſunt. Nec quiſquam eſt, qui non meminerit, quid inter auctores librorum, quos *Julianum & Jovinianum* inſcripſerunt, alioſque viros doctos, contrariis ſtudiis agitatum ſit in Britannia. Quin & Grotium *de jure belli & pac. l. 3.8. & ſequ.* quodammodo præluſiſſe huic doctrinæ de paſſiva, quam vocant, obedientia, non pauci cenſent, quamvis ſecundum eum vindicias dederit vir laudatiſſimus, Zach. Huberus *ibid. p. 222. ſequ.* Sane ſive vi aliquis ſibi ſubjecerit populum, ſive hic ſibi imperantem ultro elegerit: nefas erit principi, injuriis adficere populum ſuum, eumque hoſtili animo opprimere. Priore enim caſu, dum in deditionem accepit populum, hoſtilem

lem animum depoſuit. Poſteriore nihil poteſtatis habet, niſi quantum ei in ſe detulit populus: quem ſane principi dediſſe facultatem, civibus, tamquam mancipiis abutendi, nemo dixerit. Nec jus ſceleri datur loco I. *Sam.* VIII. 11. Sive enim illud דטלך משבט vel *jus regis*, de more & facto explices, uti *jus latronis*, *l.* 5. *D. ad leg. Pomp. de parricid.* ſive de dominio eminente, quod magiſtri Judæorum faciunt, & cum eo celeberrimus Thomaſ. *ad Huberi de jur. civ.* I. 2. 7. 13. *pag.* 58. ſive denique de jure, eatenus obligatorio, ut illi reſiſti nequeat, uti jus accipit Paullus *l.* 11. *D. de juſt. & jure*, & hunc ipſum locum erudite interpretatur V. A. Zach. Huberus *ibid. pag.* 237. inde ſane demonſtrari non poteſt, jus tale eſſe imperantibus, quale illis Machiavellus & Hobbeſius, eorumque imitatores, ſervum pecus, atrribuere auſi ſunt. Non ſane tale jus ſibi adrogabit princeps bonus.

Οἷος Ὀδυσσεὺς ἔσκε μεθ' ἡμετέροις
τοκεῦσιν
Οὐδέ τινα ῥέξας ἐξαίσιον, οὐδὲ τι
εἰπὼν
Ἐν δήμῳ, ἥτ' ἐστὶ δίκη θείων ἀν-
θρώπων.

Qualis apud veteres divus regnabat Ulyſſes,
Qui nulli civi dicto factove nocebat.
Scilicet hoc hominem Dis immortalibus æquat.

§. CCXXXII.

Quia ergo ſummi imperantes a nemine, præterquam a Deo, judicari, multoque minus ſupplicio adfici poſſunt a populo: (§. CXXX. 6. 7.) merito inde colligimus, 15) ſacroſanctum eſſe omne ſummum imperium, 10) ſacroſanctos, & ipſos imperantes, adeo- Imperantes ſacroſancti.

que

que 17) maximum crimen merito habendum eſſe illud, quod perduelles, rebelles & ſeditioſi admittunt. Quin 18) quamvis forte in theſi concedendum ſit, iis, qui hoſtilem animum adverſus populum oſtendunt, tamquam tyrannis poſſe reſiſti : 19) in hypotheſi tamen illam regulam fere inutilem eſſe, certiſſimum eſt, quia imperantes a nemine, præter Deum, judicari, adeoque & ab illo ſolo decidi poteſt, verene hoſtilem animum adverſus populum gerant, nec ne. *)

*] Plura eam in rem dixit Thomaſ. ad Huber. *de jure civ. 1. 9. 2. 20. p. 316. ſeq.* Exempla plurima demonſtrant quam periculoſum ſit plebi judicium permittere de principum actionibus.

§. CXXVIII.

Nec tamen quidquid illis libet, licet.

Quum tamen nec omnia promiſcue liceant principi ; (§. CXXXI.) conſequens eſt, 20] ut ille vim inferre non poſſit civium conſcientiis, nec 21) quidquam iis impetere, quod voluntati Dei, tamquam ſupremi legislatoris, refragetur. (Lib. I. §. LXXXVII.*) 22] Nec jure ſuo aliquem injuſte & ſine prægnante ratione privare, quum cives potius rerum ſuarum ſecure fruendarum cauſſa in ſocietatem civilem cojerint. (§. CVI. 17.) 23) Ut civibus, in ſumma calamitate conſtitutis, liceat quidem omnia experiri, ut jus ſuum obtineant, immo &, 24) imminente majore periculo, patriam dulciaque linquere arva: (§. XXII. 71.) non tamen 25) arma corripere adverſus principem vel rempublicam. (Lib. I. §. CCXXXII. 19.)

§. CXXXIV.

§. CXXXIV.

Quamvis vero hæc generatim de imperantibus dicenda ſint: contingere tamen poteſt, 26) ut imperium alicui tradatur, certis pactis adſtrictum, additaque lege commiſſoria, ſi pactis illis non ſatisfiat. Tunc vero 27] injuriam non fieri imperantibus, ubi ſubinde moniti civium libertatem opprimere non deſinant, ſi illis abrogetur imperium: ex natura pactorum facile intelligitur, quemadmodum 28] & vitio non verti poteſt civibus, ſi eos, qui ſibi imperium ſine juſto titulo adrogarunt, & quibuſcum nondum tranſegerunt, depactive ſunt, *) imperare prohibeant.

Quid ſi regnum illis datum ſub lege commiſſoria?

*) Hinc male Brutus & conjurati occiderunt Cæſarem. Quamvis enim hic imperium uſurparet in civitate libera, idque ſine juſta cauſſa extorſiſſet civibus ſuis: hi tamen jam pridem in eo adquieverant, ac veluti renunciaverant libertati ſuæ. Et ſane quum Brutus ipſe apud Ciceronem *Epiſt. ad Brut. IV.* non audeat Antonium, hoſtilis animi erga rempublicam manifeſtum, præjudicare, reque ad ſuum arbitrium tracta, eum tamquam hoſtem adgredi: quo jure interimere potuit Cæſarem, quem tantum abeſt, ut ſenatus populuſque Romanus hoſtem judicarit, ut potius ei ſolemniter dederit fidem? Quare nec rectæ rationi ſatis convenit illud Cæſaris apud Lucan. *Pharſal. Lib. I. v.* 351.

Detrahimus dominos urbi, ſervire paratæ.

Si enim urbs, id eſt, tota civitas dominos habere cupit: quo jure Cæſari aut cuicumque alii civi licuit bello civili illi *dominos detrahere*?

§. CXXXV.

Imperium ſe exſerit per jura majeſtatis. Ea quid? & quotuplicia?

Quum vero omne imperium ſit ſummum atque ἀνυπεύθυνον: (§. CXXIX. 5.) conſequens eſt, 29) ut cum illo conjuncta ſint omnia jura, ſine quibus finis ſocietatis civilis, patu ſecuritas, obtineri non poſſet, quæque conjunctim MAJESTAS, vel MAJESTATIS JURA adpellantur. Quum vero duplex ſit illa ſecuritas, INTERNA, quæ cives a concivibus ſecuri præſtantur, & EXTERNA, qua ab hoſtium vi atque armis defenditur reſpublica: facile patet, 30) duorum etiam generum eſſe jura majeſtatis, quorum 31) alia, quæ ratione civium competunt, IMMANENTIA; alia, quæ erga exteros exerceri poſſunt, TRANSEUNTIA adpellantur. *)

*] Omnia hæc turbarunt prudentes noſtri, qui poſtquam ad jus publicum animum appulerunt, id ſibi negotii crediderunt ſolum dari, ut tamquam coqui Plautini, diverſiſſima jura miſcerent. Quum enim *II. Feud. 56. de Juribus Regalibus*, quæ cum feudis conjuncta eſſe ſolent, quædam legerent: eadem illa eſſe exiſtimarunt cum majeſtatis juribus; quum tamen multum interſit, utrum regalia quis, tamquam vaſſallus, *depruden-ter*, uti vocant: an jura majeſtatis, tamquam ſummus imperans, *independenter* exerceat. Deinde, quum eo juris feudalis loco non omnia jura, quæ alias ab imperantibus exercentur, recenſeantur: crediderunt doctores, ibi tantum agi de juribus, quæ ſalva majeſtate communicari cum vaſſallis poſſint, atque hinc ea vocarunt *Regalia Minora*, quibus *Majora*, id eſt, uti illis viſum, incommunicabilia oppoſuerunt. Ita adhuc plerique ſub-

ſubduxerunt rationes, quas ſolide refellit celeberrimus Thomaſ. *ad Huberi de jur. civ. l. 3. 6. 3. p. 91. ſequ.* Quum ergo hic non ſit quæſtio de jure clienterali, ſed publico univerſali, ſeu gentium: ſatius viſum eſt, cavere ab illa confuſione *Jurium Majeſtatis* & *Regalium*, & naturam jurium majeſtatis eorumque diverſa genera potius ex reipublicæ vel ſocietatis civilis indole, id eſt, ex ipſo fonte, quam ex Henningii Arniſæi, Regn. Sixtini, aliorumque ejuſdem commatis auctorum, lacunis derivare.

§. CXXXVI.

Si ergo INTERNA SECURITAS in eo conſiſtit, ut cives a civibus ſecuri præſtentur; (§. CXXXV.) neceſſe ſane eſt, 32) ut cum ſummo imperio conjuncta ſint jura LEGES FERENDI, 33) eademque ad facta adplicandi, quam SUPREMAM JURISDICTIONEM vocare licebit, nec non jus 34) iis, qui quid contra leges admiſerunt, malum aliquod repræſentandi, vel POENAS infligendi, 35) TRIBUTA & VECTIGALIA pro reipublicæ neceſſitate EXIGENDI, 36) ADMINISTROS & MAGISTRATUS CONSTITUENDI, denique 37) circa ſacra æque ac 38) COMMERCIA aliaque, quæ ad decus civitatis pertinent, operam dandi, ne quid reſp. detrimenti capiat. Quænam ſint immimentia?

§. CXXXVII.

Quumque & EXTERNAM SECURITATEM ab hoſtium vi & armis intendant ii, qui in communem coaluerunt rempublicam: (§ CXXXV.) conſequens eſt, 39) ut a ſummo impe- Quænam tranſeuntia?

perio ſejungi non poſſit jus FOEDERA percutiendi, 40) LEGATOS mittendi, 41] BELLUM gerendi, 42) faciendi PACEM, quippe ſine quibus fieri non poſſet, ut ſalva ſit civitas. Niſi enim fœdera pangendi jus haberet: impar ſæpe eſſet reſpublica impotentior potentiori. Si legatos mittendi facultas denegaretur: fœdera non pangerentur. Si belli paciſque jus ceſſaret: non ullum eſſet medium vim vi repellendi, adeoque nec obtineri poſſet finis, qui in ſecuritate conſiſtit.

§. CXXXVIII.

An dividua ac communicabilia? Hæc vero jura majeſtatis, quum ex ſummi imperii indole manifeſto fluant, 43] ab illo divelli nequeunt, ut non ſtatim unitas voluntatis tollatur, & naſcatur reſpublica in republica. (§. CXXI.*) At quum tamen ſæpe ita miſceantur vel omnes, vel plures rerumpublicarum formæ, ut una veluti alteram in officio contineat: (§. CXVIII. *66.*) contingere poteſt, 44) ut vel omnia, vel plæraque majeſtatis jura non ab una perſona unove collegio, ſed communiter a pluribus, vel ab univerſo populo exerceantur, & tunc 45) opus ſit comitiis, in quibus ſummus imperans de communi ordinum ſententia hæc jura exerceat. *)

*) Exemplo eſſe poteſt florentiſſimum Britanniæ regnum, in quo. ſalvis potentiſſimo Regi prærogativis circa bellum & pacem, nec leges novæ feruntur, nec tributa & onera nova indicuntur, nec alia, quæ ad totius regni decus ac ſalutem pertinent, ſtatuuntur niſi in regni comitiis, quæ ibi *Parlamentum* vocant. Ita & in Germania nihil, quod ad uni-

univerſum imperium pertinet, niſi de communi Imperatoris Electorum, Principum ac Ordinum ſententia decerni, idemque fere in Polonia, & hodie in Suecia obſervari, ſalvis tamen auguſtiſſimo Imperatori regibuſque potentiſſimis prærogativis, quæ in Germania *reſervata* adpellantur, in vulgus notum eſt. Immo in ipſis ſpecialibus Germanici imperii rebuſpublicis ſimile quid obſervavit Hert. *d. legib. conſultat. & judic. in ſpecial. Imper. Rom. Germ. rebuſpubl.*

§. CXXXIX.

Imperium adquiritur vel per electionem, vel per ſucceſſionem.

Ceterum quia & forma reipublicæ initio totius populi conſenſu conſtitutæ, & ipſæ perſonæ imperantes ab eodem populo electæ, iiſque certæ leges fundamentales præſcriptæ ſunt: (§. CXI. ſequ.) facile patet, 46) neminem adquirere ſibi imperium poſſe in republica, niſi volente populo, & ſecundum fundamentales reipublicæ leges. Secundum eas vero 47) aut ELECTITIA eſſe imperia, aut 48) SUCCESSIVA, 49) eamque diviſionem non modo ad *monarchias*, ſed & ad *ariſtocratias* & quodammodo ad *democratias* pertinere. *)

*) Sic quando intra paucas familias, ita veluti concluſum eſt imperium, ut illis ſolis, qui ex illis prognati ſunt, jure ſanguinis competat jus in ſenatu dicendæ ſententiæ: *Ariſtocratia* illa procul dubio eſt ſucceſſiva. Quales ariſtocratias hodie fere Venetiis, Januæ, Epidauri, Noribergæ, florere obſervavit Hert. *Elem. polit. l. 10. 16. p. 212. ſequ.* Contra ſicubi optimates vel a populo cum plena poteſtate eliguntur, vel ab ipſo collegio cooptantur, *Electitia* erit ariſtocratia,

Vid. Huber. *de jure civit. l.* 8. 1. 17. *p.* 292. Sic & ſi in qua *Democratia* non aliis jus ſuffragii daretur, quam civibus *Originariis*, illa quodammodo ſucceſſiva eſſet: ſin & *adſcititiis*, *Electitiæ* ſimilis.

§. CXL.

Quid juſtum circa electionem imperantis? Imperium ELECTITIUM eſt, quando populus, incidente interregno, ſibi imperantem creat, & in eum conſentientem confert imperium. Quumque populus jus illud eligendi vel ipſe in comitiis exercere, vel certis perſonis in perpetuum dare poſſit: conſequens eſt, 50) ut is, qui ab illis, quibus eligendi jus eſt, pluribus ſuffragiis eligitur, pro legitimo imperante ſit habendus, *) dummodo 51] oblatum ſibi imperium accipiat & 52) ſecundum leges fundamentales habilis ſit ad regendam rempublicam, quam & 53) ipſa electio eo ritu ac ordine facta ſit, quem leges publicæ vel mores civitatis ac reipublicæ exigunt.

*] Itaque vix legitimos dixeris principes, qui per ſeditionem a turba, vel ab exercitu, cui eligendi jus non eſt, ad imperium ſunt evecti. Quod poſtremum rempublicam Romanam ſæpe numero tantum non peſſumdediſſe, vel exempla Othonis, Vitellii, Veſpaſiani, nec non Peſcennii Nigri, Clodii Albini, & Septimii Severi docent. Hinc Plutarchus *in Galba p.* 1053. loquutus de tempore, quo, ut ait Tacit. *Hiſt. I.* 4. *evulgatum fuerit imperii arcanum, poſſe principem alibi, quam Romæ, fieri*, quaſſatam, inquit, convulſamque tunc eſſe rempublicam Romanam, quaſi fabuloſis Titanum motibus, (τοῖς λεγομένοις Τιτανικοῖς πάθεσι καὶ κινήμασι

μενοι,) quum eodem pæne tempore hinc inde transferretur principatus ex avaritia & licentia militum, qui largitione & præmiis corrupti imperatores imperatoribus, tamquam clavum clavo pepulerint. Vid. Petr. Cunæi *Orat. IX. p.* 168. Adeo multum intereſt reipublicæ, in qua electitium eſt imperium, perſonas eligentes, eligendusque, & ipſum modum formamque eligendi certis legibus ita definire, ne ſimilia Titanicis illis motibus contingant.

§. CXLI.

Ex qua imperii electitii definitione (§. CXL.) porro patet, 54) in hujuſmodi imperio toties incidere INTERREGNUM, id eſt, ſtatum civitatis, a ſummo imperante ordinario deſtitutæ, quoties ſummus imperans vel moritur, vel ipſe ſeſe abdicat, vel a populo illi abrogatur imperium, 55] niſi populus, vivo ac volente imperante, alium elegerit, ipſi ſucceſſurum. 56) Deſignatum illum ſucceſſorem nihil juris habere vivo imperante, niſi quantum, volente illo, ei detulerit populus, vel 57) quantum ipſe ei delegare velit imperans, ſive abſens, ſive alia juſta cauſſa impeditus, quo minus ipſe præſit reipublicæ. *)

Quid interregnum in republica electitia?

*] Quum enim aliud ſit, imperanti abrogare imperium, aliud, eidem ſucceſſorem deſignare: fieri non poteſt, ut ſucceſſori deferatur facultas imperium reipſa capeſſendi, quin ſimul abrogatum eidem imperium videatur. Hinc animadvertimus regibus Romanorum, quos, vivo Imperatore, aliquando eligunt Germani, nihil poteſtatis re-

reipſa dari, niſi Imperatores abſentes iis aliquam delegent, quod Carolum V. aliquando feciſſe, novimus. Similis pæne eſt *coadjutorum*, quos vocant, conditio, quibus vivis epiſcopis ac prælatis, nihil omnino poteſtatis competit, ſed certum tantum tribuitur jus ſuccedendi, ſi ſedem vacare uti loquuntur, contigerit, ut adeo coadjutorum nomen ſine homine ferant. Illuſtr. Boehmer. *Jur. eccleſ. poteſt. III. 6. 23.*

§. CXLII.

An tempore interregni adhuc ſuperſit reſpublica?

Quum vero hoc interregnum ſit ſtatus civitatis, a ſummo imperante ordinario deſtitutæ, (§. CXLI. 54.) nec tamen populus tunc ceſſare velit rempublicam, dum de novo eligendo principe conſultat: conſequens eſt, 58) ut interea reipublicæ præeſſe debeant magiſtratus extraordinarii, quocumque nomine veniant, iique 59) vel nova electione, ordinum ſuffragiis, conſtituendi, vel, 60) quod conſultius eſt, in anteceſſum lege publica deſignandi, 61) quorum tamen ceſſare oportere poteſtatem, novo imperante electo, facile unuſquiſque intelligit. Quum vero hi imperantium vice fungantur ad tempus: mirum omnino eſt, 62) diſputare viros doctos, an tempore interregni vera ſuperſit civitas vel reſpublica? quæque illi forma adſignanda ſit? *)

*) Puſendorff. *de jure nat. & gent. VII. 7. 7.* de hoc ſtatu ita philoſophatur. Quia per poſterius pactum regem inter & cives initum interna civitatis perfectio & ſummum imperium actu provenit: inde ſubjecto proprio imperii ſublato, ad imperfectam formam regnum

gnum delabi, ſic, ut primigenio tantum pacto cohæreat, de quo ſupra pluribus dictum. (§. CX.) Illi tamen pacto tempore interregni non parum firmitatis addere vocabulum communis patriæ, ſimulque quod plurimorum fortunæ iſti loco ſint adnexæ. Itaque interregni tempore regnum recte quidem cum Livio I. 17. vocari poſſe *civitatem ſine imperio*, & *quaſi exercitum ſine duce*: imperium tamen, (quod & a Grotio *de jure belli & pac.* I. 3. 7. obſervatur,) redire ad univerſum populum, adeoque formam quamdam democratiæ præ ſe ferre. Ita Puſendorffius, quem in plerisque & Hertius ſequitur *Elem. prud. civ.* I. 12. 14. & Houtuyn. *Polit. gen.* §. C. *n. VI. ſequ.* Enimvero, quum plerumque vel in anteceſſum deſignatus ſit interrex, vel aliquis, vel plures, communi ordinum ſuffragio eligantur, qui ad tempus eadem cum poteſtate, immo & aliquando multo majore, præſint reip. quam ipſe imperans, juraque majeſtatis ſaltim ea, quæ circa res moram non ferentes verſantur, exerceant: vix excogitari poteſt ratio, cur non perfecta dici poſſit hæc, licet temporalia, reipublicæ conſtitutio, & monarchica quidem, ſi uni, dyarchica, ſi duobus, ariſtocratica, ſi pluribus, tamquam principibus intercalaribus, reipublicæ cura demandetur.

§. CXLIII.

SUCCESSIVUM imperium, eſt quando populi decreto electa eſt familia quædam regnatrix, ut ex ea perſona aliqua ſemper præſit imperio, quamdiu ex poſteris aliqua ſupereſt, quæ per leges publicas præeſſe poſſit. Qua ubi pole imperium ſi conſtituere placuit: aut certum ſuccedendi modum definivit populus, aut

Succeſſio qualis in regnis, ubi populus nihil in ſpe-

cie diſpoſuit? aut nihil ea de re diſpoſuit. Poſteriore caſu 63) omnino præſumitur, eum jus commune de ſucceſſionibus ab inteſtato probaſſe. At quia tamen nec tanta prudentiæ præſumptio cadit in feminas, quanta in maſculos, (§. XLV. *) & præterea facile contingere poſſet, ut per feminas regnum, veluti dotale, ad extraneos perveniret; hinc ſane 64) feminæ non niſi in ſubſidium, & deficientibus demum maſculis, ad ſucceſſionem vocandas patet. *) Denique quum & unitas voluntatis ſit veluti vita & anima reipublicæ, (§. CXV. 50.) ea vero ſperari non poſſit, ſi duo pluresve regnum monarchicum vel pro indiviſo adminiſtrent, vel illud inter ſe partiantur: conſequens eſt, 65) ut e pluribus, regni ultimo æque propinquis, primogenitus vel primogenita prærogativa jure meritoque donetur. (Lib. I. §. CCXCVII. *)

*) Sunt, qui feminas ad imperia plane ineptas atque inhabiles exiſtimant, veluti Jo. Bodinus, ſed ex juris tantum Romani principiis, quæ non ſtringunt gentes liberas. Et ſane quum in ipſa Hebræorum theocratia judicis officio cum laude functa ſit Debora, & omnium fere gentium annales celebrent reginas, quæ ſibi immortalem gloriam prudentia regnandi rerumque geſtarum magnitudine pepererunt: quis fœminas indignas habeat imperio? Attamen quum natura ut plurium maſculos præ feminis quadam prærogativa donarit: non abſurdum eſt, exiſtimare, has tantum in ſubſidium eſſe ad ſucceſſionem vocandas. Ariſtotel. *Politic. I. 8.* τότε γὰρ ἄῤῥεν φύσει τῦ θήλεος ἡγεμονικώτε-

χώτερον , εἰ μή πυ συνέστηκε παράφύσιν . Mas enim natura magis aptus eſt ad regnandum , quam femina , niſi in hac aliquid præter naturam exſtiterit .

§. CXLIV.

Ubi populus de ſucceſſionis ordine diſpoſuit, facile patet, 66) ſtandum eſſe populi voluntati. (§. CXII. 39.) Et hinc 67) ſive Franciam, quæ feminas excludit, 68] ſive CASTELLANAM, quæ eaſdem admittit in ſubſidium, præferat: 69) ſive lineæ, ſive 70) gradus proprioris habere malit rationem: ſive denique 71) extraordinariam plane & inſolitam ſuccedendi rationem lege publica firmet, *) rata erit populi voluntas, & ſacroſancta habebitur lex illa fundamentalis & publica. Ex quo porro colligimus, 72) poſſe etiam populum imperanti poteſtatem facere, ſucceſſorem, quem velit, ſibi deſignandi, nec non, 73) gliſcentibus de jure ſuccedendi, litibus, partes ſuas interponere: quamvis experientia doceat, de cauſſa tam ardua plerumque, ut verbis Enii utamur, non in jure manum conſeri, ſed mage ferro rem agi.

Qualis ibi, ubi populus diſpoſuit?

*] Exempla quamplurima jam attulit Puſend. *de jur. nat. & gent. VII.* 7. 14. Modus tamen maxime regularis eſt linealis, ut patri ſuccedat primogenitus, ejuſque poſteri primogeniti, quoad aliquis ex illa linea ſuperſit. Hinc, extincta linea regnatrice, admittatur ex proxima primogenitus, & ſic porro, quamdiu aliquis ex primi adquirentis poſteris ſupereſt. Quæſitum etiam olim novimus, utrum is, qui primus libe-

rorum, ſed ante regnum natus eſt, annis, qui, jam regnante patre, in lucem prodiit, primogenituræ juribus gaudere debeat? Sed quum in primogenitura tantum ordinis natalium habeatur ratio, nulla ratio eſt, cur frater natu minor ideo excludere debeat natu majorem, quod illum, vagientem ut purpureis incunabilis, aula audiverit.

§. CXLV.

Interregnum ordinarium & extraordinarium. Itaque per electionem tantum perſona electa; (§. CXL.) ex jure SUCCESSIONIS tota familia regnatrix jus regnandi conſequitur. (§. CXLIII.) Quumque adeo prius jus cum perſona expiret, poſterius tamdiu duret, quamdiu durat regnatrix familia: conſequens eſt, 74) ut. extincta perſona electa, INTERREGNUM ORDINARIUM; 75] extincta familia regnatrice, EXTRAORDINARIUM *) incidat, & tunc 76) in arbitrio populi ſit, cui genti hoc decus de novo conferre, & 77) utrum illam iiſdem legibus, imperio præficere, an arctioribus limitibus ſuccedendi ordinem, ipſamque imperantium poteſtatem circumſcribere malit.

*) Tale incidiſſe ferebant Franci poſt annum DCCCCLXXXVII. mortuis Lothario & Ludovico, Carolingiæ ſtirpis regibus. Hinc teſte Glabro Radulpho *Hiſt. II. 1. convenientes totius regni primates* Hugonem, *Ducem* Pariſienſem, *in regem ungi fecerunt*. Add. Aimon. *de geſt. Franc. V.* 44. Sed & Ruſſi, extincta Johannis Baſilidis prole, & principibus quibuſdam tragicis, Boriſio Gudenovio, Theodoro, Boriſii filio, Demetriis falſis, & Johanne Zuskio, miſere pereuntibus, electio-

ctione quoque Uladiſlai Poloni male cedente, novam elegerunt domum regnatricem Michaelis, Theodori, patriarchæ, filii, ex qua poſtea ad noſtra uſque tempora Alexius, Johannes, Petri duo & Anna, vaſtiſſimo illi imperio præfuerunt. Quod enim ad Catharinam imperatricem attinet, eam non ſucceſſionis jure, ſed extremo mariti Petri I. judicio ad illud faſtigium evectam eſſe, nemo ignorat.

§. CXLVI.

Tales ſunt imperium adquirendi modi, quoties ipſe ſibi populus imperantes conſtituit. Sæpe enim vi & armis ſibi aliquis viam munit ad imperium. Quo caſu 78) populus devictus, licet coactus, tamen in novum illud imperium procul dubio conſentit: [§. XVI.45.) ac, 79) ſive victor ſe eadem lege, qua antea principes uſi ſunt, imperium ſuſcepturum, polliceatur, ſive 80) novas ſibi ac ſucceſſoribus conditiones & plus poteſtatis ſtipuletur, ſive 81] quædam, quæ ſibi priores principes adrogarunt, victis remittat, id poſteris pro lege eſſe oportet. *) Quomodo vi adquiratur imperium?

*) Hinc recte Grotius *de jure belli & pac. III. 8. 1. 3. Poteſt*, inquit, *imperium victori adquiri, vel tantum, ut eſt in rege, vel alio imperante, & tunc in ejus tantum jus ſucceditur, non ultra: vel etiam ut in populo eſt, quo victor imperium habet ita, ut & alienare poſſit, ſicut & populus poterat*. Poſtremum tamen, quod de alienatione addit, paullo accurationem meretur inſpectionem. Nos dicimus, aut victorem cum rege tantum debellaſſe, aut cum ipſo populo. Si prius: eum

in

in jure victi principia ſuccedere, nihilque mutare debere circa formam imperii, quemadmodum e. gr. Guilielmus Arauſionenſis, uxoris nomine bello cum Jacobo confecto, nihil circa formam regni Britannici mutavit. Sin poſterius: eumdem ſuo jure tranſigere cum populo perdomito, adeoque in ejus arbitrio eſſe, velitne civitatem in provinciæ formam redigere, quod Romani plerumque faciebant, an ei duriori imponere jugum, an clementiæ edere ſpecimen, & quædam iis remittere malit. Sic Alexander, clementiſſimus initio victor, Sidoniorum occupato regno, nihil mutavit circa imperii formam, illud Abdolomino reſtituiſſe contentus. Curt. IV. 1. Turcæ contra, perdomito a ſe imperio Byzantino, jure victoriæ multo duriorem conditionem impoſuerunt, idem ſentientes, quod apud Cæſarem *de bello Gall. I.* 36. Arioviſtus, *jus eſſe belli, ut qui viciſſent, iis, quos viciſſent, quemadmodum vellent, imperarent*. Denique Ageſilaus, teſte Xenophonte de *Ageſilao* Rege *Cap. I.* §. 22. *quaſcumque civitates in poteſtatem ſuam redigebat, iis adimebat ea*, ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, *quæ ſervi dominis præſtant*, προσέταττεν, ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται *eaque tantum imperabat, in quibus homines liberi magiſtratibus parent*. Sed id quidem hodie rariſſime fiet, multoque rarius id, quod de temporibus ante Ninum refert Juſtin. *Hiſt. l.* 1. eos qui bella geſſerint, *non improperium ſibi, ſed gloriam, quæſiſſe, & contentos victoria abſtinuiſſe imperio*.

§. CXLVII.

Diviſio regno- Quæ quum ita ſint, omnes utique modi adquirendi imperium a populi conſenſu, ſive ultroneo, ſive ei, eaque vel juſta, vel in-

injuſta, extorto, pendent. Ex eoque recte colligere nobis videmur, 82] non adeo firmo tale ſtare diſtinctionem inter imperia PATRIMONIALIA & USUFRUCTUARIA. Quamvis enim eam primus invenerit Grotius *de jure belli & pac.* II.6.3. & I.3.12. eumque deinde magno agmine ſequuti ſint viri docti: tot tamen difficultatibus tota illa doctrina premitur; ut, quæ imperia ſint patrimonialia, quæ uſufructuaria, ſciamus juxta cum ignariſſimis. Vid. Thomaſ. *ad Huber. de jure civit.* I. 3. 2. 15. *pag. 69. ſeq.*

rum in patrimonialia & uſufructuaria.

§. CXLVIII.

An recte ſe habeat hæc diviſio?

Nimirum Grotius exiſtimat, quædam regna ita eſſe in imperantium dominio, ut inter vivos, & mortis cauſſa, libere poſſint alienari: eaque ille PATRIMONIALIA vocat. Quædam contra ita eſſe comparata ſtatuit, ut illa alienandi facultas adempta ſit imperantibus, quæ ipſe USUFRUCTUARIA vocat, quamvis Thomaſius *juriſprud. div.* III.6.135. ea commodius FIDEICOMMISSARIA dici poſſe, moneat. Sed quum I.] res, quæ in patrimonio alicujus eſt, non amplius ſit communis, (Lib.I. §.CCXXXV.) adeoque nec publica, quippe que communionem, ſaltim poſitivam, prout: (Lib. I. §.CCXXXVII. 13.) facile patet, regnum definere eſſe rempublicam, & in familiam degenerare, (§. XC.) ſi ſit in unius dominio vel patrimonio. Præterea II.] quum omnes civitates non imperantis, ſed ſecuritatis communis cauſſa ſint conſtitutæ: (§.CVI.17.) ex hac quoque cauſſa regnum non poteſt eſſe patrimoniale, ut non ſtatim deſinat eſſe reſpu-

publica. Vid. perilluſtris hujus provinciæ præſidis, Jo. Gothofredi de Coccejis, *diſſertat. de teſtamentis principum Part.* II. §. XVI. *ſeqq.*

*] Itaque vere contradictionem involuit regnum patrimoniale, quia regnum ſpecies reipublicæ, (§. CXVI.) regnum vero patrimoniale res privata eſt. At præterea plerumque in circulum abit illa tot virorum doctiſſimorum ſuffragio probata doctrina de regnis *Patrimonialibus* & *Uſufructuariis*? Si enim quæras, an princeps quidam gaudeat facultate alienandi imperium, nec ne? reſpondent, permultum intereſſe, ſitne regnum *patrimoniale* an *uſufructuarium*. At ſi porro inſtes, rogeſque, quid ſit *regnum patrimoniale*, quod, *uſufructuarium*? per illud ſe intelligere, quid alienari poſſit, per hoc quod non poſſit, reſpondent. Criterium vero certum, unde conſtet, quænam regna in patrimonio ſint, quæ non ſint, adhuc deſideramus. Nam & deſpotica, & bello adquiſita, inalienabilia eſſe, nihil vetat, ceu recte obſervat Huber. *de jure civ. l.* 3, 2. 18.

§ CXLIX.

Regni alienatio, niſi conſentiente populo, illicita. Ex quo recte colligere nobis videmur, 83) non poſſe ullum imperantem regnum vendere, 84) donare, 85) permutare, 86) dividere, 87) teſtamento alicui legare, vel 88) aliis modis, quibus alias de patrimonio ſuo inter vivos & mortis cauſſa diſponere ſolent homines, in alios transferre: 89) niſi vel conſentiet populus, vel 90) hic eam de regno diſponendi illudque alienan-

nandi facultatem in regem vel principem diſerte tranſtulerit. *)

*) Neque obſtant exempla, quæ ex omnis ævi hiſtoria magno numero adcumularunt Grotius, Pufendorffius, & alii. Jam enim aliios regna diviſiſſe, jam teſtamentis eadem in alios tranſtuliſſe, legimus. Præterquam enim, quod non exemplis, ſed rectæ rationis principiis, æſtimanda eſt harum alienationum juſtitia: recte jam reſpondit perilluſtris Baro de Cocceiis *de teſtam. princ. Part. II. §. XVII. Vel effectum non habuere illæ alienationes: vel cum conſenſu populi, ſive tacito, ſive expreſſo, factæ ſunt: vel etiam vis prævaluit.*

CAPUT VIII.

De juribus Majeſtatis immanentibus, quid quæ circa ea juſtum ſit.

§. CL.

Jura majeſtatis immanentia ſunt jura cum ſummo imperio inſeparabili nexu conjuncta, & ſine quibus cives a civibus ſecuri præſtari non poſſent. (§. CXXXVI.) Quum ergo illa ſecuritas in eo conſiſtat, ut nemo ab altero cive lædatur, ſuumque cuique tribuatur, quod jure perfecto poteſt exigi: conſequens eſt, 1) ut ea præcipue poſita ſit in justitia externa, per quam intelligimus conformationem actionum externarum cum lege: *) adeoque 2) non male ratiocinentur ii, qui, civitates etiam juſtitiæ fruendæ cauſſa conſtituas eſſe, conten-

Securitas interna in juſtitia externa poſita eſt.

tendunt, *ut data legibus vi, judiciis auctoritate, cultus agris, ſacris honos, ſecuritas hominibus, certa rerum ſuarum poſſeſſio cuique conſtaret*: Vellej. Pat. *Hiſt.* II. 80. ac proinde 3) actum eſſe ajunt de republica, ex qua exulat juſtitia, qua civitates continentur. Ariſt. *Polit.* I. 2.

*) Quamvis enim nemo non faſſurus ſit, multo præſtantiorem eſſe *Juſtitiam Internam* quæ in conſtante ac perpetua lædenni neminem, ſuumque cuique tribuendi, voluntate conſiſtit: eam tamen in tot hominibus, qui in eamdem civitatem coaleſcunt optandam magis, quam ſperandam, eſſe, facile eſt ad intelligendum. Sufficerit itaque, legibus ita in officia contineri homines, ut actiones externas ad legum normam componant, & nec alteri denegent quidquam, quod jure perfecto poſſint exigere, nec ægre cuiquam faciant contra jus & æquum. Attamen nihil reliqui facere decet bonos imperantes, ut & internam juſtitiam accurata civium inſtitutione ac diſciplina promotum eant. Iſocrat. *in Areopagit. pag.* 27. Δεῖ δὲ τοὺς ὀρθῶς πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. Οὐ γὰρ τοῖς ψηφίσμασιν, ἀλλὰ τοῖς ἤθεσι, καλῶς οἰκεῖσθαι τὰς πόλεις, καὶ τοὺς μὲν κακῶς τεθραμμένους καὶ τοὺς ἀκριβῶς τῶν νόμων ἀναγεγραμμένους τολμήσειν παραβαίνειν. Τοὺς δ' ἀσφαλῶς πεπαιδευμένους καὶ τοῖς καλῶς κειμένοις θελήσειν ἐμμένειν. *Decere prudentes magiſtratus, non porticus implere legibus, ſed efficere, ut cives animis inſitum habeant juſtitiæ ſtudium. Non enim ſenatuſconſulta & plebiſcita, ſed præclara inſtituta, felicem efficere civitatem. Nam homines male inſtitutos leges etiam exquiſitiſſimas*

ſimas negligere audere : recte autem educatos demum bonis legibus obtemperare velle.

§. CLI.

Quumque juſtitia externa, ad internam civium ſecuritatem comparata, in conformatione actionum externarum cum lege conſiſtat. (§.CL. 1.) conſequens eſt, 4) ut ad officium ſummorum imperantium pertineat, bonis LEGIBUS armare rempublicam, adeoque 5] illis non poſſit non competere JUS vel POTESTAS LEGES FERENDI, 6) earumdem ſuſcipiendi cuſtodiam, 7) quin & eas attemperandi fini, formæ, utilitatique reipublicæ, *) adeoque 8) aliquid iis adſtruendi, demendive : quin & capita quædam vel plane abrogandi, vel ſaltim mutandi, prout id e republica futurum eſſe, animadvertunt : quod jureconſultis Romanis, formæ reipublicæ ſuæ ſtilum adcommodantibus, eſt ROGARE, OBROGARE, DELOGARE, ABROGARE SUBROGARE. Ulpian. *Fragm.* I. 3.

Hinc imperantibus competit jus ferendi leges.

*] Quia enim in eo poſitum eſt juris naturalis ac civilis diſcrimen, quod illud ad actiones natura bonas malaſque, internas ac externas: hoc ad indifferentes atque externas, quatenus ſaluti populi cujuſque vel reipublicæ attemperandæ ſunt, pertinet: [Lib. I. §. XVIII. 36.] fieri non poteſt, ut uniformes ſint omnium gentium civitatumque leges. Et hinc judicatu difficillimum eſt, quænam diverſarum gentium leges civiles ſint reliquis præferendæ, & recte potius Herod. *apud Stobæum Ser.* XXI. *p.* 180. Εἰ τις προςθεὶν πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἐκλέξασθαι κελεύων νόμους τοὺς καλλίστους, ἐκ τῶν πάντων νόμων διασκεψάμενον, ἀνέλοιατο ἕκαστος τοὺς ἑαυτῶν, νο-

νομίζουσι πολύ το καλλίους τοὺς ἑαυτῶν νόμους ἕκαστοι εἶναι. *Si quis omne genus legum proponeret hominibus, & optimas ſibi conſideratis omnibus, diligere juberet; ſinguli ſuas recepturi eſſent. Ita quilibet, omnium longe præſtantiſſimas ſuas eſſe leges, exiſtimat.* Quæ enim leges optimæ ſunt uni genti pro ſuo fine, ſuaque reipublicæ forma: eæ alteri parum commodæ eſſent futuræ, & uni reip. noxiæ, alteri eſſe poſſent utiliſſimæ.

§. CLII.

Quid lex civilis, & quod ejus objectum ſit:

Nimirum quum unum in republica intellectum, unamque voluntatem eſſe oporteat (§. CXV. 50.) tunc demum vero unus intellectus unaque voluntas ſit, ſi omnes eumdem finem eademque media perſpiciant, ad eaque actiones ſuas referant, quod tamen pro ingenii humani indole aliter quam voluntatibus omnium imperantium voluntati ſubmiſſis conſequi non licet: (§. CXV.*) ſequitur, 9] ut imperantem oporteat oſtendere, ad quid ſuas actiones externas, alioquin indifferentes, referre, & ad quam normam eas componere debeant. Quod quum fiat præſcriptis legibus civilis: facile patet, 10) LEGES CIVILES eſſe præcepta generalia ſummi imperantis de actionibus externis indifferentibus, ad decus utilitatemque reipublicæ componendis: adeoque 11) poteſtatem illam legiſlatoriam ſe eo uſque non extendere, ut leges divinas evertere poſſit, (Lib. I. §. XVII. 33.)

§. CLIII.

Quid imperanti

Dicimus, leges civiles verſari in actionibus civium externas ac indifferentibus ad de-

decus utilitatemque reipublicæ attemperandis. (§. CLII. 10.) Quamvis enim ſæpe ipſa neceſſitas jubeat, imperantem 12) leges divinas, tum naturales, tum poſitivas repetere, 13) eaſque extendere, *) 14) intepretari, 15) contra illas læſis actiones & remedia civilia dare, immo & 16) pœnas & ſupplicia comminari illis, qui leges ab ipſo Deo immortali profectas, tam proterve violare auſi fuerint: res ipſa tamen docet, 17) tunc non ipſas has leges ſummo imperanti debere originem, ſed hunc, 18) veluti cuſtodem divinarum legum, dare operam, ut ſancta ſit earum in republica auctoritas.

Liceat circa, leges divinas?

*) Equidem legi divinæ & addi & detrahi quidquam vetuit ipſum ſummum Numen, *Deut. IV.* 2. Sed prius intelligendum proculdubio de laciniis legi divinæ contrariis, vel de ἐθελοθρησκείᾳ ad quam maxime proclivia erant Hebræorum ingenia. Id vero non impedit, quo minus imperans prohibitionem divinam poſſit ulterius ad caſus lege non expreſſos, proferre, ut veluti eo major cuſtodia circumponatur legi divinæ. Solent id Hebræorum magiſtri vocare מייג לרורה *ſepimentum legis*, quo longius arceantur homines, legem violaturi, & ipſi veluti primi aditus occluduntur. De hoc legis ſepimento vid. Schickard. *jur. reg. Cap. V. theor.* XVIII. p. 391. & ibi Carpz. *in Notis* Jo: Selden. *de uxor. Hebr. l.* 2.

§. CLIV.

Quum vero leges civiles ſint præcepta ſummi imperantis de civium actionibus ex- Legis partes.

ter-

ternis indifferentibus, ad decus utilitatemque republicæ attemperandis, [§. CLII. 10.] tale vero ſit hominum ingenium, ut ſola obligatione interna parum moveatur: (Lib. I. §. VIII.) quin leges civiles, quæ ad actiones indifferentes pertinent, ne poſſint quidem internum obligationem producere: (Lib. I. §. VII.) conſequens eſt, 19) ut omnes leges civiles ſanctione quadam pœnali munitas eſſe oporteat, adeoque 20) duæ ſint legis perfectæ partes, PRÆCEPTUM & SANCTIO pœnalis: 21) præmia autem legi parentibus a republica non deberi, niſi aliquid non omnibus promiſcue civibus præcipiatur, ſed quidam eorum lege excitentur ad aliquid, publico bono, extra ordinem faciendum. *)

*) Eſt hoc obſervandum contra Rich. Cumberlandum *de leg. nat. proleg. Cap. IV. & Cap. V. §. XL.* ubi præmiorum promiſſionem non minus ad integritatem legis pertinere, ſtatuit, quam comminationem pœnæ. At legislator non debet præmia iis, qui faciunt, quod ſine crimine omittere non poſſent, ſed iis, qui quid extra ordinem faciunt reipublicæ bono. (Lib. I. §. XCIX. *) Hinc fruſtra expectaret præmia, qui non occidit, adulterium non admittit, non furatur, quum id facientem pœna potius maneret. At jure exigit præmium, qui a legislatore, præmiis propoſitis, excitatus, commeatum navibus advexit, qui ſuis impenſis novas fabricas annorum inſtituit, vel ſimile quid, ad quod non omnes & ſinguli tenentur, fecit. Ceterum inde inſignis Dei clementia elucet, quod, quum ſuo jure uti, ho-

hominibuſque, legem ſuam tranſgreſſis, pœnam tantum minari potuiſſet, tamen & præmia polliceatur obtemperantibus, & quidem in mille generationes duratura. *Eccl. XX. 6.*

§. CLV.

Quandoquidem porro per pœnam intelligimus effectum malum actionis legi repugnantur: (Lib.I. §.XCIX.7) 22) ille effectus malus conſiſtere poteſt non modo in malo quodam paſſionis, quod vitam, ſenſum, exiſtimationem, fortunaſque hominis, adficit, verum etiam 23) in nullitate actus, contra leges ſuſcepti: immo & 24) in utroque: qualem legem, quæ & actum contrarium irritum pronunciat, & tranſgreſſori legis malum aliquod paſſionis irrogat, jureconſulti Romani ſolam PERFECTAM: 25) reliquas modo IMPERFECTAS, modo MINUS, QUAM PERFECTAS, adpellabant. Ulpian. *Fragm.*I. 1. Quum porro factum, illicitum aliud determinatum, aliud indeterminatum; & ob inſignem circumſtantiarum varietatem diverſum eſſe poſſit: (Lib.I. §.C.9.) conſequens eſt,) ut pœna vel DEFINITA eſſe poſſit, vel INDEFINITA, ſeu ARBITRARIA.

Quotuplex ſanctio illa pœnalia?

§. CLVI.

Quum vero fruſtraneæ futuræ eſſent leges, niſi adplicarentur factis, id eſt, niſi inquiratur, imputandumne homini ſit factum, nec ne: [Lib.I.§.XCX.] conſequens eſt, 27) ut in republica eſſe aliquem oporteat, quem pœne ſit cognitio de imputatione actionum. Et, quia hæc cognitio nihil

Imperanti competit etiam poteſtas judicialia.

hil aliud eſt, quam judicium de aliorum actionibus: (Lib. I. §. XCVII. 3.) facile patet, 28) neceſſariam omnino in republica eſſe POTESTATEM JUDICIARIAM. Denique quia inter æquales nec magiſtratus, nec pœna intelligitur: (§. VI. 11. ſequ.) 29) hæc poteſtas in republica competere non poteſt, niſi ſuperiori, id eſt, ſummo imperanti, *) adeoque 30) illa inter immanentia jura majeſtatis recte refertur. (§. CXXXVI. 33.)

*] Equidem in ſtatu naturali & patremfamilias jus dicere poſſe familiæ ſegregi, jam ſupra obſervavimus. [§. XCIII. 10. ſequ.] At in civitate id fieri non poteſt, niſi quatenus id patrifamilias indulgent leges. (§. XCIV. 16.) Competit ergo in rebuſp. judiciaria illa poteſtas ſummis imperantibus quos etiam vel maxime ob id conſtitutos eſſe, obſervant veteres. Heſiod. *Theogon. v.* 88.

Τὕνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, ὕνεκα λαοῖς
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.

Hac una reges ſapienti lege creantur,
Dicere jus populis, injuſtaque tollere facta.

§. CLVII.

Quotuplex illa & quomodo exerceatur?

Quum vero judicis ſit, leges ad facta adplicare, (§. CLVI.) facta vero, contra leges admiſſa, vel privatis, vel ipſi reipublicæ detrimentum inferant: ſequitur, 31) ut omnia judicia vel PRIVATA, ſeu CIVILIA, vel PUBLICA, ſeu CRIMINALIA ſint, 32) illaque in diſtrahendis civium, controverſiis; hæc in puniendis maleficiis conſiſtant: Cic. *pro Cæcin. Cap.* II. Et 33) quamvis vitio verti non poſſit principi, ſi hanc judicandi poteſtatem viris prudentibus juriumque peritis

ritis (Lib. I. §.CI. 11. ſequ.) demandet, adeoque ubique magiſtratus & judices conſtituat: ſemper tamen 34) ad imperantem iis parere oportet viam, qui, ſeſe injuſta ſententia oppreſſos, conqueruntur, adeoque penes illum eſſe debet ſuprema cauſſarum dubiarum *αἰάλυσις*. *)

*) Hinc in rebuſpublicis *Monarchicis* ad reges & principes : in *Ariſtocraticis* ad ſenatum optimatium : in *Democraticis* ad ipſum populum provocandi jus eſt : nec temere conſtituendus eſt magiſtratus ſine provocatione : quod ne in regibus quidem dictatoribuſque ſuis diu tulerunt Romani, Liv. I. 26. II. 8. III. 55. X. 9. Attamen, quum & provocationum abuſus haud exiguus ſit : non mirum videri poteſt, varia inventa eſſe remedia, quibus nimia provocandi temeritas coerceretur. Qualia ſunt privilegia de non adpellando, quibuſdam magiſtratibus conceſſa, certa ſumma, quam adpellabilem vocant, lege definita, jusjurandum calumniæ, pecunia quædam a provocante in caſum, ſi ſuccubuerit, deponenda, & ſimilia, quæ an proſint reip. magis in civili prudentia, quam in jurisprudentia naturali, diſquiritur.

§. CLVIII.

Quia judicis eſt, leges factis adplicare, & , an factum aliquod facienti imputandum ſit, diſquirere, (Lib. I. §.XCV.) imputatio vero conſiſtit in declaratione, utrum effectus, quem lex actioni adſignat, locum habeat, nec ne : (Lib. I. §.XCIX.) ſequitur ſane, 35) ut imperanti, cui ſumma eſt po- *Item que jus pœnas infligendi.*

teſtas judiciaria, competat etiam JUS POENAS INFLIGENDI. Et quandoquidem negari nequit, ei, qui legem fert, jus etiam eſſe, eidem ob juſtas cauſſas derogandi, quin eam plane abrogandi: (§.CLI. 8.) multo magis 36) eidem licebit, aliquem delinquentem ob juſtas & graves cauſſas ita lege ſolvere, ut ei gratiam pœnæ faciat. *)

*) Negabant id Stoici, quorum pervulgatum erat illud dogma: μηδέποτε συγγνώμην ἔχειν τὸν σοφόν. *Sapientem non dare veniam, nec ignoſcere* Diog. Laert. VII. 123. Sen. *de clement.* II. 6. 7. Sed quum & Deus ipſe, juſtiſſimus, gratiam delictorum faciat, ſalva juſtitia: quidni & ſapiens? quidni & imperans, qui uti leges pœnales fert, ita eas plane tollere, ac proinde & uni alterive veniam dare poterit? Sed *ob juſtas cauſſas*: quum, quemadmodum non niſi ob graves juſtaſque cauſſas leges feruntur, ita nec, niſi ob juſtas cauſſas, quidquam contra illas indulgeri poſſit. Quid vero, ſi pœna ſit jure divino conſtituta? Tunc, ſi probetur, talem legem pœnalem exſtare, in eam principi nihil licere, non diffitemur, (Lib. I. §.XVII. 33.) An vero exſtet, de eo dudum certant viri docti, & adhuc ſub judice lis eſt. Vid. Thomaſii *Diſs. de jure ad grat. princ. circa pœnam homicid.*

§. CLIX.

An hoc jus & inter pares obtineat?

Ex eo vero porro colligimus, 37) inter pares nullum eſſe jus puniendi, *) & 38) nec integritatem vitæ, nec 39) alterius inveteratam peccandi conſuetudinem ulli æquali jus dare pœnas infligendi, adeoque 40) naturam pœnæ non exhaurire definitio-

tionem vel Grotii, cui POENA *eſt malum paſſionis, inflictum ob malum actionis*, vel Becmanni, qui per illam *dolorem propter delictum illatum* intelligit: immo 41) non pœnam, ſed *vindictam privatam* eſſe malum illud paſſionis, ab ipſo læſo inflictum; 42) *læſionem*, ſi a tertio, non ſuperiore, infligatur. 43) Neutrum vero permittendum eſſe in ſtatu civili, vel inde patet, quod poteſtas judiciaria ſoli imperanti, iisque, quibus hic illam demandavit, competat. (§. CLVI. 29. §. CLVII. 33.)

*) Loquimur enim hic de *Pœna Civili*, proprie accepta, & ex lege irroganda, adeoque non de *conventionali*, ad quam ſe quis, ipſe ſua ſponte obligat: nec de *ultione*, qua quis alterum ob flagitia beneficiis privat, ei amicitiam renunciat, ab ejus familiari conſuetudine ſe ſegregat: nec de *malis naturalibus*, quæ ſibi quiſque peccando ſuo jumento invenit, veluti de morbis, doloribus, infamia. Denique multum intereſt inter *caſtigationem*, quam infligendi jus & parentibus, & aliquando marito, ac domino, concedunt leges. Hæc enim ex arbitrio, per modum diſciplinæ; pœna proprie ſic dicta ex præſcripto legum, per modum juriſdictionis, irrogatur. Inde vero ſua ſponte conſequitur, ut par parem punire nequeat, ſed is qui fert legem, eamque factis adplicat. Quod quum ſolus imperans faciat: (§. CLIII. & CLVI.) huic quoque ſoli puniendi jus eſſe, manifeſtum eſt. Mira ergo eſt philoſophia Grotii *de jure belli & pac. II.* 20. 3. 1. ſatis indicare naturam, convenientiſſimum eſſe, pœnas exigi a ſuperiore, non tamen demonſtrari poſſe, hoc

eſſe neceſſarium, niſi vox *ſuperioris* eo ſumatur ſenſu, ut is, qui male egit, eo ipſo ſe quovis alio inferiorem cenſeatur feciſſe, & quaſi ex hominum cenſu detruſiſſe in cenſum beſtiarum, quæ homini ſubjacent: quod a theologis quibuſdam ſit proditum. Quaſi vero ſuperioritas vel præſtantia quædam moralis ulli mortalium det jus puniendi, ac non potius exigatur ſuperioritas imperii. Thomaſ. *juriſpr. div. III. 7. 31.* Quare ſi lædens punitur a læſo, non pœna hæc eſt, ſed vindicta, ſin a tertio, eſt nova læſio. Utramque vero in ſtatu civili prohibitum eſſe, ipſe non diffitebitur Grotius. Quando rectius ergo apud Terentium *Adelph. II. 1. v. 34.* Sanio, leno:

Lenoſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium:

Perjurus, peſtis; tamen tibi a me nulla orta eſt injuria.

§. CLX.

Quotuplex pœnarum finis? Nec difficile erit, ex ipſa pœnarum inventarum ratione de fine earumdem judicare. Quum enim pœna proprie dicta nata ſit, ſtatu civili invecto, (§. VI. 12.) & jus illam infligendi, inter jura majeſtatis immanentia ſit, (§. CXXXVI. 34.) quorum non alius finis eſt, quam ſecuritas civium; (§. CXXXV.) conſequens eſt, 44) ut idem ſit pœnarum finis. Quum vero ſecum præſtentur cives, ſive eo redigantur peccantes, ut nolint amplius delinquere, ſive, ut non poſſint, id eſt, ſive illi emendentur, ſive in poſterum iis adimatur peccandi facultas: facile patet, 45) priorem finem intendere pœnas, quæ, ſalva vita, infliguntur, 46) po-

poſteriorem ſupplicia, quæ cum animæ amiſſione conjuncta ſunt, *) uti loquitur Juſtinianus §. 11. *Inſt. de pub. jud.* Et quia non conſultum eſſet ſecuritati reipublicæ, ſi ii tantum, qui deliquerunt, delinquere deſinerent, ab aliis vero idem eſſet metuendum: facile patet, 46) eadem opera & alios hoc exemplo moneri, ut delinquere vereantur, ac proinde 47) publice ſumenda eſſe a ſontibus ſupplicia, niſi alia gravior cauſſa id impediat.

*] Hinc ad pœnas humanas non pertinet finis, quem vulgo jactant, puta expiatio reatus & ſatisfactio, quam juſtitiæ divinæ fieri debere, ajunt. Neque enim crudelitatis abſolveris Phalaridis ſimiles, qui ideo tantum delinquentes puniunt, ut miſeri dolores ſentiant. Nec juſtitiæ divinæ infinitæ ſatisfieret nocentis hominis doloribus, niſi illi alia vere infinita ratione fuiſſet ſatisfactum. Sed talia qui jactant, vix rationem habere videntur pœnarum originis, quippe quæ eas in ſtatu tantum civili neceſſarias eſſe viſas, abunde doceret, immo nec inter juſtitiam divinam & humanam, pœnaſque civiles & ſempiternas, quæ impiis imminent, ſatis videntur diſtinguere.

§. CLXI.

Quibus poſitis, facile etiam intelligitur, an in delinquente ſit obligatio ad pœnam ſubeundam? Quum enim, qui in republica vivit, ad ea omnia obligatus ſit, ſine quibus reipublicæ finis, id eſt, publica ſecuritas, ſperari non poſſet: (§.CVII.18.) proculdubio 48) & delinquens obligatus erit ad

An delinquens obligatus ſit ad pœnam?

ad pœnam, quam lex definivit, ſubeundam, ſed non ad ſe ipſum puniendum, adeoque 49) non tenetur quidem quiſquam, ut atrociſſimis ſuppliciis ſponte ſeſe offerat, *) nec tamen 50) ei fit injuria, ſi convictus peccati juſtas det pœnas, nec 51) fas ulli eſt, reſiſtere poteſtati ſupremæ, pœnam ex legis præſcripto irrogaturæ.

*) Immo quum poena ſit malum paſſionis, a quo natura omnium hominum abhorret, ne poena quidem foret, quæ volenti infligitur. Quinctil. *Declam. XI. Fallitur, quiſquis humana tormenta ſola nominem atrocitate metitur: nulla pœna eſt, niſi invito. Non habemus ullum, niſi ab impatientia, dolorem, &, ut aliquid crudele ſævum ſit, metus jacit. Supplicium quiſquam vocat, ad quod proſilitur? quod expoſcitur? illo trahite damnatos, quo non ſequuntur.* Hinc barbarus mos eſt, cogere homines, ut ipſi ſibi manis inferant, abdomen incidant, venenum ſumant, vel aliud quodcumque mortis genus eligant. Non enim ad quod malum æquo animo patiendum obligatus ſum, id mihi ſtatim ipſe ultro arceſſere jubeor.

§. CLXII.

An delicta omnia, & quæ punienda ſint? Ex fine vero pœnarum (§.CLX.) colligimus, 52) pœnas attemperandas eſſe fini reipublicæ, ac proinde 53) ita comparatas eſſe debere, prout eas eſſe jubet internas civium ſecuritas. Ex quo porro ſequitur 54) ut imperans, ad ea delicta punienda ſit obſtrictus, quæ ſecuritatem reipublicæ turbant aut efficiunt, ut cives commode & tranquille ſecum invicem vivere nequeant: non ve-

ro 55) puniri neceſſe ſit actus vitioſos mere internos, 56] nec lapſus minutiſſimos, a quibus nemo fere mortalium immunis eſt, 57) nec omiſſionem officiorum humanitatis, niſi 58) hæc omnia in dedecus ac periculum reip. vergant, ac proinde ipſa neceſſitas & hæc vitia coerceri jubeat. *]

) Sic ſane in crimine majeſtatis vel ſolam cogitationem & ſcientiam, apud gentes quasdam & inhumanitatem, veluti inhoſpitalitatem, punitam animadvertimus. Exempla quædam jam ſupra vidimus (Lib. I. §. CCXVI.) Jam addimus, & Germanos quondam humanitatem erga peregrinos legibus pœnalibus ſanxiſſe. Sunt ſane ſanctiones tales in *lege Burgund. XXXIII. Capitular. I.* 75. quibus trium ſolidorum mulcta irrogatur iis, qui hoſpiti advenienti tectum ſorumve negaverint. Quin Gothi ædes eorum, qui viatores tecto ter arcuerant, ex legis præſcripto flammis conſumebant, teſte Johanne Magno *hiſt. Goth. IV.* 1. Add. *Elem. jur. Germ. I.* 18. §. 420. *

§. CLXVI.

Ex ipſa porro pœnæ definitione (Lib. I. §. XCIX.) ſatis patet, 59] puniendos tantum eſſe, qui malum actionis commiſerint, 60) non eorum heredes, 61) multo minus totas familias, *] vel 62) vades, qui ſe ad ſupplicium pro alio ferendum præter jus & fas obligarunt. (Lib. I. §. CXLVI. 15.) Denique quum totæ ſocietates unam veluti perſonam moralem conſtituant, (§. XX. 60.) adeoque & eas obligent leges, civibus reliquis Qui puniendi.

præſcriptæ: (§. XXIV. 75.) nemo non videt, 63) univerſitates quoque & ſocietates delinquentes poſſe puniri, quamvis 64) ipſa humanitas ſuadeat, pœnam ita temperari, ne eadem ſit noxiorum & innocentum conditio, & 65) ne ex infirmitate conſilii vel per errorem lapſi eamdem imperantium ſeveritatem ſentiant, ac ii, qui faces ac tubæ fuerunt eorum tumultuum. Quin 66) in pœnis univerſitatum, ne remedium ipſo morbo ſit gravius, id in primis agendum eſſe, *ut metus ad omnes, pœna ad paucos perveniat*.

*) Fuit hæc Perſarum truculentia, de qua ex inſtituto Barn. Briſſon. *de regno Perſ. II.* 227. *p.* 591. *ſequ. edit. Lederl.* Ejus veſtigia etiam exſtant *Dan. VI.* 24. *Eſther. IX.* 14. Sed & hodie hanc crudelitatem paſſim imitari gentes orientales, jam pridem obſervatum eſt ab iis, qui illarum mores ac inſtituta paullo accuratius deſcripſerunt. Enimvero uti hic mos recte rationi omnino refragatur: ita caveri nulla prudentia poteſt, quo minus indirecte pœna, parentibus inflicta, etiam liberis detrimento ſit, maxime ſi bona ex lege publicentur. Quod & moviſſe arbitramur legislatores humaniores, ut rariſſime locum eſſe voluerint huic pœnæ, & non niſi in crimine majeſtatis bona omnia a fiſco occupari juſſerint, ut, quantum in ipſis eſſet, ne indirecte quidem pœnam ad liberos innocentes proferre viderentur.

§. CLXIV.

Fundamenta de quan- Quales denique & quantæ irrogandæ ſint pœnæ, ex fine pœnarum ſatis patet. Quum enim ille in ſecuritate civium poſitus ſit: (§. CLX.)

(§.CLX.) conſequens eſt, 67) ut tantam eſſe oporteat pœnam, quanta ſufficit ad metum hominibus incutiendum, reprimendamque peccandi libidinem. Quumque ea ſit ingenii humani indoles, ut infixa pectoribus cupiditas non aliter, quam propoſito majore malo bonove, cohibeatur: (Lib.I. §.LII.45.) merito inde colligimus, 68) metum non incuſſuram eſſe ſanctionem pœnam, niſi majus malum judicent homines, pœnam legibus propoſitam ſubire, quam delictum omittere, voluptateque vel ultro, quod inde ſperant, carere. *) titate pœnarum definienda.

*) Exemplo eſſe poterit pœna injuriarum, legibus XII. Tabularum ſancita, quæ tam parum metus incutiebat hominibus protervis, at bene nummatis ut voluptatem, quam ex aliorum contumelia capiebant, tam tenui mulcta libentiſſime redimerent. Rem omnem refert Gellius *Noct. Attic.* XX. 1. quem locum, utut longiuſculum, hic totum legiſſe non pœnitebit; *Nonne tibi quoque nimis videtur eſſe dilutum, quod ita de injuria puniendo ſcriptum eſt:* Si Injuriam Faxit Alteri, Viginti Quinque Æris Pœnæ Sunto? *Quis enim erit tam inops, quem ab injuriæ faciendæ lubidine XXV. aſſes deterreant? Itaque Q. Labeo quoque veſter in libris, quos ad XII. Tab. conſcripſit, non probaret. Quidam, inquit, L. Neratius fuit egregie homo improbus atque immani vecordia, is pro delectamento habebat, os hominis liberi manus ſua palma verberare, eum ſervus ſequebatur, crumenam plenam aſſibus portitans, &, quemcumque depalmaverat, numerari ſtatim ſecundum XII. Tab. viginti & quinque aſſes jubebat, propterea, inquit, Pratores, poſtea*

hanc aboleſcere & relinqui conſuerunt, injuriiſque æſtimandis recuperatores ſe daturos, edixerunt. Tantum ergo abeſt, ut hujuſmodi dilutior ſanctio hominum vecordiam cupiditatemque reprimat, ut eam irritet magis, & ad peccandum veluti invitet.

§. CLXV.

Conclusiones inde elicitæ. Ex his vero principiis jam porro colligimus, 69) non ferre reipublicæ ſecuritatem ut pœna talionis peccantibus irrogetur, *] adeoque 70] nec ſufficere regulam, pœnarum debere eſſe proportionem cum delictis niſi illa non tam de ipſis factis illicitis, quam de libidine hujuſmodi facinora patrandi intelligatur. Præterea quum unum delictum altero magis noxium ſit reipublicæ, unumque altero magis gliſcat in dedecus publicum: facile reddideris rationem, 71] cur, quo magis delictum lædit ſecuritatem publicum, eo acrioribus pœnis ab eo deterreantur homines, & 72) cur, gliſcente delicto, pœna quoque intendi ſoleat.

*) Probaſſe talionem videtur ipſe Deus, *Exod. XXI.* 23. *Lev. XXIV.* 50. *Deut. XIX.* 19. Notum quoque eſt illud Decemvirorum: *Si Membrum Rupſit, Ni Cum Eo Pacit, Talio Eſto*, apud Gell. *Noct. Att. XX.* 1. Sed uti legem divinam ipſi Hebræorum magiſtri ita interpretantur, ut tales noxas pecunia potuiſſe expiari contendant: Conf. Joſeph. *antiq. Jud. IV.* 8. ita & apud Romanos hanc legem umquam in uſu fuiſſe, negat Cæcilius jureconſultus apud Gellium *ib.* Et ſunt fortaſſe talia παροιμιώδη, quibus indicatur, non fieri injuriam illi, qui,

qua-

quale alteri intulerit, tale ipſe quoque malum ferat, quamvis non ſemper idem ſuſtineat. Vid. Jo. Cleric. *ad Exod.* XX. 22. Quo ſenſu & Pythagoras pœnam ἀντιπεπονθὸς *patrem paſſionem* eſſe dicebat. Utcumque ſeſe res habeat, talionem non ſemper locum habere, inde probatur, 1) quod aliquando vix pœnæ nomen meritura ſit hujuſmodi talio, e. g. ſi ei, qui mihi decem nummos in via publica vi rapuit, totidem nummos rapere jubear: ſi homo nullius dignitatis, qui magiſtratum percuſſit, ipſe quoque percutiatur. 2) Quod aliquando ne fieri quidem poſſit, ut idem patiatur delinquens, quod fecerat, e. g. ſi luſcus alteri utrumque oculum excluſerit. 3) Quod aliquando ita ſervari non poſſit æqualitas, ut non plus patiatur qui delinquit, quam is, in quem delictum admiſſum eſt. Sic e. g. ſcio, noctuvagum occurrenti ſibi homini ita gladium adegiſſe per corpus, ut cuſpis ex terg› emineret, & hunc tamen, nullo inteſtino læſo, brevi convaluiſſe. An vero vel omnes medici junctis conſiliis ita gladio trajeciſſent illum hominem, ut ſalvus evaderet?

§. CLXVI.

Quandoquidem tamen, uti in reliquarum actionum humanarum, ita & in delictorum imputatione, omnium circumſtantiarum habenda eſt ratio, earumque una ſæpe totam rem mutat. (Lib. I. §. C.8.9.) contigere ſane poteſt; 73] ut ob idem delictum in unum gravius, quam in alterum animadvertatur, adeoque 74) in definienda pœna ratio ſit habenda non modo perſonæ delinquentis, ſed & 75) ejus, cui delicto nocitum eſt, item- *In pœnis definiendis circumſtantiarum habenda eſt ratio.*

que 76) objecti, 77) effectus, immo & 78) loci, temporis, ſimiliumque περιστάσεων.*)

*) Sic quod ad perſonam delinquentem attinet, majorem omnino pœnam meretur is, quem cognatio, prudentia, officium, ætas, dignitas a delicto revocare debuiſſet, quam extraneus, ſtupidus, nullo ſpeciali vinculo obſtrictus, puer vel adoleſcens, plebejus, [Lib. I. §. CXIII. 52.] Majorem quoque pœnam feret robuſtus, quam infirmior, &, ſi mulcta irrogatur, plus merito imperandum erit homini pauperi, quam pecunioſo alicui Neratio. Ita & ſi perſonæ in dignitate conſtitutæ, vel ipſi magiſtratui, illata ſit injuria, quis eam ſeverius vindicandam neget, quam ſi quis ex fæce hominum contumelioſius habitus ſit? Præterea ſi privati res lucrifaciendi cauſſa contrectare delictum eſt, pœna digniſſimum, quanto magis, peculatum admittere, vel ſacrilegio ſeſe polluere? Ita acrius puniri animadvertimus deſertionem militis, e ſtatione ſeſe proripientis, quam ex hiberdis aufugientis ob effectum triſtiorem. Denique injuriam, alicui in templo & inter ſacra illatam, deteriorem videri, quam quæ in loco privato alioque tempore facta ſit, omnes æqui rerum arbitri cenſent. Ut adeo non ſit publici ſaporis dogma illud Stoicorum, ἴσα τὰ ἁμαρτήματα εἶναι *omnia delicta eſſe paria*. *Cic. Paradox. III. Diog. Laert. VII.* 120. Contra quos diſputans Horat. *Serm. I.* 3. *v.* 115.

Non vincet ratio, hoc tantumdem ut peccet,
idemque,
Qui teneros caules alieni infregerit horti.
Et qui nocturnus divum ſacra legerit. Adſit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Ne ſcutica dignum horribili ſectere flagello.

§. CLXVII.

§. CLXVII.

Pœnæ emendationis cauſſa infligendæ non debent famoſæ eſſe.

Sed ne id quidem prætermittendum videtur, quod, quum non omnes pœnæ ad deſtruendum hominem facinoroſum ſint comparatæ, ſed ſæpe & id agatur, ut, qui deliquit, emendetur, & cautius mercari in poſterum diſcat, (§. CLX. 45.) caveri debeat, 79] ne omnes, qui pœnas dant delictorum, infamia notentur, ſiquidem eo ipſo fit, ut non amplius idonea reipublicæ membra habeantur, adeoque illis vix occaſio ſit, victum amictumque ſibi honeſtis artibus comparandi.

§. CLXVIII.

Principi competit jus imperandi tributa, & dominium aliquod eminens.

Inter immanentia majeſtatis jura eſt etiam jus TRIBUTA & VECTIGALIA imperandi civibus, quin & eorum bona, exigente neceſſitate, reipublicæ uſibus adplicandi, quod jus DOMINIUM EMINENS adpellare mos eſt*] Quum enim ea omnia licita eſſe oporteat ſummis imperantibus, ſine quibus finem reipublicæ, puta internam externamque ſecuritatem, obtinere non poſſent, (§. CXXXV. 29.) ſecuritas autem illa obtineri vix poſſet, niſi cives conferrent pecunias ferendis reip. communis oneribus neceſſarius, & aliquando earum bonis uterentur imperantes: conſequens eſt, 80] ut imperantibus competere debeat jus exigendi collatitiam pecuniam, & 81) dominium aliquod eminens exercendi.

*) Fatentur tamen, non ſatis commode hoc adhiberi vocabulum; quum diverſi ſint *Dominii* & *Imperii* conceptus, & non illud, ſed hoc competat imperantibus. Unde, quod Grotius *de jure belli & pac.* I. 1, 6. primus

voca-

Digitized by Google

vocavit *dominium eminens* : id Seneca *de benef. VII*, 4. rectius dominavit *poteſtatem*. *Ad reges*, inquit, *Poteſtas omnium*, *ad ſingulos proprietas pertinet*. Add. V. A. Corn. van Bynkersh. *Quæſt. jur. publ. II.* 15. *p.* 250. Hinc non male quidem Wittebergenſes JCti poteſtatem illam ex imperio, non dominio quodam derivandam eſſe, contendunt adverſus Jo. Fr. Hornium: [Vid. Guid. Leyſeri collectionem ſcriptorum eriſticorum, quam *pro imperio contra dominium eminens* inſcripſit, ediditque *Witteb. MDCLXXIII.*) Sed dum lis eſt de vocabulo reque origine, & de ipſo jure imperantium bona civium urgente neceſſitate reip. uſibus adplicandi, nemo dubitat: cur vocabulum ſemel receptum plane proſcribendum putaremus, nullam omnino idoneam rationem vidimus.

§ CLXIX.

Jus ejus circa bona civium in ſtatu reip. ordinario. Quia ergo imperanti competit jus bona civium, urgente neceſſitate, reipublicæ uſibus adplicandi: (§. CXXVIII. 81.) facile intelligitur, 82) eidem etiam, nondum urgente neceſſitate, jus eſſe, cuſtodiam veluti ſuſcipiendi bonorum privatorum, *) ut illa, urgente neceſſitate, in promtu ſint, ſufficiantque reipublicæ: adeoque 83) & jus leges ferendi de bonis recte utendis, transferendis, & alienandis (Lib. I. §. CCCXVII.) & 84) commercia tum fœderibus firmanti, tum 85) certis legibus, prout e republica eſſe videtur reſtringendi, quin &, 86] quæ exportari e territorio, quæque invehi liceat, definiendi, 87] leges ſumtuarias ferendi, 88) opificia provehendi, 89) agendique omnia,

omnia, quibus effici poſſit, ut gliſcant opes civium, reip. uſibus ſufficiant.

*) Quo fundamento etiam nititur jus imperantium ſupremum, ut & tutores curatoreſve conſtituere pupillis, minoribus, morbo aliquo ſontico laborantibus, furioſis, prodigis, abſentibus, feminis, deinde his adminiſtratoribus certas leges præſcribere, eos ad rationes reddendas adigere, & non ex fide gerentes removere poſſint. Intereſt enim reipublicæ, rem horum hominum, qui ipſi ſupereſſe, rebus ſuis nequeunt, ſalvam eſſe. Unde Plato *de Legib. Lib. XI.* pupillos non ad privatorum, ſed publicam civitatis curam pertinere ſcribit, eoſque vocat παρακαταθήκην μεγίστην καὶ ἱερωτάτην, *depoſitum maximum & ſacratiſſimum* reipublicæ. Quin ea re factum eſt, ut Germani jam inde ab antiquiſſimis temporibus ipſis imperantibus & magiſtratibus vindicarent ſupremam aliquam tutelam, de qua nos olim diſſerere meminimus in exercitatione *de ſuprema principum & magiſtratum tutela*.

§. CLXX.

Nec non in extraordinario.

Et talia quidem ſunt jura, quæ imperanti in ſtatu reipublicæ ordinario competunt. Quum vero dominium illud eminens potiſſimum ſeſe exſerat in ſtatu extraordinario, vel urgente neceſſitate: (§.CLXVIII.) conſequens eſt, 90) ut imperanti fas ſit, tempore belli privatorum agros caſtris occupare, 91.) iiſdem munimenta operaque publica imponere, *l.9. C.de oper.public.* 92) ſegetes pabulando colligere, 93) vias publicas novas, deficientibus vetuſtioribus, per civium fundos mu-

munire *l.* 14. §. 1, *D. quemadm. ſer. amitt.* 94) ædes ſuburbanas, ubi Hannibal ante portas eſt, deſtruere, & quæ ſunt hujus generis alia.

§. CLXXI.

Quando dominio illi ſit locus. Quandoquidem vero id fieri tantum poteſt, urgente NECESSITATE, (§. CLXVIII.) neceſſarium vero eſt, ſine quocumque reip. ſalus, quæ ſuprema lex eſſe debet, [§. XXV. 78.] libertas, & ſecuritas, ſalva eſſe non poteſt. merito inde colligimus, 95) hanc poteſtatem non ſolum ſeſe exſerere, ſi quando id extrema reipublicæ *neceſſitas* exigit, verum etiam, 96) quoties id vere eſt reipublicæ *utile*: maxime quum plerumque utilitas in neceſſitatem incidere ſoleat. V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid. p.* 292. Attamen 97) ei juri vix locus eſt, quando privata tantum principis utilitas in eo vertitur, ſi alicui jus quæſitum auferatur, multo minus, 98) quando aliquid non neceſſitatis utilitatiſque, ſed voluptatis cauſſa, occupatur. Quin 99.] hoc ipſum jus dominii eminentis ita comparatum eſt, ut bonus princeps facile patiatur, ejus fines regi, & illo non niſi modeſtiſſime uti velit. *) Bynkersh. *ibid.*

*) Limitationes has merito adjunximus, ne hoc jus abeat in ſummam injuriam. Hinc graviter Deum indignatum eſſe animadvertimus Achabo Regi, Nabotho extorture vineam, tamquam palatio proximam, tantum ut eam in hortum olitorium converteret. I. *Reg XXI.* 2. Nam & ad privatum regis improbi commodum, & ad voluptatem magis, quam ad utilitatem, pertinebat illa poſtulatio. Sed

& Se-

& Senatus Romanus litem ſecundum Prætores, & contra M. Licinium Craſſum, dare noluit, quam illi per hujus fundum derivare vellent aquæductum, qui ornatus & voluptatis magis, quam utilitatis, cauſſam habere dicebatur. Liv. XL. 51. Ita ſane cauſſam repræſentavit Marc. Zuer. Boxhorn. *Diſquiſit. polit. caſu XXXI.* Et tamen laudatiſſimus Bynkershoek attulit diploma Guilielmi Arauſiaci, quo magiſtratui Leidenſi facta eſt poteſtas, areas privatorum, ſoluto poſſeſſoribus pretio, occupandi, & quidem non modo neceſſarias, ſed &, quæ ad ornatum ædium academicarum, voluptatemque ſtudioſorum facere videantur, [*tot cieraat derzelve, en de recreatien der Studentem eenig ſints dienlyk.*] Ubi tamen vir illuſtris prudenter addit: *Hac juris publici prudentia ego non uterer, nec uſus eſt Senatus Romanus in cauſſa Craſſi, nec etiam uſus eſſet Auguſtus,* de quo Sueton. *Aug. Cap. LVI. Forum anguſtius fecit, non auſus extorquere poſſeſſoribus proximas domos.*

§. CLXXII.

Enimvero quum communis reipublicæ onera communibus erogationibus ferenda eſſe, ipſa æquitas doceat: (§.CLXVIII.) conſequens eſt, 100) ut unus civis præ reliquis non ſit onerandus, adeoque 101] ei, cui re ſua communis ſalutis utilitatiſve cauſſa carendum eſt, ex ærario vel arca publica ſatisfieri debeat, *) &, 102) ſi vel maxime id non in continenti fieri poſſit, id tamen poſtea ſuo jure exigant illi, qui re ſua exciderunt, niſi forte 103) contra legem prohibitivam ædificaverint, & ædificium illud, vel quale-

Qua conditione illo uti poſſint impetrantes.

cumque opus, urgente reipublicæ utilitate, deſtructum ſit. Tunc enim tantum abeſt, ut pretii refuſionem recte petant, ut & in pœnam incidant, legibus expreſſam. V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid. p.* 297.

*] Agnoſcunt hoc Grot. *de jure belli & pac.* II. 14. 7. Pufend. *jur. nat. & gent. VIII.* 5. 7. Huber. *de jure civit.* I. 3. 6. 44. & quicumque de hoc dominio paullo fuſius egerunt, inter quos palmam merito concedimus laudatiſſimo Corn. van Bynkersh. *ibid.* qui & Romanos id principium ſequutos eſſe, probat ex Tacito *Annal.* I. 75. & *l.* 9. *C. de oper. publ.* Et ſane pro eo eadem militat æquitatis ratio, quam pro lege Rhodia de jactu profert Paullus *l.* 1. *D. ad leg. Rhod. ut omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum eſt.*

§. CLXXIII.

An illud & ad res exterorum non hoſtis mproferri poſſet?

Præterea ex eadem definitione patet, 104) jus hoc tantum exercendum eſſe circa civium bona, non 105) circa bona extraneorum, non hoſtium, apud nos reperta, adeoque 106) vix excuſandos eſſe principes, qui amicarum etiam gentium rebus & mercibus manus injiciunt, 107) dominos invitos ad pecunias ſibi credendas adigunt, 108) naves amicorum, in portubus ſuis repertas, ſiſtunt, iiſque ad trajiciendas copias ſuas, vel commeatum avehendum, utuntur. Quamvis hæ angariationes, quas vocant, & frequentes ſint, & eo colore excuſentur, quod naves etiam alienæ, in alterius principis imperio repertæ, quodammodo ſubditæ ſint, *) eæque angarientur ex recepta palam conſuetudi-

tudine, qua civitate & imperia continentur.

* 1 Quo colore quum ne uti quidem poſſent Græci, a Cyri expeditione reduces, eorum facinus tanto videtur iniquius, quamvis id improbare non videatur Grotius *de jure belli & pac. II.* 2. 10. Auctor militibus fuerat Xenophon, uti ipſe teſtatur, *de expedit. Cyri V.* 1. 6. ut acceptis a Trapezuntiis navibus longis, ſubducerent naves tranſeuntes, easque, detractis gubernaculis, cuſtodirent, donec tantum habeant illorum numerum, ut iis vehi poſſint, ita tamen, ut ii, quos cum navibus ſubducturi eſſent, communi impenſa alerentur, quamdiu militum cauſſa manſerint, & mercedem pro vectura acciperent. Quod ſane facinus quodammodo excuſaſſet neceſſitas, ſi publicis auſpiciis militaſſent. Jam vero vix ullam perſpicere poſſum rationem, ob quam hujuſmodi jus competere potuerit manui militum, qui invitis civitatibus ſuis, expeditionem cum Cyro fecerant, rebus potius præclare geſtis, quam juſtitia cauſſæ memorabilem.

§. CLXXIV.

Hæc de DOMINIO EMINENTE. Ad TRIBUTA & VECTIGALIA quod attinet, reipublicæ dupliciter intereſt, quam maximam pecuniæ vim in promptu eſſe: primum ut non deſit, unde imperantes pro dignitate ſuſtententur: deinde ut & belli & pacis temporibus ſuppetat pecunia, nervus rerum gerendarum, quo adeo opus eſt, ut ſine eo fiat nihil, quo opus eſt. Itaque in rebuſpublicis duplex eſſe ſolet arca publica, in quam opes publicæ influant, quarum altera pecuniam imperan- *Quid fiſcus & ærarium.*

præſcriptæ: (§. XXIV. 75.) nemo non videt, 63) univerſitates quoque & ſocietates delinquentes poſſe puniri, quamvis 64) ipſa humanitas ſuadeat, pœnam ita temperari, ne eadem ſit noxiorum & innocentum conditio, & 65) ne ex infirmitate conſilii vel per errorem lapſi eamdem imperantium ſeveritatem ſentiant, ac ii, qui faces ac tubæ fuerunt eorum tumultuum. Quin 66) in pœnis univerſitatum, ne remedium ipſo morbo ſit gravius, id in primis agendum eſſe, *ut metus ad omnes, pœna ad paucos perveniat*.

*) Fuit hæc Perſarum truculentia, de qua ex inſtituto Barn. Briſſon. *de regno Perſ. II.* 227. *p.* 591. *ſequ. edit. Lederl.* Ejus veſtigia etiam exſtant *Dan. VI.* 24. *Eſther. IX.* 14. Sed & hodie hanc crudelitatem paſſim imitari gentes orientales, jam pridem obſervatum eſt ab iis, qui illarum mores ac inſtituta paullo accuratius deſcripſerunt. Enimvero uti hic mos recte rationi omnino refragatur: ita caveri nulla prudentia poteſt, quo minus indirecte pœna, parentibus inflicta, etiam liberis detrimento ſit, maxime ſi bona ex lege publicentur. Quod & moviſſe arbitramur legiſlatores humaniores, ut rariſſime locum eſſe voluerint huic pœnæ, & non niſi in crimine majeſtatis bona omnia a fiſco occupari juſſerint, ut, quantum in ipſis eſſet, ne indirecte quidem pœnam ad liberos innocentes proferre viderentur.

§. CLXIV.

Fundamenta de quan- Quales denique & quantæ irrogandæ ſint pœnæ, ex fine pœnarum ſatis patet. Quum enim ille in ſecuritate civium poſitus ſit: (§. CLX.)

titate pœnarum definienda.

(§.CLX.) conſequens eſt, *67*) ut tantam eſſe oporteat pœnam, quanta ſufficit ad metum hominibus incutiendum, reprimendamque peccandi libidinem. Quumque ea ſit ingenii humani indoles, ut infixa pectoribus cupiditas non aliter, quam propoſito majore malo bonove, cohibeatur: (Lib.I. §.LII.45.) merito inde colligimus, *68*) metum non incuſſuram eſſe ſanctionem pœnam, niſi majus malum judicent homines, pœnam legibus propoſitam ſubire, quam delictum omittere, voluptateque vel ultro, quod inde ſperant, carere. *)

*) Exemplo eſſe poterit pœna injuriarum, legibus XII. Tabularum ſancita, quæ tam parum metus incutiebat hominibus protervis, at bene nummatis ut voluptatem, quam ex aliorum contumelia capiebant, tam tenui mulcta libentiſſime redimerent. Rem omnem refert Gellius *Noct. Attic.* XX. 1. quem locum, utut longiuſculum, hic totum legiſſe non pœnitebit; *Nonne tibi quoque nimis videtur eſſe dilutum, quod ita de injuria puniendo ſcriptum eſt:* Si Injuriam Faxit Alteri, Viginti Quinque Æris Pœnæ Sunto? *Quis enim erit tam inops, quem ab injuriæ faciendæ lubidine XXV. aſſes deterreant? Itaque Q. Labeo quoque veſter in libris, quos ad XII. Tab. conſcripſit, non probaret. Quidam, inquit, L. Neratius fuit egregie homo improbus atque immani vecordia, is pro delectamento habebat, os hominis liberi manus ſuæ palma verberare, eum ſervus ſequebatur, crumenam plenam aſſibus, portitans, &, quemcumque depalmaverat, numerari ſtatim ſecundum XII. Tab. viginti & quinque aſſes jubebat, propterea, inquit, Prætores, poſtea*

hanc aboleſcere & relinqui cenſuerunt, injuriiſque æſtimandis recuperatores ſe daturos, ediuerunt. Tantum ergo abeſt, ut hujuſmodi dilutior ſanctio hominum vecordiam cupiditatemque reprimat, ut eam irritet magis, & ad peccandum veluti invitet.

§. CLXV.

Concluſiones inde elicitæ. Ex his vero principiis jam porro colligimus, 69) non ferre reipublicæ ſecuritatem ut pœna talionis peccantibus irrogetur, *] adeoque 70] nec ſufficere regulam, pœnarum debere eſſe proportionem cum delictis niſi illa non tam de ipſis factis illicitis, quam de libidine hujuſmodi facinora patrandi intelligatur. Præterea quum unum delictum altero magis noxium ſit reipublicæ, unumque altero magis gliſcat in dedecus publicum: facile reddideris rationem, 71) cur, quo magis delictum lædit ſecuritatem publicum, eo acrioribus pœnis ab eo deterreantur homines, & 72) cur, gliſcente delicto, pœna quoque intendi ſoleat.

*) Probaſſe talionem videtur ipſe Deus, *Exod. XXI.* 23. *Lev. XXIV.* 50. *Deut. XIX.* 19. Notum quoque eſt illud Decemvirorum: *Si Membrum Rupſit, Ni Cum Eo Pacis, Talio Eſto*, apud Gell. *Noct. Att. XX.* 1. Sed uti legem divinam ipſi Hebræorum magiſtri ita interpretantur, ut tales noxas pecunia potuiſſe expiari contendant: Conf. Joſeph. *antiq. Jud. IV.* 8. ita & apud Romanos hanc legem umquam in uſu fuiſſe, negat Cæcilius jureconſultus apud Gellium *ib.* Et ſunt fortaſſe talia παροιμιώδη, quibus indicatur, non fieri injuriam illi, qui,

qua-

quale alteri intulerit, tale ipſe quoque malum ferat, quamvis non ſemper idem ſuſtineat. Vid. Jo. Cleric. *ad Exod.* XX. 22. Quo ſenſu & Pythagoras pœnam ἀντιπεπονθὸς *patrem paſſionem* eſſe dicebat. Utcumque ſeſe res habeat, talionem non ſemper locum habere, inde probatur, 1) quod aliquando vix pœnæ nomen meritura ſit hujuſmodi talio, e. g. ſi ei, qui mihi decem nummos in via publica vi rapuit, totidem nummos rapere jubear: ſi homo nullius dignitatis, qui magiſtratum percuſſit, ipſe quoque percutiatur. 2) Quod aliquando ne fieri quidem poſſit, ut idem patiatur delinquens, quod fecerat, e. g. ſi luſcus alteri utrumque oculum excluſerit. 3) Quod aliquando ita ſervari non poſſit æqualitas, ut non plus patiatur qui delinquit, quam is, in quem delictum admiſſum eſt. Sic e. g. ſcio, noctuvagum occurrenti ſibi homini ita gladium adegiſſe per corpus, ut cuſpis ex terg emineret, & hunc tamen, nullo inteſtino læſo, brevi convaluiſſe. An vero vel omnes medici junctis conſiliis ita gladio trajeciſſent illum hominem, ut ſalvus evaderet?

§. CLXVI.

Quandoquidem tamen, uti in reliquarum actionum humanarum, ita & in delictorum imputatione, omnium circumſtantiarum habenda eſt ratio, earumque una ſæpe totam rem mutat. (Lib. I. §. C. 8. 9.) contigere ſane poteſt; 73) ut ob idem delictum in unum gravius, quam in alterum animadvertatur, adeoque 74) in definienda pœna ratio ſit habenda non modo perſonæ delinquentis, ſed & 75) ejus, cui delicto nocitum eſt, itemque

In pœnis definiendis circumſtantiarum habenda eſt ratio.

§. CLXVII.

Pœnæ emendationis cauſſa infligendæ non debent famoſæ eſſe.

Sed ne id quidem prætermittendum videtur, quod, quum non omnes pœnæ ad deſtruendum hominem facinoroſum ſint comparatæ, ſed ſæpe & id agatur, ut, qui deliquit, emendetur, & cautius mercari in poſterum diſcat, (§. CLX. 45.) caveri debeat, 79] ne omnes, qui pœnas dant delictorum, infamia notentur, ſiquidem eo ipſo fit, ut non amplius idonea reipublicæ membra habeantur, adeoque illis vix ſe occaſio fit, victum amictumque ſibi honeſtis artibus comparandi.

§. CLXVIII.

Principi competit jus imperandi tributa, & dominium eminens.

Inter immanentia majeſtatis jura eſt etiam jus TRIBUTA & VECTIGALIA imperandi civibus, quin & eorum bona, exigente neceſſitate, reipublicæ uſibus adplicandi, quod JUS DOMINIUM EMINENS adpellare mos eſt*] Quum enim ea omnia licita eſſe oporteat ſummis imperantibus, ſine quibus finem reipublicæ, deputa internam externamque ſecuritatem, obtinere non poſſent, (§. CXXXV. 29.) ſecuritas autem illa obtineri vix poſſet, niſi cives aliquod conferrent pecunias ferendis reip. communis oneribus neceſſarius, & aliquando earum bonis uterentur imperantes: conſequens eſt, 80] ut imperantibus competere debeat jus exigendi collatitiam pecuniam, & 81) dominium aliquod eminens exercendi.

*) Fatentur tamen, non ſatis commode hoc adhiberi vocabulum; quum diverſi ſint *Dominii* & *Imperii* conceptus, & non illud, ſed hoc competat imperantibus. Unde, quod Grotius *de jure belli & pac.* l. 1. 6. primus voca-

vocavit *dominium eminens* : id Seneca *de benef. VII.* 4. rectius dominavit *poteſtatem*. *Ad reges*, inquit, *Poteſtas omnium*, *ad ſingulos proprietas pertinet*. Add. V. A. Corn. van Bynkersh. *Quæſt. jur. publ. II.* 15 *p.* 250. Hinc non male quidem Wittebergenſes JCti poteſtatem illam ex imperio, non dominio quodam derivandam eſſe, contendunt adverſus Jo. Fr. Hornium: [Vid. Guid. Leyſeri collectionem ſcriptorum eriſticorum, quam *pro imperio contra dominium eminens* inſcripſit, edidirque *Witteb. MDCLXXIII.*) Sed dum lis eſt de vocabulo reique origine, & de ipſo jure imperantium bona civium urgente neceſſitate reip. uſibus adplicandi, nemo dubitat: cur vocabulum ſemel receptum plane proſcribendum putaremus, nullam omnino idoneam rationem vidimus.

§ CLXIX.

Jus ejus circa bona civium in ſtatu reip. ordinario.

Quia ergo imperanti competit jus bona civium, urgente neceſſitate, reipublicæ uſibus adplicandi: (§. CXXVIII. 81.) facile intelligitur, 82) eidem etiam, nondum urgente neceſſitate, jus eſſe, cuſtodiam veluti ſuſcipiendi bonorum privatorum, *) ut illa, urgente neceſſitate, in promtu ſint, ſufficiantque reipublicæ: adeoque 83) & jus leges ferendi de bonis recte utendis, transferendis, & alienandis (Lib. I. §. CCCXVII.) & 84) commercia tum fœderibus firmanti, tum 85) certis legibus, prout e republica eſſe videtur reſtringendi, quin &, 86] quæ exportari e territorio, quæque invehi liceat, definiendi, 87] leges ſumtuarias ferendi, 88) opificia provehendi, 89) agendique omnia,

omnia, quibus effici poſſit, ut gliſcant opes civium, reip. uſibus ſufficiant.

*) Quo fundamento etiam nititur jus imperantium ſupremum, ut & tutores curatoresve conſtituere pupillis, minoribus, morbo aliquo ſontico laborantibus, furioſis, prodigis, abſentibus, feminis, deinde his adminiſtratoribus certas leges præſcribere, eos ad rationes reddendas adigere, & non ex fide gerentes removere poſſint. Intereſt enim reipublicæ, rem horum hominum, qui ipſi ſupereſſe, rebus ſuis nequeunt, ſalvam eſſe. Unde Plato *de Legib. Lib. XI.* pupillos non ad privatorum, ſed publicam civitatis curam pertinere ſcribit, eoſque vocat παρακαταθήκην μεγίστην καὶ ἱερωτάτην, *depoſitum maximum & ſacratiſſimum* reipublicæ. Quin ea re factum eſt, ut Germani jam inde ab antiquiſſimis temporibus ipſis imperantibus & magiſtratibus vindicarent ſupremam aliquam tutelam, de qua nos olim diſſerere meminimus in exercitatione *de ſuprema principum & magiſtratum tutela*.

§. CLXX.

Et talia quidem ſunt jura, quæ imperanti in ſtatu reipublicæ ordinario competunt. Quum vero dominium illud eminens potiſſimum ſeſe exſerat in ſtatu extraordinario, vel urgente neceſſitate:(§.CLXVIII.) conſequens eſt, 90) ut imperanti fas ſit, tempore belli privatorum agros caſtris occupare, 91.) iiſdem munimenta operaque publica imponere, *l.9. C.de oper.public.* 92) ſegetes pabulando colligere, 93) vias publicas novas, deficientibus vetuſtioribus, per civium fundos mu-

Nec non in extraordinario.

munire *l.* 14. §. 1, *D. quemadm. ſer. amitt.* 94) ædes ſuburbanas, ubi Hannibal ante portas eſt, deſtruere, & quæ ſunt hujus generis alia.

§. CLXXI.

Quando dominio illi ſit locus. Quandoquidem vero id fieri tantum poteſt, urgente NECESSITATE, (§. CLXVIII.) neceſſarium vero eſt, ſine quocumque reip. ſalus, quæ ſuprema lex eſſe debet, [§. XXV. 78.] libertas, & ſecuritas, ſalva eſſe non poteſt. merito inde colligimus, 95) hanc poteſtatem non ſolum ſeſe exſerere, ſi quando id extrema reipublicæ *neceſſitas* exigit, verum etiam, 96) quoties id vere eſt reipublicæ *utile*: maxime quum plerumque utilitas in neceſſitatem incidere ſoleat. V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid. p.* 292. Attamen 97) ei juri vix locus eſt, quando privata tantum principis utilitas in eo vertitur, ſi alicui jus quæſitum auferatur, multo minus, 98) quando aliquid non neceſſitatis utilitatiſque, ſed voluptatis cauſſa, occupatur. Quin 99.] hoc ipſum jus dominii eminentis ita comparatum eſt, ut bonus princeps facile patiatur, ejus fines regi, & illo non niſi modeſtiſſime uti velit. *) Bynkersh. *ibid.*

*) Limitationes has merito adjunximus, ne hoc jus abeat in ſummam injuriam. Hinc graviter Deum indignatum eſſe animadvertimus Achabo Regi, Nabotho extorture vineam, tamquam palatio proximam, tantum ut eam in hortum olitorium converteret. I. *Reg. XXI.* 2. Nam & ad privatum regis improbi commodum, & ad voluptatem magis, quam ad utilitatem, pertinebat illa poſtulatio. Sed & Se-

& Senatus Romanus litem ſecundum Prætores, & contra M. Licinium Craſſum, dare noluit, quam illi per hujus fundum derivare vellent aquæductum, qui ornatus & voluptatis magis, quam utilitatis, cauſſam habere dicebatur. Liv. XL. 51. Ita ſane cauſſam repræſentavit Marc. Zuer. Boxhorn. *Diſquiſit. polit. caſu XXXI.* Et tamen laudatiſſimus Bynkershoek attulit diploma Guilielmi Arauſiaci, quo magiſtratui Leidenſi facta eſt poteſtas, areas privatorum, ſoluto poſſeſſoribus pretio, occupandi, & quidem non modo neceſſarias, ſed &, quæ ad ornatum ædium academicarum, voluptatemque ſtudioſorum facere videantur, [*tot cieraat derzelve, en de recreatien der Studentem eenig ſints dienlyk.*] Ubi tamen vir illuſtris prudenter addit: *Hac juris publici prudentia ego non uterer, nec uſus eſt Senatus Romanus in cauſſa Craſſi, nec etiam uſus eſſet Auguſtus,* de quo Sueton. *Aug. Cap. LVI. Forum anguſtius fecit, non auſus extorquere poſſeſſoribus proximas domos.*

§. CLXXII.

Enimvero quum communis reipublicæ onera communibus erogationibus ferenda eſſe, ipſa æquitas doceat: (§. CLXVIII.) conſequens eſt, 100) ut unus civis præ reliquis non ſit onerandus, adeoque 101] ei, cui re ſua communis ſalutis utilitatiſve cauſſa carendum eſt, ex ærario vel arca publica ſatisfieri debeat, *) &, 102) ſi vel maxime id non in continenti fieri poſſit, id tamen poſtea ſuo jure exigant illi, qui re ſua exciderunt, niſi forte 103) contra legem prohibitivam ædificaverint, & ædificium illud, vel quale-

Qua conditione illo uti poſſint imperantes.

cum-

cumque opus, urgente reipublicæ utilitate, deſtructum ſit. Tunc enim tantum abeſt, ut pretii refuſionem recte petant, ut & in pœnam incidant, legibus expreſſam. V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid. p.* 297.

*] Agnoſcunt hoc Grot. *de jure belli & pac.* *II.* 14. 7. Pufend. *jur. nat. & gent. VIII.* 5. 7. Huber. *de jure civit. l.* 3. 6. 44. & quicumque de hoc dominio paullo fuſius egerunt, inter quos palmam merito concedimus laudatiſſimo Corn. van Bynkersh. *ibid.* qui & Romanos id principium ſequutos eſſe, probat ex Tacito *Annal. l.* 75. & *l.* 9. *C. de oper. publ.* Et ſane pro eo eadem militat æquitatis ratio, quam pro lege Rhodia de jactu profert Paullus *l.* 1. *D. ad leg. Rhod. ut omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum eſt.*

§. CLXXIII.

An illud & ad res exterorum non hoſtium proferri poſſet?

Præterea ex eadem definitione patet, 104) jus hoc tantum exercendum eſſe circa civium bona, non 105) circa bona extraneorum, non hoſtium, apud nos reperta, adeoque 106) vix excuſandos eſſe principes, qui amicarum etiam gentium rebus & mercibus manus injiciunt, 107) dominos invitos ad pecunias ſibi credendas adigunt, 108) naves amicorum, in portubus ſuis repertas, ſiſtunt, iiſque ad trajiciendas copias ſuas, vel commearum avehendum, utuntur. Quamvis hæ angariationes, quas vocant, & frequentes ſint, & eo colore excuſentur, quod naves etiam alienæ, in alterius principis imperio repertæ, quodammodo ſubditæ ſint, *) eæque angarientur ex recepta palam conſuetudi-

tudine, qua civitate & imperia continentur.

* 1 Quo colore quum ne uti quidem poſſent Græci, a Cyri expeditione reduces, eorum facinus tanto videtur iniquius, quamvis id improbare non videatur Grotius *de jure belli & pac. II. 2. 10.* Auctor militibus fuerat Xenophon, uti ipſe teſtatur, *de expedit. Cyri V. 1. 6.* ut acceptis a Trapezuntiis navibus longis, ſubducerent naves tranſeuntes, eaſque, detractis gubernaculis, cuſtodirent, donec tantum habeant illorum numerum, ut iis vehi poſſint, ita tamen, ut ii, quos cum navibus ſubducturi eſſent, communi impenſa alerentur, quamdiu militum cauſſa manſerint, & mercedem pro vectura acciperent. Quod ſane facinus quodammodo excuſaſſet neceſſitas, ſi publicis auſpiciis militaſſent. Jam vero vix ullam perſpicere poſſum rationem, ob quam hujuſmodi jus competere potuerit manui militum, qui invitis civitatibus ſuis, expeditionem cum Cyro fecerant, rebus potius præclare geſtis, quam juſtitia cauſſæ memorabilem.

§. CLXXIV.

Hæc de DOMINIO EMINENTE. Ad TRIBUTA & VECTIGALIA quod attinet, reipublicæ duplicitcr intereſt, quam maximam pecuniæ vim in promptu eſſe: primum ut non deſit, unde imperantes pro dignitate ſuſtenrentur: deinde ut & belli & pacis temporibus ſuppetat pecunia, nervus rerum gerendarum, quo adeo opus eſt, ut ſine eo fiat nihil, quo opus eſt. Itaque in rebuſpublicis duplex eſſe ſolet arca publica, in quam opes publicæ influant, quarum altera pecuniam impe- Quid fiſcus & ærarium.

ran-

rantium deſtinatam ſuſtentationi continens, FISCUS, altera, pecuniæ publicæ deſtinata, ÆRARIUM adpellatur, *) quam utramque eſſe quam locupletiſſimam, reipublicæ omnino intereſt.

*) Merito hæc diſcernimus, quamvis aliquando in monarchiis adeo ſibi omnia vindicare ſoleant principes, ut inter *Fiſcum* & *Ærarium* vix diſcrimen aliquod deprehendas. Auctor ſane eſt Dio. Caſſ. *Hiſt.* LIII. *p.* 506. Auguſtum & pecuniam & milites in poteſtate habuiſſe, addita ratione: Λόγῳ μέν γάρ τὰ δημόσια ἀπὸ τῶν ἐκείνου ἀπεκέκριτο, ἔργῳ δὲ ταῦτα πρός τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀνηλίσκετο. *Nam liceat pecunias ſuas dicis cauſſa ab ærario ſeparatas haberet; re ipſa tamen his quoque ſuo arbitrio utebatur.* Sed quum hic non, quid fiat, diſpiciamus, ſed quid fieri oporteat: merito diſtinguimus utramque arcam publicam, quam & in ariſtocratiis, aliiſque rebuſpublicis, accurate diſcerni, animadvertimus.

§. CLXXXV.

Quid ad locupletandū fiſcum ſit excogitatum?

Quum ergo in FISCUM inferantur pecuniæ, imperantium ſuſtentationi deſtinatæ: (§.CLXXIV.) æquum viſum eſt gentibus pleriſque, 109.] non modo certa prædia, certoſque terrarum tractus, adſignari imperantibus, e quorum reditibus dignitatem tuerentur, quæ hodie vocant DOMANIA, vel DOMANIALIA, verum etiam 110) iiſdem relinqui portoria aliaque vectigalia: at 111) præcipue omnia ἀδέσποτα, intra reipublicæ territorium, cedere imperantibus. (Lib. I. §. CCXLIII. ſequ.) Quam poſtremam fiſcum

locu-

locupletandi rationem, eo magis placuiſſe animadvertimus pleriſque gentibus, *) quo minore cum ſingulorum diſpendio eſt conjuncta.

*) Maxime gentes originis Germanicæ, de quibus Grot. *de jure belli & pac.* II. 8. 5. *Germaniæ populi, quum principibus ac regibus bona quædam eſſent deſignanda, unde dignitatem ſuam ſuſtinerent, ſapienter exiſtimarunt, ab illis rebus incipiendum, quæ ſine damno cujuſquam tribui poſſunt, cujuſmodi ſunt res omnes, quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure uſos & Ægyptios video. Nam & ibi Regum procurator, quem* ἴδιον λόγον *vocabant, vindicabat res ejus generis.* Enimvero quæ de Ægyptiis refert Grotius, petita ex Strabon. *Georg. Lib. XVII. p.* 1148. *edit. noviſs.* ea non tam ad Ægyptios, quam ad Romanos, Ægyptiorum dominos, pertinent. ἴδιος enim λόγος non aliud eſt, quam *procurator Cæſaris* vel *rationalis*, & de eo refert Strabo, αὐτὸν τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστὴν εἶναι, *illum in ea inquirere, quæ in nullius dominio ſint, & ſeorſum Cæſari cedant*, id eſt, in bona caduca & vacantia, ceu recte ad eum locum notavit Caſaubonus.

§. CLXXVI.

Quandoquidem ergo bona domanialia ad tuendam imperantium dignitatem ſunt comparata; (§. CLXXV. 109.) facile intelligitur, 112) ea eſſe inalienabilia, ac proinde 113) alienata a ſucceſſore, ſive univerſali, ſive ſingulari, poſſe revocari, nec 114) quidquam intereſſe, ſive pro parte, ſive univerſa ad alios privatos translata ſint, ſiquidem, quod noſtrum non eſt, ejus nec exiguam par-

Jura bonorum domanialium.

mina, 118) ſilvas majores, adeoque 119) & jura piſcandi, venandique, nec non 120) jus fodiendi mineralia & metalla, 121] bona vacantia occupandi, 122) gemmas & lapillos mari ejectos colligendi, 123] adluviones, 124) novas inſulas, 125] alveos derelictos, quin alicubi 126) & theſauros 127) & errores ac ſpurios vindicandi. Tametſi hæc omnia ſecundum uſus gentium aliter aliterque ſeſe habere, recte obſervet Huber. *de jur. civ. II.* 4.4. 48. *p.* 468.

*) Nota ſunt, quæ inter viros doctiſſimos Hug. Grotium, Jo. Seldenum, Rob. Jonſtonum, Petr. Baptiſtam Burgum, Guil. Welvodum, Jo. Iſaacum Pontanum, Theod. Granſwinckelium, & noviſſime inter Puſendorffium, Huberum, Jac. Gothofredum. Jo. Henr. Boeclerum, Corn. van Bynkershoek & Chriſt. Thomaſium, alioſque de dominio maris diſceptata ſunt, quæ jam repetere nihil attinet. Nos, uti mare nullius eſſe nemo negat, ita quin illud occupari poſſit, occupantique cedat nulli dubitamus. (Lib. I. §. CCXLI. 17.] maxime quum id & olim eſſe factum, & hodie fieri, ipſa nos convincat experientia. At quum occupari non ſoleant res inexhauſti uſus, neo earum uſu alios excludere fas ſit: (Lib. I. §. CCXXV. 9.) in mari vero quædam ſint exhauſti uſus, veluti captura piſcium majorum, & unionum, vectigalia, ſimiliaque emolumenta: quædam inexauſti uſus, veluti navigatio: illis alios excludi poſſe, his non poſſe, merito ſtatuimus. Multo magis ergo iis, qui certas terras transmarinas. tamquam ſuas poſſident, licebit alios navigatione, quam vel occupationis, vel com-

commerciorum cauſſa eo ſuſcipiunt, excludere, niſi pactis & foederibus aliud cautum ſit, quum unicujuſque gentis in arbitrio ſit poſitum, utrum commercia cum extraneis permittere velit civibus, nec ne. At navigatione, quæ ad provincias tranſmarinas, non noſtras commerciorum cauſſa inſtituitur non magis quis alios ſine injuria prohibere poteſt, quam uſu viæ publicæ, niſi navigantibus obſtent pacta & foedera. Talis eſt noſtra de quæſtione illa ſententia, qui tamen ſuo quemque ſenſu abundare facile patimur, maxime quum de maris dominio armis potius & ſolida vi, quam verbis & argumentis, diſceptari ſoleat. Adeo verum eſt, quod cecinit Horat. *Carm. l. 3. v. 21.*

Nec quidquam Deus abſcidit
Prudens Oceano diſſociabiles
Terras, ſi tamen impiæ
Non tangenda rates tranſiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.

§. CLXXVIII.

Alia fiſci jura. Quum porro omnino interſit reipublicæ, fiſcum eſſe quam locupletiſſimum: (§. CLXXIV.) non mirum eſt, 128) & alia jura, quæ ad quæſtum, conſervationemque rerum pertinent, fiſco concedi, in primis 129) jus cudendæ monetæ, 130.) jus mulctas, 131) commiſſa, & 132) quævis ſe lere quæſita occupandi, & quæ ſunt hujus generis alia, quæ vulgo licet parum commode, regalibus minoribus accenſentur. (§. CXXVV.*) At hic quoque mores variant, prout quævis civitas plus minuſve concedit impe-

imperantibus ſuis, vel hi plus minuſve longo uſu ſibi adrogarunt.

§. CLXXIX.

Quod ad ÆRARIUM attinet, illud fere tributis & vectigalibus locupletatur, niſi tantum ſit agri publici, ut ejus fructibus reſpublica poſſit ſuſtineri. Quum ſemper [§. CLXXIV.] imperantes nihil ſine pecunia pace belloque recte gerant, Tacit. *Hiſt.* IV. 74. &, non ſufficiente agro publico, illa non aliunde, quam a civibus peti poſſit, conſequens eſt, 133] ut rectores civitatum poſſint civibus imperare tributa & vectigalia, 134] ſive ſoli, ſive reliquorum ordinum conſenſu, prout id reipublicæ forma exigit. 135.) Ut ea poſſint imponere perſonis, fundis, mercibus importandis, & exportandis, rebus fungibilibus, opificiis & commerciis, prout id commodiſſimum videtur, 136) dummodo & facultatum habeatur ratio, *) & 137) cives non ita opprimantur, ut ſe tamquam ſervos, omnia imperantibus non ſibi, adquirere, jure conquerantur.

Ærarium locupletant tributa & vectigalia.

*] Æquiſſimum hoc viſum eſt Ser. Tullio, Romanorum regi, quem magnam eo ipſo gratiam a populo iniiſſe novimus, quod apud Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. Lib. IV. p.* 215. permiſſurum ſe negaret, pauperes tributorum gravatos onere, æs alienum contrakere cogi, ac proinde ſe potius cenſurum bona omnium, & pro ſuo quemque cenſu conferre juſſurum, prout in magnis & bene inſtitutis civitatibus fieri ſoleat, addita ratione. *Δίκαιόν τε καὶ σύμφερον τῷ κοινῷ τὸ αὐτὸ ἡγοῦμαι, τοὺς μὲν πολλὰ κεκτημένους πολλὰ εἰσφέρειν, τοὺς δ' ὀλίγα ἔχοντας, ὀλίγα. Juſtum enim exi-*

ſimo, & reipublicæ utile, ut, qui multum poſſident, multum conferant, parum vero, qui ſunt in re tenui.

§. CLXXX.

Quid circa illa juſtum ſit? Quod ſi ergo in imperandis tributis & vectigalibus facultatum habenda eſt ratio, nec cives his oneribus ſunt plane opprimendi; (§. CLXXIX. 136. ſequ.) per ſe profecto patet, 138) non exigi debere, quod a civibus præſtari nequit, nec 139] eos pacis temporibus ita enervandos eſſe, ut in re trepida nihil conferre poſſint: præterea 140) nemini temere concedendam eſſe immunitatem, niſi tanti ſit ejus opera, ut hæc pars publici oneris illa facile penſetur. Denique 141) collatitiam iſtam pecuniam & ſine nimia acerbitate colligendam, & 142) bona fide adminiſtrandam, & 143] iis rebus, quibus deſtinata eſt, impendendam eſſe, vel ipſe finis, ad quem comparata eſt hæc collatio, ſatis oſtendit.

§. CLXXXI.

Jus principis conſtituendi miniſtros & magiſtratus. Porro inter jura majeſtatis immanentia etiam eſt JUS ADMINISTROS & MAGISTRATUS CONSTITUENDI. [§.CXXXVI.]Ubi per ADMINISTROS intelligimus, qui partem reipublicæ ſibi creditam, nomine imperantium adminiſtrant: per MAGISTRATUS, qui illam partem, nomine proprio, at dependenter a ſummo imperante, adminiſtrant. Quum ergo & adminiſtri vice imperantium; & magiſtratus dependenter ab iis rempublicam capeſſant: conſequens eſt, 144) ut ii a ſolo imperante conſtituendi ſint, 145) niſi hic vel aliis eligendi præſentandive, vel 146)
in-

integro collegio cooptandi jus dederit 147) Ut eidem obligentur ſpeciatim, ac proinde 148) illi & rationes reddere teneantur, & 149) ſi male fungantur munere, ab eo dignitate merito priventur, quin & 150) pœnas dent, pro eo, ac merentur, ſi doli culpæve majoris rei ſint. *)]

*) Non vero puniendum conſilium non fraudulentum, quod eventu deſtituit, quum hunc nemo præſtet. Nec pœnam meretur, qui principis ſui aut reipublicæ mandatum exſequutus eſt, ſi illud in ſe juſtitiæ, aut bonis moribus, non repugnat. Conf. V. A. Corn. van Bynkershoek *Quæſt. jur. publ. II. 2. p. 196. ſequ.* Barbarus ergo non fuit mos Pœnorum, præſtantiſſimos duces mittentium in crucem, ſi quid præter animi ſententiam accidiſſet? Nec minus deteſtabilis eſt Turcarum aliarumque gentium orientalium conſuetudo, qui & ipſi conſilium ex eventu æſtimantes, capitis damnant omnes, quorum conſilium caruit eventu? Quin non modo juſti regulis refragatur hæc truculentia, verum etiam prudentiæ. *Si quis*, inquit vir laudatiſſimus, *rebus in arduis conſilium deſideret: plures ſunt, qui dare poſſunt, ſed nemo unus eventum præſtiterit; ſi & hunc exigas; ecquis erit, qui conſilio ſuo tibi adeſſe velit? vel duo, vel nemo.*

§. CLXXXII.

Quemadmodum vero adminiſtris æque, ac magiſtratibus, pars aliqua reipublicæ creditur: (§. CLXXXI.) ita 151) & principis erit virtus maxima, noſſe ſuos, & dare operam, ut non niſi idoneos munerique pares eligat: 152) civium contra; non ambire munera, quibus ſeſe impares eſſe intelligunt; Officia imperantium & ipſorum miniſtrorum &

magi- gunt, multoque minus 153) ea largitioni-
ſtra- bus aliiſque turpiſſimis artibus aucupari, niſi
tuum 154) ipſis imperantibus e republica videatur, ut & officia ſint in commercio. Præterea res ipſa docet, 155) quemlibet adminiſtrum & magiſtratum omnem fidem ac diligentiam præſtare, & reipublicæ ſalutem ſibi ſupremam legem ducere debere: tantoque magis 156) in eam curam incumbere docere adminiſtrum ſummum ac primarium, cujus humeris imperans univerſam reipublicæ molem impoſuit. *)

*] Vocari hi ſolent *Miniſtriſſimi*, & de iis quæri ſolet, primum an e republica ſit, univerſæ reipublicæ curam uni demandari? deinde, an id ſalvo jure fieri poſſit? Prior quæſtio ad prudentiæ civilis ſcriptores pertinet, inter quos hic legi merentur Hert. *Elem. prud. civ.* I. 10. 11. nec non Guil. Schroeteri & Jac. Thomaſii ſingulares de eo argumento diſſertationes. De poſteriore facile tranſigent, qui juris gentium principia paullo accuratius expenderint. Quum enim nihil vetet, quo minus aliis mandemus id, cui ipſi nos non ſufficere animadvertimus; quidni & princeps vices ſuas aliis mandet, maxime quum ætas, imperii magnitudo, aliæque juſtæ cauſſæ, eum ad id faciendum impellere poſſint? Et ſi in ſe injuſtum non eſt, tutorium eſſe aliquod regnum, quando rex per ætatem illud capeſſere nondum poteſt; cur injuſtum ſit, illud adminiſtro ſummo demandari? Attamen injuſte ageret princeps, ſi ideo conſtitueret talem adminiſtrum, ut genio tantum indulgeat, nullamque reip. curam animum ſubire patiatur, quum illo tamquam adminiſtro uti, non ipſum imperium in eum transferre, debeat. Præclare hoc

hoc mihi videntur vidiſſe Perſæ, dum primarios rerum adminiſtros eleganter τοὺς βασιλέως ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰ βασιλέως ὦτα, *& oculos & aures Regis* adpellarunt, teſte Xenophon. *Cyropæd.* VIII. 2. 7. *p.* 483. de quibus plura Barn. Briſſon. *de regno Perſ. Lib. I.* §. CXC. *p.* 264.

§. CLXXXIII.

Jus circa ſacra imperanti competens.

Inter præcipua quoque majeſtatis jura, quæ ſummus imperans intra rempublicam exercet, eſt etiam JUS CIRCA SACRA, ſeu circa ECCLESIAM particularem, per quam hic intelligimus ſocietatem ſeu collegium, religionis gratia initum. Quum itaque omnia collegia & ſocietates ſimpliciores magis compoſitis ita ſint ſubordinata, ut nihil, quod majori illi ſocietatis manifeſto refragetur, agere, ſalva juſtitia, poſſint: (§. XXIV. 66.) conſequens eſt, 157) ut & eccleſiam ſubordinatam eſſe oporteat reipublicæ: adeoque 158) imperanti etiam competere debeat jus dirigendi res eccleſiæ. *] Quod & inde ſolide probatur, quod reipublicæ unam eſſe voluntatem oporteat. (CXV. 50.) Talis vero non eſſet futura, ſi eccleſia particularis non ſubeſſet imperio, ſed ſinguli, alias imperio ſubjecti, eo ipſo, dum in hanc ſocietatem coaleſcunt, collegium liberum, & a ſummo imperante independens, conſtituere poſſent. Accedit, quod quum ea omnia jura cum majeſtate conjuncta ſint, ſine quibus ſecuritas civium obtineri non poſſet, (§. CXXXV. 29.) experientia vero doceat, ſecuritatem hanc, tum internam, tum externam, vel maxime turbaſſe homines obtentu religionis: quis principi deneget jus ſa-

cra ita moderandi, ne quid reſpublica detrimenti capiat?

*] Apud Romanos vigebat hoc *jus majeſtatis*, quo uno titulo eredebatur *jus publicum etiam in ſacris & ſacerdotibus conſiſtere*, *ut l.* 1. §.2. D. *de juſtitia & jure*. Sed conſtituta divinitus Religione Chriſtiana, longe aliter deinceps res ſe habuit: diſcreta nimirum ſunt jura imperii & ſacerdotii, ut nunc non liceat alteri in alterius jura invadere. Nimirum quemadmodum *ordinationi reſiſtit*, *qui reſiſtit poteſtati*, ut loquitur Paullus Apoſtolus: ita adverſus divinam Religionis œconomiam peccat, ſi quis, præterquam Papa, ac Epiſcopi, jura ſacerdotii attrectare audeat. Atque ut id Lectores intelligant penitius, rem paullo altius repetam. Ut Civitas, ita Eccleſia ſocietas eſt. Itaque ut imperantis ſummi jura a Civitatis fine omnia conrivantur: ita Pontificis & Epiſcoporum a fine Eccleſiæ. Fundata autem eſt Eccleſia, ut Chriſtiana Religio prædicaretur, propagaretur, conſervaretur, defenderetur, idque ad *ſeculi conſummationem*: ergo Eccleſiæ, ſeu Paſtoribus, qui ſub uno Principe Eccleſiam repræſentant, ea jura omnia inſunt, quæ ad Religionem integram conſervandam, eandemque propagandam ſunt neceſſaria, ut jus doctrinas divinitus traditas prædicandi, controverſias finiendi, canones, quibus externus cultus regatur, ſanciendi, & ſimilia. Porro ut Eccleſia, ita jura Eccleſiæ, divinæ ſunt originis, nec propterea ulli imperantium ſubdi poſſint: quin potius in his imperantes ipſi filii ac ſubditi ſunt Eccleſiæ: Eccleſiæ ſcilicet vocem audire debent in iis, quæ ad Religionem ſpectant. Sed quoniam naturali juxta & divino jure Principes paci ac tranquillitati Civitatis ſuæ ſtudere oportet; ii patrocinium canonum ſuſcipere debent, ne ſi Eccleſiæ diſciplina labefactetur, Civi-

Civitas quoque perturbetur, quod fere ſemper contigit, ubi ea diſciplina aut neglecta eſt, aut ab hominibus nefariis impetita. Præterea dum de novis canonibus condendis agitur in Eccleſia, dummodo illi neceſſarii non ſint continendis hominibus in Religione, quantumcumque Sancti, ſi minus tamen tempori, loco convenire videantur; poſſunt tantiſper imperantes eorum promulgationem differre, ne qua ſcilicet in Regno publica perturbatio naſcatur. Non ultra hos terminos ſubjectio illa Eccleſiæ imperantibus, quam auctor ex ſectæ ſuæ præjudiciis magis, quam ex ulla ratione, prædicat, provehenda eſt. Hæc igitur recolent Lectores & in quatuor ſequentibus paragraphis legendis.

§. CLXXXIV.

Religio, ob quam homines in ſocietatem illam, quam eccleſiam vocamus, coaleſcunt, (§.CLXXXIII.) duobus conſtat capitibus: priore, ut rectas de Deo habeamus ſententias: (Lib. I. §. CXXVII. 16.) poſteriore, ut eumdem perfectiſſimo amore proſequamur: (ibid. §.CXXX. ſequ.) Inde facile patet, 159) circa prius caput nihil poteſtatis competere ſummo imperanti, quum intellectus cogi nequeat: (Lib. I. §. CXXIX.*) adeoque 160) eo uſque non porrigendum eſſe illud jus, ut imperans civibus novos fidei articulos imperare, vetereſque proſcribere, id eſt, 161) ipſis conſcientiis jugum imponere poſſit: *] quamvis, 162) ut illa, quæ rationi & revelationi conſentanea eſſe credit eccleſia, recte doceantur, & potius ad pietatem adplicentur, quam 163) in ferales lites & jurgia convertantur, nec non 164) ut ne hujuſmodi lites in reipublicæ

An illud ſe exſerat circa articulos fidei?

eccleſiæque detrimentum evadant, omnino curare debeat.

) Procul dubio ergo proſcribendum eſt Machiavelli & Hobbeſii dogma peſtilentiſſimum, quo ipſa religio & conſcientia imperantium arbitrio ſubjicitur. (§. CXXXI.) Ut enim non urgeamus, quod paullo ante diximus, intellectum, utpote neceſſariam potentiam, coactionem non admittere, eique non magis imperari poſſe, ut, quod non credit, credat. Quam oculo, ut, quod non videt, videat: quis non videt: quantam lanienam excitatura ſint hæc principia, ſi Nero aliquis, aut Domitianus, aut Diocletianus rerum potiatur qui, ſibi perſuadeat, religionem Chriſtianam minus prodeſſe reip. quam paganam aut Mahumedanam, aut qui aliam plane novam comminiſcatur? Immo quis non videt, eam doctrinam, inſuper habito vero religionis fine, eam in inſtrumentum donationibus convertere?

§. CLXXXV.

An circa cultum Dei internum? Quod vero ad cultum divinum attinet, illum ſupra vel INTERNUM, vel EXTERNUM eſſe, obſervavimus. INTERNUS quum ex ipſis Dei attributis, adeoque ex recta ratione, prono alveo fluat, (Lib. I. §. CXXX. ſequ.) ita comparatus eſt, 165) ut in eum nihil ulli mortalium liceat, (Lib. I. §. XVII. 32. ſequ.) ac proinde, 166] ne imperans quidem illum vel mutare legibus, vel abrogare poſſit: quamvis, 167] quum omnes homines ad gloriam Summi Numinis pro virili provehendam adſtricti ſint, [Lib. I. §. CXXVIII. 31] nec principi denegandum ſit jus & officium curandi, ut cives præclara illa doctrina de interno Dei cultu imbuantur, errantes reducantur in viam, impii, quod ejus fieri poteſt,

teſt, ad concipiendam ſummi Numinis reverentiam ſolidis demonſtrationibus & cohortationibus excitentur; immo. & 168) dandi operam, ne vel atheiſmus vel ſuperſtitio gliſcat in republica.

§. CLXXXVI.

An circa externum?

EXTERNUS cultus in actionibus externis partim ex amore, timore, ac fiducia erga Deum profectis, (Lib. I. §. CXXXV.) partim in actionibus arbitrariis, [ibid. §.CXXXVIII. 58) conſiſtit. Priorum eadem eſt ratio, ac cultus interni, (§. CLXXXV. 165. ſequ.) adeoque 169] in eum ſibi nihil poteſtatis arrogabat bonus princeps: prӕterquam 170) quod eum pro virili provehere ſtudebit. *] Poſteriores, 171) quum a ratione nec improbentur, nec prӕſcribantur, (Lib. I. §. CXXXVIII. 61.) omnino ſubjectӕ ſunt imperantium arbitrio, adeoque 171.] ea omnia his circa illas licita ſunt, quӕ nec rationi, nec revelationi refragantur. Habenda ratio legis naturӕ, ſacrorum Librorum, & Canonum, quinimo legitimӕ quoque traditionis ab Eccleſia ad nos uſque tranſmiſiſſe, & approbatӕ.

*] Hinc princeps non poteſt prohibere, quo minus homines de Deo colloquantur, eumdem hymnis celebrent, preces ad eumdem fundant, cetera: at poteſt prӕſcribere, quo ordine, quaque ratione id publice fieri debeat. Hinc abſurda erat lex Darii Medi, ne quis intra triginta dies aliquid petere audeat ſive a Deo, ſive ab hominibus: *Dan. IV. 7.* at non abſurda cura Davidis, aliorumque priorum regum, ita conſtituentium cultum externum ut nec hymnis carerent,

nec eos cum gravitate decantanti rationem ignorarent.

§. CLXXXVII.

Juris circa ſacra præcipua capita.

Quum ergo circa actus cultus divini externi arbitrarios licita ſint imperantibus, quæ nec recte rationi, nec revelationi repugnantur: (§. CLXXXVI. 171.) conſequens eſt, 172) ut principi competat jus reformandi eatenus, ut ritus arbitrarios in melius formare, & abuſus, vere tales, tollere poſſit, quatenus ei leges publicæ vel conventiones non obſtant. 173)

§. CLXXXVIII.

Jus imperantium circa ſcholas & academias.

Eccleſiæ æque, ac miniſtrorum & magiſtratuum, quin & aliorum bonorum civium ſeminaria ſunt SCHOLÆ atque ACADEMIÆ, quippe quarum iſte finis eſt, ut juvenes ad omnes honeſtas artes, quibus aliquando illis in variis vitæ generibus opus futurum eſt, nec non ad probitatem, moreſque elegantes, ſolide inſtituantur. Ex quo fine conſequitur, 174) ut principis ſit, hujuſmodi lycea inſtituere, 175] ea bonis legibus ornare, 176) cathedris viros, ſolide doctos, diligentes, munerique ſuo pares præficere, 177] dare porro operam, ne doctrinæ reip. noxiæ inculcentur, 178) diſciplinæ curam gerere, & 179) prudenter cavere, ne turbulenta ingenia lites ex litibus, ſerant, *) idemque contingat in academiis, quod de Megaricorum ſchola dicere ſolebat Diogenes, eam eſſe ὐ σχολὴν, ἀλλὰ χολὴν, *non ſcholam, ſed meram bilem.* Diog. Laert. VI. 24.

*] Dici non poteſt, quanto cum ſtudiorum ipſiuſ-

ipſiuſque reip. detrimento conjuncta ſint bella illa ſcholaſtica. Plerumque enim ea movent homines inſulſi & inertiſſimi, quibus aliorum doctrina & induſtria eſt ſudes in oculis. Hi enim quo doctiores ſunt, eo magis ab illis litibus abhorrent. Res deinde geritur calumniis, conviciis, inſidiis, accuſationibus, quibus id ſe conſequuturos eſſe ſperant, ut vel opprimant hoſtem, vel eum ſuſpectum reddant auditoribus. Hinc porro evenit, ut doctores bonas horas, quas auditorum ſtudiis conſecrare debebant, ſcribendis libellis eriſticis impendant, ut auditôre quoque, ſæpe totius controverſiæ ignaros trahant in partes, & ſic in ſectas abeat ille litigandi pruritus, aliquando etiam in pugnas & verbera. Quæ omnia quam facile evertere poſſint ſcholas etiam florentiſſimas, nemo eſt, qui intelligat.

§. CLXXXIX.

Supereſt JUS imperantium CIRCA COMMERCIA. (§. CXXXVI. 38.) Quum enim ſine illis ſubſiſtere vix poſſit genus humanum, nedum reſpublica: (Lib. I. §. CCCXXV. 4.) facile patet, 180) in eam quoque curam incumbere debere rectores reip. ut & floreant commercia, & 181) recte omnia circa illa fiant. Et quandoquidem iis jura omnia competunt, ſine quibus finem obtinere non poſſunt: (§. CXXXV. 29.) conſequens eſt, 182) ut poſſint illi leges de commerciis, opificiis, exportandis importandiſque expungendis accurate nominibus, re quoque monetaria, ferre, 183) negotiis inſtantes privilegiis ornare, 184) mercatoribus peregre negotiantibus fœderibus armiſque ſecuritatem præſtare: 185) ſocietates mercatorum majores munire privilegiis, & 186)

Jus eorumdem circa commercia.

generatim ea omnia agere, quibus fœdera & pacta, cum aliis principibus rebuſque publicis inita, non refragantur. *)

*] Totum hunc paragraphum mirifice illuſtrabunt binæ diſſertationes, altera Jo. Fidr. L. B. Bachovii ab Echt *de eo quod juſtum eſt circa commercia inter gentes*, quæ prodiit Jenæ MDCCXXX. altera viri celeberrimi Jo. Jac. Maſcovii *de fœderibus commerciorum*. Lipſiæ MDCCXXXV. Quibuſcum ſi junxeris ſcripta eriſtica, quibus de controverſia, inter Batavos & Belgas, auguſtæ domui Auſtriacæ ſubjectos, de ſocietate mercatoria Oſtendenſi diſceptatum, in primis *la Refutation des argumens, de avances de la part de Mrs les Directeurs des Compagnies d' orient & d' occident des provinces unies contre la liberte du commerce des habitans des Pais-bas*. Hagæ MDCCXXIII. & V. C. Jo. Barbeyrac *Defenſe du Droit de la compagnie Hollandoiſe des Indes orientales contre les nouvelles pretenſion des Habitans des Pays-bas Autrichiens* nihil erit, quod hujuſmodi de quæſtionibus poſſis magnopere deſiderare.

CAPUT IX.

De juribus majeſtatis tranſeuntibus.

§. CXC.

Bellum gerere omnino licitum. Quia omne imperium eſt ſummum atque ἀνυπεύθυνον: (§. CXXIX.) ſequitur, ut & plura imperia vel reſpublicæ nemini mortalium ſubjecta ſint. (§. eod.) Quumque, qui in communi ſocietate civili non vivunt, in ſtatu naturali vivere dicantur: (§. IV. 3.) conſequitur ſane, 1) ut imperia & reſpublicæ inter ſe invicem vivant in ſtatu naturali, adeóque 2) in ſtatu æqua-

æqualitatis, & libertatis. (§. V. ſequ.) Et quia porro in hoc ſtatu læſis nullum, niſi in ſe ipſis, præſidium eſſe poteſt, ac proinde unicuique jus eſt, vim omnem atque injuriam a ſe propulſandi, idque, quod alter jure perfecto debet, vi extorquendi: (§. X. 24. ſequ.) nemo non videt, 3) cuivis imperio ac reipublicæ JUS BELLI omnino competere. *)

*] Poteſt id & aliunde luculenter probari. Ipſa enim natura non modo hominibus, & brutis animantibus indidit cupiditatem, ſe ſuaque vi tuendi, ſed & hæc armis quibuſdam ad vim propulſandam inſtruxit. Horat. *Serm. II. 1. v. 50.*
Ut, quo quiſque valet, ſuſpectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, ſic collige mecum.
Dente lupus; cornu taurus petit. Unde, niſi intus
Monſtratum?
Qualia veterum teſtimonia complura collegit Grot. *de jure belli & pac. l. 2. 1. 4.* Deinde quum ipſis, qui in ſocietate civili vivunt, privatis ideo jus ſit, in ſe ſuaque vi tuendi, quod ipſis in promtu non eſt aliud præſidium: (Lib. I. § CLXXXI 18.) multo magis id licebit populo libero, quum in ſtatu naturali nullus ſit communis lædentis & læſi magiſtratus, a quo defendi poſſit. (ibid. §. CLXXXIII.) Plura juris bellandi argumenta ex Scriptura ſacra oppoſuerunt veteris eccleſiæ patres, uti Tertull. *de idolol. Cap. XIX. & de coron. milit. Cap. XI.* Origen. *Lib. VIII. adv Celſum p. 425.* Eraſmus *in Milite Chriſtiano* & *Adagior. Chil. IV. Cent. I. adag. I.* nec non poſtea anabaptiſtæ, de quibus Arnoldus *in Hiſt. eccleſ. & hæret. Part. II. Lib. XVI. Cap. XXI. n. XXIV.* Sed horum argumenta ſuo more

more profligarunt Grotius *ibid.* §. *V. ſequ.* & Huber. *de jure civ.* III. 4. 4. 6. *ſequ.*

§. CXCI.

Quid bellum? Per BELLUM vero intelligimus ſtatum liberarum gentium vel hominum, in ſtatu naturali viventium, juris ſui perſequendi cauſſa vi dolove concertantium, propoſitumve concertandi retinentium. *) Ex qua definitione patet, 4] bellum non in ipſo tantum certandi actu, ſed & in hoſtili ſtatu certandique propoſito conſiſtere, adeoque 5] & inducias non ad pacis, ſed ad belli, ſtatum eſſe referendas: 6) non belli vero, ſed tumultus, vel vis publicæ privatæve, nomine venire concertationem hominum qui non ſuæ poteſtatis, ſed ſub imperio ſunt.

*) Ita definire viſum eſt bellum, quamvis alii definiant aliter. Ciceroni *de Offic.* I. 11. omnis certatio per vim eſt bellum. At Grotius *de jure belli & pac.* I. 1. 2. 1. obſervans, uſu obtinuiſſe, ut non actus, ſed ſtatus, belli nomine veniat, eam Ciceronis definitionem ita emendat, ut bellum vocet *ſtatum per vim certantium, qua tales ſunt.* Sed quum hæc definitio æque in tumultum vel vim publicam privatamque ac in bellum, cadat: paullo melior eſt illa Alberici Gentilis *de jure belli* I. 2. cui bellum eſt *publicorum armorum juſta contentio*, omnium optima vero ea, quam dedit V. A. Corn. van Bynkersh. *Quæſt. jur. publ.* l. 1. *Bellum eſt eorum, qui ſuæ poteſtatis ſunt, juris ſui perſequendi ergo, concertatio per vim vel dolum*, quam, quod ad ſenſum attinet, totam retinuimus.

§. CXCII.

Cui com- Quum ergo bellum gerant liberæ tantum gen-

gentes, iique homines, qui in ſtatu naturali vivunt: (§.CXCI.) conſequens eſt, 7) ut jus belli poſteriore caſu ſit promiſcue omnibus, quippe inter ſe æqualibus; (§.V. & X.) 8) priore non niſi ſummis imperantibus: (§.CXXXVII.41.) adeoque horum ſit 9) milites legere, vel conducere,*) 10) urbes & caſtra munire, 11) ærarium militare pecunia; 12) armamentaria tormentis & armis; 13) granaria commeatu, 14) navalia navibus replere; 15) bellum decernere, 16) milites hoſti, etiam cum ſummo periculo, opponere, 17] leges de diſciplina militari ferre, & ſimilia. Quum enim finis & hujus juris ſit ſecuritas externa, (§ CXXXVII.) & imperantibus omnia jura competant, ſine quibus finis obtineri non poſſet: (§.CXXIX. 19.) jura hæc omnia cum jure belli conjuncta eſſe oportere, facile unuſquiſque intelligit.

petat jus belli, & in quo conſiſtat?

*) Notum eſt, *Militiam* aliam *Lectam* eſſe, quando unuſquiſque civis patriæ militat, qualis olim Græcis civitatibus, ipſiſque Romanis, libera adhuc civitate, placebat, hodieque placet Helvetiis: aliam *Mercenariam*, quando miles, etiam extraneus, certa mercede conducitur, quam Auguſtus ex politicis rationibus lectæ præferebat, conſilio Mecænatis apud Dionem Caſſ. *Hiſt. Lib. LII. p.* 482. & quam hodie probant monarchæ omnes, quibus non adductius eſt imperium: aliam denique *Sociam*, quando reſpublicæ fœderatæ vel clientelares certum copiarum numerum ſubmittere tenentur, qualia olim erant Latinorum auxilia, Romanis ſubmittenda, de quibus militiæ generibus

ribus legenda Herm. Conringii *diſſertatio ſingularis*. De mercenaria incidit quotidiana quæſtio, an fas ſit principi amico in imperio populi amici militem conducere? Quod adfirmandum eſſe, niſi obſtet interdictum ſpeciale, & niſi conductitii illi jam patriæ ſacramentum dixerint, erudite nuper defendit V.A. Corn. van Bynkersh. *Quæſt. jur. publ.* I. 22.

§. CXCIII.

An & magiſtratus bellum inferre poſſit?

Ex eadem belli definitione (§. CXCI.) ſatis perſpicuum eſt, 18) bellum decernere non poſſe magiſtratum, provinciæ cuidam vel munimento præfectum, quamvis 19) eum urbem provinciamque, cui præeſt, in repentino tumultu, etiam ſine juſſu ſpeciali, adverſus quemcumque adgreſſorem defendere debere, nemo dubitet. Immo & contingere poteſt, 20) ut provincia quædam tam ſit diſſita a republica, ut præſes non niſi tardius de imminente periculo certiores facere poſſit imperantes. Quo caſu, ſi jus decernendi bellum generali mandato præſidii datum eſt, hunc recte etiam injuſſu ſuperiorum bellum gerere, extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur. *)

*) Hinc injuſtum erat bellum, quo Cn. Manlius Gallogræcos adgrediebatur. Ob quam cauſſam etiam triumphum illi negatum eſſe, refert Liv. XXXVIII. 45. addita ratione, *quod quum nullam ibi cauſſam belli inveniret, quieſcentibus regiis, circumegeris exercitum ad Gallogræcos, cui nationi non ex Senatus auctoritate, nec populi juſſu, bellum ab eo inlatum, quod quem umquam de ſua ſententia facere auſum?* Præterea notum eſt, parum abfuiſſe, quin Senatus Germanis dedendum cen-

ſe-

ferret Julium Cæſarem, quod injuſſu populi illis bellum intuliſſet, Sueton. *Jul.Cap.XXVI.* At, qui, ab Hiſpanis, Luſitanis, Belgis, cum ſumma poteſtate in provincias Indicas & Americanas mittuntur, ii fere cum liberrima facultate belli paciſque mitti ſolent, adeoque ſæpe contingit, ut prius de confeſto, quam de inchoato bello, nuncius domum perveniat.

§. CXCIV.

Præterea ex hac definitione diſcimus, 21) injuſtum eſſe omne ſingulare certamen, niſi juſſu ſummorum imperantium initum: *) adeoque 22) diſtinctionem Grotii inter bellum PUBLICUM & PRIVATUM otioſam eſſe, nec veræ belli definitioni quadrare. 23) Multo minus juſti belli nomen meriri illud, quod cives inter ſe, vel cum ipſa republica gerunt, quodque vulgo BELLI CIVILIS nomine venit. Denique & 24) vim quam piratæ & prædones veluti univerſo generi humano inferunt, non bellum eſſe, ſed funeſtiſſimum latrocinium, adeoque 25] hos omnes homines non juribus belli perfrui, ſed 26] tamquam ſecuritatis publicæ turbatores puniri debere.

An privatis ſit jus belli?

*) Tale enim ſingulare certamen eſt *Bellum Repræſentativum*, quo veteres utebantur, dum ſelectos quoſdam ex utroque exercitu hominos committebant, ſtipulari ſibi imperium in hoſtes, ſi victoria penes ſuos ſtetiſſet. Complura hujus generis exempla ſuppeditant veteres annales, quæ jam collegit Grot. *de jure belli & pac.* III. 20. 43. *ſequ.* qui tamen, iniqua eſſe illa certamina, exiſtimat, quia nemo ſit vitæ membrorumque ſuorum dominus. Sed quum imperanti liceat,

totos exercitus opponere hoſti: quidni & unum vel paucos? Alia eſt quæſtio, an civilis prudentiæ regulis conſentanea ſint bella hæc repræſentativa? De eo enim vel ideo licebit dubitare, quod ita aleæ exponitur univerſa reſpublica, nec viribus reliquis novam fortunam experiri licet, ceu malo ſuo experti ſunt Albani apud Dionyſ. Halicarnaſſ. *Antiqu. Lib.* III.

§. CXCV.

Cauſſæ belli juſticæ. Deinde quum juris ſui perſequendi cauſſa bellum gerant gentes liberæ: (§.CXCI.) conſequens eſt, 27] ut non niſi duæ ſint CAUSSÆ BELLI JUSTICÆ: altera, ſi quis populus extraneus populum alterum injuſte lædat, vitaque, libertate, & opibus ſpoliare velit; altera, ſi jus perfectum deneget. *) 28) Ut prior ſit juſta cauſſa belli DEFENSIVI, poſterior OFFENSIVI, adeoque 29) tertia cauſſa: quam commentus eſt Grotius *de jure belli & pac.* II. 1. 2. 1. punitio nimirum ſcelerum, eo minus videatur admittenda, quo magis conſtat, parem a pari, adeoque gentem a gente, puniri non poſſe. *) (§. CLIX. 37.)

*) Nec aliud evincit ratio Grotii *ibid. n.* 1. *Ac plane, quot actionum forenſium ſunt fontes, totidem ſunt belli, nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut, quæ petitur cautio de non offendendo, item damni infecti, & interdicta alia, ne vis fiat. Ob factam, ut aut reparetur, aut ut puniatur, quos duos obligationum fontes recte diſtinguit Plato nono de legibus. Quod reparandum venit, aut ſpectas id, quod noſtrum eſt, vel fuit, un-*

unde vindicationes & condictiones quædam, aut id, quod nobis debetur, ſive ex paſſione, ſive ex maleficia, ſive ex lege, quo referenda, quæ quaſi ex contractu & quaſi maleficio dicuntur, ex quibus capitibus naſcuntur condictione ceteræ. Factum, ut puniendum, parit accuſationem & judicia publica. Hactenus Grotius. Sed quemadmodum a ſtatu naturali ad civilem vix licet ducere argumentum: ita non magis illud procedit, ſi quis ſtatum naturalem ex civili æſtimare velit. Gens delicto ſuo aut gentem lædit, aut non lædit, e. g. ſi idola colat, carne humana veſcatur. Priore caſu gens læſa delinquentem juſto ac pro bello adgreditur, non tamen *punitivo* ſed *defenſivo*. Poſteriore nullum plane jus eſt belli gerendi, quia punire delinquentem non poteſt, niſi ſuperior.

§. CXCVI.

Quemadmodum vero juris tantum perfecti denegatio juſtam belli cauſſam præbet: (§.CXCV. 27.) ita ſua ſponte inde ſequitur, 30) ut, ob jus imperfectum vel officium humanitatis denegatum, arma corripere non liceat, (§.X. 26.) adeoque 31) non ſint hæ juſtæ belli cauſſæ, ſi quis alterius exercitui tranſitum neget, novas ſedes quærentes nolit admittere, commerciorum libertatem petentibus det repulſam, belligerantibus hoſpitia, commeatum, pecuniam ſufficere nolit, niſi 32) talia vel ex pacto antecedente, vel 33) in extrema neceſſitate, petantur, vel ita ſint innoxia, ut ſine omni detrimento præſtari poſſint. *] (§. X. 27. ſequ.) Talium enim denegatio omnino in læſionem incidit, ac proinde defenſio cauſſam ſuppeditat juſtiſſimam, (§. CXCV. 28.)

An jure geratur bellum ob denegatum jus imperfectum?

*] Id

*) Id raro contingit. Periculum enim vel ab ipſo tranſeunte imminet, vel ab hoſte, qui victoria potitus, malam gratiam referet vicino, qui tranſitum conceſſit. Si tamen vere innoxius ſit tranſitus, quem quis petit, iſque tum neceſſarius, ut alia via non pateat: is omnino lædere videtur, qui inter facientibus reſiſtit. Et huc referimus bellum ab Iſraelitis juſſu Dei geſtum. *Num. XXI. 21. 22.* At Idumæos ob eamdem cauſſam bello non petierunt. *Num. XX. 21.* ſive quod non æque innoxius futurus fuiſſet ille tranſitus, ſive quod non æque videretur neceſſarius, quum alia via Kadeſum pateret.

§. CXCVII.

An recte geratur pro aliis? Quum vero aliquando perinde ſint, ſive nos ipſi lædantur, ſive per latus alterius petamur, itemque ſive nobis jus perfectum denegetur, ſive aliis, quibus vel ex pacto, vel noſtrum cauſſa ad opem ferendam obſtricti ſumus, recte inde colligimus, 34) poſſe etiam pro aliis ſociis & fœderatis bellum geri, immo & 35) pro vicinis, ſi certis, conſtet, illorum ruinis & nos oppreſſum iri. Quis enim vitio vertat vicino, properanti ad reſtinguendum incendium, dum proximus ardet Ucalegon? Quis non veriſſimum putet illud vetus: *Tunc tua res agitur, paries quum proximus ardet?* At, quum ne pro nobis ipſis quidem juſtum bellum geramus, niſi juſta belli cauſſa ſit: (§.CXCV. 27.) 36) multo minus ſanctum piumque erit bellum, quando aliorum cauſæ injuſtæ patrocinium ſuſcipimus.

§. CXCVIII.

Soli ſolo- Ceterum quamvis hæ cauſſæ facile diſcernan-

nantur a coloribus, quibus & ii, qui injuſtiſſima bella ſuſcipiunt, utuntur: his tamen plerumque plus, quam illis, deſerunt homines, qui utilitatis potius ſuæ, quam juſtitiæ, habent rationem. Quandoquidem tamen ſolæ, quas ſupra adduximus, (§. CXCV.) belli cauſſæ pro juſtis habendæ ſunt: facile patet, 37) injuſta contra eſſe bella, quæ vel ſola invitante occaſione, vicino quippe imperato, vel 38) ob utilitatem quamdam inſignem, vel 39) ob gloriam rerum gerendarum, 40) parandumque ampliſſimum imperium, vel 41) odio religionis, ſine alia juſta cauſſa, ſuſcipiuntur.

res non juſtificant bellum.

*] Et neſcio ſane, an non jure huc referri poſſint bella iſta cruentiſſima, quibus medio ævo Mahumedanos laceſſebant, Chriſtiani, quibuſque poſtea Americanos, gentem imbellem, & Europæis nulla injuria cognitam, opprimere Hiſpani non dubitabant. Illis ſane non quidquam prætexebatur aliud, quam quod loca ſacra, & Hieroſolymam inprimis, illi homines, a Chriſtiana pietate alieni, injuſſe poſſiderent, intereſſetque Chriſtianæ religionis, eam hoc modo conſervari ac propagari. His, quod dololatria, immo dæmonolatria, ſeſe polluiſſent gentes impiæ. Sed quum religionem Chriſtianam armis propogare, locaque, quæ ſacra tantum videntur hominibus, bello vindicare, nec ratio nec revelatio jubeat; & præterea omnia bella, pœnæ cauſſa inducta, injuſta ſint: (§. CXCV. 29.) hæc quoque bella injuſtiſſima fuiſſe, ſtatuendum eſt. Unde recte Herm. Contingius *ad Lampad. pag.* 242. *Quantumvis interea temporis quamplurima fortiſſime etiam geſta ſint, quæque æternam cœli pariter ac animoſitatis mereantur gloriam: ſi tamen, quod*

res

res eſt, fateri licet, non poſſunt non expeditiones illæ omnes ſummæ ejus ævi regum principumque & imprudentiæ, & injuſtitiæ, & ſuperſtitionis jure merito notari. Add. Jo. Franc. Buddei *exercit. de expeditionibus cruciatis §. V. ſequ.* Sed & Hiſpanorum ſententiam de Mexicanis, ob delicta adverſus naturam admiſſa, jure punitis, cujus ipſe Grotius *de jure belli & pac. II.* 20. 40. *ſequ.* patrocinium ſuſcipit, ipſi rejiciunt doctores Hiſpani, Victoria, *Relat. I. de indis n. XL.* Vaſquius *Controverſ. illuſt. I.* 25. Azorius, Molina, & alii.

§. CXCIX.

Diſtinctio belli ſolemnis & minus ſolemnis otioſa.

Semel decretum bellum ſolemniter eſſe indicendum, pluribus gentibus viſum eſt, ac proinde notiſſima eſt diſtinctio belli in SOLEMNE, vel JUSTUM, & MINUS ſolemne, vel INJUSTUM, quorum illud ex plerorumque ſententia eſt, quod a liberis gentibus, prævia ſolemni indictione; hoc, quod ab eo, cui jus belli non eſt, ſuſcipitur, nec indicitur ſolemniter. Enimvero uti facile largimur, id fere in mores gentium iviſſe, ſplendidioremque pleriſque videre victoriam, quæ prævia denunciatione, vel propoſito edicto, vel per fæciales, vel aliis ritibus facta, obtineatur: ita, quia ritus & ſolemnitates ab arbitrio hominum pendent, nec mores hujuſmodi jus gentium conſtituunt, (Lib. I. §. XXII.*) inter bella quoque INDICTA & NON INDICTA, quod ad effectum attinet, nihil omnino intereſt, 42] hanc diviſionem nullius momenti eſſe, merito arbitramur. *)

*) Magni hanc diſtinctionem faciunt Grot. *de jure belli & pac.* III. 3. Alberic. Gentil.

til. *de jure belli II.* 1. quos deinde Puſendorffius, Huberus & alii ſequuti ſunt, duplicem interſerentes cauſſam, alteram, quod ex hac interpellatione conſtet, alio modo fieri non poſſe, ut noſtrum aut nobis debitum conſequamur: alteram, quia ita conſtet, non privato auſu, ſed voluntate utriuſque populi capitum, geri bellum. Enimvero hæ rationes, utilem & honeſtam eſſe indictionem, probant, non item, eamdem eſſe neceſſariam, quia de utroque & alio modo, quam ſolemni facta denunciatione, conſtare poteſt. Recte itaque Dio. Chryſoſtom. *orat. ad Nicomed.* etiam ex juris gentium principiis: *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται. Pleraque bella ſine indictione, ſuſcipiuntur.* Cauſſam jam perorarunt Thoma ad Huberum *de jure civit.* III.4.4.27. qui de moribus etiam Europæorum noviſſimis erudite diſſeruit, V. A. Corn. van Bynkersh, *Quæſt. jur. publ. I. 2. pag. 5. ſequ.*

§. CC.

Id vero ipſa recta ratio ſuadet, 43] non illico proruendum eſſe ad arma, ſed tum demum, quando populus hoſtilem animum adverſus non oſtendit. (Lib. I. §. CLXXXIII. 25.) Quum vero his hoſtilem adverſus nos animum oſtendat, qui omnes æquas pacis conditiones pertinaciter reſpuit: (§. eod. *) merito inde colligimus, 44] priuſquam res manu ferroque geratur, rem, quam nobis abeſſe: vel deberi credimus, repetendam, 45] cauſſam dubiam, propoſitis utrimque argumentis, ad liquidum perducendam, 46) omniaque media bellum impediendi tentanda

Cauſſas belli oportet eſſe liquidas.

da eſſe. *) Quo facto, 47) is procul dubio jure arma corripit, qui juſtis propoſitis cauſſis, nihil æqui ab hoſte impetravit.

*) Quorum mediorum tria potiſſimum commendant Grot. *de jure belli & pac.* II. 23. 7. *ſequ.* & Pufendorffius *de jure nat. & gent.* V. 13. 3. & VIII. 6. 3. colloquium, ſeu diſceptationem amicam, provocationem ad arbitros, & ſortem. Sed ſortis quidem in cauſſis publicis, præterquam ſi res dividenda ſit, rariſſimus uſus eſt, nec ſolent facile principes & reſpublicæ jura ſua fortunæ arbitrio permittere. Reliqua media & inter gentes receptiſſima, & rectæ rationi admodum conſentanea ſunt, quia nemo ſapiens vi & cum periculo repetere vult id, quod ſine vi conſequi poſſet, (Lib. I. §. CLXXXI. 20. *) ut adeo recte, quamvis ridicula occaſione, dicat miles Terentianus:

Omnia prius experiri, quam armis, ſapientem decet.

Quis ſcis, an, quæ jubeam, ſine vi faciat?
Ad eumdem finem comparata ſunt ſcripta publico nomine edita, quæ hodie vocant *Deductiones* & *Manifeſta*, quamvis poſteriora plerumque, ubi jam veluti intra teli jactum ventum eſt, non tam declinandi, quam indicendi juſtificandique belli cauſſa, publicari ſoleant. Vid. Jo. Henr. Boecleri *Exercit. de clarig. & manifeſtis*.

§. CCI.

Quid hoſti in hoſtem liceat?

Quandoquidem vero juris ſui perſequendi cauſſa bella gerunt principes & gentes liberæ: (§.CXCV.) conſequens eſt, 48] ut hoſti in hoſtem liceant omnia, ſine quibus ille jus ſuum obtinere non poſſet. Id vero quum

quam obtinere numquam poſſit, niſi hoſtem in eum ſtatum redigat, ut vel non poſſit, vel nolit amplius hoſtilem animum oſtendere: 49] hoſtem quiſque ſuum & vi, & dolis, recte adgreditur, 50) ſternit, 51) ſpoliat perſonis rebuſque qualibuſcumque, 52) ceſſantibus omnibus officiis humanitatis, quibus hoſtis noſter adverſus nos fieri poſſet validior. (Lib. I. §. CCVIII. 14. *) Quin 53) ne injuſtum quidem dixeris hoſtem, veneno utentem, vel percuſſores immittentes, quamvis illum contra mores gentium humaniorum, quos RATIONEM BELLI vocant, egiſſe, recte dixeris. *)

*) Diſſentit quodammodo Grotius *de jure belli & pacis* III. 4. 15. & XVIII. Sed non ſtatim, quæ magnitudinis animi laudem ferunt: ita ſunt comparata, ut omiſſa pro injuſtis habeantur. Venenis non uti ſolent gentes humaniores: at utuntur Turcæ, Tartari, aliique populi orientales, qui tela & ſagittas venenis inficiunt. Hos ergo parum humanos, at non ideo injuſtos dixeris, quia hoſti in hoſtem omnia licent. Ita recte ad animi magnitudinem refertur, quod Coſſ. Romani ad Pyrrhum regem ſcripſerunt: *Nobis non placet pretio, aut præmio, aut dolis pugnare*, Gell. *Noct. Attic. III. 8.* At ideo non dixeris injuſtum facinus Ehudi, percutientis Eglonem, *Jud. IV.* 20. *ſequ.* vel Jaelis, tempora Siſaræ clavo transfigentis, *Jud. IV.* 21. vel Judithæ Holofernem obtruncantis. Præterea mores gentium, quæ reliquis humaniores videri volunt, aliquando parum abſunt ab adulatione. Qua de re illuſtr.

Bynkersh. *quæſt. jur. publ.* I. 3. *p.* 17. *Adeo adulandi ſerax fuit ſæculum præteritum, & hoc noſtrum, ut principes neque adulationis obliviſcantur inter ipſa arma. Unde nunc hoſtes hoſtibus precantur omnia proſpera, ſeque invicem vocant amicos, & hoſtium damno quaſi indolent. Atque ita eſt in Epiſtolis Ordinum generalium ad Angliæ Regem* 10. *Jul.* 16. *Sept. &* 26. *Nov.* MDCLXVI. *& rurſus Angliæ regis ad Ordines generales* 4. *Aug. &* 4. *Octob.* MDCLXVI. *Quamvis autem utrique tunc tempori in mutuam perniciem accingerentur: attamen inter jus belli & officia amicitiæ ſatis convenire ſcribunt Ordines, d. epiſtola* 10. *Jul.* 1666. *Quin & Gallorum rex, qui tunc quoque bellum gerebat contra Anglorum Regem, anno* 1666. *ad eum miſit legatum, qui conflagrationi urbis Londinenſis indoleret. Humanitatem, clementiam, pietatem, ceteraſque animi magni virtutes in bello exercere glorioſum eſt, ſed oppido putidum, ſolis verbis ludere. Quid enim, niſi verbis ludis, quum indoles conflagratione urbis, quam ipſe cuperes incendere?* En egregia humanitatis ſpecimina. An ideo his injuſtiorem dixeris C. Popilium Lænatem, qui ſalutatus ab Antiocho rege, eum, niſi amicum, reſalutare voluit, & ne dextram quidem a rege hoſte porrectam prehendere voluit? Polyb. *Excerpt. legat. Cap. XCII.* Liv. *XLV.* 12. Duriuſcula hæc ſunt, at non injuſta tamen, immo aliquando minus indecora, quam hoſtiles illæ blanditiæ.

§. CCII.

An hoſtes fœderibus & pa- Quum vero adverſus hoſtem tantum vi & dolis uti liceat: (§. CCI. 49.) conſequens eſt, 54) ut idem non liceat adverſus eum, quocum paciſcimur, quippe cui tunc, non

non tamquam hoſti, ſed tamquam paciſcenti nobiſcum, fidem damus. *) Ex quo patet, 55) turpiſſimam eſſe eorum perfidiam, qui inducias, ſive breves, ſive diuturnas, tempore nondum elapſo, rumpunt: quamvis 56) interea actus mere defenſivos recte ſuſcipere utramque partem, omnino verum ſit. Pufend. *de jure nat. & gent. VIII.* 7.10. Nec magis 57) excuſanda eſt eorum perfidia, qui leges deditionis, vel 58) pacta de ſecuro commeatu, vel 59] quæ de redimendis captivis ineuntur, turpiter violant, hic quoque hoſti in hoſtem omnia licere, ſtolide perſuaſi.

ctis decipere liceat.

*] Recte ergo dolum bonum, quo hoſtes circumveniuntur, a perfidia diſcrevit Ageſilaus apud Plutarchum *in vita pag.* 600. ubi hoc elegans ejus dictum memoratur: ὅτι τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν τῶν θεῶν ἐςι καταφρονεῖν· ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ ϗ δόξα πολλὴ, ϗ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεςι. ***Fidem in fœdere fallere, nihil aliud eſſe quam Deos contemnere: hoſtium vero circumventionem non cum juſtitia modo, ſed & cum laude, & jucundo conjunctam eſſe compendio.*** Quid ſi vero hoſtis antea fidem fefellerit: an non licet, data occaſione, par pari referre? Non videtur. Quamvis enim perfidia paciſcentis unius alterum obligatione liberet: [Lib. I. §. CCCCXIII. *] id tamen intelligendum eſt de eodem pacto bilaterali, cujus conditioni alter ex ſua parte non ſatisfecit. Si vero cum eo, qui pacto non ſtetit, de novo paciſcor: tunc remiſiſſe videor priorem perfidiam, ac proinde obligatus ſum ad fidem ſervandam.

§. CCIII.

Quid liceat adverſus alios non hoſtes?

Ex eodem axiomate colligimus, *60*) non poſſe quemquam jure belli adverſus amicos uti, eo obtentu, quod periculum ſit, ne hoſtis ejus caſtella, munimenta, portus, ſit occupaturus: *61*) nec magis licere hoſtes vel eorum naves intra territorium, vel portus amici populi cædere, vel capere, ſi hi non data opera illis receptum dent, quia hæc vis cum injuria populi amici, cuius territorium vel portus vi introitur, conjuncta eſt. V. A. Corn. van Bynkershoek *Quæſt. jur. publ.* I. 8. Contra *62*) nihil obſtare, quo minus eos, qui hoſtem noſtrum armis, commeatu, tormentis, ſimilibuſque rebus juvant, vi prohibeamus, & res iſtas pro commiſſis habeamus: *) Idem *ibid. Cap. IX. ſequ.* quamvis *63*) ipſa omnino æquitas ſuadere videatur, ne promiſcue merces licitæ cum illicitis, res amicorum cum hoſtibus, in commiſſum cabant. Idem I. 12. *ſequ.* quocum jungenda diſſertatio noſtra *de navibus ob mercium illicitarum vecturam commiſſis*.

*] Concedit hoc & Grotius *Lib. III. Cap. XVII.* §. *III.* ſed addita reſtrictione, nihil facere debere eos, qui a bello abſtinent, *quo validior fiat is, qui improbam fovet cauſſam, aut quo juſtum bellum gerentis motus impediantur*. Sed quum is, qui neutrarum partium eſt, quæſtionem hanc, uter juſtum, injuſtumve bellum gerat, non poſſit trahere ad arbitrium ſuum, & veluti judex ſedere, contra ea vero is, qui neutrarum partium eſt, *nullatenus interponere ſe debeat bello:* Liv. XXXV. 48. facile patet, huic reſtrictio-

ctioni locum non eſſe. Vid. V. A. Corn. van Bynkersh. *Quæſt. jur. publ. l. 9. p. 69.*

§. CCIV.

Quomodo adquiratur per bellum?

Supra oſtendimus, hoſtem ab hoſte & perſonis & rebus jure ſpoliari. (§. CCI. 51.) Ex eo vero patet, 64) victoris in arbitrio eſſe malitne perſonas captas in ſervitutem rapere, an, quod hodie plerumque inter gentes Europæas obſervari novimus, tamdiu cuſtodiantur, donec vel permutentur cum aliis, vel, ſoluto lytro, redimantur. 65) Res quoque hoſtium, tum mobiles, tum immobiles, tum corporales, tum incorporales cedere victori, & 66) mobiles quidem ſimul ac in præſidia victoris perlatæ 67) immobiles & reliquas, ex quo occupatæ fuerint: quamvis 68) firmam harum non eſſe poſſeſſionem, priuſquam ſuper illis, inita pace, fuerit tranſactum, 69) mobiles vero æque ac perſonas & fundos, recuperatos, vel in priſtinam libertatem ſeſe vindicantes, jure poſtliminii gaudere, facile unuſquiſque intelligat. *)

*) Multæ hic occurrunt quæſtiones ſpeciales apud Grot. III. 9. *ſequ.* Pufend. *de jur. nat. & gent.* VIII. 6. 20. *ſequ.* veluti, quomodo res bello captæ adquirantur? an & incorporales? an & actiones & credita? quomodo recuperentur? an & quibuſnam in rebus locus ſit juri poſtliminii? Sed quum pleraque hæc potius ex moribus gentium decidi ſoleant, quædam etiam ex principiis hactenus explicatis facile poſſint explicari: illis immorari nolumus. Solide ſuo more & hæc tan-

 tum

tum non omnia expoſuit V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid. Lib. I. Cap. IV. ſequ.*

§. CCV.

Quid repreſſaliæ? Sic juſtum bellum eſt, quoties gentes liberæ inter ſe juris perſequendi cauſſa, vi dolove certant, vel propoſitum certandi retinent, (Lib. I. §.CCXCV.) Itaque 70] ſi non inter ipſas gentes & civitates incidit controverſia, ſed, ob denegatam civi noſtro juſtitiam, perſonis aut rebus alterius reipublicæ, alias amicæ, civium manus injicimus: hoc non belli, ſed REPRESSALIARUM *) nomine venit, quamvis, 71) quum hujuſmodi exſequutio facile poſſit bello occaſionem dare, eam non a quovis privato, ſed ex decreto ſummorum imperantium, fieri debere, nec 72) ulterius extendendum eſſe, quam ut civi noſtro, cui jus dictum non eſt, ſatisfiat, facile unuſquiſque intelligat.

*] Ita vocari cœpit illud jus ex quo invaluit. Veteres enim id ignorarunt, adeoque nec vocabulum ſuppeditat Latina lingua, quod ejus indolem exprimat. V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid.* I. 24. Ejus æquitatem ex jure pignorandi, quod ſingulis competere exiſtimant, oſtendere conantur Grot. *de jure belli & pac.* III. 2. 7. 3. & Bodin. *de Rep.* I. 10. Sed hanc ſententiam jure merito rejecit Hert. ad Pufend. VIII. 6. 13. & ante eum Ziegl. *de jure majeſt.* I. 34. 8. ubi hic §. XXXII. jus illud magis ex jure belli derivari poſſe, exiſtimant. Et ſane ſi reſpublica injuriam ſibi, civibusque illatam, bello recte vindicat: [§. CCCXLV.] poterit etiam

iam procul dubio ob injuriam uni alterive civium illatam manus alterius rebus injicere niſi exiſtimare velis, non id, quod minus eſt, licere reipublicæ, quum plus omnino liceat.

§. CCVI.

Ceterum, quum in ſtatu naturali defenſionis jus tantiſper duret, dum hoſtis animum hoſtilem nondum depoſuit, (Lib.I. §. CLXXXIII. 25.) eum vero non depoſuiſſe videatur, qui eo ſe adduci non patitur, ut nobiſcum redeat in gratiam, ſed quasvis honeſtas pacis conditiones reſpuit: (ibid. *) 73] injuria ſane non fit victo, ſi perſequatur jus ſuum, donec debellatum ſit, 74] ipſumque ſibi imperium in victos vindicet, illudque 75) ſuo arbitrio conſtituat, (§. CXLVI.) & 76) tamdiu exerceat, donec vel inita pace, certis [illegible], vel 77) gens, vi oppreſſa, re nondum compoſita, ſeſe in priſtinam libertatem vindicet, vel a priore imperante liberali cauſſa manu adſeratur. *) An & quomodo imperium in victos adquiratur?

*] Et tunc quoque utroque caſu æquiſſimum eſt, ut urbes, provinciæ, genteſque recuperatæ gaudeant jure poſtliminii: (§. CCIV. 69.) adeoque priora jura recipiant, ſi illis nulla culpa, cur in hoſtium poteſtatem pervenerint, poſſit imputari, aut certe non admodum liquidum ſit, an hoſti acrius reſiſtere potuiſſent. Hic quum reipublicæ Ultrajectinæ, diſcendentibus Gallorum præſidiis, de jure προσόριας controverſia mota eſſet a Friſiis, eo quod illa ſeſe ultro dedidiſſe

diceretur. Ultrajectini tamen priorem locum & ſtatum recuperarunt. Huber. *Prælect. ad Digeſt. Lib. XLIX. tit. XV.* §. *IX.* Aliud tamen dicendum omnino videtur, ſi urbs vel provincia, quæ immemor fidei, imperantibus datæ, ad hoſtes ultro deſciverat, armis recuperetur. Tunc enim indigna omnino eſſet hoc beneficio, ac proinde victoris in arbitrio eſt, cujus illam conditionis eſſe velit. Tale exemplum a Romanis factum novimus in Brutios, Lucanos, Campanos, qui ad Hannibalem defecerant, & maxime in Capuam, quæ tantum abeſt, ut priſtina jura receperit, ut jure municipii, magiſtratibus, agro privata, in præfecturæ formam redacta ſit. Liv. XXVI. 16. *ſequ.*

§. CCVII.

Quid fœdus, idque vel æquale, vel inæquale?

Alterum jus majeſtatis, quod tranſeuntibus accenſeri poteſt, eſt JUS PANGENDI FOEDERA, per quæ intelligimus conventiones gentium liberarum de rebus, ad utriuſque, vel alterius reipublicæ utilitatem pertinentibus. Ex qua definitione ſatis patet, 78) eorum alia eſſe ÆQUALIA, in quibus par eſt omnium fœderatorum conditio: alia 79) INÆQUALIA, in quibus non par & æquum jus omnibus tribuitur, ſed alius fœderatus deterioris, alius melioris conditionis eſt: id quod 80) tum ratione PRÆSTANDORUM, tum ratione MODI PRÆSTANDI, contingere poſſe, exempla quamplurima docent. *)

*) Sic ſæpe fœderatus potentior, minus potenti promittit ſubſidia pecuniaria, vel certum copiarum, vel navium, & claſſiariorum numerum, & ſibi vel nihil, vel parum reſtipula-

pulatur. Tunc inæquale eſt fœdus ratione *Præſtandorum*. At ſæpe fœderibus cavetur, ut reſpublica una alteram comiter veneretur, ne cui bellum injuſſu alterius faciat, ne claſſem habeat, ut tributum annuum pendat, ne fabros habeat, neque ferro, niſi in agricultura, utatur. I. *Sam.* XIII. 19. 20. Quod & in primo fœdere Porſenæ cum populo Romano expreſſum eſſe, monet Plin. *Hiſt. nat.* XXXIV. 14. Quæ omnia ſunt fœdera inæqualia ratione *Modi Præſtandi*, ſiquidem alter fœderatorum alterius veluti clientem ſe hoc præſtandi modo profitetur.

§. CCVIII.

Item que vel ſimplex amicitiæ vel ſingularis præſtationis.

Quumque gentes liberæ de rebus omnibus, quæ ad unius, vel utriuſque reipublicæ, utilitatem pertinent, paciſci poſſint: (§. CCVII.) ſequitur, 81) ut & ea, quæ jam antea ex juris naturæ præſcriptio debentur, ſibi ſtipulari queant gentes & reſpublicæ: quæ fœdera SIMPLICIA, vel AMICITIÆ vocare licebit, *) & 82) alia, ad quæ præſtanda alia gens genti non eſſet obſtricta: qualia fœdera SINGULARIS PRÆSTATIONIS adpellamus: Et 83) priorem quidem ideo non ſunt fruſtranea, quod & non alia eſt certa ratio alterum ad præſtanda officia humanitatis obligandi, quam per pacta (Lib. I. §. CCCLXXXVI. 2.) & ſæpe contingit, ut per bellum ceſſent officia humanitatis, (§. CCI. 52.) adeoque vel maxime neceſſarium eſt, ut per paſſiones & fœdera redintegretur amicitia.

*] Ad hæc fœdera Grotius *de jure belli & pac.*

pac. III. 15. 5. refert etiam ea, quæ de jure hoſpitii, & de mutuis commerciis ineuntur, quatenus gentes utraque ſibi invicem jure naturali debeant. Enimvero quum jus hoſpitii plura complecteretur officia, quæ ex ſolo jure naturali non debebantur, de quibus accurate, ſuo more egit Jo. Schilterus *de jure hoſpitii diſſ.* II. utrum vero extraneis, & quæ commercia, concedenda ſint, in cujuſvis reipublicæ ſummorumque imperantium arbitrio poſitum ſit: (§. CLXXXIX. 186.) vix eſt, ut umquam hæc fœdera ad ea referri queant, quibus ſibi gens a gente nihil aliud, quam quod jure naturali debetur, ſtipuletur. Sane de nullis fœderibus difficiliorem eſſe conſultationem, quam de fœderibus commerciorum, exemplo ex Jac. Baſnagii *hiſt. Belg. Tom. I. p.* 51. & 439. oſtendit vir celeberrimus, Jo. Jac. Maſcov. *diſſ. de fœder. commerc. §. VI.* & fœderum iſtorum memoriam in nummis conſecratunt Athenienſes, Smyrnæi, Epheſini & Alexandrini, ceu idem vir doctiſſimus probavit ex Ezech. Spanh. *de uſu & præſt. numiſm. Diſſ. III. p.* 143. & *Diſſ. XIII. num. IV.* nec non ejuſdem *Orbe Rom. Cap IV.* Vaillantio *de nummis Imp. Græc. p.* 221. Quis vero fœdus ſimplex amicitiæ diuturnam conſultationem requirere, aut dignum videri, quod his monimentis æternitati conſecretur, dixerit?

§. CCIX.

Fœdera quædam pacis tempore ineuntur.

Utile alicui genti aliquid eſſe poteſt vel pacis, vel belli tempore: ex eoque conſequitur, 84) ut fœdera alia ad PACEM, alia ad BELLUM pertineant. Quumque plerumque interſit reip. & pacem quammaxime ſtabilem & diuturnam eſſe, & cives fructum in-

de

de capere quam uberrimum, ad priorem finem merito referimus 85) fœdera fidejuſſoria, quibus, pacis leges ſancte ſervatum iri, fide ſua promittunt, auxiliumque parti læſæ pollicentur ſponſores pacis: *) 86) fœdera item de munimentis novis non exſtruendis, vel 87) præſidiis noſtris in munimenta quædam tuendorum finium cauſſa admittendis, quæ vocantur *barriere-tractaten*: 88) de ſubditis militibuſque fugitivis non recipiendis: 89) de receptu hoſtibus non dando, & ſimilia: ad poſteriora 90) fœdera, quæ commerciorum mutuorum cauſſa ineuntur.

*] De his fœderibus legi meretur Ulr. Obrechti *diſſ. de ſponſore pacis*, quæ inter academicas ſeprima eſt, & Henr. Cocceji *de guarantia pacis. Francof. juxta Viad.* MDCCII. Præcipua, quæ hic moveri ſolet, quæſtio hæc eſt, an qui pro pace tuenda ſpoponderunt, generatim ad ineundam belli ſocietatem obſtricti ſint, ex quacumque cauſſa pacis leges violentur? Id quod recte jam pridem negavit Puſendorffius *de jur. nat. & gent.* VIII. 8. 7. ſi ex nova cauſſa pax rumpatur. Uti enim omnes fidejuſſiones ſunt ſtricti juris, & abſurda futura eſſet creditoris poſtulatio, qui a fidejuſſore exigeret debitum, quod poſt fidejuſſionem demum contraxerit debitor principalis: ita non magis juſta eſſet poſtulatio principis, vel reipublicæ, urgentis, ut pacis ſponſor arma corripiat, ſi bellum ex nova plane cauſſa exarſerit. Neque enim iſte ſpopondit, niſi in eum caſum, ſi pax conventa rupta fuerit. Pax autem, ceu recte obſervavit Grotius *de jure*

belli & pac. III. 20. 27. *ſeq.* tunc demum rupta cenſetur, ſi aliquid factum eſt vel contra id, quod omni paci ineſt, vel contra id, quod pacis legibus expreſſum eſt, vel contra id, quod ex cujuſque pacis natura debet intelligi. Res procul dubio veriſſima eſt, quod ad theſin attinet: quamvis, ubi in hypotheſi quæritur, ſitne hic *caſus fœderis*, nec ne? tota hæc quæſtio innumeris implicata ſit erroribus, ceu exempla recentiſſima ſatis ſuperque oſtendunt.

§. CCX.

Quædam tempore belli. Sed & belli temporibus varia fœdere utilitatis ſuæ cauſſa pangunt gentes liberæ, ſive cum AMICIS, ſive cum ipſis HOSTIBUS. Uti enim cum illis paciſcuntur, modo 91) de jungendis adverſus communem hoſtem viribus, qualia ſuut illa, quæ vocantur *of- und defenſiv allianzen*, modo 92) de libero tranſitu per territorium, & commeatu concedendo, modo 93) de ſe bello non interponendo, quæ fœdera dicuntur *neutralitats-tractaten:* ita cum his ſæpe convenitur, modo 94) ſuper tributis pendendis, 95) vel dedendis urbibus, modo 96) de captivis redimendis permutandiſve, de quibus fœderibus, quæ vocantur *cartels*, ex inſtituto egit Hert. *diſſ. de lytro*: modo 97) de induciis aliquot horarum, dierum, vel menſium, concedendis, *) & ſimilibus, quæ in bello incidere ſolent, negotiis.

*) Ubi quæri ſolet, a quo momento tempus illud currat? Equidem Grot. *de jure belli & pac.* III. 21. 5. a quo die menſura ali-

aliqua temporis incipere dicatur, eum diem intra menſuram non eſſe ſtatuit: ſed eum jam ſolide refellit Puſendorff. *de jure nat. & gent.* VIII. 7. 8. Itaque rectius ac ſimplicius creditur, ſi induciæ placuerint a Kalendis Juliis ad Kalendas Septembres, utraſque illas Kalendas comprehendi: itemque: ſi a Kalendis Julias primum illarum diem eſſe, & pridie demum Kal. Auguſti jus arma corripiendi reviviſcere.

§. CCXI.

Præterea utilitas illa, ob quam fœdera iniri ſolent, vel ad perſonam imperantis pertinent, vel ad ipſam rempublicam: Ex quo ſequitur, 98) ut fœdera alia PERSONALIA, alia REALIA ſint, & 99) illa cum perſona exſpirent: hæc, extinctis etiam populi rectoribus, qui illa inierunt, perdurent. Ex ipſis vero definitionibus, hoc paragrapho datis, facile intelligitur, 100) fœdera omnia, quæ ad conſervandum tantum principis vel familiæ ſtatum ſunt comparata, perſonalia: quæcumque vero ad ipſius reipublicæ utilitatem facta ſunt, realia eſſe. *) Ad quam unicam regulam ea omnia, quæ Pufendorffius *de jure nat. & gent.VIII. 9. 6. ſequ.* diſſeruit, quam commodiſſime referri poſſunt. Quædam perſonalia quædam realia ſunt.

*) Aliquoties hæc quæſtio incidit, imperio Regibus a Romanis abrogato. Quum enim Sabinis fœdus interceſſiſſet cum regibus ſtatu reip. in popularem commutato, negarunt Sabini, Romanos ex fœderibus illis, cum Tarquinio initis, fructum capere poſſe, bellum

lumque indixerunt Romanis, ὡς λελυμένων αὐτοῖς τῶν σπονδῶν, ἐπειδὴ βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰς ὅρκους, *quaſi ſoluto ſœdere, poſt ejectum regno Tarquinium quocum fœdus ictum fuerat*. Dionyſ. Hal. *Ant. Libr. V. p.* 307. Idem poſtea anno ab U. C. CCLXVII. cauſſati ſunt Hernici, negantes, fœdus ſibi umquam interceſſiſſe cum populo Romano: quod autem cum rege Tarquinio ictum ſit, ſe jam finitum exiſtimare, quum is imperio exſutus in exſilio ſit mortuus. Dionyſ. *Lib.* VIII. *p.* 530. Sed quum uterque populus, armis Romanorum victus, fœdus hoc iniiſſet, (Vid. Dionyſ. *ibid. Lib. IV. p.* 252. *ſequ.*) nemo dubitare poterat, quin id non cum ſolo Tarquinio, ſed cum ipſa republica Romana eſſe initum, adeoque illud, & paullo Tarquinio, perdurare oporteret.

§. CCXII.

An fœdera & ſociis proſint. Quid reipublicæ utile eſt, id & ſociis fœderatiſque illius reip. prodeſt: ac proinde 101) fœderibus non modo nobis, verum etiam ſociis & fœderatis, conſulere ſolemus, 102) ſive illorum generatim fiat mentio, ſive ſpeciatim & nominatim exprimantur. Ubi res ipſa docet, 103) poſteriore caſu non ad alios proferendum eſſe fœdus, quam qui nominati ſunt in fœderis legibus 104) priore autem illud omnibus ſociis prodeſſe, qui tempore icti fœderis ſocii fuerunt, 105) non illis, qui poſtea demum adſciti ſunt; *) quum pacta ad ea, de quibus non fuit cogitatum, non ſint producenda. (Lib. I. §. CCCXCIII. 21.)

*) Ex

*] Ex facto hæc incidit quæſtio, quum Hannibal Saguntum obſidione premeret. Romani enim, Hannibalem eos injuſte adortum, querebantur, quia ex icto cum Carthaginienſibus fœdere & a ſociis Romanorum abſtinere teneantur Carthaginienſes. Hi fœdere comprehendi negabant Saguntinos, quia eo tempore, quo fœdus eſſet initum, nondum fuerint ſocii. Polyb. *Hiſt.* III. 29. *Liv.* XXI. 19. Sed quamvis Romanorum cauſſam tueatur uterque ſcriptor: non dubitarem tamen ego accedere Grotio, qui *de jure belli & pac.* II 16. 13. & Carthaginienſibus non obſtitiſſe illud fœdus exiſtimat, quo minus Saguntinis bellum inferrent, & Romanis jus fuiſſe, novos ſocios adſciſcere, eoſque adverſus Carthaginienſium vim defendere, ſtatuit. Nam nec Romani futuris ſociis diſerte caverant, adeoque exigere a Carthaginienſibus non poterant, ut ea, quæ expreſſa non fuerunt, & de quibus cogitare vix poterant, ſubintelligerent, nec Carthaginienſes ſibi ſtipulati erant a Romanis, ne novos ſocios adſciſcerent, ac proinde nec obſiſtere poterant Romanis, novorum etiam ſociorum cauſſam ſuſcipientibus.

§. CCXIII.

Ceterum per ſe patet, quia fœdus eſt liberarum gentium vel rerumpublicarum conventio, (§. CCVII.) 106) fœdus neminem pangere poſſe, præter eos, quibus ut ita paciſcerentur, vel expreſſe, vel tacite, vel praſumtive, mandatum ſit. Quare 107) quod miniſtri ſummæ poteſtatis, ſine ejus mandato, promiſerunt, ratihabitione non ſequuta, non

Quid ſponſiones, & quid circa eas juſtum ſit.

non fœderis, ſed SPONSIONIS nomine venit. Hinc certum quidem eſt 108) rempublicam non teneri, ut ratum habeat pactum, injuſſu ſuo ictum: 109) certum quoque, miniſtrum reipublicæ: quacum pactus eſt, ad ſatisfactionem eſſe obligatum, quæ ex faciali Romanorum jure in eo conſiſtebat, ut nudus, revinctis in tergum manibus, deberetur: *) at 110) certum quoque eſt, plerumque cavillationem ſapere exceptionem non dati a republica mandati, quum reſpublica, quæ civem ſumma cum poteſtate præfecit exercitui vel provinciæ, eidem merito omnia cenſeatur mandaſſe, ſine quibus exercitus, vel provincia, immo ipſa reſpublica, ſervari non poſſet.

*] Exempla duo illuſtria ſunt apud Romanos, ſponſio puta Caudina, & Numantina, apud Liv. IX. §. *ſequ.* LV. 15. Et Romani quidem tum irritum eſſe volebant fœdus, quo Poſtumius Coſ. & ubi duces, exercitum ea Furculis Caudinis expediverant, quemadmodum nec ratum habebant turpem Hoſtilii Mancini pactionem cum Numantinis, cauſſati, utramque conventionem ſuo injuſſu factam eſſe. Sed quis dubitet, quin, exercitu in ancipiti periculo conſtituto, ducibus omnia conceſſa ſint, ſine quibus periculo explicari non poſſet, & quæ tum e republica, tum e re militum eſſe, animadvertant. Omnino ergo aut ratæ habendæ ſponſiones illæ, aut res in illum ſtatum, in quo ante ſponſionem fuerat, reſtituenda fuiſſet, ſi fidei ſervantiores, quam in excogitandis cavillationibus ingenioſiores eſſe voluiſſent Romani. Vid. omnino Chriſt. Thomaſii & Ge-

Be-

Beyeri *diſſertationis de ſponſionibus Caudina & Numantina.*

§. CCXIV.

An fœdera pangere liceat cum infidelibus?

Quia porro fœdera ineunt gentes liberæ : (§. CCVII.) facile inteliigitur, 111] nihil intereſſe, noſtræne religioni addicti ſint, an alii, quam nos pro impia vel deteſtabili habemus : quia, quemadmodum privato non turpe eſt, cum alio, a religione ſua alieno, paciſci & contrahere : ita nec reipublicæ, vel ejus rectoribus, vitio jure vertitur, ſi cum infidelibus ita paciſcuntur, prout id exigit reipublicæ utilitas. Nec jure divino *) quidquam circa hanc veritatem, rectæ rationis principiis ſubnixam, mutatum eſſe, erudite ſolide demonſtravit Grot. *de jure belli & pac. II.* 15. 9. *ſequ.*

*) Sic ſane conſtat, ante legem Moſaicam fœdera cum Abimelecho contraxiſſe Abrahamum & Iſaacum, cum Labano, quem idola coluiſſe certiſſime conſtat, Jacobum. *Gen.* XXI. 22. *ſequ.* XXVI. 26. XXXI. 44. Nec legem Moſaicam, jam latam, obſtitiſſe novimus Davidi & Salomoni, quo minus fœdus cum Hieromo, Tyriorum rege, facerent. II. *Sam.* V. 11. I. *Reg.* V. 12. Et quis, quæſo, ignorat fœdera συμμαχικὰ Abrahami cum Eſcole & Anero? *Gen.* XIV. 13. Davidis cum Achiſo, rege Philiſthæorum? I. *Sam.* XXVIII. 2. *ſequ.* & cum Thoi, rege Hemathenſium? II. *Sam.* VIII. 10. Aſſæ cum Benadado? I. *Reg.* XV. 18. *ſequ.*

§.CCXV.

§. CCXV.

Officia circa fœdera. Ceterum quum fœdera ſint conventiones: (§.CCVII.) conſequens eſt, 112) ut omnia, quæ ſupra de pactis diximus, etiam circa fœdera habeant locum: 113) Ut adeo nihil fœderibus debeat eſſe ſanctius, 114) nihil fœdifragorum perfidia deteſtabilius. 115) Ut tamen, quia nulla ſocietas alienam utilitatem ſuæ anteponere tenetur, (§.XXIII. 74) nec reſpublica fœderata alteri ex fœdere ſubvenire cogatur, ſi id ejus rationes non ferant, e. g. ſi ipſa bello prematur, vel alio modo periclitetur: *) nec 116) unquam, fœderatus ad bellum injuſtum, pro ſocio ſuſcipiendum, ſit obligatus.

*) Attamen id tum demum juſtam rationem habet, ſi verum eſt periculum non ſi hujuſmodi cauſſa perfidiæ tantum obtenditur. Id vero plerumque fieri, tum inter rectores civitatum, tum inter privatos, quotidiana quærela eſt: eamque amicorum ceſſationem ac tarditatem elegantiſſima fabula de caſſita, avicula, in ſegete nidulante, repræſentavit Æſopus apud Gell. *Noct. Attic.* II. 29. qui ideo monet, unicuique in ſe ipſo potiſſimum præſidium eſſe debere, non in amicis & ſociis, hominibus, inani ſæpe opera, philoſopha ſententia, qui aureos montes plerumque polliciti, vix minima præſtent. Quod & Ennius in ſatiris monuit apud eumdem Gellium, ubi hæc ejus ſervatur ſententia:

Hoc erit tibi argumentum, ſemper in promtu ſitum:
Ne quid exſpectes amicos, quod tute agere poſſis.

§. CCXVI.

Jus ſummorū imperantium circa pacem.

Hæc de fœderibus generatim: quorum nobiliſſima procul dubio ſpecies eſt pactum, quo bella inter gentes finiuntur, quodque FŒDERIS PACIS nomine venire ſolet. Quum vero pax ſit datus reip. ordinarius, ac veluti naturalis, bellum ſtatus extraordinarius, & præternaturalis: nemo non animadvertit, 117) imperantes & ad conſervandam tuendamque pacem, & ad illam 118] ſi forte rupta ſit, quamprimum reformanda teneri: adeoque 119) ferina eſſe bella, quæ non geruntur propter pacem, quæ *una triumphis innumeris potior*.

.§ CCVII.

Quid fœdus pacis?

Per FŒDUS PACIS intelligimus conventionem inter gentes, bello mutuo implicitas, qua controverſiæ per modum tranſactionis finiuntur. Ex qua definitione patet, 120) pacem omnem ſua natura eſſe debere perpetuam, adeoque, 121) ſi tantum ad certum tempus, quantumvis longum, tranſigatur, non pacem iniri, ſed inducias tantum, *) quia ita nec controverſia, quæ gentes illas colliſit, finitur, & manet adhuc certandi propoſitum: qualem ſtatum non ad pacem, ſed ad bellum pertinere, jam ſupra obſervavimus. (§. CXCI.)

*] Et tamen ſæpe hujuſmodi induciæ pacis nomen adſumunt, quis interea non ſolum actus belli, ſed & ſtatus, plane videtur ceſſare, perinde ac ſi hoſtilem animum plane depoſuiſſent belligerantes. Ita Lacedæmo-

nios

nios in annos L. Romanos in annos C. pacem feciſſe novimus. Juſtin. *Hiſt.* III. 7. Liv. I. 15. Sozom. *Hiſt. Eccleſ.* IX. 4. Recentiora exempla Hiſpanorum & Luſitanorum, Suecorum & Danorum, Anglorum & Scotorum. Venetorum & Turcarum, qui vix aliter quam ad certum tempus de pace cum Chriſtianis conveniunt, collegerunt Pufendoff. *de jure nat. & gent.* VIII. 7. 4. *& ibi* Hertius *p.* 1249.

§. CCXVIII.

An ei obſtet exceptio læſionis? Quum ergo pax coaleſcat per modum tranſactionis: (§. CCXVII.) conſequens eſt, 122) ut fiat dato aliquo, vel retento, vel promiſſo: nec 123) in pacis conditione requiratur æqualitas: neque adeo 124) alteruter paciſcentium jure conqueri poſſit de læſione, quantumvis enormiſſima: quum plerumque victor victo conditiones qualeſcumque ferat, & ita natura eveniat, ut hic duriores quaſdam conditiones admittere, quam plane perire, malit. *)

*) Dummodo ex ipſis pacis legibus, victum has conditiones vere admiſiſſe, conſtat. Si enim per cavillationem calumnioſamque interpretationem, aut plane per vim apertam, duriores conditionem, in quas numquam conſenſit, victo obtruduntur: jure hic, ſibi injuriam fieri, conqueritur. Sic inſignis cavillator erat Q. Fabius Labeo, qui, quum Antiochus rex dimidiam partem cavium Romanis tradere deberet, omnes ejus naves productas medias diſſecuit, ut Antiochum tota claſſe, ſpoliaret. Valer. Max. VII. 3. quam decipiendi artem fortaſſe a Campani di-

didicerat, quod ipſos quoque arma, ab hoſtibus pro parte dimidia tradenda, diſſecuiſſe memoriæ prodidit Polyæn. *Stratagem. VI.* 15. Et quis non deteſtetur apertam vim, qua victis Romanis, quibuſcum tranſegerant tamen, inſultabant Galli Senones, quum illis mille pondo auri ex fœdere adpendentibus, hi non modo pondera iniqua adferrent, ſed & ponderi adderent gladium, dicerentque, *væ victis eſſe*. Liv. V. 48.

§. CCXIX.

Nec non exceptio quod metus cauſas.

Multo minus ergo 125] paci, paullo durioribus conditionibus initæ, rectè opponitur exceptio metus. Neque enim illi exceptioni umquam locus eſt, ſi jus cuidam fuit, alterum ad dandum aliquid faciendumque cogendi. (Lib. I. §. CVIII. 42.) Bellum autem inter gentes æque juſtum eſt coëgendi medium, ac judicis auctoritas inter ejuſdem reipublicæ cives: (§. X. 24.) Neque obſtat, bellum injuſtum alterum geſſiſſe, adeoque vel eo nomine vim injuſtam adhibuiſſe videri victorem, victo duriſſimas conditiones extorquentem. Præterquam enim, quod judicium de juſtitia belli neuter belligerantium ſibi jure adrogat, quippe in ſua cauſſa judex futurus: remiſiſſe omnino injuriam illam videtur victus, ſdum cum victore tranſegit, & ad ἀμνηστίαν, quæ omnibus hujuſmodi fœderibus inſeri ſolet, ſeſe obligavit. *)

*) Et ita facile intelliges, quid reponendum ſit Puſendorffio, qui huic exceptioni locum eſſe, contra Grotium (*Lib.* II. *Cap.* XVII. §. XX. & *Lib.* III. *Cap.* XIX. §. XI. defen-

ſendit *in jure nat. & gent.* VIII. 8. 1. Aliud enim eſt, exceptionem quod metus cauſſa paci opponere; aliud ideo bellum redintegrare, quia pars victrix, uſa occaſione, vi aliquid contra pacis leges egerit. Poſteriore enim caſu juſtam belli cauſſam naſci, facile largimur: (§. CXVIII. *) prius autem fieri poſſe negamur. Et hæc tamen parum diſtinxiſſe videtur Pufendorffius. Immo rem illud ipſum exemplum, quod ibi allegat, ſatis illuſtrat. Quærit Polybius, *Hiſt. III.* 30. an juſtum fuerit bellum Punicum ſecundum, quod adverſus Romanos ſuſceperint Carthaginienſes? Idem non obſcure adfirmat, ex ea ratione, quod Carthaginienſes καιρῷ πεισθέντες ἠμύνοντο τοὺς σὺν καιρῷ βλάψαντας, *occaſione invitati, ultum iverint eos, qui per occaſionem temporum, ipſis nocuerint*. Quod perinde eſt, ac ſi ſcripſiſſet prodeſſe Pœnis debuiſſe exceptionem quod metus cauſſa Romani quondam, iis inter res domi ancipites verſantibus. Sardiniam magnamque vim pecuniæ exturſerint. Sed ſane in pacis legibus inter Romanos & Carthaginienſes de Sardinia nihil fuerat cautum, ac proinde injuſte, & contra pacis leges, eam occupaverant Romani, ſola invitante occaſione, quod Carthaginienſibus domi eſſet, quod agerent, ceu ipſe fatetur Polybius I. 88. Quare non paci, qua bellum Punicum primum compoſitum, exceptionem metus opponebant Carthaginienſes; ſed pacem illam a Romanis ruptam eſſe, occupata per occaſionem Sardinia, conquerebantur.

§. CCXX.

An & pax cum

Quærunt Grot. III. 19. 16. & Pufendorfius *de jure nat. & gent.* VIII. 8. 2. an & pax

pax, cum civibus rebellibus inita, ſervanda ſit? Id quod contra Boxhornium *Inſt. polit.* I. 14. 19. & Lipſii ſententiam recte adfirmant. Quum enim pax coaleſcat per modum tranſactionis, (§.CCXVII.) is vero, qui cum eo, a quo læſus eſt, tranſigit, remiſiſſe illi injuriam, cenſeatur: ſequitur ſane, 126) ut & imperantes his hominibus immorigeris gratiam fecerint delicti, adeoque 127) pax illa, niſi ex nova cauſſa, ſalva juſtitia, reſcindi non poſſit, præterquam, 128) ſi illa ob inſignem rebellium dolum, vel ſtatum principis, cum illis paciſcentis ab initio non conſtiterit. *)

civibus rebellibus ſervanda.

*) Ita quum anno MCCCCLXXXVIII. Brugenſes Maximilianum I. Regem, ad ſe in urbem invitatum, inaudita pœne perfidia, cepiſſent, & ad pactionem ſatis turpem adegiſſent, tantum abeſt ut illa poſtea rata eſſe videretur Friderico Imp. ut Mechliniæ in procerum conventu decerneretur. Maximilianum promiſſis illis non teneri. Jo. Joach. Mulier. *Reichs-tags-Theatr. in Maximil. I. Act. I. Cap. VIII.* Et ſane quum dolo malo injuſtiſſimaque vi principem in captivitatem redegiſſent cives eumque non prius dimitterent, quam omnia ex eorum ſententia promiſiſſet: promiſſum hoc vi injuſtiſſima extortum fuit, adeoque obligare illam non magis potuit, quam quod nobis lotro aliquis extorquet.

§. CCXXI.

Ceterum, quemadmodum aliorum fœderum, (§.CCXV. 13.) 129.) ita & pacis le-

Obligatio tum

paciſcentium tum mediatorum & ſponſorum. leges ſumma religione ſervandas, ac proinde 130) & tempus, intra quod illas impletum iri, promiſſum eſt, ſtricte interpretandum, & 131) ne moram quidem purgare licere, facile patet. Vid. Grot. III. 20. 25. Sed & id nemo non intelligit, 132] MEDIATORES, qui officium concilliandæ inter belligerantes pacis in ſe ſuſceperunt, & SPONSORES, qui veluti pro paciſcentibus ſpoponderunt, ex pacto obligari paciſcentibus, *) ſiquidem, dum illi in ſe receperunt id officium, etiam ad id, quod exigit hoc officium, ſeſe obſtrinxiſſe cenſentur. Ex quo porro colligimus, 133) mediatorum eſſe, non uni parti favere præ altera, ſed 134) utriuſque cauſſam ſine amore vel odio expendere, 135) & æqua quævis, atque utiliſſima utrique ſuadere : 136) ſponſorum vero, dare operam, ut pacis legibus ex utraque parte ſatisfiat, & 137) illi parti, quæ contra illas læditus, ope, ac conſilio, quin & copiis promiſſis, ſubvenire.

*] Idem dicendum de *Obſidibus*, id eſt, perſonis, pro fide paciſcentis reipublicæ veluti oppignoratis, ſive ultro & ſua voluntate acceſſerint, ſive ab eo, qui imperium habet, dati ſint. Grot. *de jure belli & pac.* III. 4. 14. Priore enim caſu ex ſuo conſenſu obligantur; poſteriore ex conventione inter imperantem ſuum, & alterum, quocum pax coaluit, inita. Hinc vero colligimus, 1) non eſſe obſidum fugere nec 2] reipublicæ, obſides veluti poſtliminio recipere. Unde Clælia obſide fugiente, recte poſcebat Porſena, ut obſes dedatur, ſi non dedita fuerit, pro rupto ſe fœdus habiturum in-

interminatus. Recte etiam Romani hoc pignus pacis ex fœdere reſtituerunt. Liv. II. 13. 3.) Obſides non eſſe pro ſervis aut bello captis habendos, adeoque 4.) nec bona mortuorum, tamquam inteſtabilium, fiſco poſſe vindicari, quamvis duro illo ac aſpero jure uterentur Romani. *l. 31. D. de jure fiſci*. 5.) Eorum obligationem cum perſona extingui, ac proinde uno obſidum mortuo pro altero tantum λύτρον deberi. 6.) Pace rupta, obſides in vinculis haberi libertateque & bonis ſpoliari poſſe, quamvis durius ſit, eoſdem occidere, ſi pax, ſine eorum culpa, rupta ſit. Sed de iis plura Grotius *de jure belli & pac. III. 20. 52. ſequ.* Pufend. *de jure nat. & gent. VIII. 8. 6.* Schilter, opuſculo ſingulari *de jure obſidum*.

§. CCXXII.

Quum imperantibus competat jus pangendi fœdera, & pacem cum hoſtibus redintegrandi, (§. XXXVII. 39. 42.) id vero ſine internunciis fieri non poſſit: conſequens eſt, 138) ut iiſdem competere debeat JUS MITTENDI LEGATOS. Et quamvis, qui legatos alterius recipit, eo ipſo illis liberum acceſſum reditumque promittere merito cenſeatur: (Lib. I. §. CCCXCI. 10.) conſequens eſt; 139) ut legati & apud hoſtes debeant eſſe ſacroſancti, & non modo 140) juridictione ejus, ad quem miſſi ſunt, exemti, qua de re egregie ſunt, quæ commentatus eſt V. A. Corn. van Bynkersh. libello eximio, *de foro legatorum*, verum etiam 141) facultate præditi, ea omnia loquendi, ſcribendi, agendique, quæ reſpu-

Jus mittendi legatos, eorumque ſanctimonia.

blica loqui, ſcribere, agere juſſit, dumne 142) hoſtilem animum adverſus principem vel rempublicam, ad quam venerunt, oſtendant. *)

* Hujus hoſtilis animi ſi luculenta argumenta exſtent, nec principes vel reſpublica legatum admittere cogitur, & finibus excedere eum jure meritoque jubet, quod & tunc fieri ſolet, quando, rupto fœdere, bellum cum iis, qui illum miſerunt, exardeſcit. Neque enim tenemur hoſtem intra fines, & veluti domum noſtram recipere, adeoque nec ejus miniſtrum vel mandatarium.

§. CCXXIII.

Varii gentium mores circa legatos.

Reliqua, quæ de legatis dici poterant, & prolixiſſime traduntur a Merſelario, Vicquefortio, & aliis, aut ex paucis his principiis fluunt, aut ad mores potius gentium, quam juris gentium præcepta, pertinent. Qualia ſunt, quæ de legatorum juriſdictione in familiam ſuam, de eorumdem ſacris domeſticis, immunitate, ædibus, earumque jure aſyli, itemque de ſolemni eorum receptione & dimiſſione, de ſalutationibus eorum, ipſiſque variis eorum ordinibus, honorum titulis, ſimilibuſque quæſtionibus, diſputantur: nec non quod vulgo in mores ivit, ut tempore belli inviolabilitate gaudeant tubicines & tympanotribæ, quemadmodum apud Græcos, κήρυκες, quorum jam apud ipſum Homerum *Odiſſ. κ. v. 59. & 102. & τ. v. 234. & Iliad. Libro decimo v.* 14. & 178. ſæpius fit mentio. Sed iis nos quidem hic jam immorari nolumus.

CA-

CAPUT X.

De Officiis Civium.

§. CCXXIV.

Quid juris ſummo imperanti tum in republica, tum extra illam, competat, pluribus hactenus diximus. De CIVIUM OFFICIIS nobis eo brevioribus eſſe licebit; quo facilius illa ex ipſis imperantium juribus, tamquam correlata illorum, (Lib. I. §. VII.) derivantur. Nimirum quum cives, vel tamquam cives, vel prout aliquæ partes reipublicæ illis creditæ ſunt, conſiderari poſſint: 1] eorum OFFICIA vel GENERALIA ſunt, vel SPECIALIA, quorum *illa* ex communi obligatione, qua ſummo imperio obſtricti ſunt, *hæc* ex peculiari, quo in republica funguntur, munere prono alveo fluunt. Officia civium vel generalia vel ſpecialia.

§. CCXXV.

Officia generalia debentur vel ipſi *reipublicæ*, vel ejus *rectoribus*, vel reliquis, quibuſcum in ſocietate vivunt, *civibus*. Quum enim tota RESPUBLICA ſit ſocietas, unuſquiſque vero ſocius obligatus ſit ad actiones ſuas communi ſocietatis fini attemperandas: (§. XXII. 65.) ſequitur, 2) ut civis ſecuritate ac ſalute publica nihil prius, nihilque antiquius habere, & 3] nec vitam, nec opes ea cariores habere, *) ſed 4) ejus commodis, quavis juſta honeſtaque ratione, ſtudere debeat: Generalia efficia erga rempublicam.

*) Eſt hæc illa obligatio erga patriam, quam eo uſque produxerunt veteres, ut eam omnes omnium caritates complecti, nemi-

nemque pro ea mortem oppetere dubitare debere, tradant. Cic. *de offic.* I. 17, III. 23. Nam notum eſt πολυθρύλλητον illud: *Dulce eſſe, pro patria mori.* Quod exagitans Jo. Clericus *Art. crit.* II. 2. 5. 16. neſcire ait homines, quid per vocabulum iſtud *patriæ* intelligant. *Reipſa enim*, inquit, *quid erat patria Athenienſi aut Romano? Si ſolum intelligas, Italia & Attica; pro quibus cur pulcrum ſit mori, nulla ratio eſt, potius quam pro Africa, aut pro Aſia. Non magis enim ad te pertinet gleba in qua natus ſis, quam alia quævis, in qua commode vitam degere queas: ſtultumque adeo eſt, mori pro agello in occaſum, aut in ſeptentriones ſpectante, potius, quam vivas, in alio, qui magis ad orientem ſolem, aut ad meridiem vergat. Si homines malis: quæ fuerunt reſpublicæ Athenienſis & Romana, præter ſocietates latronum, ſi eas probe introſpiciamus? Itaque qui pro iis moriebatur, latro erat, qui pro latronum globo vilem animam profundebat.* At inania hæc ſunt & de quibus vere dicas:

Nihil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri.

Patriam enim nec agellus conſtituit, ad orientem vel occidentem ſitus, nec cœtus hominum, qua hominum, cui plures ineſſe poſſunt latrones, nebulones, & ſtolidi: ſed ipſa illa ſocietas civilis, a cujus ſalute noſtra omnium ſalus pendet. Unde ſatius omnino eſt, ſalva republica mori, quam ruptum videre illud ſocietatis vinculum, quo ſolo vita, libertas, dignitas, & fortunæ noſtræ continentur. Sane Jeremias propheta, aliter philoſophatur, quam Jo. Clericus. *Utilitati*, inquit, *ſtudete illius civitatis, in quam ego Deus vos abduci paſſus ſum, & orate pro ea ad Jehovam. Si enim illi bene eſt,*

& vo-

& vobis bene erit. Jerem. XXIX.7. Nonne & hi captivi reponere potuiſſent? an ſtudeamus nos utilitati agri illius potius quam alterius cujuſvis? An oremus pro tot latronibus, idolatris, impuris, laſcivis, quibus civitas illa babylonica differta eſt. Sed non eos jubet Deus ſtudere utilitati agri babylonici, nec hominum, illum colentium, ſed reipublicæ, qua ſalva, & ipſi ſalvi futuri ſint.

§. CCXXVI.

Deinde quum in eo poſita ſit veluti vita reipublicæ, ut cives omnes voluntates ſuas voluntati ſummi imperantis ſubmittant: (§. CXV. 52.) conſequens eſt, 5) ut boni cives SUMMIS IMPERANTIBUS, tamquam ſuperioribus, obligentur ad amorem venerationis & obedientiæ, (Lib. I. §. LXXXVI.) adeoque 6) non modo ſumma reverentia eos proſequi,*) ſed & 7] eorum legibus & juſſibus promtum obſequium præſtare, nec 8] eos, tamquam ſacroſanctos, verbis factiſve lædere (§. CXXXII. 15. ſequ.) debeant. Quumque præterea illis ex pacto ſint obligati, (§. CXII. 38.) facile intelligitur, 9) cives imperantibus obſtrictos eſſe ad fidelitatem, iiſque incumbere, 10) ut nec ſtatum reipublicæ convellant, nec 11] novis rebus ſtudeant, nec 12) ulli alii magis, quam imperantibus ſuis adhæreant. Erga ſummos imperantes.

*] Eaque non modo interna, ſed & externa, quæ in certis honorum titulis geſtibuſve, in quavis republica receptis, conſiſtunt. Ita apud Perſas cives oportebat προσκυνεῖν, reges appellare βασιλέας βασιλέων, iiſdem ac-

 cla-

clamare: *Vivas æternum* cetera. De aliis honorum titulis, geſtibuſque, ex inſtituto egerunt alii, in primis Becmann. *Notit. dignit. diſſ. VI.* Quamvis vero ut his ritibus verbiſque honoris utantur cives, jure exigant imperantes: non tamen ulla eſt ratio, quamobrem ad eadem cogi poſſint extranei, velati legati principum & rerumpublicarum, qui, ſi ex ſuæ gentis ritu reverentiam exhibuerint principi extero, officio ſuo omnino videntur defuncti. Conf. Corn. Nep. *Canon. Cap.* III.

§. CCXXVII.

Erga conci- ves. Præterea quum ſociorum ſit, ita vivere cum ſociis, uti id communis ſocietatis finis exigit: facile patet, 13) bonorum civium eſſe cives ſuos amare, 14) cum iiſdem pacifice vivere, 15] & non modo ſuum cuique tribuere, ſed & 16) civibus plus humanitatis, quam extraneis, exhibere: denique 17) non obtrectare inter ſe, aut invidere aliis, quos aut natalium ſplendor, aut imperantium benevolentia, aut eximia quædam merita ad ſublimiorem dignitatem evexerunt, aut 18) qui eminent virtutibus, *) aut qui denique 19) in colligendis opibus fortunam paullo benigniorem, quam alii, experti ſunt.

*] Eſt hoc vitium potiſſimum democratiis admodum familiare: quippe quæ nec vitia pati, nec virtutes eminentiores ferre poſſunt. Hinc ferale illud Ephſinorum decretum, ob quod eos dignos eſſe ajebat Heraclitus, ut omnes adulti morerentur. Ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνηϊστὸν ἔστω, εἰ δὲ τις τοιοῦτος ἄλλη τε καὶ μετ' ἄλλων. *Noſtrum nemo meritis excellat,*

quo-

quoniam, ſi quis erit talis, alibi degat, & cum aliis. Diog. Laert. IX. 2. Quot viri præclari Athenis labefactati ſunt illa teſtula, quam ὀς ϱακισμὸν vocabant, ex hiſtoria eorum ſatis notum eſt. Vid. Corn. Nep. *Themiſtocl. Cap. VIII. Ariſtid. Cap I. Cimon. Cap. III.* Sigon. *de republ. Athen. II.* 4.

§. CCXXVIII.

SPECIALIA civium officia omnia ex fine illius muneris, quo in republica funguntur, fluunt: ac proinde 20] res ipſa docet, ſingulos obligatos eſſe ad ea omnia facienda, quæ fini muneris ſui conveniunt, 21) eaque omnia omittenda, quæ fini illi muneris ſui repugnant: ſed & 22) ad nullum ambiendum munus, cui ſe impares eſſe intelligant. 23) Ex quibus paucis regulis, quæ ſint officia ducum, conſiliariorum, legatorum, quæſtorum, magiſtratuum, judicum, miniſtrorum eccleſiæ, profeſſorum & doctorum, militum, *) facile unuſquiſque intelligit. **Specialium officiorum fundamenta.**

*) Itaque non neceſſarium fuerit, ad ſingulorum officia ſpecialia deſcendere. De iis tamen ſatis prolixe *egit* Puſendorff. *de offic. hom. & civ. II.* 18. 7. *ſequ.* quem hic conſuli velim ab iis, qui talia requirunt.

§. CCXXIX.

Ceterum 24) officia civium generalia tamdiu durare, quamdium cives ſunt, 25) ſpecialia tamdiu, quamdiu certis muneribus præſunt, facile intelligitur. Civis autem aliquis eſſe deſinit variis modis. Quum enim reſpublica conſtet ex hominum multitudine, (§. CVIII. 23.) quam *populum* adpellamus: ſequitur, 26) ut, ut, exſtincto diſperſove po- **Civis aliquis eſſe deſinit everſa republica.**

pulo, (quod terræ motu, bello, inundationibus, ſimilibuſque calamitatibus publicis contingere poteſt, pauci ſuperſtites cives eſſe deſinant, niſi hi ſtatum ſuum tantiſper tueantur, dum in juſti populi numerum iterum excreverint: *] 27] non autem deſinere quem civem eſſe, ſi populus debellatus alii civitati, tamquam provincia, adcreſcat, quia tunc alterius civitatis fit civis, nec 28) ſi forma mutet reſpublica, quia tunc idem populus manet.

*) Paucos illos ſuperſtites ad modum privatorum ſibi adrogare poſſe dominium rerum, quas antea populus poſſederit, non autem imperium illius populi, cenſet Grot. *de jure belli & pac. II. 9. 4.* Sed quamdiu ſuperſtitibus manet animus, habendi communem imperantem, ei ſubmittendi voluntatem ſuas, vireſque omnes ſecuritatis externæ internæque cauſſa uniendi: quidni maneret reſpublica? Ita ſane manſit Athenienſium reſpublica, quando prælio perditis & deſperatis rebus, ad tantam inopiam redacti fuerant Athenienſes, ut, conſumta militari ætate, peregrinis civitatem, ſervis libertatem, damnatis impunitatem darent, & libertatem ſuam vix tueretur illa hominum colluvies. Juſtian. *Hiſt. V. 6.*

§. CCXXX.

Non mutata reipublicæ forma.

Quum ergo mutata reip. forma idem maneat populus: (§.CCXXIX.28.) conſequens eſt, 29) ut ſalva illi maneant fœdera realia, quæ populo illi antea cum aliis civitatibus intercesserant: (§.CCXI.99.) 30) ſalva etiam ſint pacta publica, priore adhuc ſubſiſtente reipublicæ forma, cum privatis ini-

inita: 31] ſalvæ denique obligationes populi iſtius, qui mutavit formam reipublicæ. Non autem 32) cives teneri ex factis eorum, qui injuſte invaſerint rempublicam, vel 33) contra leges fundamentales aliquid egerint, *] vel inde patet, quod in horum imperium numquam conſenſerunt.

*) Hinc Athenienſes, excuſſo triginta tyrannorum imperio, legem condiderunt ὁπόσα ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἐπράχθη, ἢ δίκη ἐδικάσθη, ἢ ἴδια, ἢ δημόσια, ἄκυρα εἶναι. *Ut quæcumque ſub triginta tyrannis acta, aut judicia facta ſint, ſive privatim, ſive publice irrita eſſent.* Demoſthen. *in Timocrat. p.* 782. Et ſimilem ferre Honorii Imperatoris conſtitutionem de actis Heracliani tyranni damnandis habemus in *l.* 13. *C. Theod. de infirm quæ ſub tyrann.* Attamen moderanda hæc videntur, 1) ſi obligatio e re naſcatur, & populus inde fructum ceperit vel in rem ejus verſum ſit, 2) ſi per errorem quis imperium tenuerit, a populo electus, *arg. l.* 3. *D. de offic. præt.* in quam legem diſſertationem elegantem *de electione magiſtratus inhabilis* ſcripſit Jac. Gothofredus, 3) ſi quis initio juſtum tenuerit imperium, & poſtea demum tyranni perſonam induerit, quo refero *l.* 2. *&* *l.* 3. C. *Theod. eod.* ubi Conſtantinus Mag. legitime geſta & reſcripta Licinii rata eſſe jubet.

§. CCXXXI.

An ſi diviſum ſit imperium, vel in coloniam quis adſcriptus?

Præterea ea eodem principio (§. CCXXVIII. 28.) colligimus, 34) non deſinere aliquem civem eſſe, ſi per diviſionem ex una civitate plures fiant, vel 35) plures in unum ſyſtema coaleſcant: quamvis 36) priore caſu contingere poſſit, ut quis non

prioris, ſed novæ civitatis, civis ſit. Si coloniam deducere decrevit reſpublica*; permultum intereſt, qualis illa ſit colonia. Quum enim aliæ ita exeant majore patria, ut ſingularem conſtituant rempublicam, ad nihil aliud obſtrictam metropoli, niſi ut eam comiter venerentur: aliæ, ut pars civitatis matricis maneant: *) facile patet, 37) priore caſu idem contingere, quod, diviſo imperio, fieri diximus, 38) poſteriore autem nullam mutationem circa obligationem priorem civium, qui coloniis adſcripti ſunt, fieri.

*) Tales colonias mittere ſolebant Græci veteres. Unde apud Thucydidem *Lib. I. p.* 25. Corcyrei: Οὐ γάρ ἐπί τῷ δοῦλοι ἀλλ' ἐπί τῷ ὁμοῖοι τοῖς λειπομένοις εἶναι ἐκπέμπονται. *Neque enim coloni in colonias emittuntur, ea conditione, ut ſint ſervi: ſed ut iis, qui in antiqua patria relinquuntur, pares ſint.* Quibus reſpondent Corinthii apud eumdem *p.* 28. Ἡμεῖς δὲ οὐδ' αὐτοί φαμεν ἐπὶ τῷ ὑπὸ τούτων ὑβρίζεσθαι κατοικίσαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἡγεμόνες τε εἶναι ϗ τὰ εἰκότα θαυμάζεσθαι, αἱ γοῦν ἄλλαι ἀποικίαι τιμῶσιν ἡμᾶς ϗ μάλιστα ὑπὸ ἀποίκων στεργόμεθα. *Nos vero reſpondemus ne nos quidem idcirco ipſorum coloniam collocaſſe, ut ab ipſis contumelia adficeremur, ſed ut ipſorum duces eſſemus, ac conveniens nobis honor ab illis redderetur. Ceteræ enim coloniæ nos comiter venerantur & ab iis maxime diligimur.* Itaque colonorum horum tantum erat τιμᾶν τὴν μητρόπολιν ϗ ἐν πανηγύρεσι ταῖς κοιναῖς γέρα τὰ νομιζόμενα διδόναι, *comiter venerari metropolim eique in ſolemnitatibus conſuetos honores dare* uti loquitur Thucydides *ib. p.* 18. addens, quod & ſcho-

& ſcholiaſtes monet, in eo præcipue conſtitiſſe τὰ γέρα, ut in publicis ſacrificiis, diſtribuentes viſcera, civibus metropoleos primam partem, vel καταρχὰς darent. Plura de honore, quo hujuſmodi coloni antiquæ patriæ cives proſequebantur, dixit Henr. Valeſ. *not ad Excerpta Peireſc. p. 7.* At alia omnia obſervabant Romani, *quorum coloniæ jura inſtitutaque omnia populi Romani, non ſui arbitrii, habeant*, teſte Gellio *Noct. Attic. XVII.* quum tamen ipſi, Albanorum coloni, plane ſui juris ab ipſa origine fuiſſent, & non tantum non comiter venerarentur veterem patriam, ſed & plane ſub ſuam redigere poteſtatem non dubitarent. Quod ipſis merito exprobat Metius Futetius apud Dionyſ. Halicarn. *Antiq. Rom. Lib.* III. *p.* 143.

§. CCXXXIII.

Denique quum civis quis ſit ratione reipublicæ, quam cum aliis conſtituit, vel in quam ſe ultro contulit: (§. CIX. 26. & 28.) ſequitur ſane, 39) ut civis quis eſſe deſinat, ſimul ac civitate patria ultro eo conſilio emigravit, ut in alteram ſeſe civitatem conferant, ibique conſtituat Lares fortunæque domicilium, 40) niſi leges publicæ vel migrare cives plane vetent, veluti apud Argivos, apud quos, ut ait Ovid. *Metamorph. Lib. XV. v.* 28. — **An per migrationem.**

Prohibent diſcedere leges,
Pœnaque mors poſita eſt patriam mutare volenti.

vel 41) eam libertatem, non niſi deducta certa bonorum parte, indulgeant, quod apud pleraſque Europæ gentes in mores iviſſe, novimus. Ut 42) civitatem quidem,

at non obligationem erga patriam mutent ii, qui ad hoſtes transfugiunt, ac proinde 43) retracti ex fuga jure puniantur.

§. CCXXXIV.

An per exſilium. Denique quum eos, qui in ſocietate aliqua vivunt, nec ſeſe ſocietatis legibus accommodant, recte abs ſe ſegregent reliqui ſocii: (§.XXII.70.) 44) idem & civibus procul dubio licebit, adeoque 45) malis civibus exſilium jure irrogatur: eoque facto, 46) illi procul dubio cives eſſe deſinunt, quod tamen 47) non perinde dicendum videtur de relegatis, maxime, qui adhuc fundos poſſident in republica, nec non 48) de interdictis, qui in certum locum, reipublicæ noſtræ ſubjectum, deportantur, ut ibi vitam inſuavem ducant, vel certas operas præſtent. Quin 49) generatim exiſtimarim, eos, qui ob delictum jure civitatis excidunt, privilegiis quidem civium privari, non autem eo ipſo liberari ab obligatione erga patriam rempublicam, eatenus ſaltim, 50) ne illis ægre faciant, aut Coriolanum imitati cives ſuos infeſtis armis perſequantur. Lib. *II.* 35. *ſequ.*

F I N I S.

IN-

INDEX RERUM, ET VERBORUM,

Numeri Romani librum; Arabici paragraphum; Aſteriſci * ſcholion indicant.

A

ACademiæ. Circa illas jus principis. II. 188.
Acceptio an neceſſaria, I. 284. quotuplex. *ib.*
Acceſſio quid. I. 250. Quid naturalis, induſtrialis, mixta, *ibid.* naturalis fundamentum. I. 251. induſtrialis inducit communionem poſitivam. I. 256. 257. fortuita ſpecies occupationis. I. 250. *
Acceſſorium an ſemper ſequatur principale. I. 258.
Acclamationes fauſtæ plerumque in adulationem abeunt. I. 205. *
Achaicæ civitates quæ. II. 18. II. 119.
Actio quid, I. 25. bona vel mala. I. 1. I. 116. interna & externa. I. 25. humana, naturalis, libera, neceſſaria. I. 29. ſpontanea, invita, ultronea, coacta, mixta. II. 58. juſta & injuſta, honeſta, inhoneſta, turpis, inhumana. I. 118. quæ objectum juris naturæ; II. 28. ſeq. an externa tantum, I. 193. * quæ imputetur, I. 112. an invita & coacta. I. 109. an urgente temperamento, adfectu, conſuetudine edita. I. 110. an de aliorum actionibus judicare ſit cujuſvis, I. 97. * an quædam ſua natura juſta. I. 70.
Additio in diem quid. I. 357.
A'δέσποτα ſibi vindicant imperantes. II. 175. quid circa ea juſtum. 177.
Adfectionis ratio habetur in acceſſione induſtriali I. 258. pretium quid, I. 352. ejus quando ratio habeatur in ſatisfactione. I. 212.
Adfectus an impediant libertatem voluntatis. I. 55. quibuſnam facilius reſiſtatur, I. 110. * a ratione regendi. I. 149.
Adferruminatio quid. I. 260.

Ad-

Adgratiandi jus principi competens. *II.* 158.
Adgreſſorem quando occidere liceat? *I.* 185.
Adjunctio quid? I. 260. cui res, cui quid adjunctum, adquiratur? *I* 260.
Adminiſter quis? II. 181. circa eum quid juris ſit principi? *II.* 181.
Adoptio an juris naturæ? *II.* 55.
Adpellatio. Vid. *provocatio.*
Adplumbatura, quid circa eam juſtum. *I.* 260.
Adprobatio ſubſequuta pro conſenſu eſt. *I.* 263.
Adquirendi modi originarii: *I.* 236. derivativi. *I.* 240.
Adſcendentium ſucceſſio. I. 301.
Adſecuratio quid? *I.* 203. quid circa eam juſtum? *I.* 204.
Ædificium cujus ſit, in alieno ſolo, vel aliena materia exſtructum? *I.* 261.
Æqualitas hominum, fundamentum officiorum erga alios. *I.* 272. quænam ſervanda in ſocietate? *I.* 381.
Æquitas quid? 103. fundamentum interpretationis reſtrictivæ. *I.* 103.
Ærarium quid? *II.* 174. & illud influunt tributa in vectigalia. *II.* 179.
Agentis conditio conſideranda in imputatione. *I.* 113.
Agere homo ſemper cupit bene. *I.* 3. cur, æque facile male, ac bene agat? *I* 3
Agri arcifinii & limitati *I.* 254. *
Aliena res domino reſtituenda. I. 323. quid ſi ejus dominus non adpareat? *I.* 324.
Alienatio quid? I. 267. neceſſaria & voluntaria, pura & conditionalis. I. 267. 278. * præſens & futura. I. 268.
Allianzen, fœdera offenſiva & defenſiva. I. 210.
Alluvio cui adquiratur? I. 254.
Alveus derelictus cui adquiratur. I. 255.
Ambigue quando loqui liceat? I. 204.
Amneſtiæ lex omni paci inſeri ſolet. II. 219.
Amor quid? I. 80. quotuplex? I. 82. & 85. juſtitiæ. I 82. humanitatis & beneficentiæ. I. 83. devotionis & obedientiæ. I. 86. ſeq. amicitiæ. I. 86. 88. benevolentiæ. I. 86. 89. purus quid? 130. * erga Deum. I. 91. & 130. erga ſeipſum. I. 136.

136. ſequ. erga alios. I. 172. noſtri, non debet major eſſe amore Dei. I. 155. principium eſt juris naturæ. I. 79. ejus objecta. I. 90.
Angariationes inter gentes an juſtæ? II. 173.
Animalia quando fiant cupientium, I. 246. vulnerata an intercipi poſſint? I. 246. *
Antichreſis quid? I. 369. quid circa eam juſtum? I. 372. 283.
Ἀπάλγησις quid? I. 33. *
Arbor in confinio poſita: ex ea quis fructus adquirat? I. 265.
Ariſtocratiæ origo. II. 116. quomodo in ea exerceantur jura majeſtatis. II. 123. in ejus Senatu ſententiæ plurium vincunt pauciores. II. 123.
Atheiſmi & ſuperſtitionis comparatio otioſa. I. 133. * ejus plures falſo ſuſpecti. I. 129. *
Atheus an juſte agere poſſit? I. 14.
Auctio quid I. 359.
Averſatio quid? I. 52.
Averſio per illam quando contrahatur? I. 359.
Ἀτυχεία. Vid. mors voluntaria.

B

BArriere Tractaten. II. 209.
Bellum gerere licet. II. 190. quid? II. 191. cui ejus jus? II. 192. an & a magiſtratu recte indicatur? II. 193. an & a privatis? II. 194. an recte dividatur in publicum & privatum? *ibid.* quid civile? *ibid.* quid repræſentativum? *ibid.* ejus cauſſæ juſtificæ. II. 195. defenſivum & offenſivum. *ib.* punitivum an detur? *ibid.* an ob jus imperfectum denegatum poſſit indici? II. 196. an pro aliis recte ſuſcipiatur? II. 197. injuſti ejus colores. II. 198. ſolemne & juſtum, vel minus ſolemne & injuſtum. II. 199. cauſſæ ejus liquidæ eſſe debent. II. 200. *Belli Ratio* [*la raiſon de guerre*] quid? II. 201. per illud quomodo adquiratur? II. 204. ejus jus. I. 183. in ſtatu naturali omnibus competit. II. 10.
Benedictio quid? I. 203. 205.
Beneficentia. Ad eam obligatio. I. 221. quid? I. 222.

I. 222. unde proficiſci debeat, I. 123.
Beneficentiæ amor, I. 83. ad eum quomodo obligemur, I. 84.
Beneficia quid, I. 113. * I. 222. ſapienter diſpenſanda, I. 224. neceſſitati & conditioni alterius attemperanda. I. 225. in iis obſervandi gradus neceſſitudinis, I. 226.
Blaſphemiæ crimen, I. 128. inexcuſabile. I. 160. *
Bruta an jure naturæ obligentur, I. 20. an ab hominibus jugulari queant, I. 232. * aliquando digna amore benevolentiæ, I. 90. * an iis certa officia debeamus, I. 90.
Buccinatores in bello inviolabiles, II. 223.

C

Cadaverum oppignoratio, I. 384. *
Cælibatus an contra J. N. II. 34.
Calculus Minervæ quid, II. 123. *
Calumnia quid, I. 154. an eam refellere debeat vir bonus, I. 154.
Capti bello in ſervitutem non injuſte detruduntur. II. 80.
Carne humana an veſci liceat in extrema neceſſitate, I. 166.
Carnifex an vi coactus recte occidat innocentem, I. 168.
Cartel quid, I. 210.
Caſtigationis a pœna differentia. II. 159. *
Caſum fert dominus, I. 211.
Cauſſa actionis phyſica & moralis quid, I. 112.
Cauterio uſtą cur dicatur conſcientia, I. 48. *
Ceſſio quid, I. 266. ejus differentia a delegatione, I. 418. aliquando latius accipitur. I. 266. rei communis quid, I. 273. quid circa eam juſtum, *ibid.*
Cives volutates ſuas ſubmittere tenentur imperantibus. II. 115. in eorum bona quid juris imperanti. II. 169. ſequ. officia eorum generalia & ſpecialia. II. 224. generalia erga remp. II. 225, erga ſummos imperantes, II. 226. erga concives, II. 227. ſpecialia. II. 228. Quando eſſe quis deſinat, II. 229. ſeq.
Civitates quomodo oriantur,

tur, *II.* 18. * earum ſyſtema quid, *II.* 119. vid. & *Reſpublica*.
Coacta actio, *I.* 58. eſt actio voluntaria, *I.* 59. voluntas nihilominus voluntas, *I.* 59. *I.* 109.*
Coactio quando jure fiat, *I.* 109. *
Cogitatione etiam lædi quis poteſt, I. 193.
Collateralium ſucceſſio. *I.* 302.
Coloniarum varia genera *II.* 231. *
Commercia circa ea jus imperantium, *II.* 169. *II.* 18. eorum origo, *I.* 325. * neceſſitas, *I.* 326. quid, I. 327. per contractus tantum potuerunt inſtitui. I. 327.
Commiſſaria lex I. 357. 136. an jure nat. illicita in pignore, I. 373. ſub ea & imperium dari poteſt. *I.* 134.
Commixtio qualis modus adquirendi. *I.* 263.
Commodantis officia *I.* 349.
Commodatarii officia. *I.* 343.
Commodatum qualis contractus, *I.* 342.
Communio quid, I. 231. poſitiva & negativa, æqualis, inæqualis, perfecta, imperfecta. I. 231. poſitiva unde nata, I. 237. in negativa initio fuerunt omnia, I. 238. quæ in ea permanſerint, introducto dominio, I. 235. cur ex ea diſceſſum, I. 234. cur & ex poſitiva, I. 238. bonorum inter conjuges. I. 238.
Communis res dividua vel individua, I. 270. in commune poſcebantur res inventæ. I. 248. *
Compenſatio quid, I. 409. quid circa illam juſtum I. 410. locum tantum habet indebitis liquidis. I. 410.
Concilia de rebus eccleſiaſticis. II. 187.
Concubina a pellice diverſa. II. 50. *
Conditio quid, I. 401. cur impoſſibili, & turpis jure Rom. in ultimis voluntatibus pro non adjecta habeatur, I. 402. * ea non exiſtente, obligatio ſolvitur. I. 414.
Condonatio quid, & quomodo fiat. I. 408.
Conductoris officia. I. 362.
Confuſio, modus adquirendi. I. 293.
Conjugium ſocietas licita, & ſimpliciſſima. II. 26. ejus finis. II. 27. quid, II. 28. an in eo certos gra-

gradus prohibeat jus naturæ? II. 41.

Conjugum habilitas ratione ætatis, II. 31. eorum officia ex fine matrimonii derivata. II. 44. nec non ex pacto. II. 43.

Conſcientia quid? I. 33. ſeq. bona & mala. I. 35. antecedens & conſequens. I. 36. tenera. I. 37. inſtigans, revocans, admonens. I. 38. recta, erronea. I. 39. probabilis. I. 40. dubia vel ſcrupuloſa. I. 41. libera, minus libera. I. 42. dormitans, expergefacta, cauterio uſta, I. 43. tranquilla; remordens, irrequieta, anxia, I. 44. remordens an ex metu ſupplicii? I. 44. * an actionum humanarum norma? I. 45. an, dubia illa, actus ſuſpendendus? I.46.

Conſenſus omnium gentium non ſemper juſtitiæ argumentum. I. 71. * nec principium juris naturæ. *ibid.* quid ſit? I. 263. * paciſcentium. I. 396.

Conſervare hominem quid dicatur? I. 2.

Conſpiratio. Per eam an conſenſus civium ſperandus? II. 115. *

Contractus quid? I. 385. & 405. oneroſi, benefici, & aleam continentes. I. 328. * quibus ineantur? I. 384. de quibus rebus? I. 384.

Cordi inſcriptum cur dicatur jus naturæ? I. 15. *

Corpus ad hominis eſſentiam pertinet, I. 141. * æque, ac mens, perficiendum eſt. I. 142. 150. ejus exercitationes an apud omnes eædem? I. 150. * alterius non lædendum. I. 190.

Correalis obligatio quid? I. 374. ejus effectus. I. 377.

Corruptio quid? I. 189.

Creatæ res, in eas quod jus habeant homines? I. 232.

Cultus Dei externus an ex ratione demonſtrabilis? I. 135. * fluere ille debet ex amore Dei I. 136. ex timore ejus. I. 137. nec non ex fiducia in Deo collocata. I. 138. publicus qualis? 138. vid. & *Dei cultus*.

D

Damno cum alterius nemo debet fieri locupletior. I. 257. * damnum quid? I. 321. *

De-

Debitoris obligatio. I. 366.
Decipere quid? I. 199. hoſtem licet, falſo rumore ſparſo. I. 200. *
Deductiones quid? II. 202.
Defenſio ſui cur licita? I. 182. ejus requiſita. I. 184. ſeq. pro quibus rebus permiſſa? I. 286. ſeq. vid. & *Moderamen inculpatæ tutelæ*.
Deformitas an & quando imputetur? I. 106. *
Defraudatio quid? I. 322.
Dejectio violenta. I. 342.
Delegatio quid? & quid circa illam juris? I. 321.
Delicta an omnia punienda? II. 162.
Delinquens an obligatus ad pœnam? II. 161.
Demagogi qui? II. 124.
Democratia quomodo oriatur? II. 116. in ea quomodo exerceantur jura majeſtatis? II. 12. ea in ochlocratiam facile degenerat. II. 117. & 124.
Deponentis officium. I. 349.
Depoſitarii officia. I. 349.
Depoſitum qualis contractus, & quid in eo juſtum, I. 344.
Deſtruere quid dicatur hominem, I. 2.
Deus de ejus agnitionem ſibi comparandam omnes obligati. I. 126. de ejus exſiſtentia gentes omnes perſuaſæ. I. 126. de eo recte ſentiendum. I. 127. ejus unitas. I. 128. * ejus gloria provehenda I. 129. quomodo colendus? I. 135. amandus, I. 91. 125. 130. ei obſequendum. I. 131. Idem timendus. I. 131. in eo collocanda fiducia. I. 134. auctor eſt juris nat. I. 7. ejus jus in res creatas. I. 10. * eo non exiſtente, futurum non eſſet jus naturæ. I. 14. cogitationes etiam hominum perſpectas habet. I. 98.
Diſpoſitio libera, effectus dominii. I. 306. ejus effectus. I. 307.
Diſſenſus mutuus, modus ſolvendi obligationes. I. 412.
Diſſimulatio quid? & an licita. I. 199.
Divinatio an licita? I. 133.
Diviſio rerum quid & quomodo fiat? I. 266. I. 269. ſeq. cur ad eam quilibet recte provocet? I. 269. ea vel æqualis, vel inæqualis. I. 271. an aliquis condominorum in ea ſibi præcipuum recte petat? I. 271. rerum imperfectæ communium diviſio-

viſio quomodo fiat? I. 272.

Divitiæ quid, & an ad eas quærendas quis ſit obligatus, I. 151.

Divortium an, & quando licitum, II. 49.

Dolores an morte a ſe amoliri liceat, I. 16. *

Domania quid, & cur inventa, II. 175.

Dominium quid, I. 231. communioni negativæ oppoſitum. I. 234. cur introductum, I. 235. aliud in communione poſitiva, aliud in proprietate conſiſtit. I. 235. & 237. plenum & minus plenum. I. 280. directum & utile *ibid.* minus pleni ſpecies. I. 281. triplex dominii effectus. I. 306. aliquando per leges civiles reſtringuntur. I. 317. itemque per pacta & diſpoſitiones priorum dominorum, II. 318. eminens quid, II. 168. quando ei locus ſit. II. 161. & 172. an & ad res exterorum non hoſtium porrigatur, II. 173.

Dominus omnem ex re ſua utilitatem merito capit I. 307. eam & deſtruere & corrumpere poteſt I. 308. itemque alienare. I. 309. & poſſeſſionem adprehendere & retinere, I. 310. nec non vindicare, I. 311. quatenus ſibi vindicet acceſſiones & fructus, I. 312 ſeq. in uſu rerum ſuarum non eſt impediendus, I. 319.

Dominus qua poteſtate gaudeat in ſervos mercenarios, II. 82. 83. qua in ſervos obnoxios, II. 84. ſequ. ejus officia erga ſervos mercenarios, II. 83. & obnoxios, II. 86.

Donatio quid, I. 383. inter vivos & mortis cauſſa, I. 222.

Dotium origo. II. 48. *

E.

Ebrietas quæ imputetur, I. 106.

Ebrius an recte paciſcatur I. 392. an delinquens duplicem mereatur poenam, I. 50. *

Educatio liberorum finis conjugii. II. 27. qualis eſſe debeat, II. 60.

Elargiri quando dicamur beneficia, I. 221.

Electio imperantis, quid, circa eam juſtum, II. 140.

Electitium regnum, II. 139.

Eman-

Emancipatio liberorum qualis apud Romanos? II. 71.

Emphyteuticum jus, I. 282.

Emtio venditio in uſu eſſe cœpit, invento nummo. I. 350. in ea neuter contrahentium lædendus, I. 352. an illam vitiet error? I. 352. ei quævis pacta recte adjiciuntur, I. 357. in ea & quidvis recte excipitur, I. 358. poteſt ſub quacumque conditione fieri, I. 358. per auctionem ſub haſta, per averſionem, ſpei, I. 359.

E'ὐνπνια quid veteribus? I. 106.

Error quid? I. 17. an omnis culpabilis? I. 18. cum ignorantia ratione imputationis convenit. I. 107. juris vel facti? quando imputetur? I. 108. an pactum vitiet? I. 393. an emtionem? I. 352. Vid. & *Ignorantia*.

Evictio debetur ſocio, I. 274. ut & emtori, I. 356.

Exheredatio quando juſta, I. 62.

Exiſtimatio quid, I. 153. ad eam tuendam, amplificandamque obligati ſumus, I. 153. an vi defendi poſſit? I. 187. alterius non lædenda, I. 191. ſimplex & intenſiva, I. 191.

Exponere infantes impium, II. 62.

Expromiſſor quid? I. 374. ejus obligatio, I. 378.

Execratio quid? I. 203. ea uti non licet, I. 205.

F

Fabulis quando uti liceat? I. 200.

Facti circumſtantiæ in imputatione conſiderandæ, I. 100.

Facultates quæ dicantur, I. 151.

Falſiloquium quid, I. 201. eo quando uti liceat, I. 200.

Famam tueri quiſque tenetur, I. 153.

Fames extrema an det homini jus carne humana veſcendi, I. 166. an res alienas contrectandi, I. 170.

Familia quid, II. 90. quem penes ejus directio ſit, II. 91. ejus finis in ſtatu naturali & civili, I. 52. ei impedimento eſſe non debent ſocietates ſimpliciores. II. 95. in ea quæ officia patrisfamilias, II. 96. reliquorum, II.

II. 98. in ea omnia redeunt ad ordinem, *II.* 98.
Felicitas in quo conſiſtat? — *I.* 79. noſtrum intendit Deus, I. 77. ad eamque nos obligat, I. 78.
Feudi origo, I. 281.
Fictio quid? I. 201. quando ea uti liceat? I. 200.*
Fidejuſſio quid, I. 374. pro quibus rebus admittenda, I. 375.
Fidejuſſorum obligatio, I. 376. eorum beneficia an juris nat. I. 376.
Fiducia in Deo collocanda, I. 134. ejus judicium apud Romanos famoſum, I. 204. *
Filiæ nuptæ & dotatæ an jure excludantur hereditate paterna, *II.* 72.
Filiusfamilias quis, *II.* 90.
Finis Dei in creatione hominum, I. 77. *
Fiſcus quid, II. 174. eum quid locupletet, II. 175. ejus jura circa ἀδέσποτα II. 177.
Fluminis vis qualis adquiſitio, I. 254.
Fœdus quid, II. 207. æquale & inæquale. *ibid.* inæqualia quotuplicia, II. 207. ſimplicia & ſingularis præſtationis, II. 208. belli & pacis tempore inita, II. 209. ſeq. perſonalia & realia, II. 211. an ea & ſociis, & quibus, proſint, II. 212. an pangere liceat cum infidelibus, II. 214. circa ea officia, II. 217.
Fœdus pacis, vid. *pax*.
Fœtura animalium modus adquirendi, I. 252.
Fructus ex arbore in confinio poſita cui adquirantur, I. 265.
Fugæ, ad eam num quis obſtrictus ſit, qui ſe adverſus adgreſſorem defendit, *II.* 185.
Fugienti an liceat protenere obſtantem, I. 169.
Fungibiles res quid, I. 364. *
Furtum quid, I. 321. an & ab eo admittatur, qui urgente extrema neceſſitate, aliquid contrectat, I. 170. *

G

GEnere in eodem reddere, quid, I. 364. *
Geſtibus quoque nemo lædendus, I. 195.
Gradu non modo, ſed & linea, propiores in hereditate præferendi, I. 295.
Gratitudo quid, I. 227. ad

ad eam obligatio, *ibid.* de ea regulæ, I. 228.
Garantia pacis, *II.* 209.

H

HEredes neceſſarii an jure naturæ? I. 304. eorum ſucceſſio in jura & obligationes defuncti, I. 305. propiores non modo ratione gradus, ſed & ratione lineæ habentur, I. 296. *
Hereditas. De ea quatenus diſponere liceat jure naturæ, I. 291. an ſibi deſtinatam heres accipere teneatur, I. 284.
Herilis ſocietatis origo, *II.* 76.
Herus & *Hera* qui? *II.* 77.
Homo homini natura æqualis, I. 172. ergo æqualiter tractandus ab aliis, I. 177.
Honor quid, I. 87. * an vi defendi poſſit, I. 187.
Hoſpitii jus an ad fœdera amicitiæ referendum, *II.* 208. *
Hoſtiles res per fictionem pro nullis habeantur apud Romanos, I. 247.
Hoſtis. Quid illi in hoſtem liceat, *II.* 201. an fœderibus & pactis decipi poſſit, II. 202. an ei debeantur humanitatis officia, I. 218.
Humana carne an veſci liceat in extrema fame, I. 166.
Humanitatis amor quid, ejuſque differentia ab amore juſtitiæ, I. 83. an & amicis & quibus præ reliquis debeatur, I. 220. ad eum quomodo obligemur, I. 84. hoſtibus denegari poteſt, ſi nobis inde damnum imminet, I. 218.
Hypotheca quid, I. 285. I. 369. quid circa illam juſtum, I. 283. & 369. an in territorio conſtitutâ poſſit a gentibus liberis, I. 371.

I

JActus mercium alienarum quando licitus, I. 170.
Ignorantia quid, I. 47. an omnis culpanda, I. 48. I. 107. voluntaria, involuntaria, I. 107. 150. juris & facti, I. 108. vincibilis, & invincibilis, I. 50. I. 107. juris naturæ quando non imputetur, I. 47. principiorum boni & mali inexcuſabilis, I. 49. ea ea ſæpe

ſæpe aliquid boni ſit, I. 16.
Immunitas a tributis non temere puribus concedenda. II. 24. *
Imperantes ut eligantur, II. 40. ſunt ſacroſancti, II. 132. iis tamen non, quidquid libet, licet, II. 133. eorum officium circa miniſtros, & magiſtratus, I. 182. jus circa ſacra, II. 183.
Imperium quomodo adquiratur. II. 146. & 239. an recte diſtinguatur in patrimoniale & uſufructuarium, II. 147 ſeq. alienari nequit, niſi populo conſentiente, II. 149. In eo etiam jus naturæ obſervandum, II. 21. * in omni republica eſt ſummum, & *ἀνυπεύθυνον* II 179. ejus vis ſeſe exſerit per jura majeſtatis, II. 135. vel electitium vel ſucceſſivum, II. 139.
Impietas quid, ea rectæ rationi repugnat, I. 128.
Imputatio quid, I. 95. ſeq. quomodo differat a conſcientia, I. 97. ſit vel in foro divino, vel in humano, I. 98. ejus effectus meritum, I. 99. quando habeat locum, I. 100. quando ceſſet, I. 105. Quæ actiones imputentur vel non, *ibid.* ſequ. quid in ea ſpectandum, I. 113. ſeq. omiſſionis actionum, I. 115.
Impudentia vitanda, I. 106. *
Inceſtus quis juris gentium? II. 41, 47.
Incluſio, ſpecies acceſſionis, I. 260.
Induciæ ad ſtatum belli pertinent, II. 191. & 210. quomodo earum tempus computandum, II. 210. *
Induſtria, Ad eam unuſquiſque obligatus eſt, I. 152.
Infamia non omnia delicta ſequi debet, II. 167.
Ingratitudo ſimplex & prægnans, I. 227. * an ob eam detur actio forenſis? I. 227.
Inimicis non deneganda humanitas, I. 9.
Injuria quid? I. 19. e: læditur alterius exiſti matio. *ibid.*
Inſula nova cui adquira tur? I. 253.
Intellectus quomodo ad a ctiones humanas cor currat? I. 30. & 3: ejus imbecillitate, 1 47. ſequ. ad ejus cultu ra

ram unuſquiſque obligatus, I. 146. ſequ. alterius non eſt lædendus, I. 188.
Interpretatio legis an in J. N. neceſſaria, I. 101.* ejus fundamenta, II. 102. reſtrictiva, extenſiva, declarativa, I. 103. authentica, uſualis, doctrinalis, I. 104.
Interregnum quid, II. 142. ordinarium & extraordinarium, II. 145. an eo durante ſubſiſtat reſpublica, II. 142.
Intextura ſpecies acceſſionis, I. 260.
Inventio rerum nullius, I. 248. & pro derelictis habitarum, I. 249.
Invita actio quæ, I. 58. eadem ac involuntaria, I. 59.
Inundati agri dominium non exſtinguitur, I. 255.
Judicia privata & publica, II. 157.
Judiciaria poteſtas jus majeſtatis, II. 156.
Jurare qui & quomodo debeant, I. 207.
Jurisprudentia naturalis quid, I. 12. eadem & divina recte dicitur, *ibid.*
Jus & obligatio correlata, I. 7. pro lege acceptum quid, I. 9. ſine lege concipi non poteſt, I. 9 *
Jus civile, quomodo differat a naturali, I. 18. utilitati reip. attemperandum eſt, I. 36. * in eo maxima juris naturæ utilitas, I. 19.
Jus gentium quid, I. 21. an a jure naturæ diverſum, I. 22. an ex moribus gentium æſtimandum, *ibid.* *
Jusjurandum quid, I. 203. ejus uſus, I. 206. variæ ſpecies, *ibid.* cujuſvis religioni eſt attemperandum, I. 207. ex mente deferendis interpretandum, I. 208. an ſervandum ſemper ab eo, qui juravit alterum nullius rei a ſe repulſam laturum, I. 208. * ejus effectus, I. 209. an ei per cavillationem ſatis fiat, I. 209. *
Jus majeſtatis, vid. Majeſtas.
Jus Naturæ quid, I. 12. ejus auctor Deus, I. 10. ejuſdem norma recta ratio, I. 11. an ad actiones tantum externas pertineat, I. 193. * homines & in ſtatu naturali obligavit, II. 7. præceptivum & permiſſivum,

I. 13. an futurum eſſet, ſi non exſiſteret Deus, I. 14. cur dicatur cordibus hominum inſcriptum, I. 15. an & in infantibus reperiatur, I. 15. ejus harmonia cum S. S. I. 16. eſt immutabile, I. 17. quomodo differata jure civili, I. 18. & a jure gentium, I. 22. an ex utilirate naſcatur, II, 18. an & bruta obliget, I. 20.

Jus omnium in omnes, an principium juris Naturæ, I. 73. an omne ex pacto oriatur, II. 9. perfectum & imperfectum., I. 197.* talionis, I. 190. vitæ & necis an competat parentibus in liberos, II. 57. an dominis in ſervos, II. 84.

Juſtitia quid, I. 220. diſtributiva, I. 279.* interna & externa, II. 150. in hac conſiſtit ſecuritas reipublicæ interna, II. 150. expletrix & attributrix, I. 119.

Juſtitiæ amor quid, I. 82. ad eum perfecte obligamur, I. 84. divinæ & humanæ fundamentum eſt voluntas Dei, I. 65. divinæ & humanæ differentia, I. 66.

Juſtum natura tale, I. 11.* quid? I. 12.

K

Καθῆκοι quid Stoicis, I. 119. *

Κήρυκες ſacroſancti & inviolabiles apud Græcos, II. 223.

L

Labor, ad eum obligati ſumus, I. 152. ab immodico tamen abſtinendum, I. 145.

Lædens tenetur ad ſatisfactionem, *I.* 210.

Lædere quid, *I.* 175. nemo lædendus, *I.* 128. 178. 193.

Largitas quid, *I.* 221. *

Legatos mittendi jus, *II.* 222. eorum jura, *II.* 222. 223. an indemnes illi præſtandi, ſi quid caſu damni paſſi ſint, *I.* 349. *

Leges ferendi poteſtas jus majeſtatis, *II.* 151. civiles quid, *II.* 152. circa divinas quid liceat imperanti, *II.* 153. earum ſepimentum quid, *II.* 153. * perfectæ, imperfectis, minus quam perfectæ, *II.* 155. humanæ an admittant exceptionem neceſſitatis, I. 159. an divinæ adfirma-

ti-

tivæ, I. 159. an divinæ negantes, I. 161. ſequ. divinæ quid & quotuplices, I. 64. naturales Deum auctorem habent, I. 10.

Lex imputaturo actionem perſpecta eſſe debet, I. 100. & rite interpretanda, I. 101. ejus, ſi perfecta ſit, quot partes, & quæ eſſe debeant, II. 154. ei adnexa ſanctio pœnalis definita, indefinita, arbitraria, II. 155. fundamentalis reip. quid, II. 112. ſine ea boni fuiſſe dicuntur primævi homines, I. 8.

Liberi parentibus debent amorem devotionis, II. 67. 68. 70. erga eos officia parentum, II. 66. eorum obligatio erga parentes, ſoluta horum poteſtate, II. 72. & 74. eorum ſucceſſio in bona parentum, I. 297. ſeq.

Libertas quid, I. 4. II. 6. * virtute præditorum, I. 42. * voluntatis, I. 53. ſequ. naturalis, politica, vel civilis, & juris gentium, II. 6.

Libertus quis, II. 89. ejus officia, *ibid.*

Licita non omnia honeſta, I. 38. *

Linea facit heredes propiores, I. 296. *

Litteris loco ſermonis utimur, I. 195. *

Locatio conductio invento nummo, invaluit, I. 350. I. 360. quid circa eam juſtum, I. 360. ſequ.

Locatoris officia, I. 361.

M

Macchiavelliſtarum principia, II. 231.

Magia ſuperſtitioſa fugienda, I. 133.

Magiſtratus qui, II. 181. quid circa eos juſtum, *ibid.* & ſequ.

Majeſtas realis an penes populum in monarchia, perſonalis penes principem, II. 130. ejus jura quis in monarchia, ariſtocratia, & democratia exerceat, II. 123. ſequ. quis in rebuſpub. mixtis, II. 125. quis in ſyſtematibus civitatum, II. 126. ejus jura quid, II. 135. an eadem ac regalia, II. 135. immanentia & tranſeuntia, II. 136. ſequ. an ſint dividua, II. 138.

Maledictio quid? I. 203. illicita, I. 205.
Mandantis officia, I. 349.
Mandatarii officia, I. 347.
Mandati contractus, ejuſque indoles, I. 346.
Manifeſta, ſcripta, quid? II. 200. *
Manumiſſio quid? II. 88.
Mare an in dominio? II. 177.
Mariage de coſcience, II. 50. *
Maritalis poteſtas qualis? II. 46. an pacto mutari aliquid circa illam poſſit? II. 47.
Maritus an caſtigare poſſit uxorem? II. 46. onera matrimonii ferre tenetur, II. 48.* an gaudeat imperio in uxorem? II. 45.
Maſculi an feminis in ſucceſſionibus præferendi? I. 297.
Mater obligata eſt ad infantes lacte ſuo alendos, II. 61. *
Materfamilias quæ? II. 90.
Matrimonium quatenus imperfectum, putativum, II. 50. ſenum veluti diſſolubile? II. 49. inhonorarium. II. 32. extra id omne genus libidinum vetitum, II. 35. ejus onera ferre tenetur maritus, II. 48.
Mediatorum pacis officium, II. 221.
Membrum an abſcindi poſſit vitæ ſervandæ cauſſa? I. 165.
Mendacium quid? 199. quomodo a falſiloquio differet? I. 201.
Mens perficienda pro virili, I. 350.
Meritum effectus imputationis, I. 99.
Metalla nobiliora cur adhibita, ut pretio eminente fungerentur? I. 335.
Militia lecta, mercenaria, ſocia, II. 192. *
Milites an quidam fugientes excludi poſſint caſtello, ne ſimul hoſtes irruant? I. 167.
Miniſtriſſimus quis dicatur? II. 182.
Miſſilia cui adquirantur? I. 249.
Mixtæ actiones an dentur? I. 58.
Moderamen inculpatæ tutelæ quid, I. 163. 166. & 180. ejus limites, I. 181. adverſus quos eo uti liceat, I. 182. quamdiu ei locus ſit in ſtatu naturali, I. 183. & civili, 184.
Monarcha quemvis honoris

tis titulum ſibi recte adſciſcit. *II.* 120. in monarchia ſolus exercet jura majeſtatis. *II.* 121. quomodo a tyranno differat. *II.* 122.
Monarchiæ origo. *II.* 116.
Monarchomacorum error. *II.* 130.
Monetam cudendi jus ad fiſcum pertinet. *II.* 178.
Mores quid, I. 55. an libertatem voluntatis impediant. I. 55.
Morganatica lex. I. 50.
Mori quid. I. 143.
Mors quando intrepide obeunda, I. 143. voluntaria ſemper injuſta. I. 144.
Mulctæ ad fiſcum pertinent. *II.* 178.
Municipium an ſit reſpublica, *II.* 129.*
Mutſchirung qdid. I. 270. *
Mutuum quid, I. 364. in eo transfertur dominium. I. 305.

N

Naufragium. In eo quid juſtum pro vita ſervanda. I. 167.
Neceſſitas an habeat legem, I. 155. ejus favoris, quodnam fundamentum ſit, I. 156. quid & quotuplex, I. 157. quæ favorem mereatur, I. 158. regulæ de favore neceſſitatis, I. 159. ſequ. an ea urgente quis contrectare vel perdere poſſit res alienas. I. 170.
Negotiorum geſtoris officia. I. 249.
Negotiorum geſtio, I. 346. ejus, cujus negotia geſta, officium. I. 349.
Nepotes quomodo avis ſuccedant. I. 299. ſequ.
Neutralitas. Tractaten. *II.* 210.
Noachi precepta an norma J. N. I. 16. & 72.
Nobilitatis gentilitiæ origo. I. 105. *
Nolle & non velle an ſynonyma. I. 52.
Norma actionum an indigeat homo, I. 4. quid, I. 8. ejus requiſita. I. 5. ſeq. juris naturæ an eadem cum ejuſdem principio, I. 60. non in nobis ipſis, ſed extra nos quærenda, I. 61. an illa ſit voluntas Dei. I. 62.
Novatio. I. 389. quid ſit. I. 418.
Numini definitio Ariſtotelica. I. 329. * ejus loco va-

variis rebus uſæ ſunt aliæ gentes, I. 335.* quantum illi pretii ſtatuendum, I. 336. eo nondum invento, quale commercii genus in uſu fuerit, I. 337.
Nuptias facit conſenſus, *II.* 29 an iis ritus quoſdam deſideret J. N. *II.* 42. qui eas facere poſſint. *II.* 32. ſequ.

O

OBedientia quid. I. 87.*
Obligatio quid, I. 6. externa & interna, I. 7. ejus correlatum jus, I. 7. ſpecies obligationis nobiliſſima eſt interna, attamen jus naturæ & externam deſiderat. I. 8.* & 9. perfecta & imperfecta, I. 9. ſolvitur variis modis, I. 406. ſolutione, I. 407. compenſatione, I. 499. condonatione, I. 411. mutuo diſſenſu, I. 412. temporis lapſu & non exiſtente conditione, I. 414. morte, I. 415. ſtatus mutatione. I. 416. rei interitu, I. 417. novatione & delegatione. I. 418.
Obſequium erga Deum quid? 231.*
Obſidum jura & obligationes. II. 221.
Occaſio quid, I. 114.* peccandi vitanda. I. 114.*
Occidendum non eſt. I. 179.
Occupatio quid, I. 222. quomodo fiat, I. 242. per univerſitatem, & per fundos, I. 243. bellica unde derivanda? I. 247.
Ochlocratia, in eam facile degenerat democratia. II. 117. 124.
Odium quid? I. 80.
Officioſitas quid, I. 222. ad eam obligantur. I. 229.
Officium quid, I. 113. 120. 172. perfectum & imperfectum, I. 173. ſequ. abſolutum & hypotheticum, I. 175. fundamentum perfectorum officiorum, I. 175. hypotheticorum, I. 176. imperfectorum, I. 214. imperfecta aliquando in perfecta tranſeunt, I. 216. naturalia, Chriſtiana, civilia. I. 123.
Oligarchia. In eam degenerare poteſt ariſtocatia. II. 117. 123.
Optimum. Ad id eligendum ſimus obligati. I. 92.* I. 181.*
Ordo in familia bene conſtituta præcipuum. II. 98.

98. naturæ an principium juris naturalis? I. 76.

P

PAcis externæ ſtudium an principium juris Naturæ? I. 73.
Paciſcentium conſenſus mutuus eſſe debet. I. 396.
Paciſci qui poſſint? I. 392. an & pro aliis liceat? I. 403.
Pactum. Ex eo officia hypothetica. I. 176. quid? I. 385. a contractu quomodo differat? I. 585. an utile quod initum ex ignorantia vel errore? I. 393. an, quod dolo malo elicitum? I. 394. an quod viextortum? I. 395. an quod factum de rebus impoſſibilibus? I. 397. vel de turpibus? I. 398. an, ſi conjunctum ſit cum alterius detrimento? I. 399. cur pacta ſint neceſſaria? I. 386. maxime in ſtatu naturali. II. 11. ea ſervanda. I. 387. ſequ. alia unilateralia, alia bilateralia, alia obligatoria, alia mixta. I. 389. & nuda obligant. I. 390. alia expreſſa, alia tacita: I. 391. alia pure, alia ſub conditione, alia ex die vel in diem ineuntur. I. 401. ſub conditione impoſſibili vel turpi inita non valent. I. 401. ſeq.
Pactum de ſucceſſione an valeat? I. 292. reddendæ viciſſitudinis quid? I. 341. de commodando. I. 357. protimiſeos, de evictione præſtanda, vel pœna in caſum pœnitentiæ ſolvenda. I. 357. de retrovendendo. I. 369. antichreticum. I. 369. de rebus factiſve alienis. I. 400.
Pagus qualis ſocietas? II. 18.
Parentes jure divino an ad ſucceſſionem vocati? I. 30. inter eo, & liberos ſocietas. II. 51. eorum poteſtas, in liberos unde, & quanta ſit? II. 53. 56. ſequ. quibus competat? II. 51. ſequ. an & jus vitæ & necis comprehendat II. 57. an jus venumdandi noxæve dedendi? II. 58. officia eorum erga liberos. II. 59. ſeq. iis quid debeant li-

teri? II. 67. ſequ. poteſtas eorum quomodo ſolvatur? II. 71. ſequ. an ea ſoluta ceſſent liberorum officia? II. 72. 74.

Paſſio quid? I. 25. an eam dirigat jus naturæ? I. 27.

Paterfamilias quis? II. 90. ejus poteſtas in ſtatu naturali, II. 93. & civili, II. 94. ejus ac matris familias officia. II. 96. ſequ. in ſtatu naturali ejus dicit familiæ II. 93. II. 156.*

Patriæ quid debeamus? II. 225. an dulce pro ea mori? *ibid.**

Patria poteſtas, vid. *Parentes*.

Paupertas an recte imputetur? I. 152. eam bonus vir æquo animo ferre debet. I. 52.*

Pax quid? II. 217. circa eam jus imperantium. II. 216. ei an obſtet exceptio læſionis, II. 218. nec non exceptio quod metus cauſſa. II. 219. an & cum rebellibus inita valeat? II. 220. ejus ſponſores quinam. II. 209. 221.

Peccatum exiguum nullum putat virtutis ſtudioſus I. 37. * quid? I. 117.

Pecunia pretium eminens I. 329. ejus definitio Ariſtotelica. I. 329.

Pellex quid? II. 50.

Perfectionis definitio. I. 2.

Perficere quid dicatur hominem? I. 2.

Perfidia an obligationem perimat I. 443.

Periculo ſeſe offerre improbum. I. 155. * alterum exponere ſine ratione, injuſtum. I. 79.

Periculum rei venditæ & nondum traditæ quem penes eſſe debeat? II. 353.

Permutatio, antiquiſſimum commercii genus. I. 333. * contractus antiquiſſimus. I. 337. apud omnes gentes recepta, *ibid.* quid ſit? I. 338. vel ſimplex, vel æſtimatoria. I. 338. quid circa utrumque juſtum? I. 339. ſequ. æſtimatoria quomodo differat ab emtione venditione? I. 350.*

Phariſæorum vita auſtera jejunia, largitiones, an actiones bonæ? I. 216.

Pignoris Jus quid? I. 293.

Pignus, quid circa eum contractum juſtum? I. 370. an eo intereunte, liberetur debitor? *ib.**

Piſcatio, ſpecies occupationis. I. 244.

Plan-

Plantatio ſpecies acceſſionis, & quid circa eam juſtum ſit? I. 264.

Pœna quid? I. 99 ejus definitio Grotiana. II. 159. vel naturalis, vel poſitiva, I. 66. conventionalis. II. 159. * eam aliquem meruiſſe declaratur per imputationem. I. 99. qualem tranſgreſſoribus minetur jus naturæ. I. 66. eam infligere an poſſint pares? II. 159. eam irrogandi jus eſt penes imperantem II. 158. qui & gratiam ejus facere poteſt. I. 158. ejus finis II. 260. an ad illam obligatus ſit deliquens. II. 161. quanta ea eſſe debeat? II. 164. ſeq. an famoſam eam eſſe expediat? II. 167.

Πολυανδρία apud omnes gentes prohibita. II. 36.

Πολυγαμία an licita? II. 36. ſeq. pro ea qui ſcripſerint? II. 37. *

Poſſeſſio quid I. 231. effectus dominii. II. 306. domini a nemine debet interverti. I. 320.

Poſſeſſor bonæ fidei loco domini eſt. I. 312. quos fructus percipiat? II. 314. ſequ. malæ fidei quos fructus reſtituat? I. 316. etiam caſum ferre tenetur. I. 317. *

Præfectura an reſpublicæ. II. 129. *

Præmium, an & quando quis mereatur. I. 99. *

Præſcriptio an præſidium reperiat in jure nat. & gentium. I. 323. *

Pretium quid? I. 328. vulgare & eminens. I. 329. quomodo vulgare definiendum? I. 330. ſequ. adfectionis quid? I. 332. eminens cur inventum? I. 333. ejus requiſita. I. 334. ſequ. vulgare vel legitimum vel conventionale. I. 345.

Primogenitus an natu minoribus præferendus in regno? I. 297. II. 143.

Princeps, vid. *imperans*.

Principium juris naturæ, quid? I. 60. * I. 67. ejus requiſita. I. 68. non conſiſtit in ſanctitate Dei. I. 69. nec in interna actionum juſtitia I. 70. nec in conſenſu omnium gentium. I. 71. nec in ſeptem Noachi præceptis. I. 72. nec in jure omnium in omnes I. 73. nec in pacis exter-

ternæ cuſtodia . *ibid.* nec in ſtatu integritatis. *I.* 74. nec in ſocialitate. *I.* 75. nec in ordine naturæ, *I.* 76. nec in utilitate humani generis, *ib.* nec in theocratia morali . *ib.* ſed in amore, *I.* 79. idque eſt principium verum, evidens, & adæquatum. *I.* 94.

Probabiliſmi lubricum fundamentum. I. 40.

Promiſſio perfecta & imperfecta an illa tantum? I. 389. *

Promittere an poſſimus pro aliis? I. 403.

Proprietas quid? I. 231. ejus origo. I. 237.

Provincia an ſit reſpublica? II. 129. *

Provocatio ad quem ſuprema dirigenda ſit? II. 159. *

ψΔ :: Græcis & mendacium & falſiloquium denotat. I. 201. *

Pudicitiam an vi liceat defendere? I. 186. alterius non lædenda . I. 192. ejus ſollicitationi a quibuſdam gravior pœna propoſita , quam ſtupro violento . I. 192.

Pupillorum & tutorum mutua obligatio. II. 75.

Puniendi qui ſint? II. 163. an & univerſitates? II. 163.

R

Rapina quid I 321.

Raptorem inter & raptam an nuptiæ ratæ ſiat, II. 29.

Recht quid Germanis? I. 9. *

Reformandi jus imperanti competens . II. 187.

Regalia quid? II. 135. * majora & minora *ibid.*

Regnum vid. *Imperium*, an a monarchia differat? II. 116. hæreditarium cujus ſit originis? I. 105. *

Religio non conſiſtit in ſola probitate vitæque integritate. I. 127. *

Relocatio tacita. I. 363.

Remiſſio quid? & quomodo fiat? I. 411.

Repræſentationis jus æquitati naturali conſentaneum . I. 299. ei an & inter collaterales ſit locus? *ibid.*

Repreſſalia quid? & quid circa eas juſtum ſit? II. 208.

Reſervatione mentales reſpuit jusjurandum . I. 208.

Res nullius quænam? I. 241.

241. amiſſæ & furtim, vel vi ſurreptæ manent in dominio prioris domini. I. 241. alienæ dominis reſtituendæ, I. 323. dividuæ & individuæ quomodo dividendæ. I. 170.

Reſpublicæ quomodo oriantur? *II.* 18. 194. ſeq. Achaicæ, *II.* 119. cur inſtitutæ, *II.* 106. quomodo juſtæ a latronum cœtibus differant, *II.* 106. earum finis, *II.* 106. ſequ. mixtæ quid, *II.* 118. earum forma quæ veteribus viſa ſit optima, *II.* 118. * fœderatæ quæ, *II.* 119. quot perſonæ conſtituant rempublicam, *II.* 107. ſequ. an ſine territorio conſiſtat, *II* 108. pacta & decretum, per quæ popu lus coaleſcit in rempublicam, *II.* 109. ſequ. eius formam novam aliquando victores victis obtrudunt, *II* 114. in omni rep. eſt imperium ſummam & αὐταρϑυνον. *II.* 129. ea everſa, cives eſſe deſinunt. *II.* 229 an & forma priore mutata, *II.* 230.

Reſtitutio rei alienæ quando neceſſaria, vel non, *I.* 323. ſequ.

Retrovenditionis pactum. *I.* 357.

Reus ſtiuulandi vel promittendi, *I.* 374.

S

Sacra. Circa ea jus majeſtatis. *II.* 183. in quonam illud conſiſtat. *II* 184. ſequ.

Sanctitas Dei non eſt juris naturæ principium. *I.* 69.

Sanitas alterius non lædenda. *I.* 179.

Satio, ſpecies acceſſionis *I* 264.

Satisfactio quid & quotuplex, *I.* 211. quomodo præſtanda. *II.* 212.

Scholarum cura pertinet ad principem. *II.* 175.

Scotatio, ſpecies traditionis ſymbolicæ. *I.* 276.

Scriptura ſacra an principium cognoſcendi J. N. *I.* 16.

Scriptura loco ſermonis eſt *I.* 195. quid circa eam juſtum. *I.* 262.

Scrupoloſa conſcientia, quid, *I.* 41.

Scrupulus quid. *ibid.*

Securitas civium, finis rerumpublicarum, *II.* 107. in quo conſiſtat. *II.* 250.

Senes an recte contrahant nuptias? *II.* 32.

Sermonem homo præ brutis peculiarem habet, *I.* 194. Quid ſit ſermo, *I.* 195. quomodo illo utendum? *I.* 196. ſeq.

Servi mercenarii cujus conditionis, *II.* 82. itemque obnoxii, *II.*84. ſeq. utrorumque officia erga dominos, *I.* 87. familiares qui, *II.* 90.

Servilis hominum vitiis deditorum ſtatus. *I.* 4. *

Servitus in re aliena quid, *I.* 282. perſonalis & realis. I. 282.

Servitus hominum obnoxia an ſit contra jus naturæ, II. 78. an quis in eam ſe ipſe addicere poſſit, II. 79. quomodo finiatur, II. 88. quotuplex. II. 77.

Servus quis. II. 77.

Socialitas an principium J. N. I. 75.

Socida contractus I. 363. *

Societas quomodo conſtituatur, II. 13. quid, II. 14. ratione finis diverſæ ſunt ſocietates. II. 15. aliæ juſtæ & licitæ, aliæ injuſtæ & illicitæ, II. 15. aliæ ultroneæ, aliæ coactæ. II. 16. ſimplices aliæ, aliæ compoſitæ II. 18. æquales vel inæquales, II. 19. initur conſenſu II. 17. habetur pro una perſona, II. 20. Ejus obligationes eadem, ab ſingulorum hominum, II. 21. quales illæ ſint ratione ſociorum, II. 22. ratione aliorum. II. 23. 24.

Societas contractus. I. 379. ea eſt vel univerſalis, vel generalis, vel ſingularis, I. 380. ſeq. an ea liceat excedere invito ſocio, I. 382. conjugalis vid. *conjugium*: paterna vid. *parentes*, herilis vid. *ſervitus*, familiæ, vid. *familia*.

Sociorum officia, II. 25. ſibi invicem tenentur ad præſtandam evictionem. I. 274.

Solutio quid, & quid circa eam juſtum ſit. I. 407. ſequ.

Somnia an imputentur. I. 106. *

Specificatio, ſpecies acceſſionis, & quid circa illam juſtum ſit, I. 259.

Sponſalia quid. II. 30.

Sponſio quid, & quid circa eam juſtum ſit. II. 213.

Sponſoris pacis officium. II. 209. 221.

Spontanea actio quæ. I. 58.

Spontaneitas quid. I. 58.

Status quid, II. 2. phyſicus & moralis, II. 2. naturalis & adventitius, II. 3. naturalis an hic opponatur ſtatui brutorum, II. 4. eſt ſtatus æqualitttis, II. 5. & libertatis, II. 6. in eo vigere debuit jus naturæ, II. 7. non ergo in eo jus omnium in omnes, II. 9. in eo viventibus ius belli eſt, II. 10. pacta in illo maxime neceſſaria, II. 11. an tanta ejus miſeria, quanta vulgo illi tribuitur, II. 12. ei cur ſtatum ſocialem prætulerint homines, II. 13. ſocialis quid, II. 14.

Status integritatis an principium juris naturæ, I. 74. civilis omnibus fere gentibus placuit, II. 100. vera eius rei cauſſa, II. 101. ſequ.

Status mutatio modus ſolvendi obligationes, I. 416.

Submiſſio voluntatum quid, II. 115. *

Succeſſio teſtamentaria an & quatenus juris naturæ? I. 268.

Succeſſio ab inteſtato, ejus fundamentum, I. 285. ſequ. liberorum, I. 297. ſequ. adſcendentium, I. 301. collaterarium, I. 302. ſequ. qualis in regnis ſucceſſivis obtineat. II. 142. ſequ., Francia & Caſtellana, II. 143.

Succeſſivum imperium quid, II. 143.

Superficiei jus, I. 281.

Superſtitio quid, I. 132. ejus effectus & cum atheiſmo comparatio, I. 133. *

Suum quid quiſque dicat, I. 175. 231.

Συμβολαὶ, σύμβολα συμβόλαια commercia cur Græcis dicta, I. 328.

Syſtema civitatum quid, II. 18. * II. 119. iſtorum diverſiſſimæ ſpecies, II. 128.

T

Tacere quando liceat interrogatis, I. 200.

Taciturnitas quid, I. 201.

Talionis jus an locum inveniat, II. 165.

Temperamentum an impediat libertatem voluntatis? I. 54.

Territorium occupatum cujus ſit, I. 243.

Teſtamentum, vid. *Succeſſio*, Ejus origo, I. 268. quid ſit, *ibid.* & 286. an ex jure naturæ, I. 287.

287. ſequ. quid ex mente Grotii, I. 290.
Theocratia moralis an principium juris naturæ, I. 76.
Theſaurus inventus cui cedat, 249.
Tignum junctum an ſolvi queat, I. 261. *
Timor Dei quid, I. 131.
Tractatus quid, I. 389.
Traditio quid, I. 266. an ad transferendum dominium neceſſ[illegible] neceſſaria, I. 275. quatuplici modo fiat, I. 276. & 284. ſymbolica, I. 276. quis per eam transferre poſſit dominium, I. 277. ex qua cauſſa per eam transferatur dominium, I. 278. ſequ. fieri debet accipienti, I. 284. ante eam cujus in venditione ſit periculum? I. 353.
Tranſactio quid, I. 389. II. 75.
Tributa indicere jus majeſtaticum, II. 168. quid circa ea juſtum, II. 179. ſequ.
Tutela quid, II. & quamdiu duret, II. 75. ſuprema jus imperantium, II. 169. *
Tutorum & pupillorum mutua obligatio, II. 75.
Tyrannis quid, II. 117. inter eam & monarchiam quid interſit, II. 122.
Tyrannicæ artes, II. 122. *

V

Valetudinis cura unicuique incumbit, I. 44.
Vectigalia, vid. *tributa*.
Venatio, ſpecies occupationis, I. 244. ſeq.
Venditæ, & nondum traditæ rei penes quem periculum, I. 353.
Venditor emtori rei venalis qualitates indicare debet, II. 351. ad evictionem præſtandam eſt obligatus, I. 356.
Veneratio quid, I. 87. *
Veracitas quid, I. 202.
Verbis nemo lædendus, I. 193. eorum notione recepta utendum, I. 197.
Veritas quid, I. 202.
Verna quis, II. 87.
Victi, in eos quomodo adquiratur imperium, II. 206. iis victor aliquando novam imperii formam obtrudit, II. 114.
Vindicans rem quid, b. f. poſſeſſori reſtituat, I. 311.
Vindicatio effectus dominii, I. 306. 311.
Vis externa an impediat li-

libertatem voluntatis, I. 56. quando illi cedendum, I. 111.
Vita, ejus ſervandæ cauſſa an membrorum abſcindere liceat, I. 165. ad eam ſervandam unuſquiſque eſt obligatus, I. 143. ſequ.
Vitia, ad ea omnino evellenda unuſquiſque obſtrictus eſt, I. 149.
Ultronea actio quid, I. 58.
Univerſitates an puniendæ, II. 163.
Vocatio divina ſpecialis quid, I. 147. *
Volenti an fiat injuria, I. 399. *
Voluntas quid, I. 51. nihil decernit, niſi prælucente intellectu, I. 30. ejus actus & natura, I. 52. ſpontaneitas & libertas vid. *libertas* antecedens & conſequens, I. 57. efficax, & inefficax, I. 112. excolenda eſt, I. 148. & emendanda, I. 149. alterius non lædenda, I. 189.
Voluntas Dei, norma actionum humanarum, I. 62. ſequ. eadem eſt juſtitiæ divinæ fundamentum, I. 65. nihil aliud intendit, quam felicitatem noſtram, I. 77. ſeq.
Urbs qualis ſocietas, II. 18. *
Uſucapio an juris naturæ, II. 323. *
Uſura quid, I. 367. an jure naturæ licitæ, I. 368.
Utilitas an fons juris, I. 76. 78.
Uxor, an ad majorem, quam maritus, obſtricta ſit caſtitatem, II. 44. in eam an marito imperium competat, II. 45. ſeq.

ΠΑΝΤΑ ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΑΙ.

ANT 1318431

Digitized by Google

Corpo cc